M. TULLII CICERONIS

OPERA

QUAE SUPERSUNT OMNIA

AC

DEPERDITORUM FRAGMENTA

RECOGNOVIT

ET SINGULIS LIBRIS

AD OPTIMAM QUAMQUE RECENSIONEM

CASTIGATIS

CUM VARIETATE LAMBINIANA MDLXVI, GRAEVIO-GARATONIANA, ERNESTIANA, BECKIANA, SCHUETZIANA, AC PRAESTANTISSIMARUM CUIUSQUE LIBRI EDITIONUM INTEGRA, RELIQUAE VERO ACCURATO DELECTU BREVIQUE ADNOTATIONE CRITICA

EDIDIT

IO. CASP. ORELLIUS.

VOLUMEN VI.

CONTINENS ONOMASTICI TULLIANI PARTEM PRIMAM.

TURICI

TYPIS ORELLII, FUESSLINI ET SOCIORUM.

MDCCCXXXVI.

ONOMASTICON

TULLIANUM

CONTINENS

M. TULLII CICERONIS VITAM

HISTORIAM LITTERARIAM

INDICEM GEOGRAPHICUM ET HISTORICUM, INDICEM LEGUM ET FORMULARUM,

INDICEM GRAECOLATINUM, FASTOS CONSULARES.

CURAVERUNT

IO. CASP. ORELLIUS ET IO. GEORGIUS BAITERUS

PROFESSORES TURICENSES.

PARS I.

TURICI

TYPIS ORELLII, FUESSLINI ET SOCIORUM.

MDCCCXXXVI.

M. TULLII CICERONIS

HISTORIA

PER

CONSULES DESCRIPTA

ET

IN ANNOS LXIV. DISTINCTA

PER

FRANCISCUM FABRICIUM MARCODURANUM.

M. TULLIUS M. F. M. N. COR. CICERO.

Hoc modo orator noster, cuius historiam descripturi sumus, Romanorum more nominatur, atque haec singula primum explicabimus. M., id est MARCUS, praenomen eius est, quod a patre maximus natu filius de more habuit. TULLIUS proprium et gentile eiusdem nomen est: fuit enim e Tullia[1] gente antiquissima, libro II. cap. 1. de legibus. Patrem Ciceronis ex regio Volscorum genere fuisse, in Eusebii Chronicis legimus. Et Plutarchus scribit, nonnullos eius genus referre ad Tullum Attium, nobilem Volscorum regem. Hinc Silius Italicus libro VIII. v. 406. seqq.

Tullius aeratas raptabat in agmina turmas,
Regia progenies et Tullo sanguis ab alto:
Indole pro quanta iuvenis, quantumque daturus
Ausoniae populis ventura in secula civem!
Ille super Gangem, super exauditus et Indos
Implebit terras voce et furialia bella
Fulmine compescet linguae nec deinde relinquet
Par decus eloquii cuiquam sperare nepotum.

1) Cuius haec familia Ciceronum fuit plebeia: quod ipse subindicat in Bruto cap. 16. loquens de humilioribus hominibus, in alienum eiusdem nominis infusis genus; *ut si ego me a M. Tullio esse dicerem, qui patricius cum Servio Sulpicio cos. anno X. post exactos reges fuit.* Gron.

ναι δὲ Κικέρωνα λέγουσιν ἡμέρᾳ τρίτῃ τῶν νέων καλανδῶν, id est, *editum in lucem Ciceronem ferunt tertio die Kalendarum novarum,* sive, post diem tertium Kal. Ianuar., quo genere loquendi non quartus, sed tertius dies Ianuarii significatur, ut sit, tertio die post Kalendas, non numeratis ipsis Kalendis. Sic Livius libr. XXX. cap. 28. ait, Hannibalem post sextum decimum annum ex Italia decessisse: qui venit in Italiam anno, ut Livius numerat, ab U. C. DXXXII., decessit anno DXLVII. Recte igitur Paullus Iuriscon. in L. *Anniculus* D. *de verb. signif. Ante diem decimum Kalendarum, post diem decimum Kalendarum, neutro,* inquit, *sermone undecim dies significantur.* Sic enim legendum ex Pandectis Florentinis, non, *utroque sermone:* ut perperam Alciatus, Budaeus, Valla et Corradus legerunt. Apud Plutarchum omnem dubitationem tollit id quod sequitur: ἐν ᾗ νῦν οἱ ἄρχοντες εὔχονται καὶ θύουσιν ὑπὲρ τοῦ ἡγεμόνος, id est, *quo die nunc magistratus pro Principe faciunt et vota nuncupant.* De quo die Caius in L. *Si calvitur.* D. *de verb. signif. Post Kalendas Ianuarias die tertio pro salute Principis vota suscipiuntur,* ubi tertium diem Ianuarii intelligendum esse haec verba Capitolini in Pertinace cap. 6. ostendunt: *Denique ante tertium Nonarum diem, Votis ipsis, milites Maternum Lascivium, senatorem nobilem, ducere in castra voluerunt. Votis ipsis,* id est, ipso votorum die, quomodo *ludis, gladiatoribus,* et similia a Latinis dicuntur. De iisdem votis Spartianus in Hadriano cap. 23. *Ingravescente valetudine per somnium periit ipsis Kal. Ianuariis. Quare ab Hadriano votorum causa est lugeri vetitus;* et Vopiscus in Tacito cap. 9. *Divorum templum fieri iussit, in quo essent statuae principum bonorum, ita, ut iisdem Natalibus suis, Parilibus, Kalendis Ianuariis et Votis libamina ponerentur.*

Mater Ciceronis, quae ipsum, ut Plutarchus scribit, sine ullo dolore peperit, fuit Helvia, ut ab Eusebio et Paullo Diacono in supplementis Eutropianis recte nominatur: nam apud Plutarchum Ὀλβίαν mendose est pro Ἑλβίαν[1], quod nomen in eiusdem Quaestionibus Romanis emendate legitur, quo de in Annotationibus in Orosii libr. V. cap. 15. Habuit mater Ciceronis sororem, quae C. Aculeoni equiti R. nupsit: quem L. Crassus dilexit ex omnibus plurimum, ut est libro II. cap. 65. de Oratore, ubi Aculeonem Crassus apud M. Perpernam iudicem contra Gratidianum defendisse dicitur. De eodem ipse Crassus libr. I. cap. 43. *Nonne,* inquit, *videtis equitem R., hominem acutissimo omnium ingenio, sed minime ceteris artibus eruditum, C. Aculeonem, qui mecum vivit semperque vixit, ita tenere ius civile, uti, cum ab hoc discesseris, nemo de iis, qui peritissimi sunt, anteponatur?* Huius igitur Aculeonis filii Ciceronis consobrini fuerunt, quibuscum se in pueritia bonis disciplinis operam dedisse ipse testatur initio libri II. de Orat. Ex his fuit C. Visellius Varro, vir doctus in primis: qui iuris civilis a patre Aculeone traditam tenuit disciplinam, in Bruto cap. 76. De eodem in Orat. de provinciis coss. cap. 17. Antequam ad sequentem annum transeo, admonebo adolescentes studio-

1) Emendatum nunc est Ἑλβίαν Plut. cap. 1. Ed. Schaef.

sos, his consulibus natum esse Cn. Pompeium pridie Kal. Octobres, quod Velleius libr. II. cap. 53. et Plinius libr. XXXVII. cap. 2. diserte scribunt: cuius rei observatione facillime diiudicari potest, quot annos natus Pompeius res singulas gesserit honoresve consecutus sit: id quod tam varie ab auctoribus scriptum est, ut maior discrepantia vix inveniatur.

Anno Urbis DCXLIIX. Ciceronis II. coss. fuerunt

P. RUTILIUS RUFUS, CN. MALLIUS.

Hic est P. Rutilius Stoicus, homo doctissimus et Panaetii auditor, de quo Cicero in Bruto cap. 30., lib. III. cap. 2. de Officiis, et nos inferius. Alterum consulem Cn. Mallium voco, quoniam sic quoque appellatur in antiquo marmore Neapoli: unde Georgius Fabricius legem aedificantium[1] descripsit, de quo Cic. pro Plancio cap. 5. *populus R. Q. Catulo, in summa familia nato, sapientissimo et sanctissimo viro, praeposuit Cn. Mallium, non solum ignobilem, verum sine virtute, sine ingenio, vita etiam contempta.* Idem scribit pro Murena cap. 17. Sed apud historicos, qui hunc consulem victum a Cimbris scribunt, magna varietas in nomine et praenomine invenitur, de qua Sigonius in Fastis. Hoc anno Q. Servilio Caepioni proconsuli imperium rogatione C. Norbani tribuni pl. abrogatum est: qua de causa seditio in Urbe excitata fuit, de qua Cicero lib. II. cap. 47. de Orat., unde L. Cottam et T. Didium Norbani collegas fuisse cognoscimus. Sed Caepio damnatus est eiusque bona publicata sunt. Livius libr. LXVII. et Asconius in Cornelianam: ubi mendose impressum est, *Tulerat autem eam maxime propter simultates cum Q. Caecilio*, est enim legendum, *cum Q. Servilio*, vel *cum Q. Caepione.*[2]

Anno Urbis DCXLIX. Ciceronis III. coss. fuerunt

C. MARIUS II., C. FLAVIUS FIMBRIA.

C. Marius iterum consul Kalendis Ianuariis de Iugurtha triumphavit. Plutarch. in Mario, Salustius in Iugurthino extrem. C. Fimbriam Cicero pro Plancio cap. 21. inter eos numerat, qui, cum tribuni pleb. esse non potuissent, consules facti sunt. De eius eloquentia idem in Bruto cap. 66. His consulibus C. Cassius L. F. Longinus, tribunus pleb. plures leges ad minuendam nobilitatis potentiam tulit, in quibus hanc etiam, ut quem populus damnasset cuive imperium abrogasset, in senatu ne esset. Asconius in Cornelianam, Ed. Baiteri p. 78. Hoc anno C. Lusius tribunus milit. Marii sorore natus, pudicitiam cum eriperet Trebonio sive C. Plotio militi, interfectus ab eo est, cui vim afferebat. Quem cum Marius scelere solutum periculo liberasset

1) Sive legem PARIETI FACIVNDO. Cfr. Inscriptiones meas Lat. N. 3697. Grut. 207, 1.
2) In Ed. Baiteri p. 78., ubi est *cum Q. Servilio.*

ac coronasset, non parum adiumenti ea res illi ad tertium consulatum attulit. Auctor Plutarchus in Mario et Apophthegmatis. Cicero pro Milone, cap. 4. Valerius lib. VI. cap. 1, 12. Quintilianus lib. III. 11, 14.

Anno Urbis DCL. Ciceronis IV. coss. fuerunt

C. MARIUS III., L. AURELIUS ORESTES.

Marius hunc consulatum in apparatu belli Cimbrici (quod Cicero de provinciis coss. cap. 8. Gallicum vocat et Mario extra ordinem decretum fuisse ait) consumpsit, ut scribit Velleius lib. II. cap. 12., ubi addit, his coss. Cn. Domitium tribunum pleb. legem tulisse, ut sacerdotes, quos antea collegae sufficiebant, populus crearet: cuius meminit Suetonius in Nerone cap. 2. et Cicero Agraria secunda cap. 7. his verbis: *de sacerdotiis Cn. Domitius tribunus plebis, vir clarissimus, tulit, quod populus per religionem sacerdotia mandare non poterat, ut minor pars populi vocaretur: ab ea parte qui esset factus, is a collegio cooptaretur;* de eadem lege Domitia idem in Corneliana apud Asconium, Ed. Baiteri p. 80., ubi illud quoque legimus, Domitium tribunum M. Silanum consularem hominem vexavisse. Orestes in magistratu mortuus fuit. Itaque Marius e Gallia Romam profectus comitia consularia habuit, quibus ipse consul quartum creatus est. Plutarchus in Mario.

Anno Urbis DCLI. Ciceronis V. coss. fuerunt

C. MARIUS IV., Q. LUTATIUS CATULUS.

Hoc anno Marius Teutonos et Ambrones ad Aquas Sextias prope Massiliam delevit, Strabo lib. IV. Orosius lib. V. cap. 16., ut alios mittam, de quibus in Orosium scripsi. Q. Catulus pater est: de cuius dicendi genere multa Cicero in Bruto cap. 35. Interfectus est a Marianis anno DCLXVI. Eodem anno M. Antonius orator, qui triennio post, suo nimirum anno, consul fuit, praetor maritimos praedones in Ciliciam persecutus fuit, ut est in epitoma Liviana libro LXVIII. Atque hanc rem ipse Antonius intelligens, lib. I. de Oratore cap. 18. *Cum pro consule*, inquit, *in Ciliciam proficiscens Athenas venissem, complures tum ibi dies sum propter navigandi difficultatem commoratus.* Corradus, non animadvertens, proconsulem dici etiam, qui ante consulatum cum imperio consulari in provinciam mittitur, scripsit, M. Antonium post consulatum in Ciliciam profectum. Tu lege commentarium nostrum in Ligarianam. Atque hic est Antonius ille triumphalis vir, cuius filiam a praedonibus captam fuisse, Plutarchus in Pompeio tradit. Unde Cicero pro lege Manilia cap. 12. *An ignoratis, ex Miseno eius ipsius liberos, qui cum praedonibus antea ibi bellum gesserat, a praedonibus esse sublatos?* in cuius loci interpretatione doctissimus Hotomanus perperam hunc Antonium cum eius filio, qui curator orae maritimae fuit, ut infra demonstrabimus, con-

fundit. His consulibus Archiam poëtam Romam venisse Cicero in oratione pro eo habita scribit, cap. 3, 5.: et addit, illum sibi a prima pueritia principem ad suscipiendam et ad ingrediendam rationem suorum studiorum exstitisse. Usus enim fuit Cicero puer Graecis doctoribus, quod ipse in epist. ad M. Titinium, referente Suetonio de claris Rhetoribus cap. 2. ita scripsit: *Equidem memoria teneo, pueris nobis primum Latine docere coepisse L. Plotium quendam; ad quem cum fieret concursus, quod studiosissimus quisque apud eum exerceretur, dolebam mihi idem non licere. Continebar autem doctissimorum hominum auctoritate, qui existimabant Graecis exercitationibus ali melius ingenia posse.*

Anno Urbis DCLII. Ciceronis VI. coss. fuerunt

C. MARIUS V., M'. AQUILLIUS.

Marii in quinto consulatu collega fuit Manius Aquillius. Hinc Antonius apud Ciceronem libro 2. de Oratore cap. 47. ait, se in Aquillii causa, Marium crebro appellando, collegam ei suum commendasse. Aquillium Marii in quinto consulatu collegam adversus fugitivos in Siciliam missum bellumque servile, Athenione duce interfecto, confecisse Diodorus Siculus libro XXXVI. scripsit: in cuius excerpta historia ab Henrico Stephano Latine edita hic consul C. Acilius per mendum vocatur[1], apud Ciceronem quoque Agraria II. cap. 30. male scriptum est, *Siciliae civitatibus bello fugitivorum M. Atilius etiam mutuum frumentum dedit*, ubi *M'. Aquillius* scribendum[2], ut initio Verrinae septimae, *Nos post id bellum, quod M'. Aquillius confecit, sic accepimus, nullum in Sicilia bellum fugitivorum fuisse.* Aquillius deinde causam de pecuniis repetundis dixit: eumque M. Antonius acriter defendit, ut Livius libro LXX. Cicero lib. II. cap. 47. de Oratore et Verrina septima cap. 1. testantur. Idem pro Flacco cap. 39. *M'. Aquillium patres nostri, multis avaritiae criminibus testimoniisque convictum, quia cum fugitivis fortiter bellum gesserat, iudicio liberaverunt.* Eodem pertinet illud pro Fonteio, cap. 13. *Quam multa M'. Aquillius audivit in suo iudicio!* Accusavit Aquillium L. Fufius, ut Cicero in Bruto cap. 62. scribit, itaque recte nunc libro II. cap. 14. de Officiis legitur: *in accusando etiam M'. Aquillio L. Fufii cognita industria est;* ubi prius *Manlio* corrupte scriptum erat. C. Marius cos. V. et Q. Lutatius procos. Cimbros in Venetia ad Athesim, Veronae fluvium, vicerunt: de qua victoria Orosius noster lib. V. c. 16. Sic Marius influentes in Italiam Gallorum maximas copias repressit: ut ait Cicero de provinciis coss. cap. 13. atque Italiam obsidione liberavit. Idem post redit. ad Quirites, cap. 8. Meminit pro Rabirio, cap. 10. et in Catilin. IV. cap. 10. Q. Catulus de manubiis Cimbricis porticum in palatio in area M. Fulvii Flacci fecit, Cicero pro domo cap. 38.

---

1) Etiamnunc in Dindorfii Ed. minore Vol. 4. p. 60. est *Γάϊος Ἀκύλλιος*.
2) Emendatum est vitium iam a Lambino.

Anno Urbis DCLIII. Ciceronis VII. coss. fuerunt

C. MARIUS VI., L. VALERIUS FLACCUS.

Horum consulum frequens est mentio apud Ciceronem pro Rabirio, cap. 7. in Bruto, cap. 62. in Catilinam I. cap. 2. et in Antonium orat. VIII. cap. 5. Quibus L. Appuleius Saturninus seditionem movit. Is enim, cum anno superiore tribunatus competitorem, A. Nonium (de quo nomine vide annotationes nostras in cap. 17. lib. V. Orosii) adiuvante C. Mario occidisset, eaque ratione tribunus pleb. iterum factus legem agrariam per vim tulisset, in quam a singulis senatoribus iurari voluit: Q. Metello Numidico, qui unus in eam iurare noluit, diem dixit. Metellus autem, cui patriae salus dulcior quam conspectus erat, de civitate maluit quam de sententia dimoveri: et C. Mario sextum consuli et eius invictis legionibus, ne armis confligeret, cedendum esse duxit. Cicero pro Balbo, cap. 5. pro Sestio, cap. 16. et in Pisonem, cap. 9. Sed cum idem Saturninus C. Memmium candidatum consulatus interfecisset, operamque daret, ut C. Servilius Glaucia, praetor, consul fieret, S. C. factum est, ut consules viderent, ne quid res publica detrimenti caperet. Itaque Saturninus et Glaucia statim sunt interfecti. Cicero pro Rabirio, cap. 7. in Catilin. I. cap. 2. Philipp. VIII. cap. 5. et in Bruto, cap. 60. Saturnini caput Rabirium quendam senatorem per convivia circumtulisse, Auctor de viris illustribus scribit, cap. 73. Quare postea Cicerone consule C. Rabirius accusatus fuit a T. Labieno, cuius patruus Q. Labienus cum Saturnino occisus fuerat. Cicero pro Rabirio, Orosius lib. V. cap. 17. A Saturnino latae sunt leges Appuleiae, in quibus fuit illa, qua Saturninus C. Mario tulit, ut in singulas colonias ternos cives Romanos facere posset, de qua Cicero pro Balbo cap. 21.

Anno Urbis DCLIV. Ciceronis VIII. coss. fuerunt

M. ANTONIUS, A. POSTUMIUS ALBINUS.

De his Cicero in Orat. post reditum ad Quirites cap. 5. *Nunquam de Q. Metello C. Marius, qui erat inimicus; sed ne is quidem, qui secutus est, M. Antonius, homo eloquentissimus, cum A. Albino collega senatum aut populum est cohortatus.* Hoc tamen anno Metellus unius tribuni pl. rogatione ab exilio revocatus est, epist. 9. lib. I. ad Famil. Tribunus fuit Q. Calidius auctore Valerio lib. V. cap. 2, 7. Calidii lege Q. Metellum in civitatem restitutum fuisse Cicero quoque pro Plancio cap. 28. ait. Eodem anno tribunus pl. fuit Sex. Titius, homo seditiosus et turbulentus: cui Antonius consul restitit, ut ipse narrat lib. II. cap. 11. de Oratore; ubi de testimonio suo in Titium reum agit. Fuit enim hic Titius accusatus et condemnatus, quod L. Saturnini imaginem domi suae habuisset, ut scribit Cicero pro C. Rabirio, cap. 9. et Valerius lib. VIII. cap. 13., qui ait eum lege agraria gratiosum fuisse. Est ergo is, de quo Obsequens in Antonii et Albini consulatu haec scribit; *Sex. Titius (Sextius* in Obsequente mendose

legitur[1]) *tribunus pleb. de agris dividendis populo, cum repugnantibus collegis pertinaciter legem ferret, corvi duo numero, in alto volantes, ita pugnaverunt supra concionem, ut rostris unguibusque lacerarentur. Haruspices sacra Apollinis litanda et de lege, quae ferebatur, supersedendum pronuntiarunt.* Unde emendandus est locus Ciceronis lib. II. cap. 12. de legibus, corruptus adhuc in omnibus libris, etiam Manutianis postremis. Sic enim legitur: *quid religiosius, quam cum populo, cum plebe agendi ius aut dare aut non dare? quid, leges non iure rogatas tollere, aut etiam decreto collegii, ut Livias consilio Philippi consulis et auguris?* in codice manuscripto pro *aut etiam*, legitur, *ut tetiam:* tu, *ut Titiam*, repone[2]: nam in eodem libro *Levias* pro *Livias* scriptum est. His consulibus C. Claudium Pulchrum eum, qui septimo anno post consul fuit, aedilem curulem fuisse ex Plinii lib. VIII. cap. 7. cognoscimus. Eum magnificentissima aedilitate functum esse Cicero lib. II. cap. 16. de Offic. ait. De eodem in Verrem VI. cap. 3. *C. Claudius, cuius aedilitatem magnificentissimam scimus fuisse, usus est hoc Cupidine tam diu, dum forum Diis immortalibus populoque Romano habuit ornatum.*

Anno Urbis DCLV. Ciceronis IX. coss. fuerunt

Q. CAECILIUS METELLUS NEPOS, T. DIDIUS.

Ab his Consulibus lata est lex Caecilia Didia, ab utriusque nomine dicta, cuius meminit Cicero pro domo cap. 16 et 20. Philipp. V. cap. 3. epist. 9. libr. II. ad Attic., ubi vulgo *Caeliam Didiam*, sicut pro Sestio cap. 64. *Aciliam Didiam* mendose legitur.[3] Huius legis duo capita fuerunt: unum, ne diversis de rebus lex ferretur: alterum, ut leges trinundino promulgarentur. Auctor Cicero locis iam citatis. Manutius in libro de legibus p. m. 199. duas leges Caecilias Didias fuisse affirmat, quem lege. Hoc ex Asconio addendum, huius Metelli consulis filium fuisse Metellum Nepotem eum, qui cum Cicerone inimicitias gessit: quem Herbestus nescio quis, errore non ferendo, eundem cum patre facit.

Anno Urbis DCLVI. Ciceronis X. coss. fuerunt

CN. CORNELIUS LENTULUS, P. LICINIUS CRASSUS.

P. Crassus pater est M. Crassi; de cuius censura ad annum DCLXIV., de interitu ad ann. DCLXVI. infra dicemus. Eius fuit domus Ciceronis, ut est in Salustii invectiva c. 2. Eodem anno censores in Tabulis Capitolinis inveniuntur L. Valerius Flaccus et M.

---

1) Etiam in Oudendorpii ed. 1720. p. 134., ubi tamen eadem emendatio in annot. proponitur.

2) Sicque nunc editur.

3) Emendatus est nunc uterque locus.

Antonius, de quibus Valerius Max. lib. II. cap. 9, 5. Cicero initio libri tertii de Oratore scribit, Antonium censorem imperatoriis manubiis Rostra ornasse.

Anno Urbis DCLVII. Ciceronis XI. coss. fuerunt

CN. DOMITIUS AHENOBARBUS, C. CASSIUS LONGINUS.

De hoc Domitio Cicero pro Deiotaro cap. 11., *Cn. Domitium*, inquit, *nos pueri Consulem, Censorem, Pontificem Max. vidimus.* De eius tribunatu dixi ad annum DCL. Censor fuit anno DCLXI. Post tribunatum pontifex maximus populi suffragio creatus fuit, ut est in epitoma Liviana lib. LXVII. De eodem Cicero in Bruto cap. 45. *Hoc*, inquit, *loco ipsum Domitium non relinquo; nam etsi non fuit in oratorum numero, tamen pono satis in eo fuisse orationis atque ingenii, quo et magistratus personam et consularem dignitatem tueretur.* His consulibus Ptolemaeum regem Cyrenarum, cui cognomen Apioni fuit, mortuum testamento heredem populum Romanum reliquisse Obsequens cap. 109. et Cassiodorus scribunt: Cicero contra Rullum II. cap. 19. *Adscribit idem auctioni Corinthios agros opimos et fertiles et Cyrenenses, qui Apionis fuerunt.*

Anno Urbis DCLVIII. Ciceronis XII. coss. fuerunt

L. LICINIUS CRASSUS, Q. MUCIUS SCAEVOLA.

De his Cic. Verr. IV. cap. 49. *Halesini pro multis et magnis suis maiorumque suorum in rem publicam nostram meritis atque beneficiis, suo iure nuper L. Licinio, Q. Mucio Coss. cum haberent inter se controversias de senatu cooptando, leges ab senatu nostro petiverunt.* Idem lib. III. cap. 11. de Officiis: *Esse pro cive qui non sit civis, rectum est non licere, quam tulerunt legem sapientissimi consules Crassus et Scaevola.* Hanc legem Liciniam et Muciam vocat in Bruto cap. 16., qua acerrimam de civitate quaestionem venisse, ait pro Balbo cap. 21. De eadem pro Cornelio maiestatis reo: *Legem Liciniam et Muciam de civibus regundis duo consules omnium, quos vidimus, sapientissimi tulerunt*, in quem locum Asconius (Ed. Bait. p. 67.) plura scribit. Crasso Gallia provincia obvenit, in eaque rem gessit, de qua Cicero lib. II. cap. 37. de Inventione, et in Pisonem cap. 26. Q. Mucius in Asia legatum habuit P. Rutilium Rufum, qui consul fuerat anno DCXLVIII. et quia publicanis nihil agere in Asia permiserat, eorum conspiratione in iudicium vocatus ab equitibus, qui tum iudicabant, damnatus est, ut scripsi in cap. 17. lib. V. Orosii. Meminit eius Cicero passim, lib. I. cap. 53. de Oratore, in Bruto, cap. 29. pro Fonteio, cap. 13. in Pisonem, cap. 39. lib. III. cap. 32. de Natura Deor. et alibi. His consulibus praetor fuit suo anno C. Claudius Ap. F. Pulcher, ut est in Verrina IV. cap. 49.

Anno Urbis DCLIX. Ciceronis XIII. coss. fuerunt

C. CAELIUS CALDUS, L. DOMITIUS AHENOBARBUS.

Caelium hunc inter novos homines numerat Cicero pro Murena cap. 8. (et Q. Cicero de pet. cons. c. 3. §. 11.). Eundem non mediocribus inimicitiis ac laboribus contendisse, ut ad summos honores perveniret, ait in Verr. VII. cap. 70. De eodem Crassus libr. I. cap. 25. de Orat. *Quis non videat, C. Caelio, aequali meo, magno honori fuisse, homini novo, illam ipsam, quamcunque habuit, in dicendo mediocritatem?* Hac de causa meminit eius in Bruto cap. 45. Eundem clarissimum ac fortissimum adolescentem quaestorem non esse factum, ait pro Plancio cap. 21., ubi male, *Q. Caelius* legitur.[1] L. Domitius praetor Siciliam obtinuerat, atque severitatis exemplum in pastorem, qui aprum venabulo percusserat, ediderat, quod ex Ciceronis Verr. VII. cap. 3. Valerius in cap. 3. libr. VI. transtulit.

Anno Urbis DCLX. Ciceronis XIV. coss. fuerunt

C. VALERIUS FLACCUS, M. HERENNIUS.

M. Herennius is est, qui in consulatus petitione L. Philippum superavit: de quo Cicero in Bruto cap. 45. *Eodem tempore M. Herennius in mediocribus oratoribus, Latine et diligenter loquentibus, numeratus est: qui tamen summa nobilitate hominem, cognatione, sodalitate, collegio, summa etiam eloquentia, L. Philippum, in consulatus petitione superavit;* et pro Murena cap 17. *Quis L. Philippum, summo ingenio, opera, gratia, nobilitate, a M. Herennio superari posse arbitratus est?* Totum annum domi forisque tranquillum fuisse Obsequens scribit cap. 112.

Anno Urbis DCLXI. Ciceronis XV. coss. fuerunt

C. CLAUDIUS PULCHER, M. PERPERNA.

Hic C. Claudius Ap. F. dicitur a Cicerone Verrina IV. cap. 49. Alii[2] non male C. F. appellare videntur: ut sit P. Clodii patruus, quem consulem fuisse Cicero in Caeliana cap. 14. ostendit. Claudii collega in fragmentis Capitolinorum Fastorum M. Perperna vocatur. *Περπέρνας* idem nominatur a Dione libr. XLI. C. 14., ubi de ipsius morte scribit. Hoc anno censor cum Cn. Domitio fuit L. Crassus: cuius censurae Cicero in libris de Oratore aliquoties mentionem facit. Hoc etiam tempore clarissima illa M'. Curii et M. Coponii causa apud Centumviros a duobus consularibus atque aequalibus L. Crasso et Q. Scaevola defensa est, paullo ante quam Cicero in forum venit, ut testatur ipse pro Caecina cap. 18. Meminit eiusdem

---

1) Emendavit iam Manutius.

2) Ut v. c. Lallemand et Fasti Capitolini Piranesii e supplemento; Zumptius retinuit *Appii filius.*

lib. I. cap. 39. et 56. seq. et II. cap. 32. de Oratore, et in Bruto cap. 39. et 52., unde causam talem fuisse cognoscimus: Coponius in testamento postumum heredem scripserat: eique, si antequam in tutelam suam veniret, mortuus esset, Manium Curium substituerat; cum postumus natus non esset, M. Coponius heres legitimus ad se hereditatem pertinere contendit, negavitque Scaevola Coponii patronus, nisi postumus et natus et antequam in suam tutelam veniret, esset mortuus, heredem eum esse posse, qui postumo et nato et mortuo esset substitutus. Crassus, qui Curium defendebat, contendit, testatorem hac mente fuisse, ut si filius non esset, qui in tutelam veniret, Curius heres esset, idque omnibus probavit.

Anno Urbis DCLXII. Ciceronis XVI. coss. fuerunt

L. MARCIUS PHILIPPUS, SEX. IULIUS CAESAR.

L. Philippus is est, quem a M. Herennio prius superatum fuisse diximus. De eodem Cicero lib. II. cap. 17. de Officiis: *L. Philippus Q. F. magno vir ingenio, inprimisque clarus, gloriari solebat, se sine ullo munere adeptum esse omnia, quae haberentur amplissima.* Hic annus decimus sextus terminus est pueritiae Ciceronis, in qua, ut Plutarchus c. 2. scribit, cum eas artes, quibus aetas puerilis ad humanitatem informari solet, disceret, ingenium eius ita eluxit, tantumque nominis et gloriae inter pueros habuit, ut eorum parentes visendi Ciceronis cognoscendaeque celebratae celeritatis in discendo gratia ad ludum venirent. Pueri quoque honoris gratia Ciceronem medium deducebant: de quo honore Plutarchus in Praeceptis civilibus, et Ovidius lib. V. v. 67. Fastorum:

> *Et medius iuvenum, non indignantibus ipsis,*
> *Ibat: et interior, si comes unus erat.*

Laudat etiam Plutarchus indolem Ciceronis ac plane ipsum eiusmodi natura fuisse ait; qualem Plato lib. V. de Rep. in philosopho et homine docili requirit. Ubi Socrates ita concludit, *οὐκοῦν καὶ τὸν φιλόσοφον σοφίας φήσομεν ἐπιθυμητὴν εἶναι οὐ τῆς μιᾶς, τῆς δ' οὔ, ἀλλὰ πάσης*, id est, *Igitur et philosophum dicemus sapientiae amatorem esse, non unius alicuius, sed universae.* Puer Cicero, cum poësi inprimis delectaretur, Pontium Glaucum tetrametris composuit, quem sua etiamnunc aetate exstitisse Plutarchus ait. Aeschylus *ἐν τῷ Ποντίῳ Γλαύκῳ* a Strabone, Athenaeo et aliis citatur.

Hoc anno tribunus pleb. M. Livius Drusus, cum senatui priscum restituere cuperet decus, et iudicia ab equitibus, qui tum lege Sempronia iudicabant, ad eum transferre ordinem, in iis ipsis, quae pro senatu moliebatur, senatum habuit adversarium, inquit Velleius lib. II. cap. 13. Cum igitur vehementius inveheretur in causam principum consul Philippus, Drusique tribunatus pro senatus auctoritate susceptus infringi iam ac debilitari videretur, ludorum Romanorum diebus, quos a pridie Non. usque ad Idus Septemb. fuisse ex veteri Kalendario cognoscitur, Crassus se cum C. Cotta et P. Sulpicio in Tu-

sculanum contulit: quo cum primum Q. Scaevola et M. Antonius, deinde Q. Catulus et C. Iulius Caesar venissent, habita fuit disputatio de Oratore, quam Cicero postea tribus libris complexus est, seque tum adhuc puerum fuisse, ait lib. XIII. ep. 19. ad Att. Idibus Septembribus senatus frequens vocatu Drusi in curiam venit, ibique permulta vehementissima contentione animi, ingenii, virium a L. Crasso dicta sunt: dicenti latus condoluit sudorque multus consecutus est; ex quo cum cohorruisset, cum febri domum rediit dieque septimo est lateris dolore consumptus. Cicero lib. I. cap. 7. et lib. III. cap. 1. et 2. de Oratore. Drusus quoque, sociis et Italicis populis spe civitatis Romanae sollicitatis, cum e foro cinctus immensa multitudine revertisset, in atrio domus suae cultello percussus, qui affixus lateri eius relictus est, intra paucas horas decessit. Velleius, lib. II. cap. 14. et Livius Ep. libr. LXX. Cicero quoque libr. III. cap. 32. seq. de natura deorum ait, Drusum domi suae ferro a Q. Vario interfectum esse, et pro Milone cap. 7. *Tribunus pleb. M. Drusus occisus est: nihil de eius morte populus consultus, nulla quaestio decreta a senatu est.* Petiit eodem tempore tribunatum pl. C. Cotta is, qui anno post Rom. cond. DCLXXVIII. consul cum L. Octavio fuit, sed paucis diebus post mortem Crassi depulsus per invidiam tribunatu, non multis ab eo tempore mensibus eiectus est e civitate, lib. III. cap. 3. de Oratore. Reus enim lege Varia factus, venit in iudicium: cumque res suas gestas extulisset et equites palam insectatus esset, antequam sententiae de ipso ferrentur, Urbe cessit. Appianus Civ. I, 37. Crasso mortuo, Cotta pulso Cicero in forum venit, ut ipse testatur in Bruto cap. 88. Unde cognoscitur, M. Tullium anno sequente, cum iudicia bello Italico intermissa essent, sumpta virili toga in forum venisse. Deducebantur enim tum in forum adolescentes a patre vel a propinquis, ut essent fori auditores et sectatores iudiciorum, qua de re Tacitus in Dialogo de Oratoribus cap. 34. Meminit Cicero pro Caelio cap. 4. et ep. 10. libr. XIII. ad Famil. Filius etiam, qui togam virilem sumebat, a patre et propinquis in forum deducebatur; ut Plutarchus in Bruto de Cassii filio scribit, et togam virilem *ἀνδρεῖον ἱμάτιον* appellat. Dio lib. XLV. eandem *ἐσθῆτα ἀνδρικὴν* vocat. Hanc togam Latini etiam puram et Graeci *ἀπόρφυρον* nominant. Dabant etiam suis liberis Romani decimo sexto fere anno. Sic enim Suetonius in Augusto cap. 8. *Quadrimus patrem amisit: duodecimum annum agens, aviam Iuliam defunctam pro concione laudavit: quadriennio post, virili toga sumpta, militaribus donis triumpho Caesaris Africano donatus est, quamquam expers belli propter aetatem.* Sic M. Tullius suo filio, quo auctus fuit Caesare et Figulo coss. anno DCLXXXIX., togam puram dedit Lentulo et Marcello coss. anno DCCIV. ep. 1. lib. I. et ep. 20. lib. IX. ad Att. Adolescentes eo ipso die, quo togam virilem sumebant, in Capitolium ascendisse argumento est, quod Valerius libri V. cap. 4, 4. de M. Cotta scribit, de quo Dio libr. XXXVI. C. 23. Hoc anno multis prodigiis bellum Italicum significatum fuit: quae Sisenna initio belli Marsici exposuit, auctore Cicerone libr. I. de Divinat. c. 44. Eadem

referuntur ab Obsequente c. 114. et Orosio libro V. cap. 18. Tum haruspices Italici belli funesta illa principia non obscure praedixerunt. Cicero de harusp. resp. cap. 9.

Anno Urbis DCLXIII. Ciceronis XVII. coss. fuerunt

L. IULIUS CAESAR, P. RUTILIUS LUPUS.

Horum consulum Cicero lib. I. de Divinat. cap. 2. his verbis meminit: *Quin etiam memoria nostra templum Iunonis Sospitae L. Iulius, qui cum P. Rutilio consul fuit, de senatus sententia refecit ex Caeciliae Balearici filiae somnio*, et paullo post: *Caeciliae Q. filiae somnio modo Marsico bello templum est a senatu Iunoni Sospitae restitutum.* Nam his consulibus, ut Paterculus L. 2. C. 15. scribit, ortum est bellum, quod, quia a Marsis primum commotum fuit, *Marsicum* est dictum, ut Strabo lib. V. scribit: atque ita vocatur a Cicerone etiam Phil. VIII. cap. 10. et orat. II. cap. 33. contra Rullum, ubi idem, sicut et Verrina IV. cap. 2. pro Cluentio cap. 7., pro Archia cap. 4. et de Haruspicum resp. cap. 9. *Italicum* nominatur. Idem a Cicerone pro Fonteio cap. 14. *Sociale*, a Diodoro, Plutarcho et Appiano *Μαρσικὸς* et *συμμαχικὸς πόλεμος* dicitur. Defecerunt eo bello finitimi ac vicini, ut Cicero pro Sulla cap. 20. ait. Tu vide Orosium nostrum cap. 18. lib. V. Gestum est hoc anno et proximo sequente ab ipsis consulibus. Hinc Cicero pro Fonteio cap. 15. *Recordamini, quos legatos nuper in bello L. Iulius, quos P. Rutilius, quos L. Cato, quos Cn. Pompeius habuerit.* Atque de his duobus annis intelligendum, quod Cicero in Bruto cap. 89. scribit: *Erat Hortensius in bello primo anno miles, altero tribunus militum.* Hoc tempore, ut ibidem Cicero ait, iudicium exercebatur una lege Varia. Tulerat eam Q. Varius adversus intercessionem collegarum, annitentibus equitibus, ut quaereretur de iis, quorum opera consiliove socii contra populum R. arma sumpsissent. Asconius in orat. pro Scauro (Ed. Bait. p. 22.), Valerius lib. VIII. cap. 6, 4. Appianus Bell. Civ. I, 37., cuius libri mendose *Κόϊντον Οὐαλέριον* pro *Q. Vario* edunt. [1] Sed cum multi Varia lege inique damnarentur, crebraeque defectiones Italicorum nuntiarentur, tunc ob eius tristitiae occasionem senatus decrevit, ne iudicia, dum tumultus Italicus esset, exercerentur. Asconius pro Cornelio Ed. Bait. p. 73. Tum Cicero, ut ipse in Bruto cap. 89. ait, quotidie et scribens et legens et commentans, oratoriis tamen exercitationibus contentus non erat. Quare, cum idem auctore Quintiliano lib. X. cap. 3, 1. in disputationibus de Oratore iudicium suum cum Crassi auctoritate coniunxerit, non dubium est, quin ipse Tullius suas exercitationes lib. I. de Oratore cap. 34. sub Crassi persona ita significaverit: *In quotidianis cogitationibus equidem mihi adolescentulus proponere solebam illam exercitationem maxime, ut aut versibus propositis quam maxime gravibus aut oratione aliqua lecta ad eum finem, quem memoria possem*

---

1) Correxit, monente etiam Pighio, Schweighaeuserus.

comprehendere, eam rem ipsam, quam legissem, verbis aliis quam maxime possem lectis pronuntiarem. Postea mihi placuit, eoque sum usus adolescens, ut summorum oratorum Graecas orationes explicarem: quibus lectis hoc assequebar, ut, cum ea, quae legerem Graece, Latine redderem, non solum optimis verbis uterer, et tamen usitatis, sed etiam exprimerem quaedam verba imitando, quae nova nostris essent, dummodo essent idonea. Tum igitur Cicero admodum adolescentulus, ut est lib. II. de natura Deorum, cap. 41., Arati carmina de caelo stellisque convertit, quorum fragmenta exstant. *Marium* quoque illis temporibus, cum Scaevola viveret, (qui de eo dixit, *Canescet seclis innumerabilibus*,) scripsit: cuius a se scripti meminit lib. I. de legib. cap. 1. lib. I. de Divinat. cap. 48. et lib. XII. ad Att. ep. 48. De Mario aliter Corradus: quem lib. I. de legibus refellit. Extremo hoc anno L. Iulius Caesar cos. legem Iuliam de civitate tulit: qua lege civitas est sociis et Latinis data, ut Cicero pro Balbo cap. 8. ait.

Anno Urbis DCLXIV. Ciceronis XVIII. coss. fuerunt

CN. POMPEIUS STRABO, L. PORCIUS CATO.

Hoc anno primum senatores cum equitibus Rom. lege Plotia iudicarunt, cuius Cicero pro Cornelio meminit, et Asconius, eum locum interpretans, scribit Ed. Bait. p. 79., his consulibus M. Plautium Silvanum tribunum pl. eam legem tulisse. Tulit idem legem Plotiam de vi, de qua Cicero pro Milone, cap. 13. de Harusp. resp. et alibi. De eodem hoc anno Cicero in Bruto, cap. 89. *Iam consequente anno Q. Varius sua lege damnatus excesserat, ego autem iuris civilis studio multum operae dabam Q. Scaevolae, P. F. qui quamquam nemini se ad docendum dabat, tamen consulentibus respondendo studiosos audiendi docebat.* Atque hic est Q. Mucius Augur, ad quem, sumpta virili toga, Cicero a patre ita erat deductus, ut quoad posset et liceret, a senis latere nunquam discederet; quod ipse in Laelio cap. 1. scribit.[1] Sed cum Q. Scaevola Augur, qui cum L. Metello consul fuit anno Urbis DCXXXVI., in monumentis antiquis Q. F. dicatur: videndum, an patris praenomen in Ciceronis libris sit depravatum; nam Scaevolam Pontificem, quem Corradus et alii viri docti significari putant, intelligi non posse, inde constat, quod Cicero se ad Pontificem, non nisi Augure mortuo, contulit.[2] Augur autem non solum hoc, verum etiam sequente anno superstes fuit, ac tum Ciceroni sermonem Laelii de amicitia exposuit, ut e Laelio M. Tullii perspicuum est. De eodem Augure Cicero haec Philippica VIII. cap.

---

1) Notandum item quod de M. Scauro patre praedicat Cicero: *Non tantum admiratus sum ego illum virum, sicut omnes, sed etiam praecipue dilexi. Primum enim me flagrantem studio laudis in spem impulit posse virtutem sine praesidio fortunae, quo contendisset, labore et constantia pervenire.* Pro Scauro 1, 4a.

2) Ut Fabricius, etiam Wetzelius in Bruti cap. 89. §. 306. malebat *Q. F.* Vide tamen Ellendtium.

10. *Ego Q. Scaevolam Augurem memoria teneo bello Marsico, cum esset summa senectute et perdita valetudine, quotidie, simulatque luceret, facere omnibus conveniendi sui potestatem: neque cum quisquam illo bello vidit in lecto; senexque et debilis primus veniebat in curiam.* Plutarchus cap. 3. scribit, Ciceronem bello Marsico aliquamdiu sub Sulla militasse. Apud Sullam legatum se fuisse, cum ille hoc anno ante oppidum Nolam fortissima Samnitium castra cepit, ipse Cicero lib. I. cap. 33. de Divinatione scribit. De hac sua militia etiam Philipp. XII. cap. 11. haec memoriae prodidit: *C. Pompeius Sex. F. consul, me praesente, cum essem tiro in eius exercitu, cum P. Vettio Catone, duce Marsorum, inter bina castra collocutus est.* Hoc anno censores fuerunt P. Licinius Crassus et L. Iulius Caesar: quibus censoribus nullam populi partem esse censam, Cicero ait pro Archia cap. 5.

Anno Urbis DCLXV. Ciceronis XIX. coss. fuerunt

L. CORNELIUS SULLA, Q. POMPEIUS RUFUS.

De hoc anno Cicero in Bruto c. 89. *Atque huic anno proximus, Sulla consule et Pompeio, fuit. Tum P. Sulpicii in tribunatu quotidie concionantis totum genus dicendi penitus cognovimus. — Sulpicium ab optima causa profectum, Caioque Iulio consulatum contra leges petenti resistentem, longius, quam voluit, popularis aura provexit*, ait idem de Resp. Harusp. cap. 20. Dissidebat enim capitali odio a Q. Pompeio consule, quicum coniunctissime et amantissime vixerat, in Laelio cap. 1. cumque auctore Mario perniciosas leges (quas per vim latas Sulla dicebat, ut est Philipp. VIII. cap. 2.) promulgaret, ac Pompeii consulis filium, Sullae generum occidisset, Sulla cum exercitu in urbem venit, ex eaque Sulpicii et Marii factionem expulit, Livius libro LXXVII. et alii. Tum Sulla P. Sulpicium oppressit, eique ferro erepta vita est: Cicero in Catilin. III. cap. 10. et lib. III. cap. 3. de Oratore. Marius primo senile corpus, paludibus demersus, occultavit: deinde ad infimorum ac tenuissimorum hominum Minturnis misericordiam confugit: inde navigio perparvo, cum omnes portus terrasque fugeret, in oras Africae desertissimas pervenit, ait Cicerō pro Sestio cap. 22. Historiam pleniorem apud Plutarchum, Appianum, Velleium lib. II. cap. 19. et in Epitoma Livii invenies. De eodem Cicero post reditum ad Quirites: cap. 8. *C. Marium egomet dicere audivi, tum se fuisse miserum, cum careret patria, quam obsidione liberavisset: cum sua bona possideri ab inimicis ac diripi audiret: cum adolescentem filium videret eiusdem socium calamitatis: cum in paludibus demersus concursu ac misericordia Minturnensium corpus ac vitam suam conservasset: cum parva navicula traiectus in Africam, quibus regna ipse dederat, ad eos inops supplexque venisset.* Et in Pisonem cap. 19. *C. Marium Italia servata ab illo demersum in Minturnensium paludibus, Africa devicta ab eodem expulsum et naufragum vidit.*

Dum haec in Italia geruntur, interim Mithridates rex Ponti, Ariobarzane et Nicomede amicis populi Rom. exactis Cappadocia atque Bithynia, Asiam intravit, unaque die tota Asia tot in civitatibus, uno nuntio atque una litterarum significatione cives Romanos necandos trucidandosque denotavit, Cicero in Maniliana, cap. 3. Livius lib. LXXVIII. Valerius lib. II. cap. 2. Plutarchus in Sulla, Appianus in Mithridatico. Atque haec est illa universorum civium Romanorum per tot urbes uno puncto temporis misera crudelisque caedes, quam Cic. pro Flacco cap. 25. nominat. Hanc vero crudelitatem Mithridatis in togatos P. Rutilius Rufus, cum a rege Mytilenis oppressus esset, vestis mutatione vitavit, ut est in orat. pro Rabirio Postumo cap. 10. Idem in Maniliana cap. 5. ait: Mithridatem tum legatum populi Rom. consularem vinculis ac verberibus atque omni supplicio excruciatum necasse. Intelligit autem M'. Aquillium consulem anni DCLII. de quo, praeter Appianum, Iustinus lib. XXXVIII. c. 3. Athenaeus lib. V. Dipnosoph. c. 50. Cicero etiam hac de causa M'. Aquillii mentionem facit Tuscul. V. cap. 5. Urbs Rhodus sola tum in fide mansit, atque oppugnata fuit, ut est in epitoma Livii lib. LXXVIII. Unde Cicero in Verr. IV. cap. 65. ait: Rhodios prope solos bellum illud superius cum Mithridate gessisse, omnesque eius copias acerrimumque impetum moenibus, littoribus classibusque suis excepisse. Eodem tempore, cum princeps Academiae Philo cum Atheniensium optimatibus Mithridatico bello domo profugisset Romamque venisset, totum ei se Cicero tradidit, admirabili quodam ad philosophiam studio concitatus, ut ipse in Bruto cap. 89. ait. Hinc Plutarchus cap. 3. scribit, Ciceronem, cum e pueris excessisset, Philonem Academicum audivisse: quem inter Clitomachi discipulos Romani in primis et propter doctrinam admirabantur, et propter morum mansuetudinem diligebant. Philonem igitur Cicero lib. I. cap. 2. de Natura Deor. inter eos philosophos numerat, a quibus institutus fuit; de eodem in Lucullo cap. 6. *Iam Clitomacho Philo noster operam multos annos dedit. Philone autem vivo patrocinium Academiae non defuit.* Phaedrus quoque Ciceroni, cum puer esset, antequam Philonem cognovisset, valde ut philosophus probatus fuit, epist. 1. lib. XIII. ad Famil. Merito igitur lib. I. cap. 3. de Natura D. scripsit, non mediocrem se a primo tempore aetatis in philosophiae studio operam curamque consumpsisse: in quo hoc etiam commorabatur attentius, quod sublata iam esse in perpetuum ratio iudiciorum videbatur; ut ait in Bruto cap. 80. Hoc etiam anno, ut iam rettulimus, Q. Mucius Augur Laelii de amicitia sermonem habitum ab illo paucis diebus post mortem Africani, Aquillio et Tuditano consulibus, anno DCXXIV. Ciceroni exposuit. Augure mortuo Cicero se ad Q. Scaevolam pontificem contulit: cui rei publicae et senatus principi cum operam daret, peritus iuris evasit, ut Plutarchus cap. 3. scribit. Unde Atticus lib. I. cap. 4. de Legg. Tullium his verbis affatur: *Nam a primo tempore aetatis iuri studere te memini, cum ipse etiam ad Scaevolam ventitarem; neque unquam mihi visus es ita te ad dicendum dedisse, ut ius civile contemneres;* et Brutus de claris Orator. cap. 40. *Tu mihi videris tantum iuris civilis scire voluisse, quantum satis esset*

oratori. Q. Scaevola Pontifex, seu, ut Appianus eum nominat B. Civ. I, 88., *Μούκιος Σκαιόλας ὁ τὴν μεγίστην Ῥωμαίοις ἱερωσύνην ἱερωμένος*, is est, quem supra consulem cum L. Crasso fuisse anno ab U. C. DCLVIII. scripsimus: de cuius morte dicemus ad annum DCLXXI.

Anno Urbis DCLXVI. Ciceronis XX. coss. fuerunt

CN. OCTAVIUS, L. CORNELIUS CINNA.

Hoc anno Cinna consul, cum perniciosas leges per vim ferret, Urbe a Cn. Octavio collega pulsus est: Livius lib. LXXIX. Unde Cicero in Catil. III. cap. 10. *Cn. Octavius consul armis ex Urbe collegam suum expulit: omnis hic locus acervis corporum et civium sanguine redundavit.* Atque ita bellum Octavianum commotum est: cuius meminit Cicero lib. I. de Divin. cap. 2. et lib. II. cap. 5. de Natura Deorum. *Tum*, inquit, *stellis iis*, *quas Graeci* cometas, *nostri* crinitas *vocant*, *quae nuper bello Octaviano magnarum fuerunt calamitatum praenuntiae.* Vide Plinium lib. II. cap. 25. Dissensionis inter Octavium et Cinnam meminit Cicero etiam de haruspicum resp. cap. 25. Cinna Urbe pulsus, corruptum App. Claudii exercitum in potestatem suam redegit, ut Livius lib. LXXIX. scripsit. App. Claudio, P. Clodii patri, imperium hoc tempore abrogatum fuisse Cicero pro domo cap. 31. ait. Tum Marius cum reliquis exsulibus ex Africa arcessitus, cum in urbem recepti essent, eam velut captam caedibus et rapinis vastarunt: qua de re Orosius lib. V. cap. 19. et ego in eum locum. Hinc Cicero post red. in senatu cap. 15. ait, C. Marium reditu suo senatum cunctum paene delevisse. Tum Q. Catulus, M. Antonius, C. Iulius, trium aetatum oratores tres, sunt crudelissime interfecti: Cicero in Bruto cap. 89. Et Marius quidem Cimbricae victoriae gloriam cum collega Catulo communicavit: postea vero civili bello victor iratus, necessariis Q. Catuli deprecantibus non semel respondit, *Moriatur.* Idem Tuscul. V. cap. 19. et Cotta lib. III. cap. 32. de Natura Deorum: *Cur tot civitatis principes a Cinna interempti? cur omnium perfidiosissimus C. Marius Q. Catulum praestantissima dignitate virum mori potuit iubere?* M. Antonii in iis ipsis Rostris, in quibus ille rem publicam constantissime consul defenderat, quaeque censor imperatoriis manubiis ornarat, positum caput illud fuit, a quo erant multorum civium capita conservata: lib. III. cap. 3. de Orat. et Tuscul. V. cap. 10. *Cinna collegae sui consulis Cn. Octavii praecidi caput iussit*, *P. Crassi*, *L. Caesaris*, *nobilissimorum hominum*, *quorum virtus fuerat domi militiaeque cognita*, *M. Antonii omnium eloquentissimi*, *quos audierim*, *C. Caesaris*, *in quo mihi videtur fuisse specimen humanitatis*, *salis*, *suavitatis*, *leporis.* De his omnibus vide prooemium lib. III. de Orat. De P. Crasso Cicero pro Sestio, cap. 21. *In qua civitate ipse meminissem patrem huius M. Crassi*, *fortissimum virum*, *ne videret victorem vivus inimicum*, *eadem sibi manu vitam exhau-*

sisse, qua mortem saepe hostibus obtulisset. de eodem pro Scauro, et ibi Asconius Ed. Bait. p. 23. Hoc anno M. Tullius Moloni Rhodio Romae dedit operam, et actori summo causarum et magistro, ut ait in Bruto cap. 89.; de quo Molone Plutarchus in Cic. cap. 4. et Caesare, Strabo lib. XIV. p. 655. Quintilianus lib. III. cap. 1. et Suetonius in Iulio Caesare cap. 4. Molonem rhetorem studia M. Ciceronis acuisse, ait etiam Valerius Max. lib. II. cap. 1. Circa hoc tempus Cicero adolescens commentarios rhetoricos de Inventione inchoatos et rudes edidit: quod ipse initio lib. I. de Oratore, et Quintilianus lib. III. cap. 1. significant.

Post hunc annum triennium fere urbem sine armis fuisse, Cicero in Bruto cap. 90. ait: quo, Sulla bellum Mithridaticum gerente, (de quo Plutarchus et Appianus,) Cinnanae Marianaeque partes Italiam obsederunt, ut scribit Velleius lib. II. cap. 24. n. 4.

Anno igitur ab U. C. DCLXVII. Ciceronis XXI. coss. fuerunt

L. CORNELIUS CINNA II., C. MARIUS VII.

Marius, quem Cicero pro Plancio cap. 21. duabus aedilitatis acceptis repulsis, septies consulem esse factum ait, editis multis sceleribus, Idibus Ianuariis decessit, Livius lib. LXXX. De eius morte sic Cic. lib. III. cap. 33. de Natura Deorum: *Cur Marius tam feliciter septimum consul domi suae senex est mortuus?* Mario suffectus est L. Valerius Flaccus, pater illius Flacci, pro quo Ciceronis oratio exstat. Huic, cum a Cinna missus, ut Sullae ad bellum Mithridaticum succederet, in Asiam traiecisset, consuli portas tota Asia clausit: Cicero pro Flacco cap. 25. Anno sequente idem a C. Fimbria legato suo consularis interfectus est, Velleius lib. II. cap. 24. Livius lib. LXXXII. Strabo lib. XIII. Hoc anno censores in tabulis Capitolinis inveniuntur L. Marcius Philippus, M. Perperna, quorum Verrina III. cap. 55. in lege Verris mentio fit ita: *Qui de L. Marcio, M. Perperna censoribus redemerit, eum socium ne ei admittito.* De Marcio item Cicero pro domo cap. 32. ait: *L. Philippus censor avunculum suum praeteriit in recitando senatu; nihil enim poterat dicere, quare rata non essent, quae erant acta in ea re publica, in qua se illis ipsis temporibus censorem esse voluisset.* Hi sunt superiores illi censores, quibus Archiam cum L. Lucullo quaestore fuisse in Asia Cicero pro Archia cap. 5. ait. Lucullus enim hoc tempore quaestor in Asia permultos annos admirabili quadam laude provinciae praefuit, ut Cicero in Luculli principio scribit. Lucullum vero in Graecia fuisse ante, quam Sulla eo veniret, ex Plutarchi Sulla cognoscitur. Sulla quoque ex Asia decedente, Lucullus ibi mansit, ut infra dicemus.

Proximo biennio, quo comprehenditur annus Urbis DCLXVIII. et DCLXIX. Ciceronis XXII. et XXIII. consules a se creati rem publicam tenuerunt

L. CORNELIUS CINNA III., CN. PAPIRIUS CARBO.

Qua ratione M. Tullius hoc triennium, quo Urbs fere sine armis fuit, traduxerit, ipse in Bruto cap. 90. his verbis exponit: *Ego*, inquit, *hoc tempore omni noctes et dies in omnium doctrinarum meditatione versabar. Eram cum Stoico Diodoto: qui cum habitavisset apud me mecumque vixisset, nuper est domi meae mortuus: a quo cum in aliis rebus, tum studiosissime in dialectica exercebar; quae quasi contracta et astricta eloquentia putanda est; sine qua etiam tu, Brute, iudicavisti, te illam iustam eloquentiam, quam dialecticam dilatatam esse putant, consequi non posse.* Hactenus Cicero, qui hunc Diodotum lib. I. cap. 3. de Nat. Deor. primo loco numerat inter eos philosophos, a quibus institutus fuit. De eodem in Lucullo cap. 36. *Diodoto quid faciam Stoico? quem a puero audivi, qui mecum vivit tot annos, qui habitat apud me, quem et admiror et diligo.* et ep. 16. lib. XIII. ad Fam. *Apollonius domi meae cum Diodoto, Stoico, homine, meo iudicio, eruditissimo, multum a puero fuit.* Eiusdem meminit ep. 4. lib. IX. ad Fam.; de quo loco etsi Hadriani Turnebi et Petri Rami, praeceptorum meorum, quos, ut ipsorum dignitas poscit, honoris gratia nomino, sententiae aliquando nonnihil discreparunt, res tamen ipsa ex vera huius nominis scriptura, quam Victorius, Manutius et Lambinus, viri doctissimi, e vetustis libris ediderunt, iam extra controversiam est. De eodem Cicero Tuscul. lib. V. cap. 39. *Diodotus Stoicus, caecus, multos annos nostrae domi vixit; is vero, quod credibile vix esset, cum in philosophia multo etiam magis assidue, quam antea, versaretur; et cum fidibus Pythagoreorum more uteretur cumque ei libri noctes et dies legerentur: (quibus in studiis oculis non egebat) tum, quod sine oculis fieri posse vix videtur, geometriae munus tuebatur, verbis praecipiens discentibus, unde, quo quamque lineam ducerent.* Mortuus fuit Caesare et Bibulo coss. anno ab U. C. DCXCIV. Cornelius Tacitus in dialogo de Oratorib. cap. 30. ait, Ciceronem apud Philonem Academicum, apud Diodotum Stoicum omnes philosophiae partes penitus hausisse. Addit Cicero in Bruto cap. 90. *Huic ego doctori et eius artibus variis atque multis ita eram tamen deditus, ut ab exercitationibus oratoriis nullus dies vacuus esset; commentabar declamitans saepe cum M. Pisone et cum Q. Pompeio aut cum aliquo quotidie; idque faciebam multum etiam Latine, sed Graece saepius: vel quod Graeca oratio plura ornamenta suppeditans consuetudinem similiter Latine dicendi afferebat; vel quod a Graecis summis doctoribus, nisi Graece dicerem, neque corrigi possem neque doceri.* Ciceronem ad praeturam usque Graece declamasse, auctor est Suetonius de claris rhetoribus cap. 1. Circa hoc tempus Cicero, cum *Aratum* iam Romanum hexametris versibus edidisset, in Xenophontis *Oeconomico* lusit: ut scribit Hieronymus in praefatione in Euseb. Chron. Ipse

Cicero libro II. extremo de officiis ad filium viginti annos natum ita scribit: *Has res commodissime Xenophon Socraticus persecutus est in eo libro, qui Oeconomicus inscribitur; quem nos ista fere aetate cum essemus, qua es tu nunc, e Graeco in Latinum convertimus.* Divisit autem Cicero unum Xenophontis librum in tres, ut Servius in primum Georgicorum v. 43. testatur. Quin etiam libros Platonis Cicero hoc genere tralatos edidit, inquit Fabius lib. X. cap. 5. *Timaei* pars cum maximo bono studiosorum utriusque linguae exstat. *Protagoram* ab eo conversum fuisse Hieronymi, Prisciani et Donati testimoniis tantummodo scimus. Id tamen Ciceronem potius extremo tempore aetatis quam hoc fecisse putamus. Carbonis in secundo consulatu quaestor fuit C. Verres, Cic. Verrina III. cap. 4. et 13. Tum Sulla, pace cum Mithridate facta, Asiam in quadraginta quattuor regiones distribuit, auctore Cassiodoro. Cum autem Sulla omnes Asiae civitates pro portione in provincias descripsisset, vectigal quoque iis, quod aequaliter penderent, descripsit: Cic. pro Flacco cap. 14. et ep. 1. lib. I. ad Q. fratrem c. 11. §. 33. Sed Sullam in Italiam revocavit res publica, ait pro lege Manilia cap. 3.

Anno Urbis DCLXX. Ciceronis XXIV. coss. fuerunt

L. CORNELIUS SCIPIO ASIATICUS, C. NORBANUS BULBUS.

Horum consulum meminit Cic. pro Quintio cap. 6., ubi etiam (sc. cap. 7.) C. Valerium Flaccum imperatorem hoc anno in Gallia ulteriore fuisse ait. Cuius Flacci mentionem Caesar lib. I. cap. 47. de bello Gallico facit. Scipionis quaestorem M. Pisonem, de quo paullo ante, fuisse, ex Verrina III. cap. 14. cognoscitur. Hoc tempore tumultus ille pro recuperanda re publica ortus est: de quo Cic. in Bruto cap. 90. Nam Sulla compositis transmarinis rebus in Italiam venit et C. Norbanum proelio vicit, de quo diximus in cap. 20. lib. V. Orosii. Tum Cn. Pompeius, adolescentulus privatus, exercitum difficili rei publicae tempore confecit, eique praefuit et rem optime ductu suo gessit: Cic. in Maniliana cap. 21. Eodem pertinet illud in Phil. V. cap. 16. *Pompeius ad L. Sullae maximum imperium victoremque exercitum accessit:* vide Plutarchum et alios. Sulla vero cum Scipione inter Cales et Teanum, cum alter nobilitatis florem, alter belli socios adhibuisset, de auctoritate senatus, de suffragiis populi et de iure civitatis, legis inter se conditiones contulerunt[1], inquit Cic. Phil. XII. cap. 11.; sed cum res convenire non posset et Sulla Scipionis castra oppugnaturus esset, universus exercitus consulis signa ad Sullam transtulit; Scipio, cum interimi posset, dimissus est. Haec Livius lib. LXXXV. Itaque Scipio, fluctibus rei publicae expulsus, Massiliae postea in exsilio vixit: Cic. pro Sestio cap. 3. Hoc anno Capitolium incensum fuit: cuius meminit Cic. in Catil. III. cap. 4. et Dionysius Halicarnasseus lib. IV. Tu lege Plutarchum in Sulla, et Augustinum cap. XXIV. lib. II. de Civit. Dei.

1) Vide cap. 11., ubi vulgo sic legebatur pro *leges inter se conditionesque contulerunt.*

Anno Urbis DCLXXI. Ciceronis XXV. coss. fuerunt

C. MARIUS C. F., CN. PAPIRIUS CARBO III.

Horum consulum mentio est apud Ciceronem contra Rullum orat. III. cap. 2. Hoc anno, cum a Marianis Urbs etiamnum teneretur, L. Damasippus, praetor, ex voluntate C. Marii, consulis, cum senatum contraxisset, omnem, quae in Urbe erat, nobilitatem trucidavit: Livius lib. LXXXVI. Tunc interfectus fuit C. Carbo consulis frater, de quo Cic. epist. 21. lib. IX. ad Famil. Periit tum quoque P. Antistius, Cn. Pompeii socer, de quo Cicero in Bruto cap. 90., et Q. Scaevola pontifex maximus, quem Livius lib. LXXXVI. scribit in vestibulo aedis Vestae occisum fuisse. Hinc Cic. lib. III. cap. 32. de Natura Deorum: *Temperantiae prudentiaeque specimen, ante simulacrum Vestae pontifex max. est Q. Scaevola trucidatus;* meminit eiusdem lib. III. cap. 3. de Orat. Tandem Sulla, fuso Carbonis exercitu, in Urbem venit eoque tempore eius immanis crudelitas in cives exstitit, de qua Cicero lib. II. cap. 8. de Officiis, et Orosius lib. V. cap. 21. Tum Cn. Pompeius, in Siciliam cum imperio a senatu missus, Carbonem consulem captum interfecit, Livius lib. LXXXIX., Plutarchus in Pompeio et alii; de quo Cicero epist. 21. lib. IX. ad Fam. *Hoc vero, qui Lilybaei a Pompeio nostro est interfectus, improbior nemo meo iudicio fuit;* atque ita Pompeius Siciliam multis undique cinctam periculis, non terrore belli, sed celeritate consilii, explicavit: Cicero in Maniliana, cap. 11. Eodem tempore L. Licinius Murena, pater eius, quem Cicero defendit, a Sulla cum duabus legionibus in Asia relictus, bellum Mithridaticum renovavit: de quo Appianus in Mithridatico. Murena vero Mithridatem *vehementissime vigilantissimeque vexatum, repressum magna ex parte, non oppressum reliquit,* ut ait Cicero pro Murena cap. 15. et addit cap. 5. *filium viro fortissimo parenti suo magno adiumento in periculis, solatio in laboribus, gratulationi in victoria fuisse.* Lucullum autem quaesturae diuturnum tempus, Murena bellum in Ponto gerente, in Asiae pace consumpsisse idem in Lucullo cap. 1. scribit. Extremo hoc anno Sulla effecit, ab interrege ut dictator diceretur, ait Cicero ep. 18. lib. IX. ad Att. Quomodo id effecerit, copiose Appianus et Plutarchus scribunt. Interrex fuit L. Valerius Flaccus, de quo Cic. orat. III. cap. 2. contra Rullum: *Omnium legum iniquissimam dissimillimamque legis esse arbitror. eam, quam L. Flaccus interrex de Sulla tulit, ut omnia, quaecunque ille fecisset, essent rata.* De eadem lege lib. I. cap. 15. de legibus: *Nihilo credo magis illa iusta est, quam interrex noster tulit, ut dictator, quem vellet civium, indicta causa, impune posset occidere.* Itaque Sulla dictator, qui tum sine dubio habuit regalem potestatem, ut est in orat. de Harusp. resp. cap. 25., omnes, quos oderat, morte multabat: pro Ligario cap. 4. De proscriptione Sullana Orosius noster cap. 21. lib. V. Etsi autem Sulla dictator post C. Marium et Cn. Papirium fuit, ut ait Cicero orat. III. cap. 2. contra Rullum, consules tamen creari permisit.

Anno Urbis DCLXXII. Ciceronis XXVI. coss. fuerunt

M. TULLIUS DECULA, CN. CORNELIUS DOLABELLA.

De his consulibus Cicero orat. II. cap. 14. contra Rullum: *de quibus vendendis S. C. facta sunt M. Tullio, Cn. Cornelio Coss.* Sulla dictator hoc tempore legibus novis rei publicae statum confirmavit, ut est in epitoma Liviana LXXXIX. Recuperata re publica et legibus atque iudiciis constitutis, Cicero ad causas et privatas et publicas adire coepit, in Bruto, cap. 90. Itaque his consulibus, ut Gellius lib. XV. cap. 28. scribit, M. Cicero causam privatam pro Quintio apud Aquillium Gallum iudicem dixit.[1] Praeterea in Eusebii Chronico ita legitur: *XXVI. anno aetatis Cicero Quintium defendit.* Idem cognoscitur ex ipsa causae expositione, quae talis est: Sex. Naevius ante biennium, Scipione et Norbano coss., cum P. Quintius prid. Kal. Febr. in Galliam profectus esset, a P. Burrieno praetore possessionem bonorum Quintii, a quo sibi pecuniam deberi et vadimonium desertum dicebat, ex edicto postulavit: missus in possessionem Naevius, cum bona absentis Quintii dies XXX. possedisset, ea proscribi iussit. Tum Sex. Alfenus, procurator Quintii, auctionem impedire conatur, seque paratum esse iudicio absentem defendere profitetur. Naevius postulat, ut Alfenus iudicatum solvi satisdet: quod cum ille recusaret eoque nomine tribunos appellasset, convenit, ut Idib. Septembr. Quintium sisti Alfenus promitteret. Venit Romam Quintius ad vadimonium. Naevius annum et sex menses, hoc est, ab Idibus Septembr. Scipione et Norbano coss. usque ad Idus Martias huius anni, nihil petit. Tum demum in ius ventum ad P.[2] Dolabellam praetorem; ibi Naevius petiit, ut Quintius iudicatum solvi satisdaret: quod cum is recusaret, Dolabella decrevit, ut Quintius aut satisdaret aut sponsionem faceret, Ni bona sua ex edicto possessa non essent. Sponsione facta C. Aquillius iudex datus est: apud quem Cicero contendit, Quintii bona ex edicto a Naevio possessa non esse. Vides igitur aperte, Quintii causam hoc anno a M. Tullio defensam esse post Idus Martias. Nam quod Cicero ait rem iacuisse in controversiis biennium, oratorum more elate dictum est: et si quis velit calumniis Naevii rem in biennium ductam fuisse, hoc quidem certe omnes fateri necesse est, post Idus Sept., quae hoc anno, non quae Sulla et Metello coss. anno insequente fuerunt, (ut Corradus res nescio quas agens scripsit) hanc causam actam esse. Quod vero et Corradus opinatur et non nemo affirmat, Quintium defensum post dictatorem Sullam, eo quod Cicero dicat, *Emisti bona Sex. Alfeni L. Sulla dictatore vendente;* leve admodum est. Cur enim in iudicio privato hoc eloqui ausus non fuisset? aut quis praestabit ab oratoribus omnia dicta vel eo modo acta fuisse, quo postea scripta sunt et edita?

Sulla dictatore Cicero iterum se Moloni, qui legatus ad senatum

1) Alias iam ante Quintianam causas a Cicerone actas esse patet ex C. 1. §. 4. *ita, quod mihi consuevit in ceteris causis esse adiumento, id quoque in hac causa deficit.* De tempore huius et Roscianae orationis cfr. etiam Ferratium Epp. p. 232.

2) *Cn.* vocant meliores. Gron.

de Rhodiorum praemiis venerat, operam dedisse, ait in Bruto cap. 90. Hoc quoque tempore Cn. Pompeius, bello in Africa maximo confecto, victorem exercitum deportavit: ut ait Cicero pro lege Manilia cap. 21. Intelligit autem bellum gestum cum Domitio et Hierta Numidiae rege, quo de Orosius libro V. cap. 21.: atque ex Africa Pompeius adhuc eques triumphavit. Miror autem Eutropium lib. V. extr. scribere, Pompeium tunc quartum et vigesimum annum egisse, cum M. Tullii aequalis fuerit, ut ex Ciceronis Bruto cap. 68. et Velleio lib. II. cap. 53. notum est, et nos supra ad a. DCXLVII. admonuimus. Eodem tempore L. Sulla Murenam ex Asia revocavit, ut ait Cic. in Maniliana cap. 3. Murena reversus amplissime atque honestissime ex praetura triumphavit: in Orat. pro Murena cap. 7.

Anno igitur ab U. C. DCLXXIII. Ciceronis XXVII. coss. fuerunt

L. CORNELIUS SULLA FELIX II., Q. CAECILIUS METELLUS PIUS.

Horum consulum meminit Cicero Verrina tertia cap. 50. et Gellius libro XV. cap. 28., ubi scribit, Ciceronem his consulibus Sex. Roscium parricidii reum defendisse: et addit, Fenestellae errorem notatum fuisse a Pediano, quod scripsisset Ciceronem sexto et vigesimo aetatis anno pro Sex. Roscio dixisse. Quem Fenestellae errorem Corradum aliôsque viros doctos potius amplecti, quam Asconii et Gellii auctoritatem sequi, equidem miror: cum praesertim Quintilianus libro XII. cap. 6. scribat, Ciceronem sex et XX. annos natum pro Sex. Roscio dixisse; eos vero ante III. Nonas Ianuarias huius anni natus non fuit. Egit tamen opinor hanc causam in principio anni. Nam, ut ex oratione ipsa intelligitur, in lege de proscriptione erat, ut anno superiore ad Kal. Iunias proscriptiones venditionesque fierent: c. 44. Roscius autem pater aliquot post menses Romae occisus est, ibid.; eaque res quatriduo ad Chrysogonum in castra Sullae Volaterras (quod oppidum obsessum Sulla in deditionem accepit. Livius libr. LXXXIX.) delata est cap. 7. et 37. Bona Roscii tamquam proscripti ideoque occisi, (ut Plutarchus tradit) Sulla hastae subiecit, et Chrysogonus eius libertus duobus milibus nummum emit; cum iam proscriptionis mentio nulla fieret, cum etiam, qui antea metuerant, redirent ac iam defunctos sese periculis arbitrarentur, cap. 8. Sed cum filius idemque heres Roscii bona patris ita vendita esse aegre ferret eaque sexagies esse demonstraret, Sulla coargui se graviter tulit et Roscii filii nomen opera Chrysogoni de parricidio deferendum curavit, cap. 10. Cum Roscii patrocinium ob Sullae metum nemo susciperet, adolescens ab omnibus desertus ad Ciceronem confugit; quem amici quoque ad reum defendendum cohortabantur, cum aliud splendidius aut praeclarius gloriae initium habere non posset. Cicero igitur adolescens contra L. Sullae dominantis opes Sex. Roscium Amerinum defendit, lib. II. cap. 14. de Officiis. Defensionis capita tria sunt: in primo parricidii crimen falso obiectum fuisse Roscio multis argumentis convincit: secundum est de audacia duorum Rosciorum, Capitonis

et Magni; in quos crimen ita confert, ut eos multis suspicionibus arguat: tertium est de Chrysogoni potentia, quam invidiose insectatur. Victor in causa magna in admiratione fuit, ut Plutarchus ait. Ipse vero in Bruto cap. 90. sic scribit: *itaque prima causa publica pro Sex. Roscio dicta tantum commendationis habuit, ut non ulla esset, quae non nostro digna patrocinio videretur.* Roscio contra Chrysogonum defenso Ciceronem Athenas secessisse atque inde post triennium Romam revertisse in Eusebii Chronico scriptum est. Ex simili fama illud Caleni apud Dionem lib. XLVI, 7. manasse videtur, *καίπερ τρία ἐν Ἀθήναις ἔτη κατατρίψας·* quibus verbis significat, M. Tullium eloquentiae gratia triennium Athenis vixisse. Et certe, si Roscio defenso statim in Graeciam profectus esset, quod Plutarchus quoque putavit, triennium ibi vixisset: iam vero, cum secus ipse in Bruto cap. 91. scribat, nos etiam haec temporibus aliter dividemus.

Mytilenas hoc tempore in Asia expugnatas fuisse, in Liviana epitoma lib. LXXXIX. scriptum est. Expugnavit eas M. Thermus: in qua expugnatione Iulius Caesar auctore Suetonio in Caes. cap. 2. corona civica donatus est. Atque ita urbs et natura et situ et descriptione aedificiorum et pulchritudine in primis nobilis belli lege ac victoriae iure populi Romani facta est: Cicero Orat. II. cap. 16. contra Rullum.

Anno Urbis DCLXXIV. Ciceronis XXVIII. coss. fuerunt

P. SERVILIUS VATIA [ISAURICUS], AP. CLAUDIUS PULCHER.

Hos consules in hunc annum Sulla contra voluntatem populi, qui ipsum creabat, renuntiandos curavit et dictatura se abdicavit: Appianus B. Civ. I. 103. Orosius lib. V. cap. 22. Ap. Claudius P. Clodii, inimici Ciceronis, pater fuit: unde in Orat. de harusp. resp. cap. 1. P. Servilius collega patris eius nominatur. Hoc tempore Cicero, antequam in Graeciam profectus fuit, Arretinae mulieris libertatem contra Cottam, hominem disertissimum, defendit, Sulla adhuc vivo, ut ait pro Caecina cap. 33. Erat eo tempore in Cicerone summa gracilitas et infirmitas corporis, procerum et tenue collum: qui habitus et quae figura non procul abesse putatur a vitae periculo, si accedit labor et laterum magna contentio: eoque magis, ut ipse in Bruto cap. 91. scribit, hoc eos, quibus erat carus, commovebat, quod omnia sine remissione, sine varietate, vi summa vocis et totius corporis contentione dicebat. Itaque cum eum et amici et medici hortarentur, ut causas agere desisteret; ipse autem quodvis periculum adire, quam a sperata dicendi gloria discedere mallet; censeret tamen, remissione et moderatione vocis et commutato genere dicendi se et periculum vitare posse et temperatius dicere: ut consuetudinem dicendi mutaret, eam sibi causam in Graeciam proficiscendi fuisse ait in Bruto cap. 91. Itaque cum esset biennium versatus in causis, Roma est profectus huius anni aestate, ut ex sequentibus cognosceter. Cum venisset Athenas, sex menses cum Antiocho veteris Academiae nobilissimo et prudentissimo philosopho fuit studiumque phi-

losophiae nunquam intermissum a primaque adolescentia cultum et semper auctum hoc rursus summo auctore et doctore renovavit; ut ipse in Bruto testatur. Ideoque lib. I. cap. 3. de Natura Deorum Antiochum inter eos philosophos numerat, a quibus institutus fuit. De eodem lib. I. de legibus cap. 21. *Vir iste fuit prudens et acutus et in suo genere perfectus mihique, ut scis, familiaris.* Plutarchus quoque in Cicerone a nobis converso, ita scribit c. 4.: *Cum Athenas venisset, Antiocho Ascalonitae operam dedit: eiusque copia quidem et lepore dicendi delectabatur, sed quae ab ipso in philosophia novabantur, ea minime probabat. Iam enim Antiochus a nova Academia defecerat et relicta Carneadis secta commutatoque instituto, vel evidentia et sensibus victus, vel, ut nonnulli aiunt, ambitione et contentione cum Philonis et Clitomachi discipulis adductus, Stoicorum decreta fere defendebat.* Antiochus igitur, ut Cicero in Lucullo cap. 43. testatur, appellabatur quidem Academicus: sed erat, si perpauca mutavisset, germanissimus Stoicus. Didicerat apud Philonem tamdiu, ut constaret diutius didicisse neminem: et scripserat de Academica secta acutissime, eamque non acrius accusavit in senectute, quam antea defensitaverat. Plura in Lucullo Ciceronis et Plutarchi. Athenis Cicero Epicureos quoque Phaedrum et Zenonem frequenter cum Attico audivit, ut ait lib. I. cap. 5. de Finib. Meminit Tusc. III. cap. 17. et Acad. I. extr. Hic annus XX. est post M. Antonii et A. Postumii consulatum, ad quem Lucullorum aedilitas a Plinio lib. VIII. cap. 7. refertur. Eam vero magnificentissimam fuisse, Cic. lib. II. cap. 16. de Officiis scribit. Hac ego coniectura ductus L. Luculli magistratus, quos Cicero initio Luculli recenset, ita constituo, ut hoc anno aedilis; Bruto et Mamerco coss. praetor fuerit; sequenti Africam obtinuerit; atque inde Octavio et Cotta coss. ad consulatus petitionem redierit.

Anno Urbis DCLXXV. Ciceronis XXIX. coss. fuerunt

M. AIMILIUS [1] LEPIDUS, Q. LUTATIUS CATULUS.

His consulibus Sulla in agro Cumano mortuus ac Romam perlatus cum magna pompa in Campo Martio sepultus est: quod praeter ceteros Appianus lib. I. B. C. cap. 105. copiose narrat. Primus autem e patriciis Corneliis Sulla igni voluit cremari: lib. II. cap. 22. de legibus. Post Sullae mortem dissensio inter consules orta est, cum Lepidus Sullae acta rescindere tentaret et Catulus ei resisteret. Vide Orosium nostrum lib. V. cap. 22. Hinc Cic. in Catil. III. cap. 10. *Dissensit M. Lepidus a clarissimo et fortissimo viro Q. Catulo; attulit non tam ipsius interitus reip. luctum quam ceterorum.* Ubi vero M. Tullio de Sullae morte Athenas allatum est, ut Plutarchus cap. 4. scribit; cum iam corpus eius exercitationibus confirmatum meliore habitu esse coepisset et vox ita conformata esset, ut cum auditu suavis ac plena, tum ad corporis constitutionem moderate accommodata esset: motus et precibus

1) Ita miror, cur a Fabricio noluerit retinere Gruterus, etiam seq. anno et saepius infra. Gron.

litterisque amicorum, quae Roma frequentes ad ipsum afferebantur, et cohortatione Antiochi, ut rem publicam capesseret, dicendi vim, velut instrumentum, rursus excoluit civilemque facultatem excitavit. Itaque primum, ut ipse in Bruto cap. 91. scribit, Athenis apud Demetrium Syrum, veterem et non ignobilem dicendi magistrum, studiose exercebatur. Post totam Asiam peragravit cum summis oratoribus, quibuscum exercebatur ipsis lubentibus: quorum erat princeps Menippus Stratonicensis, quem Plutarchus Menippum Carem nominat. Cicero eum tota Asia illis temporibus discrtissimum fuisse iudicat. Unde Strabo lib. XIV. p. 660. *κἀνταῦθα δ' ἀνὴρ ἀξιόλογος γεγένηται ῥήτωρ Μένιππος κατὰ τοὺς πατέρας ἡμῶν, Κατόκας ἐπικαλούμενος, ὃν κάλλιστα ἐπαινεῖ τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν ῥητόρων, ὧν ἠκροάσατο, Κικέρων, ὥς φησιν ἔν τινι γραφῇ αὐτοῦ, συγκρίνων Ξενοκλεῖ καὶ τοῖς κατ' ἐκεῖνον ἀκμάζουσι.* Id est, *Fuit ibi patrum nostrorum memoria nobilis magister dicendi Menippus cognomento Catocas: quem Cicero ex Asiaticis oratoribus, quos audivit, maxime laudat, ut est in quodam ipsius libro, ubi eum cum Xenocle atque illius aetatis oratoribus comparat.* De Xenocle Adramytteno, cui Cicero item operam dedit, idem Strabo lib. XIII. Erat cum Cicerone tum etiam Aeschylus Cnidius, assiduissime autem Dionysius Magnes. Quibus non contentus Rhodum venit seque ad eundem, quem Romae audiverat, Molonem applicavit, cum actorem in veris causis scriptoremque praestantem, tum in notandis animadvertendisque vitiis et instituendo docendoque prudentissimum. Is dedit operam, ut nimis redundantem oratorem nostrum et superfluentem iuvenili quadam dicendi impunitate et licentia reprimeret et quasi extra ripas diffluentem coërceret; auctor ipse in Bruto cap. 91. De Apollonio Molone, inquit Plutarchus, traditum est memoriae, cum Latinae linguae rudem rogasse Ciceronem, ut Graece declamaret. In quo cum ideo illi obtemperasset, quod putaret se ita melius corrigi posse, ceteri omnes admiratione obstupefacti certatim de Cicerone aliusque alio gloriosius praedicabat. Apollonius neque orante Cicerone laetitiam prae se tulit et, cum perorasset, defixus in cogitatione diu sedit: quod ubi Ciceronem aegre ferre sensit, haec eius vox erupit: *Te equidem, M. Tulli, collaudo et admiror; sed me Graecorum fortunae miseret, cum videam doctrinae et eloquentiae laudem, quae sola nobis reliqua erat, per te ad Romanos translatam esse.* Rhodi Cicero Posidonium philosophum etiam audivit, ut Plutarchus scribit. Posidonius enim cum esset Apamiensis e Syria, Rhodi vixit, teste Strabone lib. XIV. p. 655. Hunc familiarem suum vocat Cic. lib. I. cap. 2. de Finib. Eundem lib. I. de Natura d. cap. 3. inter eos numerat, a quibus in philosophia institutus fuit. Praeterea in libro de Fato cap. 3. ita scribit: *Quaedam etiam Posidonius (pace magistri dixerim) comminisci videtur.*[1]

1) Hoc anno Cicero una cum T. Pomponio (Attico), itineris comite, (cui postea a. u. c. 699. Capit. = 700. Varr. inscripsit libros sex de re publica) Smyrnae vidit P. Rutilium Rufum (de Re publ. 1, 8, 13. Brut. 22, 85. cfr. Moserum in Ed. libr. de Re publ. p. XXXI.).

Anno Urbis DCLXXVI. Ciceronis XXX. coss. fuerunt

D. IUNIUS BRUTUS, MAM. AIMILIUS LEPIDUS LIVIANUS.

Hos consules ex interregno iniisse argumento est oratio Philippi apud Salustium, inter fragmenta lib. I. histor.: de quibus Cicero in Bruto cap. 47. *Iisdem fere temporibus D. Brutus, is qui consul cum Mamerco fuit, homo et Graecis doctus litteris et Latinis.* Mamerci Aemilii Lepidi, consulis, meminit Valerius lib. VII. cap. 7. Hoc anno, cum duo consules clarissimi fortissimique essent, Pompeius, adhuc eques, contra Sertorium ad bellum maximum formidolosissimumque, suasu L. Philippi, pro consule missus est. Quo quidem tempore cum esset non nemo in senatu, qui diceret non oportere mitti hominem privatum pro consule, Philippus dixisse dicitur, *Non se illum sua sententia pro consule, sed pro consulibus mittere.* Cicero in Maniliana c. 21. Idem Philipp. XI. cap. 8. *Pompeio Sertorianum bellum a senatu privato datum est; cum L. Philippus pro consulibus se eum mittere dixit, non pro consule.* Scribit idem Plutarchus in Pompeio. Comparato exercitu hostes, in cervicibus iam Italiae agentes, ab Alpibus in Hispaniam submovit Galliamque recepit, ut ipse apud Salustium fragm. lib. III. histor. ad senatum scribit. Unde Cicero in Maniliana cap. 11. ait, Pompeium per Galliam legionibus Romanis in Hispaniam iter Gallorum internecione patefecisse.

Eodem hoc anno M. Tullius se recepit e Graecia, biennio post, quam eo profectus erat, non modo exercitatior, sed prope mutatus. Nam et contentio nimia vocis resederat et quasi deferverat oratio; lateribusque vires et corporis mediocris habitus accesserat, ut ipse in Bruto c. 91. testatur. Cum autem Cicero, auctore Plutarcho cap. 5., magna spe erectus ad rem publicam summo studio raperetur: ardor eius oraculo quodam repressus est. Nam cum Delphos profectus Apollinem consuluisset, quanam via ad summam gloriam pervenire posset: oraculum editum est, suam naturam, non multitudinis opinionem, ducem vitae sequeretur. Quapropter Romam reversus primo timide dixit et dubitanter ad honores accessit: nec ullo in numero habitus, sed Graeculus atque otiosus appellatus fuit, quae nomina infimis et sordidis hominibus in promptu esse atque in ore consueverunt. Ut vero et innata honorum cupiditate ductus et patris atque amicorum cohortatione incitatus se totum patrociniis tradidit, non iam pedetentim principem locum petiit, sed statim eluxit ceterisque oratoribus longe praestitit. Hactenus Plutarchus, ut a me ante annos octo conversus fuit: ubi, quod Graeculum atque otiosum dixi, qui Plutarcho est Γραικὸς καὶ σχολαστικός, secutus sum auctoritatem nostri oratoris, qui pro Sestio cap. 51. *Graeculum, inquit, se atque otiosum putari voluit; studio litterarum se subito dedit.* Solent autem Romani uti appellatione Graeci probri loco, cum ignobilitatem obiiciunt, ut Zonaras scribit.[1]

1) Ad hunc annum Middleton T. 1. p. 78. interpret. Seidelianae refert Ciceronis cum Terentia nuptias. Contra sic de rebus Ciceronis domesticis disputavit

Anno Urbis DCLXXVII. Ciceronis XXXI. coss. fuerunt

CN. OCTAVIUS, C. SCRIBONIUS CURIO.

De his Cicero in Bruto cap. 60. *Cn. Sicinius, cum tribunus pl. Curionem et Octavium consules produxisset Curioque multa dixisset, sedente Cn. Octavio collega, qui devinctus erat fasciis et multis medicamentis propter dolorem artuum delibutus: Nunquam, inquit, Octavi, collegae tuo gratiam referes; qui nisi se suo more*

Tunstall in Epistola cet. p. 10. „Συγχρονισμὸν perquam notabilem effecisti (ibid. T. I. p. 183.) mortemque patris Ciceronis tui, filii natales filiaeque desponsationem in unius anni ambitum conclusisti, rem etiam omnium antiquissimam, patris nimirum mortem, in anni eius partem posteriorem usque detrusisti. Illum praeterea annum plane mirabilem fuisse dicis eum, in quo Cicero ipse consul designatus fuerit. En rerum Ciceronis maximarum pulcherrimum sane συγχώρημα! unde tibi etiam praeclara cogitata exsurgunt. Audacter tamen affirmo earum rerum ne unam quidem incidisse in annum eum, quo Cicero consul designatus fuerit (690. Varr.). Nam inter patris mortem et designationem Ciceronis triennium totum tempusque insuper semestre intercessit. Siquidem is mortuus est VIII. Kal. Decembr. Metello et Rege coss. (686. Varr. ad Attic. 1, 6.). Deinde, cum circa mensem Decembr. anni eius, qui Pisonem et Glabrionem coss. habuit (687. Varr.), Tullia desponsata fuerit (ibid. Ep. 3.), ab ea desponsatione ad Ciceronis designationem idem fere tempus semestre ultra biennium praeterierat. Denique Marcus filius annum integrum ante natus est, quam Cicero cos. designatus. De filii autem natalitiorum tempore *certissimus* es: nam Cicero ipse dicit (ibid. Ep. 2.) *L. Iulio Caesare, C. Marcio Figulo coss.* (hos autem Cicero cos. excepit:) *filiolo me auctum scito.* Miror tibi in mentem non venisse coss. designatos esse saepissime *coss.* ἁπλῶς dictos. Ita Lib. 6. Ep. 8. *Lentulus cos.* Philipp. 14, 3. *bellum inexpiabile infert quattuor coss.* (Hirtio et Pansa coss., D. Bruto et Planco, coss. designatis) *unus omnium latronum teterrimus.* Fieri non potuit, ut Caesar et Figulus iam ipsi consules essent. Quorsus enim Atticus mense Ianuario proximo adveniret, ut nobilium voluntates et suffragia Ciceroni consulatus petitori conciliaret, cum Ciceronem tum iniisse magistratum, non ambire oporteret? Denique ante illum ipsum mensem Ianuarium Atticus, teste Nepote, adfuit, *Cotta* etiamtunc et *Torquato coss.* (689. Varr.), cum Caesar et Figulus eum magistratum nondum iniissent. Sed et Bosium ipsum verissime monentem audire noluisti: *Cum ait Cicero*, inquit ille, *Caesare et Figulo coss., non tempus notat, quo illi inierunt, sed quo designati sunt. — Voluit duarum rerum Atticum fieri certiorem, designationis coss. et diei natalis filii.* Si vero dies natalis Marci filii ita constituatur, is uno tantum anno minor natu erit quam Quintus filius. Hic enim praetore Cicerone (687. Varr.) natus est, cum paullo ante comitia eius praetoria Pomponia *praegnans* esse coeperit. (Ibid. Ep. 10.) Itaque uno pariter anno serius toga pura donatum Marcum invenimus (ad Attic. 6, 1 et 9, 6.). Ex rationibus autem a te ductis inter eas res biennium totum interesse oportebat. De Tulliae porro nuptiis, si eae recte, uti diximus, reiiciantur in annum eum, qui Pisonem et Glabrionem coss. habuit (687. Varr.), vereor, ut te ab alio errore eoque gravissimo circa Ciceronis ipsius nuptias defendere possis. Nam tum triennio altius constituendae Tulliae nuptiae sunt, quam tute constituisti. Anno autem eo, qui ante Ciceronis consulatum fuit, quemque tu Tulliae nuptiis destinasti, illa vel te auctore, qui Ciceronem etiamtunc caelibem ex Graecia abducis, aetatis annum tertium decimum tantum compleverat. Itaque nisi altius diem eius natalem repetamus, Pisone et Glabrione coss. aetatis annum decimum (ut arbitror equidem, nonum) ut summum, confecerit. Ea aetate ut nupta illa fuerit, ipse, ut opinor, nequaquam asseveraris. Id tamen tenendum necessario est, si eodem te auctore Ciceronis nuptias ad eius ex Graecia reversionem differamus. Eo igitur rem deduco, ut Cicero uxorem ante duxerit, quam iter illud insigne in Graeciam Asiamque susceperit."

iactavisset, hodie te istic muscae comedissent. Videntur autem consules a Sicinio producti fuisse, cum id egit, ut tribunicia potestas populo redderetur: Asconius in Divinat. in Verrem. cap. 3. Cn. Octavium, M. filium, optimum atque humanissimum virum, familiarem suum nominat Cicero lib. II. cap. 28. de Finib. His consulibus Cicero, ut ipse in eodem Bruto cap. 92. ostendit, cum unum annum, reversus ex Asia, causas nobiles egisset, quaesturam petiit, cum C. Cotta, qui anno insequenti consul fuit, consulatum, Hortensius aedilitatem peteret. Quaestoriis comitiis, quae tributa fuisse epist. 31. libro VII. ad Famil. cognoscitur, Cicero quaestor in primis cunctis suffragiis est factus, in orat. in Pisonem cap. 1. Idem Verrina VII. cap. 14. ait, se ita quaestorem factum fuisse, ut sibi honorem illum tum non solum datum, sed etiam creditum ac commissum putaret. In causis iis, quas Cicero ex Asia reversus ante quaesturam egit, numero orationem pro Q. Roscio Comoedo[1]; id quod proposita constitutione causae planum faciam. Res igitur, ut ex orationis fragmento colligitur, ita se habet: C. Fannius Chaerea servum suum Panurgum communem cum Roscio ea lege fecit, ut is a Roscio arte histrionica institueretur quaestusque inter eos communis esset. Institutum artificio comico Panurgum Q. Flavius Tarquiniensis quidam interfecit. In hanc rem Fannius cognitor a Roscio datus fuit, qui Flavium iudicio DAMNI INIVRIA DATI Roscii nomine persequeretur, non secus atque si res sua esset. Lite contestata Roscius sine Fannio cum Flavio decidit HS. centum millibus. Deinde C. Pisone teste et arbitro Roscius Fannio pro opera, pro labore, quod cognitor fuisset, quod vadimonia obiisset, certam pecuniam dedit hac conditione, ut, si quid Fannius pro sua parte servi interempti a Flavio exegisset, partem eius dimidiam Roscio dissolveret. Post triennium Fannius, qui diceret, se a Flavio nihil abstulisse, Roscium cum eo de tota re pro societate decidisse, Roscium in ius vocavit, et HS. quinquaginta millia, dimidiam scilicet partem eius pecuniae, quam Roscius a Flavio abstulerat, petiit, et sponsione Roscium lacessivit, Ni sibi ille HS. IↃↃↃ. deberet. Datus igitur iudex a praetore fuit C. Piso cum hac formula, Si paret Roscium Fannio HS. IↃↃↃ. debere. Quod Cicero enumeratione causarum debitionis falsum esse docet: neque societatis nomine quidquam a Roscio peti posse probat. Corradus Ciceronem hanc causam egisse Cn. Pompeio et M. Crasso coss. anno post hunc sexto inde putat, quod tum C. Piso praetor fuerit: sed fallitur, qui ex indice privato praetorem facit. Falluntur quoque illi, qui Roscium Comoedum ante Amerinum defensum inde putant, quod post Amerini defensionem Cicero in Graeciam statim fuerit profectus. Hoc tempore Q. Roscium fuisse defensum ex oratione cognoscitur: in qua Roscium Sullano tempore cum Flavio decidisse et quadriennio post causam actam esse aperte significatur cap. 12. et 13. Hoc anno in Hispania adversus Sertorium acerrima illa proelia et maxima, Sucronense et Duriense, commissa sunt; quorum meminit Cicero pro Balbo cap. 2. Tu vide Plutarchum in Pompeio.

1) Rectius refertur ad annum praecedentem: cfr. Ferratium p. 235. et Garatonium ad cap. 13. p. 304. Ed. Neap.

Anno Urbis DCLXXVIII. Ciceronis XXXII. coss. fuerunt

L. OCTAVIUS, C. AURELIUS COTTA.

De his Cicero in Verrem III. cap. 50. *Cum L. Octavius, C. Aurelius coss. aedes sacras locavissent, neque potuissent omnia sarta tecta exigere, neque ii praetores, quibus erat negotium datum, C. Sacerdos, M. Caesius: factum est S. C., quibus de sartis tectis cognitum et iudicatum non esset, uti C. Verres, P. Caelius praetores cognoscerent et iudicarent.* Ubi vides, C. Sacerdotem, cui Verres in praetura urbana et Siciliensi successit, hoc anno praetorem urbanum fuisse: qui, cum sequenti Siciliam obtinuerit, et Cicero ante Verrem quaestor in Sicilia fuerit, praetore Sex. Peducaeo, suspicionem Corradi, qui Ciceronem hoc anno quaestorem urbanum et insequenti in Sicilia fuisse putavit, falsam esse omnes vident. Hic est igitur Siciliensis annus, qui M. Tullium quaestorem excepit; ut ipse in Bruto cap. 92. scribit. Cum autem bini quaestores in Sicilia singulis praetoribus essent, Lilybaetanus et Syracusanus, Cicero Lilybaetanus quaestor fuit, ut Asconius in Divinat. princ. scribit et Cicero ipse pro Plancio cap. 26. ostendit. Idem Asconius scribit Ciceronem quaestorem in Sicilia fuisse praetore Sex. Peducaeo: ipse vero in orat. post reditum in senatu cap. 8. ait se patri M. Curtii quaestorem fuisse. Accidebat autem saepe, ut unus quaestor duorum praetorum esset, ut Gruchius libr. II. de Comitiis docet. De quaestura Ciceronis Plutarchus ita scribit c. 6. *Quaestor creatus et sortitus provinciam Siciliam, cum in difficultate annonae atque inopia rei frumentariae magnus frumenti numerus Romam esset mittendus, Siculos initio offendit: post, ubi diligentiam, iustitiam et comitatem eius experti fuerunt, maiores illi honores quam ulli unquam praetori tribuerunt.* De eadem ipse in oratione pro Plancio cap. 26. *Non vereor, ne quis audeat dicere, ullius in Sicilia quaesturam aut gratiorem aut clariorem fuisse: frumenti in summa caritate maximum numerum miseram; negotiatoribus comis, mercatoribus iustus, municipibus liberalis, sociis abstinens, omnibus eram visus in omni officio diligentissimus; excogitati quidam erant a Siculis honores inauditi.* Et in Verr. VII. cap. 14. *Sic obtinui quaesturam in provincia Sicilia, ut omnium oculos in me unum coniectos arbitrarer; ut me quaesturamque meam quasi in aliquo orbis terrae theatro versari existimarem; ut omnia semper, quae iucunda videntur esse, non modo his extraordinariis cupiditatibus, sed etiam ipsi naturae ac necessitati denegarem.* Idem Verrina II. cap. 12. ait, Siculos in quaestura suae innocentiae abstinentiaeque periculum fecisse [1]). Eo tempore, ut Plutarchus scribit, multi Romani adolescentes, claris parentibus atque honesto loco nati, apud Siciliae praetorem accusati sunt intemperantiae et neglectae disciplinae militaris; quos Cicero magna commendatione defendit et conservavit.

---

1) Ad hunc annum referendum id, quod Tusc. 5, 23. narrat de invento a se Archimedis monumento ad portas Achradinas.

Anno Urbis DCLXXIX. Ciceronis XXXIII. coss. fuerunt

L. LICINIUS LUCULLUS, M. AURELIUS COTTA.

His consulibus Cicero, annuo munere quaesturae expleto, e Sicilia provincia decessit. Habuit tum orationem Lilybaei, in qua Siculis multa benigne promisit [1]; ut Asconius in argum. Verr. I. scribit. Decedebat autem ea spe, ut sibi populum Rom. ultro omnia delaturum putaret. At cum casu diebus iis, itineris faciendi causa, Puteolos venisset, concidit paene, cum ex eo quidam quaesisset, quo die Roma exisset et numquid in ea esset novi, quod ipse pro Plancio cap. 26. narrat, et Plutarchus in vita scribit cap. 6. Cum e Sicilia se recepisset, iam videbatur facultas illa dicendi esse perfecta et habere maturitatem quandam suam; ut ait in Bruto cap. 92. Fuit hoc anno tribunus pleb. L. Quintius, homo maxime popularis et ad inflammandos animos multitudinis accommodatus, qui conciones quotidie seditiosas et turbulentas habebat. Cicero pro Cluentio cap. 28. 29. 34. et 37. Hunc acta Sullae rescindere ac rei publicae statum movere et perturbare conantem Lucullus consul ab incepto deduxit, auctore Plutarcho in Lucullo. Hinc Macer apud Salustium: fragm. lib. III. hist. *Lucullus quantis animis ierit in L. Quintium, vidistis.* Idem Quintius patronus fuit Oppianici, qui hoc anno, Verre praetore urbano, condemnatus est: Cicero pro Cluentio cap. 33. et Asconius in Verrin. II. cap. 1. et 10. Verrem his consulibus praetorem urbanum fuisse, cognoscitur etiam Verrina septima cap. 13., ubi Cicero: *Nemo* inquit, *tam rusticanus homo L. Lucullo et M. Cotta coss. Romam ex ullo municipio vadimonii causa venit, quin sciret, iura omnia populi Romani nutu atque arbitrio Chelidonis meretriculae gubernari.*

Hoc etiam tempore M. Antonius, gratia Cottae consulis et Cethegi factione in senatu curationem nactus totius orae maritimae, Siciliam et provincias omnes depopulatus est; et ad extremum inferens Cretensibus bellum, re male gesta, morbo interiit: Asconius in Verr. IV. cap. 3. Livius lib. XCVII. Florus libro III. capite 7. Meminit Velleius lib. II. cap. 31. et Cicero Verr. IV. cap. 13., ubi M. Antonii infinitum imperium dicit. Hic Antonius pater fuit M. Antonii triumviri, qui in Plutarchi Antonio κριτικὸς mendose pro Κρητικὸς nominatur [2]). Tum quoque Metellus et Pompeius in Hispania ab obsidione Calagurii oppidi depulsi, coacti fuerunt diversas regiones petere; Metellus ulteriorem Hispaniam, Pompeius Galliam, auctore Livio libr. XCIII. Itaque tum exercitus Pompeii hiemavit in Gallia, cum M. Fonteius praetor eam provinciam obtineret, ut Cicero pro Fonteio cap. 3. ostendit.

---

1) Unum eius fragmentum superest. Fragmm. Ed. meae p. 444.
2) Correctus est error in Ed. Schaeferi cap. 1. Vol. IV. p. 430.

Anno Urbis DCLXXX. Ciceronis XXXIV. coss. fuerunt

M. TERENTIUS VARRO LUCULLUS, C. CASSIUS VARUS.

De his Cicero pro Cluentio cap. 49. *Sed quaero a vobis, num istam legem ex isto S. C. L. Lucullus consul, homo sapientissimus, tulerit? num anno post M. Lucullus et C. Cassius?* Eosdem Verrina tertia cap. 23. M. Terentium et C. Cassium nominat, a quibus lex frumentaria Terentia et Cassia lata fuit: de qua Cicero Verrina V. cap. 70. et VII. cap. 21. Fuit enim M. Lucullus, frater L. Luculli, in Terentiorum familiam adoptatus. Eidem Macedoniam evenisse Eutropius lib. VI. cap. 6. scribit. Hinc Cicero in Verr. IV. cap. 8. *Dixit hoc idem M. Lucullus, se de his Dionis incommodis pro hospitio, quod sibi cum eo esset, iam ante cognosse. Quid, Lucullus, qui tum in Macedonia fuit, melius haec cognovit, quam tu, Hortensi, qui Romae fuisti?* Hoc anno bellum in Italia a gladiatoribus duce Spartaco excitatum est; quod Cicero in Maniliana cap. 10. seq. servile vocat: de quo scripsi in ult. cap. lib. V. Orosii. Eodem tempore L. Lucullus, qui consul anno superiore contra Mithridatem profectus erat, ad Cyzicum urbem exercitum eius fame ferroque delevit, auctore Livio libr. XCV. Nam cum totius impetus belli ad Cyzicenorum moenia constitisset eamque urbem sibi Mithridates Asiae ianuam fore putavisset, qua effracta et revulsa tota pateret provincia: perfecta ab Lucullo haec sunt omnia, ut urbs fidelissimorum sociorum defenderetur, ut omnes copiae regis diuturnitate obsidionis consumerentur; ait Cicero pro Murena cap. 15. Eandem rem pro lege Manilia cap. 8. et pro Archia cap. 9. commemorat.

Anno Urbis DCLXXXI. Ciceronis XXXV. coss. fuerunt

L. GELLIUS POPLICOLA, CN. CORNELIUS LENTULUS CLODIANUS.

De his Cicero in Verr. IV. cap. 39. *Itaque in senatu continuo Cn. Lentulus et L. Gellius* (*Lucullus* impressi libri Ciceronis mendose habent, cum *L. Gellius* in vetustis recte legatur) *consules faciunt mentionem, placere statui, si Patribus conscriptis videretur, ne absentes homines in provinciis rei fierent rerum capitalium.* Iidem in orat. pro Balbo aliquoties nominantur. In quarta vero in Verrem cap. 41. M. Lollium Palicanum tribunum pleb. hoc anno fuisse cognoscimus: quem laborasse, ut tribunicia potestas populo restitueretur, Asconius in Verrinam I. cap. 3. scribit. De eodem Cicero in Bruto cap. 62. *Aptior*, inquit, *etiam Palicanus auribus imperitorum.* Hoc anno Lucullus, Mithridatem in Pontum persecutus, eum legionibus Romanis patefecit, qui ante populo Rom. ex omni aditu clausus fuerat: ut ait Cicero pro lege Manilia cap. 8. et pro Archia cap. 9.

Anno Urbis DCLXXXII. Ciceronis XXXVII. coss. fuerunt

CN. AUFIDIUS ORESTES, P. CORNELIUS LENTULUS SURA.

Orestes gentis Aureliae cognomen est: sed hic Orestes a Cn. Aufidio adoptatus, ut Cicero pro domo cap. 13. ait, Cn. Aufidius Orestes dictus fuit. Cn. Orestem, cum tribunus pleb. esse non potuisset, consulem factum ait Cicero pro Plancio cap. 21. Idem praetor urbanus fuit anno Urbis DCLXXVI., ut ex Valerio lib. VII. cap. 7. apparet. P. Lentulus cum Catilina coniuravit atque a Cicerone consule in carcere strangulatus fuit, ut inferius dicemus. Unde Surae cognomen invenerit, Plutarchus in Cicerone hoc modo exponit: *Cum Sullanis temporibus quaestor magnam vim pecuniae publicae consumpsisset atque perdidisset, Sulla id aegre ferens rationem ab eo in senatu exegit; tum ille negligenter et cum contemptu progressus rationem se redditurum negavit; suram autem praebiturum, ità ut pueri consuessent, cum in pilae lusione deliquissent. Hinc Sura cognominatus fuit; sura enim Romanis est ea, quae Graecis κνήμη dicitur.* Hactenus Plutarchus cap. 17. Bellum servile iam tertium annum cum Spartaco gerebatur, cum M. Crasso praetori id mandatum et sex mensibus confectum fuit, ut Appianus libro primo extremo scribit cap. 120. Itaque Crasso tum permissum Plutarchus ait, ut ovans Urbem iniret. Hinc Cicero in Pisonem cap. 24: *Crasse, pudet me tui. Quid est, quod confecto formidolosissimo bello, coronam illam lauream tibi tantopere decerni volueris a senatu?* Exercitum eodem tempore ex Hispania in Italiam Pompeius reduxit et quinque milia fugitivorum, qui e proelio aufugerant, interfecit, atque ad senatum, auctore Plutarcho, scripsit: *Crassum acie gladiatores fudisse, se bellum radicitus sustulisse.* Hinc Cicero in Maniliana cap. 11.: *Testis est iterum et saepius Italia, quae cum servili bello tetro periculosoque premeretur, ab hoc auxilium absente expetivit: quod bellum exspectatione Pompeii attenuatum atque imminutum est, adventu sublatum ac sepultum.* Huius belli confecti gloriam Cicero pro Sestio cap. 31. item ad Pompeium his verbis transfert: *Qui etiam servitia virtute victoriaque domuisset.* Ultimo huius anni die, pridie quam consulatum iniret, Pompeius, etiam tunc eques Romanus, ex Hispania procos. triumphavit: ut Velleius libro II. cap. 30. scribit. De quo triumpho Cicero pro lege Manilia cap. 21.: *Quid tam incredibile, quam ut iterum eques Romanus ex senatus consulto triumpharet?* [1]

Anno Urbis DCLXXXIII. Ciceronis XXXVII. coss. fuerunt

CN. POMPEIUS MAGNUS, M. LICINIUS CRASSUS.

Pompeium ex S. C. legibus solutum, consulem ante factum, quam ullum alium magistratum per leges capere licuisset, Cicero in Mani-

1) Ad hunc annum Huschkius in *Anal. crit.* p. 93. recte refert orationem pro M. Tullio.

liana cap. 21. testatur. Numerus de aetate Pompeii apud Appianum B. C. cap. 121. mendo caret: respicit enim tempus anni superioris, quo Pompeius ante natalem suum consulatum petivit. M. Tullius iam post quaesturam in plurimis causis et in principibus patronis quinquennium fere versatus erat, ut ipse in Bruto cap. 92. scribit: fuitque in admiratione, quod ab iis, quorum causas agebat, nulla dona aut munera auctore Plutarcho cap. 7. accipiebat. In iis causis fortasse fuerunt M. Tullii et L. Vareni, quas Ciceronem scriptas edidisse testimonio Quintiliani et Prisciani cognoscitur. In primis autem, ut Plutarchus ait, Cicero enituit, cum C. Verrem hoc anno in iudicium vocavit. Nam in patrocinio Siciliensi maxime in certamen venit designatus aedilis cum designato consule Hortensio; quod ipse in Bruto scribit. Tenuerat Verres ex praetura Siciliam provinciam per triennium atque in ea fuerat libidinose, avare crudeliterque versatus. Quare, cum tandem hoc anno L. Metellus ei succederet, repetundarum reus a Siculis postulatus est: qui omnes praeter Syracusanos et Mamertinos M. Tullium illo tempore florentem defensionibus amicorum ad accusandum descendere compulerunt, iam pridem illis necessitudine copulatum; quod quaestor in Sicilia fuisset et decedens multa iis benigne promisisset, ut Asconius in argum. Verrin. I. ait. Natus iam erat Cicero annos XXXVI., quod tempus legitimum erat aedilitatis petendae. Certe P. Scipio Africanus minor, cum annos natus XXXVI. aedilitatem peteret, consul a populo dictus est, Livius lib. L., Velleius lib. I. cap. 12. Aedilitatem igitur suo anno petens Cicero prior designatus est cunctis suffragiis populi: in Orat. in Pisonem cap. 1. Suscepto patrocinio Siciliensi, exstitit Q. Caecilius Niger, domo Siculus, ut Asconius arg. Verr. I. scribit; Plutarchus ait, hominem libertinum fuisse et Iudaicae religioni obnoxium, unde Cicero in eum dixit, *Quid Iudaeo cum Verre?* Romani autem porcum non castratum *verrem* nominant. (In Plutarchi libris, in quibus legitur, *Βέῤῥην οἱ Ῥωμαῖοι τὸν ἐκτετμημένον χοῖρον καλοῦσι*, negatio deest, et restitui debet, *τὸν μὴ ἐκτετμημένον.*[1] Alioqui falsum esset, quod Plutarchus scribit, idque duos interpretes, viros doctissimos, non animadvertisse miror.) Caecilius igitur contendebat se potius accusatorem constitui oportere, has afferens causas: unam, quod a Verre laesus iure illi inimicus esset; alteram, quod, cum quaestor eius fuisset, crimina sciret; tertiam, quod Siculus pro Siculis ageret. Hinc, quia in publicis quaestionibus, ut est libr. I. cap. 12. ad Herennium, legibus cavetur, ut ante, si reo commodum sit, iudicium de accusatore fiat, utrum illi liceat accusare necne, divinatio accusatorum Ciceronis et Caecilii facta est. Tum Cicero primam Verrinam de accusatore constituendo dixit; in qua hac usus est divisione: spectandum, a quo maxime agi velint ii, quorum de ultione quaeritur; a quo minime velit is, qui accusatur (auctor Quintilianus lib. VII. cap. 5.). Victo Caecilio et accusatione ad se delata Cicero, cum inquisitionis tempus in Siciliam postulasset dies CX. et cum L. Tullio fratre patrueli totam provin-

---

1) Sicque Ed. Schaef. cap. 7. Asconius hic semper Pseudoasconius.

ciam colligendis litteris in Verrem et denuntiandis testimoniis peragrasset diebus quinquaginta, Romam reversus, cum videret id agi, ut a M'. Glabrione praetore et ab iis iudicibus, qui tunc erant, ad alium annum aliumque praetorem res tota transiret eripereturque sibi reus patrocinio Hortensii ac Metelli, qui tunc consules futuri erant; hoc commentus est rationis, ut orationem longam praetermitteret neque in criminibus declamatione cumulandis tempus absumeret, sed tantummodo citaret testes ad unum quodque crimen expositum et eos Hortensio interrogandos daret, inquit Asconius arg. Verr. II. Unde Quintilianus libr. VI. cap. 6.: *Cicero summo consilio videtur in Verrem vel contrahere tempora dicendi maluisse quam in eum annum, quo erat Q. Hortensius consul futurus, incidere.* Consilium suum ipse Cicero Verrina secunda copiose exponit; quae praeterea exhortationem continet iudicum ad vere iudicandum: minae quoque in adversarios diriguntur omnia tentantes ad corrumpendum iudicium. Qua oratione ipse Verrina tertia cap. 7. hoc se assecutum fuisse ait, ut una hora, qua coepit dicere, reo spem iudicii corrumpendi praecideret. Primo autem die magno testium numero citato, alter dies amicis Verris et defensoribus non modo spem victoriae, sed etiam voluntatem defensionis abstulit. Nam, ut Asconius scribit, arte Ciceronis ita est fatigatus Hortensius, ut nihil, contra quod diceret, inveniret. *Itaque nobis*, ait Cicero in Oratore cap. 37., *pro familiari reo summus orator non respondit Hortensius.* Dicendi enim facultatem Cicero Hortensio nullam dedit nihil ipse dicendo, ait Asconius; et Plutarchus, *τοῦτον εἷλεν οὐκ εἰπών, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ τρόπον τινὰ τοῦ μὴ εἰπεῖν*· ubi aliquando *ἐξ αὐτοῦ* corruptum esse atque pro eo *ἐξευρών* commodius legi posse putavi. Sed Adrianus Turnebus (cuius nomen, ut magistri de me optime meriti, mihi nunquam nisi honoris causa usurpandum est) anno superiore litteris significavit, *τρόπον τινὰ ἐξ αὐτοῦ τοῦ μὴ εἰπεῖν*, esse *quodam modo abdicata eloquentia.* Haec prima actio, cuius quasi prooemium tantum litteris mandatum est, quae Verrina secunda numeratur, novem diebus transacta est (Verrina tertia c. 60.); eaque Verres convictus sua sponte in exsilium decessit (Asconius); in quo exsilio illum consenuisse, donec a triumviris post Ciceronis mortem proscriptus periit, auctor est Lactantius lib. II. cap. 4, 34. et Seneca in Suasoriis libr. I, 6.[1] Proscriptum Verrem ab Antonio tradit, quod Corinthiis se ei cessurum negavisset, Plinius lib. XXXIV. cap. 2. Reliquas Verrinas quinque Cicero non dixit: sed, cum vellet omnem vim et rationem accusandi in uno reo ostendere, quinque hos libros domi scriptos edidit; quos pro ratione criminum dividens ante actis unum dedit, crimini repetundarum quattuor, unum de iure dicundo, alterum de re frumentaria, tertium de signis, quartum de suppliciis; Asconius. Hi sunt quinque contra Verrem *secundae actionis* libri, de quibus Fabius lib. XI. cap. 2. med. et Tacitus in dialogo de Oratoribus cap. 20. Etiam Cicero in Oratore

1) P. 41. Ed. Gronovii 1672. — *Ciceronem exoratum a Vatinio C. quoque Verri adfuisse.* Ibid. pag. 36. — *Humilia in adulationem verba submittes? Pudeat Verrem quoque, quia proscriptus fortius periit.*

cap. 62. Verrinam sextam *quartum Accusationis* appellat. Itaque in primo Accusationis libro, quae est Verrina tertia, Cicero ante acta, id est, ea crimina, quae Verres ante praeturam Siciliensem in quaestura, legatione et *praetura urbana* commisit, exponit. In secundo Accusationis libro, quae est Verrina quarta, explicantur crimina *in Sicilia*, in iure dicundo commissa. Tertius liber est de frumenti criminibus, eaque oratio *frumentaria* a veteribus grammaticis nominatur. Quartus liber seu Verrina sexta est *de signis*, quintus et ultimus *de suppliciis*. Verre damnato, ut Plutarchus tradit, cum Cicero litem ei tricies HS. aestimasset, male audivit, quasi pecunia accepta de multa remisisset. Apud Plutarchum ἑβδομήκοντα πέντε μυριάδες est tricies sestertium: si quidem εἴκοσι πέντε μυριάδες est decies HS., ut idem in Antonio testatur. Verum Budaeus in libris de Asse et in Commentariis censet in Plutarchi libris verbum τριακοσίων aut aliud deesse. Sestertium quadringenties a Verre tantum repetitum esse Asconius scribit. His coss. tribuniciam potestatem restitutam esse Salustius in Catil. cap. 38. scribit; idem est in epitoma lib. XCVII. Liv., apud Velleium lib. II. cap. 30. et Plutarchum in Pompeio. Hinc Q. Cicero lib. III. cap. 9. de Legibus ait: *Pompeium nostrum ceteris rebus omnibus semper amplissimis summisque effero laudibus; de tribunicia potestate taceo; nec enim reprehendere libet nec laudare possum.* Post iudicia a Sulla constituta senatus iam ex lege Cornelia per decem annos turpiter iudicaverat; ita ut iudiciorum levitate ordo quoque alius ad res iudicandas postularetur. Hoc igitur anno L. Aurelius Cotta praetor legem ad populum tulit, ut senatores cum equitibus et tribunis aerariis iudicarent: Cicero Verrina prima cap. 3. et Asconius in eandem, Livius lib. XCVII. et Velleius lib. II. cap. 32. Eodem anno censores fuerunt Gellius Poplicola et Cn. Cornelius Lentulus: de quibus Cicero pro Cluentio cap. 42. Lentuli censoris meminit etiam Verrina septima cap. 7. pro Flacco cap. 19. et pro domo cap. 47.

Anno Urbis DCLXXXIV. Ciceronis XXXVIII. coss. fuerunt

Q. HORTENSIUS, Q. CAECILIUS METELLUS [CRETICUS].

De his consulibus Cicero pro Cluentio cap. 64.: *Tum interim, Hortensio, Metello coss., ut hunc Oppianicum aliud agentem ac nihil eiusmodi cogitantem ad hanc accusationem detraheret, invito despondit ei filiam suam.* Hoc anno Cicero aedilis curulis fuit. Aediles autem ἀφ' ἑνὸς ὧν πράττουσιν ἔργων, ἱερῶν τόπων ἐπιμεληταὶ καλοῦνται, id est, ab una parte sui muneris quasi curatores aedium dicti sunt, Dionysius Halicarnasseus lib. VI, c. 90., ubi addit eos a Graecis ἀγορανόμους dici, quod magnam illis partem similes sint. De aedilitate sua Cicero Verrina septima cap. 14. ita scribit: *Nunc sum designatus aedilis: habeo rationem, quid a populo Rom. acceperim; mihi ludos sanctissimos maxima cum caerimonia Cereri, Libero Liberaeque faciundos; mihi Floram matrem populo plebique Rom.*

ludorum celebritate placandam; mihi ludos antiquissimos, qui primi Romani sunt nominati, maxima cum dignitate ac religione Iovi, Iunoni Minervaeque esse faciundos; mihi sacrarum aedium procurationem, mihi totam Urbem tuendam esse commissam; ob earum rerum laborem et sollicitudinem fructus illos datos, antiquiorem in senatu sententiae dicendae locum, togam praetextam, sellam curulem, ius imaginis ad memoriam posteritatemque prodendam. Hinc etiam pro Murena cap. 19. se aedilem trinos ludos fecisse ait. Idem libr. II. cap. 17. de Officiis, pro amplitudine honorum, quos cunctis suffragiis adeptus esset suo anno, exiguum sumptum aedilitatis suae fuisse tradit. Advexerunt tum et attulerunt Siculi multa ex insula ad Ciceronem aedilem; quorum ille nihil in suum quaestum contulit, tantum liberalitate hominum ad annonam levandam usus est, auctore Plutarcho cap. 8. Collega Ciceronis in aedilitate fuit M. Caesonius, ut ipse Verrina secunda cap. 10. et Asconius in eum locum testantur. Scio Paullum Manutium in Asconium scribere, hunc magistratum cum Tullio non Caesonium, sed C. Antonium gessisse. Verum unde id didicerit, equidem ignoro.[1] Hoc anno Lucullus urbem ex Tigranis regno cepit, cuius meminit in Maniliana cap. 9. Cicero. Cum enim pridie Nonas Octobres magnum numerum hostium exigua manu ad Tigranocertam vicisset, deinde urbem cepit; Plutarchus in Lucullo, Dio libro XXXV. 2. Eodem anno M. Pupius Piso de Hispanis triumphavit; Cicero in Pisonem cap. 26. et Asconius. His etiam consulibus[2] templum Iovis in Capitolio, quod incendio consumptum ac refectum erat, a Q. Catulo dedicatum est, Cassiodorus et Livius lib. XCVIII. Tacitus Hist. lib. III. cap. 72. Plinius lib. VII. cap. 43. Cicero etiam Verrina sexta cap. 31. Q. Catulum appellans, Capitolium magnificentius esse restitutum, quam fuerit, ait. Circa idem tempus M. Tullius pro Fonteio dixisse videtur.[3] Tenuerat is provinciam Galliam praetor per triennium, ut supra ad annum DCLXXIX. annotavi. Reversus autem Romam repetundarum reus factus est a Gallis: quod Fonteio praetore oppressa aere alieno provincia fuisset, quaestum ipse ex viarum munitione fecisset et portorium vini instituisset. Accusavit eum M. Plaetorius, subscriptore M. Fabio: defendit M. Cicero circa hoc tempus, cum iam equites cum senatoribus ex lege Aurelia iudicarent, quod orationis verba ostendunt; vid. cap. 12. Sequitur oratio pro A. Caecina, cuius tempus incertum,[4] argumentum vero tale est: M. Fulcinius, Tarquiniensis, Caesenniae uxori moriens usumfructum omnium bonorum suorum legavit, ut frueretur una cum filio herede instituto. Filio mortuo et auctione bonorum constituta, Caesennia fundum ex iis bonis emere de sententia amicorum constituit idque negotium Sex. Aebutio dedit,

---

1) Cfr. Pighium Vol. 3. pag. 312., qui item Manutium errasse contendit.

2) Addenda, quae de hoc templo et Catulo disputat Valesius ad Ammian. Marcell. XIV, VI. pag. 31. Gron.

3) Cfr. Ferratii Epp. pag. 235.

4) Idem Ferratius pag. 237. disputationem de tempore huius orationis ita concludit: „Dicendum est, Caecinae causam fuisse aliquanto ante praeturam Ciceronis et consulatum C. Pisonis (i. e. ante a. u. c. 686. Fast. Capitol.)

ui fundus, pecunia Caesenniae emptus, fuit addictus. Caesennia, cum non multo post A. Caecinae nupsisset eumque heredem fecisset, decessit. Tum Aebutius fundum illum, quem mandato Caesenniae emerat, suum esse dixit. Itaque constitutum fuit, quo die in rem praesentem veniretur, ut, cum Caecina de fundo esset deiectus, interdictum a praetore postularet. Verum Aebutius fundo occupato, Caecinam in eum ingredi conantem, coactis armatisque hominibus per vim aditu ingressuque prohibuit. Repulsus Caecina interdictum de armatis hominibus a Dolabella praetore impetravit, ut unde deiectus esset, eo restitueretur. Aebutius restituisse se dixit: in eamque rem sponsio facta est. De qua recuperatores, a praetore dati, cognoverunt. Tota quaestio definitionis est, An interdicto de vi teneatur etiam is, qui non deiecit de fundo, sed ab eius ingressu prohibuit? de qua re Cicero in Oratore cap. 29. *Tota mihi causa pro Caecina de verbis interdicti fuit: res involutas definiendo explicavimus, ius civile laudavimus, verba ambigua distinximus.*

Anno urbis DCLXXXV. Ciceronis XXXIX. coss. fuerunt

L. CAECILIUS METELLUS, Q. MARCIUS REX.

De his consulibus Cicero in Pisonem cap. 4.: *Aude nunc, o furia, de tuo* (consulatu) *dicere, cuius fuit initium ludi compitalicii tum primum facti post L. Metellum et Q. Marcium coss. contra auctoritatem huius ordinis.* Ita enim recte Paulus Manutius nomina mendosa restituit. Idem Manutius hoc anno epistolam 5. libr. I. ad Atticum scriptam putat: in qua de L. Ciceronis morte agit. [1] Hoc anno P. Clodius Luculli exercitum in Nisibis urbis obsidione sollicitavit, auctore Dione lib. XXXV, 14.; unde Cicero de Haruspicum resp. cap. 20. *Post exercitu L. Luculli sollicitato, fugit illinc.*

Anno Urbis DCLXXXVI. Ciceronis XL. coss. fuerunt

C. CALPURNIUS PISO, M'. ACILIUS GLABRIO.

Hi consules nominantur a Cicerone lib. XII. ep. 22. ad Att. et Philippica secunda cap. 5.; quibus C. Triarius, legatus Luculli, a Mithridate victus fuit, ut Dio, Plutarchus et Appianus scribunt: qui addunt cecidisse tum centuriones CL., tribunos XXIV. et castra Romanorum a Mithridate capta fuisse. Haec est illa calamitas, quam Cicero in Maniliana cap. 9. tantam fuisse ait, *ut eam ad aures L. Luculli imperatoris non ex praelio nuncius, sed ex sermone rumor afferret. Hic in ipso illo malo gravissimaque belli offensione L. Lucullus, qui tamen aliqua ex parte iis incommodis mederi fortasse potuisset, vestro iussu coactus, quod imperii diuturnitati modum statuendum veteri exemplo putavistis, partem militum, qui*

---

1) Cfr. Tunstalli Epistolam pag. 12. Ab hoc demum anno incipiunt Ciceronis Epistolae nobis servatae et quidem a Lib. I. ad Atticum. Ex toto consulatu nulla superest epistola.

iam stipendiis confectis erant, dimisit, partem Glabrioni tradidit: hactenus Cicero. Confectis stipendiis erant milites Valeriani, *Οὐαλέριοι οἱ τῆς στρατείας ἀφεθέντες*, ut Dio loquitur (Lib. XXXV, 14. Vol. I. pag. 200. Sturz, qui edidit *Οὐαλέρειοι.*): qui addit, turbam etiam tum factam, cum milites Acilium consulem, qui, ut Lucullo succederet, missus erat, adventare audirent. Atque Acilius Glabrio est, quem Cicero in Maniliana Lucullo successisse ait. Huc pertinent verba illa Salustii, quae ex lib. V. histor. apud Priscianum lib. XVIII. leguntur: *Legiones Valerianae, comperto, lege Gabinia Bithyniam et Pontum consuli datam, sese missos esse.* Fuit enim hoc anno tribunus pl. A. Gabinius: qui, cum piratae non solum maria, verum etiam oras maritimas suis latrociniis infestas redderent, ut praeter historicos Cicero in Maniliana cap. 11. ait; de uno imperatore contra praedones constituendo legem initio sui tribunatus promulgavit. Unde idem post reditum in senatu cap. 5. de Gabinio: *Qui in magistratu,* inquit, *nisi rogationem de piratico bello tulisset, profecto et egestate et improbitate coactus, piraticam ipse fecisset.* Tum Hortensius in senatu contra Gabinium graviter ornateque dixit. Q. Catulus cum ex populo Rom. quaereret, si in uno Pompeio omnia ponerent, si quid eo factum esset, in quo spem essent habituri: cepit magnum suae virtutis fructum ac dignitatis, cum omnes una prope voce in eo ipso se spem habituros esse dixerunt. Haec Cicero pro lege Manilia cap. 20., ubi cap. 12. extr. ait etiam, Pompeium hoc bellum piraticum, quod ipse cum Salustio maritimum nominat, extrema hieme apparasse, ineunte vere suscepisse, media aestate confecisse. Inter Gabinii collegas fuit L. Roscius Otho, quem Cicero pro Murena cap. 19. ait restituisse equestri ordini non solum dignitatem, sed etiam voluptatem. Tulit enim hoc anno tribunus pleb. legem, ut equitibus Rom. in theatro quattuordecim gradus proximi assignarentur: auctor Livius lib. XCIX. et Dio libro XXXVI, 25. De eadem lege Asconius in Cornelianam ita scribit: *Roscia est, qua L. Roscius Otho biennio ante confirmavit, ut in theatro equitibus Romanis XIV. ordines spectandi gratia darentur.* Meminit eiusdem Tacitus libr. XV. cap. 32. Horatius in Epodo 4. et Epist. lib. I. ep. I. v. 62. et Iuvenalis Satir. III. v. 159. et Sat. XIV. v. 324. Tu vide Xylandrum in Annotationibus in Plutarchi Ciceronem; in quas ea transtulit, quae ante biennium ad ipsum pro nostra amicitia miseram.[1] Eodem anno, cum magnus ambitus esset, C. Cornelius tribunus pleb. is, qui biennio post maiestatis reus a Cicerone defensus est, legem de ambitu tulit: in qua gravissimis poenis crimen hoc sanxit. Quare senatus consulibus mandavit, ut huic rei moderarentur: qui tum legem tulerunt, auctore Dione XXXVI, 21., ut eorum, qui ambitus convicti essent, nemini aut magistratum gerere aut in senatu esse liceret, addita etiam multa pecuniaria. Haec

---

1) Hoc anno Cicero dixit pro P. Oppio, M. Aurelio Cotta ex Asia Romam reverso, a quo proconsule P. Oppius quaestor, quod repetundarum insidiarumque suspicionem sibi contraxerat, in urbem est relegatus. Huius patrocinium Cicero suscepit, Cotta reum testimonio suo urgente. Cfr. Dionem 36, 23. Tom. I. p. 241. Sturz.

est lex Calpurnia de ambitu, quam severissime scriptam fuisse Cicero pro Murena cap. 23. ait. Indicta erant tum comitia, ante quae, ut Dio scribit, nihil sciscere licebat: sed, cum interim candidati multa nefaria facerent caedesque fierent, senatus decrevit, ut, antequam lex de ambitu lata esset, comitia ne haberentur, et consulibus praesidium daretur. Excitavit etiam turbas Cornelius, ut Dio et Asconius scribunt: ob quas cum dilata comitia essent, Cicero ter praetor primus centuriis cunctis renuntiatus est, ut ipse in Maniliana cap. 1. testatur. Licebat autem ei praeturam petere hoc tempore biennio post aedilitatem. Vide epist. 25. lib. X. ad Fam. In praeturae petitione competitores illustres multos cum haberet, praetor primus designatus est, auctore Plutarcho. Ipse praeterea in Bruto se et praetorem primum et incredibili populi voluntate esse factum ait cap. 93. Idem in Pisonem cap. 1. confirmat. Cicero igitur praetor primus, id est primo loco factus, fuit ex octo illis, qui tum fiebant. Praetores cum Cicerone designati septem hi fuerunt, Q. Voconius Naso, M. Plaetorius, C. Flaminius, C. Orchinius, C. Aquillius Gallus, P. Cassius, et C. Antonius: Cicero pro Cluentio cap. 34. et 53. et Asconius. De comitiis praetoriis agit Cicero epistola 8. et 9. lib. I. ad Att. quae hoc anno scriptae fuerunt. In nona candidatos omnibus iniquitatibus exercitos fuisse testatur. Extremo huius anni mense, a. d. IV. Id. Decembr. (quem diem tribunorum pleb. ineundo magistratui sollemnem fuisse ex Livio lib. V. cap. 9. et Dionysio lib. VI. cap. 89. patet) C. Manilius tribunatu inito, post pauculos dies subnixus libertinorum et servorum manu legem tulit, ut libertinis in omnibus tribubus suffragium esset; auctor Asconius in Cornelianam et Milonianam. Atque hoc Dio lib. XXXVI. 25. ita scribit: *τῷ ἔθνει τῷ τῶν ἀπελευθέρων ἔν τε τῇ ἐσχάτῃ τοῦ ἔτους ἡμέρᾳ, καὶ πρὸς ἑσπέραν, παρασκευάσας τινὰς ἐκ τοῦ ὁμίλου, ψηφίσασθαι μετὰ τῶν ἐξελευθερωσάντων σφᾶς ἔδωκεν.* Quorum verborum sententia, a docto interprete non satis bene expressa, haec est: *Manilius libertinis extremo anni die sub vesperam, comparatis nonnullis e multitudine, lege lata dedit, ut cum patronis suis suffragia ferrent.*

Anno Urbis DCLXXXVII. Ciceronis XLI. coss. fuerunt

M'. AIMILIUS LEPIDUS, L. VOLCATIUS TULLUS.

Hos consules nominat Cicero in Catil. I. cap. 6. et pro Sulla cap. 4. quibus ipse Kal. Ianuariis praeturam iniit, quam hoc anno gessit. Indicat Asconius in Cornelianam princ. (Ed. Bait. p. 59.) *Sequenti*, inquiens, *anno M'. Lepido, L. Volcatio coss., quo anno praetor Cicero fuit, reum Cornelium duo fratres Cominii lege Cornelia de maiestate fecerunt.* Indicat idem Cicero pro Caelio cap. 4. *Fuit assiduus mecum praetore me: non noverat Catilinam: Africam tum praetor ille obtinebat, secutus est annus, causam de pecuniis repetundis Catilina dixit.* Quare si Catilina causam de pecuniis repetundis anno sequente Cotta et Torquato coss. dixit, ut ex Asconio et oratione pro Sulla cognoscitur, hoc anno, quo ille Africam obtinuit, Cicero praetor Romae fuit: quod Dio

exponens res gestas huius anni diserte scribit l. XXXVI. 27. Praetor Cicero quaestioni de pecuniis repetundis praefuit, ut ipse pro Rabirio Postumo cap. 4. ita confitetur: *Accusavi de pecuniis repetundis, iudex sedi, praetor quaesivi;* et pro Cornelio princ. *Postulatur apud me praetorem primum de pecuniis repetundis.* Idem ostendit pro Cluentio cap. 53., ubi quaestionem de pecuniis repetundis *suam* vocat. Iudicia Cicero, ut Plutarchus scribit, visus fuit caste integreque exercere. De Licinio Macro idem memoriae proditum ait, eum, qui et ipse multum in civitate poterat et Crasso patrono utebatur, cum de pecuniis repetundis apud Ciceronem praetorem accusatus esset, et iudices adhuc sententias ferrent, fretum sua potentia et studio amicorum domum abiisse, et caput statim totondisse, sumptaque veste pura tanquam victorem in forum revertisse. Sed cum Crassus, in vestibulo occurrens, eum omnibus sententiis damnatum esse dixisset: reversum decubuisse atque ita decessisse aiunt. Quae res Ciceroni, ut qui iudicia magna cum diligentia exerceret, gloriam peperit. Hactenus Plutarchus c. 9. Valerius Maximus lib. IX. cap. 12. rem paulo aliter narrat. Cicero autem ep. 41. lib. I. ad Att., quam hoc anno praetor scripsit: *Nos*, inquit, *hic incredibili ac singulari populi voluntate de C. Macro transegimus: cui cum aequi fuissemus, tamen multo maiorem fructum ex populi existimatione illo damnato cepimus, quam ex ipsius, si absolutus esset, gratia cepissemus.* Meminit in eadem epistola comitiorum Q. fratris, quibus ille aedilitatem petiisse videtur.[1] Kal. Ian. huius anni C. Manilii lex de libertinis S. C. damnata fuit, auctore Dione XXXVI. 25. Tum Manilius, ut Pompeii gratiam colligeret, legem promulgavit, ut Pompeio, qui tum in Sicilia belli maritimi reliquias persequebatur, Bithynia, Phrygia, Lycaonia, Galatia, Cappadocia, Cilicia, Colchis, Armenia minor cum omni apparatu belli piratici et copiis omnibus, quae sub Lucullo meruerant, bellumque Mithridaticum, quod Lucullus iam annis septem gesserat, committeretur; Plutarchus in Pompeio, Appianus in Mithridatico, Dio lib. XXXVI. 27. Hanc legem promulgatam Q. Catulus et Hortensius, viri consulares, de more dissuaserunt; Cicero praetor suasit oratione, quae pro lege Manilia exstat: qua bellum Mithridaticum et genere necessarium et magnitudine periculosum Cn. Pompeio, in quo summa esset scientia rei militaris, virtus, auctoritas et felicitas, transmittendum esse persuasit. Eodem anno A. Cluentius Avitus, veneficii a T. Atio accusatus, a Cicerone praetore apud Q. Voconium defensus fuit. Veneno sustulisse cum alios nonnullos, tum Oppianicum, vitricum suum, arguebatur. Sed Cicero, antequam ad hoc crimen veniat, Cluentium longa defensione primum de falsa infamia purgat. Cum enim Oppianicus ante annos octo, Lucullo et Cotta coss., ut supra demonstravimus, a Cluentio accusatus et condemnatus esset; defensor eius L. Quintius rem in invidiam ad-

---

1) De Quinti aedilitate propter temporis, ut videtur, obscuritatem prorsus taces. Eius comitia aedilitia obeunda erant mense Quintili anni eius, qui Ciceronem praetorem, Lepidum et Tullum coss. habuit. Ita Quintus suis annis honores, tum in Urbe praetorium, tum in Asia provincialem obtinebit. Tunstalli Epist. p. 12.

duxit, cum diceret, pecuniam in iudicio fuisse versatam: et cum incertum esset, ex qua parte esset profecta, populus Rom. non credidit ab Oppianico datam, quia damnatus erat, et errore multorum in falso crimine Cluentius fuit, ut scribit Asconius in Verr. II. cap. 10. Hoc tempore Ciceronem etiam pro M. Fundanio et Q. Gallio dixisse Carolus Sigonius in fragmentis Ciceronis annotavit: sed de oratione pro Gallio dissentio. M. Ciceronem etiam, cum praetura fungeretur, scholam M. Antonii Gniphonis frequentasse Tranquillus de illustribus Grammaticis cap. 7. auctor est. Cum P. Vatinius, patronus asper et magistratuum contemptor, strumis oppletum collum haberet ac coram a Cicerone praetore aliquid peteret idque ille non concederet, sed diu deliberaret, dixit, ea de re se, si praetor esset, nihil dubitaturum. Cui Cicero: *At ego tantas cervices non habeo.* Extremo mense huius anni, cum Ciceroni iam biduum aut triduum praeturae superesset, Manilium quidam furti apud ipsum postulavit. Studebat Manilio populus, quod propter Pompeium, cui amicus erat, accusari videretur. Cum igitur Manilius unum diem petiisset ac Cicero tantum insequentem dedisset, populus indigne tulit; quod mos esset ut decem minimum dies praetores reis darent. Quare productus in concionem a tribunis pl. ibique accusatus, cum rogasset, ut audirent, dixit: Se, qui in reos semper, quantum leges permitterent, comis et humanus fuisset, indignum iudicasse, non eundem se Manilio praestare; itaque ei diem, quem unum praetor in sua potestate haberet, dedita opera praefinivisse, cum non sit eius, qui rei causam adiuvare velit, ad alium magistratum iudicium reiicere. Hac oratione animi populi ita commutati sunt, ut Ciceronem laetis acclamationibus prosecuti rogarent, ut Manilii patrocinium susciperet; quod ille praesertim ob Pompeium absentem cupide recepit magnaque vi orationis in studiosos potentiae paucorum et Pompeii invidos invectus est. Hactenus Plutarchus c. 9. Dio autem de eadem re in hanc sententiam scribit XXXVI. 37. *Cum homines nobiles Manilio accusationem comparassent, isque in hoc incumberet, ut dies sibi prorogaretur, Cicero praetor et quaestionis iudex praeter alia, quae contra Manilium fecit, vix in posterum diem iudicium distulit, anni et praeturae exitum praetexens. Quod cum multitudo indigne ferret, in concionem venit, coactus a tribunis pl. senatumque insectatus, Manilii causam defensurum se promisit.* Sed quo minus hoc iudicium fieret, Dio tumultum in causa fuisse ait: quem brevi expediam. Comitia consularia hoc anno habente L. Volcatio Tullo, consules designati fuerunt P. Autronius Paetus et P. Cornelius Sulla. Designatos iam L. Cotta et L. Torquatus lege Calpurnia de ambitu, de qua diximus, accusarunt et damnarunt atque ad se magistratum transtulerunt; ut Cicero in orat. in toga candida, Asconius in eam, Salustius Cat. cap. 18. et Dio testantur. Cicero quoque lib. II. cap. 19. de Finib. ait, L. Torquatum adolescentulum eripuisse P. Sullae consulatum et ad patrem suum rettulisse. Eodem tempore Catilina, cum de provincia Africa decessisset petiturus consulatum, pecuniarum repetundarum reus factus, probibitus fuit petere, auctore Salustio Cat. cap. 18. et Asconio in or. in toga candida. Tum contra rem publ. con-

iuraverunt pauci; in quibus a Salustio P. Autronius, L. Catilina et Cn. Piso numerantur. Dio XXXVI. 27. et Suetonius in Caes. cap. 9. illis addunt P. Sullam; nec dissentit Livius lib. CI.; quo nomine Sulla post annos quattuor a L. Torquato accusatus, ab Hortensio et Cicerone defensus fuit. Hi circiter Nonas Decembr. consilio communicato, parabant in Capitolio Kalend. Ian. Cottam et Torquatum coss. interficere. Ea re cognita in Nonas Februar. consilium caedis transtulerunt. Sed neque tum caedes facta est; quod Catilina signum coniuratis prius, quam parati essent, dederit: Salustius et Asconius d. l.

Anno Urbis DCLXXXVIII. Ciceronis XLII. coss. fuerunt

L. AURELIUS COTTA, L. MANLIUS TORQUATUS.

Horum consulum meminit Cicero Agraria II. cap. 17. et in Catilin. III. cap. 8. his verbis: *Memoria tenetis, Cotta et Torquato coss. complures in Capitolio turres de caelo esse percussas; cum et simulacra deorum immortalium depulsa sunt et statuae veterum hominum deiectae et legum aera liquefacta. Tactus est etiam ille, qui hanc Urbem condidit, Romulus.* Eadem prodigia Cicero in secundo de consulatu Uraniam Musam narrantem fecit versibus elegantissimis, qui exstant l. I. cap. 11. seq. de Divinat.; de iisdem Obsequens c. 122. et Dio lib. XXXVII. 9. M. Tullius ex praetura in provinciam ire noluit, ut ipse pro Murena testatur, sed cum anno sequente consulatum petere cogitaret, hoc tempore prensabat. Qua de re ait in ep. 1. lib. I. ad Att., quam hoc anno ante comitia consularia Attico scripsit. His consulibus Cicero C. Cornelium de maiestate apud Q. Gallium praetorem quatriduo defendit: quas actiones in duas orationes collatas edidit, auctore Asconio, apud quem reliquiae orationum exstant.[1] Eodem anno, ut Dio lib. XXXVII. 9. scribit, C. Papius, tribunus pl., legem tulit, ne quis peregrinus in urbe esset. Hinc Cicero lib. III. cap. 11. de Officiis: *Male etiam, qui peregrinos urbibus prohibent eosque exterminant, ut Pennus apud patres nostros, Papius nuper.* Hanc legem Papiam nominat idem pro Archia cap. 5.; eandem intelligit in Agraria prima cap. 4., cum inquit: *Simillime atque in illa lege, qua peregrini Roma eiiciuntur, Glaucippus excipitur.* Hoc quoque anno Catilina accusatus est repetundarum a P. Clodio adolescente: Cicero pro Caelio cap. 4. et Asconius in Toga candida (p. 92. ed. Bait.).[2]

---

1) *Nec fortibus modo, sed etiam fulgentibus armis proeliatus in causa est Cicero Cornelii; qui non assecutus esset docendo iudicem tantum et utiliter demum ac Latine perspicueque dicendo, ut populus Romanus admirationem suam non acclamatione solum, sed etiam plausu confiteretur.* Quintil. 8, 3, 3.

2) In ea actione patronum Catilinae Ciceronem fuisse contra tuam (Middleton T. I. p. 174.) Asconiique sententiam prorsus contendo. Nam omnino nihil est, quod Asconius praecipue arguatur, Ciceronem id defensionis beneficium Catilinae nunquam exprobrasse. Ista enim res Ciceroni alicui turpitudini fuit. Siquidem Catilina *tam invidiosus* ex eo iudicio *discessit*, *ut aliud in eum iudicium quotidie flagitaretur.* (Q. Cicero de petit. cons. §. 3.) More igitur suo consilioque prudentissimo Cicero ad vitandam invidiam tacet. Ecce enim in eodem Catilina: *rogatus ego sententiam*, inquit (ad Attic. I, 16.), *dixi-bis absolutum esse Len-*

Reo de pecuniis repetundis Catilinae advocatus fuit Torquatus consul; pro Sulla cap. 29. Clodius accusator a Catilina pecuniam accepit, ut turpissime praevaricaretur: de Harusp. resp. cap. 20.

Anno Urbis DCLXXXIX. Ciceronis XLIII. coss. fuerunt

L. IULIUS CAESAR, C. MARCIUS FIGULUS.

Hos consules nominat Cicero pro Sulla cap. 20.; iisdem se filiolo (Marco) auctum scribit ep. 1. lib. I. ad Attic.[1] Quia vero annus XLIII. legibus Romanis consularis fuit, ut Cicero Philipp. V. cap. 17. ostendit, ideo Cicero hoc anno consulatum petivit; de quo pro Caelio cap. 4. *Deinceps fuit annus*, inquit, *quo ego consulatum petivi.* In consulatus petitione sex competitores Cicero habuit, P. Sulpicium Galbam, L. Sergium Catilinam, C. Antonium, L. Cassium Longinum, Q. Cornificium, et C. Licinium Sacerdotem; de quibus Asconius in orat. in tog. cand. Q. Cicero de petitione cons. cap. 2. Cicero ipse ad Attic. I. Ep. 1. In his patricii duo fuerunt, P. Galba et L. Catilina; de quibus Cicero pro Murena cap. 8. *Etenim mihi ipsi accidit, ut cum duobus patriciis, altero improbissimo atque audacissimo, altero modestissimo atque optimo viro, peterem; superavi tamen dignitate Catilinam, gratia Galbam.* Cum autem in dies licentia ambitus augeretur propter praecipuam Catilinae et Antonii audaciam, censuerat senatus, ut lex ambitus aucta etiam cum poena ferretur. Cui rei cum Q. Mucius Orestinus, tribunus pl., intercessisset, graviter senatu intercessionem ferente, Cicero surrexit atque in coitionem Catilinae et Antonii invectus est, habita oratione in toga candida. Utebatur enim hoc tempore magistratum petens candida toga, quam Polybius lib. X. τήβενναν λαμπρὰν nominat. Eam orationem, cuius fragmenta apud Asconium exstant, Quintilian. lib. III. cap. 9. vocat *librum in competitores*, quem vituperationem continere ait et tamen in senatu esse habitum loco sententiae. Catilina, iam convocatis iis, quibus maxima necessitudo et plurimum audaciae inerat, consilium suum exposuerat: quod per Fulviam in volgus prolatum in primis studia hominum accendit ad consulatum mandandum M. Tullio Ciceroni; ut Salust. Catil. cap. 23. scribit. *Itaque*, ait Asconius in or. in Toga cand. extr., *Cicero consul omnium consensu factus est; Antonius pauculis centuriis Catilinam superavit.* Et ipse in Pisonem cap. 1. *Me cuncta Italia, me omnes*

---

tulum, bis *Catilinam.* Ad quae Manutius, *ego tamen*, inquit, ter *absolutum* Catilinam *invenio. — de tribus absolutionibus unam omittit, in crimine scilicet incestus, ne Fabiae, Terentiae, uxoris suae sorori, turpem impudicitiae notam inureret.* Noluit Catilinae invidiam cum suorum ignominia facere. – – Meae sententiae auctores habeo Fenestellam et, quod multo magis est, Ciceronem ipsum. *Hoc*, inquit (ad Attic. I, Ep. 2.), *tempore* (nam iudicium aderat) *Catilinam — defendere cogitamus.* Etiam reiectio iudicum iam erat facta. *Iudices*, inquit, habemus, *quos* voluimus, *summa accusatoris voluntate.* Volente neque recusante P. Clodio accusatore iudices Cicero obtinuit eos, quos ipse patronus voluisset: *ut Clodius infamis fuerit, quippe qui praevaricatus est; nam et reiectio iudicum ad arbitrium rei videbatur esse facta.* (Ascon. in Tog. Cand.) Tunstalli Ep. p. 27.

1) Cfr. supra ad a. u. c. 676.

ordines, me universa civitas non prius tabella quam voce priorem consulem declaravit. Item Agraria secunda cap. 2. *Est illud amplissimum, quod hoc honore ex novis hominibus primum me, multis posthabitis, affecistis; quod prima petitione; quod anno meo: sed tamen magnificentius atque ornatius esse illo nihil potest, quod meis comitiis non tabellam vindicem tacitae libertatis, sed vocem vivam prae vobis indicem vestrarum erga me voluntatum ac studiorum tulistis. Itaque me non extrema tribus suffragiorum, sed primi illi vestri concursus; neque singulae voces praeconum, sed una voce universus pop. R. consulem declaravit.* Hoc anno Ciceronem Q. Gallium de ambitu defendisse, ut putem, Asconius facit: qui in Orat. in toga candida scribit, postea defensum esse Gallium. Praetor fuerat anno superiore: hoc vero tempore de ambitu accusatus fuit, quod, praeturae candidatus cum esset, gladiatorium dedisset. Auctor Asconius. Eodem anno illud memoria dignum accidisse Dio XXXVII. 10. scribit, quod is, qui Sullae iussu Lucretium occiderat, et alius, qui multos proscriptos interfecerat, rei inter sicarios facti et condemnati sunt, auctore in primis Iulio Caesare: ubi L. Bellienum et L. Luscium significari ex Asconio in orat. pro Ligario cap. 4. scripsi, ubi Cicero ait Sullanam crudelitatem a C. Caesare esse vindicatam. Caesar enim hoc anno in exercenda de sicariis quaestione eos quoque sicariorum numero habuit, qui proscriptione ob relata civium Romanorum capita pecunias ex aerario acceperant, auctore Suetonio in Caes. cap. 11. Eas vero pecunias M. Catonem quaestorem anno superiore, Cotta et Torquato coss., item exegisse Plutarchus in Catone scribit. Neque solum hoc praeter opinionem multitudinis accidisse Dio ait; verum etiam quod Catilina, qui permultos a Sulla proscriptos occiderat, in iudicium adductus et absolutus fuit. Atque hoc est illud iudicium, in quo Catilinae Torquatum non adfuisse, cum adessent ceteri, Cicero pro Sulla cap. 29. dicit. Catilinam a L. Lucullo reum inter sicarios factum post repulsam Asconius scribit. Fuit hoc anno censor L. Aurelius Cotta, ut Plutarchus in Cicerone c. 27. ostendit. Itaque L. Cotta homo censorius dicitur, pro domo sua cap. 32. Extremo huius anni mense P. Servilius Rullus, tribunus pl., inito magistratu legem agrariam promulgavit, ut decemviri summo cum imperio crearentur, qui in sua potestate Italiam totam, Syriam universam eaque omnia, quae virtute Pompeii recens imperio Romano adiecta erant, haberent; venderent quidquid publicum populi Rom. esset; iudicarent de omnibus, de quibus ipsi vellent; exsules eiicerent, colonias deducerent, pecuniam ex aerario caperent, milites, quot opus haberent, conscriberent et alerent. Haec capita legis agrariae Plutarchus in Cicerone c. 12. recenset: ipse in orationibus plura habet, sed quae ad haec pertineant.

Anno Urbis DCXC. Ciceronis XLIV. coss. fuerunt

M. TULLIUS CICERO, C. ANTONIUS.

Kal. Ianuariis Cicero rem publicam accepisse plenam sollicitudinis, plenam timoris, in qua nihil esset mali, nihil adversi, quod non boni me-

tuerent, improbi exspectarent, ait Agrar. II. cap. 3. Nam tribuni pl., ut Dio scribit, nacti Antonium consulem moribus sibi simillimum, partim liberos eorum, qui a Sulla proscripti honorum petitione privati erant, ad magistratus adducebant; partim P. Paeto et Cornelio Sullae, qui cum ipso damnatus fuerat, senatoriam dignitatem restituebant, atque ut magistratus gerere possent, permittebant; alii novas tabulas proponebant, alii legem ferebant de agris dividendis per Italiam et ditiones, quae pop. Rom. imperio parebant. Hactenus Dio XXXVII. 25. Multa Antonius, collega Ciceronis, in re publica moliebatur; favebat legi agrariae, et Catilinae familiaris ab eius consiliis non erat alienus: quod Cicero pro Sestio cap. 3. et in Pisonem cap. 2. Salustius, Plutarchus et Dio significant. Erat enim inflatus Catilina Antonii promissis; pro Murena cap. 24. Hunc igitur Cicero patientia et obsequio suo primum mitigavit, atque ita de lege agraria coepit agere. Kalendis Ianuariis inito consulatu, senatum et bonos omnes legis agrariae maximarumque largitionum metu liberavit; ut ipse in Pisonem c. 4. ait. Tum primam orationem consularem habuit in senatu, ep. 1. lib. XI. ad Att.; atque haec est oratio prima contra Rullum, cuius pars exstat, in qua disputat contra venditionem rerum publicarum, emptionem agrorum et deductionem coloniarum. Hac oratione Plutarchus c. 12. auctores legis ita perterritos fuisse ait, ut nihil contra dixerint. Cum deinde iidem consules in concionem vocarent, Cicero populo Rom. disceptatore uti non dubitavit. Sed, cum senatum se sequi iussisset, progressus secundam orationem consularem ad populum de lege agraria dixit: in qua legem Serviliam antiquandam esse suadet, quod per eam Rullus simulatione largitionis tyrannidem constituat; cum et decemviris creandis libertatem populo eripiat et in agrorum venditione atque emptione coloniarumque deductione tyrannicam potestatem ipsis permittat. Hac oratione Plutarchus ait Ciceronem non modo legem eiecisse, verum etiam tribunos in desperationem reliquorum, quae moliebantur, coniecisse. Huc accesserunt duae orationes breves, quasi ἀποσπασμάτια legis agrariae; ut scribit ad Atticum ep. 1. lib. XI. Harum una, quae contra Rullum ad populum tertia legitur, brevissima exstat, qua se defendit contra accusationem tribunorum, qui Ciceronem gratificantem Sullanarum assignationum possessoribus agrariae legi obsistere criminati erant. Ita factum est, ut, Cicerone dicente, legem agrariam, hoc est, alimenta sua, abdicaverint tribus; ut Plinius lib. VII. cap. 30. ait. Quanta vis dicendi et eloquentia in Cicerone fuerit, Plutarchus c. 13. in eo quoque declaratum fuisse ait, quod in illius consulatu circa spectacula evenit. L. Roscius Otho legem theatralem Pisone et Glabrione coss. tulerat, ut supra demonstravimus: quam plebs ad ignominiam suam pertinere censuit; ideoque Roscium in theatro sibilis consectata est, cum equites contra illum plausu exceperunt. Sublato deinde maiore hinc sibilo, inde plausu, convicia et tumultus tota cavea consecutus est. Quo audito, M. Tullius in theatrum venit et populum, in aedem Bellonae evocatum, reprehendendo et admonendo castigavit. Hanc orationem consularem tertiam de Othone appellat lib. XI. ep. 1. ad Att.: qua effectum est, ut Roscio, theatralis auctori legis, plebs ignoverit

et notatam se discrimine sedis aequo animo tulerit; ut Plinius lib. VII. cap. 30. testatur. Plutarchus vero scribit, plebem ex aede Bellonae in theatrum reversam Othoni magnum plausum dedisse et de ornando viro equestri ordini nihil concessisse. Quarta oratio consularis pro Rabirio exstat, sed imperfecta. Unde orta haec causa fuerit, diximus supra ad annum DCLIII., quo Saturninus occisus fuit. Hoc vero tempore C. Iulius Caesar T. Labienum subornavit, qui C. Rabirio perduellionis diem diceret; ut Suetonius in Caes. cap. 12. scribit, et Dio pluribus verbis libro XXXVII. 26.[1] Est autem perduellio summum imminutae maiestatis crimen: de quo duumviri, a populo creati, quaerere solebant; quod vetus lex apud Livium libro I. cap. 26. ostendit. Itaque C. et L. Caesares, duumviri in hac causa creati, non a populo, ut moris erat, sed a praetore, quod non licebat, Rabirium condemnarunt, ut Dio scribit. C. Caesar, auctore Suetonio, sorte iudex in reum ductus tam cupide condemnavit, ut ad populum provocanti nihil aeque ac iudicis acerbitas profuerit. Populo appellato, comitia centuriata, quibus de perduellione iudicari solebat, in campo Martio habita sunt, ubi consul Cicero C. Rabirium defendit, tum quod senatus imperio paruisset, tum quod fidem publicam non violasset, quam Marius sine S. C. dare non potuisset. De hac causa in Pisonem cap. 2. haec dixit: *Ego in C. Rabirio perduellionis reo XL. annis ante me consulem interpositam senatus auctoritatem sustinui contra invidiam atque defendi.* De eadem in Oratore cap. 29. *Ius omne retinendae maiestatis Rabirii causa continebatur: ergo in omni genere amplificationis exarsimus.* Quinta oratio consularis fuit de proscriptorum liberis. Hi sunt, quos Plutarchus in Cic. c. 12. scribit lege Cornelia honoribus exclusos, cum neque infirmi neque pauci essent, populum concitasse: ac iuste quidem Sullae tyrannidem accusasse, verum alieno tempore rem publicam perturbasse. Dictator enim Sulla non solum inimicos suos proscripsit; sed eorum etiam filios petendorum honorum iure lege lata privavit: auctores sunt Plutarchus in Sulla, Paterculus lib. II. cap. 28. et Dionysius Halicarnasseus lib. VIII., qui addit illis etiam aditum in senatum obstructum fuisse. Itaque petentibus illis, ut lege Cornelia abrogata capessendorum honorum potestas sibi fieret; Cicero consul restitit: qua de re Quintilianus lib. XI. cap. 1. §. 85. et Cicero in Pisonem cap. 2. *Ego adolescentes bonos et fortes, sed usos ea conditione fortunae, ut, si essent magistratus adepti, rei publicae statum convulsuri viderentur, meis inimicitiis, nulla senatus mala gratia, comitiorum ratione privavi.* Hinc Plinius lib. VII. cap. 30. Ciceronem appellans, *Te orante*, inquit, *proscriptorum liberos honores petere puduit.* Sextam orationem consularem M. Tullius ad Atticum numerat, quam habuit, cum provinciam in concione deposuit. Provincias senatus consulibus lege Sempronia decreverat Macedoniam et Galliam cisalpinam. Macedoniam, ut Dio scribit XXXVII. 33., Cicero,

1) De iudicii Rabiriani genere cfr. Niebuhrium Fragm. Cic. Ed. Rom. p. 69. „Aut nunquam perduellionis iudicium in Rabirium a populo habitum esse, aut, siquidem illius periculum callido Q. Metelli consilio depulsum fuerit, T. Labienum eidem reo multam irrogasse, ex ipsa oratione perspicue intelligitur."

Galliam Antonius erat sortitus. Commutatis deinde provinciis, Cicero pro illa hanc recepit acceptamque in concione deposuit. Hinc in Pisonem c. 2. *Ego*, inquit, *provinciam Galliam senatus auctoritate exercitu et pecunia instructam et ornatam et quam cum Antonio communicavi* [*commutavi* fortasse rectius, [1]] *quod ita existimabam tempora rei publicae ferre, in concione deposui, reclamante populo Romano.* Interim L. Sergius Catilina arma per Italiam locis opportunis parabat, pecuniam sua aut amicorum fide sumptam mutuam Faesulas ad C. Mallium centurionem portabat. Denique plurimos cuiusque generis homines adsciscebat et in proximum annum consulatum petebat, ut Salustius cap. 24. et 26. scribit. Cum omnia, ut consul designaretur, Catilina moliretur nihilque intentatum relinqueret, M. Tullio referente placuit senatui, ut ad poenam, quae ambitus crimini constituta erat, decem annorum exsilium lege ad populum lata adderetur; haec Dio XXXVII, 29. Legem de ambitu se consulem tulisse Cicero quoque pro Murena aliquoties (velut cap. 3.) significat: item in Vatinium cap. 15. *Atque illud etiam audire a te cupio, quare cum ego legem de ambitu ex S. C. tulerim, sine vi tulerim, salvis auspiciis tulerim, salva lege Aelia et Fufia: tu eam esse legem non putes?* Vetabat eadem lex biennio, quo quis peteret petiturusve esset, gladiatores dare, nisi ex testamento praestituta die; ut ibidem et pro Sestio cap. 64. ait. Cum Catilina, ut Dio tradit, hanc legem Tulliam contra se ex S. C. latam putaret, manum quandam comparavit et Ciceronem cum aliis nonnullis principibus in campo comitiis interficere conatus est, ut ipse confestim designaretur. Edicta comitia consularia fuisse videntur in ante diem XII. Kal. Novemb., qui nominatur in Catil. I. cap. 3.; sed, cum pridie eius diei Cicero Catilinae consilia ad senatum detulisset, factum est S. C., ne postero die comitia haberentur, ut de iis rebus in senatu agi posset. *Itaque postridie*, inquit Cicero pro Murena cap. 25. *frequenti senatu Catilinam excitavi atque eum de iis rebus iussi, si quid vellet, quae ad me allatae essent, dicere. Atque ille, ut semper fuit apertissimus, non se purgavit, sed indicavit atque induit: tum enim dixit, duo corpora esse rei publicae, unum debile infirmo capite, alterum firmum sine capite; huic, cum ita de se meritum esset, caput se vivo non defuturum.* Hactenus Cicero; idem est apud Plutarchum cap. 14. Eo die, id est, octavo decimo ante, quam primam Catilinariam Cicero dixit, ut Asconius in Orat. in Pisonem cap. 2. (Ed. Bait. pag. 6.) scribit, factum est S. C., ut viderent consules, ne quid res publica detrimenti caperet: de quo Salustius cap. 29. et Plutarchus, qui addit, hoc S. C. facto Ciceronem res externas Q. Metello Celeri commisisse, ipsi Urbem curae fuisse; idem Cicero ep. 2. lib. V. ad Famil. significat. Comitiis, quod homines iam tum coniuratos, ut pro Murena cap. 26. testatur, in campum deduci sciebat, descendit in campum cum firmissimo praesidio fortissimorum virorum et cum illa lata insignique lorica, ut omnes boni animadverterent et, cum in metu et periculo consulem

---

1) *Commutavi* receperunt Ern. et Schuetz. Mihi Codd. lectio praestare videbatur.

viderent, id quod est factum, ad opem praesidiumque eius concurrerent. Tectus igitur praesidio firmo amicorum Catilinae tum et Autronii copias et conatum repressit; ut ait pro Sulla cap. 18. et in Catilin. I. cap. 5.: *Cum proximis comitiis consularibus me consulem in campo et competitores tuos interficere voluisti, compressi tuos nefarios conatus amicorum praesidio et copiis, nullo tumultu publice concitato.* Loricae, qua tectus Cicero in campum descendit, meminerunt Plutarchus et Dio. His comitiis Catilina repulsam iterum tulit: consules declarati sunt D. Iunius Silanus et L. Licinius Murena. *Cum igitur nihil*, inquit Dio XXXVII. 32., *Catilinae procederet, iussit coniuratos noctu in domum quandam convenire.* Fuit ea domus M. Porcii Laecae, in quam coniuratos nocte ea, quae consecuta est posterum diem Nonarum Novembr., Catilinae denuntiatione convenisse Cicero pro Sulla cap. 18. ait. Tum Catilinae dies exeundi, tum ceteris manendi conditio, tum descriptio totam per Urbem caedis atque incendiorum constituta est: quod a Cicerone Orat. I. et II. in Catil. et a Salustio explicatur. Dixit ibi Catilina, paullulum esse sibi etiam tum morae, quod Cicero viveret: reperti sunt duo equites Romani, qui sese illa ipsa nocte paullo ante lucem Ciceronem in suo lectulo interfecturos pollicerentur; Orat. I. cap. 4. in Catil. Alter eorum C. Cornelius a Salustio cap. 28. et Cicerone pro Sulla cap. 6. nominatur: ei Salustius L. Varguntelum addit, qui senator, non eques fuit. Plutarchi libri cap. 16. Marcium et Cethegum habent. Dio neutrius nomen expressit. Cum autem Cicero per Fulviam de dolo, qui parabatur, vixdum etiam coetu illo dimisso certior factus esset, domum suam maioribus praesidiis munivit atque firmavit; exclusit eos, quos Catilina mane ad ipsum salutatum miserat. Cic. in Catil. I. cap. 4. Salustius, Plutarchus, Appianus et Dio. VI. Idus Novembr. Cicero senatum in Iovis Statoris aedem, quae erat initio viae Sacrae, qua ad Palatium ascenditur, convocavit. Venit eodem Catilina, eique nullus senator assidere voluit, ut Plutarchus scribit cap. 16. Cicero in Catil. I. cap. 7. et II. cap. 6. ait principes ordinis senatorii partem illam subselliorum, ad quam ille accesserat, nudam atque inanem reliquisse. Tum M. Tullius, consul, sive praesentiam eius timens sive ira commotus orationem habuit luculentam atque utilem rei publicae, quam postea scriptam edidit; ait Salustius cap. 31. Haec est prima oratio in Catilinam, et septima consularis; qua Catilinam emisit, epist. 1. lib. II. ad Att. *Ego*, inquit in Pisonem cap. 2., *L. Catilinam caedem senatus, interitum Urbis non obscure, sed palam molientem egredi ex Urbe iussi: ut, a quo legibus non poteramus, moenibus tuti esse possemus.* Plutarchus cap. 16.: *Cicero eum Urbe exire iussit; oportere enim inter se, qui verbis, et illum, qui armis rem publicam gereret, murum interesse.* Catilina igitur nocte intempesta cum trecentis armatis, lictoribus et fascibus imperii insignibus adhibitis, ex Urbe in Malliana castra profectus est. Postridie, quam Catilina profugit, Cicero orationem ad populum habuit, quam octavam consularem numerat epist. 1. lib. II. ad Att. et est secunda Catilinaria: in qua orator gratulatur populo et rei publicae, quod Catilina ex Urbe

sit profectus, atque ad confirmandos animos bonorum civium et infringendos coniuratos utriusque partis copias inter se comparat. Postquam Romae compertum fuit Catilinam in castra Malliana profectum esse, senatus Catilinam et Mallium hostes iudicavit: decrevit praeterea, uti consules delectum haberent, Antonius cum exercitu Catilinam persequi maturaret, Cicero Urbi praesidio esset, auctore Salustio cap. 36. Catilina iam bellum gerente, cum eius socii in Urbe relicti nondum essent deprehensi [1], Cicero Murenam consulem designatum defendit; ut ex ipsa oratione cap. 27. seqq. et pro Flacco cap. 39. apparet. [2] Accusarunt eum de ambitu Ser. Sulpicius, M. Porcius Cato et Cn. Postumius. Sulpicius competitor eius fuerat et repulsam tulerat. Catonem Plutarchus in eius vita scribit iurasse, accusaturum se, quemcunque pecuniam populo dare cognovisset, ideoque Murenae nomen ab eo delatum esse, quod is pecunia effecisset, ut consul cum Silano designaretur. Defenderunt Murenam Q. Hortensius, M. Crassus, M. Cicero: qui, cum Hortensium eloquentiae laude tum florentem superare contenderet, nullam partem noctis conquievit, usque eo, ut nimiis curis et vigiliis afflictus, inferior quam ille in actione visus fuerit. Haec Plutarchus in Cicerone cap. 35., ut ego iampridem converteram: ubi quod alii μὴ addunt, alii αὐτοῦ pro αὐτοῦ legunt, nullo modo probare possum. [3] Interim P. Lentulus Sura legatos Allobrogum, qui Romam questum de avaritia magistratuum venerant, sollicitavit eosque in Galliam ad suos cives cum litteris misit. Cicero omni re opera Q. Fabii Sangae, patroni civitatis Allobrogum, cognita L. Valerio Flacco et C. Pomptinio praetoribus imperavit, ut in ponte Mulvio per insidias Allobrogum comitatus deprehenderent. Igitur IV. Nonas Decembr. cum advesperasceret, occulte eo profecti, tertia fere vigilia exacta, Allobroges cum comitatu et litteris comprehenderunt atque ad Ciceronem, cum iam dilucesceret, deduxerunt. A. d. III. Nonas Cicero principes coniurationis ad se venire iussit et senatum in aedem Concordiae vocavit. [4] Ibi T. Volturcii et Allobrogum indiciis coniuratio omnis patefacta est. Introductis in senatum indicibus Cicero constituit C. Cosconium, M. Messalam, P. Nigidium, Ap. Claudium, qui omnia indicum dicta, interrogata, responsa perscriberent: quod ipse pro Sulla cap. 14. refert. Tum Lentulus, Cethegus, Statilius, Gabinius et Caeparius ex S. C. in custodiam sunt traditi; quae Cicero in Catilin. III., Salustius cap. 40. seqq., Plutarchus, Appianus et Dio pluribus verbis exponunt. Eo die senatus Ciceroni togato non ut multis bene gestae, sed ut nemini conservatae rei publicae testimonium dedit et singulari genere supplicationis deorum immortalium templa patefecit; in Orat. in Pisonem cap. 3. Eiusdem supplicationis mentio est Catilin. III. cap. 10. et IV. cap. 3., Philipp. II. cap. 1. et XIV.

1) Cfr. Ferratii Epp. p. 237.

2) *Consul ego nuper defendi C. Pisonem, qui, quia consul fortis constansque fuerat, incolumis est rei publicae conservatus. Defendi item consul L. Murenam consulem designatum.* Pro Flacco 39.

3) Recte apud Schaeferum p. 454. ὡς ὑπὸ τοῦ σφόδρα φροντίσαι καὶ διαγρυπνῆσαι κακωθεὶς ἐνδεέστερος αὑτοῦ φανῆναι.

4) Cfr. etiam Philipp. 2, 7, 16.

cap. 8., pro Sulla cap. 30. et epist. 4. lib. XV. ad Famil. Sub noctem progressus in concionem Cicero populo, qui frequens aderat, quidquid in senatu actum erat, exposuit ea oratione, quae tertia in Catilinam exstat et nona consularis numeratur; epist. 17. lib. II. ad Att. E concione Cicero, ut Plutarchus cap. 19. scribit, in domum vicini a populo deductus fuit; eo quod domi eius in operto sacra Bonae Deae a mulieribus et Vestalibus fierent. Ibi tum peracto sacrificio, cum ignis in ara iam exstinctus putaretur, magna flamma e cineribus in altum sublata fuit. Quo ostento aliarum mentes perculsae fuerunt: Vestales Terentiam, Ciceronis coniugem, maritum adire atque dicere iusserunt, quae de patriae salute agere instituisset, ea exsequi ne dubitaret. Ostenti huius mentio est in Dionis quoque historia libro XXXVII. cap. 35. Postero die, pridie Nonas Decembr., indicibus praemia constituta fuerunt; ut Cicero in Catilin. IV. cap. 3. indicat. Nonis Decembr. cum Cicero consul intelligeret paratos esse, qui Lentulum et Cethegum eriperent, dispositis praesidiis et senatu convocato rettulit, quid de iis fieri placeret, qui in custodiam traditi erant. Primus D. Iunius Silanus, quia consul designatus erat, sententiam rogatus extremum supplicium in eos decrevit. Ei assensi sunt deinceps multi, donec ad Ti. Neronem sententiae dictio pervenit. Hunc censuisse Appianus B. C. II. 5. ait, ut comprehensi in vinculis haberentur, quoad Catilina bello profligatus esset. Caesar deinde, praetor designatus, censuit eos publicatis bonis in vinculis per municipia habendos. Huic sententiae, ait Plutarchus cap. 21., cum et aequitatis plena et ab homine eloquentissimo dicta esset, momenti Cicero non parum addidit; surrexit enim atque in utramque partem disseruit, partim illam Silani, partim hanc Caesaris sententiam defendens. Quibus verbis summam quartae orationis in Catilinam comprehendit; in qua Cicero de duabus sententiis contrariis ita disputat, ut non obscure in severiorem Silani inclinet. Atque haec est decima oratio consularis, quam in senatu Nonis Decembr. habitam fuisse ipse epist. 1. libr. II. ad Att. scribit, ut satis mirari nequeam Silvium et Curionem affirmare illam orationem VII. Idus dictam fuisse. Caesari deinceps omnes assensos esse usque ad Catonem Appianus et Dio tradunt. Plutarchus ait Q. Lutatium Catulum primum contra dixisse. Inde M. Porcius Cato, tribunus pl. designatus, etiamtunc admodum adolescens, paene inter ultimos rogatus sententiam, tanta vi animi atque ingenii invectus est in coniurationem, ut ardore oris orationem omnium lenitatem suadentium societate consilii suspectam fecerit; sic impendentia ex ruinis incendiisque Urbis et commutatione status publici pericula exposuit, ita consulis virtutem amplificavit, ut universus senatus in eius sententiam transiret.[1] Haec Velleius lib. II. cap. 35. Tu lege Cice-

1) Maximi momenti ad totam hanc rem diiudicandam sunt, quae Cicero ipse scribit ad Atticum Lib. 12. Ep. 21, 1. (a. u. c. 709.) *Legi Bruti epistolam eamque tibi remisi, sane non prudenter rescriptam ad ea, quae requisieras. Sed ipse viderit: quamquam illud turpiter ignorat. Catonem primum sententiam putat de animadversione dixisse; quam omnes ante dixerant praeter Caesarem: et cum ipsius Caesaris tam severa fuerit, qui tum praetorio loco dixerit, consularium putat leniores fuisse, Catuli, Servilii, Lucullorum, Curionis, Tor-*

ronem pro Sestio cap. 28. Facto igitur S. C. in Catonis sententiam, supplicium de Lentulo, Cethego, Statilio, Gabinio, Caepario in carcere sumptum est. Atque ita M. Cicero suis consiliis, suis laboribus, sui capitis periculis, sine tumultu, sine delectu, sine armis, sine exercitu, quinque hominibus comprehensis atque confessis, incensione Urbem, internecione cives, vastitate Italiam, interitu rem publicam liberavit; in orat. pro Sulla cap. 11. Ad vesperum, cum Cicero, ut Plutarchus cap. 22. scribit, per forum se domum suam reciperet, non iam silentio cives neque ordine illum deducebant; sed quocunque accesserat, omnes eum vocibus et plausu excipiebant et servatorem ac conditorem patriae appellabant, in foribus lampades et faces accensae vicos et angiportus clarissimâ luce collustrabant, pro tectis mulieres stabant, ut eum virum honorarent et spectarent, qui clarissimis viris comitatus tanto splendore per forum ascenderet. Atque haec facta sunt Nonis Decembr., quas Cicero semper in ore habebat; ut scribit Brutus ad Att.[1] Vide epist. 9. lib. I. ad Fam., epist. 16. lib. I. et epist. 1. lib. X. ad Att.[2] In consulatu M. Tullius legem quoque de legationibus liberis tulit, ne sicut antea infinitum, sed annuum tempus earum esset; lib. III. cap. 8. de Legibus. Quaestor Ciceronis consulis fuit T. Fadius; post red. in senatu cap. 8. Antonii quaestor fuit P. Sestius; pro Sestio cap. 3. Eodem anno Cicero consul L. Luculli currum triumphalem paene in Urbem introduxit; in Lucullo cap. 1.: itaque Murenae consulatum petenti exercitus totus Luculli, qui ad triumphum per eos dies venerat, praesto adfuit; pro Murena cap. 18. Eodem consule referente, primum decem dierum est supplicatio decreta Cn. Pompeio, Mithridate interfecto confectoque Mithridatico bello; in orat. de provinciis consular. cap. 11. Haetenus consulatum Ciceronis descripsimus. De quo M. Crassus ita dixit: *Se, quod esset senator, quod civis, quod liber, quod viveret, Ciceroni acceptum referre: quoties coniugem, quoties domum, quoties patriam videret, toties se beneficium eius videre;* epist. 11. lib. I. ad Att. Maxime vero consulatum hunc Cn. Pompeius probavit: qui, ut Ciceronem primum decedens ex Syria vidit, complexus et gratulans, *eius beneficio patriam se vi-*

---

quati, Lepidi, Gellii, Volcatii, Figuli, Cottae, L. Caesaris, C. Pisonis, etiam M'. Glabrionis, Silani, Murenae, designatorum consulum. Cur ergo in sententiam Catonis? Quia verbis luculentioribus et pluribus rem eandem comprehenderat. Me autem hic laudat, quod rettulerim, non quod patefecerim, quod cohortatus sim, quod denique, ante quam consulerem, ipse iudicaverim. Quae omnia quia Cato laudibus extulerat in caelum perscribendaque censuerat, idcirco in eius sententiam facta est discessio. In quibus vv. „*ante quam consulerem senatum*" nulla ratione conciliari posse cum Catilinaria quarta, quam nunc habemus, ad liquidum perduxit Ahrens in Ciceronis quae fertur Orat. IV. in Cat. p. 59.

1) Id est, Pseudobrutus ad Att. Ep. 17.

2) Breviter denuo complectemur tempora orationum Catilinariarum sive vere a Cicerone profectae sunt, sive suspectae, veluti tertia et quarta. Nocte, quae inter VIII. et VII. Idus Novembr. (6 et 7 Nov.) erat, coniurati convenerunt in Laecae domo: a. d. VI. Id. Nov. (8 Nov.) habita est oratio prima; postridie secunda; tertia III. Non. Decembr. (3 Dec.); quarta Nonis Decembr. (5 Dec.). Verum quot quantisque difficultatibus haec dierum ratio prematur, scite demonstravit Ahrens l. l. p. 152. seqq.

surum esse dixit; Philipp. II. cap. 5. Idem vir abundans bellicis laudibus Ciceroni, multis audientibus, hoc tribuit, ut diceret: *frustra se tertium triumphum deportaturum fuisse, nisi eius in rem publicam beneficio, ubi triumpharet, esset habiturus*; lib. I. de Officiis cap. 22. Ciceronem praeterea Q. Catulus princeps senatus et auctor publici consilii frequentissimo senatu parentem patriae nominavit; in Pisonem c. 3. Neque solum Catulus, verum etiam multi alii saepe in senatu Ciceronem patrem patriae nominarunt: ut ipse testatur pro Sestio cap. 57. In his Plutarchus cap. 23. numerat Catonem, de quo Appianus B. C. II., 7.: *Cum Cato Ciceronem patrem patriae appellasset, populus acclamavit; atque, ut quibusdam placet, haec appellatio primum Ciceroni tributa, inde ad imperatores pervenit.* Hinc Iuvenalis Satira VIII. v. 243.

— — — — *Roma parentem,*
Roma patrem patriae Ciceronem libera dixit.

et Plinius lib. VII. cap. 10. M. Tullium sic affatur: *Salve primus omnium parens patriae appellate.* De Cicerone L. Gellius vir clarissimus in concione dixit: si ille consul, cum fuit, non fuisset, rem publicam funditus interituram fuisse; post red. ad Quirites cap. 7. Idem civicam coronam Ciceroni deberi a re publica dixit; in Pisonem cap. 3. Vide Gellium lib. V. cap. 6. Cum extremis diebus anni huius novi tribuni pleb., qui a. d. IV. Id. Decembr. magistratum inibant (ut supra ad annum DCLXXXVI. demonstravimus), res eas, quas Cicero consul gesserat, vexare cuperent, ille P. Sestium Capua arcessivit cum eo exercitu, quem tum secum habebat; cuius adventu tribunorum conatus sunt retardati; Cicero pro Sestio cap. 4. Hos tribunos Plutarchus cap. 33. Metellum et Bestiam nominat: sed L. Calpurnius Bestia tribunatu iam V. Id. abierat; quod Manutius et Corradus ex Salustio monuerunt. Quintus autem Metellus Nepos, novus tribunus, pridie Kalend. Ianuarias Ciceronem consulem abeuntem magistratu concionis habendae potestate privavit: cuius iniuria Ciceroni tamen honori summo fuit; nam cum ille nihil ei, nisi ut iuraret, permitteret, magna voce iuravit verissimum pulcherrimumque ius iurandum, quod populus item magna voce ipsum vere iurasse iuravit; epist. 3. lib. V. ad Famil. Iuravit autem se patriam conservasse, ut Plutarchus cap. 33. et Dio XXXVII, 38. scribunt, et ipse Cicero in Pisonem cap. 3.: *Ego*, inquit, *cum in concione, abiens magistratu, dicere a tribuno plebis prohiberer, quae constitueram; cumque is mihi tantummodo, ut iurarem, permitteret, sine ulla dubitatione iuravi, rem publicam atque hanc urbem mea unius opera esse salvam; mihi populus Romanus universus illa in concione non unius diei gratulationem, sed aeternitatem immortalitatemque donavit, cum meum ius iurandum tale atque tantum iuratus ipse una voce et consensu approbavit. Quo quidem tempore is meus domum fuit e foro reditus, ut nemo, nisi qui mecum esset, civium esse in numero videretur.* Huius frequentiae, qua abiens consulatu domum fuit reductus, mentio est in epist. 13. lib. I. ad Att. [1]

1) Adde nunc de Re publica 1, 4, 7. — *Consulatui Ciceronis non mediocre adiecit decus natus eo anno divus Augustus.* Vellei. 2, 36.

Anno Urbis DCXCI. Ciceronis XLV. coss. fuerunt

D. IUNIUS SILANUS, L. LICINIUS MURENA.

Ab his consulibus lata fuit lex Iunia Licinia: qua, ut leges trinundino die promulgarentur, poena adiecta cavebatur; Cic. Philipp. V. cap. 3. *Ubi lex Caecilia et Didia? ubi promulgatio trinundinum? ubi poena recenti lege Iunia et Licinia?* Eiusdem legis meminit in Vatinium cap. 14. et ad Atticum epist. 9. lib. II. et epist. 15. lib. IV. Initio huius anni Catilina in agro Pistoriensi a C. Antonio proconsule cum exercitu caesus est; Salustius Cat. cap. 57. seqq., Dio lib. XXXVII, 40., Livius lib. CIII. Vicit eum proelio M. Petreius legatus Antonii; de quo Cicero pro Sestio cap. 5. Victo Catilina Antonius laureatos fasces, ut Obsequens cap. 123. scribit, in Macedoniam provinciam tulit, cui per triennium deinde praefuit. Quia vero Antonius in fascibus insignia laureae praeferebat, imperator appellatus erat: qua de re scripsi in Ligarianam. Itaque Cic. epist. 5. lib. V. ad Famil., qua Antonio T. Pomponium Atticum in Graeciam proficiscentem hoc anno commendavit, *Imperatori* adscribit: quod Paulus Manutius sine causa miratur; nam et Dio lib. XXXVII, 40. aperte tradit Antonium ob victoriam de Catilina, quamquam caesorum numerus infra legitimum esset, Imperatorem appellatum fuisse. Metellus tribunus pleb. a. d. III. Non. Ianuar., ut est epist. 2. libr. V. ad Famil., cum agere coepisset, non in senatu, ut vir doctus annotavit, sed ad populum, ἐν τῷ ὁμίλῳ, ut Dio loquitur XXXVII, 42.: (fuisse autem diem comitialem vetus Kal. ostendit) tertio quoque verbo orationis suae Ciceronem appellabat, cum clamaret non licuisse ei Lentulum, Cethegum et reliquos cives indicta causa necare. Atque hoc crimen verbo Ciceroni, re senatui intendebatur, auctore Dione. Cicero Metello forti animo restitit, et orationem Metellinam contra concionem Metelli scripsit, cum ille prior scripsisset: epist. 10. libr. I. et epist. 12. libr. III. ad Att. Meminit Quintilian. libr. IX. cap. 3. §. 40., Gellius lib. XVIII. cap. 17., Priscianus lib. IX. et X. Tunc etiam Q. Metellus Celer, qui Galliam provinciam pro consule obtinebat, ad Ciceronem misit epist. 1. lib. V. ad Famil. querens Nepotem fratrem suum ab eo oppugnatum: cui Cicero epistola secunda respondet. Hoc anno ex indicio L. Vettii, equitis Rom., qui de Catilinae sociis in Urbe remanserant, partim praesentes, partim cum citati non respondissent, damnati sunt; ut Dio scribit XXXVII, 41. (Cfr. etiam Suet. Caes. 17.) In his fuerunt P. Autronius, Ser. Sulla, L. Vargunteius, M. Porcius Laeca, C. Cornelius: quos Cicero in orat. pro Sulla cap. 2. nominat. Damnati sunt lege Lutatia de vi publica; id quod indicant haec verba Ciceronis pro Caelio cap. 29.: *Quam legem Q. Catulus, armata dissensione civium rei publicae extremis paene temporibus tulit; quaeque lex, sedata illa flamma consulatus mei, fumantes reliquias coniurationis exstinxit.* Tum L. Torquatus, qui P. Cornelio Sullae consulatum ante triennium eripuerat, eiusdem nomen de duplici coniuratione detulit. De priore, quae L. Tullo, M. Lepido consulibus inita

fuit, Q. Hortensius; de posteriore Cicero, qui illam anno superiore oppresserat, defendit oratione illa, quae pro Sulla exstat: quam hoc tempore, condemnatis aliis coniuratis, habitam esse illa verba argumento sunt cap. 32.: *Severitatem iudiciorum, quae per hos menses in homines audacissimos facta est, lenitate ac misericordia mitigate.* Huc accedit, quod homines docti tribunum illum, quem Cicero ad lugendos coniuratos ex illis relictum videri ait cap. 10., Metellum Nepotem esse non sine causa putant. Eodem tempore, cum Sulla reus esset, domum Cicero in Palatio emit; ut Gellius scribit lib. XII. cap. 12. Domus emptae a se meminit epist. 10. lib. I. ad Att., quam scripsit mense Ianuario anni sequentis. Quare non dubito, quin extremo huius anni mense, cum Q. Fufius Calenus tribunatum pleb. inivisset, Cicero scripserit epist. 6. lib. V. Famil. ad P. Sestium: qui, cum anno superiore C. Antonii consulis quaestor fuisset, hoc anno pro quaestore cum eodem in Macedonia erat. Vide Orat. pro Sestio cap. 5. Cn. Pompeius confecto iam bello Mithridatico litteras publice miserat: in quibus, quod gratulationem de rebus a se in urbe gestis praetermiserat, Cicero cum eo expostulat epist. 7. libr. V. ad Famil. P. Clodius Ap. F. adolescens audax et insolens, Pompeiae uxoris C. Caesaris amore captus, extremo hoc anno, cum Bonae Deae in domo Caesaris pro populo fieret, in opertum cum veste muliebri venit, sperans se, quod imberbis esset, clam ingressum ad Pompeiam perventurum. Sed dum in amplis et laxis aedibus oberrat, ab Aureliae, matris Caesaris, ancilla conspicitur; nomenque rogatus, cum se Auram (Ἄβραν) pedisequam Pompeiae quaerere dixisset, ex voce agnoscitur et a mulieribus in cubiculo ancillae, cum qua domum ingressus erat, deprehenditur atque foras eiicitur, ut Plutarchus in Cicerone et Caesare scribit. Cicero in Orat. de harusp. respons. cap. 21. ait, illum ancillarum beneficio emissum esse. Tu vide epist. 12. et sequentes libr. I. ad Atticum.

Anno Urbis DCXCII. Ciceronis XLVI. coss. fuerunt

M. PUPIUS PISO CALPURNIANUS, M. VALERIUS MESSALA NIGER.

P. Clodii facinore patefacto, a Virginibus et Pontificibus id nefas est decretum: Caesar deinde uxori nuntium remisit et Clodium tribunus pleb. accusavit; auctore Plutarcho in Caesare. Accusatorem Clodii Cicero de harusp. respons. cap. 17. (L.) Lentulum nominat. Clodium incesti crimine a tribus Lentulis accusatum fuisse Valerius libr. IV. cap. 2. tradit. De Clodii iudicio vide epist. 16. lib. I. ad Att.[1] In eo M. Tullius testis productus, cum Clodius crimen ita refelleret, ut diceret, se illa nocte non Romae, sed longe ab Urbe Interamnae apud

1) Reus de incesto factus est P. Clodius accusante L. Lentulo, defendente C. Curione patre. Scholiasta Maii ad orat. in P. Clodium et Curionem: cuius fragmenta una cum Maii et Beieri annotatt. nunc consulenda sunt. De toto iudicio Clodiano cfr. etiam Tunstalli Epistolam p. 28. seqq.

Cassinium Scholam fuisse: Cicero contra pro testimonio dixit, illum ad se domum venisse et de quibusdam rebus egisse, id quod verum erat. Plutarchus, Cicero pro domo et pro Milone, ibidemque Asconius, Quintilianus lib. IV. cap. 2., Valerius libr. VIII. cap. 5. Absoluto Clodio Cicero cum eo Idibus Maiis in senatu contendit; epist. 16. lib. I. ad Attic. Hoc anno Q. Tullius Cicero M. frater praetor fuit: cumque praetores provincias sortirentur, Q. Ciceroni Asia obtigit; ep. 12. lib. I. ad Attic. Obtinuit eam provinciam per triennium, cum L. Valerio Flacco successit, ut ex orat. pro Flacco cap. 14. intelligitur. Eodem anno censores creatos fuisse et lustrum condidisse ex libr. I. ad Att. et Dionis lib. XXXVII., 46. satis notum est. Hi Onuphrio sunt P. Servilius Isauricus et Mam. Aemilius Lepidus. Ante hos censores Ciceronem pro Archia dixisse haec verba orationis cap. 5., quae ex tanto numero interpretum nemo adhuc exposuit, arguunt: *Est enim obscurum, proximis censoribus hunc cum clarissimo imperatore L. Lucullo apud exercitum fuisse, superioribus cum eodem quaestore fuisse in Asia, primis, Iulio et Crasso, nullam populi partem esse censam?*[1] L. Iulium Caesarem et P. Licinium Crassum censores fuisse primos post datam civitatem Archiae anno DCLIV. diximus. Tertio anno post L. Marcius Philippus et M. Perperna censores lustrum LXVI. fecerunt, quo tempore Archias in Asia fuit cum Lucullo quaestore, qui per multos annos admirabili quadam laude provinciae praefuit; Cicero in Lucullo cap. 1. Censura deinde intermissa fuit usque ad annum Urbis DCLXXXIII., quo L. Gellius, Cn. Lentulus lustrum LXVII. fecerunt, cum Lucullus in Asia bellum contra Mithridatem administraret. Atque hi censores proximi ante Ciceronis consulatum censum egerunt. Nam qui Cotta et Torquato coss. creati fuerunt, propter dissensionem abdicarunt: illi autem, qui anno insequenti iis successerunt, intercedentibus tribunis pleb. nihil agere potuerunt. Auctor Dio lib. XXXVII., 9. Itaque M. Tullius post consulatum ante censores, qui hoc anno creati fuerunt, A. Licinium Archiam, cui Gracchus quidam civitatis controversiam moverat, defendit illa oratione, quae exstat: in qua primo eum civem esse probat; deinde reliqua oratione ornat, ut civitate Romana dignum esse demonstret. Corradus ex epist. 13. lib. I. ad Attic. putat, Ciceronem pro Archia dixisse Metello et Afranio coss.; sed qui, quod inchoavit, nondum perfecit, nihil scripsisse videri potest. Hoc anno Pompeius tertium triumphum de Mithridate, Tigrane plurimisque regibus ac gentibus per biduum III. et prid. Kal. Octobr., ut est in Fastis Capitol., egit. Trium triumphorum Pompeii mentio est lib. II. cap. 9. de Divinat. De iisdem Cicero pro Balbo cap. 6. *Cuius tres triumphi testes essent totum orbem terrarum nostro imperio teneri.* Eodem anno C. Caesar, cum esset in Hispania praetor, populum Gaditanum summis ornamentis affecit, controversias sedavit, iura ipsorum permissu statuit et inveteratam quondam barbariam ex Gaditanorum moribus disciplinaque delevit; ut Cicero in eadem oratione cap. 19. testatur. Tum quoque C. Pomptinius, qui anno superiore in Galliam ulteriorem ex praetura missus erat, Allo-

1) Cfr. Garatonium ad argumentum Archianae. Acta est causa apud Q. Ciceronem praetorem, ut nunc scimus e Scholiis Bobiensibus.

brogas domuit, ut copiose Dio lib. XXXVII., 47. narrat. Meminit Cicero in orat. de provinciis coss. cap. 13. et Livius lib. CIII. Nonis Decembr. Cicero ad Atticum scripsit epist. 17. lib. I. [1]

Anno Urbis DCXCIII. Ciceronis XLVII. coss. fuerunt

L. AFRANIUS, Q. CAECILIUS METELLUS CELER.

De his consulibus Cicero libro I. ad Att. ep. 18. Primis huius anni mensibus Tullius in urbe fuit, ep. 18. et 19. lib. I. ad Att. effecitque, ne Q. fratri in Asia succederetur; epist. 1. libr. I. ad fratr. L. Flavius tribunus pl. legem agrariam auctore Pompeio promulgavit de agris dividendis militibus Pompeii et plebi: de qua Cicero lib. I. ad Att. epp. 18. et 19. et Dio lib. XXXVII. 50., qui scribit Metellum consulem tum a Flavio in carcerem ductum fuisse. Unde Cicero epist. 1. libr. II. ad Atticum: *nunc consule in carcere incluso.* P. Clodius, ut idem Dio c. 51. scribit, tribunatus cupidus, primum tribunos quosdam submisit, qui legem ferrent, ut patriciis quoque eius magistratus capiundi potestas esset. Quod ubi non persuasit, patriciatum eiuravit atque in concionem progressus ad plebem transiit. In hanc sententiam Dio. Cicero vero epist. 18. libri primi ad Atticum ita scribit: *C. Herennius tribunus pleb. ad plebem P. Clodium traducit; idemque fert, ut universus populus in campo Martio suffragium de re Clodii ferat.* Addit Dio: *Clodius tribunatum statim petiit, sed creatus non est, Metello ei resistente; qui et propinquus Clodii erat et ea, quae ille agebat, non probabat, praetendebat vero adoptionem more maiorum non esse factam, quia plebeius nisi lege curiata fieri nemo posset.* Apud Dionem *ἐν τῇ εἰσφορᾷ τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου* mendose est pro *τοῦ φρατριατικοῦ*, quod ex lib. XXXIX. cognoscitur, ubi *τὴν εἰσφορὰν τοῦ φρατριατικοῦ* de Clodii adoptione agens dicit.[2] Clodio igitur tum frater Metellus et concors senatus principi Cn. Pompeio sententiam dicenti acerrime una voce ac mente restitit: Cicero de harusp. resp. cap. 21. Metellus etiam consul incipientem furere Clodium atque conantem sua se manu interfecturum, audiente senatu, dixit; pro Caelio cap. 24. Idibus Martiis huius anni Cicero Commentarium consulatus sui Graece compositum ad Atticum misit; epist. 19. lib. I. Misit eundem Rhodum ad Posidonium, ut ornatius de iisdem rebus scriberet. Ille vero rescripsit se, illud *ὑπόμνημα* cum legeret, non modo non excitatum esse ad scribendum, sed etiam plane perterritum, epist. 1. lib. II. ad Att. Ciceronem *ἐν τῷ περὶ τῆς ὑπατείας* Plutarchus in Caesare adducit. Scripsit etiam Cicero de consulatu suo versibus tres libros. *Tertium poëma exspectato*, inquit ep. 19. lib. I. ad Att. et epist. 3. lib. II.: *Sed me κατακλεὶς mea illa commovet, quae est in libro tertio.* Libro etiam primo de Divin. cap. 11. Q. frater plures versus ab Urania Musa in

---

1) Maxime notabilia sunt, quae ibi dicit de concordia equitum cum senatu a se restituta.

2) Emendatus nunc est error e Cod. Med. a.

secundo de consulatu pronuntiatos commemorat, quorum tres ex libris consulatus Ciceronis Lactantius adducit lib. III. cap. 17. De Prognosticis, quae Atticum propediem exspectare iubet epist. 1. lib. II., quid dicam, non habeo.[1] Certe quae lib. I. cap. 11. de Divin. ex Ciceronis prognosticis adducuntur, Aratea sunt atque in *Διοσημείοις* Graece exstant. Priscianus quoque lib. X. XVI. et XVIII. Ciceronem *in Prognosticis* citat. Verum, quos adducit versus, ex Arato expressi sunt. Post Idus Martias huius anni Cicero aliquamdiu ruri fuit. Romam autem e Pompeiano se recepit a. d. IV. Id. Maias, epist. 20. lib. I. ad Att. Kal. Iun. Antium profectus fuit, ep. 1. lib. II. ad Att. Hoc anno Q. Metellus Nepos praetor portoria Italiae lege lata sustulit, auctore Dione XXXVII. 51. De portoriis Italiae sublatis, Cicero epist. 16. lib. II. ad Att. Sub idem tempus, ut Dio scribit, Faustus Sullae F. in honorem patris munus gladiatorium et magnificum epulum populo dedit: balneas etiam cum oleo gratuito praebuit. Hoc munus Faustum testamento patris debuisse Cicero pro Sulla cap. 19. ait. Hoc est Fausti adolescentis nobilissimi epulum magnificentissimum, ex quo Vatinium famem suam explesse Cicero in interrogatione cap. 13. ait. Hoc anno conspiratio inter tres principes civitatis facta est, Cn. Pompeium, M. Crassum et C. Caesarem, de qua Cicero libro secundo ad Atticum.[2]

Anno Urbis DCXCIV. Ciceronis XLVIII. coss. fuerunt

C. IULIUS CAESAR, M. CALPURNIUS BIBULUS.

Cum C. Antonio C. Octavius in Macedonia anno superiore successisset, ut cognoscitur epist. 1. lib. II. ad Att., Antonius hoc anno lege Lutatia de vi accusatus est a M. Caelio; ut est in Orat. pro Caelio cap. 29. et 31. Antonium apud Cn. Lentulum Claudianum (sic lego ex libris olim impressis[3]) reum factum esse a Q. Fabio Maximo Cicero in Vatinium cap. 11. demonstrat. Sed, an de eodem crimine Caelius et Maximus accusarint, mihi non constat. Hoc Dio lib. XXXVIII, 10. scribit, Antonium de Catilinae coniuratione in iudicium adductum propter male administratam provinciam condemnatum fuisse. Cicero vero pro Caelio cap. 31. ait Antonio nocuisse opinionem maleficii cogitati. Antonius condemnatus in Cephallenia exsulavit, auctore Strabone lib. X., nec a M. Antonio fratris filio cum aliis exsulibus restitutus fuit[4]; Philipp. II. cap. 23. De sua defensione Cicero

1) Nihil aliud videtur nisi exemplum Arateorum, quae adolescens in Latinum converterat. Ea, cum Atticus tunc forte non haberet, postulasse videtur a Cicerone, ut sibi denuo describenda curaret.

2) Intelligere videtur ad Attic. 2, 3. *Fuit apud me Cornelius; hunc dico Balbum, Caesaris familiarem. Is affirmabat illum omnibus in rebus meo et Pompeii consilio usurum daturumque operam, ut cum Pompeio Crassum coniungeret.* Cfr. Cassium Dionem 37, 54. Appianum B. C. 2, 9., cui triumviri dicuntur ibid. 14. Velleium 2, 44.

3) In mea Ed. est *Cn. Lentulum Clodianum.*

4) Cfr. pro Flacco 38. *Oppressus est C. Antonius. Esto; habuit quandam ille infamiam suam; neque tamen ille ipse, pro meo iure dico, vobis iudicibus da-*

pro domo cap. 16. ita inquit: *Hora fortasse sexta diei questus sum in iudicio, cum C. Antonium collegam meum defenderem, quaedam de re publica, quae mihi visa sunt ad illius miseri causam pertinere: haec homines improbi ad quosdam viros fortes longe aliter, atque a me dicta erant, detulerunt. Hora nona, illo ipso die, tu es adoptatus.* Hinc Suetonius in Iulio cap. 20.: *Cicerone in iudicio quodam deplorante temporum statum, P. Clodium, inimicum eius, frustra iampridem a patribus ad plebem transire nitentem eodem die horaque nona traduxit.* Transiit Clodius ad plebem adoptione, quae arrogatio dicitur. Adoptatus fuit a P. Fonteio: contra quam adoptionem Cicero pro domo sua disputat. De eadem Suetonius in Tiberio cap. 2.: *P. Clodius ob expellendum Urbe Ciceronem plebeio homini atque etiam natu minori in adoptionem se dedit.* In hac adoptione Caesar legem curiatam tulit, Pompeius in auspicio fuit; epist. 7. et 12. lib. II. ad Att., de harusp. resp. cap. 23. Tullius mense Aprili et Maio extra Urbem Antii, in Pompeiano, Formiano et Arpinati in litteris vixit: ibique epistolam quartam et sequentes usque ad 18. lib. II. ad Atticum misit. Attico deinde in Epirum profecto Cicero se Romam recepit et ea, quae in sequentibus epistolis leguntur, ad Atticum scripsit. Consiliis publicis nullis, ut est epist. 23., intererat totumque se ad forensem operam laboremque contulerat.[1] Tum A. Thermus bis Cicerone defendente absolutus est; pro Flacco cap. 39. Tum quoque L. Valerius Flaccus, qui ex praetura, quam Cicerone consule gesserat, Asiam provinciam[2] obtinuerat, a D. Laelio repetundarum accusatus, a Q. Hortensio et M. Cicerone defensus est. Ciceronis oratio exstat: de Hortensii defensione vide epist. 25. lib. II. ad Att. Hoc anno P. Vatinius, qui in Dionis libris (Lib. XXXVIII. 6.) *Πούπλιος Ἀτίνιος* non sine mendo nominatur, tribunus pl. Caesari consuli in omni re obsecutus est eaque gessit, quae a Cicerone in interrogatione in Vatinium reprehenduntur. Lege Vatinia Caesari data in quinquennium fuit Gallia citerior cum Illyrico et tribus legionibus; quibus senatus Galliam ulteriorem cum alia legione adiecit; Dio lib. XXXVIII. Plutarchus, Suetonius in Iul. cap. 22. et Orosius lib. VI. cap. 7. In hoc imperio Caesar Ciceronem sibi legatum esse volebat; lib. II. ad Atticum epist. 19. et epist. 18. *A Caesare*, inquit, *valde liberaliter invitor in legationem illam, sibi ut sim legatus;* et de provinciis coss. cap. 17. *Me, ut sibi essem legatus, non solum suasit, verum etiam rogavit.*[3] Consul Caesar leges multas tulit, quae ab ipso Iuliae sunt

mnatus esset; cuius damnatione sepulchrum L. Catilinae floribus ornatum, hominum audacissimorum ac domesticorum hostium conventu epulisque celebratum est, iusta Catilinae facta sunt.

1) *Ego M. Bibulo, praestantissimo civi, consule nihil praetermisi, quantum facere enitique potui, quin Pompeium a Caesaris coniunctione avocarem. In quo Caesar felicior fuit; ipse enim Pompeium a mea familiaritate diiunxit.* Philipp. 2, 10, 23.

2) Et quidem per annum unum dumtaxat. Cfr. Garatonium ad arg. orat. pro Flacco contra Ferratium hac de re disputantem.

3) De legatione ista et XXviratu accurate disputavit Tunstall Epist. p. 45. „Eam Cicero a Caesare vel, cum petisset, impetravit (quod multo est veri similius), vel certe ultro oblatam accepit."

appellatae; de quibus Dio lib. XXXVIII. et Cicero de harusp. resp. cap. 23.: *Tum leges Iulias contra auspicia latas et hic et in concionibus dicere.* Tulit praeterea, ut ager Campanus iis, qui ternos pluresve liberos haberent, divideretur: Suetonius in Iul. cap. 20. et Velleius lib. II. cap. 44. Curatores etiam, qui agros dividerent, constituit Vigintiviros ex iis, qui plurimos honores gessissent atque ad eam rem quam maxime idonei essent, auctore Dione initio libri XXXVIII. Suetonius quoque in Augusto cap. 4. XXviros agrum Campanum plebi Iulia lege divisisse ait. In his fuit Cosconius, quo mortuo Cicero in eius locum invitatus fuit; epist. 19. lib. II. ad Att. In iisdem fuit Cn. Tremellius Scrofa, quo de Varro lib. I. de re rust. cap. 2. Nominat eosdem Frontinus et Plinius lib. VII. cap. 52. Sed Cicero XXviratum repudiavit, quod Quintilianus lib. XII. cap. 1. scribit: et ipse epist. 2. lib. IX. ad Atticum de Caesare inquit: *Repudiari se totum magis etiam quam olim in XXviratu putabit: ac solet, cum se purgat, in me conferre omnem illorum temporum culpam; ita me sibi fuisse inimicum, ut ne honorem quidem a se accipere vellem.* Paterculus quoque in commemoratione exsilii Ciceronis addit lib. II. cap. 45.: *Hoc sibi contraxisse videbatur Cicero, quod inter XXviros dividendo agro Campano esse noluisset.* Hic scrupulum iniicit oratio de provinciis coss., in qua cap. 17. Cicero ait, se a Caesare fuisse rogatum, ut quinqueviratum acciperet, eumque se obstinatione quadam sententiae repudiasse. Praeterea quinqueviri nominantur epist. 7. lib. II. ad Att. Sunt viri doctissimi, in rebus Romanis cognoscendis diu multumque versati, qui scribunt, Caesarem ad aestimationem agri Campani XXviros creasse ac praeterea quinque, qui aestimatum dividerent. Dant illi quidem testem in hanc rem Dionem: sed verba, quibus hoc demonstretur, in Graeca eius historia invenire equidem adhuc nulla potui. Comitiis tribuniciis P. Clodius Pulcher tribunus pl. factus fuit opera Caesaris; ut scribit Dio XXXVIII, 12. et Plutarchus in Caesare. Etsi autem Pompeius Clodium omni cautione, foedere, exsecratione devinxerat, nihil in tribunatu contra Ciceronem esse facturum, ut est pro Sestio cap. 7., ille tamen in fide non mansit, sed tribunus pl. factus continuo se in Ciceronem convertit. Qua de re dicemus, si prius illud admonuerimus, hunc tertium fuisse annum imperii Q. Ciceronis in Asia; quo ad duos priores adiuncto M. Cicero epistolam illam pulcherrimam, quae est prima lib. I. ad Fratrem, misit, in qua omnia praecepta bene administrandae provinciae ita persequitur, ut amplius nihil requiri possit. Eiusdem anni ultimis mensibus scripsit epistolam secundam ad Fratrem, ut ex ipsa cognoscitur.

Anno Urbis DCXCV. Ciceronis XLIX. coss. fuerunt

L. CALPURNIUS PISO CAESONINUS, A. GABINIUS.

Praetores huius anni a Suetonio in Iulio cap. 23. nominantur duo, C. Memmius et L. Domitius. C. Memmium praetorem ex lege Licinia et Iunia edixisse, ut Vatinius adesset die tricesimo, Cicero in Va-

tinium cap. 14. ait. Piso et Gabinius sunt duo funesti, non consules, sed latrones atque eversores rei publicae, quos suis coloribus Cicero multis locis depinxit: ut in orat. post reditum cap. 4., pro domo cap. 9., pro Sestio cap. 7. seqq., de provinciis coss. cap. 3. seqq., in Pisonem cap. 4. seqq. et alibi. His consulibus sedentibus, inspectantibus atque adeo adiuvantibus, M. Tullius, conservator patriae, a sceleratissimo tribuno pleb. in exsilium eiectus est. Clodius enim, ut Dio lib. XXXVIII, 13. scribit, sperans facile se Ciceronem oppressurum, si prius senatum, equites et plebem sibi conciliasset, quattuor leges, populares illas quidem, sed rei publicae perniciosas, initio huius anni, quod Cicero in Pisonem cap. 4. seq. significat, tulit[1]: unam ut frumentum populo gratis daretur; alteram, ne quis per eos dies, quibus cum populo agi liceret, de caelo servaret; tertiam de collegiis restituendis novisque instituendis; quartam, ne quem censores in senatu legendo praeterirent neve qua ignominia afficerent, nisi qui apud eos accusatus et utriusque censoris sententia damnatus esset. Haec Asconius in Pisonianam, Dio libr. XXXVIII. et Cicero passim. Alias deinde rogationes idem Clodius uno eodemque tempore promulgavit; unam de provinciis consulum nominatim, alteram de Ciceronis pernicie, ut ait pro Sestio cap. 10. Pactus enim cum consulibus Gabinio Syriam, Babylonem, Persas, Pisoni Achaiam, Thessaliam, Graeciam, Macedoniam omnemque Boeotiam dedit; Cicero de provinciis coss. et in aliis orationibus. Ad Ciceronis perniciem lex illa pertinebat, qua tulit: *Qui civem Rom. indemnatum interemisset, ei aqua et igni interdiceretur: cuius verbis etsi non nominabatur Cicero, tamen solus petebatur*, inquit Paterculus lib. II. cap. 45. Idemque scribit Dio lib. XXXVIII, 14. atque idcirco Tullius hoc *privilegium* appellat. Vide orat. pro domo cap. 14. Reus igitur Cicero, ut Plutarchus c. 30. scribit, vestem mutavit et sordidatus populo supplicavit. Tum Clodius illi omnibus vicis occurrebat, stipatus hominibus contumeliosis et temerariis: qui petulanter mutationem vestis et habitum Ciceronis exagitantes multisque locis luto et lapidibus in eum coniectis supplicationes impediebant. Cum Cicerone tamen primum omnis fere ordo equester vestem mutavit: eumque nobilissimi adolescentes, numero ad XX. milia, sordidati, deprecatores eius salutis comitabantur. Deinde cum senatus frequens convenisset et vestem tamquam in publico luctu mutandam censeret, idque consules vetarent et Clodius cum armis ad curiam versaretur, senatores non pauci e senatu vestibus discissis et clamore sublato se proripuerunt. Hactenus Plutarchus. Dio lib. XXXVIII, 16. tradit, equites in Capitolium tunc convenisse atque ad consules et senatum misisse legatos non solum e suo ordine, verum etiam senatores duos, Q. Hortensium et C. Curionem, qui pro Cicerone deprecarentur. Unde Cicero pro Sestio cap. 11. ait: *Cum incredibilis in Capitolium multitudo ex tota Urbe cunctaque Italia convenisset, vestem mutandam omnes meque omni ratione defendendum putarunt.* Erat tum senatus in aede Concordiae et Gabinium consulem, Pisone absente, orabat. Equites quoque Rom. et

1) Cfr. Tunstalli Ep. ad Middletonum p. 66.

omnes boni veste mutata se pro Ciceronis capite ad pedes Gabinii proiecerunt: quorum precibus ab illo repudiatis, vir incredibili fide, magnitudine animi, constantia, L. Mummius ad senatum de re publica rettulit; senatusque frequens vestem pro Ciceronis salute mutandam censuit; pro Sestio cap. 11. Dio XXXVIII, 14. hunc Mummium vocat L. Ninnium Quadratum, et scribit eum populo auctorem fuisse, ut tamquam in aliqua publica calamitate vestem pro salute Ciceronis mutaret.[1] *Pro me*, inquit Cicero post reditum ad Quir. cap. 3., *senatus hominumque praeterea viginti milia vestem mutaverunt.* Sed consules edixerunt, ut ad suum vestitum senatores redirent. Vide orationes post reditum ad Quir. cap. 5., in senatu cap. 7., pro domo cap. 21., pro Sestio cap. 14. et in Pisonem cap. 8. Tum Gabinius L. Aelium Lamiam equestris ordinis principem relegavit: quod Dio lib. XXXVIII. dicit ἐκ τῆς πολιτείας ἐξήλασε, meminit Cicero post redit. in senatu cap. 5., pro Sestio cap. 12., in Pisonem cap. 27. et epist. 16. lib. XI. ad Famil. Itaque Cicero non solum a consulibus, verum etiam a Cn. Pompeio proditus et derelictus maluit urbe cedere, quam bonorum vitam servis armatis obiicere[2]: quod ipse in orationibus non semel testatur. Habebat domi suae Minervae signum idque longo tempore religiosissime coluerat. Cum autem ex Urbe discessurus esset, hoc signum in Capitolium delatum ibi dedicavit et subscripsit, MINERVAE CUSTODI VRBIS: Plutarchus c. 31. et Dio XXXVIII., 17. Haec est illa Minerva custos Urbis, de qua Cicero epist. 25. lib. XII. ad Famil. et lib. II. de Legibus cap. 17. Dio libr. XLV, 17. Ἀθηνᾶν φυλακίδα nominat. Discedentem M. Tullium omnes boni flentes prosecuti sunt, ut ipse pro domo cap. 22. ait. Cessisse Urbe Ciceronem puto mense Martio extremo. Nam, ut ex Plutarchi Caesare, et primo Commentario de bello Gallico cap. 6. seq. intelligitur, cum Helvetios a. d. V. Kal. Apr. de finibus suis exire constituisse Caesar cognovisset, maturavit ab Urbe proficisci atque octavo die ad Rhodanum pervenit; neque tamen prius Caesar ad exercitum abiit, quam Ciceronem per Clodium Italia expulisset, auctore Plutarcho. Ubi compertum fuit Ciceronem discessisse, Clodius de exsilio eius ad populum tulit atque edictum proposuit, ut illi aqua et igni interdiceretur et ne intra quingenta milia passuum ab Italia tecto reciperetur. Haec Plutarchus in Cicerone 32.; quibus gemina scribit Dio lib. XXXVIII, 17. In eo tamen dissentit, quod Ciceroni lege Clodia irrogatum fuisse ait, ne intra stadium tria milia septingenta quinquaginta, id est milia passuum CCCLXIX. fere ab Urbe illi esse liceret. Cicero epist. 4. lib. III. ad Att. in lege hoc correctum fuisse ait, ut sibi ultra quadringenta milia liceret esse. Dio hoc quoque legi adiectum fuisse tradit, ut, si Tullius intra spatium definitum visus fuisset, et ipse et qui eum recepissent impune interficerentur. Hinc Cicero pro domo cap. 20. *Poena est, qui receperit: quam omnes neglexerunt.* Poenam neglectam fuisse, omnibus reve-

---

1) *L. Ninnius* editur nunc etiam apud Ciceronem.

2) „Tria antequam Urbe cederet, tria in amicorum deliberationem venerant, consereretne manum iure ferrove cum Clodio, an fuga sibi consuleret, an sese interficeret. Ad Q. Fr. 1, 3. ad Attic. 3. 9. cet." Tunstall Ep. p. 75.

rentibus M. Tullium comiterque excipientibus et prosequentibus, Plutarchus quoque scribit. Clodius praeterea villas Ciceronis eiecti inflammavit et domum in Palatio incendit atque in area templum Libertatis exstruxit: Plutarchus, Dio et Cicero pro domo cap. 42. seqq. Bona diripiebantur atque ad consules deferebantur: columnae marmoreae ex aedibus ad socrum Pisonis portabantur: in fundum autem Gabinii vicini consulis non modo instrumentum aut ornamenta villae Tusculanae, sed etiam arbores transferebantur. Haec Cicero pro domo cap. 24., post reditum in senatu cap. 7., pro Sestio cap. 24. et in Pisonem cap. 11. Templum Libertatis, *νεὼν Ἐλευθερίας*, Cicero libr. II. cap. 17. de legibus templum Licentiae vocat. Pulsum M. Tullium pedibus iter per Lucaniam Siciliam versus fecisse Plutarchus scribit. Naricae Locridis[1] fuit VI. Idus Aprilis, ibique scripsit epistolam secundam lib. III. ad Att. Inde Cicero Vibonem venit[2], quod est oppidum Lucaniae ad fretum et a Locris conditum prius Hipponium appellatum fuit, Strabo lib. VI., Caesar III. de bello civili cap. 101. Ibi, ut Plutarchus c. 32. scribit, Vibius homo Siculus[3], qui cum alia multa commoda ex Ciceronis amicitia perceperat, tum eo consule praefectus fabrum fuerat, illum in aedes quidem non recepit, sed fundum se ipsi adsignaturum denuntiavit. Sic illa Plutarchi verba, *χωρίον δὲ καταγράψειν ἐπηγγέλλετο*, ego iam pridem converteram: cum praesertim alibi quoque verbum *καταγράφειν* pro attribuere et assignare usurpatum notassem, ut *περὶ φιλαδελφίας· ἕτεροι δὲ, παλλακίσι καὶ πόρναις οἰκίας καὶ ἀγροὺς καταγράφοντες, ὑπὲρ οἰκοπέδου καὶ γωνίας πρὸς ἀδελφοὺς διαμονομαχοῦσι.* Merito igitur Xylander noster a Bocchii et Corradi falsis interpretationibus discessit. Cicero se ad Vibonem in fundo Sicae fuisse, ad Atticum scribit epist. 2. et 4. lib. III. Siciliam, quam Cicero petebat, eo tempore obtinebat C. Virgilius (*Γάϊος Οὐεργῖνος* est apud Plutarchum[4]). Praetor is Ciceroni scripsit, ne in Siciliam veniret. Quare consilio repente mutato iterum a Vibone Brundisium terra petere contendit; ut ipse pro Plancio cap. 40. narrat. In eo itinere III. Idus April. Thurii scripsit epist. 5. libr. III. ad Att. et XIV. Kal. Maias Tarenti sequentem: eodemque die se Brundisium venisse, epistola 7. eiusdem libri scribit. Urbem ipsam ingressus non est: sed in hortos M. Laenii Flacci se contulit; pro Plancio cap. 41. Meminit etiam in Sestiana cap. 63. Apud M. Laenium dies XIII. fuit; epist. 4. lib. XIV. ad Famil.[5] Pridie Kal. Maias, cum Brundisio proficiscens Dyrrhachium vento secundo transmitteret atque adversus ex alto reflasset, reiectus

---

1) Incerta est lectio: Tunstall Epist. p. 89. *in Naris Luco.* Alii: *in oris Lucaniae.* Fabricius lect. Asc. sec. et Crat. secutus est.

2) Cfr. Tunstalli Ep. ibid. „Ad Vibonem nunquam pervenit. *A Vibone*, inquit ad Attic. 2, 4., *subito discessimus*, i. e. a consilio Vibonem proficiscendi — *illo cum pervenire non liceret* cet. — Ceterum adde de Divin. I, 28, 59. memorabile illud Ciceronis somnium, quo audito Salustius libertus exclamavit, *reditum ei celerem et gloriosum paratum.*

3) Eundem cum Ciceronis Sica fuisse censet Tunstallus.

4) *Γάϊος Οὐεργίλιος* rectius nunc editum est apud Schaeferum c. 32.

5) De omni huius fugae ratione confer Garatonii Excursus ad Plancianam p. 306. seqq. Ed. meae.

est: deinde iterum in altum profectus Dyrrhachium pervenit. Ubi, cum e navi in terram egressurus esset, terrae motum et maris convulsionem exstitisse ferunt; unde haruspices coniiciebant, illius exsilium non fore diuturnum, quod haec mutationis signa essent. Haec Plutarchus c. 32. Dyrrhachio aliquot dierum viam in Macedoniam ad Planciumque perrexit et cum eo Thessalonicam X. Kalend. Iunias venit; pro Plancio cap. 41. et epist. 8. lib. III. ad Att. Thessalonicae Cn. Plancius sua liberalitate Ciceronem per menses septem retinuit. Quo tempore plures epistolas ad Atticum scripsit, quae lib. III. ab octava usque ad 22. leguntur. Interim Q. Cicero, cum iam Asiam per triennium obtinuisset, de provincia ante Kal. Maias decessit; epist. 9. lib. III. ad Att. Fratrem aliquanto post suum discessum ex provincia venisse ait pro domo cap. 23.; meminit quoque in Sestiana cap. 31. Itaque M. Cicero Idibus Iuniis ad eum misit epist. 3. lib. I. et deinceps sequentem. Tertio Non. Octobr. Thessalonica ad Terentiam uxorem misit epist. 2. lib. XIV. ad Famil. Redeamus nunc ad acta urbana. Cicerone expulso Clodius legem promulgavit de Ptolemaeo rege Cypri, ut bona eius publicarentur et regnum in provinciae formam redigeretur; idque negotium M. Catoni mandatum est: quo de Cicero saepe, Plutarchus in Catone, Appianus lib. II. c. 23. Dio lib. XXXVIII, c. 30. Kal. Iuniis, ut est in orat. pro Sestio cap. 27. seq., decrevit senatus frequens de Ciceronis reditu, dissentiente nullo, referente L. Mummio [1] tribuno pleb. Intercessit Aelius Ligus. Pompeius quoque illo tempore se accusans, ut Plutarchus c. 33. scribit, quod Ciceronem prodidisset, de illius reditu amicorum opera adiutus agere coepit. Resistente Clodio placuit senatui nihil in re publica decernere, nulla de re agere, nisi Cicero ab exsilio revocaretur. Hinc Cicero pro Sestio cap. 31.: *Omnia senatus reiiciebat, nisi de me primum consules rettulissent;* et in Pisonem cap. 13.: *An tum eratis consules, cum quacunque de re verbum facere coeperatis aut referre ad senatum, cunctus ordo reclamabat ostendebatque nihil esse vos acturos, nisi prius de me rettulissetis?* De eadem re vide epist. 24. lib. III. ad Att. Initur deinde consilium de interitu Cn. Pompeii, ait Cicero pro Sestio cap. 32.; quam rem Asconius in Milonianam cap. 14. sic exponit: *Cum III. Idus Sext. Pompeius in senatum venisset, dicitur servo P. Clodii sicam excidisse, eaque ad Gabinium consulem delata, dictum est, servo imperatum a P. Clodio, ut Pompeius occideretur. Pompeius statim domum rediit, et ex eo se domi tenuit;* et Cicero pro Milone c. 7.: *Comprehensus est in templo Castoris servus P. Clodii, quem ille ad C. Pompeium interficiendum collocarat. Extorta est confitenti sica de manibus; caruit foro Pompeius postea, caruit senatu, caruit publico.* Huc pertinet illud Paradox. IV.: *Ante senatum tua sica deprehensa est;* et in Pisonem cap. 12.: *Deprehensus cum ferro ad senatum is, quem ad Cn. Pompeium interimendum collocatum fuisse constabat.* Meminit etiam pro domo c. 25. Quarto Kal. Novembres octo tribuni pleb. de Ciceronis reditu legem promul-

1) Leg. *L. Ninnio.*

garunt: iisdemque referentibus P. Lentulus cos. designatus praestantissimam de Cicerone sententiam dixit; pro Sestio cap. 32., post red. in senatu cap. 4. et epist. 23. lib. III. ad Att. Thessalonica Cicero se Dyrrhachium recepit: ibique VI. Kal. Decembres scripsit ad Terentiam epist. 1. lib. XIV. ad Famil. et partem epistolae 23. lib. III. ad Attic. Pridie Kal. Decembr. inde misit ad Terentiam epist. 3. lib. XIV. et ad Atticum epist. 22. libr. III. et deinceps quattuor reliquas eiusdem libri. Exierunt deinde paludati in provincias consules, Piso in Macedoniam, Gabinius in Syriam; Cicero pro Sestio cap. 33. IV. Idus Decembr. novi tribuni pleb. T. Annius Milo, P. Sestius, C. Sestilius, M. Cispius, T. Fadius, M. Curtius, C. Messinius, Q. Fabricius, Sex. Atilius Serranus et Q. Numerius Rufus[1] magistratum inierunt; pro Sestio cap. 33. et post reditum in senatu cap. 8.

Anno Urbis DCXCVI. Ciceronis L. coss. fuerunt

P. CORNELIUS LENTULUS SPINTHER, Q. CAECILIUS METELLUS NEPOS.

Praetores eodem anno fuerunt L. Caecilius, M. Calidius, C. Septimius, Q. Valerius, P. Crassus, Sex. Quintilius, C. Cornutus et App. Claudius Pulcher; Cicero post reditum in senatu cap. 9. Kalendis Ianuariis P. Lentulus, simulac de sollemni religione rettulerat, nihil humanarum rerum sibi prius quam de Cicerone agendum iudicavit. Cum princeps rogatus sententiam L. Cotta dixit, nihil de Cicerone actum esse iure, nihil more maiorum, nihil legibus, proptereaque lege illi opus non esse, verum Pompeius censuit, ut ad senatus auctoritatem populi beneficium adiungeretur. Atque eo die confecta res esset, nisi Sex. Atilius tribunus pleb., non ausus intercedere, noctem sibi ad deliberandum postulasset. Haec Cicero post redit. ad Quirites cap. 5., pro domo cap. 26., pro Sestio cap. 34., lib. III. de legibus cap. 19. Postea res acta est in senatu alia nulla; et cum variis rationibus impediretur, voluntate tamen perspecta senatus causa ad populum VIII. Kal. Febr. fuit delata: quo die Clodiani, caede in foro maxima facta, flumine sanguinis reditum Ciceronis intercludendum putaverunt; post reditum ad Quirites cap. 5. et pro Sestio cap. 35. Clodius enim, ut Dio lib. XXXIX, c. 7. scribit, illo die, cum lex ad populum ferretur, acceptis a fratre Appio gladiatoribus, quos ille in funere Marci propinqui sui daturus erat, impetu in multitudinem facto, multos volneravit multosque occidit. Tum in foro tribuni pleb. volnerati fuerunt, et Q. Cicero inter cadavera tamquam occisus iacuit; Plutarchus c. 33. et Cicero pro Sestio cap. 35. Crudelissimae caedis eo tempore in foro factae mentio est etiam in Miloniana cap. 14. Clodium Milo tum de vi postulavit: sed in iudicium non adduxisse Dio scribit, quod nondum creati essent quaestores, per quos iudicum sortitionem fieri oporteret, Neposque praetori edixisset, ne quod iudicium ante, quam iudices sorte deligerentur, fieri pateretur. Quaesto-

1) *Q. Numerius Rufus*] Sic scripsi e Schol. Vatic. ad Sestianam cap. 33. p. 145. Ed. Rom. Fabricio erat *Numerius Quintius*.

res autem nisi habitis prius comitiis aedilitiis, quibus hac de causa mora potissimum afferebatur, creari non poterant. In hanc sententiam Dio: Cicero vero in Sestiana cap. 41. ait, consulem, praetorem, tribunum pleb. nova novi generis edicta proposuisse, ne reus adesset, ne citaretur, ne quaereretur, ne mentionem omnino cuiquam iudicum aut iudiciorum facere liceret. Quo pertinet illud de harusp. respons. cap. 24.: *Restiterunt etiam, ne causam diceret.* Quare, cum Milo videret iudicia esse sublata, ne Clodius omnia vi posset efficere, curavit, inquit idem post redit. in senatu cap. 8. Emit enim gladiatores, ut Dio scribit, de quibus Cicero lib. II. cap. 17. de Officiis: *Sed honori summo nuper nostro Miloni fuit, quod gladiatoribus emptis rei publicae causa, quae salute nostra continebatur, omnes P. Clodii conatus furoresque compressit.* Senatus autem multo ante, quam lex de Ciceronis reditu fuit lata, gratias agendas censuit civitatibus iis, quae M. Tullium civem optime de re publica meritum recepissent; pro domo cap. 32., in Pisonem cap. 15., Parad. IV. et Plutarchus c. 33. Idem decrevit, ut, qui provincias cum imperio obtinerent, qui quaestores legatique essent, salutem et vitam Ciceronis custodirent; pro Sestio cap. 60. Idem ad M. Tullii salutem auxilium omnium civium cuncta ex Italia, qui rem publicam salvam esse vellent, imploravit; in Pisonem cap. 15. Factum enim S. C. fuit, ut litteris consularibus cuncta ex Italia omnes, qui rem publicam salvam vellent, convocarentur; pro Sestio cap. 60., post redit. in senatu cap. 9. et pro domo cap. 27. Cum igitur Ciceronis capitis servandi causa Romam uno tempore quasi signo dato Italia tota convenisset, Lentulus consul senatum frequentissimum in Capitolium convocavit; in Pisonem cap. 15. et post redit. in senatu c. 10. Ibi tum in templo Iovis Opt. Max. Q. Metellus Nepos cos., qui Ciceroni vel maxime ex magnis contentionibus rei publicae fuerat inimicus, permotus cum auctoritate senatus, tum P. Servilii incredibili gravitate dicendi, absens cum M. Tullio rediit in gratiam; post red. in senatu cap. 10., pro Sestio cap. 33. et 62. et de provinciis cos. cap. 9. Hic cum mitissimam orationem in senatu habuisset, Cicero ad eum misit ep. 4. lib. V. ad Famil., in qua studium et auxilium eius implorat. Illo vero die, cum CCCCX. senatores magistratusque omnes in Capitolio adessent, Cn. Pompeius de scripto sententia dicta uni Ciceroni patriae conservatae testimonium dedit: cuius sententiam frequentissimus senatus, uno P. Clodio dissentiente, secutus M. Tullium ab exsilio revocavit; post redit. in senatu cap. 10., pro Sestio cap. 61. et pro Milone cap. 15. De hoc S. C. in aede Iovis Mariana facto Cicero lib. I. cap. 28. de Divinat. et Valerius lib. I. cap. 7. Faciebat eodem die ludos in theatro consul: quo cum ipse et senatores spectatum e senatu venissent, S. C. illud de Ciceronis reditu factum, frequentissimo theatro, incredibili clamore et plausu comprobatum est; pro Sestio cap. 55. et libr. I. cap. 28. de Divinat. Postridie de Ciceronis salute P. Lentuli consulis, Cn. Pompeii ceterorumque principum, in his P. Servilii et L. Gellii, celeberrimae et gravissimae conciones fuerunt; post redit. ad Quirites cap. 6. seq. et in senatu cap. 11., pro Sestio cap. 50., in Pisonem cap. 15. Eodemque die decretum in curia fuit populi ipsius Romani et eorum,

qui ex municipiis convenerant, admonitu, ne quis de caelo servaret, ne quis moram ullam afferret; si quis aliter fecisset, eum plane eversorem rei publicae fore idque senatum gravissime laturum; et ut statim de eius facto referretur. Addidit senatus etiam illud: nisi diebus quinque, quibus agi de Cicerone potuisset, esset actum, rediret in patriam dignitate omni recuperata. Decrevit eodem tempore senatus, ut iis, qui ex tota Italia salutis M. Tullii causa convenerant, agerentur gratiae, atque ut iidem, ad res redeuntes ut venirent, rogarentur; pro Sestio cap. 62., post red. in senatu cap. 9. et 11. et in Pisonem cap. 15. Legem deinde omnes magistratus praeter Appium praetorem duosque tribunos pleb. Q. Numerium Rufum et Sex. Atilium ex S. C. promulgarunt; in Pisonem cap. 15. Cum ferendae legis dies, qui fuit pridie Non. Sextil., venisset, et Lentulus consul idemque lator legis comitia centuriata in campo Martio haberet, P. Clodius legem de more dissuasit; quod Dio libro XXXIX, 8. plane scribit et Cicero pro domo cap. 33. ita significat: *illa fuit pulchritudo populi Rom., illa forma, quam in campo vidisti tum, cum etiam tibi contra senatus totiusque Italiae auctoritatem et studium dicendi potestas fuit;* et in Sestiana cap. 50.: *Cedo nunc eiusdem illius inimici mei de me eodem ad verum populum in campo Martio concionem.* Verum, cum et alii et Pompeius in primis legem suaderet, ut Dio scribit, summo consensu omnium centuriarum accepta fuit, cum nemini civi ulla, quo minus adesset, iusta excusatio esset visa, nullis comitiis unquam multitudo hominum tanta neque splendidior fuisset; in Pisonem cap. 15. Constat enim, ut idem pro domo sua cap. 28. ait, nullis unquam comitiis campum Martium tanta celebritate, tanto splendore omnis generis hominum, aetatum, ordinum floruisse. Idem est in orat. post reditum ad Quir. cap. 8. et in sen. cap. 11. Pridie Non. Sextil., ipso illo die, quo lex est lata, Cicero Dyrrhachio profectus Brundisium venit Non. Sext.; epist. 1. lib. IV. ad Att. Advenienti Ciceroni tamquam totius Italiae atque ipsius patriae dexteram porrexerunt Brundisini: cum ipsis Nonis Sextil. idem dies adventus M. Tullii fuisset, qui natalis idem Tulliae filiae, quae ibi patri fuit praesto; idem etiam ipsius coloniae Brundisinae, idem Salutis: quae res animadversa a multitudine summa Brundisinorum gratulatione celebrata est; pro Sestio cap. 63. et libr. IV. ad Att. epist. 1. Brundisii cum esset in domo optimorum et fortissimorum virorum Laenii Flacci et patris et fratris eius, ante diem VI. Idus Sextiles cognovit litteris Quinti fratris, mirifico studio omnium aetatum atque ordinum, incredibili concursu Italiae, legem comitiis centuriatis esse perlatam; ibidem. Inde a Brundisinis honestissimis decretis ornatus iter via Appia Romam versus fecit. In itinere XXIV. dies consumpsisse videtur, cum Sextilis tum XXIX. dierum esset. Brundisio profectus Neapolim, inde Capuam, Sinuessam, Minturnas, Formias, Terracinam et demum Ariciam, pridie Non. Septembr. Romam venit; epist. 1. lib. IV. ad Att.[1] Toto autem illo itinere a Brundisio usque Romam agmen perpetuum

1) „Quod si absentiae Ciceronis menses numerentur, septemdecim, si vero exsilii, secundum Appianum sexdecim omnino esse nemo non videt." Ferratius Epp. p. 211.

totius Italiae vidit. Neque enim regio fuit ulla neque municipium neque praefectura aut colonia, ex qua non publice ad Ciceronem venerint gratulatum. Magnae erant effusiones hominum ex oppidis, maximi concursus ex agris patrumfamilias cum coniugibus ac liberis. Cumque viae multitudine legatorum undique missorum celebrarentur, urbes Italiae festos dies agere adventus eius videbantur; in Pisonem cap. 22. et pro Sestio cap. 63. Ad urbem ita venit, ut nemo ullius ordinis homo nomenclatori notus fuerit, qui ipsi obviam non venerit; epist. 1. lib. IV. ad Att. Itaque in Pisonem cap. 22. ait: *Unus ille dies mihi quidem immortalitatis instar fuit, quo in patriam redii; cum senatum egressum vidi populumque Rom. universum; cum mihi ipsa Roma prope convolsa sedibus suis ad complectendum conservatorem suum procedere visa est.* Cum venisset ad portam Capenam, qua via Appia ducit in Urbem, gradus templorum (in quibus fuit Martis et Camenarum) ab infima plebe completi erant: a qua plausu maximo cum esset Ciceroni gratulatio significata, similis et frequentia et plausus eum usque ad Capitolium celebravit; in foro et in ipso Capitolio miranda multitudo fuit; epist. 1. lib. IV. ad Att. *Itaque ille unus dies*, ait pro domo cap. 28., *quo die me populus Romanus a porta in Capitolium atque in domum sua celebritate laetitiaque comitatum honestavit, tantae mihi iucunditati fuit, ut tua mihi conscelerata illa vis non modo non propulsanda, sed etiam emenda fuisse videatur.* Plutarchus c. 33. scribit, revertenti Ciceroni tanta laetitia civitates, tanto studio homines obviam venisse, ut infra veritatem sit, quod postea dixit, se humeris Italiae Romam reportatum fuisse. Dixit autem hoc in extrema oratione post reditum in senatu. Postridie in senatu, qui fuit dies Non. Septembr., senatui gratias egit ea oratione, quae *post reditum in senatu* inscripta exstat. Egit etiam populo Rom. gratias altera oratione, quae *post reditum ad Quirites* inscribitur.[1] De utraque Dio ita scribit: *κατῆλθέ τε οὖν ὁ Κικέρων καὶ χάριν τῇ τε βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ, παρασχόντων αὐτῷ τῶν ὑπάτων, καὶ κατὰ τὸ συνέδριον καὶ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν ἔγνω.* Id est: *Rediit igitur Cicero et gratias*

1) Hae cum duabus illis pro domo sua et de haruspicum responsis, nuper a Savelsio defensae, ab inepto declamatore primis Augusti annis, ut puto, ante a. u. c. 740. compositae Ciceronique tributae sunt. Suspicari licet praeter ea, quae falsarius e Pisoniana et Sestiana suffuratus est, alia permulta hausta esse e Ciceronis *Expositione suorum consiliorum*, quem librum ad hunc annum refert Dio 39, 10. T. I. p. 488. Sturz. Novum autem argumentum *νοθείας* istarum declamationum trahimus e Scholiis Bobiensibus ad Orat. post red. in sen. p. 248. Ed. nostrae: *Orationum ordo Tullianarum a nobis profecto postulabat, ut praecedentis commentario eam subiiceremus, quae inscribitur* SI EUM P. CLODIUS LEGIBUS INTERROGASSET; *quae oratio videtur post mortem eius inventa.* Adeo iam isti Scholiastae, homini minime vafro, improbabile videbatur a Cicerone ipso editam esse eam, quae etiamtunc ferebatur, orationem SI EUM cet., ut ad tam precariam confugeret opinionem, eandem post mortem demum eius esse inventam. Praeterea in tota hac *κρίσει* nunquam obliviscenda verba sunt Asconii in Or. in toga cand. pag. 95. Ed. Bait.: *Huic orationi Ciceronis et Catilina et Antonius contumeliose responderunt, quod solum poterant, invecti in novitatem eius. Feruntur quoque orationes nomine illorum editae, non ab ipsis scriptae, sed ab Ciceronis obtrectatoribus, quas nescio an satius sit ignorare.* E contraria Tullii admiratorum schola profectae sunt orationes subditiciae.

tum senatui, tum populo, concione a consulibus data, in senatu et in concione egit. Eo biduo, cum esset annonae summa caritas, homines primo ad theatrum venerunt, ubi L. Caecilio Rufo praetore ludos Apollinares faciente ita infima concitata multitudo annonae caritate tumultuata est, ut omnes, qui in theatro spectandi causa consederant, pellerentur: deinde iidem ad Capitolium, ubi tum senatus habebatur, concurrerunt. Cumque caedem et incensionem Capitolii senatoribus minarentur atque idcirco per eos dies, quibus senatus de annona habebatur, consulares plerique abessent, quod tuto se negarent posse sententiam dicere: in Ciceronis sententiam factum est S. C. atque ex eo lex promulgata, ut Pompeio per quinquennium omnis potestas rei frumentariae toto orbe terrarum daretur; Cicero pro domo cap. 3. seqq. et epist. 1. lib. IV. ad Att., Asconius in Milonianam cap. 14., Plutarchus in Pompeio et Dio lib. XXXIX, 9. Secuta est deinde magna contentio de domo Ciceronis, quam Clodius Libertati consecraverat. Populus eam comitiis centuriatis eodem iure esse iusserat, quo fuisset. Verum senatus decreverat, ut de eius religione ad Pontificum collegium referretur; ut est in orat. de harusp. resp. cap. 6. Apud pontifices pridie Kal. Octobr. Cicero pro domo dixit eam orationem, quae exstat: in qua primum respondet Clodio, qui actionem eius de potestate rei frumentariae Pompeio danda reprehenderat; deinde suam domum propter Clodii consecrationem sacram non esse, sed ab omni religione vacuam atque puram docet. Nam, ut Dio lib. XXXIX, c. 11. scribit, lationem legis curiatae, qua e patriciis ad plebem Clodius transierat, criminans, quod ex instituto maiorum per trinundinum promulgata non fuisset, omnem eius tribunatum, in quo etiam de domo Ciceronis constituerat, evertit, affirmans nihil ab eo tribuno pleb. iure fieri potuisse, qui ipse contra omne ius plebeius factus esset. Atque ita pontificibus persuasit, ut sibi aream, quae ab omni religione vacua et pura esset, restituerent. Hactenus Dio. Itaque Cicero in Pisonem cap. 22. ait: *Me consequentibus diebus in ea ipsa domo, qua tu me expuleras, quam expilaras, quam incenderas, pontifices, consules, P. C. collocaverunt mihique quod ante me nemini pecunia publica aedificandam domum censuerunt.* In quem locum Asconius legendus. Superficiem aedium consules de consilii sententia aestimarunt HS. vicies, Tusculanam villam HS. quingentis milibus, Formianum HS. ducentis quinquaginta milibus; epist. 2. lib. IV. ad Att. Eodem anno Ptolemaeus Auletes rex Aegypti, cum, ingenti pecunia consumpta, ut rex atque socius populi Rom. appellaretur, eam vi ab Aegyptiis extorqueret et cum hoc nomine, tum quod Cyprum a Romanis repetere aut amicitiam eis renuntiare nollet, apud suos offendisset: regno pulsus Romam venit P. Lentulo etiam tum consule, cui Cilicia obtigerat, petens, ut in regnum restitueretur. Aegyptii quoque legatos, qui regis crimina purgarent, miserunt; de quibus Dio XXXIX. et Cicero de harusp. respons. cap. 16. Ante diem tertium Non. Novembr. expulsi fuerunt fabri de area Ciceronis. Quinti fratris domus primo fracta coniectu lapidum ex area Marci, deinde inflammata iussu Clodii; epist. 3. lib. IV. ad Att. Haec est vis illa nefaria, qua se cum fratre domo

expulsum fuisse ad Lentulum epist. 9. scribit. Cum autem Clodius saxis et ignibus et ferro vastitatem aedibus Ciceronis intulisset, decrevit senatus eos, qui id fecissent, lege de vi, quae est in eos, qui universam rem publicam oppugnassent, teneri; in orat. de harusp. responsis cap. 8. Quae deinde usque ad VIII. Kal. Decembr. acta sunt, vide ep. 3. lib. IV. ad Att. IV. Idus Decembr. novi trib. pl. magistratum inierunt, e quibus a Cicerone lib. I. ep. 1. et 2. ad Fam., lib. II. ep. 1. ad Fratrem, et Dione lib. XXXIX. hi nominantur: P. Rutilius Lupus, C. Porcius Cato, C. Cominius, L. Racilius, Cn. Plancius, A. Plautius, Sex. Antistius Verus et Cassius. Cum tribuni magistratum inissent, C. Cato turbulentus adolescens et audax nec imparatus ad dicendum concionibus assiduis invidiam et Ptolemaeo simul, qui iam profectus ex Urbe erat, et P. Lentulo consuli paranti iam iter concitare secundo quidem populi rumore coepit. Quod ex lib. XXII. Annal. Fenestellae Nonius Marcellus refert (p. 385. Merc.). In quindecim legatis, quos Pompeius sibi rei frumentariae causa legaverat, fuit Q. Cicero: qui cum esset in Sardinia, M. Cicero ad eum scripsit, quae extremo huius anni mense in senatu acta fuerunt, epist. 1. lib. II. ad Frat.

Anno Urbis DCXCVII. Ciceronis LI. coss. fuerunt

CN. CORNELIUS LENTULUS MARCELLINUS, L. MARCIUS PHILIPPUS.

In collegio praetorum huius anni fuerunt Cn. Domitius, Q. Ancharius et C. Claudius Pulcher; ut pro Sestio cap. 53., lib. II. ad Frat. et in Cicerone Plutarchi cognoscitur. M. Tullius initio huius anni omni studio in id incubuit, ut P. Lentulo, qui Ciliciam pro consule obtinebat, Ptolemaei regis reductio decerneretur. Argumento sunt epistolae, quae hoc tempore ad Lentulum missae lib. I. ad Fam. exstant. Tum quoque orationem de rege Ptolemaeo, cuius apud Aquilam et Fortunatianum mentio est, habuisse videtur, cum regis Alexandrini restitutionem Lentulo sua sententia decerneret.[1] XIV. Kalend. Febr. Cicero scripsit ad Q. Fratrem epistolam 2. lib. II., ubi ait comitia aedilitia, quibus Clodius aedilitatem petebat, edicta esse a. d. XI. Kal. Febr. Clodius aedilis factus Miloni diem dixit et de vi ad populum accusavit[2]; pro Sestio cap. 44., in Vatinium cap. 17. et lib. II. ad Frat. Qua de re Dio XXXIX, 18. ita scribit: *Clodius simulatque aedilitatem Marcellino et Philippo coss. iniit, Miloni diem dixit, quod gladiatoribus rem publicam obsedisset: quae enim ipse commiserat quorumque nomine reus erat, ea illi crimini dabat; non quod Milonem condemnatum iri speraret, qui patronos magnos, in iis Pompeium et Ciceronem, habebat, sed ut per hanc causam et Milonem oppugnaret et patronos eius vexaret.* IV. Non. Febr. Milo affuit: ei Pompeius advocatus venit: prodicta dies est in VIII. Idus: quo die Pompeius, cum pro Milone apud populum diceret, clamore convicio-

1) Vide nunc Fragmenta a Maio reperta.
2) Cfr. Tunstalli Ep. ad Middl. p. 94.

que iactatus est, Clodiusque diem in Quirinalia, id est XIII. Kal. Mart. prodixit; epist. 3. lib. II. ad Frat. et epist. 5. lib. I. ad Fam. Cicero autem iam ante diem tertium Kal. Febr. ad Atticum ex Epiro in Italiam reversum miserat epistolam 4. lib. IV. A. d. IV. Id. Febr. P. Sestius a M. Tullio Albinovano lege Lutatia de vi postulatus fuit propter caedem, quam anno superiore VIII. Kal. Febr., cum de Ciceronis reditu ageretur, in foro factam diximus. Defensus fuit cum ab aliis, tum a Q. Hortensio et M. Cicerone, cuius oratio pro Sestio exstat. Sestius absolutus fuit pridie (al.: V.) Id. Mart.; epist. 4. lib. II. ad Frat. Oppugnaverat Sestium maxime P. Vatinius, qui etiam testimonium in illum dixerat. Itaque Cicero Vatinium testem perpetua interrogatione accusavit: quae oratio separatim edita exstat; de qua Fabius lib. V. cap. 7. et Cicero epist. 9. lib. I. ad Famil.: *Tota vero interrogatio mea* (orationem in Vatinium sic appellat) *nihil habuit aliud nisi reprehensionem illius tribunatus: in quo omnia dicta sunt libertate animoque maximo de vi, de auspiciis, de donatione regnorum.* III. Id. Febr. Cicero dixit pro Bestia de ambitu apud praetorem Cn. Domitium in foro medio, maximo conventu. Prid. Id. T. Pomponius Atticus, Pilia uxore ducta, nuptias celebravit, in quibus Cicero coenavit; ep. 3. lib. II. ad Frat. Tulliam filiam Cicero anno proximo ante consulatum suum desponderat C. Pisoni L. F. Frugi; ep. 3. lib. I. ad Att. Eius amor, virtus, pietas in Ciceronem exsulantem tanta fuit, ut supra nihil posset; epist. 1. et 3. lib. XIV. ad Fam. et in orat. post redit. Ei vero fructum pietatis suae ferre non licuit: decessit enim anno superiore, ut ex Sestiana cap. 31. et orat. in Vatinium cap. 11. cognoscitur. Quem cum Tullia hoc anno eluxisset, Cicero pridie Non. Apr. eam Furio Crassipedi despondit eique VIII. Idus sponsalia praebuit; lib. II. ad Frat. epist. 5., ut Manutius nunc distinxit. Unde scribit ad Attic. lib. IV. epist. 5.: *Viaticum Crassipes praeripit.* De hac coniunctione gratulatus etiam Lentulus Ciceroni fuit: cui Cicero respondet epist. 7. lib. I. ad Fam. Non. April. factum fuit S. C. in Ciceronis sententiam, ut de agro Campano frequenti senatu Idibus Maiis referretur; epist. 9. lib. I. ad Fam. Cum autem Miloni dies in Nonas Maias prodicta esset, Cicero Roma exivit villasque lustravit; epist. 7. et 8. lib. II. ad Frat. Prodigia interim facta, ut Dio lib. XXXIX. c. 20. scribit. Nam et in Albano monte sacellum Iunonis, quod in mensa dedicatum orientem solem spectabat, ad septentriones conversum est: fax a meridie ad aquilonem porrigi visa: lupus urbem intravit, terra movit, cives quidam fulmine icti sunt et in agro Latiniensi auditus fuit strepitus sub terra cum fremitu. Quae cum haruspices expiari vellent, iratos deos esse, quod loca sacra et religiosa profana haberentur, responderunt. Hanc occasionem arripiens Clodius aedilis habuit concionem de sacris et religionibus atque Ciceronis domum inter ea loca esse dixit, quae consecrata profana haberentur. Itaque postridie Cicero defendens se in senatu, qui ex haruspicum responso decreverat, ut de locis sacris et religiosis consules ad senatum referrent, orationem habuit de haruspicum responsis, quae exstat: in qua haruspicum responsa contra Clodium interpretatur. Tum quoque Cicero, ut Dio XXXIX, 21. scri-

bit, Milone et quibusdam trib. pl. adhibitis, in Capitolium venit et tabulas de exsilio suo a Clodio trib. pl. fixas deiecit. Sed Clodius cum fratre Caio, qui praetor erat, interveniens eas tum eripuit. Postea vero observata Clodii absentia rursus in Capitolium ascendit et tabulas inde ablatas domum suam asportavit. Quod factum a Clodio reprehensum cum Tullius in senatu, ut Plutarchus c. 34. narrat, sic defenderet, ut diceret Clodium contra leges e patriciis ad plebem transiisse ideoque nihil eorum, quae gessisset, ratum habendum esse, Cato indignatus illi contradixit, non quod Clodium laudaret, cuius acta oderat, sed grave et violentum esse confirmabat tot decreta et res gestas senatus consulto tolli, in quibus essent etiam ea, quae ipse in Cypro et Byzantii gessisset; de quibus rebus praeter historicos Cicero pro domo c. 8. et 25., in Sestiana cap. 28. seq. et alibi. Hoc etiam tempore actum in senatu fuit de stipendio exercitus Caesaris: idque Cicero se non solum decrevisse, sed etiam, ut alii decernerent, laborasse ait in orat. de provinciis coss. cap. 11. Stipendii decreti meminit epist. 7. lib. I. ad Fam., ubi et de decem legatis. De quibus sic in oratione de provinciis eodem cap.: *Actum est de decem legatis: quos alii omnino non dabant; alii exempla quaerebant; alii tempus differebant; alii sine ullis verborum ornamentis dabant. In ea quoque re sic sum locutus, ut omnes intelligerent me id, quod rei publicae causa sentirem, facere uberius propter ipsius Caesaris dignitatem;* et prp Balbo c. 27.: *Idem in angustiis aerarii victorem exercitum stipendio affecit: imperatori decem legatos decrevit.* Hos decem legatos a Dione intelligi puto, cum de honoribus Caesari habitis scribit: (XXXIX. 25.) *ὥστε καὶ ἐκ τῆς βουλῆς ἄνδρας ὡς καὶ ἐπὶ δεδουλωμένοις παντελῶς τοῖς Γαλάταις ἀποστεῖλαι.* Nam re bene gesta, dispensandae cohonestandaeque victoriae, ut Manlius apud Livium lib. XXXVIII. c. 47. ait, imperatoribus decem legati decernebantur. A. Gabinius, qui Syriam pro consule tenebat, in Palaestina re bene gesta contra Aristobuli filium Alexandrum ipsumque Aristobulum, ut Iosephus lib. XIV. Antiquitatum scribit, litteras Romam misit, quibus et rem bene gestam in bello nuntiavit et supplicationem a senatu postulavit. Idibus Maiis senatus frequens supplicationem Gabinio denegavit; epist. 7. lib. II. ad Q. Fratrem, de provinciis cos. cap. 6. et in Pisonem cap. 17. seqq. Deinde, cum provinciae consulares futuris consulibus lege Sempronia essent decernendae, ut in argumento orat. de provinciis scripsi, et de quattuor provinciis sententiae dictae essent, de Syria, Macedonia et duabus Galliis, M. Tullius rogatus sententiam orationem, quae de provinciis consularibus exstat, in senatu habuit; in qua suadet, ut Syria et Macedonia futuris consulibus decernantur et Galliae Caesari non adimantur. Ante orationem de provinciis in libris Ciceronis legitur Corneliana pro L. Cornelio Balbo, quam hoc anno a M. Tullio dictam esse ex eo suspicor, quod de supplicatione, stipendio et decem legatis extrema fere oratione dicitur. Ea enim hoc anno Caesari decreta esse non solum oratio de provinciis docet, verum etiam epist. 7. lib. I. ad Lentulum: quam tametsi docti quidam ad secundum consulatum Pompeii et Crassi referunt, tamen hoc anno scriptam esse arguit, quod L.

Racilius inter magistratus nominatur, quem Marcellino et Philippo coss. trib. pl. fuisse supra diximus.[1] Igitur Balbus, cum esset Gadibus in Hispania natus ac bello Sertoriano imperatoribus Romanis probatus, bello confecto a Cn. Pompeio civitate Romana donatus et, quia per L. Cornelium hoc beneficium consecutus fuit, L. Cornelius Balbus vocatus est. Inimici et Caesaris et Pompeii accusatorem compararunt, qui Balbo hoc tempore civitatis controversiam movit, negans eum iure et recte civitate donatum, cùm ex foederato populo, quo in numero Gaditanus erat, nemo posset, nisi is populus factus esset fundus, id est, auctor obstringendi se iure civium Romanorum, in civitatem venire. Defenderunt Balbum M. Crassus, Cn. Pompeius et M. Cicero. De Planciana, quae suo loco non legitur, dicemus infra. Nunc de Caeliana dicendum. Hoc anno Ciceronem pro M. Caelio apud Cn. Domitium praetorem dixisse Corradus scribit. Manutius cum in Commentario in epistolàm quintam libri secundi ad Q. Fratrem orationem prò Caelio habitam Marcellino et Philippo coss. scripsisset, exponens deinde epistolam duodecimam eiusdem libri, diem illi in biennium prodicit atque L. Domitio et Appio Claudio coss. Caelium de vi accusatum et defensum a M. Tullio facit. Res est non levis, quae et tanti viri animum in scribendo distraxerit et aliis ancipitem curam cogitandi afferre possit. Quare, an certi quid eruere queamus, experiamur. Quaestionem illam C. Domitium exercuisse ipsa oratio demonstrat. Fuit autem Cn. Domitius praetor hoc anno, apud quem Ciceronem pro Bestia dixisse indicavimus. Fuit quoque alius Domitius praetor biennio post, apud quem Caelius causam dicere debebat; ep. 13. lib. II. ad Fratrem. Cur autem Caelium lege Lutatia de vi reum factum apud Domitium, qui his coss., non apud eum, qui biennio post praeturam gessit, putem, illa me causa maxime movet, quod M. Crassus una cum Tullio Caelium defendit. Nam interpretum inscitia, qui Crassum Caelii accusatorem faciunt, ridenda vel miseranda potius quam refutanda. Cassius vero, cum anno insequenti consul paludatus exierit, Appio et Domitio coss. ne Romae quidem fuit, nedum causas ibi orare potuit. Huc accedit, quod Alexandrinae legationis princeps Dio Academicus, cuius interficiendi causa Caelium aurum a Clodia sumpsisse adversarii arguebant, anno superiore fuerit occisus, auctore Dione lib. XXXIX. 14. et Strabone in XVII., nec veri simile sit accusatorem huius caedis crimen et accusationem in annos plures distulisse. Si quis obiiciet Cn. Domitium huius anni praetorem de ambitu quaesivisse, Caelium de vi accusatum fuisse, is, si probaverit singulos praetores tantummodo uni quaestioni praefuisse, magnum fecerit. Nec me movet, quod Caelius Appio et Domitio coss. reus invenitur. Quid enim obstat, quaeso, quo minus hoc tempore absolutus a gente Clodia in iudicium retrahi potuerit? Quod Latomus putat, hanc orationem Appio et Domitio coss. ideo habitam, quod Cn. Domitius, qui post illos consul fuit,

---

1) „Scripta est a. u. c. 698.; de tempore enim Hieronymo Ragazonio contra Fr. Fabricium assentior; nam quod L. Racilii, qui a. 697. trib. pl. fuit (v. Pighium 3. p. 382.), hac ep. inter magistratus mentio fit, patet sermonem esse de rebus praeteritis." Martyni-Laguna Epp. Cic. p. 18.

in eorum consulatu praeturam gessisse videatur, tempori, quo ista scripsit, attribuito. Hoc ergo maneat, Caelium lege Lutatia de vi propter seditiones Neapolitanas et alia crimina accusatum: de seditionibus Neapolitanis et Alexandrinorum pulsatione Puteolana a M. Crasso; de auro, quod a Clodia sumpsisse, et veneno, quod eiusdem Clodiae necandae causa parasse dicebatur, a M. Cicerone hoc tempore esse defensum. Q. Metellus Nepos ex consulatu in Hispaniam profectus eam provinciam hoc tempore pro consule obtinebat; unde τῆς Ἰβηρίας ἀνθύπατος a Plutarcho in Caesare nominatur: videturque ex Hispania ad Ciceronem misisse epistolam 3. lib. V. ad Fam., in qua de contumeliosis concionibus Clodii aedilis[1] conqueritur. Clodius frater Nepotis appellatur etiam in orat. post redit. in senatu cap. 10. et pro domo cap. 27. non propter affinitatem, ut vulgo interpretes sibi persuaserunt, verum quia ἐν γένει αὐτῷ ἦν, ut Dio de Metello Celere ait, quem etiam Cicero de haruspicum responsis cap. 21. et pro Caelio cap. 24. Clodii fratrem nominat. Fuerunt autem fratres patrueles sive, ut iurisconsulti vocant, amitini. Caecilia enim mater Clodii Metellorum amita fuit. Metellum Nepotem hoc tempore in Hispania decessisse eumque a Cicerone intelligi epist. 7. lib. IV. ad Att. viri docti putant.[2] Quod si verum esset, Dionem lib. XXXIX. c. 54., ubi res ab eo in provincia gestas exponit, praetermissurum fuisse non arbitror. Immo si iam in Hispania periit, est quod Pediano gratiam referat, qui illum mortuum in vitam reduxit atque in numero novem consularium, qui biennio post Scaurum reum laudaverunt, collocavit. Utcunque est, M. Tullius quinque epistolas libri quarti ad Att., scilicet quartam, quintam, sextam, septimam et octavam, his consulibus scripsit. In sexta meminit epistolae ad Lucceium missae, quae est 12. lib. V. ad Famil., qua, ut res a se in consulatu gestas scribat, eum rogat. C. Iulius Caesar gestis hoc anno rebus illis, quas lib. III. commentariorum perscripsit, exercituque in Aulercis Lexobiisque, reliquis item civitatibus, quae proxime bellum fecerant, in hibernis collocato discedens in Italiam Lucae hiemavit; auctore Plutarcho in Pompeio, Caesare et Catone. Eoque Pompeium et Crassum extractos compulit, ut detrudendi L. Domitii causa, qui palam minabatur consulem se effecturum, quod praetor nequisset, ademturumque Caesari exercitus, consulatum alterum peterent; Suetonius in Iulio cap. 24. Ita factum, ut Domitius, qui tot annos, quot habebat, id est, per totam vitam designatus consul fuerat, consul fieri non potuerit; epist. 8. lib. IV. ad Attic. Cum autem Pompeius et Crassus intra legitimum tempus professi non essent, effecerunt cum per alios, tum per C. Catonem trib. pleb., ne eo anno comitia haberentur; ut, cum res ad interregnum redisset, legitime consulatum et peterent et capesserent. Dio lib. XXXIX. c. 27.

---

1) „Vel potius Metelli illius, quem cum Appio et Clodio coniunxit Cicero ad Attic. IV, 3. quemque improbissimum civem fuisse ex eisdem epistolis patet" cet. Martyni-Laguna Epp. Cic. p. 217.

2) Verba haec sunt: *De Metello*, οὐχ ὅσίη φθιμένοισιν. *Sed tamen multis annis civis nemo erat mortuus, qui* . . . . . . Quae verba ad eundem, quem tangit Lib. IV., 3., pertinere arbitror.

Anno Urbis DCXCVIII. Ciceronis LII. coss. fuerunt

CN. POMPEIUS MAGNUS II., L. LICINIUS CRASSUS II.

Consulatum ex interregno inierunt (Dio lib. XXXIX, 31.) reliquosque magistratus suo arbitratu crearunt: quo tempore M. Cato in praeturae petitione repulsam tulit et P. Vatinius in locum eius creatus est; Plutarchus et Dio. Cicero mense Aprili fuit ruri ibique scripsit epistolam 10. lib. IV. ad Att., cum Puteolis magnus esset rumor Ptolemaeum esse in regno. Eum A. Gabinius hoc anno iussu Pompeii in regnum restituit; Plutarchus in Pompeio, Dio lib. XXXIX, 55., Strabo lib. XII. et XVII. Meminit Cicero in Pisonem cap. 21.; quam orationem his consulibus dixit auctore Asconio, cum Piso, revocatus e Macedonia sententia Ciceronis, quam anno superiore de provinciis consularibus dixerat, de insectatione eius in senatu conquestus atque in eum invectus esset. Pisoni Cicero respondit oratione illa, quae exstat et continet Pisonis vituperationem, quamvis in senatu sit habita loco sententiae; ut testatur Quintil. lib. III. cap. 9. Dicta fuit oratio auctore Asconio ante paucos dies, quam Cn. Pompeius ludos faceret, quibus theatrum a se factum dedicavit. Magnificentissima vero Pompeii munera secundo consulatu fuerunt; ait Cicero lib. II. cap. 16. de Officiis et demonstrat epist. 1. lib. VII. ad Famil. ad Marium. De theatro et ludis Pompeii Plutarchus in eius vita, Dio lib. XXXIX, 38., Tacitus Annal. lib. XIV. cap. 20., Plinius lib. VIII. cap. 7. Hoc anno Cicero ad Quintum fratrem scripsit epistolam 9. et 10. lib. II. et ad Atticum ep. 9. 10. 11. 12. et 13. lib. IV. In tertia decima facit mentionem profectionis Crassi in Syriam: antequam vero paludatus exiret, coenavit apud Ciceronem in hortis Crassipedis generi; ep. 9. lib. I. ad Fam. Proficiscentem Ateius Capito, tribunus plebis, diris retinere conatus est: ille vero dirarum obnuntiatione neglecta in Syriam contendit atque exercitu deleto trans Euphratem cum ignominia et dedecore periit; Cicero lib. I. cap. 16. et II. cap. 9. de Divinat., Plutarchus, Appianus, Dio, Velleius lib. II. cap. 46. et alii. Cicero hoc tempore scripsit etiam tres libros de Oratore: de quibus sic ad Att. ep. 13. lib. IV.: *de libris oratoriis factum est a me diligenter; diu multumque in manibus fuerunt: describas licet.* Vide etiam prooemium lib. II. de Orat.[1]

Anno Urbis DCXCIX. Ciceronis LIII. coss. fuerunt

L. DOMITIUS AHENOBARBUS, AP. CLAUDIUS PULCHER.

Cum Crassus hoc tempore in Syriam iter haberet, Cicero eius absentis causam in senatu defendit et cum consulibus atque consularibus magna contentione decertavit; ut scribit ipse ad Lentulum ep. 9. lib. I.

1) Hoc anno compositum esse poëma *de temporibus suis Lib. III.* i. e. de exsilio suo ac reditu, prorsus diversos a libris III. *de consulatu suo*, frustra demonstrare conatus est Tunstall Ep. p. 102. seqq.

et ad Crassum epist. 8. lib. V. ad Famil. Quae initio huius anni mense Februario in senatu acta sunt, Cicero ad Fratrem scribit lib. II. epist. 11. et 12., ut in libris Manutianis distinguuntur.[1] Misit deinde in Galliam ad Caesarem procos. C. Trebatium Testam iurisconsultum cum litteris, quibus eum studiosissime commendat; epist. 5. lib. VII. ad Famil. Tum etiam Q. Tullius Cicero legatus Caesari in Galliam profectus est: de quo Caesar lib. V. cap. 24. et alibi. M. Cicero item Roma profectus ruri scripsit ad Atticum epistolam 14. lib. IV. Fuit autem in Cumano et Pompeiano: atque in Cumano instituit scribere πολιτικά, de optimo statu civitatis et de optimo cive[2]; epist. 14. lib. II. et 5. lib. III. ad Fratr. et epist. 13. lib. IV. ad Att. IV. Non. Iunias Cicero Romam rediit; epist. 14. lib. II. ad Fratr. IV. Non. Quintiles Sufenas et Cato absoluti sunt; epist. 14. lib. IV. ad Att.; de C. Catone absoluto Asconius pro Scauro Ed. Bait. p. 19. His rebus actis Cicero a Reatinis in eorum agrum eductus apud App. Claudium consulem et decem legatos Reatinorum causam contra Interamnates egit; epist. 15. libro IV. ad Att.[3], Varro de re rust. lib. III. cap. 2. VII. Id. Romam rediit, quo tempore se a causis et iudiciis districtissimum fuisse ait epist. 16. lib. II. ad Fratr. Defendit tum Messium, item Drusum; de quibus epist. 15. lib. IV. ad Att.; ubi hoc quoque scribit, se ex Quinti fratris litteris suspicari iam eum esse in Britannia. Illo tempore ad Trebatium scripsit epistolas 6. 7. 8. 9. et 10. lib. VII. ad Fam. Ex Britannia Quintus ad Marcum litteras misit, quibus ille mense Sextili respondit eodem die, quo P. Vatinium defendit; epist. 16. lib. II. ad Fratr. De Vatinio in gratiam recepto et defenso scribit epistola longa ad Lentulum, ad Fam. I, 9. Pro Vatinio Ciceronem dixisse L. Domitio, App. Clodio coss. Asconius testatur. Valerius quoque lib. IV. cap. 2. scribit M. Ciceronem P. Vatinium dignitati suae semper infestum duobus publicis iudiciis tutatum esse. Itaque Vatinius se clientem Ciceronis appellat epist. 9. lib. V. ad Famil. M. Aemimilius Scaurus a C. Triario repetundarum postulatus apud M. Catonem praetorem a M. Tullio defensus est a. d. IV. Nonas Septembr.: vide Asconium. Hanc orationem una cum Planciana mense Septembri se absolvisse scribit epist. 1. (c. 4. §. 11.) lib. III. ad Fratr. Plancium his coss. a M. Iuventio Laterense accusatum et a Cicerone defensum esse Latomus et Corradus putant; recte meo quidem iudicio. Fuerat enim Plancius tribunus plebis biennio ante, ut diximus, atque in hunc annum aedilitatem recte petiit. Quod autem Silvius per consulem, quem Cicero comitia aedilicia habuisse ait, M. Crassum intelligit, nulla probabili ratione nititur nec potuit Plancius in tribunatu aedilitatem petere.

1) Nobis 12. et 13.

2) Id est, libros sex de re publica Attico, non Q. fratri inscriptos. Cfr. Maii Praefat. Ed. Stuttg. p. VII. Locos, ad eos spectantes, collegit ordinavitque Tunstall Ep. p. 140.

3) *Nuper cum Reatini, qui essent in fide mea, me suam publicam causam de Velini fluminibus et cuniculis apud hos consules agere voluissent, non existimavi me neque dignitati praefecturae gravissimae neque fidei meae satis esse facturum, nisi me causam illam non solum homines, sed etiam locus ipse lacusque docuisset.* Pro Scauro 2, 27.

Huc accedit, quod hunc fuisse legitimum annum aedilitatis Laterensis ex praetura eius perspicuum fit, quam triennio post, Ser. Sulpicio, M. Marcello coss. gessit; epist. 8. lib. VIII. ad Famil. Illud autem, quod Corradus pro certissimo argumento affert, quod C. Alfius, qui praeturam hoc anno gessit, quaesitor in causa Planciana fuerit, nullum est. Nam primum ex peroratione cognoscitur, non C. Alfium, sed C. Flavium quaesitorem fuisse: quem eundem praeturam tum gessisse affirmare non ausim. Arbitror enim tam quaesitorem, quam consilium, editicium fuisse: editos autem fuisse ab accusatore; quae potestas si rei fuisset, ait Cicero cap. 17., eum sine dubitatione C. Alfium tribulem suum quaesitorem atque e Terentina et Voltinia tribubus iudices fuisse editurum.[1] Pridie Nonas Septembr. ludi Romani, qui per novem continuos dies fiebant, commissi sunt. Ludorum diebus Cicero in Arpinati fuit et XIII. Kalend. Octobr. Romam venit; epist. 1. lib. III. ad Fratr. A. d. VI. Kalend. Octobres, cum aequinoctium subesset, Caesar exercitum Britannia reportavit; Cicero epist. 17. lib. IV. ad Att. et Caesar lib. V. cap. 23. Cum Caesar Britanniam peragraret, audivit decessisse filiam; Seneca de Consolatione ad Marciam cap. 14. Hinc Caesaris luctus epist. 1. lib. III. ad Fratr. de morte Iuliae, quae Pompeio nupta erat; Dio lib. XXXIX, 64., Plutarchus in Pompeio et Caesare. Cum M. Crassus A. Gabinio in Syria successisset, ille in Italiam reversus XII. Kal. Octobr. ad urbem accessit et IV. Kal. urbem noctu intravit et de maiestate accusatus est; epist 1. lib. III. ad Fratr. In eo iudicio Ciceronem Gabinium gravissime accusasse Dio lib. XXXIX, 62. auctor est, sed Cicero se testimonium secundum fidem et religionem gravissime in eum dixisse testatur ep. 4. lib. III. ad Fratr. Gabinio absoluto M. Tullius VIII. Kal. Novembr. in Tusculanum profectus fuit. Ita extremis mensibus huius anni Cicero omnes epistolas lib. III. ad Fratr. et postremas lib. IV. ad Att. et longam ad Lentulum scripsit (I. 9.) A. Gabinius de maiestate absolutus de repetundis accusatus et condemnatus fuit, quamvis Tullius rogatu Pompeii eum defendisset; Dio libro XXXIX, 63. Valerius libro IV. cap. 2.: *Sed huiusce generis humanitas etiam in M. Cicerone praecipua apparuit; A. namque Gabinium repetundarum reum summo studio defendit, qui eum in consulatu suo urbe expulerat.* Cicero pro Rabirio Postumo cap. 12. ait, sibi causam defendendi Gabinii fuisse reconciliationem gratiae. Ibidem cap. 8. testatur se Gabinium ex maximis inimicitiis receptum in gratiam summo studio defendisse. Cn. Pompeii auctoritate, Gabinio condemnato C. Memmius lege Iulia de repetundis accusavit C. Rabirium Postumum; qui, cum post mortem patris sui C. Curtii natus esset, a C. Rabirio avunculo adoptatus C. Rabirius Postumus dictus fuit. Defendit eum Cicero hiberno tempore, ut oratio indicat. Claudius Caesar apud Suetonium refert Rabirio Postumo, Ptolemaeum Alexandriam crediti servandi causa secuto, crimen maiesta-

---

1) Extra omnem controversiam positum est, M. Ciceronem pro Plancio aut exeunte mense Sextili aut ineunte mense Septembri a. u. c. 699. (700 Varr.) dixisse. Ceterum *C. Alfius* et *C. Flavius* idem est homo, scil. *C. Alfius Flavus* (non *Flavius*). Vide Wunderi Prolegg. ad Planc. p. LXVIII. seqq.

tis apud iudices motum fuisse. Hoc ad extremum admonebo, quattuor praetores huius anni a Cicerone in epistolis nominari, M. Catonem, Domitium, Servilium et C. Alfium; quibus Dio addit Ser. Sulpicium Galbam. Tribuni pleb. apud Ciceronem sunt Q. Mucius Scaevola, Terentius et C. Memmius: his apud Valerium lib. VIII. cap. 1, 3. additur Laelius.

Anno Urbis DCC. Ciceronis LIV. coss. fuerunt

CN. DOMITIUS CALVINUS, M. VALERIUS MESSALA.

Hi consules non statim initio, ut moris erat, sed septimo demum mense magistratum inierunt, auctore Dione lib. XL. 17. Cum enim anno superiore comitiorum consularium singuli dies obnuntiationibus sublati essent, ut scribit Cicero epist. 3. lib. III. ad Q. Frat., et ob id mense Ianuario nulli dum consules essent, interreges de more proditi fuerunt, qui rem publicam per sex menses administrarunt: cum, quod propter auspicia, quae secunda interregibus non eveniebant, comitia habere non possent; tum, quod tribuni pl., qui rem publicam tractabant, ne magistratus crearentur, impedirent, ut Dio scribit. Plura igitur hoc tempore interregna fuerunt; de quibus Cicero ep. 1. lib. VII. ad Famil., quam hoc tempore scriptam esse res ipsa indicat sicut et sequentes. Quarum decima tertia data est III. Nonas Mart., decima octava VI. Idus Apr. Sed, cum tribuni pl. comitia omni ratione impedirent ac primum, ut tribuni militares pro consulibus, deinde ut Pompeius dictator crearetur, ad populum ferrent, M. Catonis cohortatione adductus Pompeius effecit, ut Cn. Domitius et M. Messala coss. tandem crearentur; Plutarchus in Pompeio et Dio lib. XL. 45. His coss. M. Crassus, interfecto P. filio exercituque deleto, trans Euphratem cum ignominia et dedecore periit, ut ait Cicero lib. II. cap. 9. de Divinat. et scribit praeter alios Orosius noster lib. VI. cap. 13. Periisse Crassum mense Iunio Ovidius lib. VI. v. 465. Fastorum indicat. In locum P. Crassi M. F. Cicero augur factus est; ut Plutarchus scribit c. 36. In auguratus petitione competitorem habuit C. Hirrum; de quo lib. II. et VIII. ad Fam. Sed M. Tullium augurem a toto collegio expetitum Cn. Pompeius et Q. Hortensius nominaverunt; Philipp. II. cap. 2. Ab Hortensio se cooptatum in collegium et inauguratum ait in Bruto cap. 1. Quo tempore Cicero augur factus est, C. Scribonius Curio filius in Italia non fuit, ut ipse ait Philipp. II. cap. 2. Erat autem in Asia eoque Cicero ad illum misit sex primas epistolas lib. II. ad Famil.

Anno Urbis DCCI. Ciceronis LV. consul fuit

CN. POMPEIUS MAGNUS III.

Sine Collega.

Petebant in hunc annum consulatum summis contentionibus T. Annius Milo, P. Plautius Hypsaeus et Q. Metellus Scipio. Petebat in

eundem annum praeturam P. Clodius, cui summae inimicitiae cum Milone intercedebant.[1] Itaque a. d. XIII. Kalend. Febr. cum Milo Lanuvium proficisceretur et Clodius Aricia rediens ei occurrisset, rixa et pugna forte commissa, Clodius interfectus est: quod Asconius in argumento orat. pro Milone pluribus verbis narrat. Pompeius deinde ab interrege Ser. Sulpicio V. Kal. Martias consul creatus est statimque consulatum iniit et novas leges tulit duas ex S. C.: alteram de vi, qua nominatim caedem Appia via factam et incendium curiae et domum M. Lepidi interregis oppugnatam comprehendit; alteram de ambitu, poena graviore et forma iudiciorum breviore proposita. Utraque enim lex prius testes dari per triduum, deinde uno die atque eodem et ab accusatore et ab reo perorari iubebat; ita ut duae horae accusatori, tres reo darentur, auctore Asconio. Hinc Tacitus in dialogo de Oratoribus cap. 38. ait, Pompeium primum adstrinxisse et imposuisse veluti frenos eloquentiae. De hac lege Pompeii Cicero in Bruto cap. 94.: *Maxime*, inquit (de se et Hortensio agens), *perspecta est utriusque nostrum exercitatio paullo ante, cum lege Pompeia ternis horis ad dicendum datis ad causas simillimas inter se vel potius easdem novi veniebamus quotidie;* et initio lib. IV. de Finibus: *Ain tandem, cum ego te hac nova lege videam eodem die accusatori respondere et tribus horis perorare, in hac me causa tempus dilaturum putas?* Perlata lege Pompeii et L. Domitio Ahenobarbo quaesitore suffragio populi creato, Milo de vi et de ambitu et de sodaliciis postulatus est. Accusarunt de vi Milonem III. Idus Apr. Appius maior, M. Antonius et P. Valerius Nepos: respondit illis unus M. Cicero. Qui cum inciperet dicere, exceptus est acclamatione Clodianorum, ita, ut non ea, qua solitus erat, constantia diceret. Sed oratio illa quoque excepta fuit, ut Asconius scribit. Meminit Quintilianus lib. IV. cap. 3. Eam vero, quam nos habemus, Cicero postea scripsit, cum Milo esset Massiliae, quo condemnatus in exsilium intra paucissimos dies profectus est; Asconius et Dio lib. XL. 54. Accusatus deinde M. Saufeius, defendente Cicerone et M. Caelio, absolutus est. Sex. autem Clodius magno consensu damnatus est. (Asconius Ed. Bait. p. 54.) Pompeius in hoc consulatu Corneliam, Q. Metelli Scipionis filiam, uxorem duxit et socerum sibi in quinque menses extremos collegam subrogavit. Plutarchus in Pompeio, Dio lib. XL. 51., Appianus lib. II. Eundem Scipionem censoriam potestatem, quam Clodius imminuerat, lege restituisse Dio scribit XL. 57. Hoc anno fingitur habitus sermo de finibus bonorum et malorum, quem Cicero libris quinque postea perscripsit. Argumento sunt verba illa, quae de libro quarto modo adduxi, et illa lib. II. cap. 18.: *Ut M. Crassus fuit, qui tamen solebat uti suo bono: ut hodie est noster Pompeius, cui recte facienti gratia est habenda.* Extremo huius anni mense, cum T. Munacius Plancus Bursa magistratu abiisset, a Cicerone accusatus, a Cn. Pompeio defensus, condemnatus est; Dio lib. XL. 55. et Cicero ep. 2. lib. VII. ad Fam., quam hoc tempore

1) Ad hanc petitionem refertur *Interrogatio de aere alieno Milonis.* Cic. Fragmm. Ed. meae p. 456.

scripsit. Plancus omnibus sententiis, maximo populi plausu, condemnatus est, quod curiam incendisset; Philippica VI. cap. 4. et XIII. cap. 12.

Anno Urbis DCCII. Ciceronis LVI. coss. fuerunt

SER. SULPICIUS RUFUS, M. CLAUDIUS MARCELLUS.

Hoc tempore, certe post Clodii caedem, M. Tullius de legibus scripsit, ut ex lib. II. cap. 17. cognoscitur. Cum autem plures libros de legibus scripsisset, ad nos tres tantum iique mutilati pervenerunt.[1] Factum anno superiore senatus consultum erat, ne quis praetorius aut consularis intra quinquennium in provinciam ire posset, ut Dio lib. XL, 56. scribit. Hoc S. C. ire in provincias coacti sunt, qui in eas ex praetura aut ex consulatu non iverant. In his erat M. Tullius; cuius sors cum deiecta esset, Cilicia provincia consularis cum exercitu peditum XII. milium, equitum duum milium DC. ei obvenit, auctore Plutarcho cap. 36. Cicero se nomen tantum duarum legionum exilium habuisse ait epist. 15. lib. V. ad Att.; et epist. 6. lib. III. ad Fam. ait in tanta militum paucitate absfuisse tres cohortes. Tenuit Cicero procos. etiam Cyprum insulam Ciliciae oppositam et praeterea tres dioeceses Asiaticas, Cibyraticam, Synnadensem et Apameensem, ut lib. V. epist. 21. et lib. VI. epist. 1. et 2. ad Att. perspicitur. Itaque lib. I. cap. 1. de Divinat. ait, se nationibus Cilicum, Pisidarum et Pamphyliae praefuisse. Successit M. Tullius App. Claudio, quem de successione certiorem facit epist. 2. lib. III. ad Famil., cum epistolam primam prius ad ipsum in Ciliciam misisset. Legatos habuit Cicero Q. Tullium fratrem, C. Pomptinium, L. Tullium et M. Anneium, quaestorem L. Mescinium, cui C. Caelius postea successit. Profectus Cicero ex Urbe mense Maio, Nonis cum Attico in Tusculano fuit: inde Arpino, Arcano, Aquino, Cumano, Pompeiano et Trebulano peragratis, Beneventum venit V. Idus Maias, Tarentum XV. Kal. Iun. et triduum cum Pompeio et apud Pompeium fuit; ep. 1, 2, 3, 4, 5, 6 et 7. lib. V. ad Att. Brundisium venit a. d. XI. Kalend. Iun.; epist. 3. libr. III. ad Famil. Ibi plures dies mansit. Pridie Non. Iunias se etiam tum Brundisii fuisse scribit ad Appium epist. 4. lib. III. ad Fam. Interim M. Caelius ad eum misit epistolam 1. lib. VIII., cui Athenis rescripsit epistolam 8. lib. II. ad Fam. Brundisio profectus Actium venit XVII. Kalend., Athenas VII. Kalend. Quintil.; epist. 9. et 10. lib. V. ad Att. Exsulabat tum Athenis C. Memmius de ambitu condemnatus; epist. 2. lib. III. ad Frat. et epist. 19. lib. XIII. ad Fam. et Appianus lib. II. Is pridie, quam Cicero Athenas venit, Mytilenas profectus erat; epist. 11. lib. V. ad Att.,

---

1) Contra Chapmannus in *dissert. de aetate Ciceronis librorum de legibus* p. 38. „Id quidem longe veri simillimum iudicarem eis operam praecipue navasse Ciceronem sub autumnum a. u. 709., absolutis iam libris de Divinatione et de Fato." Chapmanni rationes probavit etiam Beierus in exemplari Ed. Goerenz., quod nunc meum est. Nihilominus equidem facio cum Fabricio et Mosero. Vide huius *Introduct.* p. XXV. seqq.

tum Cicero ad eum misit epist. 1. et seq., ut videtur, lib. XIII. ad Famil. Cum Athenis decem ipsos dies fuisset, pridie Non. Quintil. inde profectus Ephesum venit a. d. XI. Kal. Quintil.; epist. 11, 12. et 13. lib. V. ad Att. et epist. 8. lib. II. ad Famil. Tralles venit a. d. VI. Kal. Sextil. atque ad Appium misit epist. 5. lib. III. ad Famil. Laodiceam in provinciam venit pridie Kalend. Sextil.; epist. 15, 20. et ult. lib. V. ad Att., epist. 2. et 4. lib. XV. ad Fam. M. Caelius interim ad Ciceronem plures epistolas scripsit, quae lib. VIII. ad Famil. exstant. In quarta Kal. Sextil. data meminit C. Marcelli cos. designati: habita ergo comitia consularia fuerunt ante Sextilem, quibus creati consules sunt L. Paulus et C. Marcellus. Qua re cognita Cicero non solum ipsis, verum etiam C. Marcello patri et M. Marcello fratri patrueli C. Marcelli cos. design. gratulatus est; epist. 7, 8, 9 et 12. lib. XV. ad Famil. Triduum moratus Laodiceae, triduum Apameae, totidem dies Synnade, VII. Kalend. Septembr. in Lycaoniam ad Iconium in castra venit; epist. 16. et sequentibus lib. V. ad Attic. et epist. 4. lib. V. ad Fam. C. Cassius, qui quaestor M. Crassi fuerat atque ex clade, quae ad Carrhas accepta erat, cum parte exercitus se in Syriam receperat eo tempore, quo Cicero in Ciliciam venit, Antiochia tenebatur Parthosque cedentes ab oppido insecutus rem bene gessit, Osace duce occiso; Cicero epist. 10. lib. II. ad Famil. et epist. 20. lib. V. ad Atticum, Dio lib. XL, 25. Iustinus lib. XLII. cap. 4. Unde Cicero Philipp. XI. cap. 14. de Cassio: *Magnas ille res gessit ante Bibuli summi viri adventum, cum Parthorum nobilissimos duces maximasque copias fudit Syriamque immani Parthorum impetu liberavit.* In castra Ciceronis ad Iconium ante diem III. Kal. Septembr. venerunt legati missi ab Antiocho Commageno, iique nuntiarunt Parthorum magnas copias Euphratem transire coepisse; ut scribit epist. 1. et 3. lib. XV. ad Famil. Pridie Kalend. Septembr. Cicero castra ab Iconio movit iterque per Cappadociam in Ciliciam faciens in Cappadocia extrema non longe a Tauro apud oppidum Cybistra castra posuit; epist. 6. lib. III. et epist. 2. et 4. lib. XV. ad Famil. et epist. 18. lib. V. ad Attic. Ibi cum dies quinque esset commoratus, regem Ariobarzanem, cuius salutem a senatu commendatam habebat, praesentibus insidiis liberavit; ut scribit ad Catonem et copiose exponit magistratibus epist. 2. et 4. lib. XV. ad Famil. Inde confestim iter in Ciliciam fecit per Tauripylas et Tarsum venit a. d. III. Non. Octobr.; epist. 20. lib. V. ad Att. Non. Octobr. in senatu recitatae sunt Ciceronis litterae, quas publice de Parthico tumultu miserat; epist. 1. lib. XV. ad Famil. et epist. 21. lib. V. ad Att. Eodemque die Cicero Tarso Amanum versus profectus est; (epist. 8. lib. III. ad Famil.), qui mons erat hostium plenus sempiternorum. Hic a. d. III. Id. Octobr. magnum numerum hostium cecidit, castella munitissima cepit, incendit imperatorque appellatus est; epist. 20. lib. V. ad Atticum, epist. 10. lib. II. et 4. lib. XV. ad Famil. His rebus ita gestis castra in radicibus Amani habuit, ea ipsa, quae contra Darium habuerat apud Issum Alexander; ut est locis iam citatis. Inde Pindenissum, oppidum munitissimum Eleutherocili-

cum, diu omnibus machinis oppugnatum septimo et quinquagesimo die cepit, Saturnalibus mane; epist. 20. lib. V. ad Attic. et epist. 4. lib. XV. ad Famil. Pindenisso capto exercitum in hiberna dimisit iisque Quintum fratrem praeposuit; epist. 4. lib. XV. ad Fam. Extremo hoc anno Cicero ad Curionem misit ep. 7. lib. II. ad Fam., in qua illi de tribunatu plebis gratulatur, quem a. d. IV. Id. Decembr. iniit.

Anno Urbis DCCIII. Ciceronis LVII. coss. fuerunt

L. AIMILIUS PAULLUS, C. CLAUDIUS C. F. MARCELLUS.

Ad hos consules exstant Ciceronis litterae, quibus petit, ut quam honorificentissimum S. C. de rebus a se gestis faciendum curent; ep. 10. et 13. lib. XV. ad Fam. Hac de re scripsit etiam ad Catonem ep. 4. eiusdem libri. Tum Ciceroni pro re bene gesta supplicationes sunt decretae; epist. 11. lib. VIII. ad Famil. et epist. 1. lib. VII. ad Att.; pro quibus Marcello cos. gratias agit epist. 11. lib. XV. ad Famil. Nonis Ian. Cicero Tarso profectus fuit in Asiam, ut ibi suarum dioecesium hominibus ius diceret; epist. 21. lib. V. ad Att., quam Idibus Febr. se dedisse ait. Quo tempore Cicero Ciliciam et M. Bibulus Syriam obtinuerunt, eodem tempore Q. Thermus pro praetore in Asia et P. Silius in Bithynia, ut videtur, fuerunt: indicat ep. 1. lib. VI. ad Att. Itaque e Cilicia Cicero ad Thermum et Silium misit epist. 53. et alias, quae deinceps lib. XIII. ad Fam. leguntur. Laodiceae M. Tullius ex Idibus Febr. ad Kalend. Maias forum egit omnium dioecesium Asiaticarum; epist. 1. et 2. lib. VI. ad Attic. Eo venit M. Fabius, commendatus ei a C. Cassio. Commendat eundem ipse Caelio, Paeto et Curtio epist. 14. lib. II., epist. 25. lib. IX., epist. 59. lib. XIII. et epist. 14. lib. XV. ad Famil. Eodem tempore Cicero aliquot epistolas ad Caelium et Appium misit, quae lib. II. et III. leguntur. In quibus cum de aliis rebus, tum de Appii accusatione et Tulliae nuptiis agitur. Accusavit Appium reversum e provincia P. Cornelius Dolabella: eidemque Tullia M. Ciceronis filia hoc tempore nupsit [1]. De affinitate hac gratulatur Ciceroni Caelius epist. 13. lib. VIII. Fuit quoque Appius hoc anno, ut Dio scribit XL. 63., censor cum L. Pisone. Appii censurae meminit Cicero in epistolis ad ipsum, epist. 10. 11. et ult. lib. III. De eadem Q. frater lib. I. cap. 16. de Divin.: *In quo Appius collega tuus, bonus augur, ut ex te audire soleo, non satis scienter virum bonum et civem egregium censor P. Ateium notavit, quod ementitum auspicia subscripserit.* Ex Asia Cicero in Ciliciam Nonis Maiis profectus (epist. 13. lib. II. ad Famil. et epist. 2. lib. VI. ad Att.) Tarsum venit Nonis Iun.; epist. 4. lib. VI. ad Att. Ciceroni interim quaestor C. Caelius

---

1) Scilicet de Tullia in matrimonium ducenda cum Cicerone egerat Ti. Nero, pater Tiberii Imperatoris; pater cum in eo esset, ut Neroni desponderet Tulliam, Terentia totam rem occupans eam Dolabellae concessit, uti coniicere licet ex ep. 6. ad Att. Lib. VI. Hinc fortasse natum est dissidium inter Ciceronem et Terentiam.

obtigit: ad quem scribit epist. ult. lib. II. ad Fam. eundemque de provincia decedens III. Kal. Sextil. provinciae praefecit; epist. 6. lib. VI. ad Att., epist. 15. lib. II. ad Famil. et epist. 14. lib. III. Epheso proficiscens Kal. Octobr. Athenas venit pridie Idus; epist. 8. et 9. lib. VI. ad Att. et epist. 5. lib. XIV. ad Fam. Athenis Ciceronem libenter commoratum esse πόθῳ τῶν πάλαι διατριβῶν Plutarchus scribit cap. 36. Athenis imperatorem se apud Aristonem diversatum esse Tusc. V. cap. 8. ait. Tironem libertum Cicero e Cilicia in Italiam revertens Patris aegrum reliquit; epist. 2. lib. VII. ad Att.: ad eumque plures ex itinere epistolas misit, quae lib. XVI. ad Fam. leguntur et totius itineris rationem continent. Brundisium venit VII. Kal. Decembr., eodemque tempore uxor Terentia ad portam Brundisinam accessit, quo Tullius in portum; epist. 2. lib. VII. ad Att. et epist. 9. lib. XVI. ad Fam. Inde Romam versus proficiscens ex itinere scripsit ad Atticum epist. 3. 4. 5. 6. 7. et 8. lib. VII.

Anno Urbis DCCIV. Ciceronis LVIII. coss. fuerunt

C. CLAUDIUS M. F. MARCELLUS, L. CORNELIUS LENTULUS CRUS.

His consulibus M. Tullio pridie Non. Ianuar. ad Urbem accedenti sic est obviam proditum, ut nihil fieri potuerit honoratius; epist. 11. lib. XVI. ad Famil., ubi addit, se incidisse in ipsam flammam civilis discordiae vel potius belli. Quod etiam Plutarchus scribit cap. 36. Nam Kalend. Ianuar. cum in Q. Metelli Scipionis sententiam S. C. fieret, uti ante certam diem Caesar exercitum dimitteret; si non faceret, eum adversus rem publicam facturum videri; eique S. C. M. Antonius et Q. Cassius tribuni pleb. intercessissent: senatus consulibus, praetoribus, tribunis plebis et iis, qui pro consulibus ad Urbem erant, negotium dedit, ut curarent, ne quid res publica detrimenti caperet. Tum Antonius et Cassius ad Caesarem ex Urbe cum Curione profugerunt; Caesar lib. I. cap. 5. de Bello civili, Cicero epist. 10. lib. XVI. ad Fam. et Philipp. II. cap. 21. Cicero ut venit ad Urbem, non destitit omnia et sentire et dicere et facere, quae ad concordiam pertinerent; epist. 11. lib. XVI. ad Famil.; fuitque semper auctor pacis, ut testatur in orationibus pro Marcello cap. 5., Ligario cap. 9. et Deiotaro cap. 10., item epist. 6. lib. VI. et epist. 3. lib. VII. ad Famil. Eaque de re, ut Plutarchus cap. 37. tradit, privatim multa ad Caesarem scripsit et Pompeium coram precatus est, utrumque placans et deleniens. Sed mirus invaserat furor non solum improbis, sed etiam iis, qui boni habebantur, Cicerone clamante nihil esse bello civili miserius; epist. 12. lib. XVI. ad Famil. [1] Itaque Italiae regiones de-

1) *Ego, cum iam opes omnes et suas et populi Romani Pompeius ad Caesarem detulisset seroque ea sentire coepisset, quae ego multo ante provideram, inferrique patriae bellum nefarium viderem, pacis, concordiae, compositionis auctor esse non destiti meaque illa vox est nota multis:* „Utinam, Cn. Pompei, cum C. Caesare societatem aut nunquam coisses aut nunquam diremisses! Fuit alterum gravitatis, alterum prudentiae tuae." — Philipp. 2, 10, 24.

scriptae fuerunt, quam quisque partem tuerentur. Cicero Capuam sumpsit, quod pridie Idus Ianuar. ad Tironem scripsit epist. 11. lib. XVI. Cum interim Caesar traiecto Rubicone Ariminum, Pisaurum, Anconam, Arretium occupasset, Urbem consules atque optimates omnes reliquerunt; Cicero epist. 12. lib. XVI. ad Famil., Dio lib. XLI. 6. et alii. M. Tullius quoque tum ab Urbe discessit; epist. 9. et sequente lib. VII. ad Att. Discessisse eum XIV. Kal. Febr. cognoscitur epist. 12. lib. IX. ad Att. Fuit Cicero ἐπίσκοπος totius orae maritimae a Formiis; epist. 12. lib. XVI. ad Famil. et epist. 11. lib. VII. ad Att. VIII. Kal. Februarias Cicero Minturnis fuit; epist. 13. B. lib. VII. ad Att. Reliquerat uxorem Terentiam et filiam Tulliam Romae; epist. 12. lib. XVI. ad Famil.: quarum curam saepius Attico mandat. Ipsas quoque de hac re monet epist. 14. et 18. lib. XIV. ad Famil. VI. Kal. Febr. Cicero Calibus Capuam proficiscens ad Atticum misit epist. 14. libr. VIII. et postridie sequentem. IV. Kalend. Capua ad Tironem dedit epist. 12. lib. XVI. ad Famil. Capua profectus est Formias a. d. III. Kal. Eo a. d. IV. Non. Febr. Tullia et Terentia venerunt. M. Tullius postridie cum fratre Capuam versus profectus est; epist. 15. et 16. lib. VII. et epist. 11. B. lib. VIII. ad Att. Capuae cum triduum fuisset, VII. Id. Febr. inde discedens se Formias recepit; epist. 19. lib. VII. et 11. B. lib. VIII. ad Att. [1] Formiis quotidie fere litteras ad Att. dedit, quae extremo libro septimo et primo octavo leguntur. Reddita interim Ciceroni est a Pompeio epist. 11. A. lib. VIII. ad Attic., qua in Apuliam evocatur: eam se XV. Kal. Mart. Formiis accepisse Pompeio rescribens ait; epist. 11. B. lib. VIII. ad Attic.; meminit epist. 1. eiusdem libri. Profectus deinde ad Pompeium cum Teanum Sidicinum venisset, ex C. Messio aliisque compluribus cognovit in iis locis esse Caesarem, ut tuto ad Pompeium venire non posset, itaque Cales progressus ibi constitit. Et cum esset incertum iter Caesaris, Leptam ad Pompeium misit et litteras; ipse Formias revertit; epist. 3. et 15. lib. VIII. ad Attic. Ibi aliquamdiu manens plures epistolas ad Atticum misit, quae lib. VIII. et IX. exstant. VIII. Kal. Mart. Pompeius Canusio Brundisium profectus est; epist. 1. lib. IX. ad Att. Eo Ciceronem vocavit missa epist. 11. C. lib. VIII. ad Att., quam Cicero accepit III. Kal. Mart. (epist. seq.) et mansit in Formiano. A. d. VII. Id. Mart. Caesar Brundisium cum legionibus sex pervenit atque ad murum castra posuit, cum iam consules Dyrrhachium profecti cum magna parte exercitus essent et Pompeius Brundisii cum cohortibus XX. remaneret; epist. 13. A. lib. IX. ad Att. et Caesar lib. I. cap. 25. de bello civili. Cicero illo tempore etiam ad Tironem scripsit epist. 13. 14. et 15. lib. XVI. ad Famil. Pompeius XVI. Kal. April. Brundisio cum omnibus copiis, quas habuerat, profectus est: Caesar postero die oppidum ingressus et concionatus Romam contendit; epist. 15. A. lib. IX. ad Att. Eo itinere M. Cicero illum

1) „Cicero ipse varie defendit, quod, cum Campanae et maritimae orae a Pompeio fuisset praefectus, Capuam tamen accipere et tenere recusavit." Tunstall Ep. pag. 155, ubi collecti sunt loci huc pertinentes.

convenit et, quid egerit, Attico scribit epist. 18. lib. IX. Cicero deinde Arpinum profectus ibi Tullio filio suo togam puram dedit; epist. 19. lib. IX. ad Att.; mansitque in villis mense Aprili et Maio atque ad Atticum misit epistolas, quae lib. X. exstant. VII. Idus Iunias ad Pompeium in Graeciam proficiscens navem conscendit; epist. 7. lib. XIV. ad Famil. *Suscepto bello, Caesar, gesto etiam ex magna parte, nulla vi coactus, iudicio meo ac voluntate ad ea arma profectus sum, quae erant sumpta contra te;* ait ipse pro Ligario cap. 3. et nos in Commentario exposuimus. Adventus eius, ut Plutarchus cap. 38. scribit, ceteris gratus fuit: Cato autem illum conspicatus multis verbis reprehendit, quod Pompeium secutus esset: nam se non potuisse honeste eam sectam deserere, quam ab initio in re publica delegisset; illum, qui magis prodesse patriae et amicis potuerit, si in Italia mansisset et aequaliter se ad eventum comparasset, nulla ratione et sine necessitate hostem Caesari factum esse atque in tanti periculi societatem venisse. Cum haec verba Ciceronis animum flexerunt, tum quod nulla magna in re Pompeius illius opera utebatur. In causa erat ipse, non negans se facti sui poenitere. Hactenus Plutarchus. Ipse quoque epist. 3. lib. VII. ad Famil. ait: *Cuius me mei facti poenituit non tam propter periculum meum, quam propter vitia multa, quae ibi offendi, quo veneram.* Caesar in Hispaniam profectus ea potitus est, et dictator a M. Lepido praetore dictus comitia abuit, quibus ipse cum P. Servilio consul creatus est; ut scribit lib. III. de bello civili cap. 1.

Anno Urbis DCCV. Ciceronis LIX. coss. fuerunt

C. IULIUS CAESAR II., P. SERVILIUS VATIA ISAURICUS.

His consulibus pridie Nonas Ian. Caesar Brundisio in Epirum contra Pompeium traiecit; lib. III. cap. 6. de bello civili. Post Nonas Febr. Cicero e Graecia ad Atticum dedit epist. 2. lib. XI. Obsesso a Caesare et circumvallato Pompeio apud Dyrrhachium, P. Dolabella ad Ciceronem misit epist. 9. lib. IX. ad Famil. Nonis Iuniis in castris fuit: e quibus ad Atticum dedit epist. 3. lib. XI. et sequentem: in qua scribit se confici sollicitudine, ex qua etiam summa infirmitas corporis consecuta sit.[1] Itaque cum Pompeius translato in Thessaliam bello apud Pharsaliam media aestate, ut Plutarchus in Bruto tradit, a Caesare victus est, Cicero in acie non fuit, ut scribit ad Paetum epist. 18. lib. IX. ad Famil., sed remansit in castris, ut Livius lib. CXI. scripsit. Unde Plutarchus in Cicerone cap. 39. ait, τῆς μάχης οὐ μετέσχε δι' ἀῤῥωστίαν, id est, *proelio propter infirmitatem corporis non interfuit.* Erant cum Cicerone M. Varro et M. Cato; lib. 1. cap. 32. de Divinat. Catonem Dyrrhachii, ut impedimentis praesidio esset, cum XV. cohortibus a Pompeio relictum fuisse Plutarchus in Pompeio et Catone auctor est. Victo Pompeio

1) Cfr. etiam Philipp. 2, 15, 37.

Cato (inquit Plutarchus in Cicerone cap. 39.), qui copias magnas classemque magnam Dyrrhachii habebat, ad M. Tullium, qui et lege et dignitate consulari praestaret, imperium deferebat. Quod cum ille recusaret militiamque subterfugeret, propius factum est nihil, quam ut occideretur, cum et Pompeius filius et amici eum proditorem appellarent gladiosque stringerent. Sed Cato resistens vix illum caedi eripuit et ex castris removit atque ablegavit. Haec Plutarchus. Q. Cicero lib. I. cap. 32. de Divinat. refert, Labienum ex Pharsalica fuga in castra venisse interitumque exercitus nuntiavisse, atque ita ipsos subito perterritos metu naves conscendisse. Victoriam igitur Caesaris Cicero belli finem sibi fecit: nec putavit, cum integri pares non fuissent, fractos superiores fore; epist. 3. lib. VII. ad Famil. Dio lib. XLII, 10. scribit Ciceronem cum nonnullis aliis senatoribus continuo Romam profectos esse: ipse epist. 6. lib. XI. ad Attic. ait se in Italiam venisse non arcessitum. Terentiae uxori, quae ipsi de adventu gratulata erat, pridie Non. Novembr. Brundisio rescripsit, epist. 12. lib. XIV. ad Famil. Brundisii Cicero diu moratus est Caesarem exspectans; dum is post proelium Pharsalicum in Aegyptum profectus bellum Alexandrinum gessit et Pharnacem in Ponto superavit. Brundisium item M. Antonius post victoriam cum legionibus venit et Ciceroni pepercit; quod beneficium Cicero Philippica secunda cap. 3. et 24. agnoscit. Scripsit tum Caesar ad Antonium, prohibendos omnes Italia, nisi quorum ipse causam cognovisset. Quare, cum Antonius petiisset a Cicerone per litteras, ut sibi ignosceret; facere se non posse, quin Caesaris litteris pareret: misit Cicero ad eum L. Lamiam, qui demonstraret Caesarem Dolabellae dixisse, ut ad Ciceronem scriberet, ut in Italiam quam primum veniret. Itaque Antonius edixit ita, ut M. Tullium exciperet nominatim. Hoc XIV. Kalend. Ianuar. Cicero ad Atticum scripsit epist. 7. lib. XI. Affligebat Ciceronem eodem tempore Tulliae morbus; cuius meminit epist. 6. lib. XI. ad Att. De eodem scribit ad Terentiam epist. 9. lib. XIV. ad Famil. Scribit etiam per Leptam et Trebatium epist. 17. eiusdem libri. Vide epist. 8. lib. XI. ad Atticum.

Anno Urbis DCCVI. Ciceronis LX.

C. IULIUS CAESAR II.

dictator fuit,

M. ANTONIUS

mag. equit.

Hanc dictaturam Caesar extra Italiam iniit, auctore Dione lib. XLII, 27. De Antonio magistro equitum Cicero Philipp. II. cap. 25.: *Accessit, ut Caesare ignaro, cum esset ille Alexandriae, beneficio amicorum eius magister equitum constitueretur.* III. Non. Ian. die natali suo M. Tullius ad Att. dedit epist. 9. lib. XI. et sequentem XII. Kal. Febr. VIII. Id. Martias ad eundem scripsit epist. 11. et 12. Romae illo tempore seditiones a P. Cornelio Dolabella trib. pl. et

Tulliae marito legem ferente de novis tabulis excitatae sunt; de quibus Livius lib. CXIII., Dio lib. XLII, 29. Hae sunt praeclarae generi actiones, de quibus Cicero epist. 12. 14. 15. et 23. lib. XI. ad Attic. Pridie Idus Maias Cicero ad Atticum dedit ep. 15. et III. Nonas Iunias sequentem eiusdem libri. Pridie Idus Iun. Tullia ad patrem Brundisium venit; ep. 11. et 15. lib. XIV. ad Fam. et ep. 17. lib. XI. ad Atticum. Constituerat eo tempore M. Tullius Ciceronem filium cum Cn. Salustio obviam Caesari mittere: sed cum de eius adventu nihil afferretur, consilium mutavit; ep. 17. et 18. lib. XI. ad Att. et ep. 11. et 15. lib. XIV. ad Famil. Pridie Idus Sextil. Cicero accepit litteras Caesaris, quas ille ex Aegypto ad eum miserat, ut esset idem, qui fuisset; ep. 24. lib. XIV. ad Famil. et pro Ligario cap. 3., ubi C. Pansam nuntium de concessis fascibus pertulisse ait. Dedit tum Cicero ad Atticum epistolas, quae extremo libro undecimo exstant. Cum Caesar ad Kal. Sept. Athenis fore diceretur, Cicero propter moras Asiaticas secus putabat; epist. 21. lib. XI. ad Att. Venit tamen in Italiam celerius omnium opinione, ut Hirtius auctor est de bell. Alex. extr. Ubi ad Ciceronem allatum est eum Tarentum navibus appulisse atque inde Brundisium pedibus contendere, obviam illi processit, non quidem valde diffidens, sed tamen veritus in tanta multitudine hostis et victoris periculum facere. Verum non fuit opus quidquam dicere aut facere praeter dignitatem. Caesar enim, ut eum longe ante alios occurrere vidit, descendit et salutavit; cumque eo solo colloquens multa stadia processit. Haec Plutarchus in Cicerone cap. 39. Kal. Octobr. Cicero ad Terentiam de Venusino dedit ep. 20. lib. XIV. ad Fam. mandans, ut in Tusculano omnia essent parata ad hospites excipiendos. Deinde in urbem venit et rediit *cum veteribus amicis*, id est, cum libris in gratiam; ep. 1. lib. IX. ad Fam. Extremo anno Q. Fufius Calenus et P. Vatinius coss. fuerunt; Dio lib. XLII, 55.

Anno Urbis DCCVII.[1] *Ciceronis LXI. coss. fuerunt*

C. IULIUS CAESAR III., M. AIMILIUS LEPIDUS.

Caesar cum ab haruspice moneretur, ne in Africam ante brumam transmitteret, ut Cicero lib. II. cap. 24. de Divinat. ait, VI. Kal. Ian. Lilybaei conscendit ac post diem quartum in conspectum Africae venit ibique hoc anno bellum Africanum adversus P. Scipionem et Iubam Mauritaniae regem administravit; de quo Hirtius et alii. Obtinebat eo tempore Siciliam Allienus praetor, ut Hirtius scribit de bell. Afr. c. 2. Misit tum ad eum in provinciam Cicero epistol. 78. et 79. lib. XIII. ad Famil. Caesar, cum ad bellum Africanum proficisceretur, M. Brutum Galliae Cisalpinae praefecit; auctor Appianus lib. II. et Cicero epist. 6. lib. VI. ad Famil. Eo tempore Cicero ad illum scripsit quinque epistolas, quae lib. XIII. ad Fam. 10—14. leguntur. Graeciae idem Caesar praefecit Ser. Sulpicium; epist. 4. lib. IV. item 1. et 6. lib. VI. ad Fam. Ad eum itidem plures Ciceronis epistolae exstant

1) *Annus confusionis*, sive potius, *annus confusionis ultimus*; dierum 445.

lib. XIII. ad Fam. Erat autem M. Tullius tempore belli Africani Romae nec fere exibat propter varias hominum suspiciones; quas Varroni exponit epist. 2. lib. IX. ad Fam. Fuit etiam ruri in villis; epist. 1. libri XII. ad Attic., ubi Hirtii et Balbi Caesarianorum meminit, qui hoc bello Africano Romae fuerunt, ut permultae epistolae ad familiares tum scriptae ostendunt; in quibus sunt ad Varronem et Paetum pleraeque lib. IX. ad Famil. Conquiescebat M. Tullius in studiis; epist. 6. libri IX. ad Famil. Scripsisse illum eo tempore Partitiones oratorias Corradus putat, et de Bruto, qui est de claris Oratoribus, vere affirmat, eum vivo etiamtunc Catone scriptum esse: quamvis prooemium anno sequente editum fuisse ostendat. Caesar initio mensis Aprilis, ut Hirtius scribit, Iubam et Scipionem vicit: ac paucis diebus post M. Cato sibi Uticae mortem conscivit. Cato autem sic abiit e vita, ut causam moriendi nactum se esse gauderet; ait Cicero Tusculan. I. cap. 30. Africano bello confecto Caesar Idibus Iun. classem conscendit et post diem tertium in Sardiniam pervenit. Inde a. d. III. Kalend. Quint. naves conscendens duodetrigesimo die ad Urbem Romam venit; Hirtius de bell. Afr. extr. Fuerat cum Caesare in Africa P. Dolabella, ut docet Cicero Philipp. II. cap. 20.; qui cum Caesarem ab Africano bello redeuntem antecederet (epist. 7. lib. IX. ad Famil.), Cicero ei Tironem obviam misit; epist. 5. lib. XII. ad Attic. Caesari senatus multos honores decrevit; in iis, ut praefectus moribus, *τῶν τρόπων ἐπιστάτης*, per triennium esset; Dio lib. XLIII, 14. Meminit Cicero epist. 15. lib. IX. ad Famil. Erat Cicero in Urbe atque a Caesare, ut Plutarchus c. 39. scribit, honore afficiebatur, adeo ut laudi Catonis a Cicerone scriptae[1] respondens orationem eius et vitam tamquam Periclis et Theramenis maxime geminam collaudaret. Atque Ciceronis liber Cato, Caesaris Anticato inscribitur. Cicero anno sequente ad Atticum epistola 40. lib. XII. ita scripsit: *Qualis futura sit Caesaris vituperatio contra laudationem meam, perspexi ex eo libro, quem Hirtius ad me misit; in quo colligit vitia Catonis, sed cum maximis laudibus meis.* Tribus statibus usum C. Caesarem in vituperando Catone, est apud Quintilian. lib. III. cap. 9. Caesarem in Anticatone citat Gellius lib. IV. cap. 16. C. Caesar in Anticatone priore adducitur a Prisciano lib. XIII. Iuvenalis Satyra VI. v. 338.: *Duo Caesaris Anticatones.* Cicero ep. 50. lib. XIII. ad Att. Caesaris libros contra Catonem nominat. Cremutius Cordus apud Tacitum lib. IV. Annal. cap. 34.: *M. Ciceronis libro, quo Catonem caelo aequavit, quid aliud dictator Caesar quam rescripta oratione velut apud iudices respondit?* Gellius libro XIII. cap. 18.: *M. Cato*

---

1) Cum Caesar rerum Africanarum iam esset potitus, heros autem ille Cato sua manu periisset, huius *laudatione*, quam Cicero scripsit, ingenii quidem sui heu! non satis diuturnum, virtutis, fortitudinis, fidei immortale monumentum exstruxit. Opus illud Attici unius hortatu Cicero aggressus est (ad Attic. 12, 4.). Tunstall Ep. pag. 159. Ceterum ad hunc ipsum annum ante auditam Catonis mortem vel ad praecedentem referunt Ciceronis *Paradoxa.* Cfr. Gernhardi Prolegg. pag. XXXVI. Res tamen prorsus incerta, cum nihil impediat, quo minus paullo ante M. Crassi interitum (a. u. c. 700. Capitol.) scribi potuerint illae declamatiunculae. Cfr. Fabricium infra in A. 709.

nepos pater fuit M. Catonis praetorii viri, qui bello civili Uticae necem sibi gladio manu sua conscivit; de cuius vita liber est M. Ciceronis, qui inscribitur Laus M. Catonis. Caesarem laudationem a Cicerone scriptam non aegre tulisse, sed librum sive *βιβλίον τι* scripsisse, *ὃ καὶ Ἀντικάτων ἐκάλεσεν*, ait Dio lib. XLIII, 13. Catone absoluto Cicero statim est aggressus Oratorem, ut ipse in Oratore ad M. Brutum, qui tum Galliae praeerat, scribit cap. 10. De Oratore lege ep. 18. lib. VI. ad Fam. M. Claudius Marcellus, qui ante annos quinque in consulatu Caesarem palam oppugnaverat, bello civili partes Pompeii secutus, eo victo Caesarem veterem suum inimicum metuens Mytilenas concessit ibique in studio bonarum artium hoc tempore beatissime, quantum modo natura hominis patitur, vivebat; ut ex Bruto refert Seneca in Consolatione ad Helviam cap. 9. Tum M. Tullius ad eum dedit ep. 7. et 8. lib. IV. ad Fam. hortans illum, ut Caesari se summitteret. Cum autem in senatu a L. Pisone mentio esset facta de Marcello et cum C. Marcellus se ad Caesaris pedes abiecisset, cunctus senatus consurrexit et ad Caesarem supplex accessit. Tum Caesar, accusata acerbitate Marcelli, repente praeter spem dixit se senatui roganti de Marcello ne ominis quidem causa negaturum. Itaque, cum omnes ante M. Tullium rogati gratias Caesari praeter L. Volcatium Tullum egissent, Cicero, qui statuerat in perpetuum tacere, sententiam rogatus pluribus verbis egit Caesari gratias; quae oratio pro Marcello exstat. Vide ep. 4. lib. IV. ad Fam. Cicero quoque Marcello persuasit, ut Romam redire vellet; epist. 9. 10. et 11. eiusdem libri. Hoc anno, ut Dio XLIII, 26. testatur, Caesar fastos correxit annumque ad cursum solis accommodavit, ut CCCLXV. dierum esset et intercalario mense sublato, unus dies quarto quoque anno intercalaretur. Quo autem magis in posterum ex Kalendis Ianuar. temporum ratio congrueret, inter Novembrem ac Decembrem mensem interiecit duos alios: fuitque hic annus XV. mensium cum intercalario, qui ex consuetudine in eum annum inciderat.[1] Haec Suetonius Caes. cap. 40.; lege praeterea Macrobium, Plinium, Dionem et Plutarchum. Prid. Kal. intercalares priores Tullius rogatu fratrum Q. Ligarii, qui post victos in Africa Pompeianos vita a Caesare impetrata extra Italiam in exsilio vivebat, mane ad Caesarem venit: cumque fratres et propinqui Ligarii iacerent ad pedes, Cicero ea est locutus, quae causa, quae tempus postulabat; epist. 15. lib. VI. ad Fam. Ligarius deinde a Q. Aelio Tuberone reus factus est eiusque patrocinium Cicero suscepit. Tum Caesarem dixisse ferunt: „Quid est causae, cur Ciceronem orantem aliquamdiu non audiamus? nam reum quidem hominem improbum et hostem esse iampridem certum est." Ubi vero Cicero ingressus dicere mirificos motus concitavit et oratio progressa cum affectibus varia, tum venustate admirabilis fuit, perspicue cognitum aiunt varios colores Caesaris voltum subire eiusque animum omnibus modis commutari; ac tandem, cum Pharsalici proelii mentionem facere orator coepisset, immodicis perturbationibus incitatum corpore contremuisse et libellos quosdam e manu eiecisse. Victus igitur Caesar orationis

1) Vide Ideler *Handbuch der Chronologie* T. 2. p. 119. et Korbii *Tabulas.*

vi Ligarium crimine liberavit. Ita nos locum Plutarchi c. 39. de hac causa a nobis conversum in fine Commentarii Ligariani ad ornatiss. virum Gerhardum Iuliacensem iam dudum edidimus. Confecto bello Africano T. Quintius Scapula novum in Hispania commovit, cuius meminit Cicero ep. 13. lib. IX. ad Famil. Tu lege Dionem lib. XLIII. 29., ubi Cn. Pompeium Magni filium Hispaniae partes plerasque in suam dicionem redegisse tradit. Caesar igitur extremo hoc anno ad bellum Hispaniense profectus XXVII. diebus in Hispaniam pervenit, ut Appianus libro II. scribit. Hoc anno M. Tullius cum Terentia uxore divortium fecit[1]: quae Vibio Rufo deinde nupta fuit, auctore Dione lib. LVII. atque tertium et centesimum explevit annum, ut scribit Val. Max. lib. VIII. cap. 13.

Anno Urbis DCCVIII. Ciceronis LXII.

C. IULIUS CAESAR III.

dictator fuit,

M. AIMILIUS LEPIDUS

mag. equit.

Eodem anno

C. IULIUS CAESAR IV.

cos. sine collega fuit.

Haec ex Capitolinis lapidibus recte a viris doctis probantur: vide Fastos Sigonii et Onuphrii. Cicero Terentia dimissa virginem uxorem duxit: ut quidem Terentia dictitabat, formae gratia; ut autem Tiro Ciceronis libertus scripsit, divitiis eius adductus, ut aes alienum dissolveret. Erat enim puella dives et bona eius Cicero fideicommissarius heres relictus custodiebat. Quare cum permagnum aes alienum haberet, amicorum et familiarium impulsu puellam uxorem praeter aetatem duxit, ut illius facultatibus creditoribus satisfaceret. Haec Plutarchus c. 41., ut quidem nos convertimus, aliis interpretibus nihil praeiudicantes, e quibus verba illa Plutarchi, *καὶ τὴν οὐσίαν αὐτῆς Κικέρων ἐν πίστει κληρονόμος ἀπολειφθεὶς διεφύλαττεν*, quae nos vertimus, *Et bona eius Cicero fideicommissarius heres relictus custodiebat*, Bocchius sic expressit, *Et eius substantias sub tutoris fide servabat*; Xylander noster, *Eiusque bona fidei suae commissa Cicero heres ab ea scriptus servabat;* Corradus, *Et eius facultates Cicero suae*

---

1) Simultatum inter Ciceronem et Terentiam tempore ipso Ciceronis exilii causas aliquas extitisse crediderim. Nam singulare est, quod, cum post reditum (ad Attic. IV. 1.) commemorat Cicero, qui occursus Brundisii Tulliolae suae, quae Romae gratulationes laetitiaeque omnium fuerint, nullum tamen verbum de Terentia coniuge sit, postea etiam, cum de miseris suis et prope perditis rebus narrasset, *cetera*, inquit (Ibid. ep. 2.) *quae me sollicitant, μυστικώτερα sunt. Amamur a fratre et a filia.* Tunstall. Ep. p. 180. Hieronymus adv. Iovinianum I. T. IV. Pars II. Opp. Ed. Martenay. per errorem, ut videtur, Terentiam Salustio nupsisse tradit.

fidei commissas, ut heres relictus, servabat. Non erat Cicero ut heres relictus neque secundus heres, ut Corradus scribit: sed Publilius sive Popilius[1] moriens Ciceronem heredem instituerat et rogaverat, ut hereditatem redderet suae filiae. Huiusmodi heredem fideicommissarium dici a iurisconsultis, etiam in Graecis Iustiniani Constitutionibus, notum est iis, qui libros illos non aspernantur. Sic P. Sextilius Rufus, heres a Q. Fabio[2] Gallo scriptus, rogatus fuit, ut omnis hereditas ad filiam perveniret; ut est lib. II. cap. 17. de Finibus. Verum ad institutum. Calenus apud Dionem lib. XLVI, 18. ait M. Tullium exacta aetate virginem duxisse, *ἵνα ἐκ τῆς οὐσίας δανείσματα ἀποτίσῃ, ut illius facultatibus se aere alieno liberaret.* Quintilianus lib. VI. cap. 3, 75.: *Cicero obiurgantibus, quod sexagenarius Publiliam virginem duxisset, Cras mulier erit, inquit.* Lib. XII. ad Att. 32. Publilia nominatur, quam secundam Ciceronis uxorem fuisse homines docti affirmant. De his nuptiis cum Ciceroni Cn. Plancius gratulatus esset, Cicero ita respondit epist. 14. lib. IV. ad Famil.: *Quod mihi de eo, quod egerim, gratularis, te ita velle certo scio. Sed ego tam misero tempore nihil novi consilii cepissem, nisi in reditu meo nihilo meliores res domesticas quam rem publicam offendissem*, cetera. Non ita multo post, quam Cicero Publiliam duxerat, Tullia filia apud Lentulum pariens decessit, ut Plutarchus scribit c. 41. Asconius quoque in Pisonem (princip.) filiam Ciceronis apud P. Lentulum ex partu decessisse ait. Propter Tulliae partum Cicero se Romae teneri initio belli Hispaniensis scribit ad Leptam epist. 18. lib. VI. ad Fam. Lentulus, apud quem Tullia decessit, est P. Cornelius Dolabella, qui cum Caesare in Hispania erat; ut Cicero Philipp. II. cap. 30. et epistolarum ad Atticum lib. XIII. ostendit.[3] Itaque

1) Verior scriptura est *Publilius.*

2) Rectius *Fadio.*

5) De tota ista re satis obscura cfr. praeter Middleton Vit. Cic. T. 5. p. 218. interpr. Seidel, Tunstall. p. 182. seqq. Videndum est, Asconius Plutarchusque dicantne Tulliam decessisse, *cum Lentuli uxor erat*, an *domi* Lentuli. Equidem illud arbitror: nam Tullia in patris Tusculano videtur obiisse. Cfr. Tunstall p. 62. — Non alium a *P. Cornelio Dolabella* intelligi ab Asconio et Plutarcho, colligitur ex eorum verbis c. 41. Accedit Macrobius Sat. 2, 3., qui itidem Ciceronis generum simpliciter Lentulum appellat. Scil. Asconius p. 5. ed. Baiteri: *Cicero filiam post mortem Pisonis generi P. Lentulo collocavit, apud quem illa ex partu decessit*; et Plutarchus: *Γήμαντι δ' αὐτῷ μετ' οὐ πολὺν χρόνον ἡ θυγάτηρ ἀπέθανε τίκτουσα παρὰ Λέντλῳ· τούτῳ γὰρ ἐγαμήθη μετὰ τὴν Πείσωνος τοῦ προτέρου ἀνδρὸς τελευτήν.* Sed quomodo P. Cornelius Dolabella Ciceronis gener *Lentulus* vocari potuerit, non satis liquet, cum Corneliorum Lentulorum familia patricia diversa fuerit a plebeia Corneliorum Dolabellarum; nisi vero adoptatus est a Lentulo aliquo: idque admodum probabile videtur. Pro mero errore Asconii et Plutarchi vel scriptoris, quem uterque secutus est, ideo haberi nequit, quod Cicero certe habuit *nepotem;* ad Attic. 12, 18. (ubi eius nomen non affertur): eundem autem esse cum *Lentulo puero*, quem commendat Attico ibid. Ep. 28. et 30., visum est recte, ni fallor, Corrado, Bosio, Tunstallo: quamquam Manutius de pupillo aliquo Ciceronis, non nepote, cogitat. Statim post partum certe convaluisse Tulliam demonstrat ad Famil. 6, 18. *Me Romae tenuit omnino Tulliae meae partus. Sed cum ea, quemadmodum spero, satis firma sit, teneor tamen, dum a Dolabellae procuratoribus exigam primam pensionem.* Ita tamen haec conciliari possunt cum narratione Asconii et Plutarchi atque Tunstalli opi-

deplorans Tulliae mortem ad illum scripsit epist. 11. lib. IX. ad Famil. Quanto dolore propter interitum filiae carissimae exarserit, ipse ostendit in epistolis, quas tum ad Atticum misit et exstant lib. XII. et XIII. ad Att. Undique tum philosophos ad Ciceronem consolandi gratia convenisse Plutarchus auctor est. Misit ad Tullium consolatorias litteras M. Brutus; epist. 13. et 14. lib. XII. ad Att., in Bruto cap. 3. [et epist. 9. ad Brutum.] Ser. Sulpicii consolatio exstat ep. 5. lib. IV. ad Famil., cui Cicero epist. sequente respondit. L. quoque Lucceius Ciceronem per litteras consolatus est: eique respondet epist. 13. lib. V. ad Famil. Praeterea Caesar litteras consolatorias pridie Kal. Maias Hispali dedit; ep. 20. lib. XIII. ad Att. Sed, cum omnem consolationem vinceret dolor, se ipse per litteras consolatus est scripsitque librum, quem *Consolationem* sive *de luctu minuendo* inscripsit; lib. XII. ep. 14. ad Att. Ex hoc libro Lactantius lib. I. cap. 5. et 15. et lib. III. cap. 19. multa affert. Consolationis suae meminit etiam Cicero in Tusculanis aliquoties et in secundo de Divinat. cap. 1. sic: *Nam quid ego de Consolatione dicam? quae mihi quidem ipsi sane aliquantum medetur, ceteris item multum profuturam puto.* Plutarchus addit Ciceronem Publiliae nuntium remisisse, quod visa esset Tulliae morte laetari. Unde negotium, quod cum Publilio habuit, de solutione dotis fuisse videtur; lib. XIII. et XVI. ad Att. Post Tulliae mortem Cicero domo abfuit et Asturae atque in ceteris villis maximam partem anni in philosophiae studiis consumpsit. Cum enim dominatu unius omnia tenerentur, ad philosophiam, cui multum adolescens discendi causa temporis tribuerat, se rettulit et sapientiae studium longo intervallo intermissum revocavit; Tuscul. I. cap. 1. et de Offic. II. cap. 1. Quare cum, quae a Graecis summis auctoribus memoriae prodita erant, ea Latinis litteris illustrare vellet, Hortensium scripsit; quo in libro philosophiam ab Hortensio accusatam et vituperatam ipse defendit et collaudavit, ut testatur primo de Finibus cap. 1. Eiusdem mentio est Tuscul. III. cap. 3. et lib. II. cap. 1. de Divinat. his verbis: *Cohortati sumus, ut maxime potuimus, ad philosophiae studium in eo libro, qui est inscriptus Hortensius.* Huius libri lectione D. Augustinus se ad verae, hoc est, Christianae philosophiae contemplationem incensum fuisse aliquot locis fatetur. Deinde, ut est secundo de Divin. cap. 1., quod genus philosophandi minime arrogans maximeque et constans et elegans arbitraretur, quattuor Academicis libris ostendit. Scripserat autem primum duos libros Academicos, et unum Catulum, alterum Lucullum appellavit, quorum posterior adhuc exstat; de quo Plutarchus in vita Luculli: deinde quia *παρὰ τὸ πρέπον* videbatur, quod erat hominibus non ignota non illa quidem *ἀπαιδευσία*, sed in iis rebus *ἀτριψία*, eosdem illos sermones ad Catonem Brutumque trans-

nione, ut dicamus Tulliam quidem etiam post discidium factum habitasse in Dolabellae domo, ibique peperisse, ex partu convaluisse, sed paullo post in Tusculano in morbum cum incidisset, ei succubuisse. — Miram de Tullia narrationem habet Io. Baptista Pius ad Attic. 11, 17. „*Tullia*] Cuius cadaver repertum superioribus annis in collibus Albanis multis opertum odoramentis, integrum ac mille supra quingentos annos illaesum, Tulliae creditum est, quoniam inter urnas ac sepulcra Tulliorum erutum fuit."

tulit. Sed admonitus ab Attico totam illam Academicam σύνταξιν ab hominibus nobilissimis abstulit transtulitque ad M. Varronem et ex duobus libris contulit in quattuor; lib. XIII. ad Att. epist. 12. 13. et 16. Atque ex his quattuor libris primi tantum particula exstat.[1] Scripsit tum etiam, ut ex iisdem epistolis cognoscitur, de finibus: cumque fundamentum esset philosophiae positum in finibus bonorum et malorum, perpurgatus est is locus quinque libris, ut, quid a quoque et quid contra quemque philosophum diceretur, intelligi posset; lib. II. cap. 1. de Divinat. Ita autem confecit quinque libros περὶ τελῶν, ut Epicurea L. Torquato, Stoica M. Catoni, περιπατητικὰ M. Pisoni daret; epist. 19. lib. XIII. ad Att. Scripsit eodem tempore Laudationem Porciae, sororis M. Catonis et uxoris L. Domitii Ahenobarbi; epist. 37. et 48. lib. XIII. ad Att. Iam a scriptis alio transeamus. Post Tulliae mortem Tullius M. F. Athenas cum L. Tullio Montano profectus est; ep. 52. libr. XII. ad Attic. Ser. Sulpicius adhuc Achaiae praeerat atque pridie Kalend. Iun. Athenis ad Ciceronem dedit epist. 12. lib. IV. ad Fam., in qua eum certiorem facit de M. Marcello, qui a P. Magio Chilone occisus erat; Livius lib. CXV., Cicero epist. 10. lib. XIII. ad Attic. A. Torquatus eo tempore Athenis exsulabat: ad quem sunt Ciceronis epistolae lib. VI. ad Famil. In quarta epistola Servius Athenis discessisse dicitur. Caesar interim liberos Pompeii in Hispania vicit: e quibus Sextus profugit, Cnaeus prid. Id. April. interfectus est, auctore Hirtio de bello Hisp. cap. 32. et 39. Dolabella inde in Italiam profectus ad Ciceronem Maio mense venit; epist. 9. lib. XIII. ad Att. Caesar deinde in Urbem mense Octobri revertit, ut Paterculus lib. II. cap. 56. scribit. Initio eius mensis eum revertisse ex iis, quae sequuntur, disces. In triumphalibus fragmentis tabularum Capitolinarum scriptum est, Q. Fabium Maximum cos. anno DCCVIII. ex Hispania III. Id. Octobr. triumphasse. Fabius autem consul non fuit nisi post Caesaris reditum ex Hispania. Caesar enim in urbem reversus consulatu se abdicavit et in reliquum anni Q. Fabium et C. Trebonium suffecit; auctore Dione lib. XLIII, 46. Atque hi sunt consules, quos Caesarem in quarto consulatu sibi in ternos novissimos menses substituisse Suetonius Caes. cap. 76. ait. Iam Caesarem ante Q. Fabium triumphasse non modo ex Dionis historia cognoscitur, sed et a Quintiliano lib. VI. cap. 3, 61. diserte scribitur. Quae cum ita sint, considerandum, quomodo Caesar ex Hispania revertens a Cicerone tertiis Saturnalibus potuerit hospitio accipi; ut videtur significari epistola 52. lib. XIII. ad Att. Post reditum Caesaris ex Hispania Cicero apud eum dixit pro Deiotaro; quae oratio exstat. Fuerat is tetrarcha Gallograeciae paene totius et Armeniae minoris rex a senatu constitutus. Sed quia bello civili Pompeii partes secutus fuerat, Caesar Pharnace devicto eum parte tetrarchiae multaverat Armeniamque abstulerat; Cicero Philipp. II. cap. 37., Hirtius de bello Alexandrino cap. 78. Cum deinde Caesar litteris Tarracone datis eum bene sperare et bono animo esse iussisset, hoc tempore Castor, nepos Deiotari

1) De Academicis consule, quae disputavit Brandis in Museo Rhenano III. 4. p. 513.

ex filia, Philippum medicum, servum regis corruptum praemiis ad accusandum dominum Deiotarum impulit. Crimini dedit regem domi suae Caesarem interficere voluisse. Accusatum domi Caesaris Cicero hospes eius defendit causamque licet tenuem et inopem tamen scripsit atque ad Dolabellam misit; epist. 12. lib. IX. ad Famil. Extremo huius anni die Q. Fabio Maximo consule mortuo, C. Caninius Rebilus consul hora septima renuntiatus est, qui usque ad Kalend. Ian. esset; quae erant futurae mane postridie. Itaque Cicero dixit eum mirifica vigilantia fuisse, qui suo toto consulatu somnum non viderit; epist. 30. lib. VII. ad Famil., Macrobius lib. II. cap. 3. et VII. cap. 3., Pollio in libro de XXX. tyrannis cap. 8., Plinius lib. VII. cap. 53., Plutarchus in Caesare et Dio lib. XLIII. 46.

Anno Urbis DCCIX. Ciceronis LXIII. coss. fuerunt

C. IULIUS CAESAR V., M. ANTONIUS.

Eodem anno, ut monumenta vetusta ostendunt, C. Iulius Caesar dictator IV. fuit et M. Aemilius Lepidus magister equitum. Cicero post libros quinque de Finibus totidem Tusculanarum quaestionum sive disputationum edidit iisque res ad beate vivendum maxime necessarias aperuit. Primus enim est de contemnenda morte; secundus de tolerando dolore; de aegritudine lenienda tertius; quartus de reliquis animi perturbationibus; quintus eum locum complexus est, qui totam philosophiam maxime illustrat: docet enim ad beate vivendum virtutem se ipsa contentam; lib. II. cap. 1. de Divinat. Utrum vero hi libri ad hunc, an ad superiorem annum referendi sint, nondum decerno; nec multum refert. De reliquis philosophicis libris deinceps dicemus, si prius acta urbana exposuerimus. Initio huius anni M. Tullius Romae fuit. Kalend. quidem Ianuariis affuit in senatu, cum Caesar P. Cornelium Dolabellam subrogare sibi resistente Antonio voluit; ut cognoscitur Philipp. II. cap. 32. Vide Plutarchum in Antonio. Lupercalibus, id est, XV. Kalend. Martias, cum Caesar in Rostris sedens in sella aurea, amictus toga purpurea, spectaret Lupercos, Antonius unus e Lupercis ad sellam accessit et capiti eius diadema imposuit, quod Caesar cum plausu populi reiecit; Cicero Philipp. II. cap. 34., III. cap. 5. et XIII. cap. 8. Plutarchus, Appianus, Dio et alii. Idibus Mart. Caesar a coniuratis in Pompeii curia tribus et XX. plagis confossus est. Eius coniurationis, ut Plutarchus scribit, Cicero particeps non fuit, quamvis M. Bruto familiarissime uteretur. Verum, quia Caesare interfecto statim cruentum alte extollens M. Brutus pugionem Ciceronem nominatim exclamavit atque ei recuperatam libertatem est gratulatus, Antonius Ciceronis consilio Caesarem interfectum postea in senatu dixit; Phil. II. cap. 11. Dio lib. XLIV., 20. ait percussores Caesaris, cum e curia in forum se conferrent, crebro Ciceronem exclamasse. Receperunt illi se e foro in Capitolium eoque Cicero etiam cum aliis permultis ascendit: neque tamen adduci potuit, ut ad Antonium iret atque ad defendendam rem publicam hortaretur. Sed, cum ceteri consulares

irent, redirent, ipse in sententia mansit neque Antonium illo die neque postero vidit; ut ipse in secunda Philipp. cap. 35. testatur. Nec verum est, quod Plutarchus, Appianus, Dio et interpretes Philippicarum scribunt, postridie Idus senatum in aede Telluris habitum fuisse. Nam et in secunda Philipp. cap. iam dicto se post diem tertium in aedem Telluris venisse ait: et epist. 10. et 14. lib. XIV. ad Atticum id Liberalibus factum fuisse ostendit, id est, a. d. XVI. Kal. April. Eo die M. Tullius, quantum in ipso fuit, iecit fundamenta pacis Atheniensiumque renovavit vetus exemplum; Graecum etiam verbum usurpavit, quo tum in sedandis discordiis usa erat civitas illa; atque omnem memoriam discordiarum oblivione sempiterna delendam censuit; Philipp. I. cap. 1. Plura scripsi in cap. 2. lib. XII. Orosii. Habuit ibi Antonius quoque orationem de concordia, eiusque parvus filius in Capitolium missus pacis obses fuit; Philipp. I. cap. 1. et II. cap. 36. Itaque interfectores, ut Plutarchus in Bruto scribit, e Capitolio descenderunt et Brutus apud Lepidum, Cassius apud Antonium, ceteri apud alios coenarunt. Postero die provinciae iisdem in senatu decretae fuerunt: Bruto Creta, Cassio Africa, Trebonio Asia, Cimbro Bithynia, D. Bruto Gallia citerior. Sed, cum Caesar funere elatus et a M. Antonio laudatus esset, plebs cum facibus ad domum Bruti, Cassii et aliorum tetendit atque aegre vi manuque repulsa fuit. Quod historici prope omnes scribunt et cum illis Cicero libro XIV. ep. 10. ad Attic. et Philipp. II. cap. 36. Tum M. Brutus et Cassius urbem reliquerunt et Antium atque Lanuvium profecti diu ibi otiosi fuerunt; ut lib. XIV. et XV. ad Atticum videmus. Cicero quoque initio Aprilis ex urbe rus profectus villas suas lustravit; ut indicant epistolae illae, quae initio lib. XIV. ad Att. hoc tempore scriptae leguntur: nec quidquam eo tempore malebat, quam rusticari; epist. 23. lib. XVI. ad Famil. Haec autem rusticatio nobis dedit tres libros de Natura Deorum et duos de Divinatione et praeterea dialogum de senectute, ut puto. Quamvis enim ante libros de Divinatione sit scriptus, ut prooemium lib. II. ostendit: tamen hoc anno eum ad Atticum missum arbitror, cum is timidior πανικοῖς quibusdam commoveretur et Cicero senectutem contemneret; epist. 23. lib. XVI. ad Famil. Ante Idus Maias scriptum fuisse cognoscitur extremo lib. XIV. epistol. ad Attic. Eodem tempore Cicero, cum omnes cogitationes suas in concordia civium defixas haberet atque omnium, etiam Antonii, amicitiam retinere vellet (ep. 23. lib. XVI. ad Famil.), scripsit Laelium sive de amicitia. Romae interim a consulibus M. Antonio et P. Dolabella, qui Caesaris locum ceperat, uncus impactus est fugitivo illi, qui in C. Marii nomen invaserat et in Liviana epitoma lib. CXVI. Chamaces, ab Appiano lib. III, 2. Ἀμάτιος ὁ ψευδομάριος, a Valerio Max. lib. IX. cap. 15. Herophilus equarius medicus dicitur. De huius supplicio Attici litteras Cicero accepit XVII. Kalend. Mai.; epist. 8. lib. XIV. ad Attic. Mense Aprili et Maio Antonius Italiam percursavit; Dolabella, absente collega, bustum in foro evertit; Philipp. II. cap. 42. Plebs enim solidam columnam prope XX. pedum lapidis Numidici in foro in busto Caesaris statuerat et inscripserat PARENTI PATRIAE: atque apud

eandem sacrificabat, vota suscipiebat et controversias quasdam, interposito per Caesarem iure iurando, distrahebat, ut Suetonius in Caes. cap. 85. scribit. Dio lib. XLIV., 51. *βωμὸν* fuisse ait, ad quam Caesari plebs sacrificia fecerit. Ara nominatur item alibi; epist. 2. lib. XI. ad Famil. Cicero columnam vocat, quam Dolabella sustulit et homines seditiosos, qui illam eversionem indigne ferebant, partim in crucem egit, alios de saxo deiecit; epist. 15. lib. XIV. ad Attic. et Philipp. I. cap. 2. Meminit eiusdem rei Lactantius lib. I. cap. 15., ubi ait Dolabellam Caesaris columnam, id est, titulum, evertisse. De hoc facto gratulatur Cicero Dolabellae consuli epistola 14. libri IX. ad Famil. C. Octavius, qui deinceps imperium tenuit et Augustus dictus est, cum Caesar, eius avunculus magnus, Romae interficeretur, Apolloniae erat. Factus autem certior de Caesaris caede in Italiam transiit et Neapolim venit XIV. Kalend. Mai.; epist. 10. lib. XIV. ad Attic. Fuit etiam ruri cum Cicerone perhonorifice et amice; epistola 12. eiusdem libri. Romam cum venisset, ab Antonio cos. superbe exceptus est. Adiit tum invidiosam Caesaris hereditatem, quamvis id neque Atiae matri neque L. Marcio Philippo vitrico placeret; quod cum aliis historicis Velleius lib. II. cap. 60. et Suetonius Aug. cap. 8. scribunt. Adita hereditate Caesaris nomen quoque eius tulit; cumque prius C. Octavius nominaretur, deinceps C. Iulius Caesar Octavianus de more dictus est. Quamquam lex curiata de adoptione eius anno demum sequente, cum iam consul esset, perlata fuit, auctore Dione lib. XLVI, 47. Itaque Cicero eum modo Octavianum modo Octavium nominat. *Deinde aperte* (inquit Velleius) *Antonii ac Dolabellae consulum erupit furor. Sestertium septies millies depositum a C. Caesare ad aedem Opis occupatum est ab Antonio.* Hinc Cicero in Philipp. II. cap. 38.: *Ubi est septies millies sestertium, quod in tabulis, quae sunt ad Opis, patebat?* Mentionem eiusdem pecuniae facit Philippica I. cap. 7. et V. cap. 4. et epist. 14. lib. XIV. ad Attic. *Rapinas*, inquit, *scribis ad Opis fieri.* Quibus in villis et locis M. Cicero mensem Aprilem et Maium rusticando posuerit, epistolae lib. XIV. ad Att. demonstrant, quas illis mensibus scripsit. Hoc quoque ex iisdem et ex ep. 1. lib. XV. cognoscitur, A. Hirtium cos. designatum mense Maio cum Cicerone in Puteolano fuisse. Ibi tum sermonem de Fato habitum fuisse ipse initio libri de Fato testatur. De Timaeo Platonis, qui liber de Universitate inscribitur, certo sciri non potest, quo tempore scriptus fuerit: quare in Corradi coniecturam, cui liber ille temporibus hisce videtur conversus, non invitus descendo; cum praesertim constet, Ciceronem, nisi extremo hoc tempore, Graecos scriptores non vertisse.[1] Vide prooemium lib. I. de Fin. Extremo mense Maio Tullius Romam versus proficiscens, ut Kalend. Iuniis in senatu, sicut Antonius edixerat, adesset, scripsit epistolas, quae initio lib. XV. ad Atticum leguntur. Kalendis, cum Antonius Romam se, peragratis veteranorum coloniis, stipatum armis rettulisset, senatores metu perterriti repente diffugerunt; Philipp. II. cap. 42. III. Nonas igitur Cicero ab

1) Academicis iamiam editis Timaeum a Cicerone in Latinum conversum esse constat ex eiusdem prologo.

urbe abfuit; epist. 9. libr. XV. ad Attic. nec in urbem rediisse nisi pridie Kalend. Septembr. videtur. Eo tempore de Officiis scribere aggressus est; epist. 13. lib. XV. ad Attic.; sed post reditum e cursu Achaico absolvit. Hoc vero tempore, cum haberet ius legationis liberae, ea mente iter in Graeciam ingressus est, ut Romae adesset Kalend. Ianuariis, quibus Hirtius et Pansa consulatum erant inituri; Philipp. I. cap. 2. et in Cicerone Plutarchus c. 43. VI. Nonas Quintil. ex Arpinati scribens Attico epistolam 26. lib. XV. ait se itinera sic composuisse, ut Nonis Puteolis esset, sicut fuit; epist. 1. lib. XVI. ad Attic. Cum autem Brundisium iterque illud, quod tritum in Graeciam est, Cicero vitaret, ut ait Philipp. I., cap. 3., Veliae fuit XIII. Kal. Sext.; epist. 20. lib. VII. ad Famil.; eumque diem ibi constitit; epist. 6. lib. XVI. ad Att. Velia proficiscens Topica ad Trebatium, cum secum libros non haberet, memoria repetita, in ipsa navigatione conscripsit et Rhegio librum ad Trebatium misit V. Kal. Sext.; epist. 19. lib. VII. ad Fam. et in prooemio Topicorum. Miserat etiam paullo ante ad Atticum duos libros de Gloria; epist. 27. lib. XV. et 6. lib. XVI. ad Att. Meminit horum librorum ipse lib. II. cap. 9. de Officiis et Gellius lib. XV. cap. 6. Scribit in epistolis Franciscus Petrarcha se hos libros habuisse; qui iam nusquam apparent. Cicero deinde in Siciliam transgressus Kal. Sext. venit Syracusas. Cum autem postero die venti ipsum ex Sicilia ad Leucopetram, quod est promontorium agri Rhegini, detulissent, ab eo loco conscendit, ut transmitteret, et stadia circiter CCC. provectus, reiectus Austro vehemente est ad eandem Leucopetram. Cumque intempesta nox esset mansissetque in villa P. Valerii comitis et familiaris sui postridieque apud eundem ventum exspectans maneret, Rhegini quidam illustres eo venerunt Roma, qui summam spem nuntiabant fore, ut Antonius cederet, res conveniret, Caesaris interfectores Romam redirent. Addebant etiam Ciceronem desiderari et subaccusari. Quae cum audisset, sine ulla dubitatione abiecit consilium profectionis; itaque celeriter Veliam devectus convenit Brutum, qui cedens Italia cum suis navibus erat apud Haletem fluvium circa Veliam; Philippica prima, cap. 3. seq. et epist. 7. lib. XVI. ad Attic. Inde ventis remisque in patriam omni festinatione properavit; epist. 25. lib. XII. ad Famil. Accedenti ad urbem tanta multitudo, ut Plutarchus c. 43. scribit, obviam processit, ut, dum ad portas ingredientem excipiunt adventumque gratulantur, dies fere consumptus fuerit. Videtur autem veri similius, eum pridie Kalend. Septembr. Romam revertisse, quod Plutarchi narratio ostendit, quam Kalendis, ut ipse significare videtur epist. 25. lib. XII. ad Famil. Kalendis Septembr. Antonius senatum habuit de supplicationibus Caesari decernendis et Ciceronem in curiam vocavit; qui cum e via langueret et sibimet displiceret, misit pro amicitia qui hoc ei diceret; Philipp. I. cap. 5. et V. cap. 7. Plutarchus ait Ciceronem languoris causam opposuisse, cum reapse insidias metuere ex quadam suspicione et indicio, quod inter viam ei factum erat, videretur. Antonius id aegre ferens palam in senatu, nisi veniret, fabros se missurum et domum eius disturbaturum dixit; Philipp. I. cap. 5. et V. cap. 7. Plutarchus scribit Antonium

milites misisse, quos Ciceronem adducere vel domum eius incendere iusserit: sed, cum multi intercederent et deprecarentur, pignoribus captis quievisse. Venit postridie in senatum Cicero, cum Antonius non venisset: locutumque se de re publica minus quidem libere quam sua consuetudo, liberius tamen quam pericula minaeque postulabant, ait Philippica V. cap. 7. At epist. 25. lib. XII. ad Famil. scribit se postridie in summa reliquorum servitute liberum unum fuisse. Habuit tum in senatu primam orationem Philippicam, in qua primum itionis et reditionis suae causam exponit; deinde de Antonii iniuria et Caesaris actis disputat; ad extremum Antonium et Dolabellam coss. ad rem publicam moderate regendam cohortatur. Tum Antonius ira incensus inimicitias Ciceroni denuntiavit atque adesse in senatu iussit XIII. Kal. Octobr. Ipse interea septemdecim dies de Cicerone in Tiburtino Scipionis declamitavit et XIII. Kalend. agmine quadrato in aedem Concordiae venit atque in Ciceronem absentem orationem ex ore impurissimo evomuit omnibusque visus fuit suo more vomere, non dicere. Ciceroni autem cupienti in senatum venire per amicos non licuit eo, quod Antonius a Cicerone caedis initium quaereret facturusque putaretur; Philipp. III. cap. 12. et V. cap. 7. et epist. 25. lib. XII. ad Famil. Antonio M. Tullius respondit scripta nobili et divina, ut Iuvenalis ait Sat. X. v. 125., Philippica secunda: in qua primum crimina sibi obiecta refutat et deinde totam Antonii vitam a pueritia exorsus reprehendit. Nec verum est, quod interpretes ad unum omnes putarunt, Ciceronem illam orationem in senatu praesente Antonio habuisse; sed ita Cicero eam scripsit, quasi in praesentem Antonium XIII. Kal. Octobr. habita esset. Argumento sunt verba illa cap. 43.: *Quaero deinceps, num, hodiernus dies qui sit, ignores: nescis heri quartum in circo diem ludorum Romanorum fuisse?* Quartum diem ludorum Rom. in circo fuisse XIV. Kalend. Octobr. ex Calendario vetere notum est. Antotonius deinde obviam profectus est legionibus quattuor, quae in Macedoniam a Caesare missae post eius caedem in Italiam reverterunt, ut eas pecunia sibi conciliaret et ad urbem vel potius in urbem adduceret, Brundisiumque venit VII. Idus Octobr.; epist. 23. lib. XII. ad Famil. et Philipp. V. cap. 8. Profecto Antonio Octavianus primum a Calatia, mox a Casilino veteranos paternos excivit: quorum exemplum secuti alii brevi in formam iusti exercitus coiere; Velleius lib. II. cap. 61., Cicero epist. 8. lib. XVI. ad Attic. Cum autem Antonius Brundisii militibus centenas drachmas promitteret, fortissimae legiones eius promissis reclamarunt et congiarium hoc accipere noluerunt. Itaque centuriones domum ad se venire iussit eosque ante pedes suos uxorisque suae iugulari coëgit; Cicero Philipp. III. cap. 2. et 4., V. cap. 8. et XIII. cap. 8. et epist. 8. lib. XVI. ad Att., Dio lib. XLV, 13., Appianus lib. III. Cicero tum rusticabatur atque libros de Officiis perficiebat, ut cognoscitur epist. 8. et sequentibus lib. XVI. ad Att. Sunt etiam, qui eo tempore Paradoxa scripta fuisse existiment, quod secundo paradoxo in Antonium invehi videatur, quamvis in prooemio de Catone quasi vivo loquatur. Antonius, cum edixisset, ut adesset senatus frequens a. d. VIII. Kalend. Decembr. eumque diem obire neglexisset,

in ante diem quartum Kalend. distulit, adesse in Capitolio iussit. Quo cum de legione Martia et quarta, quae relicto Antonio ad Caesarem Octavianum transierant, nuntius esset allatus, mente concidit et paludatus in Galliam citeriorem, quam a populo obtinuerat, cum ea D. Bruti provincia esset, properavit; Dio, Appianus, Velleius, Cicero ipse Philippica tertia (cap. 8. et 9.) et sequentibus. Sed Antonium Brutus provincia exclusit atque exercitu obsistens edictum proposuit, quo promittebat se provinciam Galliam retenturum in senatus populique Rom. potestate; Philipp. III. cap. 4. et 15. Quare cum Cicero V. Idus Decembr. Romam venisset, ut scribit epist. 5. lib. XI. ad Famil., tribuni pleb. edixerunt, ut senatus adesset a. d. XIV. Kal. Ian. Statuerat Cicero ante Kalendas Ianuar. in senatum non venire: sed cum eo die ipso edictum D. Bruti propositum esset, mane in senatum venit. Quod ubi est animadversum, frequentissimi senatores convenerunt; ep. 6. lib. IX. ad Famil. Rettulerunt tribuni pleb. ad senatum de praesidio consulum designatorum Pansae et Hirtii, ut senatus Kalendis Ianuariis tuto haberi sententiaeque de summa re publica libere dici possent. Tum M. Tullius rogatus sententiam censuit, ut et praesidium decerneretur, et, quae Octavianus Caesar egisset, publica auctoritate confirmarentur, et milites, qui ab Antonio ad Caesarem transissent, praemiis afficerentur: item ut D. Brutus ceterique provincias suas retinerent neque cuiquam traderent, nisi qui ex S. C. successisset. Quam sententiam Cicero Philippica tertia complexus est; factoque S. C. in eius sententiam, progressus in concionem, quid in senatu actum esset, populo exposuit; quae est Philippica quarta. Huius S. C. meminit etiam Dio lib. XLV. 15.

Anno Urbis DCCX. Ciceronis LXIV. coss. fuerunt

C. VIBIUS PANSA, A. HIRTIUS.

Kalendis Ianuariis consules statim post sollemnem religionem senatum in Capitolio de Antonio, qui tum Mutinam circumsedebat et D. Brutum oppugnabat, habuerunt; ut Appianus lib. III, 50. scribit. Ibi L. Piso et alii nonnulli mitiorem sententiam de Antonio dixerunt legatosque ad eum mittendos censuerunt. Cicero cum suis id egit, ut hostis Antonius iudicaretur. Habuit tum Cicero in senatu quintam Philippicam, in qua non modo legationem dissuadet, verum etiam bello Antonium persequendum esse censet; agit etiam de honoribus decernendis iis, qui rem publicam adversus Antonium defendant. Eo die nihil in senatu confectum est: sed controversia usque ad noctem ducta senatum esse dimissum Appianus scribit. Postridie Antonius hostis, ita ut Tullius censuerat, iudicatus fuisset, nisi Salvius tribunus pleb. intercessisset: decrevit tamen senatus, ut D. Brutus laudaretur, quod Galliam Antonio non concessisset; item, ut Caesar una cum Hirtio et Pansa exercitu illo, quem haberet, bellum administraret atque statua illi poneretur, ut sententiam loco consulari diceret consulatumque decem annis prius, quam leges permitterent, illi petere liceret, quantam-

que pecuniam militibus earum legionum, quae Antonium reliquissent, parta victoria pollicitus esset, tanta publice daretur. Haec Appianus lib. III, 51., ubi addit insequente die fuisse decretos legatos ad Antonium cum mandatis, quae Ciceronem scribere senatus voluerit. Dio lib. XLV. et XLVI, 29. eadem fere narrat, et senatum a Kalendis Ianuar. per triduum habitum sententiasque dictas et tandem legationem ad Antonium missam fuisse ait. Itaque pridie Nonas Ianuar. factum senatus consultum fuit, ut Ser. Sulpicius, L. Piso et L. Philippus cum mandatis ad Antonium proficiscerentur: quam rem M. Tullius eodem die in concione exposuit habita oratione, quam sexta Philippica comprehendit: de legatis vide epist. 8. lib. XI, 4. et 24. libri XII. ad Famil. Cum legati ad Antonium missi exspectarentur eiusque amici responsa illius confingerent, M. Tullius metuens, ne senatorum animi ad pacem inclinarent, habuit in senatu Philippicam septimam, in qua pacem tribus de causis dissuadet: primum, quia sit turpis, deinde, quia periculosa, postremo, quia esse non possit. In legatione Ser. Sulpicius mortem obiit. Piso et Philippus Romam reversi ab Antonio ad senatum intolerabilia postulata rettulerunt; ep. 4. lib. XII. ad Famil., Dio lib. XLVI, 30. Tumultus interim a senatu fuit decretus, cum belli nomen in sententia poni quibusdam non placeret: id quod Cicero Philippica octava reprehendit, quam ante Idus Martias in senatu dixit, graviter invehens in Q. Fufium Calenum, qui Antonio studebat. Deinde, cum de ornando Ser. Sulpicio in senatu ageretur, Cicero nonam Philippicam dixit, suadens, ut Sulpicio statua pedestris aenea in Rostris poneretur, quam sua aetate pro Rostris Augusti exstitisse Pomponius de Origine iuris testatur. M. Brutus anno superiore ex Italia in Graeciam profectus cum Athenas venisset, adolescentes nobiles Romanos, quorum magna multitudo illic bonarum artium causa erat, sibi adiunxit: in his fuit M. Ciceronis filius, quem Brutus, ut Plutarchus scribit, summis laudibus efferebat, inquiens se illum, sive vigilaret, sive dormiret, admirari, quod animus in eo tam generosus tantumque odium tyrannorum esset. Brutus inde in Macedoniam transgressus Ciceronem filium secum duxit eoque legato usus multa feliciter gessit; ut Plutarchus in Bruto testatur. Et Brutus [1] in epistola ad Ciceronem patrem, quae nunc est quarta libri, qui ad Brutum exstat, ita scribit: *Cicero filius tuus sic mihi se probat industria, patientia, labore, animi magnitudine, omni denique officio, ut prorsus nunquam dimittere videatur cogitationem, cuius sit filius.* Ut vel hinc eorum imperitia (ne quid gravius dicam) arguatur, qui verum esse non putant, quod Cicero lib. II. cap. 13. de Officiis ait, filium bello civili

1) Id est, Pseudobrutus. Omnia autem, quae ex ficticiis Epp. afferuntur, admodum dubia censenda sunt, atque ducibus in primis Tunstallo et Marklando probe examinanda; quod monendum maxime propter Middletonum duxi, qui in his Ciceronis ultimis temporibus caecam fidem illis tribuit. Ceterum subditicias illas epistolas conscriptas esse ab adulatore aliquo Messalae Corvini, qualis fuit ille, qui composuit Panegyricum Tibullo volgo attributum, manifestum fit ex Ep. 15. *Messalam habes.* Nam sine causa profecto veterator ille nunquam tot tantisque laudibus cumulasset Messalam, nisi gratum illi fore sperasset ita a Cicerone scilicet se dilaudatum esse.

a Pompeio alae alteri praefectum magnam laudem et a summo viro et ab exercitu consecutum fuisse equitando, iaculando, omni militari labore tolerando. Sed ad propositum. Venit M. Brutus in Macedoniam, cum Q. Hortensio decedenti C. Antonius Marci frater succederet. Sed Hortensius exercitum, quem delectu habito conscripserat, Bruto tradidit. Legio etiam, quam L. Piso legatus Antonii ducebat, Ciceroni filio se tradidit. Equitatus, qui in Syriam ducebatur bipertito, alter eum quaestorem, a quo ducebatur, reliquit in Thessalia seseque ad Brutum contulit: alterum in Macedonia Cnaeus Domitius adolescens a legato Syriaco, qui a Plutarcho Cinna vocatur, abduxit. P. Vatinius, qui Dyrrhachium occupaverat, portas Bruto aperuit et exercitum tradidit. C. Antonius se Apolloniam recepit; Cicero Philipp. X. cap. 5. et 6., Plutarchus in Bruto et Dio lib. XLVII, 20. seqq. His de rebus Brutus litteras publice misit, quas C. Pansa consul coacto senatu recitavit et Brutum oratione sua ornavit. Sed Q. Fufius rogatus sententiam Brutum oppugnavit. Contra quem Cicero tum Philippicam decimam dixit; quam Brutus epist. 4. de litteris suis habitam esse contra Calenum ait. Erat Apolloniae adhuc C. Antonius cum septem cohortibus; Philippica X. cap. 7. Inde Buthrotum contendens in itinere primum tres cohortes amisit, quas Brutus concidit: deinde proelio cum Cicerone filio ad Byllidem commisso victus in Bruti potestatem venit; ut Plutarchus in Bruto scribit. Antonium Brutus secum diu honorifice habuit usque eo, ut magistratus insignia illi non adimeret: quam eius clementiam Cicero [1] in epistolis ad eum scriptis saepe accusat. Sed, cum Antonius Apolloniam teneret, ante Kalend. Apriles Romam allatum fuit de morte C. Trebonii, quem P. Dolabella Smyrnae, verberibus ac tormentis, quaestione publicae pecuniae per biduum habita, interfecit; Cicero Philipp. undecima cap. 2. et Dio XLVII, 29. Itaque Dolabella a senatu hostis iudicatus fuit. Postridie cum in senatu agerètur de imperatore deligendo, qui bello Dolabellam persequeretur, L. Caesar censuit P. Servilio hoc bellum extra ordinem mandandum esse; aliis nonnullis placuit, ut consules Dolabellae persequendi causa Asiam et Syriam sortirentur. Cicero sententiam rogatus Philippicam undecimam dixit. In qua primum Trebonii casum deplorans Dolabellae et Antonii crudelitatem accusat: deinde duabus illis sententiis refutatis censet, ut Dolabellam C. Cassius bello persequatur. Quam sententiam se repugnante et irascente Pansa dixisse ad Brutum scribit epist. 5. Ea sententia dicta, quae facile valuisset, nisi Pansa vehementer obstitisset, productus fuit in concionem a tribuno pleb. M. Servilio, eandemque rem ad populum summa contentione egit; epist. 7. lib. XII. ad Famil. Extremo anno superiore turbinis vi simulacrum, quod M. Cicero ante cellam Minervae pridie, quam in exsilium iret, posuerat, dissipatum membris pronum iacuit fractis humeris, brachiis, capite, mortem Ciceroni portendens; ut Obsequens cap. 128. et Dio lib. XLV, 17. scribunt. Quinquatribus, id est XIV. Kal. Apr., senatus decrevit, ut haec Ciceronis

1) Id est, Pseudocicero.

Minerva, custos urbis, restitueretur; epist. 25. lib. XII. ad Famil. Deinde illata pacis mentione ab Antonii amicis senatus legatos ad eum decrevit M. Ciceronem et P. Servilium. Sed, cum eam legationem frustra fore Cicero videret, habuit in senatu Philippicam duodecimam, in qua legationem dissuadet seque ad eam obeundam idoneum non esse demonstrat. Meminit huius legationis Dio quoque lib. XLVI, 32. Pansa deinde initio mensis Aprilis, ut arbitror, ad bellum profecto, M. Aemilius Lepidus (qui, auctore Paterculo lib. II. cap. 63. pontifex max. in C. Caesaris locum furto creatus, decreta sibi Hispania, adhuc in Gallia morabatur) Romam ad senatum misit, ad pacem cum Antonio faciendam cohortans. Ea de re cum in senatu ageretur, multi pacem suaserunt, quod incertus exitus belli esset et quod Lepidus ad pacem hortaretur, qui exercitu cogere posset. Tum M. Tullius rogatus sententiam Philippicam XIII. in senatu dixit: in qua adversariorum rationes confutans pacem cum Antonio et Antonianis esse non posse docet et Antonii animum ex litteris ad Hirtium et Octavianum missis declarat. Cicero tum quoque ad Lepidum misit epist. 27. lib. X. ad Famil., in qua illum, ne se in istam pacificationem interponat, hortatur. Post profectionem Pansae consulis turbulentissimum tempus fuit, cum D. Brutus Mutinae vix iam sustineret. Itaque cum tristis a Mutina fama manaret, omnesque aut foedissimam mortem aut miserabilem fugam cogitarent, inflati laetitia atque insolentia impii cives famam dissipaverunt, Ciceronem pridie Vinalia cum fascibus descensurum esse. Interim XVII. Kalend. Maias, ut Galba ad Ciceronem scribit epist. 30. lib. X. ad Famil., seu, ut Ovidius lib. IV., v. 627. Fast. indicat, XVIII. Kalend. Maias, Antonius proelio ad Mutinam superatus est. Habuit paucis diebus post concionem Romae P. Appuleius tribunus pleb., in qua cum liberare Ciceronem suspicione fascium vellet, una voce cuncta concio declaravit nihil esse a M. Tullio unquam de re publica nisi optime cogitatum. Duabus tribusve horis post optatissimi nuntii et litterae de victoria Mutinensi venerunt. Quo tempore tantae multitudinis, quantam Urbs capiebat, ad Ciceronem concursus est factus; a qua ille maximo clamore atque plausu in Capitolium deductus et in Rostris collocatus domum inde reductus est. Haec sunt apud Ciceronem Philipp. XIV. cap. 6., ep. 2. 6. et 7. ad Brut. et epist. 30. lib. X. et 6. lib. XII. ad Famil. Pridie Vinalia, id est, X. Kalend. Maias, Cicero habuit Philippicam decimam quartam. In qua supplicationem dierum quinquaginta trium imperatorum Pansae, Hirtii et Caesaris nomine ob Antonium hostem superatum decernit: atque ad extremum eos, qui in proelio ceciderant, laudat eorumque proximos consolatur. De supplicatione L. dierum vide Appianum lib. III, 74. Cum Hirtius in proelio cecidisset et Pansa ex volneribus paucis diebus post Bononiae mortuus esset, rumor percrebuit, Ciceronem cos. factum esse; epist. 8. ad Brut. Plutarchus et Appianus III, 82. scribunt M. Tullium ab Octaviano ad consulatus petitionem inductum fuisse. V. Kalend. Maias senatus habitus fuit de iis, qui hostes iudicati erant, bello persequendis; epist. 9. ad Brut. Dedit eo tempore Cicero plures litteras ad D. Brutum et L. Plancum, ut

fusum Antonium persequerentur; quae libro X. et XI. ad Famil. ex**stant.** Interim Antonius fuga transgressus Alpes primo spe colloquii **repulsus a M. Lepido**, mox saepius in conspectum veniens militum **per aversa** castrorum proruto vallo a militibus receptus est; Paterculus lib. II. cap. 63., Plutarchus in Antonio, Appianus lib. III, 83. Lepidus se cum Antonio coniunxit a. d. IV. Kalend. Iun.; epist. 23. lib. X. ad Famil. Pridie Kalend. Quintil. Lepidus sententiis omnibus **hostis a senatu** iudicatus est ceterique, qui una cum illo a re publica **defecerant**: quibus tamen ad sanitatem redeundi ante Kalend. Septembr. **potestas** facta fuit; epist. 10. lib. XII. ad Famil., epist. 16. et 19. ad **Brut.** et Dio lib. XLVI, 51. Octavianus Caesar, ut cognovit Antonium a Lepido receptum ceterosque duces et exercitus consentire pro **partibus**, causam optimatium sine cunctatione deseruit, ad praetextum **mutatae voluntatis** dicta factaque quorundam calumniatus, quasi alii se **puerum**, alii ornandum tollendumque iactassent; Suetonius in Augusto **cap.** 12., Paterculus lib. II. cap. 62., Brutus epist. 20. lib. XI. ad **Famil.** Tum inter eum et Antonium commercia epistolarum et condi**tionum facta** mentio; quod Paterculus scribit. Cumque effecisset, ut **milites inter** se iure iurando sancirent, cum nullo exercitu, qui C. Cae**saris** fuisset, bellum se gesturos, quadringentos milites Romam ad **senatum** misit, qui consulatum sibi nomine exercitus deposcerent: cum quidem cunctante senatu Cornelius centurio, princeps legationis, re**iecto sagulo** ostendens gladii capulum non dubitasset in curia dicere: *Hic faciet, si non feceritis vos*; Suetonius Aug. cap. 26. et Dio libro XLVI, 43., ubi addit, Ciceronem subiecisse: *Si ita consulatum petieritis, cum accipiet.* Militibus re infecta ad Octavianum reversis, Antonium et Lepidum in Italiam arcessivit atque ipse legiones ad urbem hostiliter admovit; Suetonius, Dio et Appianus, qui scribit [1] Ciceronem tum ad Octavianum venisse ac paullo post lectica ex Urbe **fugisse.** C. autem Caesar Octavianus consul cum Q. Pedio statim **factus** est, ut omnes annales testantur. Consulatum Caesarem iniisse **pridie**, quam XX. annos impleret, X. Kalend. Octobres, Paterculus **lib.** II. cap. 65. auctor est. In Liviana epitoma lib. CXIX. legitur **Caesarem consulem** creatum esse, cum annos XIX. haberet. Plutar**chus in Bruto** ex Octaviani commentariis refert ipsum vigesimum an**num egisse**, cum consul primum est factus. Eutropius initio libri VII. ait Caesarem Romam cum exercitu profectum extorsisse, ut sibi vi-

---

1) B. C. III, 92. Cum Octavius, relicto exercitu ultra collem Quirinalem, urbem intrasset, *Κικέρων τῶν σπονδῶν πυθόμενος ἔπραξε διὰ τῶν Καίσαρος φίλων ἐντυχεῖν αὐτῷ καὶ ἐντυχὼν ἀπελογεῖτο καὶ τὴν εἰσήγησιν τῆς ὑπατείας ὑπερεπῇρεν, ἣν αὐτὸς ἐν τῇ βουλῇ πρότερον εἰσηγήσατο. Ὁ δὲ τοσοῦτον ἀπεκρίνατο ἐπισκώπτων, ὅτι τῶν φίλων αὐτῷ τελευταῖος ἐντυγχάνοι. Νυκτὸς δ᾽ ἄφνω δόξης γενομένης, ὅτι δύο τέλη Καίσαρος, τό τε Ἄρειον καὶ τὸ τέταρτον, μεταθοῖτο εἰς τὴν πόλιν ὡς δὲ ἐνέδρας ἐπὶ τὴν πατρίδα ἐπαχθέντα, οἱ στρατηγοὶ καὶ ἡ βουλὴ πάμπαν ἀταλαιπώρως ἐπίστευσαν, καίπερ ὄντος ἐγγυτάτω τοῦ στρατοῦ. — — — ἥ τε βουλὴ νυκτὸς ἐς τὸ βουλευτήριον συνέθεον, Κικέρωνος ἐπὶ ταῖς θύραις αὐτοὺς δεξιουμένου. Ψευδοῦς δὲ τῆς δόξης φανείσης ἐν φορείῳ διέφυγεν.* Etsi Appianus ubique iniquior est in Ciceronem, haec vel refutanda erant vel saltem tangenda a Middletono.

gesimo anno consulatus daretur. Suetonius in Augusto cap. 31. scribit eum in ordinatione anni Sextilem mensem e suo cognomine nuncupasse, quod eo sibi et primus consulatus et insignes victoriae obtigissent. Similiter Dio lib. LVI. tradit Octavianum XIX. die Augusti, eodem, quo primum consulatum ceperat, decessisse. Caesar Octavianus cos. legem tulit de quaestione habenda in eos, quorum opera pater occisus esset; Livius lib. CXX., Appianus lib. III, 95., Dio lib. XLVI, 48. Auctor legis fuit Octavianus, tulit Q. Pedius collega: unde lex Pedia nominatur; eaque omnibus, qui Iulium Caesarem interfecerant, aqua ignique interdictum est; Velleius lib. II. cap. 69., Suetonius in Nerone cap. 3. Consul factus Octavianus Ciceronem, ut Plutarchus in eius vita cap. 46. scribit, valere iussit,[1] et pace cum Antonio Lepidoque facta copias omnes in unum locum contraxerunt ibique imperium Romanum quasi possessionem aliquam inter se diviserunt. Partiti sunt autem provincias inter se hoc modo, ut Caesar utramque Africam cum Sicilia et Sardinia, Lepidus Hispanias et Galliam Narbonensem, Antonius reliquas Gallias haberet; Appianus lib. IV, 2., Dio lib. XLVI, 55. Inter hos etiam convenit, ut ipsi triumviri rei publicae constituendae per quinquennium essent, et ut suos quisque inimicos proscriberet: in qua proscriptione plurimi equites, CXXX. senatorum nomina fuerunt, ut est in Livii epitoma libr. CXX. Tu vide Orosium nostrum lib. VI. cap. 18. Caesarem restitisse aliquamdiu collegis, ne qua fieret proscriptio, sed inceptam utroque acerbius exercuisse Tranquillus Aug. cap. 27. ait. Maximam vero contentionem, inquit Plutarchus, Ciceronis proscriptio praebuit, cum Antonius nullam conditionem acciperet, nisi primus ille interficeretur, Lepidus Antonio assentiretur, Caesar utrique repugnaret. Congressus horum trium occultus in triduum fuit apud Bononiam, in loco remoto a castris et flumine circumfuso; ut Plutarchus non solum in Cicerone, sed et in Antonio tradit. Dio quoque lib. XLVI, 55. scribit triumviros convenisse in parva insula fluminis, quod Bononiam praeterlabitur.[2] Appianus initio libri quarti cap. 2. ait eos congressos esse ad Mutinam in Lavinii fluvii insula. Sed triumvirorum copias ad Bononiam contractas fuisse Suetonius etiam in Augusto cap. 96. auctor est, et Florus cap. 5. lib. IV. tradit pacem inter tres duces factam apud confluentes inter Perusiam et Bononiam. Ibi aiunt Caesarem primis diebus, ut Plutarchus narrat, pro Ciceronis salute cum ceteris concertasse ac tertio demum die concessisse eiusque vitam prodidisse. Fuitque permutatio ita facta: Ciceronem Caesar, L. Paullum fratrem Lepidus, L. Caesarem avunculum Antonius proscribi permisit. *Sed nihil*, inquit Paterculus lib. II. cap. 66., *tam indignum illo tempore fuit, quam quod aut Caesar aliquem proscribere coactus est, aut ab ullo Cicero proscriptus est.* Cesserat ille sub adventum triumvirorum Urbe, ut ex Livio Seneca lib. I. Suasoriarum 7. refert, pro certo habens, id quod erat, non magis Antonio eripi se quam Caesari Cassium et Brutum posse. Primo in Tusculanum fugerat; inde transversis itine-

1) *Κικέρωνα μὲν εἴασε χαίρειν.*
2) Hodie *Reno.*

ribus in Formianum, ut ab Caieta navim conscensurus proficisceretur. Unde aliquoties in altum provectum cum modo venti adversi rettulissent, modo ipse iactationem navis caeco volvente fluctu pati non posset, taedium tandem eum et fugae et vitae cepit; regressusque ad superiorem villam, quae paullo plus mille passibus a mari abest, *Moriar*, inquit, *in patria saepe servata.* Hactenus Livius; Plutarchus vero ita: Erat Cicero in Tusculano cum Quinto fratre; cognita vero proscriptione Asturam in maritimum Ciceronis fundum proficisci atque inde in Macedoniam ad M. Brutum, de cuius victoria laeti rumores afferebantur, transire constituerunt. Ferebantur lecticis confecti maerore atque in itinere subsistentes iunctis lecticis inter se casum suum deplorabant. Quintus vero magis angebatur animo atque inopiae illi in mentem veniebat; nihil enim secum se domo extulisse dicebat; Marco etiam perexiguum viaticum erat: satius igitur esse affirmabat, Marcum fuga antecedere, se convasatum domum recurrere. Hoc consilio probato complexi inter se multisque lacrimis profusis digressi sunt. Quintus non ita multis diebus post a servis proditus inquisitoribus una cum filio suo interfectus est. Ita quidem de Q. Cicerone Plutarchus; Appianus IV, 19. in hanc sententiam: Q. Cicero cum filio comprehensus percussores orabat, ut se ante filium necarent: quod cum filius contra fieri obsecraret, illi se eorum controversiam compositeros dixerunt; itaque alii hunc, alii illum arripientes eodem signo ambos simul occiderunt. Dio lib. XLVII, 10. et 11. ita: Q. Ciceronem filius de medio removit et, quantum in ipso fuit, servavit. Nam et patrem occultavit, ut inveniri non posset, et ea de causa tormentis omnibus excruciatus indicium nullum fecit; sed pater re intellecta, cum admiratione filii, tum misericordia adductus, ultro prodiit seque ipse percussoribus tradidit. Redeamus nunc ad Plutarchum cap. 47. Cicero, inquit ille, Asturam delatus, navem, quam nactus fuit, subito conscendit et oram legens Circaeum usque vento pervenit. Inde solvere [1] gubernatores cum pararent, vel maris metu permotus vel Caesaris fidem non plane desperans in terram egressus est: et milia passuum XIII. fere pedibus Romam versus progressus, animi pendere coepit sententiaque mutata rursus ad mare descendit ibique noctem gravibus et incertis cogitationibus traduxit; adeo, ut in animo haberet Caesaris domum clam ingredi sibique ante lares eius manus inferre atque ita furiales intemperias illi impingere (*ἀλάστορα προσβαλεῖν*). Sed ab ea ratione cruciatus metu depulsus, alia rursus tumultuosa consilia in pectus instituit; et servis se ad Caietam deportandum navigio commisit, ubi praedia habebat et blandum aestate Etesiarum diebus perfugium. Est ibidem supra mare sacellum Apollinis, unde corvi cum clangore ad Ciceronis navem, quae ad litus appellebatur, confertim advolarunt atque ex utraque parte antennae insidentes partim crocita-

1) Ex Plutarchi verbis non patet eum appulisse litori vel portui Circeiensi, ut hactenus oram legens et perveniens rursus solvere inde debuerit; sed oram legens venit e regione Circeiorum, ut maneret navigans; verum inde omissa ora altius mare intrare statuebant nautae: *ἐκεῖθεν δὲ βουλομένων εὐθὺς αἴρειν τῶν κυβερνητῶν.* Illud *εὐθὺς* nec Fabricius nec interpres Plutarchi intellexit. Gron.

runt, partim rudentum capita rostris tutuderunt; idque signum omnibus infaustum est visum. Cicero tamen egressus in villam se recepit et quieti dedit; ibi corvorum magna pars tristi voce ad fenestram assedit; unus in lectum devolavit et rostro vestem, qua Cicero tectus erat, paullatim ab ore ipsius removit. De eadem re Valerius lib. I. cap. 4.: *M. Ciceroni mors imminens auspicio praedicta est: cum enim in villa Caietana esset, corvus in conspectu eius horologii ferrum loco motum excussit et protinus ad ipsum tetendit ac laciniam togae eo usque morsu tenuit, donec servus ad occidendum eum milites venisse nuntiaret.* Hactenus Valerius: ex quo perspicue cognoscitur apud Plutarchum ἐς καπίτας [1] mendose non pro Capua, sed Caieta legi; quamvis Appianus IV, 19. Capuam nominet, ad quam fuerit haec Ciceronis villa, in qua adventantibus inquisitoribus a corvis e somno excitatus sit. Sequitur in Plutarcho: Servi haec aspicientes suam ipsi ignaviam damnarunt, si herilis caedis spectatores esse sustinerent cumque bestias domino opem ferre ac pro indigno eius casu sollicitas esse viderent, ipsi eum non defenderent, partim precibus, partim vi impositum lecticae ad mare detulerunt. Interim percussores cum ministris superveniunt, Herennius centurio et Popillius tribunus militum, quem parricidii reum Cicero olim defenderat.

De Popillio hoc multa Seneca in Declamationibus et Suasoriis. De eodem Valerius lib. V. cap. 3.: *M. Cicero C. Popillium Laenatem Picenae regionis rogatu M. Caelii non minore cura quam eloquentia defendit, eumque causa admodum dubia fluctuantem, salvum ad penates suos remisit. Hic Popillius postea nec re nec verbo a Cicerone laesus ultro M. Antonium rogavit, ut ad illum proscriptum persequendum et iugulandum mitteretur: impetratisque detestabilis ministerii partibus, gaudio exsultans Caietam cucurrit et virum, omitto quod amplissimae dignitatis, certe salubri studio* (ita lege e manuscriptis) *praestantis officii privatim sibi venerandum iugulum praebere iussit; ac protinus caput Romanae eloquentiae et pacis clarissimam dexteram per summum et securum otium amputavit eaque sarcina, tamquam opimis spoliis, alacer in Urbem reversus est neque ei scelestum portanti onus succurrit illud se caput ferre, quod pro capite eius quondam peroraverat.*

Sequitur apud Plutarchum: Percussores cum fores clausas invenissent, eas effregerunt; cumque Cicero non appareret et ii, qui intus erant, scire se, ubi esset, negassent, aiunt adolescentem quendam, a Cicerone in bonis litteris et disciplinis educatum, Quinti fratris libertum, Philologum nomine, tribuno dixisse lecticam per silvestres et opacas ambulationes ad mare deferri. Tribunus igitur cum paucis comitibus circum ambulationes ad exitum cucurrit. Herennius recta per easdem accurrit; quod ubi Cicero animadvertit, servos lecticam ibi deponere iussit. *Satis*, inquit Livius, *constat servos fortiter fideliterque paratos fuisse ad dimicandum: ipsum deponi lecticam et quietos pati, quod sors iniqua cogeret, iussisse.* Appianus scribit multos discurrisse quaerentes, num alicubi Cicero visus esset: cumque alii

1) Editur nunc εἰς Καιήτην.

benevolentia et misericordia permoti eum in alto esse dixissent, clientem Clodii, acerrimi inimici Ciceronis, Popillio Laenati, tribuno militum, indicasse viam, qua lectica deportabatur; eo illum erupisse. Et cum servos longe plures, quam ipse secum habebat, ad dimicandum paratos vidisset, callide exclamasse, *Tribuni, qui in extremo agmine sunt, ingrediantur;* tum servos maiorem multitudinem exspectantes perterritos fuisse. *Cicero*, ait Aufidius Bassus apud Senecam, *paullum remoto velo, postquam armatos vidit: Ego vero consisto, ait; accede, veterane, et, si hoc saltem potes recte facere, incide cervicem. Trementi deinde dubitantique: Quid, si ad me, inquit, primum venissetis?* Brutidius Niger apud eundem: *Elapsus interim altera parte villae Cicero lectica per agros ferebatur; sed ut vidit appropinquare notum sibi militem Popillium nomine, memor defensum a se, laetiore vultu aspexit. At ille, victoribus id ipsum imputaturus, occupat facinus caputque decisum nihil in ultimo fine vitae facientis, quod alterutram in partem posset notari, Antonio portat, oblitus se paullo ante defensum ab illo. Prominenti*, inquit Livius, *ex lectica praebentique immotam cervicem caput praecisum est: nec satis stolidae crudelitati militum fuit; manus quoque, scripsisse aliquid in Antonium exprobrantes, praeciderunt.* Plutarchus: Cicero mentum, ita ut consueverat, tangens, in percussoribus oculos constanter fixit squaloris plenus et capillo demisso macieque ob sollicitudines confectus, usque eo, ut plurimi, Herennio eum iugulante, capita obnuberent. Occisus est praebens cervicem extra lecticam; cum annum iam LXIV. ageret. Praecidit illi iussu Antonii caput et manus, quibus Philippicas scripserat. *Vixit*, ait Livius, *tres et LX. annos: ut, si vis abfuisset, ne immatura quidem mors videri possit.* Eusebius: Cicero in Formiano suo ab Herennio et Popillio occiditur LXIV. aetatis suae anno. Appianus[1]: Occiso Cicerone quidam equis, alii navigiis incitatis properabant Antonio hunc nuntium perferre; eique in foro sedenti Laenas caput et manum eminus ostendit. Quo ille maxime laetatus tribunum militum coronavit et HS. decies centena milia ei pro maximo praemio dedit, quod summum et infensissimum suum inimicum occidisset. Plutarchus: Cum membra Ciceronis Romam perlata essent, Antonius, qui tum forte comitia habebat, iis visis exclamavit: Proscriptionem iam peractam esse: caput autem et manus pro Rostris poni iussit, spectaculum horrendum Romanis, qui se non Ciceronis voltum, sed imaginem animi Antonii videre putabant. Dio lib. XLVII. 8.: Ubi Ciceronis caput allatum fuit, Antonius multis et gravibus probris illatis illud pro Rostris, loco prae aliis conspicuo, poni iussit, ut, unde in ipsum verba faciens auditus fuerat, ibi caput eius cum manu dextra, quae simul praecisa fuerat, conspiceretur. Fulvia vero caput, antequam auferretur, in manus sumpsit atque atroci-

---

1) Sed modum occidendi accuratissime refert Appianus in verbis, quae nescio cur Fabricius omiserit. Laenas *ἐκ τοῦ φορείου τὴν κεφαλὴν ἐπισπάσας ἀπέτεμνεν, ἐς τρὶς ἐπιπλήσσων καὶ ἐπιδιαπρίζων ὑπὸ ἀπειρίας.* In percussore igitur non convenit Plutarcho, qui clare Herennium statuit, cum Appiano, qui manifeste Popillium. Gaon.

bus verbis illudens et conspuens genibus suis imposuit; et linguam ex ore extractam acubus, quibus ad capitis ornatum utebatur, compunxit, additis multis iisque exsecrandis opprobriis. Livius: *Ita relatum caput ad Antonium iussuque eius inter duas manus in Rostris positum, ubi ille consul, ubi saepe consularis, ubi eo ipso anno adversus Antonium, quanta nulla unquam humana vox, cum admiratione eloquentiae auditus fuerat. Vix attollentes lacrimis oculos homines intueri trucidata membra eius poterant.* Cremutius Cordus: *Praecipue tamen solvit pectora omnium in lacrimas gemitusque visa ad caput eius deligata manus dextra, divinae eloquentiae ministra; ceterorumque caedes privatos luctus excitaverunt, illa una communem.* Mortem Ciceronis versibus elegantissimis deploravit Cornelius Severus: in quibus sunt, qui sequuntur.

Abstulit una dies aevi decus ictaque luctu
Conticuit Latiae tristis facundia linguae,
Unica sollicitis quondam tutela salusque,
Egregium semper patriae caput: ille senatus
Vindex, ille fori, legum iurisque togaeque
Publica vox saevis aeternum obmutuit armis.
Informes voltus sparsamque cruore nefando
Canitiem sacrasque manus operumque ministras
Tantorum pedibus civis proiecta superbis
Proculcavit ovans, nec lubrica fata deosque
Respexit: nullo luet hoc Antonius aevo.

Paterculus post narratam caedem M. Tullii in haec verba erumpit I. 66.: *Nihil tamen egisti, M. Antoni, mercedem caelestissimi oris et clarissimi capitis abscisi numerando auctoramentoque funebri ad conservatoris quondam rei publicae tantique consulis invitando necem. Rapuisti tu M. Ciceroni lucem sollicitam et aetatem senilem et vitam miseriorem te principe quam sub te triumviro mortem: famam vero gloriamque factorum atque dictorum adeo non abstulisti, ut auxeris. Vivit vivetque per omnem seculorum memoriam: dumque hoc vel forte vel providentia vel utcunque constitutum rerum naturae corpus, quod ille paene solus Romanorum animo vidit, ingenio complexus est, eloquentia illuminavit, manebit incolume, comitem aevi sui laudem Ciceronis trahet, omnisque posteritas illius in te scripta mirabitur, tuum in eum factum exsecrabitur; citiusque in mundo genus hominum quam huius nomen cadet.* Ciceronem hoc anno VII. Idus occisum esse, testimonio Tironis liberti scribit Tacitus in dialogo de Oratoribus c. 17.; intelligo autem Idus Decembr., quoniam triumviri inierunt V. Kal. Decembres, ut est in lapide Colotiano. Vixit igitur Cicero annos LXIII. menses XI., dies V. sive annos LXIV. minus XXVI. diebus.

Nunc ad extremum illud addam, quod Desiderius Lignamineus Patavinus ante annos sedecim divolgavit.[1] Cum anno Christi M.D.XLIV.

1) Impudentissimum istud mendacium plus quam Ligorianum hunc habet indicem: *Sepulchri facies M. T. Ciceronis, paucis ante annis in Zacyntho Insula*

Kalend. Decembr. Angelus Apulus Minorita in Zacyntho insula Venetorum, quae in mari Ionio Epiro adiacet, apud sacellum D. Mariae Gratiosae non longe a littore maris coenobii fundamenta ageret, sepulchrum antiquissimum reperit cum hac inscriptione: ***M. TYLLI CICERO HAVE. ET TU TEPTIA ANTΩNIA.*** In eodem sepulchro inventae sunt duae urnae vitreae, una maior cinerum, altera minor lacrimarum, ut volunt; in maioris fundo erat vitro inscriptum: ***AVE MAR. TUL.*** Hoc monumentum ibi in sacrario templi adservatur et Ciceronis nostri esse putatur. Verum in huiusmodi rebus mihi Epicharmi cantilenam illam *μέμνασο ἀπιστεῖν*, ad aurem utramque insusurrari facile patior[1]: cum praesertim in epitaphio quodam, quod in libro manuscripto *ἀδέσποτον* subiicitur, Arpinatem Ciceronem lapide extra Caietam servari inveniam; quem Lignamineus a servis crematum et in Zacynthum delatum fuisse putat.

---

reperti, et a F. Desyderio Lignamineo Patavino in lucem aediti, Venetiis, Ioan. Gryphius excudebat, MDLVII. folia quattuor, forma maxima. Recusum est in *B. G. Struvii Bibliotheca libr. rariorum Theca I. Ienae* 1719. 4. p. 159. seqq. — De Ciceronis imaginibus cfr. Visconti *Iconographie Romaine Part.* I. p. 256.

1) Bene Fabricius; cuius prudentiam confirmat Cl. Iac. Sponius in Itinerario, cuius haec verba merentur adscribi: *Au-dessus de la ville en allant à la forteresse, il y a une église appelée Ste-Hélie, où selon que quelques-uns ont écrit, on avait trouvé le tombeau de Cicéron et de Tertia Antonia sa femme; mais je n'y remarquai autre chose qu'un fond d'urne de porphyre, et je ne pus apprendre aucune nouvelle du reste.* Gron.

MEMORABILIA VITAE CICERONIS

PER ANNOS DIGESTA

A

SCHUETZIO

ATQUE EMENDATA

A

LEONARDO USTERIO

PROF. BERNENSI.

Anni U. C. Varr.	Anni ante Chr. nat.		Anni Ciceronis.
648	106[1]	Coss. *C. Atilius Serranus*, *Q. Servilius Caepio.*[2] M. Tullius Cicero natus Arpini a. d. III. Nonas Ianuarias[3], patre M. Tullio Cicerone, matre Helvia.[4] Marius in Numidia bellum gerit contra Iugurtham. — Cn. Pompeius Magnus natus prid. Kal. Oct.	1
649	105	Coss. *P. Rutilius Rufus*, *Cn. Mallius.* Iugurtha L. Cornelio Sullae, Marii quaestori, vinctus traditur, ab eoque ad Marium deducitur.	2
650	104	Coss. *C. Marius II.*, *C. Flavius Fimbria.* C. Marius Kal. Ian. de Iugurtha triumphat. Bellum adversus Cimbros et Teutonos decernitur.	3
651	103	Coss. *C. Marius III.*, *L. Aurelius Orestes.* Hunc annum Marius in apparando bello Cimbrico consumit. Eodem aut superiore natus esse videtur Q. Cicero Marci frater.	4

1) In annis ante Christum natum, quo vitaretur confusio, secuti sumus volgarem rationem, id est Almeloveenii et St. Allaisii (*Art de vérifier les dates avant l'ère chrétienne*. Paris. 1819.), ex qua Christus natus est a. u. c. 754. Varron. Alii numerant ex anno Varroniano 751., ita ut a nostris numeris in *Memorabilibus vitae Ciceronis* apud Schuetzium et Matthiaeum in Epistolis Cic. terni anni deducendi sint. Noster igitur annus a. Chr. n. 106. illis est 103., noster 43., quo Cicero occisus est, 40. Vera autem ratio a Sanclementio et Idelero demonstrata haec est, ut Christus natus sit a. u. c. 747. Varr. 2) Brut. 43. 3) Legg. II. 1. 4) ad Att. VII. 5. XIII. 42. 5) ad Fam. XVI. 26.

nni .C.	Ante C.N.		Anni Cic.
52	102	Coss. *C. Marius IV., Q. Lutatius Catulus.* C. Marius Teutonos et Ambrones ad aquas Sextias prope Massiliam vincit. — Antonius orator maritimos praedones persequitur. Archias poëta Romam venit.[1]	5
53	101	Coss. *C. Marius V., M'. Aquilius.* M'. Aquilius cos. adversus fugitivos in Siciliam missus, bello servili, Athenione duce interfecto, finem imponit. Propter huius belli memoriam idem, cum a L. Fufio de repetundis accusatus esset, defendente Antonio, absolutus est. — C. Marius cos. cum Q. Lutatio Catulo procos. Cimbros ad Athesin fluvium proelio vincit.	6
54	100	Coss. *C. Marius VI., L. Valerius Flaccus.* L. Appuleii Saturnini trib. pl. et C. Servilii Glauciae seditio; uterque interficitur. Is Q. Metello Numidico, quod in eius legem agrariam iurare nollet, diem dixit, qui urbe maluit quam sententia decedere.	7
55	99	Coss. *M. Antonius* (orator), *A. Postumius Albinus.* Q. Metellus Numidicus rogatione Q. Calidii trib. pl. in civitatem restituitur.	8
56	98	Coss. *Q. Caelius Metellus Nepos, T. Didius.* Lex Caecilia Didia, qua iubentur leges per trinundinum promulgari et cavetur de duabus aut pluribus rebus non una lege coniungendis (ne quis per saturam ferret).	9
57	97	Coss. *Cn. Cornelius Lentulus, P. Licinius Crassus.* Censores L. Valerius Flaccus et M. Antonius orator lustrum faciunt.	10
58	96	Coss. *Cn. Domitius Ahenobarbus, C. Cassius Longinus.* Ptolemaeus Apion, rex Cyrenarum, testamento populum Romanum heredem facit..	11
59	95	Coss. *L. Licinius Crassus, Q. Mucius Scaevola.* Lex Licinia Mucia, lata de civitate, ne quis sit pro cive, qui non sit civis, praecipua belli Marsici causa.	12
60	94	Coss. *C. Caelius Caldus, L. Domitius Ahenobarbus.*	13

1) pro Archia 5.

Anni U.C.	Ante C.N.		Anni Cic.
661	93	Coss. *C. Valerius Flaccus, M. Herennius.*	14
662	92	Coss. *C. Claudius Pulcher, M. Perperna.*	15
663	91	Coss. *L. Marcius Philippus, Sex. Iulius Caesar.* Ciceroni puero toga virilis datur.[1] Poëma Pontium Glaucum condit et carmen heroicum Marii nomine inscriptum.[2] M. Livius Drusus trib. iudicia ab equitibus ad senatum transferre cupit. Idem socios et Italicos populos ad spem civitatis Romanae sollicitat; mox autem a Q. Vario e foro rediens in atrio domus suae cultello vulneratus moritur. Eodem anno moritur L. Crassus orator.[3]	16
664	90	Coss. *L. Iulius Caesar, P. Rutilius Lupus.* Bellum oritur sociale seu Marsicum. Deficientibus ob negatam civitatem sociis Italis Q. Varius legem tulit, ut quaereretur de iis, quorum opera consiliove socii contra populum Rom. arma sumpsissent; sed senatus decrevit, ne, dum tumultus Italicus esset, iudicia exercerentur. Cicero Arati phaenomena Latinis versibus reddit.[4]	17
665	89	Coss. *Cn. Pompeius Strabo, L. Porcius Cato.* Cicero in bello Marsico tiro est in Cn. Pompeii cos. exercitu.[5] Hoc anno lege Plotia, lata a M. Plautio Silvano trib. pl., iudicia cum senatoribus et equitibus communicata sunt. Idem trib. pl. legem tulit de vi armatis hominibus, ut de eius capite quaereretur, qui vim fecisset.	18
666	88	Coss. *L. Cornelius Sulla, Q. Pompeius Rufus.* P. Sulpicius trib. pl. auctore Mario perniciosas leges promulgat; Q. Pompeii consulis filium, Sullae generum, occidit. Sulla cum exercitu venit ad urbem. P. Sulpicius occiditur. Marius primum Minturnas, deinde in Africam fugit.[6] Sulla, rebus in urbe compositis, ad bellum Mithridaticum proficiscitur. Q. Pompeius cos. in castra adversus Marsos profectus Cn.	19

1) Lael. 1. 2) Plut. Cic. 1. De Leg. I. 1. De Cicerone puero cfr. etiam de Or. II. 1. 3) Cfr. de Or. III. 1. 2. 4) Eius poem. fragm. vide de Div. I. 47. De ceteris Tullii nostri studiis cfr. de Or. I. 34. 5) Phil. XII. 11. 6) pro Planc. 10. Vell. Pat. II. 19.

Anni U.C.	Ante C.N.		Anni Cic.
		Pompeii procos. hortatu, cui succedere in imperio debebat, a militibus occiditur. Cicero Romae operam dat Phaedro Epicureo,[1] deinde Philoni, Academiae principi.[2] Ius civile cognoscit auctore et duce Scaevola augure, quo mortuo se confert ad Q. Mucium Scaevolam Pontificem.[3]	
667	87	Coss. *Cn. Octavius*, *L. Cornelius Cinna.* Cinna cos. perniciosis legibus per vim latis a collega Cn. Octavio Urbe expellitur, eique senatus magistratum abrogat, L. Cornelium Merulam sufficit. Ille autem Italicas civitates sollicitat, App. Claudii exercitum in potestatem suam accipit, Marium cum reliquis exsulibus revocat. Quo facto hic ad Urbem cum exercitu accedit atque captam caedibus et rapinis vastat. Multi senatores, in iisque clarissimi viri, Q. Catulus, M. Antonius, C. et L. Caesares fratres trucidantur.[4] Cornelius Merula se consulatu abdicat sibique venas incidit. Cicero Romae Apollonio Moloni Rhodio, clarissimo rhetori, operam dat.[5]	20
668	86	Coss. *L. Cornelius Cinna II.*, *C. Marius VII.* Marius cos. Idibus Ian. moritur.[6] Ei suffectus L. Valerius Flaccus, a Cinna missus, ut Sullae ad bellum Mithridaticum succederet, in Asiam traiicit. Hoc tempore Cicero scripsit libros Rhetoricorum, quorum duo supersunt de Inventione.[7]	21
669 et	85 et	Coss. *L. Cornelius Cinna III.*, *Cn. Papirius Carbo.*	22 et
670	84	Coss. *Cn. Papirius Carbo II.*, *L. Cornelius Cinna IV.* Sulla bellum cum Mithridate feliciter gerit. Cicero Romae apud Stoicum Diodotum cum in aliis rebus, tum studiosissime in dialecticis exercetur, praeterea pergit Latine et Graece declamitare.[8] Eodem tempore Xenophontis Oeconomicum et aliquot	23

1) ad Fam. XIII. 1. 2) Brut. 89. 3) Lael. 1. Brut. 90. cfr. de Q. Mucio de Or. I. 45. 4) Tusc. V. 19. de Or. III. 3. 5) Brut. 89. 6) de Nat. Deor. III. 32. 7) de Or. I. 2. 8) Brut. 90.

Anni U.C.	Ante C.N.		Anni Cic.
		Platonis dialogos e Graeco in Latinum sermonem convertit.	
671	83	Coss. *L. Cornelius Scipio Asiaticus*, *C. Iunius Norbanus Bulbus.*	24
		Sulla pace cum Mithridate facta in Italiam redit, C. Norbanum cos. proelio vincit. Scipio alter cos. ad Teanum cum exercitu profectus cum Sulla de pacis et rei publicae ordinandae conditionibus agit [1], de quibus cum inter eos haud convenisset, exercitus Scipionis signa ad Sullam transfert; ipse cum filio solus in castris relictus a Sulla dimittitur et Massiliam abit exsulatum. [2] Capitolium de caelo tactum conflagrat.	
672	82	Coss. *C. Marius C. F.*, *Cn. Papirius Carbo III.*	25
		L. Damasippus praetor auctore Mario cos. omnem nobilitatem trucidat. Sulla fuso ad Sacriportum exercitu in Urbem venit, inimicos fuga elapsos proscribit, eorumque bona publicat. Deinde praesidio Urbi imposito Cn. Carbonem [3], alterum consulem, aliquot proeliis vincit, quem mox, in Siciliam elapsum, Cn. Pompeius captum interfecit. Postremo reliquos Marianae factionis duces Carinatem, Damasippum et C. Marcium Censorinum cum sociis ingenti pugna superat. Quo facto in Urbem redit et magna civium multitudine crudelissime trucidata *dictator* ab interrege L. Valerio Flacco lege ad populum lata creatur [4]; quam dictaturam per aliquot annos tenet, consules tamen creari passus.	
673	81	Coss. *M. Tullius Decula*, *Cn. Cornelius Dolabella.*	26
		Sulla rem publicam novis legibus constituit. Cn. Pompeius, bello in Africa cum Domitio et Hiarba rege Numidiae confecto, XXVI. annos natus eques triumphat.	
		Cicero orationem habet *pro Quintio*.	
674	80	Coss. *L. Cornelius Sulla II. Q. Caecilius Metellus Pius.*	27
		Cicero defendit Sex. Roscium Amerinum parricidii reum. [5]	

1) Phil. XII. 11. 2) pro Sestio 3. 3) ad Fam. IX. 21 extr. 4) de lege agr. III. 2. 5) Brut. 90. cfr. de Off. II. 14.

nni .C.	Ante C.N.		Anni Cic.
75	79	Coss. *P. Servilius Vatia Isauricus, App. Claudius Pulcher.* Sulla se dictatura abdicat. **Cicero Arretinae mulieris libertatem contra Cottam defendit.[1] Deinde proficiscitur in Graeciam. Athenis Antiocho Ascalonitae operam dat; Phaedrum et Zenonem Epicureos audit.[2]**	28
76	78	Coss. *M. Aemilius Lepidus, Q. Lutatius Catulus.* L. Cornelius Sulla moritur.[3] M. Lepidus cos. in Galliam provinciam sibi decretam profectus acta Sullae rescindere et proscriptos revocare conatur, exercitu ad Urbem admoto; unde a Catulo cos. et Cn. Pompeio repulsus exsul in Sardinia moritur. **Cicero Athenis apud Demetrium Syrum dicendi magistrum exercetur. Deinde Asiam peragrat operamque dat Menippo Stratonicensi, Xenocli Adramytteno, Aeschylo Gnidio, Dionysio Magneti rhetoribus. Rhodi apud Apollonium Molonem Graece declamitat et Posidonium philosophum Stoicum audit.[4]**	29
77	77	Coss. *D. Iunius Brutus, Mam. Aemilius Lepidus Livianus.* Cn. Pompeius mittitur contra Sertorium. **Cicero ex itinere in Graeciam et Asiam revertitur et Terentiam uxorem ducit.**	30
78	76	Coss. *Cn. Octavius*[5], *C. Scribonius Curio.* In Hispania adversus Sertorium acerrime pugnatur. **Cicero causas complures in foro agit, in primis orationem habet pro *Roscio Comoedo*.[6] Deinde quaesturam petens, in comitiis tributis cunctis suffragiis quaestor fit.[7]**	31
79	75	Coss. *L. Octavius, C. Aurelius Cotta.* **Cicero quaestor in Sicilia Lilybaetanus praetore Sex. Peducaeo.[8]**	32
80	74	Coss. *L. Licinius Lucullus, M. Aurelius Cotta.* M. Antonius Creticus, M. triumviri pater cura-	33

1) pro Caec. 33. 2) Brut. 91. de Fin. I. 5. De mysteriis Eleus cfr. de legg. II. 14. 3) de Sulla cfr. de Fin. III. 22. Off. II. 28 de legg. II. 22. 4) Brut. 91. 5) de Fin. II. 28. extr. 6) de Roscio cfr. de Or. I. 28. Val. Max. VIII. 7. 7) Brut. 92. in Pis. 1. 8) in Verrem II. V. 14. Tusc. V. 23.

Anni U.C.	Ante C.N.		Anni Cic.
		tionem orae maritimae nactus Siciliam aliasque provincias depopulatur, deinde Cretensibus bello illato, re male gesta moritur. Cicero ex quaestura Siciliensi ad Urbem redit[1].	
681	73	Coss. *M. Terentius Varro Lucullus, C. Cassius Varus.* In Italia bellum a gladiatoribus excitatur duce Spartaco. L. Lucullus bellum contra Mithridatem gerit, Cyzicum urbem obsidione liberat.	34
682	72	Coss. *L. Gellius Poplicola, Cn. Cornelius Lentulus Clodianus.* Lucullus Mithridatem in Pontum persequitur. Spartacus utrumque consulem proelio vincit.	35
683	71	Coss. *Cn. Aufidius Orestes, P. Cornelius Lentulus Sura.* Mithridates ad generum suum Tigranem in Armeniam fugit. Spartacus a M. Licinio Crasso[2] praetore proelio victus perit. Extremo anno Pompeius Magnus bello Sertoriano confecto ex Hispania redux, deletis reliquiis gladiatorum, triumphat.[3]	36
684	70	Coss. *Cn. Pompeius Magnus, M. Licinius Crassus.* Cicero aedilis designatus, Siculorum patrocinio suscepto, C. Verrem, qui Siciliam provinciam per triennium rapinis et crudelitate vexaverat, repetundarum postulatum in iudicium vocat.[4] Ad istam causam pertinet *divinatio in Caecilium* et *Actio* Cic. *prima in Verrem. Actionis secundae libri quinque* postea, Verre iam exsulante, conscripti sunt. Hoc anno L. Aurelius Cotta praetor tulit legem iudiciariam ad populum, qua iudicia, quae lege Cornelia penes senatores fuerant, communicata sunt cum equitibus et tribunis aerariis. Tribunicia potestas in integrum restituta est.	37
685	69	Coss. *Q. Hortensius, Q. Caecilius Metellus Creticus.* Cicero *aedilis* trinos ludos facit modico sumptu.[5] *M. Fonteium* ex Gallia provincia, quam pro prae-	38

1) pro Planc. 26. 2) Cfr. in Pis. 24. 3) Cfr. pro lege Man. 11. pro Sest. 31. 4) Brutus 92. cfr. Verr. I. 5. 5) in Pis. 1. Verr. II. V. 14. pro Mur. 19. de Off. II. 17. Plut. Cic. 9. extr.

Anni U. C.	Ante C. N.		Anni Cic.
		tore per triennium rexerat, repetundarum reum, oratione defendit. Ad eundem annum referenda videtur oratio *pro Caecina*.	
686	68	Coss. *L. Caecilius Metellus*, *Q. Marcius Rex*. Hoc anno incipiunt Ciceronis epistolae ad Atticum. L. Cicero M. frater patruelis moritur.[1]	39
687	67	Coss. *C. Calpurnius Piso*, *M'. Acilius Glabrio*. Cicero praeturam petit et inter octo praetores primus designatur.[2] Anno exeunte filiam Tulliam C. Pisoni L. F. Frugi despondet, nondum scil. nubilem, nuptiis in annum abhinc tertium dilatis. Cn. Pompeio Magno bellum adversus piratas[3] defertur lege Gabinia. L. Roscius Otho trib. pl. legem tulit, ut equites in XIV. ordinibus spectarent.[4]	40
688	66	Coss. *M'. Aemilius Lepidus*, *L. Volcatius Tullus*. Cicero *praeturam* gerit; eius frater Q. aedilitatem petit. Ipse orationem *pro lege Manilia* a trib. pl. C. Manilio promulgata habuit, ut bellum cum Mithridate a Lucullo gestum Cn. Pompeio Magno committeretur. Eodem hoc anno dixit pro *A. Cluentio* et pro *M. Fundanio*.	41
689	65	Coss. *L. Aurelius Cotta*, *L. Manlius Torquatus*. Cicero C. Cornelium Gallum de maiestate accusatum apud Q. Gallium praetorem defendit.[5]	42
690	64	Coss. *L. Iulius Caesar*, *C. Marcius Figulus*. Cicero consulatum petit. Habet *orationem in toga candida* contra Catilinae et Antonii coitionem. Consul designatur cum C. Antonio.[6] Ei filius nascitur.[7] Tulliam filiam XIII annos natam C. Pisoni L. F. Frugi in matrimonium dat.[8] Pater Tullio nostro decedit a. d. XVIII. Kal. Dec.[9] C. Iulius Caesar praetor quaesturam inter sicarios exercet.	43
691	63	Coss. *M. Tullius Cicero*, *C. Antonius*. P. Servilius Rullus trib. pl. *legem* promulgaverat *agrariam*. Contra eam Cicero tres orationes ha-	44

1) ad Att. I. 5. 2) pro lege Man. 1. Brut. 93. 3) pro lege Man. 11. 12. 4) pro Mur. 19. 5) Cfr. Or. 67. 70. Quintil. VIII. 3. 6) de lege agr. II. 2. 7) ad Att. I. 2. 8) Ibid. 3. 9) Ibid. 6.

Anni U.C	Ante C.N.		Anni Cic.
		buit, primam in senatu, secundam et tertiam in concione ad populum.[1] Hanc secutae sunt orationes pro *L. Roscio Othone*[2] (vid. ad a. 687); pro *Rabirio Postumo*; de *proscriptorum filiis*, quos Sulla paternis opibus et petendorum honorum iure excluserat; quam legem etiamsi duram Cicero tamen rei publicae causa servandam esse defendit.[3] Sequitur oratio habita, *cum provinciam in concione deponeret.* Deinde cum Catilinae furores[4] in coniurationem adversus rem publ. erupissent, Cicero habuit *orationes Catilinarias*; tum *L. Murenam*, cos. designatum, de ambitu accusatum defendit.[5]	
692	62	Coss. *D. Iunius Silanus*, *L. Licinius Murena.* Catilina, adversus quem Antonius procos. cum exercitu missus erat, victus ab eius legato M. Petreio perit. Antonius in Macedoniam, quae provincia ei obtigerat, proficiscitur. Pompeius confecto Mithridatico bello redit. Metellus Nepos trib. pl. in concione in Ciceronem et senatum invehitur, negans cives coniurationis Catilinae socios indicta causa necandos fuisse. Ei opponit Cicero orationem Metellianam. Idem h. a. emit domum in Palatio.[6] Extremo anno Clodius Pompeiae Caesaris uxoris amore captus, cum in eius domo Bonae Deae pro populo fieret, clam veste muliebri ingressus et agnitus foras eiicitur.[7] — Hoc anno Cicero habuit orationem pro *P. Cornelio Sulla*, a L. Torquato coniurationis accusato. Eodem Q. Cicero M. frater praeturam gessit.	45
693	61	Coss. *M. Pupius Piso Calpurnianus*, *M. Valerius Messala Niger.* Clodius incesti crimine accusatus id amoliri studet, cum diceret, se illa nocte non Romae, sed Interamnae fuisse. Cicero testis productus dicit illum eodem die ad se domum venisse; Clodius tamen absolvitur. Q. Ciceroni M. fratri ex praetura Asia provincia obtingit. Cicero Clodium in senatu tum oratione perpetua, tum altercatione frangit.[8] Hoc anno idem orationem pro *Archia poëta* habuit.	46

1) Cfr. in Pis 2. 2) Plut. Cic. 13. 3) de Off. III. 25. in Pis. 2. 4) Cfr. pro Caelio 5. 6. pro Mur. 24—26. 5) Cfr. pro Flacco 39. et de omni Cic. consulatu in Pis. 3. pro Sulla 1. 6) ad Fam. V. 6. 7) ad Att. I. 13. Parad. IV. 2. extr. 8) ad Att. I. 16.

Anni U. C.	Ante C. N.		Anni Cic.
		Pompeius III. et prid. Kal. Oct. de Mithridate, Tigrane aliisque regibus victis triumphum agit. Caesar ex praetura Hispaniam obtinet.	
694	60	Coss. *L. Afranius*, *Q. Caecilius Metellus Celer*.	47
		Initio anni Cicero effecit, ne Q. fratri in Asia succederetur. P. Clodius Ciceronis ulciscendi causa tribunatus cupidus transitionem ad plebem molitur. Cicero *commentarium consulatus* sui scribit; de eodem librum Graece scriptum edit; denique poëma de consulatu tribus libris conscribit.[1]	
		Hoc anno ad finem vergente Pompeius cum C. Iulio Caesare et M. Licinio Crasso coitionem facit.	
695	59	Coss. *C. Iulius Caesar*, *M. Calpurnius Bibulus*.	48
		Cicero legationem sibi a Caesare oblatam aspernatur, idemque locum in XX Viris agro Campano dividundo recusat. Quod Caesar aegre ferens Clodium, qui se P. Fonteio plebeio homini in adoptionem dederat, ad plebem traducit.[2] Hoc anno C. Antonius, post reditum e provincia accusatus, a Cicerone defenditur. Condemnatus tamen exsul abit in Cephaleniam. Postea Cicero Thermum bis defendit effecitque, ut absolveretur. Deinde orationem habuit pro *L. Valerio Flacco* a D. Laelio repetundarum accusato, eumque de manifestissimis criminibus ioci opportunitate exemit.	
		Caesari consuli, rogatione P. Vatinii trib. pl., invito senatu, Gallia citerior cum Illyrico et tribus legionibus in quinquennium decernitur, quo facto senatus ei Galliam ulteriorem cum alia legione addit. P. Clodius comitiis tribuniciis trib. pl. designatur eumque tribunatum adit mense Decembri.	
696	58	Coss. *L. Calpurnius Piso Caesoninus*, *A. Gabinius*.	49
		Clodius trib. pl. leges tulit 1. ut frumentum populo gratis daretur, 2. ne quis per eos dies, quibus cum populo agi liceret, de caelo servaret, 3. de collegiis restituendis novisque instituendis, 4. ne quem censores in senatu legendo praeterirent neve qua ignominia afficerent, nisi qui apud eos accusatus et utriusque censoris sententia damnatus esset.	

1) ad Att. I. 19. 2) de prov. Cons. 17. ad Att. I. 18. cfr. ibidem II. 19. IX. 2.

Anni U. C.	Ante C. N.		Anni Cic.
		Praeterea legem tulit, ut, qui civem Romanum indemnatum interemisset, ei aqua et igni interdiceretur. Quo facto Cicero vestem mutat, et sordidatus populo supplicat.[1] Multi senatores et XX milia hominum aliorum, in primis equites fere omnes, vestitum mutant.[2] Cicero mense Martio extremo Urbe cedit.[3] Post eius discessum Clodius de eius exsilio ad populum refert edictumque proponit, ut illi aqua et igni interdiceretur et ne intra quadringenta milia passuum ei liceret esse. Deinde Ciceronis domum in Palatio, item villam Tusculanam et Formianam incendit, bona diripit.[4] Cicero Vibonem, Thurium, Tarentum, Brundisium petit, et X. Kal. Iun. Thessalonicam venit.[5] Inde cum ei spes reditus facta esset, Dyrrhachium redit circa VI. Kal. Dec. Q. frater ante Kal. Maias Asia provincia decessit, quam per triennium obtinuerat. Cicerone expulso, Clodius legem tulit de Ptolemaeo, rege Cypri, ut bona eius publicarentur et regnum in provinciae formam redigeretur; quod negotium M. Catoni mandatum est.	
697	57	Coss. *P. Cornelius Lentulus Spinther*, *Q. Caecilius Metellus Nepos.* Kalendis Ianuariis Lentulus Spinther cos. de revocando Cicerone in senatu agere coepit, adiuvantibus fere omnibus tribunis plebis, in primis P. Sestio et T. Annio Milone. His studiis effectum est, ut primum SCtum fieret de eius salute, deinde lex de eo revocando ad populum lata prid. Nonas Sextil. omnium centuriarum consensu perlata est.[6] Eodem die Cicero Dyrrhachio profectus Nonis Sextil. Tulliae natali Brundisium venit. Inde per Italiam omnium municipiorum, praefecturarum, coloniarum summa gratulatione et plausu exceptus Romam venit prid. Non. Sept. Postridie senatui, deinde populo, concione a consulibus data gratias egit.[7] Prid. Kal. Oct. Cicero apud pontifices pro *domo* dicit. Do-	50

1) Cfr. ad Att. III. 15. 2) pro Sestio 14. 3) Omnem rationem facti et consilii sui exposuit Cicero pro Sest. 16—22. pro Planc. 35—37. in Pisonem 9. 4) pro Sest. 24., pro C. Rabirio 17. 5) pro Planc. 40. 41. 6) pro Sest. 31—41. 54—58. 60—62. in Pisonem 15. 7) ad Att. IV. 1. pro Sest. 63. in Pisonem 22.

nni .C.	Ante C. N.		Anni Cic.
		mus in Palatio, Tusculana et Formiana villa pecunia publica aedificanda locatur.[1]	
		Hoc anno statim post Ciceronis reditum in eiusque sententiam fit SCtum, ex eoque lex promulgatur, ut Pompeio per quinquennium potestas rei frumentariae toto orbe terrarum daretur.[2] In quindecim legatis, quos huius rei causa Pompeius sibi legavit, fuit Q. Cicero, isque in eo negotio in Sardiniam profectus est.	
98	56	Coss. *Cn. Cornelius Lentulus Marcellinus*, *L. Marcius Philippus.*	51
		Initio anni Cicero in senatu agit, ut P. Lentulo Ciliciae procos. negotium daretur Ptolemaei regis in regnum reducendi. *P. Sestius* a M. Tullio Albinovano lege Lutatia de vi postulatus defenditur a Cicerone oratione quae exstat, et absolvitur. In eum Vatinius testimonium dixerat. Itaque Cicero perpetua *interrogatione* eius vitam et tribunatum reprehendit. III. Id. Febr. Bestiam defendit de ambitu accusatum. Prid. Non. Apr. Tulliam filiam Furio Crassipedi despondet. Cum anno superiore prodigia in agro Latiniensi facta essent et haruspices cum alias causas, tum hanc attulissent, quod loca sacra pro profanis haberentur; Clodius aedilis in concione dixit, domum Ciceronis etiam inter ea loca esse, quae consecrata profana haberentur; quo tempore oratio a Cicerone *de haruspicum responsis* habita esse fingitur. Deinde defendit *L. Cornelium Balbum* Gaditanum, quem accusator negaverat iure civitate donatum. Paullo post in senatu habuit orationem *de provinciis consularibus*. Eodem anno defendit *M. Caelium* de auro, quod a Clodia sumpsisse, et de veneno, quod ei parasse dicebatur, accusatum.	
		C. Iulius Caesar, exercitu in hibernis collocato, discedens in Italiam Lucae hiemat. Eo Pompeium et Crassum vocat, cum iisque paciscitur, ut ambo consulatum alterum petant, et hac ratione L. Domitium consulatu detrudant, qui minatus erat se, si consul factus esset, Caesari exercitus ademturum.	
9	55	Coss. *Cn. Pompeius Magnus II.*, *M. Licinius Crassus II.*	52
		Consules ex interregno magistratum ineunt. Pro-	

1) ad Att. IV. 2. 5. 2) ad Att. IV. 1.

Anni U. C.	Ante C. N.		Anni Cic.
		vinciae iis in quinquennium decernuntur, Pompeio Hispaniae cum Africa, Crasso Syria, Galliae Caesari in alterum quinquennium prorogantur. Pompeius provincias suas per legatos Afranium et Petreium administrari iubet, ipse in Italia manet. M. Crassus ad bellum Parthis inferendum antequam paludatus in provinciam exiret, apud Ciceronem in Crassipedis generi hortis coenat. Hoc anno Cicero orationem habuit in *Pisonem*, scripsitque libros tres *de Oratore*[1]; ut nonnemo falso volt, etiam *libros tres de temporibus suis*.	
700	54	Coss. *L. Domitius Ahenobarbus*, *App. Claudius Pulcher*. Cicero *Crassi* causam in senatu defendit; orationes habuit pro *Vatinio*, pro *Messio* et *Druso*, pro *M. Aemilio Scauro* a C. Triario repetundarum postulato, pro *Cn. Plancio*, pro *A. Gabinio* repetundarum accusato, (quem rogatu Pompeii defendit;) pro *C. Rabirio Postumo* maiestatis reo. Otium impendit libris *de re publica* scribendis.[2] Q. Cicero legatus Caesaris in Galliam proficiscitur.[3] Iulia Caesaris filia Cn. Pompeii Magni uxor moritur.	53
701	53	Coss. *Cn. Domitius Calvinus, M. Valerius Messala.* Hi consules non Kal. Ianuariis magistratum inierunt, sed post plura interregna mense Aprili demum creati sunt. Cicero, postquam M. Crassus exercitu a Parthis deleto perierat, in eius locum *augur* factus est.[4]	54
702	52	Coss. *Cn. Pompeius Magnus III. sine collega.* Hoc anno Milo, P. Plautius Hypsaeus et Q. Metellus Scipio consulatum, Clodius praeturam petebat. Ambitus non more maiorum, sed largitione aperta agebatur: denique res ad vim et caedem spectabat. XIII. Kal. Febr., cum Milo Lanuvium ad flaminem ibi prodendum proficisceretur, obviam ei fit Clodius Aricia rediens et pugna coorta interficitur. Pompeius ab interrege Ser. Sulpicio V. Kal. Martias cos. creatus paullatim coepit se a Caesare avertere. Uxorem ducit Corneliam, Q. Metelli Scipionis	55

1) ad Fam. I. 9. 2) de Legg. II. 10. 3) Cfr. ad Att. IV. 18. 4) Philipp. II. 4. Brut. I.

Anni U. C.	Ante C. N.		Anni Cic.
		filiam, socerumque sibi in quinque extremos huius anni menses collegam in consulatu subrogavit. Cicero Milonem de vi accusatum defendit, sed ita ut fori adspectu, iussu Pompeii militibus circumdati et acclamationibus Clodianorum perturbatus parum constanter diceret. Eam quae exstat pro *Milone* orationem postea scripsit, cum Milo condemnatus Massiliam exsulatum abisset. Deinde defendit *M. Saufeium*, qui absolutus est. Mense Decembri T. Munatius Plancus Bursa, tribunatu plebis deposito, accusatus a Cicerone et condemnatus est. Hoc anno vel sequentis initio, certe post Milonianum iudicium, scripsit Cicero *libros de legibus.*[1]	
703	51	Coss. *Ser. Sulpicius Rufus, M. Claudius Marcellus.* Cum superiore anno SCto cautum esset, ne quis praetorius aut consularis intra quinquennium in provinciam iret, coacti sunt ii provincias administrare, qui in eas e consulatu et praetura nondum iverant. Itaque Ciceroni obtigit Cilicia pro consule regenda, cum exercitu peditum XII. M., equitum MMDC. Successit in provincia App. Claudio. Laodiceam in provinciam venit prid. Kal. Sext.[2]	56
704	50	Coss. *L. Aemilius Paullus, C. Claudius C. F. Marcellus.* Ciceroni Romae pro re bene gesta supplicationes decernuntur.[3] Ipse III. Kal. Sext. de provincia decedens C. Caelium quaestorem ei praefecit. Epheso profectus Kal. Oct. Athenas venit prid. Id. Patris Tironem aegrum reliquit. Brundisium venit VII. Kal. Dec.	57
705	49	Coss. *C. Claudius M. F. Marcellus, L. Cornelius Lentulus Crus.* Cicero prid. Non. Ian. ad Urbem accedens in ipsam incidit flammam civilis discordiae inter Caesarem et Pompeium.[4] Kal. Ian. factum est SCtum, ut ante Kal. Mart. Caesar exercitum dimitteret; si non faceret, eum adversus rem publ. facturum videri. Ei SCto intercedunt trib. pl. M. Antonius et Q. Cassius. Senatus consulibus, praetoribus, tribunis pl.	58

1) ad Fam. IX. 2 extr. 2) Cfr. ad Att. V. 2. 7. 10. 15. 3) ad Fam. XV. 4. 4) Ibid. XVI. 11.

Anni U. C.	Ante C. N.		Anni Cic.
		iisque, qui pro consulibus ad urbem erant, negotium dedit, ut curarent, ne quid res publica detrimenti caperet. Cicero, cum frustra omnia esset expertus, quae ad concordiam pertinerent, postquam Caesar, Rubicone traiecto, complura oppida occupaverat, una cum consulibus, qui Pompeium sequebantur, ab Urbe discessit et Capuam oramque maritimam a Formiis tuendam suscepit. Pompeius VIII. Kal. Mart. Brundisium venit. VII. Id. Mart. Caesar ad murum castra ponit. XVI. Kal. Apr. Pompeius Brundisio, cum omnibus copiis, navibus in Graeciam traiicit. Caesar postero die oppidum ingressus et concionatus Romam proficiscitur, quo in itinere Cicero eum convenit. VII. Id. Iun., postquam Arpini filio togam puram dederat, Pompeium in Graeciam secuturus navem conscendit. Caesar Hispania potitur, superatis Pompeii legatis, et a M. Lepido praetore dictator dictus Romae comitia habet, quibus ipse cum P. Servilio cos. creatur.	
706	48	Coss. *C. Iulius Caesar II.*, *P. Servilius Vatia Isauricus.* Caesar prid. Non. Ian. Brundisio in Epirum traiicit, Pompeium Dyrrhachii obsidet, qui inde elapsus bellum in Thessaliam transfert, ubi proelio ad Pharsalum prid. Kal. Oct. a Caesare victus in Aegyptum fugit ad Ptolemaeum puerum ibique interficitur. Caesar bellum Alexandrinum gerit. Cicero ab armis discedens Brundisium venit.	59
707	47	*C. Iulius Caesar II.* Dictator, *M. Antonius* Magister Equitum. Caesar, bello Alexandrino confecto, mense Septembri in Italiam rediit eique Cicero obviam processit. Caesar ut eum sibi occurrere vidit, descendit eumque salutavit, cum eoque colloquens multa stadia processit. Paullo post Cicero, qui usque ad id tempus Brundisii commoratus erat, in Urbem venit. Tribus extremis h. a. mensibus coss. fuerunt Q. Fufius Calenus et P. Vatinius. Caesar VI. Kal. Ian. Lilybaeo in Africam traiecit, bellum adversus Pompeianos, Scipionem et Catonem et Iubam Mauritaniae regem gesturus.	60

Anni U.C.	Ante C.N.		Anni Cic.
708	46	Coss. *C. Iulius Caesar III.*, *M. Aemilius Lepidus.* *C. Iulius Caesar simul* III. Dictator, *M. Aemilius Lepidus* Mag. Equitum. Caesar initio mensis Aprilis Scipionem et Iubam vincit Paucis diebus post M. Cato Uticae sibi mortem consciscit. Caesar, Africano bello confecto, Id. Iuniis classem conscendit et die tertio in Sardiniam venit. Inde III. Kal. Quint. profectus Romam venit a. d. VII. Kal. Sext. Ibi quatuor triumphis actis rem publ., summam potestatem nactus, constituit. Extremo anno ad bellum Hispaniense adversus Pompeii liberos profectus est et post XXVII dies in Hispaniam venit. Eodem anno Caesar fastos correxit et ut in posterum ex Kal. Ian. temporum ratio magis congrueret, inter Novembr. et Decembr. menses duos alios interiecit, ita ut hic annus servato vetere mense intercalario, XV. mensium esset. Cicero h. a. *partitiones oratorias*, deinde *laudem Catonis* scripsit, cui Caesar *Anticatonem* opposuit. Deinde scripsit *Oratorem* ad M. Brutum, qui tum Galliae Cisalpinae praeerat. Prid. Kal. intercalar. priores apud Caesarem habuit orationem pro *Q. Ligario*, quem Q. Aelius Tubero accusaverat. Extremo anno cum Terentia uxore divortium fecit.	61
709	45	Coss. *C. Iulius Caesar IV.* Dictator, *M. Aemilius Lepidus* Mag. Equitum. *Caesar simul* IV. consul *sine collega fuit.* Caesar, victis in Hispania Pompeii filiis, Sexto et Cnaeo, mense Octobri Romam reversus consulatu se abdicat et Q. Fabium Maximum et C. Trebonium sibi sufficit. Ultimo autem Decembris die cum Fabius decessisset, Trebonius vero abesset, C. Caninius Rebilus consul renuntiatur, qui, ut Cicero iocabatur, adeo vigilans consul fuit, ut toto consulatu somnum non viderit. Cicero initio h. a. vel superiore exeunte missa Terentia Publiliam uxorem duxit, cuius bona heres a patre fideicommissarius relictus custodiebat. Tullia eius filia, post divortium cum Dolabella factum, Romae filiolum peperit et paullo post diem obiit supremum. Cicero vehementer eius morte afflictus, Publilia dimissa, Asturae se abdidit doloremque suum partim fani Tulliae erigendi consilio, partim	62

Anni U.C.	Ante C.N.		Anni Cic.
		libris scribendis lenire studet.[1] Scripsit igitur h. a. *Consolationem* s. librum de luctu minuendo, libros *de finibus bonorum et malorum*, *Academicas quaestiones*. Animum etiam adiecit libro ad Caesarem de re publ. ordinanda scribendo. Mense Aprili filium suum studiorum causa Athenas mittit; et paullo post Astura discedit reliquosque menses partim in Tusculano, partim in Arpinati aliisque villis transigit; mense Octobri Romam se confert; mense autem Decembri in Puteolanum, ubi XII. Kal. Ian. Caesarem eiusque comites hospitio accepit.	
710	44	Coss. *C. Iulius Caesar V., M. Antonius.* Primis anni mensibus Cicero absolvit *Tusculanas disputationes.* Caesar Idibus Martiis in curia a coniuratis M. Bruto, C. Cassio aliisque interficitur. Coniurati se recipiunt in Capitolium. Dolabella in Caesaris locum cos. sufficitur. Cicero XVI. Kal. Apr. in aede Telluris pacem suadet et discordiarum memoriam oblivione delendam censet. Antonio idem se velle simulante, Caesaris interfectores Capitolio descendunt; M. Bruto Creta, Cassio Africa, Trebonio Asia, Cimbro Bithynia, D. Bruto Gallia citerior decernitur. Caesar autem cum funere elatus et ab Antonio laudatus esset, Brutus et Cassius a plebis ira sibi metuentes Urbem relinquunt et Antii et Lanuvii commorantur. Antonius Italiam percursat. Cicero villas suas lustrat; scribitque libros *de natura deorum*, *de divinatione*, *de fato*, *de amicitia*, *de senectute* et *de gloria*. Dolabella columnam in foro a plebe Caesari statutam evertit hominesque seditiosos ultimis suppliciis afficit. C. Octavius, heres Caesaris, Apollonia Neapolim venit XIV. Kal. Maias. Kalendis Iuniis senatores cum in senatu, ut Antonius edixerat, adesse vellent, armorum eius metu perterriti diffugiunt. Cicero villas obit et libros *de officiis* scribere aggreditur. Et cum haberet ius legationis liberae, consilium cepit in Graeciam proficiscendi. Itaque XII. Kal. Sextil. Velia proficiscens, (ubi in ipsa navigatione *Topica* ad Trebatium scripsit) Rhegium et Kal. Sext. Syracusas venit. Inde	63

1) Tusc. IV. 29. ad Att. XII. 15. et 36.

Anni U. C.	Ante C. N.		Anni Cic.
		postero die nave conscensa ventis reiectus ad Leucopetram promontorium agri Rhegini, cum Rhegini quidam Roma venientes ea narrassent, quae spem facerent fore, ut Antonius cederet et Caesaris interfectores Romam redirent, Ciceronem vero desiderari et, quod Urbe abesset, accusari dixissent, profectionis consilio abiecto Romam properat et prid. Kal. Sept. in Urbem venit. Antonius Kal. Sept. senatum habuit de supplicationibus Caesari decernendis. Cicero in senatum non venit, fortasse metuens ab Antonio insidias, misit tamen ad Antonium, qui ei diceret se ex via languere. Antonius in senatu dixit, nisi veniret, fabros se missurum et domum eius disturbaturum. Postridie Antonio absente Cicero in senatum venit, habuitque orationem, quae dicitur *Philippica prima*. Ob quam Antonius ira incensus inimicitias ei denuntiat eumque a. d. XIII. Kal. Oct. in senatu adesse iubet. Ipse interea per XVII dies in Tiburtino Scipionis declamitans meditatus est orationem, quam XIII. Kal. Oct. in aede Concordiae contra Ciceronem habuit. Cicero in senatu non affuit, metu insidiarum ab amicis prohibitus. Antonii vero orationi opposuit *Philippicam secundam*, non habitam quidem, sed ita conscriptam, quasi eam XIII. Kal. Oct. in praesentem Antonium habuisset. Extremis Octobris diebus et mense Novembri Cicero Puteolanum suum ceterasque villas obit librosque *de Officiis* perficit. Interim Antonius VII. Id. Oct. obviam ivit legionibus quattuor e Macedonia redeuntibus easque sibi conciliare studuit. Brundisium venit VII. Id. Oct. Octavius autem, sive, ut Caesaris hereditate adita nominabatur, *Caesar Octavianus*, veteranos Caesaris excivit, multisque aliis accedentibus iustum exercitum contraxit. Paullo post legiones Martia et Quarta Antonium reliquerunt et ad Octavianum transierunt. Quo nuntio allato Antonius cum senatum in Capitolium a. d. IV. Kal. Dec. vocasset, valde perculsus confestim senatum dimisit et paludatus in Galliam citeriorem discessit. Dec. Brutus autem edictum proposuit, quo se provinciam Galliam in S. P. Q. R. potestate retenturum pollicebatur. Cicero V. Id. Dec. ad Urbem rediit, cum novi tribuni XIII. Kal. Ian. senatum convocassent, ipse	

Anni U.C.	Ante C.N.		Anni Cic.
		sententiam rogatus ea dixit, quae complexus est *Philippica tertia*. Censuit autem res eas, quas Caesar adolescens egisset, publica auctoritate confirmandas, legiones, quae Antonium deseruissent, laudandas, Dec. Brutum, qui se Antonio in Gallia obiecisset, ornandum. SCto in hanc sententiam facto Cicero in concionem productus populo, quae acta et decreta essent, exposuit *Philippica quarta*.	
711	43	Coss. *C. Vibius Pansa*, *A. Hirtius*. Kal. Ianuariis consules rettulerunt de Antonio, qui Brutum Mutinae circumsedebat. Cumque Piso aliique legatos ad Antonium mittendos censuissent, habuit Cicero *Philippicam quintam*, in qua legationem istam ut senatus et populi Romani maiestate indignam dissuasit et, ut hostis iudicaretur Antonius, incubuit. Pridie tamen Non. Ian. factum est SCtum, ut Ser. Sulpicius, L. Piso et L. Philippus cum mandatis ad Antonium proficiscerentur eique denuntiarent, ne D. Brutum oppugnaret, ne delectus haberet; et ut esset in S. P. Q. R. potestate. De eo SCto Cicero, in concionem productus ab Appuleio trib. pl., ad populum rettulit *Philippica sexta*. Paullo post cum Pansa consul senatum de Appia via et de Moneta, unus autem trib. pl. de Lupercis consuluisset, Cicero in sententia dicenda egressus est relationem et (*Philippica septima*) pacem cum Antonio dissuasit, quia turpis esset, quia periculosa, quia esse non posset. Legati ab Antonio (praeter Ser. Sulpicium, qui in legatione obierat) initio Febr. Romam reversi intolerabilia Antonii postulata rettulerunt. Senatus tumultum decernendum censuit, cum belli nomen nonnullis haud placuisset, quod Cicero Idib. Mart. *Philippica octava* reprehendit Fufiumque Calenum de pace agentem aliosque Antonio faventes obiurgavit. Postridie cum de ornando Ser. Sulpicio in senatu ageretur, Cicero statuam pedestrem aeneam in Rostris ei ponendam censuit *Philippica nona*. Postea cum Pansa cos. M. Bruti (s. Q. Caepionis Bruti) litteras publice missas de rebus in Macedonia feliciter gestis recitasset eumque Q. Fufius Calenus oppugnasset, Cicero *Philippica decima* Calenum refutavit et Q. Hortensio Macedoniae procos., qui Brutum in comparando exercitu adiuverat, huius	64

Anni U. C.	Ante C. N.		Anni Cic.
		ius provinciae administrationem confirmandam esse censuit. Et cum ante Kal. April. Romam allatum esset de morte C. Trebonii, quem P. Dolabella Smyrnae crudelissime verberibus ac tormentis cruciatum interfecerat, isque hostis iudicatus esset, Cicero postridie, cum de imperatore adversus Dolabellam ageretur, *Philippicam* habuit *undecimam*, qua C. Cassium deligendum esse, qui Dolabellam terra marique persequeretur, demonstravit. Eandem rem, productus a M. Servilio trib. pl. in concionem, magna contentione summoque clamore et consensu populi egit. Deinde cum Pansa cos. de legatis iterum ad Antonium de pace mittendis rettulisset, iique, qui primi sententiam dixêrant, hanc legationem P. Servilio et Ciceroni mandandam esse censuissent, Cicero *Philippica duodecima* negavit pacem cum Antonio fieri posse, illamque legationem deprecatus est. Paullo post Pansa consule ad bellum profecto, cum de litteris M. Aemilii Lepidi ad senatum missis ageretur, quibus eum ad pacem cum Antonio faciendam hortabatur, Cicero *Philippica decima tertia* iterum istam pacem dissuasit litterasque ab Antonio ad Hirtium et Octavianum missas recitavit, ita ut singulas eius sententias confutaret. XVII. Kal. Maias Antonius proelio ad Mutinam superatus est, in quo alter cos. Hirtius cecidit, alter Pansa vulneratus est et paucis post diebus Bononiae mortuus. Laeto autem nuntio de victoria Mutinensi Romam allato, Cicero ab ingenti multitudine maximo plausu in Capitolium ductus, in Rostris collocatus, inde domum reductus est. Prid. Vinalia X. Kal. Maias Cicero habuit *Philippicam decimam quartam*, qua trium ducum Hirtii, Pansae, Caesaris Octaviani nomine quinquaginta dierum supplicationem decernendam, militibusque, qui pro re publ. interierint, monumentum faciendum censuit. IV. Kal. Iun. M. Lepidus se cum Antonio post proelium Mutinense Alpes transgresso coniunxit et prid. Kal. Quint. hostis iudicatus est. Paullo post Caesar Octavianus causam optimatium deseruit Antoniumque et Lepidum in Italiam arcessivit, et cum Q. Pedio consul creatus X. Kal. Oct. consulatum adiit. Deinde pace facta inter Caesarem Octavianum, Antonium et Lepidum, apud confluentes inter Perusiam et Bononiam congressos,	

Anni U.C.	Ante C.N.		Anni Cic.
		convenit, ut ipsi triumviri rei publ. constituendae per quinquennium essent, et ut suos quisque inimicos proscriberet. Itaque Antonius in Ciceronem, qui Urbe relicta Asturam confugerat, percussores immisit Herennium centurionem et M. Popilium Laenatem, a quibus VII. Id. Decembres interfectus est.	

„Nihil tam indignum illo tempore fuit, quam quod aut Caesar aliquem proscribere coactus est aut ab ullo Cicero proscriptus est abscisaque scelere Antonii vox publica est, cum eius salutem nemo defendisset, qui per tot annos et publicam civitatis et privatam civium defenderat. Nihil tamen egisti, M. Antoni: (cogit enim excedere propositi formam operis erumpens animo ac pectore indignatio;) nihil, inquam, egisti, mercedem caelestissimi oris et clarissimi capitis abscisi numerando auctoramentoque funebri ad conservatoris quondam rei publicae tantique cos. invitando necem. Rapuisti tu M. Ciceroni lucem sollicitam et aetatem senilem et vitam miseriorem te principe, quam sub te triumviro mortem: famam vero gloriamque factorum atque dictorum adeo non abstulisti, ut auxeris. Vivit vivetque per omnem seculorum memoriam; dumque hoc vel forte vel providentia vel utcunque constitutum rerum naturae corpus, quod ille paene solus Romanorum animo vidit, ingenio complexus est, eloquentia illuminavit, manebit incolume, comitem aevi sui laudem Ciceronis trahet; omnisque posteritas illius in te scripta mirabitur, tuum in eum factum exsecrabitur; citiusque in mundo genus hominum quam (huius nomen) cadet."

Vell. Pat. II. 66.

TABULAE

KALENDARIUM ROMANORUM VETUS

QUALE FUIT AB A. U. 691. USQUE AD A. U. 709.

COMPARANTES

CUM FORMA ANNI IULIANA.

AD ILLUSTRANDAS CICERONIS EPISTOLAS

COMPOSUIT

M. GUILIELMUS FERDINANDUS KORB.

PRAEFATIO.

Cum nuper in libello, quem de chronologia Flavii Iosephi totiusque historiae Hebraicae editurus sum, elaborando ad ea tempora pervenissem, quibus res Iudaeorum a Romanis pendere coeperunt, ideoque mihi accuratius inquirendum esset etiam in eam historiae Romanae partem, quae a Pompeio Hierosolyma expugnante usque ad Vespasiani Titique tempora pertinet, vix aliter fieri potuit, quam ut animum ad eam quoque quaestionem adverterem, quae est de veteris kalendarii Romani forma, qualis fuerit per annos annum ab Urbe condita 708., qui fuit confusionis ultimus, proxime antecedentes. Quam quidem quaestionem nemo profecto erit, qui curiosam atque inutilem esse iudicet, si reputaverit secum, accurata illorum temporum cognitione quanta lux oritura sit cum omni historiae Romanae, tum innumerabilibus veterum scriptorum, Ciceronis maxime, locis, qui nunc sunt difficiles atque obscuri.

Idelerus autem, vir de omni chronologia immortaliter meritus, in egregio libro, quem inscripsit *Handbuch der mathematischen und technischen Chronologie*, *Tom II. pag.* 115 *sq.*, *Nauzium*[1] maxime secutus, tabulam exhibuit, secundum quam Kalendae Ianuariae inde ab A. U. 691. usque ad 709. in hosce anni Iuliani dies inciderint:

A.	U.	691.	in	diem	14.	Martii	anni	ante	Chr.	63.
»	»	692.	»	»	4.	»	»	»	»	62.
»	»	693.	»	»	22.	Februarii	»	»	»	61.
»	»	694.	»	»	11.	»	»	»	»	60.
»	»	695.	»	»	1.	»	»	»	»	59.
»	»	696.	»	»	22.	Ianuarii	»	»	»	58.
»	»	697.	»	»	12.	»	»	»	»	57.
»	»	698.	»	»	1.	»	»	»	»	56.
»	»	699.	»	»	22.	Decembris	»	»	»	56.
»	»	700.	»	»	12.	»	»	»	»	55.
»	»	701.	»	»	2.	»	»	»	»	54.

1) *de la Nauze*, le calendrier romain depuis les décemvirs jusqu'à la correction de Jules-César. (Mémoires de l'Académie des Inscriptions, tom. XXVI.)

A. U.	702.	in diem	21.	Novembris	anni ante Chr.	53.
» »	703.	» »	3.	Decembris	» » »	52.
» »	704.	» »	23.	Novembris	» » »	51.
» »	705.	» »	13.	»	» » »	50.
» »	706.	» »	2.	»	» » »	49.
» »	707.	» »	23.	Octobris	» » »	48.
» »	708.	» »	13.	»	» » »	47.
» »	709.	» »	1.	Ianuarii	» » »	45.

Et id quidem omni dubitatione caret, A. U. 708. Kalendas Ianuarias incidisse in diem 13. Octobris. Censorinus enim de die natali: „Adeo aberratum est, inquit, ut C. Caesar pontifex maximus suo III. et M. Aemilii Lepidi consulatu, quo retro delictum corrigeret, duos menses intercalarios dierum sexaginta septem in mensem Novembrem et Decembrem interponeret, cum iam mense Februario dies tres et viginti intercalasset; faceretque eum annum dierum CDXLV., simul providens in futurum, ne iterum erraretur. Nam intercalario mense sublato annum civilem ad solis cursum formavit. Itaque diebus CCCLV. addidit X, quos per septem menses, qui dies undetricenos habebant, ita distribuit, ut Ianuario et Sextili et Decembri bini accederent, ceteris singuli: eosque dies extremis partibus mensium apposuit, ne scilicet religiones sui cuiusque mensis a loco submoverentur. Quapropter nunc cum in septem mensibus dies singuli et triceni sint, quattuor tamen illi ita primitus instituti eo dinoscuntur, quod Nonas habent septimanas, ceteri quintanas."

Veteres autem chronologi, Scaligerum dico, Petavium et qui hos duumviros sequuntur, in ea sententia sunt, ut opinentur, eandem anni confusionem, quae fuit A. U. 708., iam A. U. 691. fuisse et ab hoc inde anno intercalatis altero quoque anno viginti duobus aut viginti tribus diebus neque auctam esse neque diminutam.[1] A quibus dissentit Nauzius, ab A. U. 691. usque ad 708. non nisi semel inter-

1) Cfr. Scaliger de emendat. temporum lib. II. pag. 177: „Temporibus Ciceronis, cum Iulius emendationem suam aggressus est, sine dubio idem fuit caput Ianuarii, nempe circiter XIII. aut XIIII. Octobr. Quare lib. II. (ep. 3.) ad Quintum fratrem ita scribit: *Cura, mi frater, ut valeas et quamquam est hiems, tamen Sardiniam istam esse cogites.* Scribebat XV. Kal. Martias. Sequenti epistola scribens post III. Id. Martias, *Spero*, inquit, *nos ante hiemem contubernales fore.* Si Martius est hibernus, Ianuarius fuit autumnalis. Attico scribens post Martium (lib. VIII. ep. 3. scripta sec. Schützium a. d. X. Kal. Mart. A. U. 701.): *Infero mari nobis, incerto cursu, hieme maxima navigandum est.* Ecce hiems maxima post Martium. Eodem libro (immo lib. IX. ep. 3.): *Non esse nobis faciles ex Italia exitus, cum ea tota armis praesidiisque teneatur, hieme praesertim.* Scripsit hanc post illam superiorem. Libro sequenti ait milites in hiberna deduci mense Aprili. Et libro V. (ep. 11. scr. IX. Kal. Sext. 702.) a Sextili incipit putare menses aestivos. Tanto intervallo abfuit finis anni Romani a priscis metis brumae. Postremo idem (ad Attic. lib. X. ep. 17. scr. 704.) scribens ex a. d. XVII.

calatum esse putans, quia per totum illud tempus nullum est intercalationis vestigium, nisi A. U. 702., quo intercalatum esse constat ex Asconio Pediano, qui in Commentar. in Ciceronis orationem pro Milone pag. 186. Ed. Lugd. Batav. 1644., Ed. Baiteri p. 37. Pompeium ab interrege Servio Sulpicio V. Kalendas Martias mense intercalario consulem creatum esse memoriae prodidit. Errasse autem Scaligerum et Petavium bene et accurate demonstravit IDELERUS tom II. pag. 110., his verbis: *Dass, wenn auch* de la Nauze *nicht bis auf den Tag Recht, doch seine Vorgänger entschieden Unrecht haben, geht meines Erachtens unwidersprechlich aus den Zeitumständen der catilinarischen Verschwörung hervor. Aus der Rede* pro P. Sulla *ersehen wir, dass Catilina und seine Mitverschworenen ihre Plane in der Nacht verabredeten*, quae consecuta est posterum diem Nonarum Novembr., *also in der zum 7. November. Am 8. hielt Cicero die erste seiner noch vorhandenen Reden gegen ihn und am folgenden Tage die zweite. In der letztern nun sagt er* (cap. 10): Verumtamen quid sibi isti miseri volunt? num suas secum mulierculas sunt in castra ducturi? quemadmodum autem illis carere poterunt, *his praesertim noctibus?* quo autem pacto illi Apenninum *atque illas pruinas ac nives perferent? Diess passt schlecht auf die letzte Hälfte des August, in die der 9. November gehört haben müsste, wenn der 1. Januarius des verschobenen römischen Kalenders dem 13. October des julianischen entsprochen hätte.* Dio Cassius *ferner berichtet* (XXXVII, 39.), *Catilina sei* g l e i c h i m *Anfange des Jahrs, in welchem Julius Silanus und L. Licinius Consuln gewesen* (692 *d. St.), vernichtet worden, also nach der gewöhnlichen Ansicht bis zur Mitte des Octobers, und doch sagt Cicero in seiner Rede* pro P. Sestio c. 5: Si M. Petreii non excellens animus et amor rei publicae, . . . non summa auctoritas apud milites . . . fuisset, *datus illo in bello esset hiemi locus*, neque unquam Catilina, *cum e pruina Apennini atque e nivibus illis emersisset*, atque aestatem integram nactus Italiae calles et pastorum stabula populari coepisset, sine multo sanguine ac sine totius Italiae vastitate miserrima concidisset. *Alles dies stimmt, wie man sieht, sehr gut zu* de la Nauze's *Ansicht, dass der römische Kalender damals um dritthalb Monate retardirte; denn der kurze gegen Catilina unternommene Feldzug trifft hiernach auf den Februar. Auch gehen obige Verse des Cicero*[1]

Kal. Iun. ait se aequinoctium moratum esse, quod valde perturbatum erat; ut appareat, illis temporibus Ianuarium Romanum in Octobrem Iulianum incurrisse." Haec quidem Scaliger: quid vero de his locis statuendum sit, infra docebitur.

1) De Divin. I, 11: Quod ferme dirum in tempus cecidere Latinae,
Cum claram speciem concreto lumine luna
Abdidit et subito stellanti nocte perempta est.

offenbar auf eine totale Mondfinsterniss, nicht zu gedenken, dass die Feriae Latinae, *mit denen er dieselbe in Verbindung bringt, als ein auf dem hohen* Mons Albanus *gefeiertes Volksfest der Einwohner Latiums, schicklicher in den Mai als in den November zu setzen sind.*

Sed quamquam haec rectissime ab Idelero disputata sunt, tamen nihil aliud ex illis Ciceronis locis sequitur quam errasse Scaligerum et Petavium, Kalendas Ianuarias A. U. 691. in diem 13. vel 23. Octobris incidisse putantes. Superest igitur, ut demonstrem, ne uno quidem die a vero aberrasse Nauzium, Kalendas istas Ianuarias diem 14. Martii A. a. Chr. 63. fuisse asseverantem. Quod mea quidem sententia ex iis demonstrari potest, quae de die natali Augusti apud Suetonium exstant. De quo idem Idelerus disserens non solum in magnum, quod mireris, errorem incidisse mihi videtur, sed etiam praetermisisse id, in quo cardo rei vertitur. Iis enim, quae supra adscripsimus, haec addit: *Noch eine Bestätigung erhält diese Ansicht durch den Horoskop des August, der sich nach der Stellung, die man sonst den römischen Monaten während Cicero's Consulat gab, nicht befriedigend erklären lässt. Dieser Gegenstand, der zu vielen Streitigkeiten Anlass gegeben hat, verdient hier eine Erörterung. — August wurde nach* Suetonius (August. c. 5.) M. Tullio Cicerone, C. Antonio Coss. IX. Kal. Octobr. „paullo ante solis exortum" *geboren. Hier fragt sich zuvörderst, ob der 23. September des damaligen verschobenen römischen Kalenders oder des julianischen gemeint sei. Letzteres nimmt Dodwell* (de Cyclis X, 3.) *an, voraussetzend, dass August das römische Datum seiner Geburt auf den späterhin von Cäsar rectificirten Kalender reducirt habe. Für diese Meinung spricht die Lebensdauer, die wir ihm beigelegt finden; denn vom 23. julianischen September des Jahres* 691 *d. St. bis zum* 19. *August* 767, *wo er starb, verfliessen* 76 *Jahre weniger* 35 *Tage, die ihm Suetonius* (c. 101) *oder* 75 *Jahre,* 10 *Monate,* 26 *Tage, die ihm* Dio Cassius (LVI, 30.) *gibt. Es ist aber weit wahrscheinlicher, dass der 23. September des alten Kalenders nach Einführung des neuen unverändert als der Geburtstag des Imperators beibehalten wurde, und die beiden Geschichtschreiber hiernach seine Lebensdauer berechnet haben, ohne sich um den gewiss schon damals schwer zu bestimmenden Sitz dieses Tages im julianischen Kalender zu kümmern. Dies ist auch Scaliger's und Petavius Meinung. Nun erzählt Suetonius*

Qui Kalendas Ianuarias A. U. 691. in diem 13. Octobris incidisse putant, non possunt quin dicant, Ciceronem loqui de luna die 7. Novembris A. a. Chr. 61. ex parte obscurata. Nauzius vero totius lunae obscurationem die 14. Maii A. a. Chr. 63. factam intelligendam esse censet.

(c. 94), *August habe sich von dem Mathematiker (Astrologen) Theogenes die Nativität stellen lassen und so viel Vertrauen zu dessen Verkündigungen gefasst*, ut thema suum volgaverit nummumque argenteum nota sideris Capricorni, quo natus est, percusserit. *Dergleichen Münzen sind noch mehrere vorhanden. Der Horoskop des August, d. i. das in der Stunde seiner Geburt aufgehende Zeichen des Thierkreises, war also, wenn anders Theogenes richtig gerechnet hatte, der Steinbock. Wie ist aber dieses Zeichen und die Frühstunde, in der die Geburt geschehen sein soll, mit dem Iulius zu vereinigen, auf den damals nach der gewöhnlichen Annahme der 23. römische September traf?* Scaliger (Emend. temp. lib. V. pag. 443) *durchhauet den Knoten, indem er den* Suetonius *in der Angabe der Tagszeit eines Irrthums beschuldigt, und die Geburt auf den Abend setzt. Alles hingegen geht klar auseinander, wenn wir der Ansicht des französischen Gelehrten beitreten. Nach dieser traf der 23. römische September auf den 28. julianischen November, und erwägen wir, dass die Römer die Aequinoctien und Solstitien auf die achten Grade der entsprechenden Zeichen setzten, so werden wir keine Schwierigkeit finden, den Aufgang des Steinbocks mit der* ante solis exortum *erfolgten Geburt des Imperators zusammenzubringen.*

Verum enim vero exeunte Novembri, ubi sol Sagittarium obtinet, Capricornus post solem exoritur, non ante solem. Sed maxime in eo erravit Idelerus, quod Augustum die 23. Septembris ex veteris kalendarii ratione natum esse putat. Quod falsissimum esse docet Suetonius, cap. 94. dicens: Quo natus est die, cum de Catilinae coniuratione ageretur in curia et Octavius ob uxoris puerperium serius affuisset, nota ac volgata res est, P. Nigidium, comperta morae causa, ut horam quoque partus acceperit, affirmasse, dominum terrarum orbi natum. Cuius loci vim Idelerus infringere quidem studet, pag. 113 in margine dicens: *Bedenkt man, dass Cicero schon eine geraume Zeit vor Ausbruch der Verschwörung von ihrer Existenz unterrichtet war und den Senat davon in Kenntniss setzte, so wird man bei dieser Notiz wenig Schwierigkeit finden. Dodwell hingegen benutzt sie, um den 9. November des alten Kalenders, an welchem die zweite catilinarische Rede gehalten worden ist, als den eigentlichen Geburtstag Augusts festzustellen.* Sed quamquam verum est, Ciceronem iam diu notitiam illius coniurationis habuisse, ad senatum tamen tum demum de ea rettulit, cum urbem ab insidiis privato consilio diutius tueri non posset, ut dicit Salustius cap. 29., addens, his auditis senatum decrevisse, darent operam consules, ne quid res publica detrimenti caperet. Paucis diebus ante, id est, die 19. Octobris, primum in senatu dixerat Cicero, dissimulato Catilinae nomine, fore

aliquam coniurationem. Cfr. Ciceronis orat. primam in Catilinam cap. 3., pro Murena cap. 25. et *Geschichte der römischen Bürgerkriege vom Anfange der Gracchischen Unruhen bis auf die Alleinherrschaft des Augustus*, *von Heinr. C. Reiff*. tom. II. pag. 290. Cum igitur ante diem 19. Octobris de Catilinae coniuratione in senatu actum non sit, Augustus die 23. Septembris natus esse non potest. Immo patet, emendato demum a Caesare kalendario in diem 23. Septembris natales Augusti esse translatos. Ex Nauzii autem sententia eo anno, quo natus est Augustus, Kalendae Ianuariae in diem 14. Martii Iuliani inciderunt, ita ut annus 73 diebus serius, quam debebat, inciperet. Dies autem 23. Septembris secundum anni rationem Iulianam ipsis 73 diebus distat a die 5. Decembris. Nonis autem Decembribus constat quam maxime de Catilinae coniuratione in senatu actum esse, quarta a Cicerone in eum habita oratione. Procul dubio igitur Augustus Nonis illis Decembribus natus est. — Qui vero diem natalem Augusti a die 5. Decembris veteris kalendarii in diem 23. Septembris Iuliani transtulit, duplici modo erravit, primum quod a Nonis Decembribus 73 dies retro numeravit, cum in adversam potius partem esset numerandum, tum vero etiam quod nullam rationem habuit veteris mensium formae. Ianuarius enim, Aprilis, Iunius, Sextilis, September, November et December veteris kalendarii undetricenis diebus constabant. Neque tamen est, quod mireris, talem errorem a Romano committi potuisse; satis enim constat anni a Caesare emendati rationem tam parum intellexisse Romanos, ut A. U. 746. nova correctione opus fuerit [1]. Nolo autem dissimulare, me ipsum, cum primum ad hanc rem animum adverterem, in eundem errorem incidisse, et confido fore permultos, qui, dum haec legant, ambigant, utrum Nonis Decembribus addendi fuerint 73 dies, an detrahendi, ut dies Augusti natalis ad formam anni Iulianam reduceretur. Eo autem facilius errori locus datus erat, quod inde ab A. U. 699., quia annus prius incipiebat, quam debebat, omnino subtractione opus erat, si quis veram anni rationem invenire vellet. Quod secus fuit A. U. 691., ubi 73 dies addendi erant. Nonae igitur Decembres A. U. 691. in diem 7. Februarii anni ante Christum natum 62. inciderunt, qui verus Augusti natalis habendus est. Huic autem diei optime conveniunt etiam ea, quae de horoscopo Augusti a Suetonio narrantur. Mense enim Februario sole aquarium obtinente capricornus paullo ante solem exoritur.

Quae cum ita sint, mihi quidem verissime contendere videtur Nauzius, ab A. U. 691. usque ad 708. semel intercalatum esse, ideoque A. 691. Kalendas Ianuarias incidisse in diem 14. Martii. Nec est in tot Ciceronis epistolis una, quae huic sententiae repugnet. Nam

---

1) Cfr. Macrob. Saturn. I., 14. Sueton. Octav. 51. Solin. cap. 1. Plinii histor. natur. XVIII, 57. et *Ideleri* Chronolog. tom. II. pag. 130 seqq.

quae Scaliger ad comprobandam suam sententiam attulit, multo melius conveniunt nostrae. Etenim epistola ad Quintum fratrem, quae est tertia libri secundi, scripta est Pridie Idus Febr. A. U. 698., hoc est, die 10. Februarii A. a. Chr. 56., vel secundum Scaligerum XV. Kal. Martias seu die 13. Februarii. Quae ex sequenti epistola, Martio mense eiusdem anni scripta, attulit, in hac quaestione nullam omnino vim habent. Consideranti enim totum locum [1] non potest obscurum esse, Ciceronem loqui de hieme post plures menses futura. Epistola ad Atticum, quae est tertia libri VIII, scripta est a. d. X. Kal. Mart. A. U. 705; ex nostra igitur sententia die 31. Decembris A. a. Chr. 50. Epistola 3. lib. IX. data est VII. Id. Mart. eiusd. anni, id est, die 17. Ianuarii A. a. Chr. 49. — Mense Aprili milites in hiberna deductos esse Cicero nusquam dicit. Haud dubie de epistola Pollionis ad Ciceronem loquitur Scaliger, quae est 33. lib. X. ad Diversos. Quae cum post emendatam a Caesare anni rationem scripta sit, huc non pertinet et longe aliam continet sententiam. — Epistola 14. libri V. ad Atticum scripta est circa IX. Kal. Sextil. A. U. 703., id est, d. 21. Iunii A. a. Chr. 51., nec a Sextili aestivos menses putare incipit, ut videtur Scaligero, sed hoc dicit: erat mihi in animo recta proficisci ad exercitum, aestivos menses reliquos rei militari dare, hibernos iurisdictioni. — Epistola denique 17. libri X ad Atticum, in qua aequinoctium se moratum esse dicit, scripta est a. d. XVII. Kal. Iun. A. U. 705, id est, die 24. Martii A. a. Chr. 49. Aequinoctium autem in diem 23. Martii incidit.

Attamen res est non solum taedii ac laboris plenissima, sed etiam propter antiquam mensium formam (plerique enim menses ante Caesarem undetricenis diebus constabant) difficilis et errori obnoxia, quotiescunque in Cicerone aliove illius temporis scriptore diem ad veteris kalendarii normam compositum inveneris, eum ad anni formam Iulianam reducere. Itaque mihi operae pretium facturus videbar, si ipse illum laborem in me susciperem et mea qualicunque opera id efficerem, ut, qui Ciceronis epistolas legerent, sine molestia et erroris periculo veram dierum rationem invenire possent.

Qui autem usuri sunt his tabulis, probe teneant, me pariter atque Orellium secutum esse aeram Varronianam, Schützium vero in editione epistolarum Ciceronis temporis ordine dispositarum Catonianam, quarum haec Ciceronis consulatum in A. U. 690., illa in 691. transfert. Sed perspicuitatis causa in fine addidi indicem consulum, ad utramque aeram accommodatum, itemque tabulam, veterem mensium formam cum Iuliana comparantem.

1) Verba Ciceronis haec sunt: Domus utriusque nostrum aedificatur strenue. Redemptori tuo dimidium pecuniae curavi. Spero nos ante hiemem contubernales fore.

Ianuar.	A. a. Chr. 63.	A. a. Chr. 62.	A. a. Chr. 61.	A. a. Chr. 60.
	A. U. 690.	A. U. 691.	A. U. 692.	A. U. 693.
1	XV. Kal. Nov.	V. Kal. Nov.	VII. Id. Nov.	XIII. Kal. Decbr.
2	XIV. - -	IV. - -	VI. - -	XII. - -
3	XIII. - -	III. - -	V. - -	XI. - -
4	XII. - -	Pridie - -	IV. - -	X. - -
5	XI. - -	Kal. Novembr.	III. - -	IX. - -
6	X. - -	IV. Non. Nov.	Pridie - -	VIII. - -
7	IX. - -	III. - -	Idus Novembr.	VII. - -
8	VIII. - -	Pridie - -	XVII. Kal. Decb.	VI. - -
9	VII. - -	Nonae Nov.	XVI. - -	V. - -
10	VI. - -	VIII. Id. Nov.	XV. - -	IV. - -
11	V. - -	VII. - -	XIV. - -	III. - -
12	IV. - -	VI. - -	XIII. - -	Pridie - -
13	III. - -	V. - -	XII. - -	Kal. Decembr.
14	Pridie - -	IV. - -	XI. - -	IV. Non. Decbr.
15	Kal. Novembr.	III. - -	X. - -	III. - -
16	IV. Non. Nov.	Pridie - -	IX. - -	Pridie - -
17	III. - -	Idus Novemb.	VIII. - -	Nonae Decembr.
18	Pridie - -	XVII. Kal. Decb.	VII. - -	VIII. Id. Decbr.
19	Nonae Nov.	XVI. - -	VI. - -	VII. - -
20	VIII. Id. Nov.	XV. - -	V. - -	VI. - -
21	VII. - -	XIV. - -	IV. - -	V. - -
22	VI. - -	XIII. - -	III. - -	IV. - -
23	V. - -	XII. - -	Pridie - -	III. - -
24	IV. - -	XI. - -	Kal. Decembr.	Pridie - -
25	III. - -	X. - -	IV. Non. Decbr.	Idus Decembr.
26	Pridie - -	IX. - -	III. - -	XVII. Kal. Ian.
27	Idus Novembr.	VIII. - -	Pridie - -	XVI. - -
28	XVII. Kal. Decb.	VII. - -	Nonae Decbr.	XV. - -
29	XVI. - -	VI. - -	VIII. Id. Decbr.	XIV. - -
30	XV. - -	V. - -	VII. - -	XIII. - -
31	XIV. - -	IV. - -	VI. - -	XII. - -

A. a. Chr. 59.	A. a. Chr. 58.	A. a. Chr. 57.	A. a. Chr. 56.	A. a. Chr. 55.
A. U. 694.	A. U. 695.	A. U. 696.	A. U. 698.	A. U. 699.
III. Kal. Decbr.	V. Idus Decbr.	XII. Kal. Ian.	Kal. Ianuar.	III. Id. Ianuar.
Prid. - -	IV. - -	XI. - -	IV. Non. Ian.	Pridie - -
Kal. Decbr.	III. - -	X. - -	III. - -	Idus Ian.
IV. Non. Dec.	Pridie - -	IX. - -	Pridie - -	XVII Kal. Feb.
III. - -	Idus Decembr.	VIII. - -	Nonae Ian.	XVI. - -
Pridie - -	XVII. Kal. Ian.	VII. - -	VIII. Id. Ian.	XV. - -
Nonae Decbr.	XVI. - -	VI. - -	VII. - -	XIV. - -
VIII. Id. Decbr.	XV. - -	V. - -	VI. - -	XIII. - -
VII. - -	XIV. - -	IV. - -	V. - -	XII. - -
VI. - -	XIII. - -	III. - -	IV. - -	XI. - -
V. - -	XII. - -	Pridie - -	III. - -	X. - -
		A. U. 697.		
IV. - -	XI. - -	Kal. Ianuar.	Pridie - -	IX. - -
III. - -	X. - -	IV. Non. Ian.	Idus Ianuar.	VIII. - -
Pridie - -	IX. - -	III. - -	XVII. Kal. Feb.	VII. - -
Idus Decembr.	VIII. - -	Pridie - -	XVI. - -	VI. - -
XVII. Kal. Ian.	VII. - -	Nonae Ian.	XV. - -	V. - -
XVI. - -	VI. - -	VIII. Id. Ian.	XIV. - -	IV. - -
XV. - -	V. - -	VII. - -	XIII. - -	III. - -
XIV. - -	IV. - -	VI. - -	XII. - -	Pridie - -
XIII. - -	III. - -	V. - -	XI. - -	Kal. Febr.
XII. - -	Pridie - -	IV. - -	X. - -	IV. Non. Febr.
	A. U. 696.			
XI. - -	Kal. Ianuar.	III. - -	IX. - -	III. - -
X. - -	IV. Non. Ian.	Pridie - -	VIII. - -	Pridie - -
IX. - -	III. - -	Idus Ianuar.	VII. - -	Nonae Febr.
VIII. - -	Pridie - -	XVII. Kal. Feb.	VI. - -	VIII. Id. Febr.
VII. - -	Nonae Ianuar.	XVI. - -	V. - -	VII. - -
VI. - -	VIII. Id. Ian.	XV. - -	IV. - -	VI. - -
V. - -	VII. - -	XIV. - -	III. - -	V. - -
IV. - -	VI. - -	XIII. - -	Pridie - -	IV. - -
III. - -	V. - -	XII. - -	Kal. Februar.	III. - -
Pridie - -	IV. - -	XI. - -	IV. Non. Febr.	Pridie - -

PRAEFATIO.

Cum nuper in libello, quem de chronologia Flavii Iosephi totiusque historiae Hebraicae editurus sum, elaborando ad ea tempora pervenissem, quibus res Iudaeorum a Romanis pendere coeperunt, ideoque mihi accuratius inquirendum esset etiam in eam historiae Romanae partem, quae a Pompeio Hierosolyma expugnante usque ad Vespasiani Titique tempora pertinet, vix aliter fieri potuit, quam ut animum ad eam quoque quaestionem adverterem, quae est de veteris kalendarii Romani forma, qualis fuerit per annos annum ab Urbe condita 708., qui fuit confusionis ultimus, proxime antecedentes. Quam quidem quaestionem nemo profecto erit, qui curiosam atque inutilem esse iudicet, si reputaverit secum, accurata illorum temporum cognitione quanta lux oritura sit cum omni historiae Romanae, tum innumerabilibus veterum scriptorum, Ciceronis maxime, locis, qui nunc sunt difficiles atque obscuri.

Idelerus autem, vir de omni chronologia immortaliter meritus, in egregio libro, quem inscripsit *Handbuch der mathematischen und technischen Chronologie*, *Tom II. pag.* 115 *sq.*, *Nauzium*[1] maxime secutus, tabulam exhibuit, secundum quam Kalendae Ianuariae inde ab A. U. 691. usque ad 709. in hosce anni Iuliani dies inciderint:

A.	U.	691.	in	diem	14.	Martii	anni	ante	Chr.	63.
»	»	692.	»	»	4.	»	»	»	»	62.
»	»	693.	»	»	22.	Februarii	»	»	»	61.
»	»	694.	»	»	11.	»	»	»	»	60.
»	»	695.	»	»	1.	»	»	»	»	59.
»	»	696.	»	»	22.	Ianuarii	»	»	»	58.
»	»	697.	»	»	12.	»	»	»	»	57.
»	»	698.	»	»	1.	»	»	»	»	56.
»	»	699.	»	»	22.	Decembris	»	»	»	56.
»	»	700.	»	»	12.	»	»	»	»	55.
»	»	701.	»	»	2.	»	»	»	»	54.

1) *de la Nauze*, le calendrier romain depuis les décemvirs jusqu'à la correction de Jules-César. (Mémoires de l'Académie des Inscriptions, tom. XXVI.)

Febr.	A. a. Chr. 63.	A. a. Chr. 62.	A. a. Chr. 61.	A. a. Chr. 60.
	A. U. 690.	A. U. 691.	A. U. 692.	A. U. 693.
1	XIII. Kal. Dec.	III. Kal. Dec.	V. Idus Decbr.	XI. Kalend. Ian.
2	XII. - -	Pridie - -	IV. - -	X. - -
3	XI. - -	Kal. Decembr.	III. - -	IX. - -
4	X. - -	IV. Non. Dec.	Pridie - -	VIII. - -
5	IX. - -	III. - -	Idus Dec.	VII. - -
6	VIII. - -	Pridie - -	XVII. Kal. Ian.	VI. - -
7	VII. - -	Nonae Dec.	XVI. - -	V. - -
8	VI. - -	VIII. Id. Dec.	XV. - -	IV. - -
9	V. - -	VII. - -	XIV. - -	III. - -
10	IV. - -	VI. - -	XIII. - -	Pridie - -
				A. U. 694.
11	III. - -	V. - -	XII. - -	Kalend. Ianuar.
12	Pridie - -	IV. - -	XI. - -	IV. Non. Ian.
13	Kal. Decembr.	III. - -	X. - -	III. - -
14	IV. Non. Dec.	Pridie - -	IX. - -	Pridie - -
15	III. - -	Idus Dec.	VIII. - -	Nonae Ianuar.
16	Pridie - -	XVII. Kal. Ian.	VII. - -	VIII. Id. Ian.
17	Nonae Dec.	XVI. - -	VI. - -	VII. - -
18	VIII. Id. Dec.	XV. - -	V. - -	VI. - -
19	VII. - -	XIV. - -	IV. - -	V. - -
20	VI. - -	XIII. - -	III. - -	IV. - -
21	V. - -	XII. - -	Pridie - -	III. - -
			A. U. 693.	
22	IV. - -	XI. - -	Kal. Ianuar.	Pridie - -
23	III. - -	X. - -	IV. Non. Ian.	Idus Ianuar.
24	Pridie - -	IX. - -	III. - -	XVII. Kal. Febr.
25	Idus Dec.	VIII. - -	Pridie - -	XVI. - -
26	XVII. Kal. Ian.	VII. - -	Nonae Ian.	XV. - -
27	XVI. - -	VI. - -	VIII. Id. Ian.	XIV. - -
28	XV. - -	V. - -	VII. - -	XIII. - -
29			VI. - -	

A. a. Chr. 59.	A. a. Chr. 58.	A. a. Chr. 57.	A. a. Chr. 56.	A. a. Chr. 55.
A. U. 695.	A. U. 696.	A. U. 697.	A. U. 698.	A. U. 699.
Kal. Ian.	III. Id. Ianuar.	X. Kal. Febr.	III. Non. Febr.	Idus Februar.
IV. Non. Ian.	Pridie - -	IX. - -	Pridie - -	XVI. Kal. Mart.
III. - -	Idus Ianuar.	VIII. - -	Nonae Februar.	XV. - -
Pridie - -	XVII. Kal. Feb.	VII. - -	VIII. Id. Febr.	XIV. - -
Nonae Ianuar.	XVI. - -	VI. - -	VII. - -	XIII. - -
VIII. Id. Ian.	XV. - -	V. - -	VI. - -	XII. - -
VII. - -	XIV. - -	IV. - -	V. - -	XI. - -
VI. - -	XIII. - -	III. - -	IV. - -	X. - -
V. - -	XII. - -	Pridie - -	III. - -	IX. - -
IV. - -	XI. - -	Kal. Februar.	Pridie - -	VIII. - -
III. - -	X. - -	IV. Non. Febr.	Idus Februar.	VII. - -
Pridie - -	IX. - -	III. - -	XVI. Kal. Mart.	VI. - -
Idus Ianuar.	VIII. - -	Pridie - -	XV. - -	V. - -
XVII. Kal. Feb.	VII. - -	Nonae Febr.	XIV. - -	IV. - -
XVI. - -	VI. - -	VIII. Id. Febr.	XIII. - -	III. - -
XV. - -	V. - -	VII. - -	XII. - -	Pridie - -
XIV. - -	IV. - -	VI. - -	XI. - -	Kal. Mart.
XIII. - -	III. - -	V. - -	X. - -	VI. Non. Mart.
XII. - -	Pridie - -	IV. - -	IX. - -	V. - -
XI. - -	Kal. Februar.	III. - -	VIII. - -	IV. - -
X. - -	IV. Non. Febr.	Pridie - -	VII. - -	III. - -
IX. - -	III. - -	Idus Februar.	VI. - -	Pridie - -
VIII. - -	Pridie - -	XVI. Kal. Mart.	V. - -	Nonae Mart.
VII. - -	Nonae Febr.	XV. - -	IV. - -	VIII. Id. Mart.
VI. - -	VIII. Id. Febr.	XIV. - -	III. - -	VII. - -
V. - -	VII. - -	XIII. - -	Pridie - -	VI. - -
IV. - -	VI. - -	XII. - -	Kal. Mart.	V. - -
III. - -	V. - -	XI. - -	VI. Non. Mart.	IV. - -
		X. - -		

Febr.	A. a. Chr. 54.	A. a. Chr. 53.	A. a. Chr. 52.	A. a. Chr. 51.
	A. U. 700.	A. U. 701.	A. U. 702.	A. U. 703.
1	VII. Kal. Mart.	III. Non. Mart.	VIII. Kal. Mart.	IV. Non. Mart.
2	VI. - -	Pridie - -	VII. - -	III. - -
3	V. - -	Nonae Mart.	VI. - -	Pridie - -
4	IV. - -	VIII. Id. Mart.	V. - -	Nonae Mart.
5	III. - -	VII. - -	IV. - -	VIII. Id. Mart.
6	Pridie - -	VI. - -	III. - -	VII. - -
7	Kal. Mart.	V. - -	Pridie - -	VI. - -
8	VI. Non. Mart.	IV. - -	Kal. Mart.	V. - -
9	V. - -	III. - -	VI. Non. Mart.	IV. - -
10	IV. - -	Pridie - -	V. - -	III. - -
11	III. - -	Idus Mart.	IV. - -	Pridie - -
12	Pridie - -	XVII. Kal. Apr.	III. - -	Idus Mart.
13	Nonae Mart.	XVI. - -	Pridie - -	XVII. Kal. Apr.
14	VIII. Id. Mart.	XV. - -	Nonae Mart.	XVI. - -
15	VII. - -	XIV. - -	VIII. Id. Mart.	XV. - -
16	VI. - -	XIII. - -	VII. - -	XIV. - -
17	V. - -	XII. - -	VI. - -	XIII. - -
18	IV. - -	XI. - -	V. - -	XII. - -
19	III. - -	X. - -	IV. - -	XI. - -
20	Pridie - -	IX. - -	III. - -	X. - -
21	Idus Mart.	VIII. - -	Pridie - -	IX. - -
22	XVII. Kal. Apr.	VII. - -	Idus Mart.	VIII. - -
23	XVI. - -	VI. - -	XVII. Kal. Mast.	VII. - -
24	XV. - -	V. - -	XVI. - -	VI. - -
25	XIV. - -	IV. - -	XV. - -	V. - -
26	XIII. - -	III. - -	XIV. - -	IV. - -
27	XII. - -	Pridie - -	XIII. - -	III. - -
28	XI. - -	Kal. Apriles.	XII. - -	Pridie - -
29		IV. Non. Apr.		

A. a. Chr. 50.	A. a. Chr. 49.	A. a. Chr. 48.	A. a. Chr. 47.	A. a. Chr. 46.	A. a. Chr. 45.
A. U. 704.	A. U. 705.	A. U. 706.	A. U. 707.	A. U. 708.	A. U. 709.
Prid. Id. Mrt.	IX. Kal. Apr.	Prid. Non. Ap.	XVII. K. Mai.	Kal. Apriles.	Kal. Februar.
Idus Mart.	VIII. - -	Nonae April.	XVI. - -	IV. Non. Apr.	IV. Non. Feb.
XVII. K. Apr.	VII. - -	VIII. Id. Apr.	XV. - -	III. - -	III. - -
XVI. - -	VI. - -	VII. - -	XIV. - -	Pridie - -	Pridie - -
XV. - -	V. - -	VI. - -	XIII. - -	Nonae Apr.	Nonae Feb.
XIV. - -	IV. - -	V. - -	XII. - -	VIII. Id. Apr.	VIII. Id. Feb.
XIII. - -	III. - -	IV. - -	XI. - -	VII. - -	VII. - -
XII. - -	Pridie - -	III. - -	X. - -	VI. - -	VI. - -
XI. - -	Kal. Apriles.	Pridie - -	IX. - -	V. - -	V. - -
X. - -	IV. Non. Apr.	Idus Apriles.	VIII. - -	IV. - -	IV. - -
IX. - -	III. - -	XVII. K. Mai.	VII. - -	III. - -	III. - -
VIII. - -	Pridie - -	XVI. - -	VI. - -	Pridie - -	Pridie - -
VII. - -	Nonae April.	XV. - -	V. - -	Idus Apriles.	Idus Februar.
VI. - -	VIII. Id. Apr.	XIV. - -	IV. - -	XVII. K. Mai.	XVI. K. Mrt.
V. - -	VII. - -	XIII. - -	III. - -	XVI. - -	XV. - -
IV. - -	VI. - -	XII. - -	Pridie - -	XV. - -	XIV. - -
III. - -	V. - -	XI. - -	Kal. Mai.	XIV. - -	XIII. - -
Pridie - -	IV. - -	X. - -	VI. Non. Mai.	XIII. - -	XII. - -
Kal. Apriles.	III. - -	IX. - -	V. - -	XII. - -	XI. - -
IV. Non. Apr.	Pridie - -	VIII. - -	IV. - -	XI. - -	X. - -
III. - -	Idus Apriles.	VII. - -	III. - -	X. - -	IX. - -
Pridie - -	XVII. K. Mai.	VI. - -	Pridie - -	IX. - -	VIII. - -
Nonae April.	XVI. - -	V. - -	Nonae Mai.	VIII. - -	VII. - -
VIII. Id. Apr.	XV. - -	IV. - -	VIII. Id. Mai.	VII. - -	Bissext. - -
VII. - -	XIV. - -	III. - -	VII. - -	VI. - -	VI. - -
VI. - -	XIII. - -	Pridie - -	VI. - -	V. - -	V. - -
V. - -	XII. - -	Kal. Mai.	V. - -	IV. - -	IV. - -
IV. - -	XI. - -	VI. Non. Mai.	IV. - -	III. - -	III. - -
	X. - -				Pridie - -

Martius.	A. a. Chr. 63.	A. a. Chr. 62.	A. a. Chr. 61.	A. a. Chr. 60.
	A. U. 690.	A. U. 691.	A. U. 693.	A. U. 694.
1	XIV. Kal. Ian.	IV. Kal. Ian.	V. Idus Ianuar.	XII. Kal. Febr.
2	XIII. - -	III. - -	IV. - -	XI. - -
3	XII. - -	Pridie - -	III. - -	X. - -
		A. U. 692.		
4	XI. - -	Kal. Ianuar.	Pridie - -	IX. - -
5	X. - -	IV. Non. Ian.	Idus Ianuar.	VIII. - -
6	IX. - -	III. - -	XVII. Kal. Febr.	VII. - -
7	VIII. - -	Pridie - -	XVI. - -	VI. - -
8	VII. - -	Nonae Ian.	XV. - -	V. - -
9	VI. - -	VIII. Id. Ian.	XIV. - -	IV. - -
10	V. - -	VII. - -	XIII. - -	III. - -
11	IV. - -	VI. - -	XII. - -	Pridie - -
12	III. - -	V. - -	XI. - -	Kal. Februar.
13	Pridie - -	IV. - -	X. - -	IV. Non. Febr.
	A. U. 691.			
14	Kal. Ianuar.	III. - -	IX. - -	III. - -
15	IV. Non. Ian.	Pridie - -	VIII. - -	Pridie - -
16	III. - -	Idus Ianuar.	VII. - -	Nonae Februar.
17	Pridie - -	XVII. Kal. Febr.	VI. - -	VIII. Id. Febr.
18	Nonae Ian.	XVI. - -	V. - -	VII. - -
19	VIII. Id. Ian.	XV. - -	IV. - -	VI. - -
20	VII. - -	XIV. - -	III. - -	V. - -
21	VI. - -	XIII. - -	Pridie - -	IV. - -
22	V. - -	XII. - -	Kal. Februar.	III. - -
23	IV. - -	XI. - -	IV. Non. Febr.	Pridie - -
24	III. - -	X. - -	III. - -	Idus Februar.
25	Pridie - -	IX. - -	Pridie - -	XVI. Kal. Mart.
26	Idus Ianuar.	VIII. - -	Nonae Febr.	XV. - -
27	XVII. Kal. Febr.	VII. - -	VIII. Id. Febr.	XIV. - -
28	XVI. - -	VI. - -	VII. - -	XIII. - -
29	XV. - -	V. - -	VI. - -	XII. - -
30	XIV. - -	IV. - -	V. - -	XI. - -
31	XIII. - -	III. - -	IV. - -	X. - -

A. a. Chr. 59.	A. a. Chr. 58.	A. a. Chr. 57.	A. a. Chr. 56.	A. a. Chr. 55.
A. U. 695.	A. U. 696.	A. U. 697.	A. U. 698.	A. U. 699.
Pridie Kal. Feb.	IV. Id. Febr.	IX. Kal. Mart.	V. Non. Mart.	III. Id. Mart.
Kal. Februar.	III. - -	VIII. - -	IV. - -	Pridie - -
IV. Non. Febr.	Pridie - -	VII. - -	III. - -	Idus Mart.
III. - -	Idus Februar.	VI. - -	Pridie - -	XVII. Kal. Apr.
Pridie - -	XVI. Kal. Mart.	V. - -	Nonae Mart.	XVI. - -
Nonae Februar.	XV. - -	IV. - -	VIII. Id. Mart.	XV. - -
VIII. Id. Febr.	XIV. - -	III. - -	VII. - -	XIV. - -
VII. - -	XIII. - -	Pridie - -	VI. - -	XIII. - -
VI. - -	XII. - -	Kal. Mart.	V. - -	XII. - -
V. - -	XI. - -	VI. Non. Mart.	IV. - -	XI. - -
IV. - -	X. - -	V. - -	III. - -	X. - -
III. - -	IX. - -	IV. - -	Pridie - -	IX. - -
Pridie - -	VIII. - -	III. - -	Idus Mart.	VIII. - -
Idus Februar.	VII. - -	Pridie - -	XVII. Kal. Apr.	VII. - -
XVI. Kal. Mart.	VI. - -	Nonae Mart.	XVI. - -	VI. - -
XV. - -	V. - -	VIII. Id. Mart.	XV. - -	V. - -
XIV. - -	IV. - -	VII. - -	XIV. - -	IV. - -
XIII. - -	III. - -	VI. - -	XIII. - -	III. - -
XII. - -	Pridie - -	V. - -	XII. - -	Pridie - -
XI. - -	Kal. Mart.	IV. - -	XI. - -	Kal. Apriles.
X. - -	VI. Non. Mart.	III. - -	X. - -	IV. Non. Apr.
IX. - -	V. - -	Pridie - -	IX. - -	III. - -
VIII. - -	IV. - -	Idus Mart.	VIII. - -	Pridie - -
VII. - -	III. - -	XVII. Kal. Apr.	VII. - -	Nonne Apr.
VI. - -	Pridie - -	XVI. - -	VI. - -	VIII. Id. Apr.
V. - -	Nonae Mart.	XV. - -	V. - -	VII. - -
IV. - -	VIII. Id. Mart.	XIV. - -	IV. - -	VI. - -
III. - -	VII. - -	XIII. - -	III. - -	V. - -
Pridie - -	VI. - -	XII. - -	Pridie - -	IV. - -
Kal. Mart.	V. - -	XI. - -	Kal. Apriles.	III. - -
VI. Non. Mart.	IV. - -	X. - -	IV. Non. Apr.	Pridie - -

Martius.	A. a. Chr. 54.	A. a. Chr. 53.	A. a. Chr. 52.	A. a. Chr. 51.
	A. U. 700.	A. U. 701.	A. U. 702.	A. U. 703.
1	X. Kalend. Apr.	III. Non. Apr.	XI. Kal. Apr.	Kal. Apriles.
2	IX. - -	Pridie - -	X. - -	IV. Non. Apr.
3	VIII. - -	Nonae Apr.	IX. - -	III. - -
4	VII. - -	VIII. - -	VIII. - -	Pridie - -
5	VI. - -	VII. - -	VII. - -	Nonae Apr.
6	V. - -	VI. - -	VI. - -	VIII. Id. Apr.
7	IV. - -	V. - -	V. - -	VII. - -
8	III. - -	IV. - -	IV. - -	VI. - -
9	Pridie - -	III. - -	III. - -	V. - -
10	Kal. Apriles.	Pridie - -	Pridie - -	IV. - -
11	IV. Non. Apr.	Idus Apr.	Kal. Apriles.	III. - -
12	III. - -	XVII. Kal. Mai.	IV. Non. Apr.	Pridie - -
13	Pridie - -	XVI. - -	III. - -	Idus Apriles.
14	Nonae Apriles.	XV. - -	Pridie - -	XVII. Kal. Mai.
15	VIII. Id. Apr.	XIV. - -	Nonae April.	XVI. - -
16	VII. - -	XIII. - -	VIII. Id. April.	XV. - -
17	VI. - -	XII. - -	VII. - -	XIV. - -
18	V. - -	XI. - -	VI. - -	XIII. - -
19	IV. - -	X. - -	V. - -	XII. - -
20	III. - -	IX. - -	IV. - -	XI. - -
21	Pridie - -	VIII. - -	III. - -	X. - -
22	Idus Apriles	VII. - -	Pridie - -	IX. - -
23	XVII. Kal. Mai.	VI. - -	Idus April.	VIII. - -
24	XVI. - -	V. - -	XVII. Kal. Mai.	VII. - -
25	XV. - -	IV. - -	XVI. - -	VI. - -
26	XIV. - -	III. - -	XV. - -	V. - -
27	XIII. - -	Pridie - -	XIV. - -	IV. - -
28	XII. - -	Kal. Mai.	XIII. - -	III. - -
29	XI. - -	VI. Non. Mai.	XII. - -	Pridie - -
30	X. - -	V. - -	XI. - -	Kal. Mai.
31	IX. - -	IV. - -	X. - -	VI. Non. Mai.

A. a. Chr. 50.	A. a. Chr. 49.	A. a. Chr. 48.	A. a. Chr. 47.	A. a. Chr. 46.	A. a. Chr. 45.
A. U. 704.	A. U. 705.	A. U. 706.	A. U. 707.	A. U. 708.	A. U. 709.
III. Id. Apri'.	IX. Kal. Mai.	V. Non. Mai.	III. Id. Mai.	Prid. K. Mai.	Kal. Mart.
Pridie - -	VIII. - -	IV. - -	Pridie - -	Kal. Mai.	VI. Non. Mrt.
Idus Apriles.	VII. - -	III. - -	Idus Mai.	VI. Non. Mai.	V. - -
XVII K. Mai	VI. - -	Pridie - -	XVII. K. Iun.	V. - -	IV. - -
XVI. - -	V. - -	Nonae Mai.	XVI. - -	IV. - -	III. - -
XV. - -	IV. - -	VIII. Id. Mai.	XV. - -	III. - -	Pridie - -
XIV. - -	III. - -	VII. - -	XIV. - -	Pridie - -	Nonae Mart.
XIII. - -	Pridie - -	VI. - -	XIII. - -	Nonae Mai.	VIII. Id. Mrt.
XII. - -	Kal. Mai.	V. - -	XII. - -	VIII. Id. Mai.	VII. - -
XI. - -	VI. Non. Mai.	IV. - -	XI. - -	VII. - -	VI. - -
X. - -	V. - -	III. - -	X. - -	VI. - -	V. - -
IX. - -	IV. - -	Pridie - -	IX. - -	V. - -	IV. - -
VIII. - -	III. - -	Idus Mai.	VIII. - -	IV. - -	III. - -
VII. - -	Pridie - -	XVII. K. Ian.	VII. - -	III. - -	Pridie - -
VI. - -	Nonae Mai.	XVI. - -	VI. - -	Pridie - -	Idus Mart.
V. - -	VIII. Id. Mai.	XV. - -	V. - -	Idus Mai.	XVII. K. Apr.
IV. - -	VII. - -	XIV. - -	IV. - -	XVII. K. Iun.	XVI. - -
III. - -	VI. - -	XIII. - -	III. - -	XVI. - -	XV. - -
Pridie - -	V. - -	XII. - -	Pridie - -	XV. - -	XIV. - -
Kal. Mai.	IV. - -	XI. - -	Kal. Iun.	XIV. - -	XIII. - -
VI. Non. Mai.	III. - -	X. - -	IV. Non. Iun.	XIII. - -	XII. - -
V. - -	Pridie - -	IX. - -	III. - -	XII. - -	XI. - -
IV. - -	Idus Mai.	VIII. - -	Pridie - -	XI. - -	X. - -
III. - -	XVII. K. Ian.	VII. - -	Nonae Iun.	X. - -	IX. - -
Pridie - -	XVI. - -	VI. - -	VIII. Id. Iun.	IX. - -	VIII. - -
Nonae Mai.	XV. - -	V. - -	VII. - -	VIII. - -	VII. - -
VIII. Id. Mai.	XIV. - -	IV. - -	VI. - -	VII. - -	VI. - -
VII. - -	XIII. - -	III. - -	V. - -	VI. - -	V. - -
VI. - -	XII. - -	Pridie - -	IV. - -	V. - -	IV. - -
V. - -	XI. - -	Kal. Iun.	III. - -	IV. - -	III. - -
IV. - -	X. - -	IV. Non. Iun.	Pridie - -	III. - -	Pridie - -

Aprilis.	A. a. Chr. 63. A. U. 691.	A. a. Chr. 62. A. U. 692.	A. a. Chr. 61. A. U. 693.	A. a. Chr. 60. A. U. 69[illegible].
1	XII. Kal. Febr.	Pridie Kal. Febr.	III. Id. Febr.	IX. Kal. Mart.
2	XI. - -	Kal. Februar.	Pridie - -	VIII. - -
3	X. - -	IV. Non. Febr.	Idus Februar.	VII. - -
4	IX. - -	III. - -	XVI. Kal. Mart.	VI. - -
5	VIII. - -	Pridie - -	XV. - -	V. - -
6	VII. - -	Nonae Febr.	XIV. - -	IV. - -
7	VI. - -	VIII. Id. Febr.	XIII. - -	III. - -
8	V. - -	VII. - -	XII. - -	Pridie - -
9	IV. - -	VI. - -	XI. - -	Kal. Mart.
10	III. - -	V. - -	X. - -	VI. Non. Mart.
11	Pridie - -	IV. - -	IX. - -	V. - -
12	Kal. Februar.	III. - -	VIII. - -	IV. - -
13	IV. Non. Febr.	Pridie - -	VII. - -	III. - -
14	III. - -	Idus Febr.	VI. - -	Pridie - -
15	Pridie - -	XVI. Kal. Mart.	V. - -	Nonae Mart.
16	Nonae Febr.	XV. - -	IV. - -	VIII. Id. Mart.
17	VIII. Id. Febr.	XIV. - -	III. - -	VII. - -
18	VII. - -	XIII. - -	Pridie - -	VI. - -
19	VI. - -	XII. - -	Kal. Mart.	V. - -
20	V. - -	XI. - -	VI. Non. Mart.	IV. - -
21	IV. - -	X. - -	V. - -	III. - -
22	III. - -	IX. - -	IV. - -	Pridie - -
23	Pridie - -	VIII. - -	III. - -	Idus Mart.
24	Idus Febr.	VII. - -	Pridie - -	XVII. Kal. Apr.
25	XVI. Kal. Mart.	VI. - -	Nonae Mart.	XVI. - -
26	XV. - -	V. - -	VIII. Id. Mart.	XV. - -
27	XIV. - -	IV. - -	VII. - -	XIV. - -
28	XIII. - -	III. - -	VI. - -	XIII. - -
29	XII. - -	Pridie - -	V. - -	XII. - -
30	XI. - -	Kal. Mart.	IV. - -	XI. - -

A. a. Chr. 59.	A. a. Chr. 58.	A. a. Chr. 57.	A. a Chr. 56.	A a. Chr 55.
A U. 695.	A U. 696.	A. U. 697.	A. U. 698.	A. U. 699.
V. Non. Mart.	III. Id. Mart.	IX. Kal. Apr.	III. Non. Apr.	Idus Apriles.
IV. - -	Pridie - -	VIII. - -	Pridie - -	XVII. Kal. Mai.
III. - -	Idus Mart.	VII. - -	Nonae Apr.	XVI. - -
Pridie - -	XVII. Kal. Apr.	VI. - -	VIII. Id. Apr.	XV. - -
Nonae Mart.	XVI. - -	V. - -	VII. - -	XIV. - -
VIII. Id. Mart.	XV. - -	IV. - -	VI. - -	XIII. - -
VII. - -	XIV. - -	III. - -	V. - -	XII. - -
VI. - -	XIII. - -	Pridie - -	IV. - -	XI. - -
V. - -	XII. - -	Kal. Apriles.	III. - -	X. - -
IV. - -	XI. - -	IV. Non. Apr.	Pridie - -	IX. - -
III. - -	X. - -	III. - -	Idus Apriles.	VIII. - -
Pridie - -	IX. - -	Pridie - -	XVII. Kal. Mai.	VII. - -
Idus Mart.	VIII. - -	Nonae Apr.	XVI. - -	VI. - -
XVII. Kal. Apr.	VII. - -	VIII. Id. Apr.	XV. - -	V. - -
XVI. - -	VI. - -	VII. - -	XIV. - -	IV. - -
XV. - -	V. - -	VI. - -	XIII. - -	III. - -
XIV. - -	IV. - -	V. - -	XII. - -	Pridie - -
XIII. - -	III. - -	IV. - -	XI. - -	Kal. Mai.
XII. - -	Pridie - -	III. - -	X. - -	VI. Non. Mai.
XI. - -	Kal. Apriles.	Pridie - -	IX. - -	V. - -
X. - -	IV. Non. Apr.	Idus April.	VIII. - -	IV. - -
IX. - -	III. - -	XVII. Kal. Mai.	VII. - -	III. - -
VIII. - -	Pridie - -	XVI. - -	VI. - -	Pridie - -
VII. - -	Nonae Apr.	XV. - -	V. - -	Nonae Mai.
VI. - -	VIII. Id. Apr.	XIV. - -	IV. - -	VIII. Id. Mai.
V. - -	VII. - -	XIII. - -	III. - -	VII. - -
IV. - -	VI. - -	XII. - -	Pridie - -	VI. - -
III. - -	V. - -	XI. - -	Kal. Mai.	V. - -
Pridie - -	IV. - -	X. - -	VI. Non. Mai.	IV. - -
Kal. Apriles.	III. - -	IX. - -	V. - -	III. - -

Aprilis.	A. a. Chr. 54.	A. a. Chr. 53.	A. a. Chr. 52.	A. a. Chr. 51.
	A. U. 700.	A. U. 701.	A. U. 702.	A. U. 703.
1	VIII. Kal. Mai.	III. Non. Mai.	IX. Kal. Mai.	V. Non. Mai.
2	VII. - -	Pridie - -	VIII. - -	IV. - -
3	VI. - -	Nonae Mai.	VII. - -	III. - -
4	V. - -	VIII. Id. Mai.	VI. - -	Pridie - -
5	IV. - -	VII. - -	V. - -	Nonae Mai.
6	III. - -	VI. - -	IV. - -	VIII. Idus Mai.
7	Pridie - -	V. - -	III. - -	VII. - -
8	Kal. Mai.	IV. - -	Pridie - -	VI. - -
9	VI. Non. Mai.	III. - -	Kal. Mai.	V. - -
10	V. - -	Pridie - -	VI. Non. Mai.	IV. - -
11	IV. - -	Idus Mai.	V. - -	III. - -
12	III. - -	XVII. Kal. Iun.	IV. - -	Pridie - -
13	Pridie - -	XVI. - -	III. - -	Idus Mai.
14	Nonae Mai.	XV. - -	Pridie - -	XVII. Kal. Iun.
15	VIII. Id. Mai.	XIV. - -	Nonae Mai.	XVI. - -
16	VII. - -	XIII. - -	VIII. Id. Mai.	XV. - -
17	VI. - -	XII. - -	VII. - -	XIV. - -
18	V. - -	XI. - -	VI. - -	XIII. - -
19	IV. - -	X. - -	V. - -	XII. - -
20	III. - -	IX. - -	IV. - -	XI. - -
21	Pridie - -	VIII. - -	III - -	X. - -
22	Idus Mai.	VII. - -	Pridie - -	IX. - -
23	XVII. Kal. Iun.	VI. - -	Idus Mai.	VIII. - -
24	XVI. - -	V. - -	XVII. Kal. Iun.	VII. - -
25	XV. - -	IV. - -	XVI. - -	VI. - -
26	XIV. - -	III. - -	XV. - -	V. - -
27	XIII. - -	Pridie - -	XIV. - -	IV. - -
28	XII. - -	V. Non. Iun.	XIII. - -	III. - -
29	XI. - -	IV. Non. Iun.	XII. - -	Pridie - -
30	X. - -	III. - -	XI. - -	Kal. Iun.

A. a. Chr. 50.	A. a. Chr. 49.	A. a. Chr. 48.	A. a. Chr. 47.	A. a. Chr. 46.	A. a. Chr. 45.
A. U. 704.	A. U. 705.	A. U. 706.	A. U. 707.	A. U. 708.	A. U. 709.
III. Id. Mai.	IX. Kal. Iun.	III. Non. Iun.	Idus Iun.	Prid. Kal. Iun.	Kal. Apriles.
Pridie - -	VIII. - -	Pridie - -	XVII. K. Qtl.	Kal. Iun.	IV. Non. Apr.
Idus Mai.	VII. - -	Nonae Iun.	XVI. - -	IV. Non. Iun.	III. - -
XVII. K. Iun.	VI. - -	VIII. Id. Iun.	XV. - -	III. - -	Pridie - -
XVI. - -	V. - -	VII. - -	XIV. - -	Pridie - -	Nonae Apr.
XV. - -	IV. - -	VI. - -	XIII. - -	Nonae Iun.	VIII. Id. Apr.
XIV. - -	III. - -	V. - -	XII. - -	VIII. Id. Iun.	VII. - -
XIII. - -	Pridie - -	IV. - -	XI. - -	VII. - -	VI. - -
XII. - -	Kal. Iun.	III. - -	X. - -	VI. - -	V. - -
XI. - -	IV. Non. Iun.	Pridie - -	IX. - -	V. - -	IV. - -
X. - -	III. - -	Idus Iun.	VIII. - -	IV. - -	III. - -
IX. - -	Pridie - -	XVII. K. Qtl.	VII. - -	III. - -	Pridie - -
VIII. - -	Nonae Iun.	XVI. - -	VI. - -	Pridie - -	Idus Apriles.
VII. - -	VIII. Id. Iun.	XV. - -	V. - -	Idus Iun.	XVIII. K. Mai.
VI. - -	VII. - -	XIV. - -	IV. - -	XVII. K. Qtl.	XVII. - -
V. - -	VI. - -	XIII. - -	III. - -	XVI. - -	XVI. - -
IV. - -	V. - -	XII. - -	Pridie - -	XV. - -	XV. - -
III. - -	IV. - -	XI. - -	Kal. Quintil.	XIV. - -	XIV. - -
Pridie - -	III. - -	X. - -	VI. Non. Qtl.	XIII. - -	XIII. - -
Kal. Iun.	Pridie - -	IX. - -	V. - -	XII. - -	XII. - -
IV. Non. Iun.	Idus Iun.	VIII. - -	IV. - -	XI. - -	XI. - -
III. - -	XVII. K. Qtl.	VII. - -	III. - -	X. - -	X. - -
Pridie - -	XVI. - -	VI. - -	Pridie - -	IX. - -	IX. - -
Nonae Iun.	XV. - -	V. - -	Nonae Quint.	VIII. - -	VIII. - -
VIII. Id. Iun.	XIV. - -	IV. - -	VIII. Id. Qntl.	VII. - -	VII. - -
VII. - -	XIII. - -	III. - -	VII. - -	VI. - -	VI. - -
VI. - -	XII. - -	Pridie - -	VI. - -	V. - -	V. - -
V. - -	XI. - -	Kal. Quintil.	V. - -	IV. - -	IV. - -
IV. - -	X. - -	VI. Non. Qtl.	IV. - -	III. - -	III. - -
III. - -	IX. - -	V. - -	III. - -	Pridie - -	Pridie - -

Maius.	A. a. Chr. 63. A. U. 691.	A. a. Chr. 62. A. U. 692.	A. a. Chr. 61. A. U. 693.	A. a. Chr. 60. A. U. 694.
1	X. Kalend. Mart.	VI. Non. Mart.	III. Id. Mart.	X. Kalend. Apr.
2	IX. - -	V. - -	Pridie - -	IX. - -
3	VIII. - -	IV. - -	Idus Mart.	VIII. - -
4	VII. - -	III. - -	XVII. Kal. Apr.	VII. - -
5	VI. - -	Pridie - -	XVI. - -	VI. - -
6	V. - -	Nonae Mart.	XV. - -	V. - -
7	IV. - -	VIII. Id. Mart.	XIV. - -	IV. - -
8	III. - -	VII. - -	XIII. - -	III. - -
9	Pridie - -	VI. - -	XII. - -	Pridie - -
10	Kal. Mart.	V. - -	XI. - -	Kal. Apriles.
11	VI. Non. Mart.	IV. - -	X. - -	IV. Non. Apr.
12	V. - -	III. - -	IX. - -	III. - -
13	IV. - -	Pridie - -	VIII. - -	Pridie - -
14	III. - -	Idus Mart.	VII. - -	Nonae Apr.
15	Pridie - -	XVII. Kal. Apr.	VI. - -	VIII. Idus Apr.
16	Nonae Mart.	XVI. - -	V. - -	VII. - -
17	VIII. Id. Mart.	XV. - -	IV. - -	VI. - -
18	VII. - -	XIV. - -	III. - -	V. - -
19	VI. - -	XIII. - -	Pridie - -	IV. - -
20	V. - -	XII. - -	Kal. Apriles.	III. - -
21	IV. - -	XI. - -	IV. Non. Apr.	Pridie - -
22	III. - -	X. - -	III. - -	Idus Apriles.
23	Pridie - -	IX. - -	Pridie - -	XVII. Kal. Mai.
24	Idus Mart.	VIII. - -	Nonae Apr.	XVI. - -
25	XVII. Kal. Apr.	VII. - -	VIII. Idus Apr.	XV. - -
26	XVI. - -	VI. - -	VII. - -	XIV. - -
27	XV. - -	V. - -	VI. - -	XIII. - -
28	XIV. - -	IV. - -	V. - -	XII. - -
29	XIII. - -	III. - -	IV. - -	XI. - -
30	XII. - -	Pridie - -	III. - -	X. - -
31	XI. - -	Kal. Apriles.	Pridie - -	IX. - -

A. a. Chr. 59.	A. a. Chr. 58.	A. a. Chr. 57.	A. a. Chr. 56.	A. a. Chr. 55.
A. U. 695.	A. U. 696.	A. U. 697.	A. U. 698.	A. U. 699.
IV. Non. Apr.	Pridie Id. Apr.	VIII. Kal. Mai.	IV. Non. Mai.	Pridie Id. Mai.
III. - -	Idus Apriles.	VII. - -	III. - -	Idus Mai.
Pridie - -	XVII. Kal. Mai.	VI. - -	Pridie - -	XVII Kal. Iun.
Nonae April.	XVI. - -	V. - -	Nonae Mai.	XVI. - -
VIII. Id. April.	XV. - -	IV. - -	VIII. Id. Mai.	XV. - -
VII. - -	XIV. - -	III. - -	VII. - -	XIV. - -
VI. - -	XIII. - -	Pridie - -	VI. - -	XIII. - -
V. - -	XII. - -	Kal. Mai.	V. - -	XII. - -
IV. - -	XI. - -	VI. Non. Mai.	IV. - -	XI. - -
III. - -	X. - -	V. - -	III. - -	X. - -
Pridie - -	IX. - -	IV. - -	Pridie - -	IX. - -
Idus Apriles.	VIII. - -	III. - -	Idus Mai.	VIII. - -
XVII. Kal. Mai.	VII. - -	Pridie - -	XVII. Kal. Iun.	VII. - -
XVI. - -	VI. - -	Nonae Mai.	XVI. - -	VI. - -
XV. - -	V. - -	VIII. Id. Mai.	XV. - -	V. - -
XIV. - -	IV. - -	VII. - -	XIV. - -	IV. - -
XIII. - -	III. - -	VI. - -	XIII. - -	III. - -
XII. - -	Pridie - -	V. - -	XII. - -	Pridie - -
XI. - -	Kal. Mai.	IV. - -	XI. - -	Kal. Iun.
X. - -	IV. Non. Mai.	III. - -	X. - -	IV. Non. Iun.
IX. - -	V. - -	Pridie - -	IX. - -	III. - -
VIII. - -	IV. - -	Idus Mai.	VIII. - -	Pridie - -
VII. - -	III. - -	XVII. Kal. Iun.	VII. - -	Nonae Iun.
VI. - -	Pridie - -	XVI. - -	VI. - -	VIII. Id. Iun.
V. - -	Nonae Mai.	XV. - -	V. - -	VII. - -
IV. - -	VIII. Id. Mai.	XIV. - -	IV. - -	VI. - -
III. - -	VII. - -	XIII. - -	III. - -	V. - -
Pridie - -	VI. - -	XII. - -	Pridie - -	IV. - -
Kal. Mai.	V. - -	XI. - -	Kal. Iun.	III. - -
VI. Non. Mai.	IV. - -	X. - -	IV. Non. Iun.	Pridie - -
V. - -	III. - -	IX. - -	III. - -	Idus Iun.

Maius.	A. a. Chr. 54. A. U. 700.	A. a. Chr. 53. A. U. 701.	A. a. Chr. 52. A. U. 702.	A. a. Chr. 51. A. U. 703.
1	IX. Kal. Iun.	Pridie Non. Iun.	X. Kalend. Iun.	IV. Nonae Iun.
2	VIII. - -	Nonae Iun.	IX. - -	III. - -
3	VII. - -	VIII. Idus Iun.	VIII. - -	Pridie - -
4	VI. - -	VII. - -	VII. - -	Nonae Iun.
5	V. - -	VI. - -	VI. - -	VIII. Idus Iun.
6	IV. - -	V. - -	V. - -	VII. - -
7	III. - -	IV. - -	IV. - -	VI. - -
8	Pridie - -	III. - -	III. - -	V. - -
9	Kal. Iun.	Pridie - -	Pridie - -	IV. - -
10	IV. Non. Iun.	Idus Iun.	Kal. Iun.	III. - -
11	III. - -	XVII.Kal.Quint.	IV. Nonae Iun.	Pridie - -
12	Pridie - -	XVI. - -	III. - -	Idus Iun.
13	Nonae Iun.	XV. - -	Pridie - -	XVII.Kal.Quint.
14	VIII. Id. Iun.	XIV. - -	Nonae Iun.	XVI. - -
15	VII. - -	XIII. - -	VIII. Idus Iun.	XV. - -
16	VI. - -	XII. - -	VII. - -	XIV. - -
17	V. - -	XI. - -	VI. - -	XIII. - -
18	IV. - -	X. - -	V. - -	XII. - -
19	III. - -	IX. - -	IV. - -	XI. - -
20	Pridie - -	VIII. - -	III. - -	X. - -
21	Idus Iun.	VII. - -	Pridie - -	IX. - -
22	XVII.Kal.Quint.	VI. - -	Idus Iun.	VIII. - -
23	XVI. - -	V. - -	XVII.Kal.Quint.	VII. - -
24	XV. - -	IV. - -	XVI. - -	VI. - -
25	XIV. - -	III. - -	XV. - -	V. - -
26	XIII. - -	Pridie - -	XIV. - -	IV. - -
27	XII. - -	Kal. Quintil.	XIII. - -	III. - -
28	XI. - -	VI. Non. Quint.	XII. - -	Pridie - -
29	X. - -	V. - -	XI. - -	Kal. Quintil.
30	IX. - -	IV. - -	X. - -	VI. Non. Quint.
31	VIII. - -	III. - -	IX. - -	V. - -

A. a. Chr. 50.	A. a. Chr. 49.	A. a. Chr. 48.	A. a. Chr. 47.	A. a. Chr. 46.	A. a. Chr. 45.
A. U. 704.	A. U. 705.	A. U. 706.	A. U. 707.	A. U. 708.	A. U. 709.
Prid. Id. Iun.	VIII.Kal.Qtl.	IV. Non. Qtl.	Prid. Id. Qtl.	Kal. Quintil.	Kal. Mai.
Idus Iun.	VII. - -	III. - -	Idus Quintil.	VI. Non. Qtl.	VI. Non. Mai.
XVII. K.Qtl.	VI. - -	Pridie - -	XVII.K.Sxtl.	V. - -	V. - -
XVI. - -	V. - -	Nonae Quint.	XVI. - -	IV. - -	IV. - -
XV. - -	IV. - -	VIII. Id. Qtl.	XV. - -	III. - -	III. - -
XIV. - -	III. - -	VII. - -	XIV. - -	Pridie - -	Pridie - -
XIII. - -	Pridie - -	VI. - -	XIII. - -	Nonae Quint.	Nonae Mai.
XII. - -	Kal. Quintil.	V. - -	XII. - -	VIII. Id. Qtl.	VIII. Id.Mai.
XI. - -	VI. Non. Qtl.	IV. - -	XI. - -	VII. - -	VII. - -
X. - -	V. - -	III. - -	X. - -	VI. - -	VI. - -
IX. - -	IV. - -	Pridie - -	IX. - -	V. - -	V. - -
VIII. - -	III. - -	Idus Quintil.	VIII. - -	IV. - -	IV. - -
VII. - -	Pridie - -	XVII.K.Sxtl.	VII. - -	III. - -	III. - -
VI. - -	Nonae Quint.	XVI. - -	VI. - -	Pridie - -	Pridie - -
V. - -	VIII. Id. Qtl.	XV. - -	V. - -	Idus Quintil.	Idus Mai.
IV. - -	VII. - -	XIV. - -	IV. - -	XVII.K Sxtl.	XVII. K.Iun.
III. - -	VI. - -	XIII. - -	III. - -	XVI. - -	XVI. - -
Pridie - -	V. - -	XII. - -	Pridie - -	XV. - -	XV. - -
Kal. Quintil.	IV. - -	XI. - -	Kal. Sextiles.	XIV. - -	XIV. - -
VI. Non. Qtl.	III. - -	X. - -	IV.Non.Sext.	XIII. - -	XIII. - -
V. - -	Pridie - -	IX. - -	III. - -	XII. - -	XII. - -
IV. - -	Idus Quintil.	VIII. - -	Pridie - -	XI. - -	XI. - -
III. - -	XVII.K.Sxtl.	VII. - -	Nonae Sextil.	X. - -	X. - -
Pridie - -	XVI. - -	VI. - -	VIII. Id.Sxtl.	IX. - -	IX. - -
Nonae Quint.	XV. - -	V. - -	VII. - -	VIII. - -	VIII. - -
VIII. Id. Qtl.	XIV. - -	IV. - -	VI. - -	VII. - -	VII. - -
VII. - -	XIII. - -	III. - -	V. - -	VI. - -	VI. - -
VI. - -	XII. - -	Pridie - -	IV. - -	V. - -	V. - -
V. - -	XI. - -	Kal. Sextil.	III. - -	IV. - -	IV. - -
IV. - -	X. - -	IV.Non.Sext.	Pridie - -	III. - -	III. - -
III. - -	IX. - -	III. - -	Idus Sextiles.	Pridie - -	Pridie - -

Iunius.	A. a. Chr. 63.	A. a. Chr. 62.	A. a. Chr. 61.	A. a. Chr. 60.
	A. U. 691.	A. U. 692.	A. U. 693.	A. U. 694.
1	X. Kalend. Apr.	IV. Non. April.	Idus Apriles.	VIII. Kal. Mai.
2	IX. - -	III. - -	XVII. Kal. Mai.	VII. - -
3	VIII. - -	Pridie - -	XVI. - -	VI. - -
4	VII. - -	Nonae April.	XV. - -	V. - -
5	VI. - -	VIII. Idus Apr.	XIV. - -	IV. - -
6	V. - -	VII. - -	XIII. - -	III. - -
7	IV. - -	VI. - -	XII. - -	Pridie - -
8	III. - -	V. - -	XI. - -	Kalend. Mai.
9	Pridie - -	IV. - -	X. - -	VI. Nonae Mai.
10	Kal. Apriles.	III. - -	IX. - -	V. - -
11	IV. Non. April.	Pridie - -	VIII. - -	IV. - -
12	III. - -	Idus April.	VII. - -	III. - -
13	Pridie - -	XVII. Kal. Mai.	VI. - -	Pridie - -
14	Nonae April.	XVI. - -	V. - -	Nonae Mai.
15	VIII. Id. April.	XV. - -	IV. - -	VIII. Idus Mai.
16	VII. - -	XIV. - -	III. - -	VII. - -
17	VI. - -	XIII. - -	Pridie - -	VI. - -
18	V. - -	XII. - -	Kal. Mai.	V. - -
19	IV. - -	XI. - -	VI. Nonae Mai.	IV. - -
20	III. - -	X. - -	V. - -	III. - -
21	Pridie - -	IX. - -	IV. - -	Pridie - -
22	Idus April.	VIII. - -	III. - -	Idus Mai.
23	XVII. Kal. Mai.	VII. - -	Pridie - -	XVII. Kal. Iun.
24	XVI. - -	VI. - -	Nonae Mai.	XVI. - -
25	XV. - -	V. - -	VIII. Idus Mai.	XV. - -
26	XIV. - -	IV. - -	VII. - -	XIV. - -
27	XIII. - -	III. - -	VI. - -	XIII. - -
28	XII. - -	Pridie - -	V. - -	XII. - -
29	XI. - -	Kal. Mai.	IV. - -	XI. - -
30	X. - -	VI. Non. Mai.	III. - -	X. - -

A. a. Chr. 59.	A. a. Chr. 58.	A. a. Chr. 57.	A. a. Chr. 56.	A. a. Chr. 55.
A. U. 695.	A. U. 696.	A. U. 697.	A. U. 698.	A. U. 699.
IV. Non. Mai.	Pridie Id. Mai.	VIII. Kal. Iun.	Prid. Non. Iun.	XVII. Kal. Qtl.
III. - -	Idus Maiae.	VII. - -	Nonae Iuniae.	XVI. - -
Pridie - -	XVII. Kal. Iun.	VI. - -	VIII. Id. Iun.	XV. - -
Nonae Mai.	XVI. - -	V. - -	VII. - -	XIV. - -
VIII. Id. Mai.	XV. - -	IV. - -	VI. - -	XIII. - -
VII. - -	XIV. - -	III. - -	V. - -	XII. - -
VI. - -	XIII. - -	Pridie - -	IV. - -	XI. - -
V. - -	XII. - -	Kal. Iuniae.	III. - -	X. - -
IV. - -	XI. - -	IV. Non. Iun.	Pridie - -	IX. - -
III. - -	X. - -	III. - -	Idus Iuniae.	VIII. - -
Pridie - -	IX. - -	Pridie - -	XVII. Kal. Qtl.	VII. - -
Idus Maiae.	VIII. - -	Nonae Iuniae.	XVI. - -	VI. - -
XVII. Kal. Iun.	VII. - -	VIII. Id. Iun.	XV. - -	V. - -
XVI. - -	VI. - -	VII. - -	XIV. - -	IV. - -
XV. - -	V. - -	VI. - -	XIII. - -	III. - -
XIV. - -	IV. - -	V. - -	XII. - -	Pridie - -
XIII. - -	III. - -	IV. - -	XI. - -	Kal. Quintiles.
XII. - -	Pridie - -	III. - -	X. - -	VI. Non. Quint.
XI. - -	Kal. Iuniae.	Pridie - -	IX. - -	V. - -
X. - -	IV. Non. Iun.	Idus Iuniae.	VIII. - -	IV. - -
IX. - -	III. - -	XVII. Kal. Qtl.	VII. - -	III. - -
VIII. - -	Pridie - -	XVI. - -	VI. - -	Pridie - -
VII. - -	Nonae Iuniae.	XV. - -	V. - -	Nonae Quintil.
VI. - -	VIII. Idus Iun.	XIV. - -	IV. - -	VIII. Id. Quint.
V. - -	VII. - -	XIII. - -	III. - -	VII. - -
IV. - -	VI. - -	XII. - -	Pridie - -	VI. - -
III. - -	V. - -	XI. - -	Kal. Quintiles.	V. - -
Pridie - -	IV. - -	X. - -	VI. Non. Quint.	IV. - -
Kal. Iuniae.	III. - -	IX. - -	V. - -	III. - -
IV. Non. Iun.	Pridie - -	VIII. - -	IV. - -	Pridie - -

Iunius.	A. a. Chr. 54.	A. a. Chr. 53.	A. a. Chr. 52.	A. a. Chr. 51.
	A. U. 700.	A. U. 701.	A. U. 702.	A. U. 703.
1	VII. Kal. Quint.	Prid. Non. Quint.	VIII. Kal. Quint.	IV. Non. Quint.
2	VI. - -	Nonae Quintiles.	VII. - -	III. - -
3	V. - -	VIII. Id. Quint.	VI. - -	Pridie - -
4	IV. - -	VII. - -	V. - -	Nonae Quintiles.
5	III. - -	VI. - -	IV. - -	VIII. Id. Quint.
6	Pridie - -	V. - -	III. - -	VII. - -
7	Kal. Quintiles.	IV. - -	Pridie - -	VI. - -
8	VI. Non. Quint.	III. - -	Kal. Quintiles.	V. - -
9	V. - -	Pridie - -	VI. Non. Quint.	IV. - -
10	IV. - -	Idus Quintil.	V. - -	III. - -
11	III. - -	XVII. Kal. Sext.	IV. - -	Pridie - -
12	Pridie - -	XVI. - -	III. - -	Idus Quintil.
13	Nonae Quintiles.	XV. - -	Pridie - -	XVII. Kal. Sext.
14	VIII. Id. Quint.	XIV. - -	Nonae Quintiles.	XVI. - -
15	VII. - -	XIII. - -	VIII. Id. Quint.	XV. - -
16	VI. - -	XII. - -	VII. - -	XIV. - -
17	V. - -	XI. - -	VI. - -	XIII. - -
18	IV. - -	X. - -	V. - -	XII. - -
19	III. - -	IX. - -	IV. - -	XI. - -
20	Pridie - -	VIII. - -	III. - -	X. - -
21	Idus Quintil.	VII. - -	Pridie - -	IX. - -
22	XVII. Kal. Sext.	VI. - -	Idus Quintil.	VIII. - -
23	XVI. - -	V. - -	XVII. Kal. Sext.	VII. - -
24	XV. - -	IV. - -	XVI. - -	VI. - -
25	XIV. - -	III. - -	XV. - -	V. - -
26	XIII. - -	Pridie - -	XIV. - -	IV. - -
27	XII. - -	Kal. Sextiles.	XIII. - -	III. - -
28	XI. - -	IV. Non. Sextil.	XII. - -	Pridie - -
29	X. - -	III. - -	XI. - -	Kal. Sextiles.
30	IX. - -	Pridie - -	X. - -	IV. Non. Sextil.

A. a. Chr. 50.	A. a. Chr. 49.	A. a. Chr. 48.	A. a. Chr. 47.	A. a. Chr. 46.	A. a. Chr. 45.
A. U. 704.	A. U. 705.	A. U. 706.	A. U. 707.	A. U. 708.	A. U. 709.
Prid. Id. Qtl.	VIII. K. Sext.	Pr. Non. Sext.	XVII. K. Spt.	Kal. Sextiles.	Kal. Iuniae.
Idus Quintil.	VII. - -	Nonae Sextil.	XVI. - -	IV. Non. Sext.	IV. Non. Iun.
XVII. K. Sxtl.	VI. - -	VIII. Id. Sext.	XV. - -	III. - -	III. - -
XVI. - -	V. - -	VII. - -	XIV. - -	Pridie - -	Pridie - -
XV. - -	IV. - -	VI. - -	XIII. - -	Nonae Sextil.	Nonae Iun.
XIV. - -	III. - -	V. - -	XII. - -	VIII. Id. Sext.	VIII. Id. Iun.
XIII. - -	Pridie - -	IV. - -	XI. - -	VII. - -	VII. - -
XII. - -	Kal. Sextiles.	III. - -	X. - -	VI. - -	VI. - -
XI. - -	IV. Non. Sext.	Pridie - -	IX. - -	V. - -	V. - -
X. - -	III. - -	Idus Sextiles.	VIII. - -	IV. - -	IV. - -
IX. - -	Pridie - -	XVII. K. Spt.	VII. - -	III. - -	III. - -
VIII. - -	Nonae Sextil.	XVI. - -	VI. - -	Pridie - -	Pridie - -
VII. - -	VIII. Id. Sext.	XV. - -	V. - -	Idus Sextiles.	Idus Iuniae.
VI. - -	VII. - -	XIV. - -	IV. - -	XVII. K Spt.	XVIII. K. Qt.
V. - -	VI. - -	XIII. - -	III. - -	XVI. - -	XVII. - -
IV. - -	V. - -	XII. - -	Pridie - -	XV. - -	XVI. - -
III. - -	IV. - -	XI. - -	Kal. Sept.	XIV. - -	XV. - -
Pridie - -	III. - -	X. - -	IV. Non. Sept.	XIII. - -	XIV. - -
Kal. Sextiles.	Pridie - -	IX. - -	III. - -	XII. - -	XIII. - -
IV. Non. Sext.	Idus Sextiles.	VIII. - -	Pridie - -	XI. - -	XII. - -
III. - -	XVII. K. Spt.	VII. - -	Nonae Sept.	X. - -	XI. - -
Pridie - -	XVI. - -	VI. - -	VIII. Id. Sept.	IX. - -	X. - -
Nonae Sextil.	XV. - -	V. - -	VII. - -	VIII. - -	IX. - -
VIII. Id. Sext.	XIV. - -	IV. - -	VI. - -	VII. - -	VIII. - -
VII. - -	XIII. - -	III. - -	V. - -	VI. - -	VII. - -
VI. - -	XII. - -	Pridie - -	IV. - -	V. - -	VI. - -
V. - -	XI. - -	Kal. Sept.	III. - -	IV. - -	V. - -
IV. - -	X. - -	IV. Non. Sept.	Pridie - -	III. - -	IV. - -
III. - -	IX. - -	III. - -	Idus Sept.	Pridie - -	III. - -
Pridie - -	VIII. - -	Pridie - -	XVII. K. Oct.	Kal. Sept.	Pridie - -

QUINTILIS s. Iulius.	A. a. Chr. 63. A. U. 691.	A. a. Chr. 62. A. U. 692.	A. a. Chr. 61. A. U. 693.	A. a. Chr. 60. A. U. 694.
1	IX. Kalend. Mai.	V. Nonae Mai.	Pridie Idus Mai.	IX. Kalend. Iun.
2	VIII. - -	IV. - -	Idus Mai.	VIII. - -
3	VII. - -	III. - -	XVII. Kal. Iun.	VII. - -
4	VI. - -	Pridie - -	XVI. - -	VI. - -
5	V. - -	Nonae Mai.	XV. - -	V. - -
6	IV. - -	VIII. Idus Mai.	XIV. - -	IV. - -
7	III. - -	VII. - -	XIII. - -	III. - -
8	Pridie - -	VI. - -	XII. - -	Pridie - -
9	Kal. Mai.	V. - -	XI. - -	Kal. Iun.
10	VI. Non. Mai.	IV. - -	X. - -	IV. Non. Iun.
11	V. - -	III. - -	IX. - -	III. - -
12	IV. - -	Pridie - -	VIII. - -	Pridie - -
13	III. - -	Idus Mai.	VII. - -	Nonae Iun.
14	Pridie - -	XVII. Kal. Iun.	VI. - -	VIII. Idus Iun.
15	Nonae Mai.	XVI. - -	V. - -	VII. - -
16	VIII. Idus Mai.	XV. - -	IV. - -	VI. - -
17	VII. - -	XIV. - -	III. - -	V. - -
18	VI. - -	XIII. - -	Pridie - -	IV. - -
19	V. - -	XII. - -	Kal. Iun.	III. - -
20	IV. - -	XI. - -	IV. Nonas Iun.	Pridie - -
21	III. - -	X. - -	III. - -	Idus Iun.
22	Pridie - -	IX. - -	Pridie - -	XVII Kal.Quint.
23	Idus Mai.	VIII. - -	Nonae Iuniae.	XVI. - -
24	XVII. Kal. Iun.	VII. - -	VIII. Idus Iun.	XV. - -
25	XVI. - -	VI. - -	VII. - -	XIV. - -
26	XV. - -	V. - -	VI. - -	XIII. - -
27	XIV. - -	IV. - -	V. - -	XII. - -
28	XIII. - -	III. - -	IV. - -	XI. - -
29	XII. - -	Pridie - -	III. - -	X. - -
30	XI. - -	Kal. Iun.	Pridie - -	IX. - -
31	X. - -	IV. Non. Iun.	Idus Iun.	VIII. - -

A. a. Chr. 59.	A. a. Chr. 58.	A. a. Chr. 57.	A. a. Chr. 56.	A. a. Chr. 55.
A. U. 695.	A. U. 696.	A. U. 697.	A. U. 698.	A. U. 699.
III. Non. Iun.	Idus Iuniae.	VII. Kal. Quint.	III. Non. Quint.	Idus Quintiles.
Pridie - -	XVII. Kal. Qtl.	VI. - -	Pridie - -	XVII. Kal. Sxtl.
Nonae Iuniae.	XVI. - -	V. - -	Nonae Quintil.	XVI. - -
VIII. Id. Iunias.	XV. - -	IV. - -	VIII. Id. Quint.	XV. - -
VII. - -	XIV. - -	III. - -	VII. - -	XIV. - -
VI. - -	XIII. - -	Pridie - -	VI. - -	XIII. - -
V. - -	XII. - -	Kal. Quintiles.	V. - -	XII. - -
IV. - -	XI. - -	VI. Non. Quint.	IV. - -	XI. - -
III. - -	X. - -	V. - -	III. - -	X. - -
Pridie - -	IX. - -	IV. - -	Pridie - -	IX. - -
Idus Iuniae.	VIII. - -	III. - -	Idus Quintiles.	VIII. - -
XVII. Kal. Qtl.	VII. - -	Pridie - -	XVII. Kal. Sxtl.	VII. - -
XVI. - -	VI. - -	Nonae Quintil.	XVI. - -	VI. - -
XV. - -	V. - -	VIII. Id. Quint.	XV. - -	V. - -
XIV. - -	IV. - -	VII. - -	XIV. - -	IV. - -
XIII. - -	III. - -	VI. - -	XIII. - -	III. - -
XII. - -	Pridie - -	V. - -	XII. - -	Pridie - -
XI. - -	Kal. Quintiles.	IV. - -	XI. - -	Kal. Sextiles.
X. - -	VI. Non. Quint.	III. - -	X. - -	IV. Non. Sext.
IX. - -	V. - -	Pridie - -	IX. - -	III. - -
VIII. - -	IV. - -	Idus Quintiles.	VIII. - -	Pridie - -
VII. - -	III. - -	XVII. Kal. Sxtl.	VII. - -	Nonae Sextiles.
VI. - -	Pridie - -	XVI. - -	VI. - -	VIII. Id. Sext.
V. - -	Nonae Quintil.	XV. - -	V. - -	VII. - -
IV. - -	VIII. Id. Quint.	XIV. - -	IV. - -	VI. - -
III. - -	VII. - -	XIII. - -	III. - -	V. - -
Pridie - -	VI. - -	XII. - -	Pridie - -	IV. - -
Kal. Quintiles.	V. - -	XI. - -	Kal. Sextiles.	III. - -
VI. Non. Quint.	IV. - -	X. - -	IV. Non. Sext.	Pridie - -
V. - -	III. - -	IX. - -	III. - -	Idus Sextiles.
IV. - -	Pridie - -	VIII. - -	Pridie - -	XVII. Kal. Sept.

QUINTILIS s. Iulius.	A. a. Chr. 54.	A. a. Chr. 53.	A. a. Chr. 52.	A. a. Chr. 51.
	A. U. 700.	A. U. 701.	A. U. 702.	A. U. 703.
1	VIII. Kal. Sext.	Nonae Sextiles.	IX. Kal. Sextil.	III. Non. Sext.
2	VII. - -	VIII. Idus Sext.	VIII. - -	Pridie - -
3	VI. - -	VII. - -	VII. - -	Nonae Sextiles.
4	V. - -	VI. - -	VI. - -	VIII. Id. Sextil.
5	IV. - -	V. - -	V. - -	VII. - -
6	III. - -	IV. - -	IV. - -	VI. - -
7	Pridie - -	III. - -	III. - -	V. - -
8	Kal. Sextiles.	Pridie - -	Pridie - -	IV. - -
9	IV. Non. Sextil.	Idus Sextiles.	Kal. Sextiles.	III. - -
10	III. - -	XVII. Kal. Sept.	IV. Non. Sextil.	Pridie - -
11	Pridie - -	XVI. - -	III. - -	Idus Sextiles.
12	Nonae Sextiles.	XV. - -	Pridie - -	XVII. Kal. Sept.
13	VIII. Id. Sextil.	XIV. - -	Nonae Sextiles.	XVI. - -
14	VII. - -	XIII. - -	VIII. Id. Sextil.	XV. - -
15	VI. - -	XII. - -	VII. - -	XIV. - -
16	V. - -	XI. - -	VI. - -	XIII. - -
17	IV. - -	X. - -	V. - -	XII. - -
18	III. - -	IX. - -	IV. - -	XI. - -
19	Pridie - -	VIII. - -	III. - -	X. - -
20	Idus Sextiles.	VII. - -	Pridie - -	IX. - -
21	XVII. Kal. Sept.	VI. - -	Idus Sextiles.	VIII. - -
22	XVI. - -	V. - -	XVII. Kal. Sept.	VII. - -
23	XV. - -	IV. - -	XVI. - -	VI. - -
24	XIV. - -	III. - -	XV. - -	V. - -
25	XIII. - -	Pridie - -	XIV. - -	IV. - -
26	XII. - -	Kal. Septembr.	XIII. - -	III. - -
27	XI. - -	IV. Non. Sept.	XII. - -	Pridie - -
28	X. - -	III. - -	XI. - -	Kal. Septembr.
29	IX. - -	Pridie - -	X. - -	IV. Non. Sept.
30	VIII. - -	Nonae Septembr.	IX. - -	III. - -
31	VII. - -	VIII. Idus Sept	VIII. - -	Pridie - -

A. a. Chr. 50.	A. a. Chr. 49.	A. a. Chr. 48.	A. a. Chr. 47.	A. a. Chr. 46.	A. a. Chr. 45.
A. U. 704.	A. U. 705.	A. U. 706.	A. U. 707.	A. U. 708.	A. U. 709.
Idus Sextiles.	VII. K. Sept.	Nonae Sept.	XVI. K. Oct.	IV.Non.Sept.	Kal. Quintil.
XVII. K.Spt.	VI. - -	VIII.Id.Sept.	XV. - -	III. - -	VI. Non. Qtl.
XVI. - -	V. - -	VII. - -	XIV. - -	Pridie - -	V. - -
XV. - -	IV. - -	VI. - -	XIII. - -	Nonae Sept.	IV. - -
XIV. - -	III. - -	V. - -	XII. - -	VIII.Id.Sept.	III. - -
XIII. - -	Pridie - -	IV. - -	XI. - -	VII. - -	Pridie - -
XII. - -	Kal. Sept.	III. - -	X. - -	VI. - -	Nonae Quint.
XI. - -	IV. Non. Spt.	Pridie - -	IX. - -	V. - -	VIII. Id. Qtl.
X. - -	III. - -	Idus Sept.	VIII. - -	IV. - -	VII. - -
IX. - -	Pridie - -	XVII.K.Oct.	VII. - -	III. - -	VI. - -
VIII. - -	Nonae Sept.	XVI. - -	VI. - -	Pridie - -	V. - -
VII. - -	VIII.Id.Sept.	XV. - -	V. - -	Idus Sept.	IV. - -
VI. - -	VII. - -	XIV. - -	IV. - -	XVII.K.Oct.	III. - -
V. - -	VI. - -	XIII. - -	III. - -	XVI. - -	Pridie - -
IV. - -	V. - -	XII. - -	Pridie - -	XV. - -	Idus Quintil.
III. - -	IV. - -	XI. - -	Kal. Octobr.	XIV. - -	XVII. K.Sxt.
Pridie - -	III. - -	X. - -	VI. Non.Oct.	XIII. - -	XVI. -
Kal. Sept.	Pridie - -	IX. - -	V. - -	XII. - -	XV. - -
IV.Non.Sept.	Idus Sept.	VIII. - -	IV. - -	XI. - -	XIV. - -
III. - -	XVII.K.Oct.	VII. - -	III. - -	X. - -	XIII. - -
Pridie - -	XVI. - -	VI. - -	Pridie - -	IX. - -	XII. - -
Nonae Sept.	XV. - -	V. - -	Nonae Oct.	VIII. - -	XI. - -
VIII.Id.Sept.	XIV. - -	IV. - -	VIII. Id. Oct.	VII. - -	X. - -
VII. - -	XIII. - -	III. - -	VII. - -	VI. - -	IX. - -
VI. - -	XII. - -	Pridie - -	VI. - -	V. - -	VIII. - -
V. - -	XI. - -	Kal. Octobr.	V. - -	IV. - -	VII. - -
IV. - -	X. - -	VI. Non.Oct.	IV. - -	III. - -	VI. - -
III. - -	IX. - -	V. - -	III. - -	Pridie - -	V. - -
Pridie - -	VIII. - -	IV. - -	Pridie - -	Kal. Octobr.	IV. - -
Idus Sept.	VII. - -	III. - -	Idus Octobr.	IV.Non.Oct.	III. - -
XVII.K.Oct.	VI. - -	Pridie - -	XVII.K.Nov.	V. - -	Pridie - -

SEXTILIS s. August.	A. a. Chr. 63.	A. a. Chr. 62.	A. a. Chr. 61.	A. a. Chr. 60.
	A. U. 691.	A. U. 692.	A. U. 693.	A. U. 694.
1	IX. Kalend. Iun.	III. Non. Iuniae.	XVII. Kal. Quint.	VII. Kal. Quint.
2	VIII. - -	Pridie - -	XVI. - -	VI. - -
3	VII. - -	Nonae Iun.	XV. - -	V. - -
4	VI. - -	VIII. Idus Iun.	XIV. - -	IV. - -
5	V. - -	VII. - -	XIII. - -	III. - -
6	IV. - -	VI. - -	XII. - -	Pridie - -
7	III. - -	V. - -	XI. - -	Kalend. Quintil.
8	Pridie - -	IV. - -	X. - -	VI. Nonas Quint.
9	Kal. Iuniae.	III. - -	IX. - -	V. - -
10	IV. Non. Iun.	Pridie - -	VIII. - -	IV. - -
11	III. - -	Idus Iuniae.	VII. - -	III. - -
12	Pridie - -	XVII. Kal. Quint.	VI. - -	Pridie - -
13	Nonae Iuniae.	XVI. - -	V. - -	Nonae Quintiles.
14	VIII. Idus Iun.	XV. - -	IV. - -	VIII. Idus Quint.
15	VII. - -	XIV. - -	III. - -	VII. - -
16	VI. - -	XIII. - -	Pridie - -	VI. - -
17	V. - -	XII. - -	Kal. Quintiles.	V. - -
18	IV. - -	XI. - -	VI. Nonas Quint.	IV. - -
19	III. - -	X. - -	V. - -	III. - -
20	Pridie - -	IX. - -	IV. - -	Pridie - -
21	Idus Iuniae.	VIII. - -	III. - -	Idus Quintiles.
22	XVII. Kal. Quint.	VII. - -	Pridie - -	XVII. Kal. Sext.
23	XVI. - -	VI. - -	Nonae Quintiles.	XVI. - -
24	XV. - -	V. - -	VIII. Idus Quint.	XV. - -
25	XIV. - -	IV. - -	VII. - -	XIV. - -
26	XIII. - -	III. - -	VI. - -	XIII. - -
27	XII. - -	Pridie - -	V. - -	XII. - -
28	XI. - -	Kal. Quintiles.	IV. - -	XI. - -
29	X. - -	VI. Non. Quint.	III. - -	X. - -
30	IX. - -	V. - -	Pridie - -	IX. - -
31	VIII. - -	IV. - -	Idus Quintiles.	VIII. - -

A. a. Chr. 59.	A. a. Chr. 58.	A. a. Chr. 57.	A. a. Chr. 56.	A. a. Chr. 55.
A. U. 695.	A. U. 696.	A. U. 697.	A. U. 698.	A. U. 699.
III. Non. Quint.	Idus Quintiles.	VII. Kal. Sext.	Nonae Sextiles.	XVI. Kal. Sept.
Pridie - -	XVII. Kal. Sext.	VI. - -	VIII. Id. Sextil.	XV. - -
Nonae Quintil.	XVI. - -	V. - -	VII. - -	XIV. - -
VIII. Id. Quint.	XV. - -	IV. - -	VI. - -	XIII. - -
VII. - -	XIV. - -	III. - -	V. - -	XII. - -
VI. - -	XIII. - -	Pridie - -	IV. - -	XI. - -
V. - -	XII. - -	Kal. Sextiles.	III. - -	X. - -
IV. - -	XI. - -	IV. Non. Sext.	Pridie - -	IX. - -
III. - -	X. - -	III. - -	Idus Sextiles.	VIII. - -
Pridie - -	IX. - -	Pridie - -	XVII. Kal. Sept.	VII. - -
Idus Quintiles.	VIII. - -	Nonae Sextiles.	XVI. - -	VI. - -
XVII. Kal. Sext.	VII. - -	VIII. Id. Sext.	XV. - -	V. - -
XVI. - -	VI. - -	VII. - -	XIV. - -	IV. - -
XV. - -	V. - -	VI. - -	XIII. - -	III. - -
XIV. - -	IV. - -	V. - -	XII. - -	Pridie - -
XIII. - -	III. - -	IV. - -	XI. - -	Kal. Septembr.
XII. - -	Pridie - -	III. - -	X. - -	IV. Non. Sept.
XI. - -	Kal. Sextiles.	Pridie - -	IX. - -	III. - -
X. - -	IV. Non. Sext.	Idus Sextiles.	VIII. - -	Pridie - -
IX. - -	III. - -	XVII. Kal. Sept.	VII. - -	Nonae Sept.
VIII. - -	Pridie - -	XVI. - -	VI. - -	VIII. Id. Sept.
VII. - -	Nonae Sextiles.	XV. - -	V. - -	VII. - -
VI. - -	VIII. Id. Sextil.	XIV. - -	IV. - -	VI. - -
V. - -	VII. - -	XIII. - -	III. - -	V. - -
IV. - -	VI. - -	XII. - -	Pridie - -	IV. - -
III. - -	V. - -	XI. - -	Kal. Septembr.	III. - -
Pridie - -	IV. - -	X. - -	IV. Non. Sept.	Pridie - -
Kal. Sextiles.	III. - -	IX. - -	III. - -	Idus Septembr.
IV. Non. Sextil.	Pridie - -	VIII. - -	Pridie - -	XVII. Kal. Oct.
III. - -	Idus Sextiles.	VII. - -	Non. Septembr.	XVI. - -
Prid. - -	XVII. Kal. Sept.	VI. - -	VIII. Id. Sept.	XV. - -

SEXTILIS s. August.	A. a. Chr. 54.	A. a. Chr. 53.	A. a. Chr. 52.	A. a. Chr. 51.
	A. U. 700.	A. U. 701.	A. U. 702.	A. U. 703.
1	VI. Kalend. Sept.	VII. Idus Sept.	VII. Kal. Sept.	Nonae Septembr.
2	V. - -	VI. - -	VI. - -	VIII. Idus Sept.
3	IV. - -	V. - -	V. - -	VII. - -
4	III. - -	IV. - -	IV. - -	VI. - -
5	Pridie - -	III. - -	III. - -	V. - -
6	Kal. Septembres.	Pridie - -	Pridie - -	IV. - -
7	IV. Non. Sept.	Idus Septembr.	Kal. Septembres.	III. - -
8	III. - -	XVII. Kal. Oct.	IV. Nonas Sept.	Pridie - -
9	Pridie - -	XVI. - -	III. - -	Idus Septembres.
10	Nonae Septembr.	XV. - -	Pridie - -	XVII. Kal. Oct.
11	VIII. Idus Sept.	XIV. - -	Nonae Septembr.	XVI. - -
12	VII. - -	XIII. - -	VIII. Idus Sept.	XV. - -
13	VI. - -	XII. - -	VII. - -	XIV. - -
14	V. - -	XI. - -	VI. - -	XIII. - -
15	IV. - -	X. - -	V. - -	XII. - -
16	III. - -	IX. - -	IV. - -	XI. - -
17	Pridie - -	VIII. - -	III. - -	X. - -
18	Idus Septembr.	VII. - -	Pridie - -	IX. - -
19	XVII. Kal. Octob.	VI. - -	Idus Septembres.	VIII. - -
20	XVI. - -	V. - -	XVII. Kal. Oct.	VII. - -
21	XV. - -	IV. - -	XVI. - -	VI. - -
22	XIV. - -	III. - -	XV. - -	V. - -
23	XIII. - -	Pridie - -	XIV. - -	IV. - -
24	XII. - -	Kal. Octobres.	XIII. - -	III. - -
25	XI. - -	VI. Non. Octob.	XII. - -	Pridie - -
26	X. - -	V. - -	XI. - -	Kal. Octobres.
27	IX. - -	IV. - -	X. - -	VI. Non. Octob.
28	VIII. - -	III. - -	IX. - -	V. - -
29	VII. - -	Pridie - -	VIII. - -	IV. - -
30	VI. - -	Nonae Octobres.	VII. - -	III. - -
31	V. - -	VIII. Idus Oct.	VI. - -	Pridie - -

A. a. Chr. 50.	A. a. Chr. 49.	A. a. Chr. 48.	A. a. Chr. 47.	A. a. Chr. 46.	A. a. Chr. 45.
A. U. 704.	A. U. 705.	A. U. 706.	A. U. 707.	A. U. 708.	A. U. 709.
XVI. K. Oct.	V. Kal. Oct.	NonaeOctob.	XVI. K. Nov.	IV. Non.Oct	Kal. Sextiles.
XV. - -	IV. - -	VIII. Id. Oct.	XV. - -	III. - -	IV.Non.Sext.
XIV. - -	III. - -	VII. - -	XIV. - -	Pridie - -	III. - -
XIII. - -	Pridie - -	VI. - -	XIII. - -	NonaeOctob.	Pridie - -
XII. - -	Kal. Octobr.	V. - -	XII. - -	VIII. Id. Oct.	Nonae Sextil.
XI. - -	VI. Non. Oct.	IV. - -	XI. - -	VII. - -	VIII.Id.Sext
X. - -	V. - -	III. - -	X. - -	VI. - -	VII. - -
IX. - -	IV. - -	Pridie - -	IX. - -	V. - -	VI. - -
VIII. - -	III. - -	Idus Octobr.	VIII. - -	IV. - -	V. - -
VII. - -	Pridie - -	XVII.K.Nov.	VII. - -	III. - -	IV. - -
VI. - -	NonaeOctob.	XVI. - -	VI. - -	Pridie - -	III. - -
V. - -	VIII. Id. Oct.	XV. - -	V. - -	Idus Octobr.	Pridie - -
IV. - -	VII. - -	XIV. - -	IV. - -	XVII.K.Nov.	Idus Sextiles.
III. - -	VI. - -	XIII. - -	III. - -	XVI. - -	XIX.K.Sept.
Pridie - -	V. - -	XII. - -	Pridie - -	XV. - -	XVIII. - -
Kal. Octobr.	IV. - -	XI. - -	Kal.Novemb.	XIV. - -	XVII. - -
VI. Non. Oct.	III. - -	X. - -	IV. Non.Nov.	XIII. - -	XVI. - -
V. - -	Pridie - -	IX. - -	III. - -	XII. - -	XV. - -
IV. - -	Idus Octobr.	VIII. - -	Pridie - -	XI. - -	XIV. - -
III. - -	XVII.K.Nov.	VII. - -	Nonae Nov.	X. - -	XIII. - -
Pridie - -	XVI. - -	VI. - -	VIII. Id.Nov.	IX. - -	XII. - -
Non. Octob.	XV. - -	V. - -	VII. - -	VIII. - -	XI. - -
VIII. Id Oct.	XIV. - -	IV. - -	VI. - -	VII. - -	X. - -
VII. - -	XIII. - -	III. - -	V. - -	VI. - -	IX. - -
VI. - -	XII. - -	Pridie - -	IV. - -	V. - -	VIII. - -
V. - -	XI. - -	Kal.Novemb.	III. - -	IV. - -	VII. - -
IV. - -	X. - -	IV. Non.Nov.	Pridie - -	III. - -	VI. - -
III. - -	IX. - -	III. - -	Idus Nov.	Pridie - -	V. - -
Pridie - -	VIII. - -	Pridie - -	XVII.K.Dec.	Kal.Novemb.	IV. - -
Idus Octobr.	VII. - -	Nonae Nov.	XVI. - -	IV. Non.Nov.	III. - -
XVII.K.Nov.	VI. - -	VIII. Id.Nov.	XV. - -	III. - -	Pridie - -

Sptmbr.	A. a. Chr. 63.	A. a. Chr. 62.	A. a. Chr. 61.	A. a. Chr. 60.
	A. U. 691.	A. U. 692.	A. U. 693.	A. U. 694.
1	VII. Kal. Quint.	III. Non. Quint.	XVII. Kal. Sext.	VII. Kal. Sextil.
2	VI. - -	Pridie - -	XVI. - -	VI. - -
3	V. - -	Nonae Quintiles.	XV. - -	V. - -
4	IV. - -	VIII. Id. Quint.	XIV. - -	IV. - -
5	III. - -	VII. - -	XIII. - -	III. - -
6	Pridie - -	VI. - -	XII. - -	Pridie - -
7	Kal. Quintiles.	V. - -	XI. - -	Kal. Sextiles.
8	VI. Non. Quint.	IV. - -	X. - -	IV. Non. Sextil.
9	V. - -	III. - -	IX. - -	III. - -
10	IV. - -	Pridie - -	VIII. - -	Pridie - -
11	III. - -	Idus Quintiles.	VII. - -	Nonae Sextiles.
12	Pridie - -	XVII. Kal. Sext.	VI. - -	VIII. Id. Sextil.
13	Nonae Quintil.	XVI. - -	V. - -	VII. - -
14	VIII. Id. Quint.	XV. - -	IV. - -	VI. - -
15	VII. - -	XIV. - -	III. - -	V. - -
16	VI. - -	XIII. - -	Pridie - -	IV. - -
17	V. - -	XII. - -	Kal. Sextiles.	III. - -
18	IV. - -	XI. - -	IV. Non. Sextil.	Pridie - -
19	III. - -	X. - -	III. - -	Idus Sextiles.
20	Pridie - -	IX. - -	Pridie - -	XVII. Kal. Sept.
21	Idus Quintiles.	VIII. - -	Nonae Sextiles.	XVI. - -
22	XVII. Kal. Sext.	VII. - -	VIII. Id. Sextil.	XV. - -
23	XVI. - -	VI. - -	VII. - -	XIV. - -
24	XV. - -	V. - -	VI. - -	XIII. - -
25	XIV. - -	IV. - -	V. - -	XII. - -
26	XIII. - -	III. - -	IV. - -	XI. - -
27	XII. - -	Pridie - -	III. - -	X. - -
28	XI. - -	Kal. Sextiles.	Pridie - -	IX. - -
29	X. - -	IV. Non. Sextil.	Idus Sextiles.	VIII. - -
30	IX. - -	III. - -	XVII. Kal. Sept.	VII. - -

A. a. Chr. 59.	A. a. Chr. 58.	A. a. Chr. 57.	A. a. Chr. 56.	A. a. Chr. 55.
A. U. 695.	A. U. 696.	A. U. 697.	A. U. 698.	A. U. 699.
Nonae Sextiles.	XVI. Kal. Sept.	V. Kal. Sept.	VII. Id. Sept.	XIV. Kal. Sept.
VIII. Id. Sextil.	XV. - -	IV. - -	VI. - -	XIII. - -
VII. - -	XIV. - -	III. - -	V. - -	XII. - -
VI. - -	XIII. - -	Pridie - -	IV. - -	XI. - -
V. - -	XII. - -	Kal. Septembr.	III. - -	X. - -
IV. - -	XI. - -	IV. Non. Sept.	Pridie - -	IX. - -
III. - -	X. - -	III. - -	Idus Septembr.	VIII. - -
Pridie - -	IX. - -	Pridie - -	XVII. Kal. Oct.	VII. - -
Idus Sextiles.	VIII. - -	Nonae Sept.	XVI. - -	VI. - -
XVII. Kal. Sept.	VII. - -	VIII. Id. Sept.	XV. - -	V. - -
XVI. - -	VI. - -	VII. - -	XIV. - -	IV. - -
XV. - -	V. - -	VI. - -	XIII. - -	III. - -
XIV. - -	IV. - -	V. - -	XII. - -	Pridie - -
XIII. - -	III. - -	IV. - -	XI. - -	Kal. Octobres.
XII. - -	Pridie - -	III. - -	X. - -	VI. Non. Oct.
XI. - -	Kal. Septembr.	Pridie - -	IX. - -	V. - -
X. - -	IV. Non. Sept.	Idus Septembr.	VIII. - -	IV. - -
IX. - -	III. - -	XVII. Kal. Oct.	VII. - -	III. - -
VIII. - -	Pridie - -	XVI. - -	VI. - -	Pridie - -
VII. - -	Nonae Sept.	XV. - -	V. - -	Nonae Octobr.
VI. - -	VIII. Id. Sept.	XIV. - -	IV. - -	VIII. Id. Oct.
V. - -	VII. - -	XIII. - -	III. - -	VII. - -
IV. - -	VI. - -	XII. - -	Pridie - -	VI. - -
III. - -	V. - -	XI. - -	Kal. Octobres.	V. - -
Pridie - -	IV. - -	X. - -	VI. Non. Oct.	IV. - -
Kal. Septembr.	III. - -	IX. - -	V. - -	III. - -
IV. Non. Sept.	Pridie - -	VIII. - -	IV. - -	Pridie - -
III. - -	Idus Septembr.	VII. - -	III. - -	Idus Octobres.
Pridie - -	XVII. Kal. Oct.	VI. - -	Pridie - -	XVII Kal. Nov.
Nonae Sept.	XVI. - -	V. - -	Nonae Octobr.	XVI. - -

Sptmbr.	A. a. Chr. 54. A. U. 700.	A. a. Chr. 53. A. U. 701.	A. a. Chr. 52. A. U. 702.	A. a. Chr. 51. A. U. 703.
1	IV. Kal. Octobr.	VII. Idus Octob.	V. Kal. Octobr.	Nonae Octobres.
2	III. - -	VI. - -	IV. - -	VIII. Id. Octob.
3	Pridie - -	V. - -	III. - -	VII. - -
4	Kal. Octobres.	IV. - -	Pridie - -	VI. - -
5	VI. Non. Octob.	III. - -	Kal. Octobres.	V. - -
6	V. - -	Pridie - -	VI. Non. Octob.	IV. - -
7	IV. - -	Idus Octobres.	V. - -	III. - -
8	III. - -	XVII. Kal. Nov.	IV. - -	Pridie - -
9	Pridie - -	XVI. - -	III. - -	Idus Octobres.
10	Nonae Octobres.	XV. - -	Pridie - -	XVII. Kal. Nov.
11	VIII. Id. Octob.	XIV. - -	Nonae Octobres.	XVI. - -
12	VII. - -	XIII. - -	VIII. Id. Octob.	XV. - -
13	VI. - -	XII. - -	VII. - -	XIV. - -
14	V. - -	XI. - -	VI. - -	XIII. - -
15	IV. - -	X. - -	V. - -	XII. - -
16	III. - -	IX. - -	IV. - -	XI. - -
17	Pridie - -	VIII. - -	III. - -	X. - -
18	Idus Octobres.	VII. - -	Pridie - -	IX. - -
19	XVII. Kal. Nov.	VI. - -	Idus Octobres.	VIII. - -
20	XVI. - -	V. - -	XVII. Kal. Nov.	VII. - -
21	XV. - -	IV. - -	XVI. - -	VI. - -
22	XIV. - -	III. - -	XV. - -	V. - -
23	XIII. - -	Pridie - -	XIV. - -	IV. - -
24	XII. - -	Kal. Novembres.	XIII. - -	III. - -
25	XI. - -	IV. Non. Nov.	XII. - -	Pridie - -
26	X. - -	III. - -	XI. - -	Kal. Novembres.
27	IX. - -	Pridie - -	X. - -	IV. Non. Nov.
28	VIII. - -	Nonae Novembr.	IX. - -	III. - -
29	VII. - -	VIII. Idus Nov.	VIII. - -	Pridie - -
30	VI. - -	VII. - -	VII. - -	Nonae Novembr.

A. a. Chr. 50.	A. a. Chr. 49.	A. a. Chr. 48.	A. a. Chr. 47.	A. a. Chr. 46.	A. a. Chr. 45.
A. U. 704.	A. U. 705.	A. U. 706.	A. U. 707.	A. U. 708.	A. U. 709.
XVI. K. Nov.	V. Kal. Nov.	VII. Id. Nov.	XIV. K. Dec.	Pr. Non. Nov.	Kal. Septemb.
XV. - -	IV. - -	VI. - -	XIII. - -	Nonae Nov.	IV. Non. Sept.
XIV. - -	III. - -	V. - -	XII. - -	VIII. Id. Nov.	III. - -
XIII. - -	Pridie - -	IV. - -	XI. - -	VII. - -	Pridie - -
XII. - -	Kal. Novemb.	III. - -	X. - -	VI. - -	Nonae Sept.
XI. - -	IV. Non. Nov.	Pridie - -	IX. - -	V. - -	VIII. Id. Sept.
X. - -	III. - -	Idus Novemb.	VIII. - -	IV. - -	VII. - -
IX. - -	Pridie - -	XVII. K. Dec.	VII. - -	III. - -	VI. - -
VIII. - -	Nonae Nov.	XVI. - -	VI. - -	Pridie - -	V. - -
VII. - -	VIII. Id. Nov.	XV. - -	V. - -	Idus Novemb.	IV. - -
VI. - -	VII. - -	XIV. - -	IV. - -	XVII. K. Interc. priores.	III. - -
V. - -	VI. - -	XIII. - -	III. - -	XVI. - -	Pridie - -
IV. - -	V. - -	XII. - -	Pridie - -	XV. - -	Idus Sept.
III. - -	IV. - -	XI. - -	Kal. Decemb.	XIV. - -	XVIII. K. Oct.
Pridie - -	III. - -	X. - -	IV. Non. Dec.	XIII. - -	XVII. - -
Kal. Novemb.	Pridie - -	IX. - -	III. - -	XII. - -	XVI. - -
IV. Non. Nov.	Idus Novemb.	VIII. - -	Pridie - -	XI. - -	XV. - -
III. - -	XVII. K. Dec.	VII. - -	Nonae Dec.	X. - -	XIV. - -
Pridie - -	XVI. - -	VI. - -	VIII. Id. Dec.	IX. - -	XIII. - -
Nonae Nov.	XV. - -	V. - -	VII. - -	VIII. - -	XII. - -
VIII. Id. Nov.	XIV. - -	IV. - -	VI. - -	VII. - -	XI. - -
VII. - -	XIII. - -	III. - -	V. - -	VI. - -	X. - -
VI. - -	XII. - -	Pridie - -	IV. - -	V. - -	IX. - -
V. - -	XI. - -	Kal. Decemb.	III. - -	IV. - -	VIII. - -
IV. - -	X. - -	IV. Non. Dec.	Pridie - -	III. - -	VII. - -
III. - -	IX. - -	III. - -	Idus Decemb.	Pridie - -	VI. - -
Pridie - -	VIII. - -	Pridie - -	XVII. K. Ian.	Kal. Intercal. priores.	V. - -
Idus Novemb.	VII. - -	Nonae Dec.	XVI. - -	IV. Non. Int.	IV. - -
XVII K. Dec.	VI. - -	VIII. Id. Dec.	XV. - -	III. - -	III. - -
XVI. - -	V. - -	VII. - -	XIV. - -	Pridie - -	Pridie - -

October.	A. a. Chr. 63.	A. a. Chr. 62.	A. a. Chr. 61.	A. a. Chr. 60.
	A. U. 691.	A. U. 692.	A. U. 693.	A. U. 694.
1	VIII. Kal. Sext.	Pridie Non. Sext.	XVI. Kal. Sept.	VI. Kalend. Sept.
2	VII. - -	Nonae Sextiles.	XV. - -	V. - -
3	VI. - -	VIII. Id. Sextil.	XIV. - -	IV. - -
4	V. - -	VII. - -	XIII. - -	III. - -
5	IV. - -	VI. - -	XII. - -	Pridie - -
6	III. - -	V. - -	XI. - -	Kal. Septembres.
7	Pridie - -	IV. - -	X. - -	IV. Nonas Sept.
8	Kal. Sextiles.	III. - -	IX. - -	III. - -
9	IV. Non. Sextil.	Pridie - -	VIII. - -	Pridie - -
10	III. - -	Idus Sextiles.	VII. - -	Nonae Septemb.
11	Pridie - -	XVII. Kal. Sept.	VI. - -	VIII. Idus Sept.
12	Nonae Sextiles.	XVI. - -	V. - -	VII. - -
13	VIII. Id. Sextil.	XV. - -	IV. - -	VI. - -
14	VII. - -	XIV. - -	III. - -	V. - -
15	VI. - -	XIII. - -	Pridie - -	IV. - -
16	V. - -	XII. - -	Kal. Septembres.	III. - -
17	IV. - -	XI. - -	IV. Non. Sept.	Pridie - -
18	III. - -	X. - -	III. - -	Idus Septembres.
19	Pridie - -	IX. - -	Pridie - -	XVII. Kal. Oct.
20	Idus Sextiles.	VIII. - -	Nonae Septembr.	XVI. - -
21	XVII. Kal. Sept.	VII. - -	VIII. Idus Sept.	XV. - -
22	XVI. - -	VI. - -	VII. - -	XIV. - -
23	XV. - -	V. - -	VI. - -	XIII. - -
24	XIV. - -	IV. - -	V. - -	XII. - -
25	XIII. - -	III. - -	IV. - -	XI. - -
26	XII. - -	Pridie - -	III. - -	X. - -
27	XI. - -	Kal. Septembr.	Pridie - -	IX. - -
28	X. - -	IV. Non. Sept.	Idus Septembr.	VIII. - -
29	IX. - -	III. - -	XVII. Kal. Oct.	VII. - -
30	VIII. - -	Pridie - -	XVI. - -	VI. - -
31	VII. - -	Nonae Septembr.	XV. - -	V. - -

A. a. Chr. 59.	A. a. Chr. 58.	A. a. Chr. 57.	A. a. Chr. 56.	A. a. Chr. 55.
A. U. 695.	A. U. 696.	A. U. 697.	A. U. 698.	A. U. 699.
VIIII. Id. Sept.	XV. Kal. Oct.	IV. Kal. Octob.	VIIII. Id. Oct.	XV. Kal. Nov.
VII. - -	XIV. - -	III. - -	VII. - -	XIV. - -
VI. - -	XIII. - -	Pridie - -	VI. - -	XIII. - -
V. - -	XII. - -	Kal. Octobres.	V. - -	XII. - -
IV. - -	XI. - -	VI. Non. Octob.	IV. - -	XI. - -
III. - -	X. - -	V. - -	III. - -	X. - -
Pridie - -	IX. - -	IV. - -	Pridie - -	IX. - -
Idus Septemb.	VIII. - -	III. - -	Idus Octobres.	VIII. - -
XVII. Kal. Oct.	VII. - -	Pridie - -	XVII. Kal. Nov.	VII. - -
XVI. - -	VI. - -	Nonae Octobr.	XVI. - -	VI. - -
XV. - -	V. - -	VIII. Id. Octob.	XV. - -	V. - -
XIV. - -	IV. - -	VII. - -	XIV. - -	IV. - -
XIII. - -	III. - -	VI. - -	XIII. - -	III. - -
XII. - -	Pridie - -	V. - -	XII. - -	Pridie - -
XI. - -	Kal. Octobres.	IV. - -	XI. - -	Kal. Novembr.
X. - -	VI. Non. Oct.	III. - -	X. - -	IV. Non. Nov.
IX. - -	V. - -	Pridie - -	IX. - -	III. - -
VIII. - -	IV. - -	Idus Octobres.	VIII. - -	Pridie - -
VII. - -	III. - -	XVII. Kal. Nov.	VII. - -	Nonae Novemb.
VI. - -	Pridie - -	XVI. - -	VI. - -	VIII. Id. Nov.
V. - -	Nonae Octobr.	XV. - -	V. - -	VII. - -
IV. - -	VIII. Id. Oct.	XIV. - -	IV. - -	VI. - -
III. - -	VII. - -	XIII. - -	III. - -	V. - -
Pridie - -	VI. - -	XII. - -	Pridie - -	IV. - -
Kal. Octobres.	V. - -	XI. - -	Kal. Novembr.	III. - -
VI. Non. Oct.	IV. - -	X. - -	IV. Non. Nov.	Pridie - -
V. - -	III. - -	IX. - -	III. - -	Idus Novembr.
IV. - -	Pridie - -	VIII. - -	Pridie - -	XVII. Kal. Dec.
III. - -	Idus Octobr.	VII. - -	Nonae Novemb.	XVI. - -
Pridie - -	XVII. Kal. Nov.	VI. - -	VIII. Id. Nov.	XV. - -
Nonae Octobr.	XVI. - -	V. - -	VII. - -	XIV. - -

October.	A. a. Chr. 54.	A. a. Chr. 53.	A. a. Chr. 52.	A. a. Chr. 51.
	A. U. 700.	A. U. 701.	A. U. 702.	A. U. 703.
1	V. Kal. Novemb.	VI. Idus Nov.	VI. Kalend. Nov.	VIII. Idus Nov.
2	IV. - -	V. - -	V. - -	VII. - -
3	III. - -	IV. - -	IV. - -	VI. - -
4	Pridie - -	III. - -	III. - -	V. - -
5	Kal. Novembr.	Pridie - -	Pridie - -	IV. - -
6	IV. Non. Nov.	Idus Novembr.	Kal. Novembr.	III. - -
7	III. - -	XVII. Kal. Dec.	IV. Non. Nov.	Pridie - -
8	Pridie - -	XVI. - -	III. - -	Idus Novembres.
9	Nonae Novembr.	XV. - -	Pridie - -	XVIII. Kal. Dec.
10	VIII. Idus Nov.	XIV. - -	Nonae Novemb.	XVI. - -
11	VII. - -	XIII. - -	VIII. Id. Nov.	XV. - -
12	VI. - -	XII. - -	VII. - -	XIV. - -
13	V. - -	XI. - -	VI. - -	XIII. - -
14	IV. - -	X. - -	V. - -	XII. - -
15	III. - -	IX. - -	IV. - -	XI. - -
16	Pridie - -	VIII. - -	III. - -	X. - -
17	Idus Novembr.	VII. - -	Pridie - -	IX. - -
18	XVII. Kal. Dec.	VI. - -	Idus Novembr.	VIII. - -
19	XVI. - -	V. - -	XVII. Kal. Dec.	VII. - -
20	XV. - -	IV. - -	XVI. - -	VI. - -
21	XIV. - -	III. - -	XV. - -	V. - -
22	XIII. - -	Pridie - -	XIV. - -	IV. - -
23	XII. - -	Kal. Decembres.	XIII. - -	III. - -
24	XI. - -	IV. Nonae Dec.	XII. - -	Pridie - -
25	X. - -	III. - -	XI. - -	Kal. Decembr.
26	IX. - -	Pridie - -	X. - -	IV. Nonae Dec.
27	VIII. - -	Nonae Decembr.	IX. - -	III. - -
28	VII. - -	VIII. Idus Dec.	VIII. - -	Pridie - -
29	VI. - -	VII. - -	VII. - -	Nonae Decembr.
30	V. - -	VI. - -	VI. - -	VIII. Idus Dec.
31	IV. - -	V. - -	V. - -	VII. - -

A. a. Chr. 50.	A. a. Chr. 49.	A. a. Chr. 48.	A. a. Chr. 47.	A. a. Chr. 46.	A. a. Chr. 45.
A. U. 704.	A. U. 705.	A. U. 706.	A. U. 707.	A. U. 708.	A. U. 709.
XV. Kal. Dec.	IV. K. Dec.	VI. Id. Dec.	XIII. K. Ian.	Non. Int. pr.	Kal. Octobr.
XIV. - -	III. - -	V. - -	XII. - -	VIII. Id. Int.	VI. Non. Oct.
XIII. - -	Pridie - -	IV. - -	XI. - -	VII. - -	V. - -
XII. - -	Kal. Decemb.	III. - -	X. - -	VI. - -	IV. - -
XI. - -	IV. Non. Dec.	Pridie - -	IX. - -	V. - -	III. - -
X. - -	III. - -	Idus Decemb.	VIII. - -	IV. - -	Pridie - -
IX. - -	Pridie - -	XVII. K. Ian.	VII. - -	III. - -	Nonae Octob.
VIII. - -	Nonae Dec.	XVI. - -	VI. - -	Pridie - -	VIII. Id. Oct.
VII. - -	VIII. Id. Dec.	XV. - -	V. - -	Idus Intercal.	VII. - -
VI. - -	VII. - -	XIV. - -	IV. - -	XVII. K. Interc. poster.	VI. - -
V. - -	VI. - -	XIII. - -	III. - -	XVI. - -	V. - -
IV. - -	V. - -	XII. - -	Pridie - -	XV. - -	IV. - -
			A. U. 708.		
III. - -	IV. - -	XI. - -	Kal. Ianuar.	XIV. - -	III. - -
Pridie - -	III. - -	X. - -	IV. Non. Ian.	XIII. - -	Pridie - -
Kal. Dec.	Pridie - -	IX. - -	III. - -	XII. - -	Idus Octobr.
IV. Non. Dec.	Idus Decemb.	VIII. - -	Pridie - -	XI. - -	XVII. K. Nov.
III. - -	XVII. K. Ian.	VII. - -	Nonae Ian.	X. - -	XVI. - -
Pridie - -	XVI. - -	VI. - -	VIII. Id. Ian.	IX. - -	XV. - -
Nonae Dec.	XV. - -	V. - -	VII. - -	VIII. - -	XIV. - -
VIII. Id. Dec.	XIV. - -	IV. - -	VI. - -	VII. - -	XIII. - -
VII. - -	XIII. - -	III. - -	V. - -	VI. - -	XII. - -
VI. - -	XII. - -	Pridie - -	IV. - -	V. - -	XI. - -
		A. U. 707.			
V. - -	XI. - -	Kal. Ianuar.	III. - -	IV. - -	X. - -
IV. - -	X. - -	IV. Non. Ian.	Pridie - -	III. - -	IX. - -
III. - -	IX. - -	III. - -	Idus Ianuar.	Pridie - -	VIII. - -
Pridie - -	VIII. - -	Pridie - -	XVII. K. Feb.	K. Int. poster.	VII. - -
Idus Decemb.	VII. - -	Nonae Ian.	XVI. - -	IV. Non. Intercal. post.	VI. - -
XVII. K. Ian.	VI. - -	VIII. Id. Ian.	XV. - -	III. - -	V. - -
XVI. - -	V. - -	VII. - -	XIV. - -	Pridie - -	IV. - -
XV. - -	IV. - -	VI. - -	XIII. - -	Non. Int. post.	III. - -
XIV. - -	III. - -	V. - -	XII. - -	VIII. Id. Interc. poster.	Pridie - -

Novemb.	A. a. Chr. 63.	A. a. Chr. 62.	A. a. Chr. 61.	A. a. Chr. 60.
	A. U. 691.	A. U. 692.	A. U. 693.	A. U. 694.
1	VI. Kalend. Sept.	VIII. Idus Sept.	XIV. Kal. Octob.	IV. Kal. Octob.
2	V. - -	VII. - -	XIII. - -	III. - -
3	IV. - -	VI. - -	XII. - -	Pridie - -
4	III. - -	V. - -	XI. - -	Kalend. Octobr.
5	Pridie - -	IV. - -	X. - -	VI. Nonae Octob.
6	Kal. Septembr.	III. - -	IX. - -	V. - -
7	IV. Non. Sept.	Pridie - -	VIII. - -	IV. - -
8	III. - -	Idus Septembr.	VII. - -	III. - -
9	Pridie - -	XVII. K. Octob.	VI. - -	Pridie - -
10	Nonae Septemb.	XVI. - -	V. - -	Nonae Octobr.
11	VIII. Idus Sept.	XV. - -	IV. - -	VIII. Idus Octob.
12	VII. - -	XIV. - -	III. - -	VII. - -
13	VI. - -	XIII. - -	Pridie - -	VI. - -
14	V. - -	XII. - -	Kal. Octobr.	V. - -
15	IV. - -	XI. - -	VI. Nonas Octob.	IV. - -
16	III. - -	X. - -	V. - -	III. - -
17	Pridie - -	IX. - -	IV. - -	Pridie - -
18	Idus Septembres.	VIII. - -	III. - -	Idus Octobr.
19	XVII. Kal. Oct.	VII. - -	Pridie - -	XVII. Kal. Nov.
20	XVI. - -	VI. - -	Nonae Octobr.	XVI. - -
21	XV. - -	V. - -	VIII. Idus Octob.	XV. - -
22	XIV. - -	IV. - -	VII. - -	XIV. - -
23	XIII. - -	III. - -	VI. - -	XIII. - -
24	XII. - -	Pridie - -	V. - -	XII. - -
25	XI. - -	Kal. Octobr.	IV. - -	XI. - -
26	X. - -	VI. Non. Octob.	III. - -	X. - -
27	IX. - -	V. - -	Pridie - -	IX. - -
28	VIII. - -	IV. - -	Idus Octobr.	VIII. - -
29	VII. - -	III. - -	XVII. Kal. Nov.	VII. - -
30	VI. - -	Pridie - -	XVI. - -	VI. - -

A. a. Chr. 59.	A. a. Chr. 58.	A. a. Chr. 57.	A. a. Chr. 56.	A. a. Chr. 55.
A. U. 695.	A. U. 696.	A. U. 697.	A. U. 698.	A. U. 699.
VIII. Id. Octob.	XV. Kal. Nov.	IV. Kal. Nov.	VI. Id. Novemb.	XIII. Kal. Dec.
VII. - -	XIV. - -	III. - -	V. - -	XII. - -
VI. - -	XIII. - -	Pridie - -	IV. - -	XI. - -
V. - -	XII. - -	Kal. Novembr.	III. - -	X. - -
IV. - -	XI. - -	IV. Non. Nov.	Pridie - -	IX. - -
III. - -	X. - -	III. - -	Idus Novembr.	VIII. - -
Pridie - -	IX. - -	Pridie - -	XVII. Kal. Dec.	VII. - -
Idus Octobres.	VIII. - -	Nonae Novemb.	XVI. - -	VI. - -
XVII. Kal. Nov.	VII. - -	VIII. Id. Nov.	XV. - -	V. - -
XVI. - -	VI. - -	VII. - -	XIV. - -	IV. - -
XV. - -	V. - -	VI. - -	XIII. - -	III. - -
XIV. - -	IV. - -	V. - -	XII. - -	Pridie - -
XIII. - -	III. - -	IV. - -	XI. - -	Kal. Decembr.
XII. - -	Pridie - -	III. - -	X. - -	IV. Non. Dec.
XI. - -	Kal. Novembr.	Pridie - -	IX. - -	III. - -
X. - -	IV. Non. Nov.	Idus Novembr.	VIII. - -	Pridie - -
IX. - -	III. - -	XVII. Kal. Dec.	VII. - -	Nonae Decemb.
VIII. - -	Pridie - -	XVI. - -	VI. - -	VIII. Id. Dec.
VII. - -	Nonae Nov.	XV. - -	V. - -	VII. - -
VI. - -	VIII. Id. Nov.	XIV. - -	IV. - -	VI. - -
V. - -	VII. - -	XIII. - -	III. - -	V. - -
IV. - -	VI. - -	XII. - -	Pridie - -	IV. - -
III. - -	V. - -	XI. - -	Kal. Decembr.	III. - -
Pridie - -	IV. - -	X. - -	IV. Non. Dec.	Pridie - -
Kal. Novembr.	III. - -	IX. - -	III. - -	Idus Decembr.
IV. Non. Nov.	Pridie - -	VIII. - -	Pridie - -	XVII. Kal. Ian.
III. - -	Idus Novembr.	VII. - -	Nonae Decemb.	XVI. - -
Prid. - -	XVII. Kal. Dec.	VI. - -	VIII. Id. Dec.	XV. - -
Nonae Novemb.	XVI. - -	V. - -	VII. - -	XIV. - -
VIII. Idus Nov.	XV. - -	IV. - -	VI. - -	XIII. - -

Novemb.	A. a. Chr. 54.	A. a. Chr. 53.	A. a. Chr. 52.	A. a. Chr. 51.
	A. U. 700.	A. U. 701.	A. U. 702.	A. U. 703.
1	III. Kalend. Dec.	IV. Id. Decemb.	IV. Kal. Decemb.	VI. Idus Decemb.
2	Pridie - -	III. - -	III. - -	V. - -
3	Kal. Decembres.	Pridie - -	Pridie - -	IV. - -
4	IV. Non. Dec.	Idus Decembres.	Kal. Decembres.	III. - -
5	III. - -	XVII. Kal. Ian.	IV. Nonae Dec.	Pridie - -
6	Pridie - -	XVI. - -	III. - -	Idus Decembres.
7	Nonae Decembr.	XV. - -	Pridie - -	XVII. Kal. Ian.
8	VIII. Idus Dec.	XIV. - -	Nonae Decembr.	XVI. - -
9	VII. - -	XIII. - -	VIII. Idus Dec.	XV. - -
10	VI. - -	XII. - -	VII. - -	XIV. - -
11	V. - -	XI. - -	VI. - -	XIII. - -
12	IV. - -	X. - -	V. - -	XII. - -
13	III. - -	IX. - -	IV. - -	XI. - -
14	Pridie - -	VIII. - -	III. - -	X. - -
15	Idus Decembres.	VII. - -	Pridie - -	IX. - -
16	XVII. Kal. Ian.	VI. - -	Idus Decembres.	VIII. - -
17	XVI. - -	V. - -	XVII. Kal. Ian.	VII. - -
18	XV. - -	IV. - -	XVI. - -	VI. - -
19	XIV. - -	III. - -	XV. - -	V. - -
20	XIII. - -	Pridie - -	XIV. - -	IV. - -
		A. U. 702.		
21	XII. - -	Kal. Ianuar.	XIII. - -	III. - -
22	XI. - -	IV. Nonae Ian.	XII. - -	Pridie - -
				A. U. 704.
23	X. - -	III. - -	XI. - -	Kal. Ianuar.
24	IX. - -	Pridie - -	X. - -	IV. Non. Ianuar.
25	VIII. - -	Nonae Ianuar.	IX. - -	III. - -
26	VII. - -	VIII. Idus Ian.	VIII. - -	Pridie - -
27	VI. - -	VII. - -	VII. - -	Nonae Ianuar.
28	V. - -	VI. - -	VI. - -	VIII. Id. Ianuar.
29	IV. - -	V. - -	V. - -	VII. - -
30	III. - -	IV. - -	IV. - -	VI. - -

A. a. Chr. 50.	A. a. Chr. 49.	A. a. Chr. 48.	A. a. Chr. 47.	A. a. Chr. 46.	A. a. Chr. 45.
A. U. 704.	A. U. 705.	A. U. 707.	A. U. 708.	A. U. 708.	A. U. 709.
XIIII. K. Ian.	Prid. Kal. Ian. A. U. 706.	IV. Id. Ian.	XI. Kal. Feb.	VII. Idus Interc. poster.	Kal. Novemb.
XII. - -	Kal. Ianuar.	III. - -	X. - -	VI. - -	IV. Non. Nov.
XI. - -	IV. Non. Ian.	Pridie - -	IX. - -	V. - -	III. - -
X. - -	III. - -	Idus Ianuar.	VIII. - -	IV. - -	Pridie - -
IX. - -	Pridie - -	XVII. K. Feb.	VII. - -	III. - -	Nonae Nov.
VIII. - -	Non. Ianuar.	XVI. - -	VI. - -	Pridie - -	VIII. Id. Nov.
VII. - -	VIII. Id. Ian.	XV. - -	V. - -	Id. Int. post.	VII. - -
VI. - -	VII. - -	XIV. - -	IV. - -	XXVI. K Dec.	VI. - -
V. - -	VI. - -	XIII. - -	III. - -	XXV. - -	V. - -
IV. - -	V. - -	XII. - -	Pridie - -	XXIV. - -	IV. - -
III. - -	IV. - -	XI. - -	Kal. Februar.	XXIII. - -	III. - -
Prid. K. Ian. A. U. 705.	III. - -	X. - -	IV. Non. Feb.	XXII. - -	Pridie - -
Kal. Ianuar.	Pridie - -	IX. - -	III. - -	XXI. - -	Idus Novemb.
IV. Non. Ian.	Idus Ianuar.	VIII. - -	Pridie - -	XX. - -	XVIII. K. Dec.
III. - -	XVII. K. Feb.	VII. - -	Nonae Febr.	XIX. - -	XVII. - -
Pridie - -	XVI. - -	VI. - -	VIII. Id. Feb.	XVIII. - -	XVI. - -
Non. Ianuar.	XV. - -	V. - -	VII. - -	XVII. - -	XV. - -
VIII. Id Ian.	XIV. - -	IV. - -	VI. - -	XVI. - -	XIV. - -
VII. - -	XIII. - -	III. - -	V. - -	XV. - -	XIII. - -
VI. - -	XII. - -	Pridie - -	IV. - -	XIV. - -	XII. - -
V. - -	XI. - -	Kal. Februar.	III. - -	XIII. - -	XI. - -
IV. - -	X. - -	IV. Non. Feb.	Pridie - -	XII. - -	X. - -
III. - -	IX. - -	III. - -	Idus Februar.	XI. - -	IX. - -
Pridie - -	VIII. - -	Pridie - -	XI. K. Interc.	X. - -	VIII. - -
Idus Ianuar.	VII. - -	Nonae Febr.	X. - -	IX. - -	VII. - -
XVII. K. Feb.	VI. - -	VIII. Id. Feb.	IX. - -	VIII. - -	VI. - -
XVI. - -	V. - -	VII. - -	VIII. - -	VII. - -	V. - -
XV. - -	IV. - -	VI. - -	VII. - -	VI. - -	IV. - -
XIV. - -	III. - -	V. - -	VI. - -	V. - -	III. - -
XIII. - -	Pridie - -	IV. - -	V. - -	IV. - -	Pridie - -

Decemb.	A. a. Chr. 63.	A. a. Chr. 62.	A. a. Chr. 61.	A. a. Chr. 60.
	A. U. 691.	A. U. 692.	A. U. 693.	A. U. 694.
1	V. Kal. Octobr.	Nonae Octobres.	XV. Kal. Nov.	V. Kal. Novemb.
2	IV. - -	VIII. Id. Octob.	XIV. - -	IV. - -
3	III. - -	VII. - -	XIII. - -	III. - -
4	Pridie - -	VI. - -	XII. - -	Pridie - -
5	Kal. Octobres.	V. - -	XI. - -	Kal. Novembres.
6	VI. Non. Octob.	IV. - -	X. - -	IV. Non. Nov.
7	V. - -	III. - -	IX. - -	III. - -
8	IV. - -	Pridie - -	VIII. - -	Pridie - -
9	III. - -	Idus Octobr.	VII. - -	Nonae Novemb.
10	Pridie - -	XVII. Kal. Nov.	VI. - -	VIII. Id. Nov.
11	Nonae Octobr.	XVI. - -	V. - -	VII. - -
12	VIII. Id. Octob.	XV. - -	IV. - -	VI. - -
13	VII. - -	XIV. - -	III. - -	V. - -
14	VI. - -	XIII. - -	Pridie - -	IV. - -
15	V. - -	XII. - -	Kal. Novembr.	III. - -
16	IV. - -	XI. - -	IV. Non. Nov.	Pridie - -
17	III. - -	X. - -	III. - -	Idus Novembr.
18	Pridie - -	IX. - -	Pridie - -	XVII. Kal. Dec.
19	Idus Octobr.	VIII. - -	Nonae Novembr.	XVI. - -
20	XVII. Kal. Nov.	VII. - -	VIII. Idus Nov.	XV. - -
21	XVI. - -	VI. - -	VII. - -	XIV. - -
22	XV. - -	V. - -	VI. - -	XIII. - -
23	XIV. - -	IV. - -	V. - -	XII. - -
24	XIII. - -	III. - -	IV. - -	XI. - -
25	XII. - -	Pridie - -	III. - -	X. - -
26	XI. - -	Kal. Novembr.	Pridie - -	IX. - -
27	X. - -	IV. Non. Nov.	Idus Novembr.	VIII. - -
28	IX. - -	III. - -	XVII. Kal. Dec.	VII. - -
29	VIII. - -	Pridie - -	XVI. - -	VI. - -
30	VII. - -	Nonae Novemb.	XV. - -	V. - -
31	VI. - -	VIII. Idus Nov.	XIV. - -	IV. - -

A. a. Chr. 59.	A. a. Chr. 58.	A. a. Chr. 57.	A. a. Chr. 56.	A. a. Chr. 55.
A. U. 695.	A. U. 696.	A. U. 697.	A. U. 698.	A. U. 699.
VII. Id. Nov.	XIV. Kal. Dec.	III. Kal. Dec.	V. Id. Decemb.	XII. Kal. Ian.
VI. - -	XIII. - -	Pridie - -	IV. - -	XI. - -
V. - -	XII. - -	Kal. Decembr.	III. - -	X. - -
IV. - -	XI. - -	IV. Non. Dec.	Pridie - -	IX. - -
III. - -	X. - -	III. - -	Idus Decembr.	VIII. - -
Pridie - -	IX. - -	Pridie - -	XVII. Kal. Ian.	VII. - -
Idus Novembr.	VIII. - -	Nonae Decemb.	XVI. - -	VI. - -
XVII. Kal. Dec.	VII. - -	VIII. Id. Dec.	XV. - -	V. - -
XVI. - -	VI. - -	VII. - -	XIV. - -	IV. - -
XV. - -	V. - -	VI. - -	XIII. - -	III. - -
XIV. - -	IV. - -	V. - -	XII. - -	Pridie - -
				A. U. 700.
XIII. - -	III. - -	IV. - -	XI. - -	Kal. Ianuar.
XII. - -	Pridie - -	III. - -	X. - -	IV. Non. Ian.
XI. - -	Kal. Decembr.	Pridie - -	IX. - -	III. - -
X. - -	IV. Non. Dec.	Idus Decembr.	VIII. - -	Pridie - -
IX. - -	III. - -	XVII. Kal. Ian.	VII. - -	Nonae Ianuar.
VIII. - -	Pridie - -	XVI. - -	VI. - -	VIII. Id. Ianuar.
VII. - -	Nonae Decemb.	XV. - -	V. - -	VII. - -
VI. - -	VIII. Idus Dec.	XIV. - -	IV. - -	VI. - -
V. - -	VII. - -	XIII. - -	III. - -	V. - -
IV. - -	VI. - -	XII. - -	Pridie - -	IV. - -
			A. U. 699.	
III. - -	V. - -	XI. - -	Kal. Ianuar.	III. - -
Pridie - -	IV. - -	X. - -	IV. Non. Ian.	Pridie - -
Kal. Decembr.	III. - -	IX. - -	III. - -	Idus Ianuar.
IV. Non. Dec.	Pridie - -	VIII. - -	Pridie - -	XVII. K. Febr.
III. - -	Idus Decembr.	VII. - -	Nonae Ianuar.	XVI. - -
Pridie - -	XVII. Kal. Ian.	VI. - -	VIII. Id. Ian.	XV. - -
Nonae Decemb.	XVI. - -	V. - -	VII. - -	XIV. - -
VIII. Idus Dec.	XV. - -	IV. - -	VI. - -	XIII. - -
VII. - -	XIV. - -	III. - -	V. - -	XII. - -
VI. - -	XIII. - -	Pridie - -	IV. - -	XI. - -

Decemb.	A. a. Chr. 54.	A. a. Chr. 53.	A. a. Chr. 52.	A. a. Chr. 51.
	A. U. 700.	A. U. 702.	A. U. 702.	A. U. 704.
1	Pridie Kal. Ian.	III. Idus Ianuar.	III. Kal. Ianuar.	V. Idus Ianuar.
	A. U. 701.			
2	Kal. Ianuar.	Pridie - -	Pridie - -	IV. - -
			A. U. 703.	
3	IV. Non. Ianuar.	Idus Ianuar.	Kal. Ianuar.	III. - -
4	III. - -	XVII. Kal. Feb.	IV. Nonae Ian.	Pridie - -
5	Pridie - -	XVI. - -	III. - -	Idus Ianuar.
6	Nonae Ianuar.	XV. - -	Pridie - -	XVII. Kal. Feb.
7	VIII. Id. Ianuar.	XIV. - -	Nonae Ianuar.	XVI. - -
8	VII. - -	XIII. - -	VIII. Id. Ianuar.	XV. - -
9	VI. - -	XII. - -	VII. - -	XIV. - -
10	V. - -	XI. - -	VI. - -	XIII. - -
11	IV. - -	X. - -	V. - -	XII. - -
12	III. - -	IX. - -	IV. - -	XI. - -
13	Pridie - -	VIII. - -	III. - -	X. - -
14	Idus Ianuar.	VII. - -	Pridie - -	IX. - -
15	XVII. Kal. Febr.	VI. - -	Idus Ianuar.	VIII. - -
16	XVI. - -	V. - -	XVII. Kal. Febr.	VII. - -
17	XV. - -	IV. - -	XVI. - -	VI. - -
18	XIV. - -	III. - -	XV. - -	V. - -
19	XIII. - -	Pridie - -	XIV. - -	IV. - -
20	XII. - -	Kal. Februar.	XIII. - -	III. - -
21	XI. - -	IV. Non. Febr.	XII. - -	Pridie - -
22	X. - -	III. - -	XI. - -	Kal. Februar.
23	IX. - -	Pridie - -	X. - -	IV. Non. Febr.
24	VIII. - -	Nonae Februar.	IX. - -	III. - -
25	VII. - -	VIII. Idus Febr.	VIII. - -	Pridie - -
26	VI. - -	VII. - -	VII. - -	Nonae Februar.
27	V. - -	VI. - -	VI. - -	VIII. Id. Febr.
28	IV. - -	V. - -	V. - -	VII. - -
29	III. - -	IV. - -	IV. - -	VI. - -
30	Pridie - -	III. - -	III. - -	V. - -
31	Kal. Februar.	Pridie - -	Pridie - -	IV. - -

A. a. Chr. 50.	A. a. Chr. 49.	A. a. Chr. 48.	A. a. Chr. 47.	A. a. Chr. 46.	A. a. Chr. 45.
A. U. 705.	A. U. 706.	A. U. 707.	A. U. 708.	A. U. 708.	A. U. 709.
XII. K. Febr.	Kal. Februar.	III. Idus Febr.	IV. K. Interc.	III. Kal. Dec.	Kal. Decemb.
XI. - -	IV. Non. Feb.	Pridie - -	III. - -	Prid. K. Dec.	IV. Non. Dec.
X. - -	III. - -	Idus Februar.	Pridie - -	Kal. Decemb.	III. - -
IX. - -	Pridie - -	XVI. K. Mart.	Kal. Intercal.	IV. Non. Dec.	Pridie - -
VIII. - -	Nonae Febr.	XV. - -	IV. Non. Int.	III. - -	Nonae Dec.
VII. - -	VIII. Id. Febr.	XIV. - -	III. - -	Pridie - -	VIII. Id. Dec.
VI. - -	VII. - -	XIII. - -	Pridie - -	Nonae Dec.	VII. - -
V. - -	VI. - -	XII. - -	Non. Interc.	VIII. Id. Dec.	VI. - -
IV. - -	V. - -	XI. - -	VIII. Id. Int.	VII. - -	V. - -
III. - -	IV. - -	X. - -	VII. - -	VI. - -	IV. - -
Pridie - -	III. - -	IX. - -	VI. - -	V. - -	III. - -
Kal. Februar.	Pridie - -	VIII. - -	V. - -	IV. - -	Pridie - -
IV. Non. Feb	Idus Februar.	VII. - -	IV. - -	III. - -	Idus Decemb.
III. - -	XVI. K. Mart.	VI. - -	III. - -	Pridie - -	XIX. K. Ian.
Pridie - -	XV. - -	V. - -	Pridie - -	Idus Decemb.	XVIII. - -
Nonae Febr.	XIV. - -	IV. - -	Idus Intercal.	XVII. K. Ian.	XVII. - -
VIII. Id. Feb.	XIII. - -	III. - -	XVI. K. Mart.	XVI. - -	XVI. - -
VII. - -	XII. - -	Pridie - -	XV. - -	XV. - -	XV. - -
VI. - -	XI. - -	Kal. Mart.	XIV. - -	XIV. - -	XIV. - -
V. - -	X. - -	VI. Non. Mrt.	XIII. - -	XIII. - -	XIII. - -
IV. - -	IX. - -	V. - -	XII. - -	XII. - -	XII. - -
III. - -	VIII. - -	IV. - -	XI. - -	XI. - -	XI. - -
Pridie - -	VII. - -	III. - -	X. - -	X. - -	X. - -
Idus Februar.	VI. - -	Pridie - -	IX. - -	IX. - -	IX. - -
XVI. K. Mart.	V. - -	Nonae Mart.	VIII. - -	VIII. - -	VIII. - -
XV. - -	IV. - -	VIII. Id. Mrt.	VII. - -	VII. - -	VII. - -
XIV. - -	III. - -	VII. - -	VI. - -	VI. - -	VI. - -
XIII. - -	Pridie - -	VI. - -	V. - -	V. - -	V. - -
XII. - -	Kal. Mart.	V. - -	IV. - -	IV. - -	IV. - -
XI. - -	VI. Non. Mrt.	IV. - -	III. - -	III. - -	III. - -
X. - -	V. - -	III. - -	Pridie - -	Pridie - -	Pridie - -

TABULAE VETEREM MENSIUM FOR-

I.

	IANUARIUS VETUS.	IANUARIUS IULIAN.	FEBRUAR. VETUS ET IULIAN.	MARTIUS VETUS ET IULIAN.
1	Kalend. Ianuar.	Kalend. Ianuar.	Kal. Februar.	Kal. Mart.
2	IV. Non. Ianuar.	IV. Non. Ianuar.	IV. Non. Februar.	VI. Non. Mart.
3	III. - -	III. - -	III. - -	V. - -
4	Pridie - -	Pridie - -	Pridie - -	IV. - -
5	Nonae Ianuar.	Nonae Ianuar.	Nonae Februar.	III. - -
6	VIII. Id. Ianuar.	VIII. Id. Ianuar.	VIII. Id. Februar.	Pridie - -
7	VII. - -	VII. - -	VII. - -	Nonae Mart.
8	VI. - -	VI. - -	VI. - -	VIII. Idus Mart.
9	V. - -	V. - -	V. - -	VII. - -
10	IV. - -	IV. - -	IV. - -	VI. - -
11	III. - -	III. - -	III. - -	V. - -
12	Pridie - -	Pridie - -	Pridie - -	IV. - -
13	Idus Ianuar.	Idus Ianuar.	Idus Februar.	III. - -
14	XVII. Kal. Febr.	XIX. Kal. Febr.	XVI. Kal. Mart.	Pridie - -
15	XVI. - -	XVIII. - -	XV. - -	Idus Mart.
16	XV. - -	XVII. - -	XIV. - -	XVII. Kal. Apr.
17	XIV. - -	XVI. - -	XIII. - -	XVI. - -
18	XIII. - -	XV. - -	XII. - -	XV. - -
19	XII. - -	XIV. - -	XI. - -	XIV. - -
20	XI. - -	XIII. - -	X. - -	XIII. - -
21	X. - -	XII. - -	IX. - -	XII. - -
22	IX. - -	XI. - -	VIII. - -	XI. - -
23	VIII. - -	X. - -	VII. - -	X. - -
24	VII. - -	IX. - -	VI. - -	IX. - -
25	VI. - -	VIII. - -	V. - -	VIII. - -
26	V. - -	VII. - -	IV. - -	VII. - -
27	IV. - -	VI. - -	III. - -	VI. - -
28	III. - -	V. - -	Pridie - -	V. - -
29	Pridie - -	IV. - -		IV. - -
30		III. - -		III. - -
31		Pridie - -		Pridie - -

MAM CUM IULIANA COMPARANTES.

II.

APRILIS VETUS.	APRILIS IULIAN.	MAIUS VETUS ET IUL.	IUNIUS VETUS.	IUNIUS IULIAN.	
Kal. April.	Kal. April.	Kal. Mai.	Kal. Iun.	Kal. Iun.	1
IV. Non. Apr.	IV. Non. April.	VI. Non. Mai.	IV. Non. Iun.	IV. Non. Iun.	2
III. - -	III. - -	V. - -	III. - -	III. - -	3
Pridie - -	Pridie - -	IV. - -	Pridie - -	Pridie - -	4
Nonae April.	Nonae April.	III. - -	Nonae Iun.	Nonae Iun.	5
VIII. Id. April.	VIII. Id. April.	Pridie - -	VIII. Id. Iun.	VIII. Id. Iun.	6
VII. - -	VII. - -	Nonae Mai.	VII. - -	VII. - -	7
VI. - -	VI. - -	VIII. Id. Mai.	VI. - -	VI. - -	8
V. - -	V. - -	VII. - -	V. - -	V. - -	9
IV. - -	IV. - -	VI. - -	IV. - -	IV. - -	10
III. - -	III. - -	V. - -	III. - -	III. - -	11
Pridie - -	Pridie - -	IV. - -	Pridie - -	Pridie - -	12
Idus April.	Idus April.	III. - -	Idus Iun.	Idus Iun.	13
XVII. Kal. Mai.	XVIII. K. Mai.	Pridie - -	XVII. K. Quint.	XVIII. K. Quint.	14
XVI. - -	XVII. - -	Idus Mai.	XVI. - -	XVII. - -	15
XV. - -	XVI. - -	XVII. Kal. Iun.	XV. - -	XVI. - -	16
XIV. - -	XV. - -	XVI. - -	XIV. - -	XV. - -	17
XIII. - -	XIV. - -	XV. - -	XIII. - -	XIV. - -	18
XII. - -	XIII. - -	XIV. - -	XII. - -	XIII. - -	19
XI. - -	XII. - -	XIII. - -	XI. - -	XII. - -	20
X. - -	XI. - -	XII. - -	X. - -	XI. - -	21
IX. - -	X. - -	XI. - -	IX. - -	X. - -	22
VIII. - -	IX. - -	X. - -	VIII. - -	IX. - -	23
VII. - -	VIII. - -	IX. - -	VII. - -	VIII. - -	24
VI. - -	VII. - -	VIII. - -	VI. - -	VII. - -	25
V. - -	VI. - -	VII. - -	V. - -	VI. - -	26
IV. - -	V. - -	VI. - -	IV. - -	V. - -	27
III. - -	IV. - -	V. - -	III. - -	IV. - -	28
Pridie - -	III. - -	IV. - -	Pridie - -	III. - -	29
	Pridie - -	III. - -		Pridie - -	30
		Pridie - -			31

TABULAE VETEREM MENSIUM FOR-

III.

	QUINTILIS	SEXTILIS		SEPTEMBER	
	VETUS ET IUL.	VETUS.	IULIAN.	VETUS.	IULIAN.
1	Kal. Quintil.	Kal. Sextil.	Kal. Sextil.	Kal. Septemb.	Kal. Septemb.
2	VI. Non. Quint.	IV. Non. Sext.	IV. Nonas Iun.	IV. Non. Sept.	IV. Non. Sept.
3	V. - -	III. - -	III. - -	III. - -	III. - -
4	IV. - -	Pridie - -	Pridie - -	Pridie - -	Pridie - -
5	III. - -	Nonae Sextil.	Nonae Sextil.	Nonae Sept.	Nonae Septemb.
6	Pridie - -	VIII. Idus Sext.	VIII. Idus Sext.	VIII. Idus Sept.	VIII. Id. Sept.
7	Nonae Quintil.	VII. - -	VII. - -	VII. - -	VII. - -
8	VIII. Id. Quint.	VI. - -	VI. - -	VI. - -	VI. - -
9	VII. - -	V. - -	V. - -	V. - -	V. - -
10	VI. - -	IV. - -	IV. - -	IV. - -	IV. - -
11	V. - -	III. - -	III. - -	III. - -	III. - -
12	IV. - -	Pridie - -	Pridie - -	Pridie - -	Pridie - -
13	III. - -	Idus Sextil.	Idus Sextil.	Idus Septemb.	Idus Septemb.
14	Pridie - -	XVII Kal. Sept.	XIX. Kal. Sept.	XVII. Kal. Oct.	XVIII. Kl. Oct.
15	Idus Quintil.	XVI. - -	XVIII. - -	XVI. - -	XVII. - -
16	XVII. Kal. Sext.	XV. - -	XVII. - -	XV. - -	XVI. - -
17	XVI. - -	XIV. - -	XVI. - -	XIV. - -	XV. - -
18	XV. - -	XIII. - -	XV. - -	XIII. - -	XIV. - -
19	XIV. - -	XII. - -	XIV. - -	XII. - -	XIII. - -
20	XIII. - -	XI. - -	XIII. - -	XI. - -	XII. - -
21	XII. - -	X. - -	XII. - -	X. - -	XI. - -
22	XI. - -	IX. - -	XI. - -	IX. - -	X. - -
23	X. - -	VIII. - -	X. - -	VIII. - -	IX. - -
24	IX. - -	VII. - -	IX. - -	VII. - -	VIII. - -
25	VIII. - -	VI. - -	VIII. - -	VI. - -	VII. - -
26	VII. - -	V. - -	VII. - -	V. - -	VI. - -
27	VI. - -	IV. - -	VI. - -	IV. - -	V. - -
28	V. - -	III. - -	V. - -	III. - -	IV. - -
29	IV. - -	Pridie - -	IV. - -	Pridie - -	III. - -
30	III. - -		III. - -		Pridie - -
31	Pridie - -		Pridie - -		

MAM CUM IULIANA COMPARANTES.

IV.

OCTOBER VETUS ET IUL.	NOVEMBER VETUS.	NOVEMBER IULIAN.	DECEMBER VETUS.	DECEMBER IULIAN.	
Kal. Octobr.	Kal. Novemb.	Kal. Novemb.	Kal. Decembr.	Kal. Decembr.	1
VI. Non. Oct.	IV. Non. Nov.	IV. Non. Nov.	IV. Non. Dec.	IV. Non. Dec.	2
V. - -	III. - -	III. - -	III. - -	III. - -	3
IV. - -	Pridie - -	Pridie - -	Pridie - -	Pridie - -	4
III. - -	Nonae Novemb.	Nonae Novemb.	Nonae Decemb.	Nonae Dec.	5
Pridie - -	VIII. Idus Nov.	VIII. Id. Nov.	VIII. Id. Dec.	VIII. Id. Dec.	6
Nonae Octobr.	VII. - -	VII. - -	VII. - -	VII. - -	7
VIII. Id. Oct.	VI. - -	VI. - -	VI. - -	VI. - -	8
VII. - -	V. - -	V. - -	V. - -	V. - -	9
VI. - -	IV. - -	IV. - -	IV. - -	IV. - -	10
V. - -	III. - -	III. - -	III. - -	III. - -	11
IV. - -	Pridie - -	Pridie - -	Pridie - -	Pridie - -	12
III. - -	Idus Novemb.	Idus Novembr.	Idus Decemb.	Idus Decembr.	13
Pridie - -	XVII. Kal. Dec.	XVIII. K. Dec.	XVII. Kal. Ian.	XIX. Kal. Ian.	14
Idus Octobr.	XVI. - -	XVII. - -	XVI. - -	XVIII. - -	15
XVII. Kal. Nov.	XV. - -	XVI. - -	XV. - -	XVII. - -	16
XVI. - -	XIV. - -	XV. - -	XIV. - -	XVI. - -	17
XV. - -	XIII. - -	XIV. - -	XIII. - -	XV. - -	18
XIV. - -	XII. - -	XIII. - -	XII. - -	XIV. - -	19
XIII. - -	XI. - -	XII. - -	XI. - -	XIII. - -	20
XII. - -	X. - -	XI. - -	X. - -	XII. - -	21
XI. - -	IX. - -	X. - -	IX. - -	XI. - -	22
X. - -	VIII. - -	IX. - -	VIII. - -	X. - -	23
IX. - -	VII. - -	VIII. - -	VII. - -	IX. - -	24
VIII. - -	VI. - -	VII. - -	VI. - -	VIII. - -	25
VII. - -	V. - -	VI. - -	V. - -	VII. - -	26
VI. - -	IV. - -	V. - -	IV. - -	VI. - -	27
V. - -	III. - -	IV. - -	III. - -	V. - -	28
IV. - -	Pridie - -	III. - -	Pridie - -	IV. - -	29
III. - -		Pridie - -		III. - -	30
Pridie - -				Pridie - -	31

SERIES CONSULUM

AB A. U. 690. USQUE AD 711.

Aera Caton.	Aera Varron.		
689.	690.	64.	L. Iulius Caesar, C. Marcius Figulus.
690.	691.	63.	M. Tullius Cicero, C. Antonius.
691.	692.	62.	D. Iulius Silanus, L. Licinius Murena.
692.	693.	61.	M. Pupius Piso, M. Valerius Messala.
693.	694.	60.	Q. Caecilius Metellus Celer, L. Afranius.
694.	695.	59.	C. Iulius Caesar, M. Calpurnius Bibulus.
695.	696.	58.	L. Calpurnius Piso Caesoninus, A. Gabinius.
696.	697.	57.	P. Cornelius Lentulus Spinther, Q. Caecilius Metellus Nepos.
697.	698.	56.	Gn. Cornelius Lentulus Marcellinus, L. Marcius Philippus.
698.	699.	55.	Gn. Pompeius Magnus II., M. Licinius Crassus II.
699.	700.	54.	L. Domitius Ahenobarbus, Ap. Claudius Pulcher.
700.	701.	53.	Gn. Domitius Calvinus, M. Valerius Messala.
701.	702.	52.	Gn. Pompeius Magnus III.
702.	703.	51.	Ser. Sulpicius Rufus, M. Claudius Marcellus.
703.	704.	50.	L. Aemilius Paullus, C. Claudius Marcellus.
704.	705.	49.	C. Claudius Marcellus, L. Cornelius Lentulus.
705.	706.	48.	C. Iulius Caesar II., P. Servilius Vatia Isauricus.
706.	707.	47.	C. Iulius Caesar II. Dictator, M. Antonius Magister Equitum.
707.	708.	46.	C. Iulius Caesar III., M. Aemilius Lepidus.
708.	709.	45.	C. Iulius Caesar Consul IV. et Dictator III., M. Aemilius Lepidus Magister Equitum.
709.	710.	44.	C. Iulius Caesar V., M. Antonius.
710.	711.	43.	M. Vibius Pansa, A. Hirtius.

INDEX

EDITIONUM SCRIPTORUM

M. TULLII CICERONIS.

PRAEFATIO.

In hoc indice concinnando secuti sumus Schweigerum *(Handbuch der classischen Bibliographie* II. *Theiles* I. *Abtheilung, Leipzig* 1832. *S.* 102—280.), ita scilicet, ut omitteremus ea, quae tantummodo *τῶν βιβλιοφίλων* curiositatem alunt et acuunt, id est, pretia singulorum exemplorum, interdum immania, exempla in membranis expressa ac similia; emendaremus autem et suppleremus, quoad eius fieri potuit, curam admodum diligentem viri summa industria praediti et omni laude digni. Multa etiamnunc addi posse, praesertim quod attinet ad editiones scholarum in usum factas, versiones, programmata academica, minime me fugit; verumtamen hoc veluti fundamento posito, aliis facilius erit, elaborare aliquando in conficienda bibliotheca Tulliana omnibus numeris absoluta.

D. Turici Kal. Iuliis M.DCCC.XXXIV.

Io. Casp. Orellius.

EXPLICATIO NOTARUM.

€ significat editionem aliquam habere usum criticum qualemcunque;

† Editiones in bibliotheca publica civium Turicensium et in bibliotheca Academiae Turicensis collocatas;

* eas, quas ipse habeo;

R. RR. RRR. diversos raritatis gradus.

M. TULLII CICERONIS

OPERA OMNIA.

∈ **M. Tullii Ciceronis opera. Mediolani impressit Alex. Minutianus redemptura Guilelmorum fratrum** *(le Signerre)* **1498. 4 Vol. Fol.** *Vol. I. f.* **12.** *non num. Praef. f.* **177.** *contextus. F.* **1.** *b.* **Minutiani dedicatio ad Io. Iac. Trivultium;** *sequitur* **Plutarchi vita Ciceronis a Leonardo Aretino in Latinum conversa,** *quae finit f.* **9.** *b; deinceps tabula et* **Q. fratris libellus de petitione consulatus; Scripta rhetorica.** *F.* **116.** *b. —* **137.** *a.* **Aeschinis oratio contra Ctesiphontem et Demosthenis defensio in Latinum conversae a Leonardo Aretino.** *F.* **137.** *b. —* **177.** *b.* **Victorini commentarius in rhetorica Ciceronis.** *In fine clausulae annus* **1498.**

Vol. II. f. **250.** *num. Continet* **Ciceronis orationes.** *In fine:* **Impressit Alexander Minutianus nono Kalendas Decembres 1498. in Inclyta civitare** *(sic)* **Mediolani** *cet. In nonnullis exemplaribus in fine legitur:* **Mediolani 1499. Idib. Octobr.**

Vol. III. F. **176.** *(ultima duo signata* **175.***) Continet* **Ciceronis Epistolas** *et* **Cornelii Nepotis vitam Attici.**

Vol. IV. F. **144.** *Continet* **scripta philosopha** *et* **Phaenomena Aratea.** *In duobus voll. ultimis locus et annus indicatus non est.* **(Gottingae asservatur exemplar integrum.) Cfr.:** *Notice sur l'édition princeps du recueil des oeuvres de Cicéron et sur Alexandre Minutianus auteur de cette édition, par l'abbé Aimé Guillon* **in:** *Bibliographie de la France* **1826.** *p.* **317—320. 331—336. 348—352.** *et Petit-Radel* **ibid. 406—407. RR.**

Operum omnium Editio princeps pulchra ac perrara. Ceterum Editor Mss. usus non est, sed repetiit editiones priores. Quas tamen in singulis Ciceronis scriptis secutus sit, nemo adhuc exploravit.

∈ * — **Opera rhetorica, oratoria et forensia. Parisiis in aedibus Ascensianis Kal. Dec. 1511. Fol.** *f.* **4.** *Praef. et f.* **138. — Orationes et de petitione consulatus. Ibid. 10. Kal. Decembr. Fol.** *f.* **6.** *Praef. et f.* **262. — Opera epistolica. Ibid. 6. Kal. Dec. 1511. Fol.** *f.* **11.** *Praef. f.* **181. — Opera philosophica. Ibid. Kal. Dec. 1511.** *f.* **8.** *Praef. f.* **172. R.**

Praecedentis repetitio, ad quam propter illius raritatem recurrere plerisque editorum necesse est, ubi hodiernae etiam volgatae originem interdum explorare volunt. Insunt tamen mutationes a Guilielmo Budaeo et Guil. Maino, praeceptore puerorum Budaei, factae. Additae iam sunt in margine lectiones variae. Corrector fuit Gerardus Vercellanus.

ϵ * — opera rhetorica, oratoria et forensia. Parisiis apud Iod. Badium Ascensium ad idus Ian. 1522. Fol. *f.* 8. *non num. Praefat. Tab.* Q. Cicero de petitione cons. *f.* *138. num.* — Orationes. Ibid. eidus Ian. 1522. Fol. *f.* 12. *non num. Indic. et Praefat. f.* 265. *num.* — Opera epistolica. Ibid., ineunte Ianuario 1522. Fol. *f.* 11. *non num. Praefat.* Plutarchi vita Ciceronis. *f.* 181. *num.* — Opera philosophica. Ibid. 14. cal. Octobr. 1521. Fol. *f.* 6. *non num. Praefat. f.* 176. *num. Pleraque exemplaria, veluti meum, duobus voluminibus constant.*

Sequitur maxime singulas Editiones Aldinas, quae ante a. 1522. prodierant; ita tamen, ut Budaei aliquot emendationes receptae et varietas marg. Ascensianae prioris retenta sit.

Nondum constat, utrum integra exierit necne Ascensiana tertia anni 1527., cuius ego habeo partem Opera rhetorica complectentem *(vide infra:)* et Audiffredus Catal. Bibl. Cassanat. T. II. P. I. p. 271. Opera epistolica.

ϵ * — omnia quae in hunc usque diem extare putantur opera, in tres secta Tomos, et ad variorum, vetustissimorumque codicum fidem diligentissime recognita ac ultra omnes hactenus visas aeditiones *(sic)* locis aliquot locupletata. Ex inclyta Germaniae Basilea, per And. Cratandrum 1528. 2 Vol. Fol.

Praestans ad criticum usum Editio, maximam partem curata a Michaële Bentino, qui consuluit Codd. Heidelbergenses; in ipso autem Editionis cursu mortuus est. In primis attendendum est ad marginem Epp. ad Atticum, quarum varietas plerumque consentit cum optimis Codd. Decurtato et Tornaesiano Bosii.

ϵ — opera rhetorica et oratoria nec non orationes. Parisiis, Iod. Badius Ascensius 1531. 2 Vol. Fol. RRR. *(Augustae Taurinorum.)*

„Cum primi voluminis prima folia desiderentur, tum alterius voluminis titulum cum fide subiungam: (vide infra in Oratt. a. 1531.) — — Editio a Maittaireo et Panzero praetermissa." Peyron in Notitia libr., qui donante Thoma Valperga-Caluso illati sunt in Reg. Taurin. Athenaei Bibl. Lipsiae 1820. p. 65. Incertum est igitur, partim utrum opera rhetorica exemplaris Taurinensis manci non sint nisi pars Ed. a. 1527., quam partem ego habeo integram; partim, utrum opera epistolica et philosopha item a. 1531. excusa sint ab Ascensio necne. Certe Epistolae ad Atticum cet. Parisiis, Ascens. 1531. Fol. *(vide infra)* diversis typis ab Orationibus expressae sunt.

ϵ † — opera quae aedita *(sic)* sunt hactenus omnia in tomos distincta quattuor, ad diversorum et vetustissimorum Codicum collationem ingenti cura recognita multisque locis ultra superiores aeditiones restitutis. Ad haec rerum et verborum index locupletissimus et castigatissimus, cum Annotationibus variarum lectionum. Basileae, ex off. Hervagiana 1534. 4 Vol. Fol. max.

Fundamenti loco fuit Hervagio Cratandrina, non paucis tamen cum mutationibus, interdum etiam interpolationibus, maxime in Epp. ad Atticum. Iam quod Sestianam usque ad a. 1531. plurimis in locis

mancam e codice Gabr. Florentii Talenti (non Salenti, ut est apud Schweigerum:) senatoris Mediolanensis supplevit, certo nunc scio, Editorem usum non esse Orationum Ed. Ascensiana a. 1531., in qua item e Cod. nunc ignoto, utique non e Cod. S. Victoris, eadem oratio ab editoribus Iac. Tusano et Petro Danaesio redintegrata est, contextu prorsus diverso. Var. Lectt. in fine quarti voluminis implent quinque dumtaxat folia. Io. Hervagii praefatio data est Nonis Februariis 1534.

∈ * — opera omnium quae hactenus excusa sunt castigatissima nunc primum in lucem edita. Venetiis, in officina Lucae Antonii Iuntae 1534—1537. 4 Vol. Fol.

Vol. I. Rhetoricorum in indice habet a. **1537.** *in fine:* **Mense Augusto 1536.** *f.* **4.** *Praef. pagg.* **366.** *f.* **1.** *cum lilio.* **Index omnium qui hactenus excusi sunt locupletissimus et castigatissimus eorum quae digna notatu visa sunt. Venetiis** *cet.* **1536.** *f.* **46. Petri Victorii Explicationes suarum in Ciceronem castigationum. Venetiis 1536.** *f.* **80.**

Vol. II. **Secundus Tomus. M. T. Ciceronis orationes habet ab Andrea Naugerio patritio Veneto summo labore ac industria in Hispaniensi Gallicaque legatione excussis permultis bibliothecis et emendatiores multo factas, et in suam integritatem ad exemplar codicum antiquorum longe copiosius restitutas. Venetiis in off. L. A. Iuntae post Germanam Gallicamque editionem** *(i. e. post Cratandrinam et Ascensianam)* **1534.** *In fine:* **1534. mense Decembri.** *f.* **8.** *Praef. pagg* **840.** *f.* **2.**

Vol. III. **Tertius Tomus. M. T. C. epistolarum libros continet, ex pervetustis exemplaribus accuratissime post omnes, quae hactenus editae sunt, excusiones recognitarum. 1536.** *In fine:* **1535.** *f.* **2.** *Praef. pagg.* **554** *et f.* **5.: Sex epistolae ad Brutum nunc primum a Germanis** *(Ed. Cratandr.)* **inventae, quae num Ciceronis sint, legentium** *(non:* **elegantium:** *ut est apud Schweig.)* **iudicio videndum relinquitur.**

Vol. IV. **Quartus Tomus, in quo M. T. C. opera philosophica nuper ad fidem vetustissimoR exemplarium diligentissime recognita. 1536.** *f.* **2.** *Praef. pagg.* **550.** *f.* **1. RR., praesertim in Germania.**

Nova recensio maximam partem a Petro Victorio curata. In Epistolis praesertim elaboravit Codicibus Mediceis consultis, ut correctius ederentur; at cum 1558 et 1571 hanc curae suae partem primariam denuo retractarit, hoc certe volumen minorem praebet usum criticum, quam orationum συλλογή, de qua consulenda est Garatonii Praefatio ad Orationes. Cum tamen ibi aliquid loci relictum sit dubitationi, totam rem ita expediendam esse duco, ut Iunta re vera (auctore Nizolio) *usus sit exemplari correctissimo Andreae Naugerii* (Oratt. scilicet Ed. Aldina 1519.), *quod olim* (ante annum 1529, quo mortem obiit:) *vir ille eruditissimus et scriptorum Ciceronis studiosissimus manu propria ex variis et antiquis codicibus innumeris in locis castigaverat ac multis partibus auxerat repertis aliquot orationum membris, quae in bibliothecis antiquis iamdiu a nemine visa nec

lecta delituerant." Pertinet hoc maxime ad Sestianam e Codice prorsus diverso ab iis, quibus usi sunt Tusanus et Hervagius, redintegratam. Praefuit autem operis Io. Baptista Rhamnusius, a quo in indice videtur iniecta mentio etiam Cratandrinae, quam vix oculis usurparat ipse Naugerius; qua de re satis constat ex epistola quadam P. Bembi a. d. VIII. Id. Mart. 1533 ad Rhamnusium missa, in qua haec leguntur: „*Delle due stampe delle Orazioni di Cicerone più assai mi piace la più grande* (duplex igitur suscipiendae editionis specimen Rhamnusius cum Bembo communicarat, quo is, utrum praeferendum esset, indicaret:) *che è nel vero molto più bella, ed io per me vi saprei consigliare di stamparle in quella; chè non è conveniente in questa opera così cercata da ognuno, e nuovamente tanto più corretta e più piena delle altre, e con la cura di M. ANDREA, tanto uomo, usar poca diligenza, o guardar più spesa.* Cfr. Andreae Naugerii opera omnia, curantibus Io. Antonio et Caietano Vulpiis. Patavii 1718. 4. pag. 426. Utrum Rhamnusius ipse quoque critici partes interdum egerit, prorsus incertum est. In exemplari Bibl. Reg. Paris. a. 1810 inventum est supplementum fol. 8. ternarum columnarum literis inclinatis impr. hoc cum indice: „Variae lectiones collectae hoc anno 1538 ex antiquis exemplaribus in orationibus M. T. Ciceronis, quae leguntur in secundo tomo editionis Lucae Antonii Iuntae." Unicum hoc exemplar adhuc notum cum Hasii V. C. benignitate a Iulio Berger de Xivrey V. C. accuratissime mihi descriptum esset, repetendum curavi in Cic. Opp. Vol. II. P. 2. p. 612—634. Insunt etiam Pantagathi (proprie Bagatti, Brixiani, mortui a. 1567.) coniecturae.

€ * — Opera ed. Rob. Stephani. Parisiis 1538—1539. Fol.

Meum exemplar tribus voluminibus constans sic se habet:

Vol. I. M. T. Ciceronis Opera. Ex Petri Victorii codicibus maxima ex parte descripta, viri docti et in recensendis authoris huius scriptis cauti et perdiligentis; quem nos industria, quanta potuimus, consequuti, quasdam orationes redintegratas, tres libros de legibus multo quam antea meliores, et reliquias de commentariis, qui de republica inscripti erant, magno labore collectas undique, descriptasque libris, vobis exhibemus. Parisiis, ex off. Rob. Stephani. 1539. Fol. *f.* 8. *Praefat.* — Rhetorica. 1538. *pagg.* 288. — Epistolae. 1538. *pagg.* 416.

Vol. II. — Orationes 1539. *pagg.* 640. *Tum:* «Iam Rhetoricos M. Tullii confeceramus, cum allatum est nobis exemplar Venetum a P. Victorio docto homine in primis, et in hoc genere solertiss. emendatum, quod deinceps perpetuo sequuti sumus. Et quod unum in his libris qui iam descripti a nobis erant, relinquebatur, ut eos cum Victorianis componeremus, varietatesque separatim describeremus, utrumque nos diligenter fecisse, ex hoc quem subiiciemus indice poteritis cognoscere." *f.* 3. *non num.* *In fine:* Excudebat Robertus Stephanus Parisiis, Ann. M. XXXIX. (*sic*) Idib. Augusti.

Vol. III. — Philosophica. 1538. *pagg.* 450. *f.* 1. *non num.* Petri Victorii Explicationes suarum in Ciceronem castigationum. — 1538. *pagg.* 158. In omnia M. Tullii Ciceronis opera Index locupletissimus. *f.* 50. *non num.*

Volgo habent pro mera Victorianae repetitione, adeo ut Gruterus haud raro Rob. Stephani lectionem tamquam Victorianam afferat, unde multi et graves errores nati sunt. Sed rhetorica omnia et libri de legibus prorsus differunt a Victoriana, et in ceteris quoque scriptis passim nonnulla mutata sunt.

ϵ † Opera Marci Tullii Ciceronis quotquot ab interitu vindicari summorum virorum industria potuerunt cum veterum exemplarium, tum recentiorum collatione restituta. Ex recognitione Ioachimi Camerarii Pabergensis elaborata: cuius et locorum aliquot praecipuorum annotationes subiunguntur. Accesserunt castigationes Petri Victorii, rerum et verborum index copiosus, Annotationes quoque variorum codicum ad eum modum tractatae, ut perficiendo operi nulla in praesentiarum fieri possit accessio. Basileae, ex off. Hervagiana. 1540. 4 Tomi. (*interdum, ut exemplar Turicense,* 5 Vol.) Fol.

Magna cum cautione adhibenda haec est Editio, quippe quae exhibeat lectionem mixtam ex Hervagiana et Victoriana, ut constat ex his Camerarii ipsius verbis: „Ego quidem suscepto recognitionis cuiusdam scriptorum Ciceronis labore, quotquot potui exempla illorum conquisivi, sed ea omnia fuere nova, in maxima vetustate. Inter haec unum recentissimum nacti sumus, sed optimum; quippe quod ad prisca quaedam descriptum et luculentis annotationibus illustratum esset a P. Victorio, doctissimo, ut res probat, viro: quo plurimum in diversitate lectionis et scripturae varietate annotanda usi sumus. Etsi autem priora interdum retinuimus secuti rationem et iudicium nostrum, illius tamen libri quem Venetum quodam insigni nomine placuit appellare, testimonio in plerisque fidem habuimus et illius auctoritatem sumus secuti." Hoc monitum non attendentes VV. DD. nonnulli Venetum Camerarii exemplar pro nescio qua Editione antiqua Sec. XV. habuerunt.

— opera ex Petri Victorii castigationibus. His accesserunt castigationum eiusdem Victorii explicationes ac Ioach. Camerarii annotationes. Lugduni, Seb. Gryphius 1540. 9 Vol. 8.

Praecedentis repetitio.

ϵ — (*opera, corrigente Paulo Manutio.*) Venetiis, apud Aldi filios 1540—1546. 9 Vol. 8.

Concinnanda est haec Editio ex his singulis partibus: Cic. Rhetorica. Venetiis, apud Aldi filios. 1546. — Orationes. Ibid. 1540. 3 Vol. — Epistolae familiares. Ibid. 1540. — Epistolae ad Atticum, Brutum et Q. fratrem. Ibid. 1540. — De philosophia Partes II. Ibid. 1541. — Offic. libri, Cato, Laelius cet. Ibid. 1541. Prima Cic. Opp. integra Editio a P. Manutio curata haec est, quae praebet novam recensionem e Codd. Italicis, Edd. vett. et coniecturis constitutam. Cum in posterioribus usque ad Ed. a. 1582. sive Aldi Nepotis multa semper immutata sint, magna confusio ex eo nata est, quod editores alii alia Manutiana usi sunt.

— — Editio post Naugerianam et Victorianam emendata a Io. Sturmio. Argentorati, apud Wendelinum. 1540. 9 Vol. 8.

„Paginarum numeri et versuum Aldinis respondent. Eadem post postremam Naugerii et Victorii emendata a Io. Sturmio 1548, 1557,

1571, 1574, 1578 apud Ios. Rihelium repetita est." BIPONTINI. Quod iidem addunt: „orationes pro Sestio et Ligario, uti Aldina II., integriores exhibet": sciendum est Ligarianam iam in Ascensiana prima integram reperiri.

— **opera** (*sine indice generali:*) Parisiis, Rob. Stephanus **1543—44. 9 Vol. 8.**

Constat ex iisdem partibus, quibus Manutiana. Maximam partem hanc exprimit, nisi quod orationes e Codd. emendatae dicuntur. Continet etiam Manutii Scholia. In hac Ed. Rob. Stephanus primum eas litteras inclinatas adhibuit, quibus postea tam crebro usus est.

— **opera.** Parisiis, Sim. Colinaeus **1543—47. 10 Vol. 8.**

Nitida Stephanianae 1543 repetitio. In Ernestii Praef. Cic. pag. XXXIII. per errorem refertur ad a. 1553.

— Lugduni, Seb. Gryphius **1546—48. 10 Vol. 12.**

Itidem Stephanianae repetitio.

€ — — Venetiis, apud Aldi filios **1546—48. 8.**

Constat ex iisdem partibus, quibus Ed. Aldina 1540. Tamquam decimum et undecimum volumen adiungi solent: Asconius Pedianus cum scholiis P. Manutii. Ibid. 1547. 8. atque P. Manutii commentarius in epistolas Ciceronis ad Atticum. Ibid. 1547. 8.

€ * **Opera M. Tullii Ciceronis.** Parisiis, apud Carolum Stephanum, Typographum Regium **1555. 4 Vol. Fol.** *Pleraque exemplaria Vol. II. ligata sunt, veluti meum et Bibl. Civ. Turic. Vol. I. Index supra descriptus f.* 12. *non num. Praef. et Plutarchi vita Ciceronis.* Tomus primus operum M. Tullii Ciceronis. (*Rhetorica singulatim enarrata.*) Variae lectiones ex permultis antiquiss. ac manuscriptis exemplarib. quibus prior lectio (si quid ab ea immutatum est) nonnullaeque doctiorum coniecturae adiunctae sunt. Index *cet.* Lutetiae, apud C. Stephanum 1554. *pagg.* 338. *Index per errorem num. pagg.* 139—172. *pro* 339—372. *In fine:* Excudebatur Lutetiae, cura ac diligentia Caroli Stephani ann. M.D.LI. III. Non. Septembr. — Tomus secundus operum M. T. C. omnes eius orationes complectens. Variae lectiones — — adiunctae sunt. Lutetiae, apud C. Stephanum 1554. *pagg.* 762. *f.* 1. — *Vol. II.* Tomus tertius operum M. T. C. omnes eius epistolas complectens *cet.* Variae lectiones — — adiunctae sunt. Index *cet.* Lutetiae, apud C. Stephanum 1554. *pagg.* 572. — Tomus quartus operum M. T. C. philosophicos eius libros complectens. Variae lectiones — — adiunctae sunt. Index *cet.* Lutetiae, apud C. Stephanum 1554. *pag.* 670. *f.* 1. *In fine:* Excudebat Carolus Stephanus, typogr. regius, Parisiis, ann. M.D.LV. III. Cal. Martii.

Editio ad χρῆσιν perquam necessaria propter lectiones e Codd. Gallicanis partim receptas, partim in Var. Lectt. exhibitas. Quam inique de Carolo Stephano iudicarit Ernestius, quaeque illius merita de Cicerone fuerint, scite demonstravit Zumptius in Praefat. Verrin. p. XII., qui omnino accuratius quam priores omnes eius copiis usus est. Tamquam tertium volumen adiungendus est: * Thesaurus M. Tullii Ciceronis. Parisiis apud Carolum Stephanum 1556. Fol. *In fine:* Excu-

debat Carolus Stephanus typographus regius, Parisiis ann. M.D.LVI. IIII. Cal. Novemb. *fol.* 4. *pagg.* 1591.: cura a Nizoliana prorsus diversa atque etiamnunc utilis, ubi cetera lexica nos destituunt.

— opera. Lugduni, Seb. Gryphius 1555 *et* 1559. 9 Vol. 8. (Schweiger.)

An eadem est, quae ab Harlesio in Suppl. ad brev. notit. P. 1. p. 170. sic affertur: ex Ed. Aemilii Ferreti. Lugduni apud Seb. Gryphium 1553. 6 Vol. (sine formae nota.)?

† — Opera. Accessere Petri Victorii castigationes, harum explicationes: Paulique Manutii, et Ioachimi Camerarii, atque Hieronymi Ferrarii Adnotamenta. Omnia quidem studio Ioannis Boulierii emendata. Lugduni, apud Io. Frellonium 1562. 12 Vol. 8. (*non 12., ut est apud Schweigerum.*)

Duo postrema volumina amplectuntur *Adnotamenta.* Exigui pretii Editio, quae nullum certum sequitur exemplum. Hanc tamen vel similem antiquam volgarem potissimum secutus est is, qui primus curavit Repetitiones Lambinianas.

€ * — Opera omnia, quae exstant, a Dionysio Lambino Monstroliensi ex codicibus manuscriptis emendata et aucta. Eiusdem Dionysii Lambini annotationes, seu emendationum rationes singulis Tomis distinctae. Index rerum et verborum memoria digniorum copiosus et locuples, singulis Tomis adiectus. Et fragmenta omnia, quae exstant, a viris doctis non ita pridem undique collecta. (*Ancora Aldina.*) Lutetiae, apud Bernardum Turrisanum, sub Aldina bibliotheca, via Iacobaea. 1566. (*in Tomi secundi indice* 1565.) 4 Vol. Fol. max. RR. *Alia exemplaria minoris apud βιβλιοφίλους pretii, sine ancora Aldina redemptorem prae se ferunt* Iacobum a Puteo (Dupuys.) *Huiusmodi est Bernense, cuius margini varias lectiones et coniecturas ascripserunt Cuiacius et Bongarsius saepe a me memoratas. In fine Tomi quarti haec leguntur:* Lutetiae, excudebat Floricus Praeuotius 1566 mense Februario, sumptibus Iac. a Puteo, Bern. Turrisani, Ph. Galt. Rouilly.

De permagno splendidae huius Ed. ad rem criticam usu cfr. quae scripsi in Praefatione. Nec tamen de eius meritis quasi per saturam iudicium ferri posse satis demonstrant, quae de Verrinarum recensione accurate disputavit Zumptius in Praef. p. XIV. seqq. Sed in singulis libris partim conferendae erunt singulae editiones meliores Lambinianam proxime praecedentes, veluti Ascensiana Orationum 1531., Victoriana, Stephaniana, Manutianae cet., partim investigandi codices, quibus in singulis scriptis uti potuit. Sic in Epistolis ad Familiares haud magni momenti sunt, quae praestare tentavit; contra, quia praesto erat optimus Cod. Tornaesianus, egregiam iam ante Bosium operam navavit Epp. ad Atticum. — Iniquior interdum fuit Lambinus in Victorium, veluti ad Atticum Lib. I. Ep. 15. p. 4009. Ed. 1580. „Multa quoque, inquit Beckius Praef. p. XXXII. fuit de emendatione locorum nonnullorum e Cod. Lambini disceptatio cum Adriano Turnebo, qui praecepisse eas in Adversariis videbatur. Cfr. Lamb. ad Verr. 4., 53. extr. et 64." Ceterum cum inter primarios Tullii Criticos referri debebat

Lambinus, vitam eius in volgus minus notam, a Petro Lazerio scriptam appendicis loco huic indici subiecimus.

— — opera. **Cum annotationibus Dionysii Lambini, viri doctiss. singulis tomis distinctis. Venetiis, ex Bibliotheca Aldina 1569—1570. 9 Vol. 8.**

Huius curator, Hieronymus Turrisanus, Andreae Asulani (Renouardo Aldi avi) nepos, Francisci filius, qui se Paulli Manutii patruelem dicit, Aldinum quidem Paulli contextum reddidit, sed vitam Ciceronis a Lambino conscriptam praemisit et cuique volumini Lambini annotationes adiecit. Servatur ea in Biblioth. Bipont. Ducali." BIPONTINI. Renouard tamen (*Annales des Alde Vol.* 2. *p.* 75.) Opera philosopha nunquam cum vidisset, dubitavit, num unquam a Turrisano edita sint, octo dumtaxat volumina, indicem communem non habentia recensens.

€ * — — opera a Ioan. Michaële **Bruto emendata. Accesserunt breves animadversiones ex doctissimorum hominum commentariis, quibus ita loci permulti explicantur, ut vulgo receptae lectionis ubique ratio habeatur. Lugduni, apud Antonium (*non* Sebastianum, *ut est apud Schweigerum:*) Gryphium 1570—1571. 9 Vol. 16. (*certe meum exemplum: non* 8., *ut est apud Schweigerum.*)**

Brutus, vir eleganti sane iudicio praeditus, in plerisque Lambinum sequitur. In Rhetoricis ad Herennium, in libris de Inventione, in Topicis, in Academicis perbonos Codd. Gryphianos consuluit. Cfr. de tota eius ratione ipsius Epp. Berol. 1699. p. 602.

Notandus est hoc loco mirus error P. Burmanni secundi, quo decepti sunt etiam Bipontini. Scilicet in Praef. ad Rhetorica p. 46. Ed. Lindem. haec scripsit: „Contextum illorum Ciceronis operum, quae ipse edidit Graevius, ad splendidam atque emendatissimam Petri Victorii editionem, quae Florentiae apud Iuntas anno 1571. prodiit et hodie rarissima atque in paucorum manibus est, conformavit." At hoc valet dumtaxat de altera Victoriana Epp. ad Atticum, Florentiae 1571. 8.: ut notavit iam Ernestius in Praef. p. XXVIII.

€ — opera omnia, **quae exstant a Dionysio Lambino Monstroliensi ex codicibus manuscriptis emendata et aucta. Eiusdem D. Lambini annotationes, seu emendationum rationes, singulis tomis distincta Fragmenta — — posita (*ut in Ed.* 1566.) Ex postrema recognitione. Lutetiae Paris., Ioan. Benenatus 1572—73. 9 Vol. 8.**

Cfr. Praefationem meam p. X. Cum nimis quererentur viri docti de Lambini temeritate in mutando contextu volgato (cuius querelae vestigium reperitur etiam in Bruti indice) exstitit, qui rem ita componeret, ut pessimam aliquam, (Boulierii, uti suspicor ex nonnullis erroribus typographicis) recensionem sequeretur, eique in margine apponendam curaret partim Codicum lectiones partim Lambini emendationes, ita tamen, ut e Curis eius secundis multa adderentur, alia, quorum ipsum poenituerat, silentio praetermitterentur, augerentur item Lambini annotationes. Tota autem res parum diligenter administrata est, ut nonnulli arbitrantur, a Germano Lambino, Dionysii filio, qui item praefatus est patris Plauto, Lutetiae, apud Io. Macaeum 1576.

Fol. Complures errores ex hac editione eiusque repetitionibus transierunt in Gruterianam, Gronovianam, Ernestianam. Nihilominus criticis magno usui est, ut demonstravit Zumptius in Praef. Verr. p. XV.

— opera. Lugduni, Antonius Gryphius 1579. 9 Vol. 16.

Cum indice communi careat, ut Turrisaniana et aliae ex singulis partibus componenda est.

∊ * — (*Index, ut in Repet. Lamb.* 1572:) *nisi quod absunt vv.* et aucta.) (*Genevae*) Apud Petrum Santandreanum 1580. 9 Vol. 8.

— — — Argentorati 1581. 9 Vol. 8.

Repetitiones Ed. 1572.

∊ * M. Tullius Cicero Manucciorum (*sic*) Commentariis illustratus antiquaeq. lectioni restitutus. Ad ill^mum et exc.^mum Vespasianum Gonzagam Columnam Ducem Sablonetae etc. Venetiis 1582. apud Aldum. 10 Tomi (*plerumque in* 4 *Voluminibus.*) Fol. RR.

Meum certe exemplar in primo indice clare exhibet a. 1582. Bipontini, Renouard (*Annales des Alde Vol.* 2. *p.* 136.), Schweigerus referunt ad a. 1583., cuius Kal. Ianuariis utique data est dedicatio ad Gonzagam; et cetera volumina prae se ferunt a. 1583. Ceterum singula volumina prius separatim edita et divendita sunt, ac tum demum in unum corpus coniuncta scil. 1578. Oratt. T. 1. = corporis 3. 1579. Oratt. T. 2. et 3. = corp. 4. et 5. 1579. Epp. familiares = corp. 6. 1581. de Officiis = corp. 10. 1582. Epp. ad Atticum = corp. 7. 1583. Rhetorica = corp. 1. et 2. 1583. Philosopha = corp. 8. et 9. Sequitur postremas quasque Paulli Manutii editiones, nisi quod innumerabilibus mendis referta est et in contextu et in commentariis, adeo ut magna cum cautione ea nobis utendum sit. Continet P. Manutii commentarios ad orationes et epistolas ex postrema eius recognitione; neutiquam vero, ut dicunt Ernestius et Schweigerus, ad libros etiam de Officiis. In reliquis Aldus Nepos, nisi ubi Codd. aliquot contulit, veluti in libris de Officiis, in Catone, Laelio, Paradoxis et Somnio Scipionis fecit, aut ubi Patris Scholia minora inserit, impudentissime tacitis nominibus priores interpretes, Toxitam, Strebaeum, Corradum, Betuleium, Wolfium, alios exscripsit.

∊ † — Opera omnia quae exstant, a Dionysio Lambino Monstroliensi ex codicibus manuscriptis emendata. Eiusdem Dionysii Lambini Annotationes seu emendationum rationes postremae. Fulvii Ursini Romani Notae. Fragmenta omnia Ciceroniana a Lambino et aliis collecta: Consolatio, Ciceroni a nonnullis adscripta. Indices longe omnium copiosissimi. Postremo, ut facilius et commodius haec editio ad Nizolii Thesaurum referri possit, margini appositi sunt numeri, quibus huius editionis cum vetere Aldina consensus hac in parte reperiatur. (*Genevae:*) In officina Sanctandreana *s. a. In fine vero Tomi secundi et in Indice Tomi tertii:*

Excudebat Ieremias des Planches 1584. 4 Tomi, 2 Vol. Fol.

Editio notabilis maxime et propter numeros Aldinae Editionis appositos, quorum ope facilius uti licet Nizolio, qualis sine §§. numeris ante Alexandrum Scotum edebatur, et propter Fulvii Ursini curam,

quae repetita est ex hac Editione: † Fulvii Ursini in omnia opera Ciceronis Notae. Antverpiae, ex officina Christophori Plantini, architypographi Regii 1581. 8. pag. 293.

— — Lugduni: 1585. 4 Vol. Fol.

Sic Schweigerus. Estne eadem cum praecedente?

— opera omnia quae exstant a Dionys. Lambino ex codd. Mss. emendata et aucta. Eiusdem Lambini annotatt. s. emendationum rationes singulis tomis distinctae. Fragmenta omnia quae extant. Londini, per Ioh. J. et Edm. C. (*Ioh. Jackson et Edm. Carpenter*) 1585. 9 Vol. 8. R.

ϵ — opera omnia. Praeter hactenus vulgatam Dion. Lambini editionem, accesserunt D. Gothofredi I. C. Notae: in queis Variae lectiones prope infinitae: Synopses generales et speciales singulis vel libris vel paginis adiectae; Ciceronis loca praecipua et difficiliora, inter se primo, aliis deinde authoribus, Grammaticis, Rhetoribus, Poetis, Historicis, Iurisconsultis maxime collata: ut et Formulae, quae ad ius, leges, senatus consulta et actiones pertinent, explicatae. Lugduni, sumptibus Sibyllae a Porta 1588. 4 Tomi (*plerumque in unum volumen compacti.*) 4.

Editio Gothofrediana prima, eademque sola, quae a VV. DD. quaeratur, satis nitida et correcta. (Memorant Bipontini Ed. Genevae, ex rec. Lambini 1594. 8. cura Gothofredi.)

— — variis Dion. Lambini et aliorum doctissimorum quorumque virorum Lectionibus opera Alex. Scot, Scoti, ad marginem illustrata et in sectiones Apparatui Latinae locutionis respondentia. Acc. D. Lambini et F. Ursini emendationum rationes singulis tomis distinctae. Lugduni, sumptibus Io. Pillehotte 1588. 9 Vol. 12. (*Basileae.*)

Apparatus ille Latinae locutionis est Nizolii Thesaurus ab eodem Scoto emendatus. „Textum C. Stephani maxime secutus lectiones Lambini, Manutii, Mureti, Victorii, Ursini cet. cum suis notis in marginem reposuit, Lambini annotatt. ad cuiusque voluminis finem adiecit." Bipontini.

ϵ * — opera omnia, quae exstant. Editio ad Manutianam et Brutinam conformata. Cum Annotationibus et castigationibus, quae ex variis doctorum virorum scriptis selectae, suis quaeque Tomis adiectae sunt. Francofurti, apud heredes Wechel 1590. 10 Vol. 8.

Editor fuit Fridericus Sylburgius, qui laudabili cum diligentia priorum Criticorum, Victorii, Manutii, Ursini, Bruti ac praesertim Lambini adnotationes excerpsit, raro iudicium suum interponens et paucissima dumtaxat de suo addens. Insunt tamen nonnulla, quae alibi frustra quaeras.

* — — (*Index, ut in Ed. Gothofrediana* 1588.) (*Genevae*), Apud haeredes Eustath. Vignon 1596. 4 partes in uno Vol. 4.

Sic meum exemplar; Schweigerus: Apud Gu. Laemarium 1596. 4. Editio sordida.

— — (*Gothofrediana:*) Apud haeredes Eustath. Vignon 1606. 4. (Schweigerus.)

— — (*Gothofrediana:*) Genevae apud Petrum de la Rouvière 1606. 4 Tomi, 2 Vol. Fol. (Bipontini.)

— — *(Index, ut in Sylburgiana* **1590.)** Hanoviae, Wechel **1606.** **10** Vol. 8.

Repetitio Sylburgianae, ut sequens:

— — Ibid.? **1609.** **10** Vol. 8.

Vidi exemplar, quod habebat: „Francofurti, apud Claudium Marnium et heredes Ioannis Aubrii."

— — cum notis D. Lambini et D. Gothofredi. Coloniae Allobrogum **1616.** 4 Tomi, 2 Vol. Fol.

Memorant hanc Ed. a Schweigero praetermissam Bipontini, eamque possidet Baiterus meus. Iuvat hic apponere ceteras Gothofredianas, quarum Bipontini et Schweigerus mentionem fecerunt: 1) Coloniae Allobrogum 1617. 4 Partes 4. (Schweig.) 2) Ibid. 1626. 4. 3) Ibid. 1632. (1633. Bip.) 4. 4) Genevae 1646. 4. (Bip.) 5) Ibid. 1659. 4. (Schweig.) Praeterea Lambinianam (Repetitt.) „cum sectionibus Scoti textum sine notis exprimens a) Genevae 1608. (Bip.) b) Lugduni 1616. (Bip.) c) 1624. (Bip. et Schweig.) d) Ibid., apud Henr. Fetherson 1626. binis semper Vol. 8. Eiusdem denique generis, quod nunc omni pretio caret, est Editio a Bipontinis memorata, a Schweigero praetermissa: Augustae Munatianae *(id est, Basileae)* 1620. 9 Vol. 12.

€ * — opera omnia quae exstant. Ex sola fere Codd. Mss. fide emendata studio atque industria Iani Gulielmii *(sic)* et Iani Gruteri. Additis notis et Indd. accuratiss. confectis. Hamburgi, ex bibliopolio Frobeniano **1618.** 4 Tom. *(in uno Vol.)* Fol. max. *Additur:* Penu Tullianum decem cellis *(sic)* sive indicibus expromens: quidquid uspiam divitiarum in operibus M. Tullii Ciceronis a Iano Gulielmo *(sic)* et Iano Grutero emendatis continetur: collectore Georgio Ludovico Frobenio C. H. Hamburgi, ex bibliopolio Frobeniano **1619.** Fol. *pagg.* **365.**

Maximum Gruteri, viri iudicio prorsus destituti et in Lambinum, quem singulis paginis stulte insectatur, iniquissimi, meritum hoc fuit, quod varias lectiones e Codd. Germaniae, Galliae, Belgii collectas a Gulielmio, adolescente, cuius sollertia et sagacitas merito praedicatur, eiusdemque coniecturas nobis servavit insuperque excussit Codd. Palatinos. Ceterum, cum fundamenti loco habuerit vel Repetitionem aliquam Lambinianam vel Gothofredianam, permulti errores in eius recensione remanserunt, saepe usque ad nos propagati. Quod ad ipsam editionem Hamburgensem satis maculosam pertinet, usui utique commodior est repetitio Gronoviana, sed ex illa corrigi possunt aliquot errores, qui in variis lectionibus in hanc irrepserunt, adeo ut non omni iam pretio destituta sit.

— opera cum optimis exemplaribus accurate collata. Lugduni Batavorum, ex officina Elzeviriana **1642.** **10** Vol. **12.** **R.**

Editio nitida et, ubi bene conservata est, a βιβλιοφίλοις cupide quaesita Gruteri recensionem sequitur, capitibus, (in quae Gruterus primus divisit Ciceronis scripta, ut Scotus in §§.) non notatis. Distinguendum est duplex genus exemplorum voluminis IX. Scilicet usque ad pag. 228. omnino sunt paria; deinceps alterum genus a pag. 229. usque ad pag. 237. exhibet Somnium Scipionis; alterum genus inde a

pag. 229. procedit usque ad pag. 301., quibus, omisso Somnio Scipionis, quod exstat inter Fragmenta in omnibus voluminis X. exemplaribus, continetur Consolatio Sigoniana. Cfr. Renouard Catal. T. 2. p. 72.

— — — Amstelaedami, Blaeu **1659. 10** Vol. **12.**

Repetitio praecedentis minus elegans nec a *βιβλιοφίλοις* magno opere quaesita..

— **opera omnia cum Gruteri et selectis variorum notis et indicibus locupletissimis accurante Cornelio Schrevelio. Amstolodami, apud L. et D. Elzevirios et Lugduni Batavorum apud Hackium 1661. 2 Vol. 4.**

Editio nitida, sed nullius iam pretii critici.

— **opera omnia quae exstant ex sola fere Codd. Mss. fide studio atque industria Iani Gulielmii et Iani Gruteri. Additis notis et indd. accurate confectis. Adiungitur item Frobenii penu Tullianum. Iuxta exemplar Hamburgense. Londini, Dunmore 1681. 4 Vol. Fol.**

Repetitio Editionis Gruterianae elegans, sed parum emendata. Annotationes, quae in Hamburgensi in singularum partium fine exhibentur, in hac contextui subiectae sunt.

— — (*Index, ut in Ed. Schreveliana* **1661:**) Basileae, **1687. 4.**

Sordida repetitio Schrevelianae. Addunt Bipontini: „sumptibus Leon. Chouet et Io. Ant. Crameri, typis I. R. Genathii 1687. et Venetiis 1687. 4 Tom. 4. mai."

∈ * — **opera omnia cum notis variorum cura I. G. Graevii. Amstelaedami, Elzevir. et Blaeu 1684—99. 11 Vol. 8.**

Graevius cum Ciceronis opera omnia cum notis variorum edendi consilium cepisset, morte, quo minus hoc inceptum exsequeretur, prohibitus est. Gruteri recensionem e Codd. et coniecturis VV. DD. plerumque in melius mutavit, non tamen ita, ut satis accurate uteretur etiam iis copiis, quae ipsi praesto erant. Iam *βιβλιόφιλοι*, qui colligere solent Editiones, quas dicunt cum notis variorum, sic fere solent componere sibi Ciceronis huiusce generis Editionem: 1) Orationes, ed. Graevii. Amst., Blaeu 1699. 6 Vol. 8. 2) Epp. ad famil., ed. Graevii. Ib. Elzevir. 1677. vel etiam 1693. 2 Vol. 8. 3) Epp. ad Atticum, ed. Graevii. Ibid. Blaeu 1684. 2 Vol. 8. 4) de Officiis cet., ed. Graevii. Ibid., id. 1688. (vel 1691. et 1710.) 8. 5) Rhetorica cet., ed. P. Burmanno. Lugd., Bat. 1761. 8. 6) De Oratore, ed. Pearce. Ed. IV. Lond. 1771. 8. 7) De clar. Orator., ed. Proust. Oxon. 1716. 8. 8) Sex oratt. partes, ed. Aug. Maii altera. Mediol. 1817. 8. 9) Oratt. pro M. Fonteio et pro C. Rabirio fragm. ed. Niebuhrii. Romae 1820. 8. 10) Epp. ad Q. fratrem et Brutum. Hagae Comitum 1725. 8. 11) Academica, ed. Davisii. Cantabr. 1736. 8. 12) De Finn., ed. Davisii. Ibid. 1741. 8. 13) Tuscul., ed. Davisii. Ibid. 1738. 8. 14) De Divinat. et de Fato, ed. Davisii. Ibid. 1730. 8. 15) De nat. D., ed. Davisii. Ibid. 1744. 8. 16) De nat. D. liber IV., ed. Seraphino. Oxon. 1813. 8. 17) De Legibus, ed. Davisii. Cantabr. 1745. 8. 18) De Rep., ed. A. Maii. Romae 1822. 8. 19) Tunstalli Epistola. Cantabr. 1741. 8. 20) Wopkens lectt. Tullianae. Amst. 1730. 8. 21) (H. Stephani) Lexicon Ciceronianum. Aug.

Taur. 1743. 8. 22) Ernestii Clavis Cic. Halae 1777. 8. 23) Ernestii Praef. et notae. Halae 1806. 2 Vol. 8. 24) Nizolius cura Facciolati. Lond. 1820. 3 Vol. 8. Vel sic tamen absunt Fragmenta.

∈ † — **opera quae exstant omnia ex Mss. Codd. emendata studio atque industria Iani Gulielmii et Iani Gruteri, additis eorum notis integris nunc denuo recognita ab Iacobo Gronovio. Cuius ubique adiectae sunt emendationes, petitae partim ex libris Mss., partim ex animadversionibus virorum doctorum; etiam orationibus illustratis accessione Asconii Pediani et veteris Scholiastae nunquam antea editi. Lugduni Batavorum, apud Petrum van der Aa 1692. 4 Vol. 4.**

Paucissimis locis exceptis sequitur Gruterum; Gronovii ipsius coniecturae sunt infelicissimae. Editio nitida et commodior Hamburgensi.

∈ * — **opera omnia. Cum integris notis Iani Gruteri, ex recensione Iacobi Gronovii, adiectis eiusdem notis. Lugd. Batav., apud Petrum van der Aa 1692. 11 Vol. 12.**

Prorsus eadem est editio cum praecedente mutata tantum forma.

† — — **opera quae supersunt omnia cum Asconio et Scholiaste veteri ac notis integris P. Victorii, Io. Camerarii, F. Ursini et selectis P. Manutii, D. Lambini, Iani Gulielmii, Iani Gruteri, I. F. et Iac. Gronoviorum, I. G. Graevii et aliorum quam plurimorum, qui aliquam Ciceronis operum partem animadversionibus illustraverunt. Isaacus Verburgius collegit, disposuit, recensuit, varr. lectt. ubique apposuit. Paginas Aldinae Editionis quas Nizolius et alii sunt secuti, una cum Alexandri Scot sectionibus Apparatui Latinae locutionis respondentibus ad utentis commodum ubique diligenter notavit. Cum Indicibus accuratissimis insigniter auctis. Amstelodami, apud Wetstenios 1724. 2 Vol. Fol. vel 4 Vol. 4. vel 12 Vol. 8.**

Paucissimis exceptis in contextu sequitur Iac. Gronovium; delectum autem et varr. lectt. et annotationum nullo cum iudicio instituit. Exemplaria formae 4 et 8 praeferri solent iis, quae sunt forma maxima.

* — — *(Verburgiana repetita:)* **Venetiis, apud Franciscum Pitteri 1731. 12 Vol. 8.**

— **opera omnia ex rec. Iac. Gronovii. Accedit varietas lectionis Pearcianae, Graevianae, Davisianae cum singulorum librorum argumentis et indice rerum historico verborumque philologico-critico. Curavit Io. Augustus Ernesti. Lipsiae 1737—1739. 6 Vol. 8.**

„Ipsa quidem textus Grutero-Gronoviani editio mendis referta est. Una igitur huius Editionis laus est a clave Ciceroniana, quae etiam separatim divendita plurimum adiuvit studium Latinitatis, maxime Tullianae." Bipontini.

Berolinensis repetitio Ed. Londinensis 1681. curata apud Haudium ab I. P. Millero 1747. seqq. communem indicem non habet.

∈ — — **opera cum delectu commentariorum. Parisiis, Io. Bapt. Coignard, Guérin, Desaint et Guérin 1740—1742. 9 Vol. 4.**

Editio pulchra et correcta, in Gallia studiose quaesita. „Contextus nulli certo exemplo adstrictus, sed ex quattuor exemplis, Victorii, Manutii, Lambini, Gruteri ita mixtus, ut in quibus omnes consentirent, nunquam discederet; in quibus autem discrepant, suum iudicium secutus

est, sed tamen ceterorum lectt. (negligenter tamen) annotavit, praeterquam in Epp., quod casu perissent. Dedit vero separatim varias lectiones e Graevianis decerptas. In singulorum voluminum fine annotationes compilavit ex priorum interpretum curis selectas, suas perpaucas." BIPONTINI. Tota Oliveti recensio est arbitraria, negligens, omnis generis erroribus referta nec multo cum iudicio suscepta. Unicus usus criticus, quem praebet, in eo constat, quod habet nonnullas coniecturas Mureti, interdum etiam aliorum, veluti Odini, antea non editas.

— — **opera omnia in XI. tomos distributa. Patavii, typis Seminarii, apud Io. Manfrè 1742. 11 Vol. 8.**

Cum argumentis et selecta varietate lectionis, cura Iacobi Facciolati. Repetitio Olivetinae, omissis tamen commentariis.

— **opera omnia cum delectu commentariorum in usum Delphini, studio Ios. Oliveti. Editio altera. Genevae, Cramer et Philibert 1743—1746. 9 Vol. 4.**

Additamenta nonnulla ipsius Oliveti exhibere fertur. Annotationes hic scriptis ipsis subiectae sunt.

є — — **quae supersunt omnia. Ad fidem optimarum Editionum diligenter expressa. Glasguae, in aedibus Academicis exc. Robertus et Andreas Foulis 1749. 20 Vol. 16.**

Editio ad Olivetinam exacta, nitida et correcta. Libros de Oratore Georgius Rosse, professor Glasguensis, e Codice et e coniectura emendavit; qua cura nemo adhuc recentiorum uti potuit.

* — **opera cum delectu commentariorum in usum Delphini. Adiectis ad Oratorias Partitiones nunc primum Adnotationibus. Patavii, typis Seminarii apud Io. Manfrè 1753. 9 Vol. 4.**

„Typographus lectori: — — Quia in celebri hac collectione Oratoriae Partitiones ornatu omni atque adiumento carent, novas Iacobi Facciolati Annotationes adieci: per occasionem autem ad ipsa quoque Philosophica illustranda nonnullas eius lucubrationes Olivetanis commiscui."

— — **(*Index, ut in Ed. 1737.*) cur. Io. Aug. Ernesti. Editio II. emendata. Halae 1757. 4 Vol. in 6 Part. 8.**

„Parum differt a prima nisi quod a parte vitiorum repurgata est." BIPONTINI. Charta pessima est.

— — **(*Repetitio Olivetinae:*) Ed. III. Genevae, Cramer 1758. 9 Vol. 4.**

є * — **opera. Recensuit I. N. Lallemand. Parisiis, apud Saillant, Desaint, Barbou 1768. 14 Vol. 12.**

Editio nitida et emendata. Voluminum priorum exemplaria nonnulla annum 1766. prae se ferunt. In contextu sequitur Olivetum. Recte de Lallemando iudicavit Zumptius in Praefat. Verr. p. XXIII. „Codices Parisinos specie tenus adhibuit, quorum nomine et numero, nullo facto discrimine, subinde eam sententiam, quam ipse probasset, confirmaret. — — Quid vero quod Lallemandus in eiusmodi epiphonematis *(sic quattuor e nostris cet.)* ne fidem quidem videtur servasse, sed ostentationis causa libris suis iniunxit, quod in illis non fuerit?"

— — (*Repetitio Oliveto-Facciolatinae:*) **Venetiis 1772. 9 Vol. 4.**

— — (*Item:*) **Patavii, typis Seminarii, apud Io. Manfrè 1773. 16 Vol. 8.**

∊ * — opera omnia ex recensione Io. Augusti Ernesti cum eiusdem notis et Clave Ciceroniana. Halis Saxonum, in Orphanotropheo 1774—77. 5 Vol. in 7 Part. 8. ***Octavo volumine Clavis continetur. Primum volumen post dedicationem alterum habet indicem annum 1772. prae se ferentem.***

Cfr. Wyttenbachii censuram in Bibliotheca critica. Vol. I. P. 1—3. De Ernestio quoque, „homine et ingeniosissimo et eruditissimo, litterarum antiquarum post Gesnerum in Germania statore," Zumptii verba mea facio. Praefat. ad Verr. p. XXIII. seqq. „Non vereor, ne quis existimet me Ernestii meritis quidquam detrahere velle; maiora enim sunt, quam quae in dubitationem vocari aut possint aut debeant: sed talis fuit in recensendo Cicerone, partim nimium suus, ubi suspicionibus subito inter legendum obortis indulgebat, partim litterae, non scriptae, sed typis vetustis impressae adeo deditus, ut pleraque recentiorum inventa, Lambini, Graevii, Bentleii, Davisii, fastidiret ac negligeret. Itaque verius eum recognovisse textum Gruterianam quam discrimine verborum nuper admodum invento, sed utili, recensuisse Ciceronem dicemus et gratiam habebimus, quae bene fecit, veniam dabimus quae reliquit." Parum versatus erat in omni arte diplomatica, quippe qui pessimum suum Codicem Sec. XV. Epistolarum ad Familiares, decimi seculi aestimarit. Quod autem Brunetus et Schweigerus emendatissimam vocant, addubitare liceat ei, qui experientia didicit, quot et quanti operarum errores in ea deprehendantur: veluti in una Praefat. pag. XXVIII. *boca* pro *baca*, *flamma* pro *flama* (specimen scilicet hoc est insolentioris scripturae Victorianae.) *quamquam* pro *quamque*.

— — ex recensione Io. Aug. Ernestii cum var. lect. Gruteriana et clave Ciceroniana. Halae, Orphanotr. 1776—77. 5 Vol. 8.

Editio minor, sine annotationibus.

— — opera, ad Edd. Paris. et Patavinam. Wirceburgi, apud Stahel 1776. 8 Vol. 8.

Editio mendosissima.

∊ * — opera ex rec. I. G. Graevii cum notis variorum. Editio novissima post Graevianam locupletior. Neapoli, typis et sumptibus Ios. Mariae Porcelli 1777—1788. 17 Vol. 8.

Repetitio auctior Graevianae, cuius curam inde a tertio Volumine suscepit Gasp. Garatonius, bonus et interpres et criticus, nisi quod subinde nimis modestus et „sui obtrectator" fuit (ut vere Madvigius) nec quidquam praeter manifestos errores typographicos in contextu correctum voluit, neque tamen cavere potuit, ne nova eaque saepe foeda menda in Neapolitanam editionem irreperent, ipse cum modo Romae, modo Bononiae degeret. Id quoque offecit eius incepto, quod praeterquam in Planciana et Miloniana destitutus erat bonorum codicum auxilio adeoque iustam κρίσιν exercere vix poterat. Debebant esse volumina 36, quorum 33 continerent Ciceronis opera, 3 cum clavem

Ernestianam, tum alia scripta Ciceronem illustrantia. Sed varias calamitates perpessa est tota haec cura, primum cum deperderentur Garatonii annotationes ad nonum Orationum volumen, deinde cum decoxisset redemptor adeoque ab incepto desistere coactus esset. Prodierunt Vol. 1 et 2. Officia, Cato, Laelius et Paradoxa. T. 3—11. Orationes usque ad Pisonianam; itaque, cum postea separatim editae essent Miloniana et Philippicae, latent adhuc Bononiae, quae conscripsit in Ligarianam et Deiotarianam. T. 14.—17. Epp. ad Famil.; in quibus ut in Officiis et in Rhetoricis nullae sunt Garatonii partes. T. 23. Rhetorica ad Herennium. T. 24. De inventione et de opt. gen. oratorum.

* — **opera ad optimas editiones collata. Praemittitur vita ex Plutarchi Graeco Latine reddita cum notitia litteraria. Accedunt Indices. Studiis societatis Bipontinae. Editio accurata. Biponti, ex typographia societatis 1780—87. 13 Vol. 8.**

Haec Editores: „Ut textum, quantum fieri potest, emendate redderemus, ex sociis illum Exterus noster denuo contulit cum nitidiore illa Alemanni, Aldinis, praesertim 1569, Gryphiana 1560, Lambiniana 1577, Gruterianis aliisque. Ita quam plurima vitia operarum emendata, rectior eaque constans scribendi ratio inducta, interpunctio in melius directa, multi loci ex melioribus Edd., in quibus saepe inveniuntur, quae se Ernestius suspicari ait, sanati. Nihil coniecturae, quam dicunt, novae datum est; sed textus, qualem damus, optimorum librorum bona coniuncta habet." — Nec tamen ulla gaudet auctoritate, quam ex parte saltem obtinuisset, si Editoribus varietatem Ernestianam subiicere placuisset. Clavis paullo auctior est Ernestiana.

— **opera secundum optimas novissimasque editiones. Mannhemii sumptibus Societatis (Löfler) 1783—87. 20 Vol. 8.**

Editio prorsus contemnenda et nullius usus.

є † — **Opera. Cum indicibus et variis lectionibus. Oxonii, e typogr. Clarendoniano 1783. 10 Vol. 4.**

Habet varias lectt. ex 29 Codd. ab Hearnio olim collatis, 24 Codd. variarum bibliothecarum Oxoniensium et duobus Eboracensibus a nescio quo collectas. Codices ipsi plerumque Italici, recentiores, exigui pretii, collationes haud nimis accuratae sunt. In contextu sequitur Olivetum omissis eius Commentariis, qui postea sic additi sunt: Ios. Oliveti delectus commentariorum in M. Tullii Ciceronis opera omnia. Oxonii, Talboys 1824. 4. Varietas Codd. Oxonn. admodum negligenter repetita est: Variae lectiones ex M. Tullii Ciceronis editionibus Oxoniensi et Neapolitana descriptae. Editionis Ernestianae minoris supplementum. Halae, in libr. Orphanotr. 1825—1830. 3 Vol. 8. Curavit Regis.

є * — **opera. Ad optimos libros recensuit, animadversionibus instruxit, indices et lexicon Ciceronianum addidit Christianus Daniel Beckius. Lipsiae, sumptu E. B. Schwickerti 1795—1807. 4 Vol. 8.**

Non continet nisi Orationes usque ad orat. de haruspicum responsis: ad quam cum pervenisset, ut solebat Beckius, totam curam seposuit. Est utile compendium omnium prope earum, quae tunc exstabant curarum criticarum non sine proprio iudicio compilatum.

— opera omnia. Matriti ex regia typogr., operas dirigente P. I. Pereyra. **1797.** **14** Vol. 4. min. *cum 24 imaginibus.*

Splendida haec Editio sequitur Olivetinam habetque Ernestii clavem. Quod factum oportuit, scilicet ut conferrentur Codices Hispanienses, id vero neglectum est.

— opera. Mit deutscher Übersetzung. Viennae, ... **1802.** **16** Vol. 8.

— opera omnia e rec. Io. Aug. Ernesti cum eiusdem notis et clave Ciceroniana. Oxonii, Collingwood **1810.** **8** Vol. 8.

Elegans, sed parum emendata repetitio Ernestianae. Splendidior etiam, sed aeque vitiosa est altera repetitio Anglicana: Londini, typis excudebat Dove, apud R. Priestley 1819. 8. Vol. 8. Addenda sunt: Delectus commentariorum in M. Tullii Ciceronis opera omnia ad editionem Ernesti accommodatus: ex Edit. Ios. Oliveti. Ibid., id. 1819. 3 Vol. 8. et Lexicon Ciceronianum Marii Nizolii, iuxta Edit. Iac. Facciolati. Ibid., id. 1819. 3 Vol. 8. Cfr. Brunet *nouvelles recherches* T. 1. p. 325.

€ * — opera omnia deperditorumque librorum fragmenta. Textum accurate recognovit, potiorem lectionis diversitatem adnotavit, indices rerum et verborum copiosissimos adiecit Christ. Godofredus Schütz. Lipsiae, G. Fleischer **1814—23.** **20** Vol. (**28** Part.) 8.

„Schützio accidit aliquoties, ut ad difficultatem recto quodam sensu offenderet, in reliquis rebus temerarius et infelix criticus." Madvigius. Accedunt innumerabiles errores, in quos propter meram secordiam incidit. Vel sic tamen qui *κρίσιν* Tullianam exercent, eius Editione carere nequeunt, donec annotationes omnes in Apparatum aliquem criticum recipiantur. Lexicon Ciceronianum multis partibus augendum erit; nam, ut nunc est, fere tutius Nizoliano quam hoc utimur; certe utrumque simul semper consulendum est.

— opera ad optt. librorum fidem accurate edita. Editio stereotypa. Lipsiae, Tauchnitz **1815.** seqq. **12** Vol. 12.

— oeuvres complètes traduites en français avec des notes critiques et littéraires et la clavis Ciceroniana d'Ernesti. Paris, Fournier **1816—18.** **29** Tom. 8.

Curavit Fournier, bibliopola.

— opera omnia ex rec. I. A. Ernesti cum eiusdem notis et clave. Boston, (**1818?**) **28** Vol. 12.

Elegans et correcta repetitio Ernestianae, primaque, quae in America prodierit.

— opera ex Editt. Oliveti et Ernesti sedula recensione accurata ab Io. Carey (Regents Edition.) Londini, Baldwin **1820.** **12** Vol. 18.

— opera omnia ex rec. I. A. Ernesti cum varietate lectionis Gruterianae et clave Ciceroniana. Accedit praeter fragmenta nuper in Italia reperta Editionum Oxoniensis et Neapolitanae codicumque ad has collatorum lectionis diversitas. Editio nova. Halae, Orphanotr. **1820—1830.** **9** Vol. 8.

Editio mendosa et sordida.

— oeuvres complètes traduites en français, avec le texte en re-

gard. Edition publiée par Ios. Victor Le Clerc. Paris, Lefèvre 1821—25. 30 Vol. 8.

Cfr. Brunet *nouvelles recherches* T. 1. p. 326.

— les mêmes, en latin et en français publiées par Ios. Vict. Le Clerc: seconde édition. Paris, Lequien (imprim. de Crapelet) 1823 —27. 36 Vol. 18.

— opera ex recensione Ios. Vict. Leclerc, edidit I. — A. Amar. Parisiis, Lefèvre 1823—1825. 18 Vol. 32.

Editio nitida.

— opera ex rec. C. G. Schützii additis commentariis. Augustae Taurinorum, typis Pomba 1823. seqq. (usque ad a. 1828. prodierant Vol. 11.) 8.

Pulchra editio curata a Bouchcrone, professore Taurinensi.

Editio nostra.

€ * — opera quae supersunt omnia apparatu, indicibus, varietate lectionis, notis tabulisque aeneis illustrata cur. Franc. Bentivoglio. Mediolani, Bettoni 1826. 8 mai.

Debebant esse Editionis Latinae dumtaxat volumina 20, Ed. Latino-Italicae vol. 40; sed editor doctissimus et qui non sine fructu consuluit Codices Ambrosianos, adhuc substitit intra Epistolas (Vol. 9.) Ed. Latino-Italicae.

€ * — opera uno volumine comprehensa. Ex rec. Io. Aug. Ernesti studiose recognita edidit Carolus Frid. Aug. Nobbe. Lipsiae, Tauchnitz 1828. 4.

Editio nitida et commoda. Recensionem Ernestianam passim mutavit ex Schütziana et singulis singulorum scriptorum Editionibus recentioribus. Praesertim locis a Cicerone e poëtis desumptis constituendis operam dedit. Cfr. Beieri censuram in Diario scholastico 1828. P. II. N. 18 — 20.

— *Eadem Editio digesta in 10 Vol. s. 33 Partes:* Ibid. id. 1828. 16.

† — opera omnia. Parisiis, Lemaire 1827—32. 19 Vol. 8.

Divisa est haec Editio nitida et correcta, interdum etiam Germanorum interpretum et criticorum annotationes exhibens, sed ad *κρίσιν* nihil fere novi afferens, in partes quinque: Pars prima sive opera rhetorica et oratoria, textum collatis optimis editionibus recensuit, varietate lectionum et notis Ernestii Schütziique fere integris, aliorum selectis exornavit et suas addidit I. W. Rinn. 2 Vol. — Pars secunda sive orationes omnes ad optimos codices et editionem I. V. Leclerc recensitae: 6 Vol. — Pars tertia sive opera philosophica cum selectis veterum ac recentiorum notis, curante et emendante M. N. Bouillet. 6 Vol. — Pars quarta sive epistolarum omnium libri ad optimos codices et editionem I. V. Leclerc recensiti, cum selectis veterum ac recentiorum notis curante et emendante N. E. Lemaire. 3 Vol. — Pars quinta: Fragmenta 1831. 1 Vol. Indices 1832. 1 Vol.

— opera ex editione Ernesti cum notis et interpretatione in usum Delphini. Londini, Valpy 1830. 12 Partes in Vol. 17. 8.

— opera omnia ad optt. Edd. collata notisque brevibus illustrata. Bruxellis 1829. 12.

Quot volumina adhuc prodierint, ignoro.

— oeuvres complètes, en latin et en français, traduction nouvelle par MM. Andrieux, Champollion-Figeac, de Guerle, Delcasso, de Golbéry, du Rozoir, Ajasson de Grandsagne, Guéroult, Liez, Matter, Panckouke, Péricaud, Pierrot, Rabanis, Stievenart. Paris, Panckouke 1830 seqq. 8.

Debebant esse minimum 32 volumina: mense Maio 1833. prodierant 22 Vol.

— opera, quae supersunt, omnia ac deperditorum fragmenta. Ex recensione Io. Casp. Orellii. Hilpertohusae et Novi Yorici, sumptibus et typis instituti bibliographici 1831. Fol.

Prodiit adhuc primus dumtaxat fasciculus, opera rhetorica continens. *Non ragioniam di lor, ma guarda e passa!*

RHETORICA.

€ *Ciceronis rhetorica s.* de oratore cum commentario Omniboni Leoniceni. De perfecto oratore. Topica. Partitiones oratoriae. De claris oratoribus. De petitione consulatus. De optimo genere oratorum. Aeschinis et Demosthenis orationes contrariae per Leonardum Aretinum in Lat. conversae. — Venetiis per Barthol. Alexandrinum et Andr. Asulanum 1485. 3 nonas Mart. Fol. *f. 211.* R. *(Basileae.)*

— Venetiis, Thomas de Blauis 1488. 16 Mai. Fol.

— Venetiis, Anton. de Strata 1495. 15. Iul. Fol. *f. 186. Post Demosthenis orationem haec leguntur:* « Universi operis finis. Anno ab incarnatione domini 1495 die 15. Iul."; *quibus verbis inducti nonnulli memorant editionem s. l. 1495.* (Cfr. Franc. de Licteriis bibl. Neapol. T. 1. p. 186.)

† — de oratore cum commento et alia opera. *(Norimbergae,)* Anth. Koberger 1497. 26 Marcii. Fol. *f. 185. num.*

Eadem scripta continet.

— Venetiis, Alb. Vercellensis 1501. Fol. *f. 181.*

€ Rhetoricorum ad C. Herennium libri IIII. Ciceronis de inuentione lib. II. Eiusdem de Oratore ad Quintum fratrem lib. III. Eiusdem de claris oratoribus qui dicitur Brutus: lib. I. Eiusd. orator ad Brutum lib. I. Eiusd. Topica ad Trebatium lib. I. Eiusd. oratoriae partitiones lib. I. Eiusd. de optimo genere oratorum praefatio quaedam. Venetiis, in aedibus Aldi et Andreae Soceri m. Martio 1514. 4. *f. 6. non num. f. 245. num. f. 2. errorum. f. 1. cum ancora.* R.

Editio ex parte curata ab Andrea Naugerio cum praefatione Aldi avi.

— Florentiae, Phil. Iunta 1514. m. Octobr. 8. R.

Repetitio praecedentis curata a Luca Robia.

* — *(Index ut a. 1514., sed additur:)* Index rerum notabilium, quae toto opere continentur, per ordinem alphabeti. Venetiis in aedibus Aldi et Andreae Soceri 1521. m. Octobr. 4. *f. 16. non num. f. 245. num. f. 1. cum ancora.* R.

Repetitio Editionis 1514.

— Florentiae, ex off. Phil. Iuntae. *(In fine:)* per heredes Phil. Iuntae 1526. m. Aug. 8. *f. 8. non num. f. 248. num.*

Repetitio prioris Iuntinae.

* Opera Ciceronis Rhetorica Oratoria et Forensia, praemisso indice et vita ex Livio atque ad C. Herennium Rhetoricorum Lib. IIII. Fo. I. De inventione, quae et vetus Rhetorica, Lib. II. Fo. XXI. Topicorum ad Brutum, *(sic)* Lib. I. Fo. XLI. De Partitione Oratoria, Dialogus I. Fo. XLV. De Oratore, Lib. III. Fo. LII. De Claris Oratoribus Lib. I. Fo. LXXXIX. De Perfecto Oratore, Lib. I. Fo. CIIII. De Optimo genere Oratorum fragmentum. Fo. LXVI. Addita per Leonardum Arretinum Aeschinis accusatio et Demosthenis defensio. Venundantur cum caeteris Ioanni Parvo et Iodoco Badio. *(Iodoci Badii Ascensii epistola ad G. Budaeum ad finem haec habet:* Ex chalcographia nostra ad X. Calend. Decemb. M. D. XI. Et Rursum ad Calendas Iulias M. D. XXVII.) Fol. *f. 8. non num. et 138. num. Prorsus ut Ascens. altera Opp. 1522., a qua tamen diversa est, quod ad typos attinet.* RR.

є — *(Index ut a. 1521., sed additur:)* Varietas lectionum quam ex diversorum exemplarium collatione collegimus. Venetiis, in aedibus haeredum Aldi Manutii et Andreae Asulani Soceri m. Martio 1533. 4. *f. 16. non num. f. 245. num. f. 1. cum ancora.* R.

Repetitio Ed. 1521.

* — Rhetorica *(cett. ut in Edd. Aldinis)*. Variae lectiones ad calcem reiectae. Parisiis, ex off. Rob. Stephani 1544. 8. *Contextus pagg. 774. Variae Lectt. f. 5. sine ulla praefatione.*

Editio nitida; repetitio Aldinae tertiae.

— — Lugduni, Seb. Gryphius 1546. 2 Vol. 16.

є Rhetoricorum ad C. Herennium libri IIII. incerto auctore. Ciceronis de inventione libri II. De Oratore ad Q. fratrem libri III. Brutus s. de claris oratoribus liber I. Orator ad Brutum. Topica ad Trebatium. Oratoriae partitiones. Initium libri de optimo genere oratorum. Corrigente Paulo Manutio, Aldi filio. Venetiis apud Aldi filios 1546. 8. *Ed. in quattuor partes divisa. 1. ad Her. de inv. Top. Orat. partt. f. 179. et unum cum ancora. 2. de Oratore. f. 137. et unum cum ancora. 3. Brutus. f. 56. 4. Orator et de opt. gen. or. f. 45. f. 1. cum clausula; f. 1. album; f. 1. cum ancora.*

Nova recensio.

— — post Naugerianam et Victorianam correctionem emendati a Ioanne Sturmio. Argentorati, Wendelin Rihel 1548. 8. *f. 12. non num. f. 382. num. f. 16. Indicis.*

— *(Index, ut in Aldina 1546.)* Venetiis, apud Aldi filios 1550. 8.

Repetitio Aldinae 1546.

† — *(Idem index.)* Venetiis apud Paulum Manutium, Aldi filium 1554. 2 partes. 8. *f. 184. et 248.*

Repetitio Aldinae 1546.

— Venetiis, apud Paulum Manutium 1559. 2 Vol. 8.
Repetitio praecedentis.

— (*Index, ut in Ed. 1548.*) Argentorati, Iosia Rihel 1564. 8.

— Rhetorica cet. Venetiis, Aldus 1564. 2 Vol. 8. *f. 198. f. 272. f. 25. Scholiorum. f. 1. cum ancora.*

— Ibid. id. 1569. 2 Vol. 8. *pagg. 400. p. 543. p. 24. Schol.*

— Rhetoricorum ad C. Herennium libri IIII. incerto auctore. Ciceronis de inventione libri II. Topica ad Trebatium, oratoriae partitiones. Cum annotationibus Dionysii Lambini. Venetiis, ex bibliotheca Aldina 1569. 8. *f. 24. Praefat. f. 184. f. 38. annott. f. 1. cum ancora. f. 1. album.* —, Cic. de oratore libri III. Orator. De claris oratoribus. Cum annotatt. D. Lambini. Ibid. ex bibl. Aldina 1569. 8. *f. 240. f. 48. annotatt.*

є * — Rhetoricorum Tomi duo. Io. Michaelis Bruti animadversionibus illustrati. Lugduni, apud Antonium Gryphium 1570. 2 Vol. 12.

Collati sunt Codices Gryphiani perboni.

* — libri rhetorici. Editio ad Manutianam et Brutinam conformata. Hanoviae, Wechel 1590. et repet. 1609. 8.

Est proprie volumen primum Ed. Opp. Cic. a Fr. Sylburgio curatae, qui in calce breviter priorum interpretum, in primis Lambini, annotationes excerpsit, pauca de suo addens; quibus usus sum in Editione minore Oratoris cet.

— omnes qui ad artem oratoriam pertinent libri interpretatione ac notis illustravit Iac. Proust ad usum Delphini. Parisiis, vidua Claudii Thiboust 1687. 4.

Editio a βιβλιοφίλοις cupide quaesita, sed nullius pretii critici.

— de oratore cum interpr. ac notis, quas in usum Delphini edidit Iac. Proust. Oxoniae, e typogr. Clarendon 1714. 8. Cic. liber de claris oratoribus, orator ad Brutum, Topica, oratoriae partitiones cum interpr. ac notis ed. Iac. Proust. Ibid. 1716. 8. Incerti auctoris sive, ut doctis quibusdam videtur, Cornificii Rhetor. ad Herennium libri IV. Rhetorica s. de inventione rhet. libri II. cum interpr. ac notis ed. Iac. Proust. Ibid. 1718. 8.

Repetitio Ed. praecedentis.

— opera rhetorica et orationes quae supersunt omnes ad exemplar Londinense (*Opp. omn. 1681.*) edita. Berolini, Haude 1748. 8.

Editionem nitidam, sed mendosam curavit I. P. Millerus.

— cum adnotatt. selectis iuxta edit. Oliveti. Viennae, Tendler 1761. 8. mai.

— opera rhetorica s. institutiones artis eloquentiae forensis opera et sumptu Ios. Greyssing. Norimbergae 1782. *et cum novo indice,* Ibid., Stein 1807. 8.

є * — opera rhetorica recensuit et illustravit Chr. Godofr. Schütz. Lipsiae, apud Goeschen 1804—8. 3 Vol. in 6. Part. 8.

Usus est Codd. Augustano, Altorfino, et tribus Guelferbytanis ab Heusingero collatis et edd. antiquis, quemadmodum solebat, id est, haud nimis accurate, totamque curam ita administravit, ut magna cautione in ea adhibenda opus sit.

* — opera rhetorica minora, recognita, argumentis et indice illustrata ab Io. Chr. Frid. Wetzel. Liegnitii, Siegert 1807. *et cum novo indice*: nova parvoque venalis editio. Lipsiae, I. C. Hinrichs 1823. 8.

Secutus est Ernestium et Schützium; novi nihil fere attulit. Absunt ab hac Ed. libri de oratore, Brutus et Orator ad Brutum.

* — de oratore libri tres, de claris oratoribus, oratoriae partitiones et Topica. Curante Alexandro Stewart. Edinburgi e prelo Academico, impensis Stewart et Watson; veneunt apud G. Goldie 1812. 8. mai.

Editio splendida, sed nullo consilio et sine novis subsidiis curata: in fine pagg. 521—546 subiectae sunt annotationes e praecedentium interpretum curis temere ac fortuito excerptae.

* Marci Tullii Ciceronis opera. Patavii, typis Seminarii 1813. Tom. I et II. 12.

Editio, quam qui eam curavit, Ios. Furlanettus absolvere non potuit. Haec duo volumina continent omnia scripta rhetorica ex priore Schützii editione expressa.

ϵ * — Orator, Brutus, Topica, de optimo genere oratorum cum annotationibus Caroli Beieri et editoris. Ope Codd. Sangall. Einsiedl. Reg. Erlang. Viteberg. Edd. vett. denuo recensuit Io. Casp. Orellius. Praemittitur epistola critica ad Io. Nic. Madvigium, V. C. Turici, typis Orellii, Fuesslini et Soc. 1830. 8.

RHETORICA AD HERENNIUM ET DE INVENTIONE.

ϵ Ciceronis rhetorica nova et vetus. Venetiis, Nicol. Ienson 1470. 4. mai. *f. 138. versuum 30. Incipit fol. 1. a* (E)TSI Negociis familiaribus impediti uix satis ocium studio suppeditare possumus *cet. Fol. 68. b. finiunt Rhetorica ad Herennium, et fol. seq. incipiunt libri de inventione. F. 138. a leguntur versus quattuor:* Emendata manu sunt exemplaria docta ‖ Omniboni; quem dat utraque lingua patrem ‖ Haec eadem Ienson veneta Nicolaus in urbe ‖ Formavit: Mauro sub duce Christoforo. *Deinceps clausula.* RR.

ϵ — Neapoli, per Arnaldum de Bruxella 1472. Fol. RRR.

Denis Supplem. p. 12. N. 58. Beloe's Anecd. IV. p. 205.

— *s. l. et a.* 4. *f. 134. Versus ultimus folii primi:* quae res . . . . et legibus. RR.

— *s. l. (Venetiis, condam (i. e. quondam) Petri.)* 1475. Fol. *f. 57. et 54., verss. 32.* Sig. a — g. *et* a — g. *f. 1. a*: M. T. Ciceronis Oratoris Clarissimi Rhetoricae ueteris. Liber Primus foeliciter incipit. *Finit f. 57. a:* Emendata manu sunt exemplaria docta ‖ Omniboni quem dat utraque lingua patrem. *Sub his numerus anni 1475. fol. 57. b album. f. 58. incipiunt* Rhetorica ad Herennium, *quae finiunt fol. 111. b, typis ab iis, qui in priore scripto adhibiti sunt, aliquanto diversis.* R.

Videtur repetitio Ed. Venetae 1470., cum iidem versus, in quibus Omniboni Leoniceni mentio fit, in ea legantur. Idem valet de sequente:

— *s. l. et typographi nomine.* **1476.** Fol. *f. 68. non num. (primum est album:) versuum 45. Sign.* a—l. *Incipit f. 2. a:* **M. T. C. ORATORIS CLARISSIMI ‖ AD C. HERENNIUM RHETORICORUM ‖ NOVORUM LIBER PRIMUS.** *Finis f. 68. a.* **Emendata manu sunt exemplaria docta ‖ Omniboni; quem dat utraque lingua patrem. ‖ Marci Tullii Ciceronis Oratoris Rhetoricorum ‖ Veterum Liber Vltimus. M. CCCC. LXXVI. R.**

— Mediolani, per Phil. Lavagnam 1477. Fol.

— Venetiis, Phil. condam Petri 1479. die ult. Febr. Fol. *ff. 94. non num. versuum 36. Sign.* A—F *et* a—g.

€ — cum commentario M. Fabii Victorini. Venetiis, Bapt. de Tortis 1481. 24. Ian. Fol. *f. 187. non num.* RR.

Editio perpulchra.

— cum commentario Victorini. Venetiis per Ioannem de Forlivio et Iacobum Britannicum Brixianum. 1483. die 17. Iulii. Fol. *f. 151. (Basileae.)*

— cum commentario Victorini. Venetiis, Bapt. de Tortis 1483. die ult. Octobr. Fol. *f. 130. non num. Sign.* a—g.

— cum commentario Victorini. Venetiis per Marinum Saracenum. 1487. die 18. Sept. Fol. *f. 130.*

— cum comment. Victorini. Venetiis per T. Z. P. et Petrum Io. P. Perga 1493. die 15. April. Fol. *f. 130.*

Hae quattuor Edd. libros ad Herennium et de inventione complectentes repetitiones esse videntur Ed. Venetae 1481.

† — cum commentariis Hieron. Capiduri et M. Fabii Victorini. Venetiis, Gulielmus Tridinensis cognomento Anima mia 1490. primo *(sic)* cal. Sept. Fol. *f. 161.*

— Rhetoricorum libri cum commentis (Francini Maturantii, Antonii Mancinelli et Victorini.) Venetiis, Phil. Pincius 1496. die 8. Iul. Fol. *f. 165.*

Ex hac per errorem nata videtur Ed. a. 1486. a nonnullis memorata.

M. T. Ciceronis Rhetoricorum libri cum tribus commentis. *In fine:* per Iacobinum Suigum et Nicolaum de Benedictis Socios 1497. die XIII. Maii. 4. *(non Fol.) (Basileae.)*

Vel Lugduni vel Augustae Taurinorum.

— cum tribus commentariis videlicet Mario Fabio Victorino, Franc. Maturantio Perusino, Anton. Mancinello. Venetiis Phil. Pincius 1500. 12. Sept. Fol. *f. 165.*

— Ibid. id. 1504. 10. Decembr. Fol.

€ — Rhetorica *(ad Herennium et de inventione.)* Venetiis, Ioan. et Gregor. de Gregoriis 1502. 6. mens Apr. 8. R.

Praemittitur Raphaëlis Regii epistola ad Antonium Lauredanum, in qua se hos libros emendasse dicit, incertum utrum e Codd., an e coniectura.

€ * — Rhetoricorum ad Herennium libri. Eiusd. de inventione libri duo, interpretibus Francino Maturantio, Ant. Mancinello, Iod. Badio Ascensio et Mario Fabio Victorino. Marini Becichemi in

utraque rhetorica castigationes. Parisiis, Ascensius 1508. ad Idus Iunias. Fol. *f. 8. non num. Praef. f. 166.*

— Rhetoricorum M. Tullii Ciceronis ad C. Herennium libri quattuor cum eruditissimis elucidationibus Francisci Maturantii et Antonii Mancinelli praesertim in primum librum et cum familiari admodum Iodoci Badii Ascensii in omnis quattuor libros explanatione. Item eiusdem M. Tullii Ciceronis de inventione libri duo a Mario Fabio Victorino rhetore explicati. Venundantur in vico sancti Iacobi ab Iohanne parvo et ipso Ascensio. *In fine:* **in parrhisiorum academia ad Idus Iunias 1508. Fol.** *f. 6. non num. f. 238.* ***(Basileae.)***

— Rhetoricorum commentarii in Hermagoram et ad Herennium. Florentiae, Phil. Iunta 1508. 6. Idus Martias. 8. *f. 72. et f. 76.* **R.**

Curavit Laurentius Romuleus.

— Rhetoricorum libri recenter castigati ***(cum comment. Maturantii, Mancinelli et Victorini.)*****. Venetiis, Phil. Pincius 1509. 12. Febr. Fol.**

Cfr. Freytag appar. litter. T. 3. p. 64—69.

— Mediolani, Leonard. Pachel 1511. 9. Novembr. Fol.

Panzer T. XI. p. 462. N. 100. b.

† — Rhetoricorum libri cum tribus commentis. Venetiis ***(sine typogr. nomine)*** **1500. die 8. Maii. Fol.**

† Rhetorica Tullii. M. T. Ciceronis Oratoris clarissimi linguae latinae facile principis Rhetorices libri quattuor ad C. Herennium incipiunt foeliciter. Ac eiusdem M. T. Ciceronis de Inventione libri duo ab omni menda terse et nitide castigati. ***(Lilium Iuntarum rubrum.)*** **8.** *f. 147. non num.* **RRR.**

Typi similes Plinii H. N. Lugduni 1510. 2 Vol. 8. demonstrant ibidem hanc fraudulentam repetitionem Iuntinae curatam esse. Unicum exemplar adhuc notum asservatur in bibliotheca civium Turicensium.

— Rhetoricorum ad Herennium libri IV. et libri duo de inventione. Lugduni pro Iodoco Badio Ascensio per Stephanum Baland 1511. Fol. min. *(?)*

∈ Utraque Ciceronis rhetorica hoc volumine clauduntur. Florentiae, Phil. Iunta 1515. m. Mart. 8. *f. 11. non num. f. 135. f. 1. cum lilio.* **R.** ***(Basileae.)***

Novam recognitionem se dare profitetur editor Nicolaus Angelius Bucinensis.

— Argentorati, ex aed. Schurerianis 1518. 4.

Maittaire II. p. 318.

— Coloniae, apud Heronem Alopecium m. Aug. 1522. 4.

Maittaire II. p. 629.

— Parisiis, Sim. Colinaeus 1524. pridie nonas Mart. 8.

— et haec quam castigatissime M. D. XXVII. *In fine:* **Argentorati, excudebat Io. Knoblochus 1527. Mense Iunio. 8.** ***(Basileae.)***

— Parisiis, Sim. Colinaeus 1529. 3 Idus Mart. 8.

— — Lugduni. 1533. 8.

— Parisiis, Sim. Colinaeus 1535. cal. Maii. 8.

— Rhetoricorum ad Herennium, de inventione, topica, partiti-

ones oratoriae. Basileae, Io. Hervag 1534. 8. *pagg. 363. et f. 9. Indic.*

— Rhetoricorum ad Herennium libri quos alii non esse Ciceronis asseverant. Eiusdem de inventione libri II. Interpretibus Fr. Maturantio, Ant. Mancinello, Iod. Badio Ascensio, M. Fabio Victorino, Mar. Becichemi in utraque rhetorica ex epistol. quaestionum centuria prima castigationes. *s. l.* 1534. Fol.

Videtur repetitio Ed. 1508.

€ — ad Herennium libri IV. In eorum obscura et difficilia loca annotatt. a Gyberto Longolio conscriptae. De inventione libri duo cum Fabii Victorini commentariis per Longolium reuisis et castigatis. Coloniae, Io. Gymnicus 1535. 8.

— Rhetoricorum ad Herennium, de inventione, Topica et de partitt. orr. Parisiis, ex off. Rob. Stephani 1537. 12.

— Parisiis, ex off. Sim. Colinaei 1539. 8. Non. Mart. 8.

— Parisiis, Franc. Gryphius 1540. 8.

— Parisiis, Sim. Colinaeus 1541. 8.

— (*Index, ut in Ed. a. 1535.*) Coloniae, hered. Gymnici 1544 et 1550. 8.

— Rhetoricorum ad Herennium, de inv., Topica, orator, partitt. Varr. lect. Parisiis, Sim. Colinaeus 1545. 12.

— — Parisiis, Hieron. et Dionys. de Marneff 1547. 12.

— — Ib., Oudin Petit 1547. 12.

— Rhetoricorum ad Herennium cum Hieron. Capiduri, Gisb. Longolii, Cl. Pontani, Petri Victorii et Marini Becichemi commentariis. Rhetorica de inventione cum Marii Fabii Victorini et Mar. Becichemi commentariis. Venetiis, Hieron. Scotus 1546. Fol.

— Ibid., id. 1554. Fol.

— Rhetoricorum ad Herennium et de inventione. Ex Petri Victorii ac P. Manutii castigatt. Lugduni, Seb. Gryph. 1548. 2 Tom. 16.

— Ibid., id. 1551. 2 Tom. 16.

— Rhetoricorum libri ad Herennium et de inventione. In Rhemorum academia, exc. Claud. Calderius. 1553. 8.

— Rhetoricorum ad Herennium lib. IV. rhet. de inventione libri duo. In rhet. ad Herenn. Hieron. Capiduri et Iod. Badii Ascensii commentarii, Gib. Longolii annotatt., Claudii Pontani Scholia. Pt. Victorii castigatio, Marini Becichemi castigationes, in rhetorica de inventione Victorini comment. et Marini Becichemi in libros de inventione et in ipsos Victorini commentarios castigationes. Impressum ad exemplum postremae edit. Aldinae. Venetiis, I. M. Bonellus 1557. Fol.

— Rhetoricorum ad Herennium et de inventione. Lugduni, Io. Gryph. 1565. 16.

Incerti auctoris seu ut doctis quibusdam videtur Cornificii Rhetoricorum ad Herennium libri IV. Rhetorica s. de inventione rhet. libri II. cum interpretatione ac notis, quas in usum Delph. edidit I. Proust. Oxoniae, e typogr. Clarendon. 1718. 8.

A very correct edition. Watt bibliotheca Britannica. Edinburgh 1824. Vol. 1. p. 226. s. Hinc editio per se pessima studiose ab Anglis quaeritur.

є † **Cic. rhet. ad Herennium libri IV. et de inventione libri duo. Cum integris Dionysii Lambini, Fulvii Ursini, Iani Gruteri, Iac. Gronovii et excerptis aliorum notis, variantibus Codd. Mss. lectt. et ineditis animadvv. Io. Georgii Graevii. Additis sub finem Io. Mich. Bruti et ineditis notis Francisci Oudendorpii. Curante Petro Burmanno secundo, qui in limine operis de auctore Rhetoricorum ad Herennium disseruit. Lugduni Bat. apud Sam. et Io. Luchtmans 1761. 8 mai.**

Graevius ipse morte impeditus est, quo minus ipse hanc ed. ad formam ceterarum a se cum annotatt. variorum curatarum exigeret, nec suas annotatt. ultra Cap. 23. Lib. I. de Inv. perduxit. Sex Codd. ipse usus est, Erfurt., Puteaneo, Pithoei, Cauchiano, Duisburgensi et suo; sex Leidensibus Oudendorpius. Repetita est haec Ed. in Cicerone Garatoniano (Vol. 23 et 24.) Neapoli 1777. 2 Vol., ubi accesserunt Aldi Manutii commentarius prorsus inutilis, Verburgii, Ernestii, Lallemandi annotationes.

є * — — **Editionem Graevio-Burmannianam in Germania repetendam curavit suasque notas adiecit Fridericus Lindemannus. Lipsiae sumptibus I. C. Hinrichsii. 1828. 8 mai.**

Praef. p. VI. „In opera mea exhibenda ita sum versatus, ut quaecunque mihi vel suppeditarent vel inter relegendum in mentem venirent, adderem, ea etiam, quae viri docti ad hoc usque tempus excogitassent, quoad mihi cognita essent, subiungerem. Itaque Schützii sententiam ubique exhibui, et ubicunque possem, vel confirmavi vel refutavi. Dolendum tamen mihi magnopere est, quod cum plagulae excudi coepissent, Orellii editio nondum in manus meas venerat. Quapropter acquiescendum mihi erat in varietate lectionis e codice quodam Zuiccaviensi in libris ad Herennium et e codice Vratislaviensi in libris de Inventione recensenda. Verum simulatque accepi Orellii editionem, ad eam diligenter ubique respexi. In Museo Vratislaviensi, cuius primum volumen iam tum prodierat, invenitur varia quinque Codicum scriptura ad libros ad Herennium enotata, quam libentissime in meum usum convertissem, si librum accipere a bibliopola potuissem. Quod cum multum quaerenti non liceret, scripsi ad Passovium V. Cl. librumque ab eo expetitum accepi. Quatenus igitur fieri potuit, illa quintuplici varietate usus sum; quod non per omnes ad Herennium libros factum esse vehementer doleo. — — In oratione scriptorum ipsorum, quae nunc denuo eduntur, nihil mutandum censui, quare factum est, ut quam dederant recensionem Graevius et Burmannus, ea retineretur sine ulla mutatione."

Facile concedo totam rem vix aliter administrari potuisse; verumtamen fatendum est, minus commode nunc ex annotatt. Lindemanni conquirendas esse lectiones ab ipso praelatas Graevianis.

— — **ut ferunt, rhetoricorum ad Herennium libri quattuor. Eiusd. de inventione rhetorica libri duo. Ex recens. Graeviana in usum schol. editi (*a Frid. Lindemanno*). Lipsiae, Hinrichs 1829. 8. mai.**

RHETORICA AD HERENNIUM.

— Rhetorica ad Herennium. *s. l. et a.* 4. *Goth. f. 60. incipit f. 1. a.* (E)Tsi negotiis familiaribus ĩpediti uix ‖ satis ocium studio suppeditare possimus ‖ *Finit f. 60. a:* MARCI. T. C. Oratoris Clarissimi ad Herennium Rhetĩcoꝝ nouoꝝ Liber ultimus felicit̃ ‖ Explicit. RRR.

— — et de partitionibus oratoriis *s. l. et a.* 4. min. *Goth. f. 82. sine num. Incipit:* M. T. C. Oratoris Clarissimi Ad ‖ Herennium Rhetoricoruꝫ nouorũ ‖ Liber Primus. ‖ *Finit:* Marci Tullii Ciceronis Rhetori‖corum Nouorum ad Herennium ‖ Libri Quarti ꝛ Ultimi Finis ‖ *Deinde:* M. T. Cicero (*sic*) de partitio‖nibus Oratoriis Liber incipit foeliciter ‖. *In fine index.* RR.

Typi sunt iidem, quibus Romae usus est Stephanus Planck. Cfr. Frc. de Licteriis bibl. Neapol. T. I. p. 182.

— Rhetorica ad Herennium *s. l. et a.* Sixtus Riessinger. *In fine:* Marci Tulli Ciceronis Rhetoricum (*sic*) liber ad Herennium feliciter explicit. Sixtus Riessinger. Fol. RR.

Cfr. Giustiniani Saggio p. 37. et Frc. de Licteriis bibl. Neapol. T. 1. p. 182.

Rhetorica ad Herennium *s. l. et a.* Fol. *Goth. f. 51. versuum 34. Sign.* a—g. *Incipit f. 1. a:* Marci Tullij Ciceronis Oratoris clarissimi ad Herennium Rhetoricorum nouorum liber primus feliciter incipit. ‖ *Finit in pag. aversa folii ult.:* Marci Tulij Cicerōĩs Oratoris clarissimi ad Herennium Rhetoricorum Nouorum liber vltimus. Feliciter explicit. *Folia duo ultima continent epistolas duas Aeneae Sylvii ad Gregorium Heimburgensem et Henricum Comitem de Lupffen.* RR.

Fortasse Coloniae apud Io. Koelhoff de Lubeck.

— Napoli (*sic*) per Mathiam Morauum. *s. a.* Fol. min. *f. 59. Sign.* A—H. *f. 1. a incipit:* MARCI. TULLII CICERONIS. RETHORICA (*sic*) NOVA INCIPIT. PROHEMIVM. *Finit in pag. aversa f. ult.* RR.

Auctore Giustiniani p. 63. typi iidem sunt, quibus Moravus a. 1477. Dantis Comoediam excudit.

— *s. l. et a.* Fol. *f. 52. versuum. 32. cum sign.* A—G. *Versus 1. fol. 1.* M. T. C. ORATORIS CLARISSIMI AD HEREN.

Typographus fuit fortasse Vindelinus de Spira. RR.

— *s. l. et a.* Fol.

Praecedit Io. Curti de Eberspach ep. ad Leonardum Clementem Vlmensem presbyterum data Friburgi prid. Kal. Iul. 1493.

— M. T. CICERONIS. ARTIS. RHETORICAB. (*sic*) ‖ AD. HERENNIVM. LIBER. PRIMVS. *In fine:* — — Rome Per me Vuendellinum de Vuila in Artibus Magistrum. 1474. Fol. *f. 51. vers. 34.* RRR.

— Mediolani, per Anton. Zarotum. 1474. 12. m. Aug. Fol. min. *f. 51.* RR.

— Andegaui, per Io. de Turre atque Morelli 1476. 5. Febr.

4. min. *sine sign. cust. et num. fol. Incipit:* **INCIPIT RHETORICA NOVA MARCI TVLLII CICERONIS. — RR.**

Primus liber Andegavi *(Angers)* excusus, nisi praecessit Persius s. a. (Ebert N. 16232.)

† — — *In fine:* **Rhetorica Marci Tullii Cicero||nis fleiciter *(sic)* finit. Impressa pari||sius *(sic)* Anno domī. M. CCCC. LXX. VII. | Mensis septembris per magistrum || petrum cesaris.**

Exemplar initio truncatum est in Bibl. Civ. Turic. Hain et Schweiger hanc Ed. non memorant.

— **Parisii impr. in vico Sancti Iacobi iuxta domum praedicatorum 1477. 4. Kal. Nov. Fol. R.**

Typographi fuere Pet. Caesaris et Io. Stol.

— — **Papiae, per Iacobum de Sancto Petro 1477. 12 Novembr. Fol. R.**

† — **Parisius *(sic)* in vico S. Iacobi in intersignio foliis viridis 1478. 4. Kal. Ian. Fol.**

Typographi iidem.

— **Rhetoricorum opus per Henricum de Cataneis I. V. D. diligenter emendatum. Mediolani, impr. per Leonardum Pachel et Uldericum Scinzenzeler 1479. die primo Septembris. Fol.**

— **Rhetorica nova s. ad Herennium cum commentario Marii Fabii Victorini. Mediolani, per Anton. Zarotum 1485. Fol.**

— **Ibid., per Uldericum Scinzenzeler 1489. 10. Febr.**

— *s. l.* **1499. Fol.**

— *(cum Raphaëlis Regii ad Antonium Lauredanum praefatione.)* **Cracoviae 1500. 4.**

Fortasse per Io. Haller.

— **Rhetorices ad C. Herennium libri quatuor** *(cum praefat. Andr. Fabani).* **Lips., Iac. Thanner 1504. ad nonum Kal. Febr. Fol.** *Goth. f. 58. non num. Sign.* **A—K.**

— **Liptzck, per Wolfgangum Molitoris de Monaco 1505. 7. April. Fol.**

— **commentariorum rhetoricorum ad C. Herennium lib. IV. Cracoviae, ex off. Vngleriana, impensis Marci Scharffenberger 1507. 8.**

— **Lips. per Wolfgangum Monacensem 1514. Fol.**

— **rhetoricorum libri quatuor ad Herennium. Index praeterea hic est additus in ipsius operis fronte, quo dicto citius quaerenti quodvis occurrat. Argentorati, ex typogr. M. Schurrer m. Novbr. 1515. 4.** *fol. 60.*

— **Rhetoricorum libri IV. Cracoviae, per Io. Haller 1517. 4.**

ϵ — **ad vetustiss. codd. fidem restituti. Parisiis, apud Mich. Vascosanum 1536. 4.**

— — **cum annotationibus Gyberti Longolii. Antverpiae, apud Io. Steelsium 1536. m. Novembr.** *(typis Io. Graphei.)* **8.**

— **Parisiis, Io. Lodoicus Tiletanus 1543. 4.**

— **cum commentario Mich. Toxitae. Basileae, Oporinus 1556. 8. mai.**

Toxitae commentarium fraudulenter exscripsit Aldus Nepos.

(— Neapoli, Ios. Maria Porcelli **1777**. 8. (Vide supra in Ed. Graevio-Burmanniana.)

— ex rec. Petri Burmanni. Augustae Taurinorum, ex typis viduae Pomba et filior. **1823**. 8.

Probabiliter est repetitio Neapolitanae utriusque operis.

DE INVENTIONE.

— de inventione libri II. Parisiis, Mich. Vascosanus **1536**. Cal. Aug. 4. et Ibid, id. **1543**. 4.

∈ M. Fabii Victorini Rhetoris doctissimi commentarii in Rhetoricos M. Tullii Ciceronis, antea deminuti, nunc primum, veterum exemplarium ope, simul et studiosorum hominum opera in integrum restituti. Parisiis, ex officina Rob. Stephani **1537**. **6**. Cal. Maii. 4. *pagg. 189. et 10. Indicis. Sine ulla praefatione. (Bernae.)*

Ed. egregia, cuius ope multa in Victorino emendavimus.

— — cum Nascimbaenii commentariis. Venetiis **1564**. 4.

Catal. Bibl. Musei Britannici Vol. I. in Ciceronis scriptis.

— Rhetoricorum seu de inventione rhetorica libri duo, qui reliqui sunt ex quattuor. Wirceburgi, Io. Iac. Stahel **1778**. 8.

DE ORATORE.

M. Tullii Ciceronis de oratore ad Q. Fratrem lib. III. *s. l. et a.* 4. mai. *Rom. f. 108. verss. 30. Incipit f. 1. a:* (C)OGITANTI MIHI SEPENVME‖ro et memoria uetera repetenti perbea‖ti fuisse. Q. frater illi uideri solent ‖ qui in *cet. Finit in pag. aversa fol. ult. vers. 28.:* tionis animos nostros curāq; laxemus. ‖ ET SIC FINIS. *Lib. II. incipit in pag. adversa folii 33. Pag. aversa fol. 79. alba est. Fol. 80. a incipit Lib. III. (Gottingae.)*

Editio princeps, pulcherrima et longe rarissima, curata in monasterio Sublacensi prope Romam a typogr. Suucynheim et Panartz circa a. 1465—1467. Typi iidem, qui in Lactantio a. 1465.

— *s. l. et a.* Fol. *Rom. f. 108. verss. 32. Sine sign. cust. et num. fol. Fol. 1. a:* M. T. Ciceronis Ad Quintum Fratrem In Libros De Ora‖tore Prefatio Incipit Foeliciter ‖ (C)OGITANTI MIHI SAE‖penumero et memoria uetera repetē ‖. *In fine lin. ult.:* animos nostros curamq; laxemus. RR.

Quod ad typographum attinet, variant opiniones. Catal. Pinelli T. III. N. 5733. (et Barnard in Catal. Bibl. Reg. Britt.) typos similes putant eorum, quibus Io. de Spira usus est in Cic. Epist. ad Fam. 1469. Teste Dibdin Bibl. Spencer. T. I. p. 336. referunt eos, quos Vindel. de Spira in Cic. de Officiis adhibuit. Frc. de Licteriis T. I. p. 184. affirmat hanc Ed. prodisse e prelo Ioannis de Colonia; typos enim minime diversos esse ab iis, quibus is in Cic. de Finn. 1471. usus est.

— — *(Mediolani)* Alex. Minutianus *(circa a. 1498.)* 4.

Guillon Bibliogr. de la France 1820. p. 333.

∈ — — Romae, per Ulricum Han de Wienna 5. m. Decembr. **1468**. 4. mai. *Goth. f. 92. (ult. alb.) versuum 36. Incipit f. 1 a:* (C)ogitanti mihi sepenu. *In fine:* Finiti et cōtinuati sunt supradi-

cti libri M. T. C. Rome per me Ulricum. Han. De. Wiena. Anno domini. Millesimo quadringentesimo sexagesimo octavo. Die. Quinta. Mensis. Decembris. RRR.

Lectt. varr. Lib. 1. Kleinius dedit in Friedemanni et Seebodii Miscell. crit. T. I. P. 2. p. 344—353. P. 3. p. 489—507.

ε — de oratore, Brutus s. de claris oratoribus. Ad M. Brutum orator s. de optimo genere dicendi. Romae, in domo Petri de Maximo (*Suueynheim et Pannartz.*) 1469. 4. mai. *Rom. f. 187. (Hain.) verss. 32. Incipit f. 1. a:* (C)Ogitanti mihi sepenumero et memoria. *Liber III. de or. finit fol. 109. Versus ult.:* animos nostros curamque laxemus. *Finit f. ult.:* M. T. Ciceronis in Brutum (*sic*) explicit liber. Anno xpi M. CCCC. LXIX. die uero XII. mensis Ianuarii Rome in domo magnifici uiri Petri de Maximo. RRR.

Exempla fuerunt 550. Est editio princeps Oratoris et Bruti. Post editionem meam minorem 1830. publici iuris factam contuli exemplum Basileense. In Oratore expressa est e Codice perbono, haud interpolato maximeque referente Codd. Einsiedl. et Viteberg. Ex hac potissimum Ed. desumptae videntur variae lectt. in calce Ed. Hervagianae. In Bruto itidem cum melioribus libris facit. Atque compertum nunc habeo id quod olim suspicione dumtaxat nitebatur, Rivii codicem hanc ipsam esse Ed. Romanam.

— — de oratore. (*Venetiis*) Christoph. Valdarfer 1470. Fol. *f. 72. verss. 40. sine sign. cust. et num. Versus pr. et sec. folii 1. hi sunt:* (C)OGITANTI. MIHI. SAEPENVǁmero: et memoria uetera repetēti: perbeati fuiſſe *cet. In fine:* ANNO. Do. M.CCCC.LXX.ǁ Si quem oratoris perfecti audire iuuabit ǁ Materiam: foris est hoc ciceronis opus. ǁ Hic terſum eloquium uelut attica lingua refulget: ǁ Chriſtophori impreſſus hic liber arte fuit. ǁ Cui ſtirps Valdarfer: patria eſtq; ratiſpona tellus. ǁ Hunc emat: orator qui uelit eſſe: librum. RR.

Repetitio Ed. praecedentis primusque liber a Valdarfero excusus.

— — Mediolani, impensis Phil. Lauaniae 1477. 6. idus Novembr. Fol. *f. 91. verss. 36. cum sign. Incipit:* M. Tul. Ciceronis ad Quintū fratrem in libros de Oratore Praefatio. *Finit f. 91. a:* X⁑. X. X: X. FINIS. X: X. X. X⁑. X Impriſſum (*sic*) Mediolani impensis Philippi Lauaniae anno domini milessimo (*sic*) quatricentesimo septuagesimo septimo sexto idus nouembris. *In pag. aversa eiusdem folii:* Cicero scribens ad Leptam de oratore suo sic ait: Oratorem *cet. Vers. ult.:* DEO GRATIAS AMEN.

Hac Ed., Veneta 1485. Mediol. 1498. Opp. et Lotteriana usus est Henrichsen.

— — Venetiis, Andr. Catharensis 1478. 20. Aug. Fol.

— Ibid., Barthol. de Zanis de Portesio 1499. Fol.

— — tres de oratore libri. Lipsiae, Iac. Thanner 1515. m. Aprili. Fol. *f. 69.*

Videtur repetitio Ascensianae vel si mavis Mediolanensis 1498. Opp.

† — de oratore libri tres non minore studio quam arte in aedibus Lotterianis excusi. Ibid., Melch. Lotter 1515. m. Aprili. Fol. min. *f. 81.*

F. 1 b legitur Epistola Io. Ragii *(sic)* Aesticampiani ad Vitum Vuerlerum. Cfr. Panzer T. VII. p. 187. N. 491. et Harlesii praef. p. XXI. Haec quoque maxime consentit cum Mediolanensi 1498. Opp. omnium et Ascensiana prima.

— — a Phil. Melanchthone nova ac locupletiore quam antea locorum insignium enarratione illustrati. Francofurti, Petr. Brubach m. Mart. 1524. 8. *f. 16. Melanchth. Scholl. et f. 165.*

— — ad Quintum fratrem dialogi de oratore. Eiusd. orator ad Brutum. Argentorati, Io. Knoblauch excudit 1524. m. Septembr. 8. *f. 175.*

— — de oratore cum scholiis Phil. Melanchthonis. Parisiis exc. Sylvius aere et impendio Chr. Wecheli 1526. cal. Decembr. 8.

— — a Phil. Melanchthone scholiis ac notulis quibusdam illustrati Parisiis, Sim. Colinaeus m. Decembr. 1529. (*In fine:* Parisiis ex officina Lud. Blaubomii impensis S. Colinaei 1529.) 8. *f. 8. non num. et f. 152. num.*

— — (*Idem Index*) Lugduni, Seb. Gryphius 1533. 8.

— — de oratore dialogi tres a Phil. Melanchthone illustrati, de perfecto oratore, Rhetorica ad Herennium. Haganoae, Petrus Brubach 1535. m. Iunio. 8.

— — de oratore dialogi tres. Parisiis, ex off. Rob. Stephani 15. cal. Maii 1537. 12.

— — Iac. Lod. Strebaei copiosis et nunquam antea excusis commentariis illustrati. Parisiis, ex off. Mich. Vascosani 1540. Fol.

In Strebaei commentariis reperiuntur nonnulla, quae etiamnunc ad interpretationem utilia sunt; in κρίσει minus valet.

— — Lugduni 1540. 8.

Catal. Bibl. Bern. T. I. p. 314.

— — Parisiis, Io. Lodoicus Tiletanus 1542. 4.

— — c. schol. Phil. Melanchthonis. Parisiis, ex off. Sim. Colinaei 1543. 8.

— — Venetiis, Comin. de Tridino 1544. 8.

— — de oratore dialogi tres. Parisiis, ex off. Mich. Vascosani (*alia exemplaria:* apud Io. Lodoicum Tiletanum) 1544 et 1550. 4.

— — a Phil. Melanchthone nova ac locupletiore quam antea unquam locorum insignium enarratione illustrati. Parisiis, Franc. Gryphius 1544. 4.

— — Audomari Talaei explicationibus illustrati. 3 Partes. Parisiis, Carolus Stephanus 1553. 4.

Etiam in Talaei Opp. Basileae ex off. Pernae 1576. p. 171—544.

— — de oratore libri III. post omnes omnium editiones summa denuo vigilantia recogniti. Venetiis apud Hieron. Scotum 1549. 8.

† — — Iac. Lod. Strebaei, Leodegarii a Quercu et cuiusdam incerti authoris commentariis et scholiis Ph. Melanchthonis illustrati. Parisiis, Thomas Richardus 1556. 4.

Pulchra editio.

— — de oratore libri III. Eiusd. de perfecto oratore ad M. Brutum liber. Cum absolut. uiri Phil. Melanchthonis castigatt. et scholiis. Coloniae, exc. Petrus Horst 1564. 8.

— — de oratore dialogi tres scholiis Ph. Melanchthonis illustrati. Parisiis, ex typogr. Th. Richardi **1561**. 4. *f. 121.*

— — Iac. Lod. Strebaei, Leodeg. a Quercu et cuiusdam incerti authoris commentariis itemq. scholl. Ph. Melanchthonis quam eruditissimis illustrati. Parisiis, ex off. Th. Brummenii **1564**. *In fine:* exc. Th. Richardus **1552**. (?) 4. *f.* **304**.

— — a Phil. Melanchthone — — illustrati (*ut Ed. Paris. 1544.*) Parisiis, Sim. Colinaeus **1572**. 8.

— — de oratore. Londini, per Io. Kingston. **1573**. 8.

— — Parisiis **1579**. 4.

Catal. Bibl. Bern. T. I. p. 314.

— — de oratore ad Quintum fratrem libri tres. Cantabrigiae, ex off. Io. Legat. **1589**. 8. et 4.

— — de oratore libri tres. Parisiis, ex typogr. Io. Libert **1612**. 4.

— — de oratore, Brutus et ad Brutum orator. Dillingae **1693**. 8.

ϵ — — de oratore ad Q. fratrem. Ex MSS. recensuit Tho. Cockman e Coll. Univ. A. B. Oxoniae, e theatro Sheldoniano **1696**. 8.

In contextu sequitur Iac. Gronovium. Varietatem lectionis sex Codd. (Oxoniensium quattuor, Bodleiani et Wagstaffiani) addidit. Quot errores ex negligentiore usu huius Ed. apud Pearcium et Harlesium orti sint, significavit Henrichsen in Praefat. Denuo igitur consulenda, etiam ideo, quia iidem sex Codd. rursus collati sunt in Ed. Oxon. Opp. Cic.

* — — Editio secunda. Ibid. **1706**. 8.

Repetitio prioris, minus elegans. Paucissima correcta sunt (cfr. pag. 295.); adeo, ut ne varietas quidem Codd. Nov. et Wag., („qui serius in manus Ed. pervenerunt" p. 297.) suis locis inserta sit.

— — de oratore cum interpretatione ac notis, quas in usum Delph. edidit Iac. Proust. Oxonii, e typogr. Clarendon **1714**. 8.

ϵ — — Ex Ms. emendavit notisque illustravit Zachar. Pearce. Cantabrigiae, typis acad. apud Corn. Crownfield. **1716**. 8.

Nova recensio. Usus est Codd. tribus et Edd. antiquis. (s. l. et a., Venet. 1473. et Mediol. 1498.) ad emendandum Gronovii contextum.

— — cum interpr. ac notis, quas in usum Delph. edidit Iac. Proust. Patavii, e typogr. Seminarii **1722**. 8.

— — Oxoniae, typis Clarendon. **1723**. 8.

ϵ — — Ex Mss. emendavit notisque illustravit Zach. Pearce. Edit. secunda. Cantabrigiae **1732**. 8.

In hac Ed. etiam tribus aliis Codd. usus est.

ϵ — — Ed. tertia notis et emendatt. multo auctior. Londini, ex off. Tonson et Watt **1746**. 8.

Editio elegans et correcta.

— — ad Quintum fratrem dialogi tres de oratore. Glasguae, Foulis **1749**. 8.

— de oratore libri III. cum notis et emendationibus Georgii Rosse. Glasguae, Foulis **1749**. 12.

Watt bibl. Britt. Vol. I. p. 226. t. Videtur eadem cum praecedente, et pars Opp. omnium Ed. Glasguensis.

* — de oratore libri III. Ex recensione Ernesti. Halae, Orphanotr. 1759. 12.

Habeo exemplar Caroli Beieri.

— — cum Italica versione Iac. Garigli. Vercellis 1769. 2 Vol. 8.

— — I tre libri dell' oratore di M. Tullio Cicerone recati in lingua toscana a riscontro del testo latino, illustrati con note e con osservazioni. 3 parti. Milano, Gius. Galeazzi 1771. 8.

— — Ex Mss. emendavit notisque illustravit Zach. Pearce. Londini, Bowyer et I. Nichols 1771. 8.

Repetitio Ed. tertiae. Quinta Editio prodiit Londini 1778. 8.

— — animadversiones interpretum excerpsit suasque adiecit Theoph. Christoph. Harless. Norimbergae, Felsecker 1776. 8.

Admodum negligenter denuo usus est Cod. Erlang.

— de oratore, ad Q. fratrem dialogi tres. Ex recensione Io. Aug. Ernesti. Wirceburgi, Io. Iac. Stahel 1780. 8.

— — de oratore libri tres. Basileae, Schweighauser 1794. 8.

— — zum Gebrauch auf Schulen von neuem durchgesehen und herausgegeben (*mit Anm.*) von Wetzel. 2 Theile. Braunschweig, Schulbuchhandlung 1794. 8.

— — edidit ac notis aliorum et suis instruxit Esaias Budai. Debrecini, impr. Mich. Szigethy 1795. 8.

— — Ex Mss. emendavit *cet.* Zach. Pearce. Edit. V. Londini, typis et impensis I. Nichols 1795. 8.

Quod si re vera exstat Pearciana 1778., notata in schedis Beierianis, haec proprie erit sexta.

— — de oratore. Norimbergae, Riegel et W. 1803. 12.

— — ex rec. I. A. Ernesti. Roterdami, Looy et van Spaan 1804. 12. et 8.

— — recens. C. G. Schuetz. Lipsiae, Goeschen 1805. 12. mai.

— — de oratore dialogi III. qui supersunt omnes secundum optimas novissimasque editiones. Mannhemii, Loeffler 1809. 8.

— — ex Edit. Ernesti c. notis variorum. Oxonii, typis Clarendon 1809. 8.

— — ed. C. G. Schuetz. Lipsiae, G. Fleischer 1814. 8.

Est vol. secundum Ed. Opp. omnium.

€ * — — cum integris notis Zach. Pearce edidit et aliorum interpretum animadversiones excerpsit suasque adiecit Gottl. Christoph. Harless. Lipsiae, in libr. Weidmann. 1816. 8.

Aliquanto accuratius iterum contulit Cod. Erlang. Sec. X., ut tradit Ernestius; ita tamen ut denuo inspiciendus sit. Erlangensis secundi exeunte Sec. XI. exarati varias lectiones usque ad primam libri I. lacunam adnotavit; in libro autem II. non nisi lacunas indicavit p. 186. 217. 340.

€ * — — recensuit, illustravit, aliorum suasque animadverss. adiecit Otto Mauritius Mueller. Lips. et Züllichaviae, Darnmann 1819. 8.

Nova recognitio, qua tamen post Henrichsenii curam longe accuratiorem facile caremus. „Editionis, quae *Editio sine l. et a.* ab Ernestio dicitur varietates excerpsit Muellerus, sed haec collatio admodum negligenter instituta est mendisque typographicis referta." Henrichsen.

— — de oratore ad Q. fratrem libri tres rec. Harless. Upsaliae 1819. 8 mai.

— — ex rec. Ernesti. Halae, Orphanotroph. 1823. 8.

* — — ad opt. libror. fidem editi cum brevi notatione critica a Gu. Olshausen. Slesvici, typis et sumpt. surdorum 1825. 8.

Usus est Ernestio, Schuetzio, Muellero; et ex hoc potissimum nonnullas lectiones varias excerpsit, non semper accurate. Interpunctionem simpliciorem reddidit. Cfr. Mueller in Iahnii Annal. 1826, 2. p. 82—92. Beierum in Diario scholast. 1827. N. 10.

— — de oratore libri tres ex Edit. I. A. Ernesti, cum notis variorum. In usum studiosae iuventutis. Accessit appendix et notae Harlesii, Pearcii, Schuetzii et aliorum excerptae a I. Greenwood. Londini, Whittacker 1824. 8.

Sic Schweiger, qui tamen ponit post praeced. a. 1825.

* — — zum Gebrauch für Schulen neu durchgesehen und mit den nothwendigsten Wort- und Sach-Erläuterungen ausgestattet von Lud. Iul. Billerbeck. Hannover, Hahn 1828. 8.

— — schol. in usum editi studio et cura Iul. Billerbeck. Accedit index verborum historicorum et geograph. explicatorum. Ibid., id. 1828. 8.

— — de oratore libri III. Parisiis, Aug. Delalain. 1828. 12.

— — Ibid., Maire Nyon 1830. 12.

— — ad opt. librorum fidem in usum scholarum editi. Lipsiae, Teubner 1830. 8.

∈ * — de oratore libri tres. Edidit et illustravit I. P. Henrichsen. Havniae, sumptibus librariae Gyldendahlianae 1830. 8.

Usus est Codd. Havn. duobus Italicis A. Membr. N. 397. (Sec. XV.) B. chartac. N. 428. anni 1337. In praef. diligenter disputat de Codd. Cfr. Wendt in Iahnii Annal. 1833. Vol. 7. p. 185. et Capellmann Zeitschrift für die Alterthumswissenschaft 1834. N. 7.

M. Antonii Maioragii commentarius in dialogum s. librum primum de oratore (c. textu.) Venetiis, Franciscius 1587. 4.

— de oratore liber primus. Parisiis, apud Cl. Morel. 1608. 4.

— — liber secundus. Ibid., id. 1607. 4.

BRUTUS SIVE DE CLARIS ORATORIBUS.

Editio princeps est Romana 1469., cum libris de Oratore et Oratore.

Cicero de claris oratoribus et Leonardi Aretini in libros morales Aristotelis ysagogicum. Lovanii per Ioannem de Westphalia 1475. Fol. RR.

Explorandum restat, utrum haec Editio expressa sit ex principe Romana 1469., an e codice aliquo tracta.

— — de claris oratoribus liber qui dicitur Brutus. Lipsiae, Nic. Faber 1524. m. Iun. 8.

— — iuxta Aldi exemplar. Cracoviae, in off. Hieron. Vietoris 1528. 4.

— — Parisiis, Sim. Colinaeus 1535. 8.

— — cum comment. Strebaei, Victoris Pisani, Melanchthonis, Rivii et Victorii. Parisiis, apud Io. Roigny; exc. Io. Lodoicus Tiletanus 1543. 4.

— — cum Ioach. Camerarii et Petri Victorii annotationibus. Parisiis 1546. 4.

Catal. Bibl. Bern. T. I. p. 314.

— — Parisiis, Vascosanus 1550. 4.

є * Seb. Corradi commentarius, in quo Cic. de claris oratoribus liber qui dicitur Brutus et loci pene innumerabiles explicantur. (*c. textu.*) Florentiae, Laurentius Torrentinus 1552. Fol.

Pulcherrima Editio. Ad χρίσιν pauca contulit: quae de rebus historicis affert, etsi bona multa insunt, tamen usque ad fastidium verbosa sunt.

— — de claris oratoribus et in eum Coelii Secundi Curionis commentarii, verbis breves, sententiis densi et copiosi, in quibus tum Ciceronis ipsius, tum aliorum loci non pauci et corriguntur et enodantur. Accessit P. Cornelii Taciti eiusdem argumenti dialogus. Basileae, Isingrin 1564. 8.

— — de claris oratoribus. Parisiis, e typogr. Io. Libert 1613. 4.

— Brutus, seu de claris oratoribus. Romae 1629. 12.

Catal. Bibl. Musei Britannici Vol. I. in Ciceronis scriptis.

— — Alexandri Scoti Scoti studio dissectus. Coloniae Agrippinae, ex off. Birkmann 1652. 8.

— — de claris oratoribus cum notis variorum c. Iac. Proust. Oxonii 1718. 8.

De pessima hac Editione sic iudicant Angli: *an excellent edition, and difficult to be found*. Watt Bibl. Brittann. Vol. I. p. 226.

— — Brutus et Orator. Glasguae 1748. 18.

— — de claris oratoribus, ad Trebatium Topica, de partitt. oratt. ex rec. I. A. Ernesti. Halae, Orphanotr. 1783. 8.

є — — perpetua annotat. illustr. a I. Ch. F. Wetzel. Praemittitur I. G. Schneideri epist. crit. ad E. T. Langerum. Halae, Orphanotr. 1793. 8.

Schneiderus praecipuam varietatem lect. e Cod. Gudiano 38. et Veneta 1485. exhibuit. Wetzelii annotat. res historicas haud male explicant.

— — mit Anmerkungen von J. Chr. F. Wetzel. Braunschweig, Schulbuchhandlung 1795. 8.

— — perpetua annotatione illustratus a I. C. F. Wetzel. Verborum locupletissimum indicem adiecit A. O. Linsdorf. Hafniae, Bonnier 1804. 8.

— — in usum iuventutis editus notisque illustratus. Ibid., id. 1812. 8.

— — rec. et illustr. C. G. Schuetz. Lipsiae, Göschen 1808. 12. mai.

— Brutus, Orator, Topica, Oratoriae partitiones et de opt. genere oratorum ed. C. G. Schütz. Lipsiae, G. Fleischer 1815. 8.

Volumen tertium Opp. omn.

ϵ * — Cum notis I. A. Ernesti aliorumque interpretum selectis edidit suasque adiecit Fried. Ellendt. Praefixa est succincta eloquentiae Romanae usque ad Caesares historia. Regiomontii Prussorum sumptu fratrum Bornträger 1825. 8.

Editio, quod ad interpretationem et χρίσιν pertinet, egregia. Codices editor non habuit. Cfr. Seebodii Bibl. crit. 1829. N. 59 et 60.

— — de claris oratoribus, Orator, Topica, de partitt. oratt. ex rec. I. A. Ernesti. Editio nova. Halae, Orphanotr. 1827. 8.

— — de claris oratoribus liber, qui dicitur Brutus. Scholarum in usum editus studio et cura L. I. Billerbeckii. Accedit index verborum histor. et geograph. explicatorum. Hannover, Hahn 1828. 8.

— — Zum Gebrauche in Schulen neu durchgesehen und mit den nothwendigsten Wort- und Sacherklärungen ausgestattet von L. I. Billerbeck. Hannover, Hahn 1828. 8.

— — et de optimo genere oratorum. Parisiis, Maire-Nyon 1829. 12.

— — Ibid., Aug. Delalain 1829. 12.

ORATOR S. DE OPTIMO GENERE DICENDI.

ϵ * — In hoc uolumine infra scripta. M. Tullii ‖ Ciceronis opera continentur ‖ una cū cōmētariis suis ‖ uidelicet. Orator ‖ de fato. Topica ‖ et de uniuer‖sitate. Venetiis, per Bonetum Locatellum 17. kal. augusti 1492. Fol. *f.* 72. R.

Commentarii sunt Georgii Vallae; nam qui in Oratorem volgo tribuitur Victori Pisano, is quoque proprie eius magistri Vallae est, ut ipse fatetur Pisanus in Praef. Nobilem discipulum hoc munusculo ille sibi conciliare voluisse videtur. Praestans in primis est lectio Topicorum.

— — orator ad Brutum. Lipsiae, Melch. Lotter 1515. Fol.

Editor fuit Hermannus Tulichius.

Papyrotheca. Prologus epistolicus Philomusi ad Leonardum de Eck. Orator Ciceronis ad Brutum. Oratio Philomusi de passione dominica ac elegia eiusdem. Orationes tres Thomae Rosenbusch. Augustae Vindel., exc. in off. Millerana 1517. 6. Non. Mart. 4.

Ciceronis ad M. Brutum orator seorsum impressus atque ex Aldino exemplari aliisque libris correctioribus diligenter emendatus. Viennae Austriae, per Io. Singrenium m. Ianuario 1525. 4.

— — ex Aldino exemplari recusus. Cracoviae, Matth. Scharffenberg 1528. 4.

— — Parisiis, ex off. Rob. Stephani 1530. 4.

— — cum explicationibus Phil. Melanchthonis. Parisiis, ex off. Rob. Stephani 1534. 4. Non. Iul. 8.

— — Ibid., Franc. Gryphius 1536. 8.

— — cum scholiis Iac. Lodoici Strebaei Rhemi. Parisiis, Mich. Vascosanus 1536. 4.

— — cum Victoris Pisani commentario. Lugduni, Seb. Gryph. 1536. 4.

— — cum adnotatt. Phil. Melanchthonis. Parisiis, Franc. Stephanus 1538. 8.

Sic est apud Schweigerum; exemplar, quod vidi Basileae, hunc habet indicem: M. T. Ciceronis ad Marcum Brutum orator. Explicatio quorundam locorum difficilium, authore Philippo Melanchthone. Parisiis, ex off. Roberti Stephani 1538. *In fine:* Excudebat Rob. Stephanus Parisiis Ann. M.D.XXXVIII. X. Cal. Novemb. 8. *pagg.* 114. *et f.* 2. *non num.*

— — cum Iac. Lod. Strebaei commentariis ab authore ipso recognitis illustratus. Parisiis, Mich. Vascosanus 1540. 4.

— — cum I. L. Strebaei et Victoris Pisani commentariis, Ph. Melanchthonis scholiis, Io. Rivii et Petri Victorii castigatt. illustratus. Parisiis, Io. Roigny (*in aliis exempl.:* I. Lodoicus Tiletanus) 1543. 4.

— — orator ad Brutum. Parisiis, ex typogr. Matth. Davidis 1549. 4.

— — Parisiis, Io. Libert 1613. 4.

— — ex edit. Rob. Freind. Londini, typis Gu. Bowyer 1724. 8.

* — — ex rec. Ernesti cum emendationibus et animadverss. Gottl. Bened. Schirach. Halae, Orphanotr. 1766. et Editio nova. Ibid. 1820. 8.

Cura admodum levis.

— — ad exemplar Bipontinum in usum scholar. diligenter expressus. Vilnae 1809. 8.

— — ex rec. I. A. Ernesti in usum scholarum. Lipsiae, apud editorem (*I. G. H. Richter*) 1809. Cum indice novo: Lipsiae, Hinrichs 1816. 8.

— — Edit. tertia. Lipsiae, Hinrichs 1825. 8.

є * — — ex tribus Codd. recens. Henr. Meyerus. Addita est integra et Codd. et Editt. varietas. Accedit epistola critica Car. Hr. Frotscheri. Lipsiae, Hartmann 1827. 8.

Editio praestans. Meyerus diligentissime usus est Cod. Viteb., quem suae editionis fundamentum esse voluit, Codd. Dresd. et Monac., praeterea 26 editionibus.

* — — Zum Gebrauch für Schulen neu durchgesehen und mit den nothwendigsten Wort- und Sacherklärungen ausgestattet von Ludwig Iulius Billerbeck. Hannover, Hahn 1829. 8.

TOPICA AD TREBATIUM.

Ciceronis topica *s. l. et a.* 4. *Rom. f. 20. verss. 24. et 25.* RR.

Impr. fortasse Venetiis circa a. 1472. Typi admodum similes sunt eorum qui comparent in Ed. Partitt. oratt. recogn. G. Fontana s. l. 1472. Utraque editio interdum iunctim ligata reperitur. Panzer T. IV. p. 7.

— — cum commentario G. Vallae *s. l. et a.* Fol. (*Venetiis, Ant. de Strata circa a. 1485.*)

Ebert bibl. Lex. T. I. N. 4323.

— — Georgii Vallae in topicis Ciceronis commentarium (*c. textu s. l.* (*Venetiis*) Anton. de Strata. *s. a.* Fol. *f. 27. non num. Sign.* c—f.

Sic exemplar Gottingense. Signatura ipsa demonstrat aliud scriptum praecessisse.

— — topica. Item Martiani Capellae dialectica. Liptzk, per Melch. Lotter 1518. 4.

* MAR‖CI TVLLII CI‖ceronis ad C. Trebatium ‖ Topicorum liber, nunc restitutus. *s. l. et a.* 8. *Rom. f. 35. non num. verss. 20. Sign.* A—E. *f. 1 b:* MARCI TVLLII CICERO‖nis ad C. Trebatium Topica. *Tum contextus sine notis. Sequuntur fol. 29—35.:* SCHOLIA ‖ IN TOPICA CICERONIS ‖ autore Cristophoro *(sic)* Hegendorphino. R.

Ex his emendandus est Schweiger Vol. 3. p. 1322. Col. 1., a cuius exemplari Guelferbyt. aberant Hegendorphini Scholia. Impressus videtur libellus Argentorati circa 1520.

— — topica. Item de partitione oratoria dialogus. It. de opt. gen. orat. Argentorati, Io. Knobloch 1527. 8.

— — Topica cum Anitii Manlii Severini Boetii *(sic)* commentario. Parisiis, ex off. Rob. Stephani 1528. cal. Sept. 8.

Boethius emendatus est e Cod. antiquo.

— — ad C. Trebatium topica (cum Christoph. Hegendorphini scholiis.) Editio secunda. Parisiis, ex off. Rob. Stephani 1530. 8. *p. 52. et f. 2. non num.*

— — c. Boetii commentariis. Parisiis, ex off. Rob. Stephani 1532. 4. cal. Sept. 8.

— — a Phil. Melanchthone atque Boetio diligentissime emendata. Haganoae, ex off. Sece.*(riana)* 1533. 8.

— — *(Idem Index.)* Parisiis, ap. Sim. Colinaeum 1535. 8.

— — Topica cum Boetii commentario. Tertia Editio. Parisiis, ex off. Rob. Stephani 1535. 13. cal. Iul. 8.

— — c. schol. Melanchthonis. Parisiis, Frc. Gryph. 1536. 4.

— — cum Io. Visorii commentariis. Parisiis, ap. Mich. Vascosanum 1536. 4.

— — c. notis Phil. Melanchthonis. Parisiis, Frc. Gryph. 1537. 8.

— — c. schol. Melanchthonis et Hegendorphini. Parisiis, apud Lud. Cyaneum 1537. 8.

— — cum Io. Visorii commentariis nunc primum natis et excusis. Parisiis, apud Petr. Regnault 1538. 4.

— — cum enarrationibus Barthol. Latomi. Parisiis, Frc. Gryph. 1539. 4.

— — c. enarr. B. Latomi. Argentorati, Crato Mylius 1539. 8.

— — cum Boetii commentario. Parisiis, ex off. Rob. Stephani 16. cal. Sept. 1540. 8.

— — Parisiis, ex off. Rob. Stephani 1542. 8.

— — cum commentario Boëtii et Io. Visorii. Parisiis, sub signo floris lilii via Iacobaea 1542. 4.

— — cum enarr. B. Latomi et Ph. Melanchthonis ac Chr. Hegendorphini scholiis. Parisiis, exc. Io. Lodoicus Tiletanus 1543. 4.

— — et Sev. Boethii de differentiis topicis libri quatuor. Parisiis, ex off. Mich. Vascosani 1543. 4.

— — cum Ant. Goveani commentario et eiusdem Goveani ad L. III. Imperium de iurisdict. omnium iudicum. Parisiis, impr. Simon Colinaeus Reginaldo Calderio 1545. 8.

Etiam in Goveani Opp. Roterodami 1766. Fol.

— — c. schol. Latomi, Melanchthonis, Hegendorphini et A. Goveani. Parisiis, Io. Lod. Tiletanus 1546. 4.

— — Audomari Talaei praelectionibus explicata. Parisiis, apud M. Davidem 1550. 4.

Etiam in Talaei Opp. Basil. Perna 1576. 4. p. 545—605.

— — topica c. not. Achillis Statii. Lovanii 1552. Appendix, Antverpiae 1553. 8.

C. S. Curionis in M. T. Ciceronis Topica Explicationes, ad Iuris civilis rationem, quod voluit Cicero, potissimum accommodatae: Dialecticae, Rhetoricae, Iurisque prudentiae Studiosis apprimè utiles. Basileae, per Ioannem Oporinum *s. a.* (*1553.*) 8. (*Basileae.*)

є * — — In eadem Severini Boëtii commentariorum libri III. Bartholomaei Latomi Enarrationes. Ch. Hegendorphini Scholia. Antonii Goveani commentarius. Quibus iam praeter aliorum editionem accessit commentarius incerti authoris: cum annotatiunculis quibusdam Viti Amerpachii, in fine libri adiectis. Parisiis, apud Thomam Richardum 1554. 4.

Praestans editio, quam Baiterus suae fundamentum merito esse voluit.

— — cum enarr. B. Latomi et Ph. Melanchthonis ac Ch. Hegendorphini scholiis. Parisiis, apud Mich. Vascosanum 1554. 4.

— — (*ut Richardus 1554.*) Parisiis, Th. Richardus 1557. 4. *f. 131.*

— — Scholiis doctiss. singulis marginibus adiectis illustrata. Parisiis, Th. Brumenius 1559. 4. *f. 16.*

— — c. annotationibus Boetii, Hegendorphini, Latomi, Goveani, Amerbachii. Visorii commentarii. Parisiis, Th. Richardus 1561. 4. *f. 24.*

— — topica. Witebergae. (*sine typogr.*) 1562. 8.

— — Petri Vellei Gueuarae notis explicata. Hispali, Alfonsus Escribanus. 1573. 4. *f. 107.* R.

— — topica. Parisiis, apud Petrum Pautonnier 1607. 4.

DE PARTITIONE ORATORIA SIVE PARTITIONES ORATORIAE.

Ciceronis de partitionibus oratoriis liber. *s. l. et a.* Fol. *Rom. Sign.* a—b.

— — *s. l. et a.* Fol. min. *f. 17. verss. 30. Incipit:* M. T. Cicero de partitionibus oratoriis liber incipit foeliciter — *f. 17. vers. 27.* multisq; ex tuis preclarissis (*sic*) muneribus nullum maius expecto. FINIS. RR.

Impr. Neapoli Matth. Moravus.

— — Gabr. Fontana recognovit. *s. l.* (*Venetiis.*) 1472. 4. *f. 27. verss. 26.*

— — de partitione oratoria dialogus. Cic. de optimo genere oratorum de Ctesiphontis et Aeschinis caussa libellus. Lipsiae, ex aedibus Lottherianis 1517. Fol. *f. 20 non num. c. Sign.* A—D.

— — de partitione oratoria dialogus. Ex Aldino exemplari quam emendatissime seorsum impressus. Martialis in Marcum Antonium Ciceronis interfectorem epigramma. Viennae Pannoniae, in aedibus Io. Singrenii 1525. 4.

— — oratoriae partitiones et de optimo genere oratorum. Parisiis, ex off. Rob. Stephani 1527. 7. cal. Martii. 8.

— — Ibid., id. 1528. pridie Id. Octobr. 8.

— — de partitione oratoria dialogus una cum Scholiis Christoph. Hegendorphini. Haganoae, Io. Secer 1528. 8.

— — oratoriae partitiones. Secunda editio. Parisiis, ex off. Rob. Stephani 1530. 8. Id. Sept.

— — Ibid., id. 1531. 8. Id. Iun. (?) 8.

— — de part. oratoria dial. atque adeo compendium, quo rhetorices praecepta dilucide docet: adiectis scholiis a Gerardo Bucoldiano. Oratio M. T. Ciceronis pro rege Deiotaro ad Caesarem. Oratio Q. Fabii Maximi ad Livium de Pu. Scipionis in Africam traiectione. Coloniae, Io. Gymnicus 1531. 8.

— — cum Georgii Vallae commentariis et de opt. gen. orat. Parisiis, ex off. Rob. Stephani 1533. 3. cal. Aug. 8.

— — partitiones oratoriae. Parisiis, Sim. Colinaeus 1535. 4.

— — de part. orat. dial. Iac. Strebaei ac G. Vallae comment. illustratus. Lugduni, Seb. Gryphius 1536. 4.

— — cum I. Strebaei commentariis. Parisiis, Mich. Vascosanus 1536 et 1539. 4.

— — Iac. Lod. Strebaei commentariis ab authore ipso recognitis illustratus. Parisiis, Mich. Vascosanus 1540 et 1543. 4.

— — Iac. Lod. Strebaei ac G. Vallae commentariis illustratus et Barthol. Latomi in eundem enarrationes. Lugduni, Seb. Gryph. 1541 et 1545. 8.

— — cum Iac. Lod. Strebaei comment. et B. Latomi enarr. et duobus seorsim excusis Io. Sturmii in easd. Partitt. dialogis. Parisiis, apud Io. Lodoicum Tiletanum (*alia exempl.:* ex off. Mich. Vascosani.) 1545. 4.

— — cum comment. G. Vallae. Cic. de optimo gen. orat. Lutetiae, ex off. Rob. Stephani 16. cal. Iun. 1546. 8.

— — c. comment. Iac. Lod. Strebaei. Parisiis, apud Mathurinum du Puys. 1547. 4.

— — B. Latomi enarr. illustratus. Coloniae, Gymnicus 1547. et 1558. 8.

— — Edid. Ioach. Camerarius. Lipsiae, 1549. 8.

— — de partitionibus oratoriis dialogus Iac. Strebaei commentariis ultimo ab ipso recognitis et enarr. B. Latomi, itemque Scholl. Ch. Hegendorphini illustratus. Adiecti sunt in easdem partitt. Io. Sturmii dialogi quatuor. Parisiis, Th. Richardus 1549, 1555 et 1558. 4.

Sic Schweigerus: Cfr. seqq., quas ipse habeo:

* — Oratoriae partitiones. Cum argumento Bartholomaei Latomi. Parisiis, Thomas Richardus 1550. 4.

* — de — — — illustratus (*ut supra Ed. 1549.*) Quibus iam haec praeter aliorum editionem accesserunt: Spicilegia Leodegarii à Quercu recognita et multo quam superioribus editionibus auctiora: et Observationes Ioannis a Fossa: deinde Commentarius incerti authoris, ad intelligentiam huius dialogi quoque non parum utilis: postremo Audomari Talaei annotationes collectae ex praelectionibus, in fine libri adiectae. Editio tertia. Parisiis, ex typogr. Th. Richardi 1557. (*sic.*) 4.

— — in easdem annotationes ex Audomari Talaei praelectt. collectae. Lutetiae, ex typogr. Matth. Davidis 1551. 4.

Etiam in Talaei Opp. Basileae, Perna 1584. p. 300—329.

Caelii Secundi Curionis in Cic. partitiones explicationum libri tres. (*cum textu*). His access. Cic. trium de oratore libror. summa absol. Basileae 1556. 8. et Francoforti, Pet. Fabricius 1567. 8.

* Io. Sturmii in Partitiones oratorias Ciceronis Dialogi quattuor, ab ipso Authore emendati et aucti. (*cum textu.*) Adiunximus praeterea propter studiosos eloquentiae eiusdem Authoris libros duos de amissa dicendi ratione, et quomodo ea recuperanda sit. Argentorati, excud. Theodosius Rihelius 1565. 8.

Meum exemplar caret anni nota. Antea Lutetiae, Vascosan. 1545 et 1551. 4. Argentorati, apud Cratonem Mylium m. Septembr. 1549. 8.

Ciceronis de orat. partt. dialogus Iac. Lod. Strebaei aliorumque commentariis illustratus. Parisiis, 1568. 4.

— — cum tabulis Claudii Minois. Parisiis, 1582. 4.

† — — per Cl. Minoem. Francofurti, apud heredes Andreae Wecheli 1584. 8.

— — cum explicatione locorum difficilium. Parisiis, Steph. Prevosteau 1585. 4.

M. Antonii Maioragii commentarius in dialogum de partitione oratoria Ciceronis. (*cum textu.*). Opera et studio Marcellini. Venetiis, Franciscius 1587. 4.

— — oratoriae partitiones. Parisiis, ex off. Steph. Prevosteau apud Io. Libert. 1610. 4.

— — Adiectum est Ant. Riccoboni compendium rhetorices ex Aristotele ac Cicerone et Georgii Cassandri tabulae rhetoricae. Helmstadii, typis hered. Iac. Lucii 1624. 8.

— — cura Hauptmanni. Lipsiae, Gleditsch 1741. 8.

DE OPTIMO GENERE ORATORUM.

Ciceronis de optimo genere oratorum liber cum Achillis Statii commentariis. Lutetiae, apud Vascosanum 1551. 4.

— — de optimo genere oratorum. Parisiis 1556. 4.

Catal. Bibl. Bern. T. I. p. 314.

— — cum comment. Ach. Statii. Lovanii 1552. 8.

— — de opt. gen. or. praefatio in contrarias Aeschinis et Demosthenis orationes Petri Rami praelectt. illustrata. Parisiis, Andr. Wechel 1557. 4. *f.* 20.

— — de opt. gen. or. liber. Parisiis, e typogr. Steph. Prevosteau 1598. 4.

— — de opt. gen. oratorum, ad Trebatium topica, Orator, partitt. cum commentario ed. G. H. Saalfrank. Vol. I. Ratisbonae, *(Heyder)* 1823. 8.

ORATIONES.

Ciceronis orationes XXVIII. *s. l. et a.* Fol. *Char. Rom. f. 276. verss. 36. Sine Sign. cust. et num. fol. Incipit:* (M)Arci tullii Ciceronis oratio p. Cn. Pompeio. *In fine:* Finiũt Orationes Tulli sumpte de exemplari uetustissimo diligentissimeq; ‖ iam emendate ac correcte per doñminũ guarinũ ueronēsem. *Fol. ult. continet indicem per tres columnas distributum.* RR.

Impr., ut videtur circa a. 1472.; typorum parum elegans forma est. (Dibdin numerat folia 274. Laire in Ind. lib. Senonis 1791. T. I. p. 36. f. 275. Fossi T. I. p. 584. f. 277.)

— — *s. l. et a.* Fol. max. *Char. Rom. f. 312. (alii: 310.) verss. 50. Sign.* a—u *et* A—S. *Sine cust. et num. fol. Incipit Fol. 1 a:* M. T. CI. PRO LEGE MANILIA. SIVE DE IMPERATORE DELIGENDO ORATIO. *Finit in folii ult. pag. adversa cum Philippica XIV.* R.

Plerique credunt hanc Ed. circiter ann. 1472—1480 Venetiis prodisse. Verum Franc. de Licteriis T. I. p. 187 affirmat typos prorsus eosdem esse, quibus Ant. Zarotus a. 1480 Mediolani usus est. Primus eam descripsit Santander (Diction. bibl. T. III. p. 526.), deinde Dibdin in Bibl. Spencer. T. I. p. 359. Videndum aliquando de editione Orationum sic memorata apud Brunet nouv. rech. T. I. p. 328.:

— Orationes *(absque nota)* Fol.

„Édition peu connue et que le comte d'Elci attribuait à Th. Ferrando, imprimeur à Brescia vers 1473. Voy. le catalogue de cet amateur p. 33. On n'y donne malheureusement pas de détails sur ce livre précieux, qui se trouve aujourd'hui dans la bibliothèque palatine de Florence."

— — Orationes quotquot reperiri potuerunt studio et labore Io. Andreae Alerieus. Romae, Conr. Suueymheym *(sic)* et Arnoldus Pannartz 1471. Fol. *f. 356. verss. 46. Praecedit f. 5.* Io. Andreae Episc. Aleriens. Epist. ad Paulum II. P. M. data. Rome natalis dominici ‖ M.CCCC.LXXI. Pontificatus uero tui Anno Septimo. *F. 6. tab. F. 7 a.* M. Tullii Ciceronis pro lege Manilia ‖. *In fine:* Aspicis illustris lector quicunque libellos ‖ Si cupis artificum nomina nosce: *(sic)* lege. ‖ Aspera ridebis cognomina Teutona: forsan ‖ Mitiget ars musis inſcia verba uirum ‖ Conradus ſuueymheym *(sic):* Arnoldus pannartzque magistri ‖ Rome impresserunt talia multa simul. ‖ Petrus cum fratre Francisco Maximus ambo ‖ Huic operi aptatam contribuere domum ‖ M.CCCC.LXXI. RRR. *(Basileae.)*

Probabiliter Ed. princeps, etsi alii nullis rationibus allatis sequentem pro principe habent. Expressa sunt exemplaria 275 dumtaxat.

∈ — — **Orationes XXX. Inuectiva C. Sallustii in Ciceronem. M. T. C. Responsio contra Sallustium. Ciceronis IV. libri inuectivarum in Catilinam.** Venetiis, Christoph. **Valdarfer 1471.** Fol. *f.* **275.** *verss.* **40.** *Fol. 1. index. f.* **2** *a.* (q)VANQVAM MIHI SEMPER. ‖ FREQVENS CONSPECTUS *cet. Finit in pag. aversa folii* **275. 14.** *verss.* **Germani ingenii quis non miretur acumen ‖ Quam subito ueterum tot monumenta dedit** *cet. Sub his*: **M.CCCC.LXXI. LODO. CARBO. RRR.** (*Gottingae.*)

Editio elegantissima. Contextus prorsus diversus a praeced. et ex alio Cod. desumptus. Absunt Verrinae, Philipp., pro Fonteio, Agraria tertia.

— — *s. l.* (*Venetiis*) **Adam Ambergau** (*sic*) **natus. 1472.** Fol. *f.* **296.** *verss.* **37.** *Incipit in pag. adversa fol. primi:* **M. T. C. pro magno Pompeio Luculentissima ad ‖ Quirites-Oratio foeliciter incipit.** *Finit in folii ult. pag. aversa:* **Hoc ingens Ciceronis opus: caussasq; forenses ‖ Quas inter patres dixit et in populo ‖ Tu quicunque leges. Ambergau natus ahenis ‖ Impressit formis. Ecce magister Adam. ‖ M.CCCC.LXXII.** Fol. **R.** (*Norimbergae.*)

Praecedentis Ed. repetitio correctior et pulchra.

— — Venetiis, Nicol. G. (*Girardengus*) **1480. 10. Mart.** Fol. *f.* **286.** *verss.* **38.** *F. 1 a alb. f. 1 b* — **2** *b index. f.* **3** *a*: **M. T. C. PRO LEGE MANILIA: SIVE DE LAVDIBVS. CN. POMPEII. SIVE DE IMPERATORE DELIGENDO ORATIO.** *In fine:* **Explicīūt orōnes Tulli. C. Diligenter emendatae. Et p Nicolaū. G. uenetiis impraese** (*sic*) **Anno domini M.CCCC.LXXX. die X. Martii. R.** (*Lipsiae, Bibl. Acad.*)

Repetitio praecedentis.

┼ — — **Venetiis, per Io. Foroliuiensem et Iac. Brixiensem socios 1483. 8. Nouembr. Fol.** *f.* **552.** *verss.* **55.**

Repetitio praecedentis.

— — Venetiis, per Phil. Pinzium **1493.** Fol. *f.* **2.** *non num. f.* **125** *num.*

— — **Venetiis, Barthol. de Zanis 1495 — 1496. 2** Vol. **Fol.** *f.* **124** *et* **50.** (*Gottingae.*)

Pars prima (5 Ian. 1495.) continet oratt. praeter Philipp., altera (26. Ian. 1496) Verrinas.

— — **Ibid., id. 1499. 2 Vol Fol.** *f.* **124** *et* **49.** (*Gottingae.*)

Repetitio praecedentis. (Pars prima d. 13 Apr., altera 14 Mai. 1499.)

∈ — — **orationes per Phil. Beroaldum recognitae ac diligenter correctae. Addita in calce oratione adversus Valerium quae hactenus incognita fuit.** Bononiae, Bened. **Hectoris idibus Aprilis 1499. Fol.** *f.* **272.** *verss.* **40.**

Pulchra editio omnes Cic. Oratt. tunc notas continens. „De Valerio exstat oratio inscripta Ciceroni, diverso tamen stylo, quam Ianus Cardo Bononiensis, sui temporis Cicero, in lucem extulit longis precibus fatigatus.“ Pius ad Epp. ad Attic. 2, 3, 1.

— — (*Idem Index:*) **Venetiis, Christoph. de Pensis 20. De-**

cembr. 1505. (*sic Schweigerus: sed in exemplari Basileensi:* Christoph. de Pensis 1506. die XV. mensis Zenarii (*sic*).

Repetitio praecedentis.

— — orationes. Lugduni, (*sine typogr.*) 1508. die uero ultima octobris. 8. *f. 412. et 1. non num.*

Continet oratt. praeter Verrinas. (et Philippicas?) Cfr. Renouard Annales des Alde Ed. II. T. 2. p. 304.

ϵ — — orationes a Nic. Angelio nuper maxima diligentia recognitae et excusae. Florentiae, Phil. Iunta 1515. 8. *f. 451. f. 5. ind. et f. 2. errata.*

Continet oratt. 32.; exceptis igitur Verrinis, Catill. et Philippicis. Contextus e Mss. et coni. interdum in melius mutatus est. Addenda sunt huic Ed. sequentia duo volumina:

* Ciceronis orationes Verrinae. Florentiae, Phil. Iunta 1515. m. Ian. 8. *f. 216.*

† — — oratt. Philippicae. Ibid., id. 1515. m. Septbr. 8. *f. 108.*

† — — orationes adiecta alia oratione eiusd. in Valerium in aliis non impressa cum Parenesi quae an Tullii an Quintii fratris sit; incertum est. Lugduni, sumpt. Barthol. Trot 1515. 18. Octobr. 8. *f. 430. num.*

Repetitio Iuntinae, adiecto libello de petit. cons. et orat. adversus Valerium. Absunt Verrinae, Catill. Philipp. In indice Iuntarum lilium rubrum.

ϵ — — Orationes 3 Partes 8. Venetiis, in aedibus Aldi et Andreae soceri 1519. 8. *P. I. f. 12. Praef. f. 305. num. f. 1. clausulae et f. 2. alba. — P. II. f. 7. Praef. (unum album) f. 281. primum signatum num. 4. f. 1. clausulae et 2. alba in fine. — P. III. f. 6. (unum album) f. 273. (primum sign. num. 3.) f. 1. clausulae, 2. alba, 1. cum ancora. In hac parte f. 152. est album sine num. f. 255. et 267. alba, sed num. et cum signat.* R.

Editionem hanc curavit Andreas Naugerius, qui in Ep. ad Sadoletum, „Cum maiora, inquit, non audeam, id saltem enitor, ut Ciceronis scripta, quae incuria quadam ac vetustate deformata circumferuntur, ex antiquis exemplaribus meo labore suae dignitati reddantur et emendatiora prodeant." Usus esse videtur Valdarferina et Iuntina. Orationes ex temporum ratione ordinavit. Sequentibus haec Ed. fundamenti loco fuit.

— — orationum post Venetam editionem iterum recognitarum vol. tria. Florentiae, heredes Phil. Iuntae 1521. 8. *P. I. f. 8. non num. Praef. et f. 301. P. II. f. 250. P. III. f. 275.*

Repetitio praecedentis.

* — — orationes diligentius recognitae et aptiore serie repositae, sunt autem cum actionibus in C. Verrem et Philippicis in M. Antonium universae LVII. Addita praeterea est Invectiva C. Crispi Sallustii in Ciceronem et Ciceronis in eundem Recriminatio seu responsio. Paraenesis autem de petendo Consulatu suo loco inter Epistolas posita est. (*Parisiis,*) Venundantur Ioanni Paruo et Io-

doco Badio, earundem impressori. *In fine:* Lutetiae Parisiorum apud Iodocum Badium Ascen. ad Eidus Ianuar. Anno 1522. Fol.

Est Tomus sec. Ascensianae secundae, qui interdum separatim reperitur. In Ascensii dedic. ad Draconem Budaeum haec inter alia: „Cum patris tui — — integerrimo nomini oratoria M. T. C. opera abhinc ferme decennium nuncuparim, — — non ab re facturus mihi visus sum, si eas spectatissimae indoli tuae praescriberem: praesertim cum viderem eas in treis nuper tomulos sectas totidem litterariae monetae proceribus *(id est, Leoni X., Bembo, Sadoleto)* a viro inter primos docto et, uti opinor, nobis amico *(id est, A. Naugerio)*, suppresso quamquam nomine, dicatas; et fiderem non minus diligenter reposuisse in illis quam plurima ad exemplar librorum patris tui in restituendis illis vigilantissimi et doctissimi." Ex quibus colligere licet Gul. Budaei emendationes ab Ascensio receptas esse in Naugerii recognitionem.

— — Argentorati, Io. Knobloch 1524. 3. Vol. 8.

— — orationes. 3 Partes. Parisiis, Sim. Colinaeus 1525. 8.

ϵ * M. Tullii Ciceronis orationes diligentius recognitae et aptiore serie repositae et plus q̃ sexcentis locis emendatae ex vetustis exemplaribus, totidem versibus qui interciderant magnorum virorum iudicio auctae. Addita praeterea est Invectiva C. Crispi Sallustii in Ciceronē, et Ciceronis in eandem recriminatio. Praeposita aũt est tabella ipsarũ Orationum cũ Indice in eis insignium. Venundantur Io. Paruo, et Iod. Badio, earũdē impressori. Sub gratia et privilegio in facie op̃is explicãdis. *In fine:* Lutetiae Parisiorum apud Iodocum Badium Ascen. ad Eidus Octob. Anno 1531. Fol. *f. 12. Praef. Ind. et f. 298.* RRR.

Praemittitur eadem illa, quae anno 1522. Ascensii Ep. ad Draconem Budaeum, sed post vv. „et doctissimi" haec inseruntur: „Multo tamen plura et addita et integritati priscae restituta sunt in hac ultima impressione nostra, collatis cum saepe nominati et semper cum summo honore nominandi patris tui libris, vetustissimis exemplaribus insignis in tota Gallia bibliothecae divi Victoris in suburbio Parisiensi per doctissimos in academia ista Graecae linguae praeceptoribus Iacobum Tusanum et Petrum Danaesium, qui mille locos felicissime reposuerunt, et plus quam sexcentos versus in aliis desideratos addiderunt. — — — Vale, e chalcographia nostra, ineunte Ianuario — — An. M.D.XXII. et rursus Cal. Novembr. M.D.XXXI." Post Petrum Victorium (Epist. Lib. VI. p. 145. Ed. Florent. 1586. „liber excusus Lutetiae Parisiorum anno M.D.XXXI. in officina Iodoci Badii hanc lectionem recepit, in quo multi praeterea loci recte restituti sunt auxilio antiqui libri, ut ille affirmat et ego prorsus credo:") primus huius longe rarissimae Editionis mentionem fecit Amadeus Peyron in Not. Libr. Valp. Cal. Lipsiae 1820. p. 65. sic:

„Ciceronis opera rhetorica et oratoria, nec non orationes. Parisiis, Iod. Badius Ascensius 1531. Fol. Vol. 2 in 1. Cum primi Vol. prima folia desiderentur, alterius vol. titulum cum fide subiungam: — — — Editio a Maittairio et Panzero praetermissa."

Quod ad χρίσιν attinet, hac Ed. uti nondum potui. Id certum

est, in ea Sestianam primum integram legi, quod insigne meritum olim putabatur Hervagianae et Victorianae. Quinque hactenus innotuere exemplaria: duo dicuntur asservari in Bibliotheca Regia Parisiensi; tertium est Augustae Taurinorum, quartum Lugduni, quintum nuper meum factum ex auctione libr. dupl. bibliothecae item Lugdunensis. Quod autem in tantam oblivionem cecidit, id vel casu aliquo, veluti incendio, factum videtur, vel quia post Hervagium, Victorium, Rob. Stephanum, Camerarium propere sese excipientes nemo iam illius cupidus aut curiosus erat.

— — orationes. 3 Partes. Parisiis, Sim. Colinaeus 1532. 8.

— — orationes cum Franc. Sylvii commentariis. Basileae 1532. 2 Vol. 4.

Catal. Bibl. Musei Britann. Vol. I. in Ciceronis scriptis.

— — ex opt. exempl. collatione accuratissime castigatae. Lugduni, Seb. Gryph. 1536. 2. Vol. 8.

ϵ * M. T. Ciceronis Orationes, cum doctorum omnium, qui in eis in hunc usque diem elaboraverunt, Commentariis, in unum volumen collatis. Quibus accessere non pauca, nunc primum nata et edita. Parisiis, apud Ioannem Roigny, sub Basilisco. *In fine:* Parisiis, excudebat Ioannes Lodoicus, impensis Io. Roigny 1536. m. Augusto. Fol.

Fol. I. b. Index Orationum earumque interpretum: pro P. Quintio, F. Sylvio interpr. pro S. Roscio Am. cum eiusdem comm. pro Q. Roscio com. eiusd. interpr. explic. pro M. Fonteio, eiusd. comm. ill. pro A. Cecinna, cum Io. Tislini novo comm. nunc primum ed. pro A. Cluentio Habito cum F. Sylvii comm. pro C. Rabyrio *(sic)* perduell. reo, eiusd. expos. explic. in L. Catilinam Invect. IIII. cum eiusd. comm. pro L. Murena, cum eiusd. interpr. pro L. Flacco, cum eiusd. comm. pro L. Sylla, cum eiusd. comm. pro A. Licinio Archia, F. Sylvii comm., disputat. et paraphrasi Phil. Melanchthonis et artificio Barpt. Latomi expl. pro Cn. Planco *(sic)*, F. Sylvio et Barpt. Latomo interpr. pro lege Manilia, F. Sylvii et Iac. Omphalii comm. ill. pro M. Coelio Io. Tislino interpr. pro Corn. Balbo, cum F. Sylvii expos. pro T. Annio Milone, Q. Asconii Paediani, F. Sylvii comm. et Latomi artificio explic. pro M. Marcello, F. Sylvii, Phil. Melanchthonis et Barpt. Latomi comm. exposita, pro Q. Ligario, F. Sylvio interpr. pro Rege Deiotaro, eodem commentatore. C. Crispi Sallustii in M. T. Ciceronem Invectivae, contra Ciceronis in Sallustium Responsio cum eiusd. comm. Adiecimus ad finem Q. Asconii Paediani in Verrinas Ciceronis et alias aliquot selectiores orationes commentarios doctissimos, quadringentis plus locis castigatos et restitutos." (De hac Asconii recensione eod. anno Parisiis apud Io. Lodoicum Tiletanum etiam forma quadrupl. edita cfr. Baiterum Ascon. p. VI.)

ϵ — Orationes, in quo multa, quae in aliarum editionum libris corrupte legebantur, ex diligenti vetustorum exemplariũ collatione sunt emendata. Venetiis, apud Aldi filios 1540—41. 3 Vol. 8. *P. I.* m. Octobr. *1540. f. 4. Praef. f. 304. f. 1. cum clausula et*

ancora. P. II. m. Febr. *1541. f. 281. f. 1. in fine. P. III. f. 271. f. 1. cum claus. et ancora.*

Praecipue sequitur Naugerianam.

— — orationes. Lugduni, Seb. Gryph. 1541. 3 Vol. 8.

— — orationum Vol. III., in quo multa, quae in aliar. Editt. libris corrupte legebantur, ex dilig. vet. exempl. collat. sunt emend. Acc. Tom. tertio Hier. Ferrarii ad Paulum Manutium emendatt. Philipp. Cic. Parisiis, ex offic. Rob. Stephani 1543. 3 Vol. 8.

Repetitio Aldinae 1540.

— — orationes. Parisiis, Simon Colinaeus 1543—44. 3 Vol. 12.

— — Argentorati, Wendelinus Rihel 1543—44. 2 Vol. 8.

— — orationes. Corrigente Paulo Manutio, Aldi filio. Venetiis, apud Aldi filios 1546. 3 Vol. 8. *P. I. f. 4. Praef. f. 303. f. 1. cum claus. et anc. P. II.* Mense Maii *(sic) f. 281. f. 1. claus. P. III.* Mense Iunio. *f. 271. f. 1. claus.*

Repetitio Ed. 1540.

— — orationes. Lugduni, Seb. Gryphius 1546. 3 Vol. 12.

— — orationum libri III. ex emendatione Io. Sturmii. Argentorati 1550. 3 Vol. 8.

Catal. Bibl. Bern. T. I. p. 316.

— — orationes. Venetiis, apud Aldi filios. 1550. 3 Vol. 8.

Repetitio Ed. 1546. eodem foliorum numero.

— — orationes denuo ex collatione optt. codd. accurate castigatae. Lugduni, Seb. Gryph. 1551. 2 Vol. 8.

— — orationes cum lucubrationibus doctiss. viror. Basileae, Oporin. 1553. 2 Vol. Fol.

— — orationum partes tres cum correctionibus Pauli Manutii. Venetiis, apud Paulum Manutium, Aldi filium. 1554. 3 Vol. 8. *P. I. f. 4. Praef. f. 323. f. 1. claus. P. II. f. 3. Praef. f. 296. f. 1. claus. P. III. f. 3. Praef. f. 291. f. 1. claus.*

Nuper mihi paravi huius Ed. Partem II. a Levino Torrentio, Archiepiscopo Brabantiae in episcop. Leodiensi, Horatii interprete, accurate cum vetusto codice Monasterii Parcensis collatam.

ϵ * Franc. Hotomani commentar. in oratt. Ciceronis. *(cum textu)* Oliva Rob. Stephani 1554. Volumen primum. Fol.

Alterum volumen nunquam prodiit. Usus est Cod. ut ait, pervetusto. Ex hac Ed. et Hotomani Opp. Aureliae, Vignon 1599—1600. 3 Vol. Fol. emendandi aliquando erunt eius Commentarii in Ed. Graeviana interdum vitiati.

— — *(Index ut Ald. 1554.)* Venetiis, Aldus 1559. 3 Vol. 8.

— — orationes cum correctionibus Pauli Manutii. Venetiis, apud Paulum Manutium, Aldi F. 1562. 3 Vol. 8. *P. I. f. 348. P. II. f. 312. P. III. f. 296.*

— — orationes. Argentorati, Wendelin Rihel 1563. 2 Vol. 8.

— — orationes cum correctionibus Pauli Manutii. Venetiis, Aldus 1563. 3 Vol. 8.

Repetitio parum correcta Ed. 1562.

† — — cum doctiss. hominum notis locos permultos ita explicantibus, ut vulgatae lectionis ubique ratio habeatur. Lugduni, Ant. Gryphius 1567. 3 Vol. 12.

— — oratt. P. III. cum correctt. Paulli Manutii. Venetiis, Aldus Manutius Paulli F. A. N. 1569. 3 Vol. 8. *P. I. pagg. 703. P. II. p. 629. f. 1. alb. P. III. p. 621. In pag. ult. aversa annus 1568. f. 1. album.*

— — orationes ex edit. Sturmii. Argentorati 1569. 3 Vol. 8. Catal. Bibl. Bern. T. I. p. 316.

— — orationum partes III. cum correctt. P. Manutii et annotationibus D. Lambini. Venetiis, ex bibliotheca Aldina 1570. 3 Vol. 8. *P. I. f. 348. P. II. f. 315. f. 1. anc. P. III. f. 302. f. 1. anc.*

— — orationes, ex emendatione Io. Mich. Bruti. Lugduni, Ant. Gryph. 1570. 3 Vol. 12.

— — ex castigatione Ioan. Boulierii. Lugduni, Barth. Vincentius 1570. 2 Vol. 8.

— — Orationum partes tres. A Caelio Secundo Curione post omnes aliorum correctiones diligenter emendatae et Scholiis artificium indicantibus et lectionis varietate ubi opus est ad marginem appositis illustratae. Basileae, per haeredes Nic. Brylingeri 1570. 3 Vol. 8.

— — ex recensione D. Lambini. Parisiis, 1572. 3 Vol. 8. Catal. Bibl. Bern. T. I. p. 316.

— — ex emendat. Io. Mich. Bruti cum brevibus animadvv. ex doctiss. hominum commentariis. Lugduni, Ant. Gryph. 1576. 3 Vol. 12.

— — orationes. Londini, typis Th. Vautrollerí 1579. 8.

P. Manutii in Cic. orationes commentarii *(cum textu)*. Coloniae Agripp., heredes Arn. Birkmanni 1579—81. 2 Vol. 8.

— — Ibid., iidem 1582. 2 Vol. 8. (?)

Ciceronis orationes omnes perpetuis notis logicis, arithmeticis, ethicis, politicis, historicis, antiquitatis illustratae per Io. Th. Freigium. Basileae, her. Petri Pernae 1583. 3. Vol. 8.

— — orationes cum animadvv. ex commentariis doctiss. ex emendat. Io. Mich. Bruti. Antverpiae, Plantinus 1584. 3 Vol. 8.

— — ex emendat. Dionysii Lambini. Omnia et recta figurarum serie et inviolata annotationum puritate cum optt. editt. ad amussim conveniunt. Londini, per Io. Iacksonum et Edm. Bollifantum. 1585. 2 Vol. 8.

— — orationes. Lugduni, Ant. Gryphius 1586. 3 Vol. 8.

— — ex correct. P. Manutii. Venetiis, apud Andr. Muschium 1586. 3 Vol. 8.

— — a Io. Mich. Bruto emendatae. Londini, typis Th. Vautrolleri. 1587. 16.

— — Editio ad Manutianam et Brutinam conformata. Acc. annotatt. et castigg. ex var. doctor. vir. scriptis selectae. Francofurti, Wechel 1590. 3 Vol. 8.

Curavit F. Sylburgius.

— — perpetuis notis (*v. Ed. 1583.*) illustratae per Io. Th. Freigium. Francofurti 1592. 3 Vol. 8.

— — a Io. Mich. Bruto emendatae. Londini, exc. Richard Field 1596. 3 Vol. 8.

— — ex emend. D. Lambini. Lugduni, Petr. Roverianus 1601. 3 Vol. 8.

— — — per Io. Th. Freigium. Hanoviae, Wechel 1602—3. 3 Vol. 8.

— — Ibid., id. 1614. 3 Vol. 8.

— — — — Francofurti 1624. 3 Vol. 8.

є — — cum selectis var. commentariis curante Andrea Schotto. Coloniae 1621. 3 Vol. 8.

Ex hac Ed. Graevius desumpsit Variorum annotatt., castigandas rursus, partim ex eadem, partim ex primis cuiusque Commentarii Editionibus.

* — — Edit. ad Manut. et Brut. conformata c. annotatt. et castigatt. selectis. Hanoviae, typis Wechelianis, sumptibus Clementis Schleichii 1630. 3 Vol. 8.

Repetitio Sylburgianae.

— — orationes cum optt. ac postr. exempl. accurate collatae. Amst., Blaeu 1649. 3 Vol. 12.

Editio nitida.

— — — per Io. Th. Freigium. Francofurti 1653—54. 3 Vol. 8.

— — interpretatione et notis illustravit P. Carolus de Merouville. Ad usum Delphini. Parisiis, Thierry et Benard 1684. 3 Vol. 4.

— — orationes omnes accurante I. G. Arnoldo. Francofurti 1698. 8.

є * — — orationes. Ex rec. Io. Georgii Graevii cum eiusdem animadversionibus et notis integris Francisci Hottomanni (*sic*), Dionysii Lambini, Fulvii Vrsini, Paulli Manutii ac selectis aliorum. Ut et Q. Asconio Pediano et Anonymo Scholiaste. Accedunt fragmenta orationum Ciceronis perditarum ex Asconio et aliis scriptoribus collecta cura Caroli Sigonii et Andreae Patricii cum eorundem notis. Amstelodami, ex typogr. P. et I. Blaeu 1695—1699. 3 Vol. in 6 Part. 8.

Gruteri recensionem passim emendavit Graevius, vir optime de Cicerone meritus, qui primus etiam edidit Iac. Menardi et Io. Passeratii annotationes in oratt. nonnullas. Rariora sunt exemplaria sine maculis.

— — interpr. et notis illustr. P. C. de Merouville. In usum Delph. Venetiis, 1724. 3 Vol. 4.

* — — orationes cum argumentis, animadversionibus et analysi M. Antonii Ferratii, ad usum Seminarii Patavini. Patavii 1729. ex typogr. Seminarii, apud Io. Manfrè. 3 Vol. 8.

Editio, interpreti praesertim, non prorsus negligenda. „Breves notas," inquit in Praef., „adieci neque illas temere, ut vulgo fieri solet, sed habito eorum locorum delectu, quos ceteri Commentatores aut incerti,

quid sentirent, omiserant, aut non assecuti Oratoris sententiam perperam fuerant interpretati. Scio non defuturos, qui aliquanto prolixiores notas easdem desiderent; sed cum meas esse partes putarem, ut brevitati studerem et repetere taederet, quae iam alibi disputaveram, satis et abunde me hoc etiam officio functum existimavi, quod in Epistolis Criticis fusius paullo ante explanassem, quicquid deinde attigissem in Notis." — Κρίσιν rarissime attigit.

— — orationes notis et dissertationibus illustravit Nic. Desjardins. Tomus primus. Parisiis, Giffart 1738. 4. *P. XXXII. et 748. p. 1. cum privil. (Gottingae.)*

Editio longe rarissima, cuius quattuor promissa erant volumina. Graevii recensionem secutus est, additis notis tantummodo exegeticis. Vol. prim. continet oratt. pro Quintio, Sex. Roscio, Q. Roscio Comoedo et Verrinas.

— — orationes cum argumentis, sectionibus capitum et sel. var. lectt. Patavii, 1755. 3 Vol. 8.

— — cum commentariis patrum S. I. perpetuis. Augustae Vindel. 1762. 3 Vol. 8.

— — ex rec. I. A. Ernesti. Halae, Orph. 1780. 3 Vol. 8.

— — Venetiis 1790. 3 Vol. 12. mai.

— — orationes cum delectu commentariorum in usum Delph. et analysi M. Ant. Ferratii in IV. Partes distributae. Patavii, ex typogr. seminarii apud Th. Bettinelli 1794. 8.

Absunt ab hac Ed. Ferratii notae.

— — orationes, quae supersunt. Mannhemii, Löffler 1808. 7 Vol. 8.

— — orationes omnes ad optt. Edd. rec. accurate coll. recusae. Halae, Orphanotr. 1815. 3 Vol. 8.

— — orationes *(ut in Ed. 1794.)* Venetiis 1819. 8.

— — ex Ed. I. A. Ernesti. Londini, Priestley 1820. 2 Vol. 8.

ORATIONES SELECTAE.

Ciceronis orationes tres *(de provinciis coss., pro rege Deiotaro, pro M. Marcello). (Romae, Sweynheym et Pannartz circa a. 1470.)* Fol. *f. 10. verss. 46. Sine sign. cust. et num.*

Ita Santander Catal. T. II. p. 248. Sed non nisi particula Ed. oratt. omnium a. 1471. videtur esse.

— orationes. *In fine:* Absolutum opus orationum Marci Tullii Ciceronis: Quas selegit Iunianus Maius Eques Neapolitanus et rhetor publicus. Impressit Mathias Morauus ingenio et arte singulari: Neapoli .M. CCCC. LXXX. — — XVII. Nouembris. Fol. *f. 107. verss. 35. Prima pag. adversa alba. In aversa Editoris praefatio; f. 2. a incipit or. pro lege Manilia.* R.

— orationes tres pro rege Deiotaro, ad populum et equites Romanos, ad Quirites c. annotatt. Bart. Latomi. Coloniae, Gymnicus 1543. 8.

— — oratt. tres ante exilium, ad populum et equites cum notis

Myliandri *(id est, Werdmülleri)* **Tigurini; post reditum in Senatu cum schol. Iac. Bugelii. Item altera ad Quirites cum schol. Barth. Latomi, additis Xichonis Polentoni et Io. Sturmii argumentis. Parisiis, Mich. Vascosan. 1550. 4.**

— oratt. pro Ligario, pro Marcello, Philipp. Coloniae 1562. 8.
Catal. Bibl. Bern. T. I. p. 315.

— oratt. pro lege Manilia, pro Archia, de provinciis coss. Ibid., 1562. 8.
Ibidem.

— Orationes aliquot *(quattuordecim)* **accurate seorsim excusae. Pro schola Tubingensi. Tubingae, apud viduam Ulrici Morhardi 1565. 8.**

Typographus: „Has orationes ideo seorsim excusas damus, quod Ciceronis in hac Schola Professoribus Georgio Hizlero et Mart. Crusio hoc fieri cupientibus recusandum non fuit. Propositum enim ipsis est eas identidem hic explicare et tenuioribus, qui integra Ciceronis volumina difficilius emere possunt, parcere. Diligentissime autem ex Aldinis exemplaribus a Crusio prope innumeris locis emendatae sunt *cet.*"

*** Petri Rami praelectt. in Cic. orationes octo consulares** *(c. textu)*. **Basileae, P. Perna 1575 et 1580. 4.** *(pro Rabirio; de lege agraria III. in Catil. IIII.)*

Ciceronis orationes consulares octo. Francofurti 1581. 8.
Catal. Bibl. Bern. T. I. p. 315.

— orationes tres pro Marcello, Q. Ligario et rege Deiotaro logice resolutae a Wolfgango Hegio. Altorfii 1579. 8.

— orationes tres pro S. Roscio Amer., de harusp. resp., pro r. Deiot. De Dionysii Lambini edito exemplo. Studio Rud. Hildebrandi. *(Brunsvig.)* **1580. 12.**

— oratt. quinque *(pro lege Manilia, Archia, Marcello, Ligario, rege Deiotaro)* **pro schola Argentinensi selectae.** *(Argentinae)* **1585. 8.**

— oratt. octo, pro Roscio Amer., Caelio, Milone, Ligario, Catil. IV. Additis ubique praelectionibus Matth. Dresseri. Lipsiae, Abr. Lamberg 1591. 8.

— oratt. novem *(pro Roscio Amer., Caelio, Milone, Ligario, Catilinariae IV., pro A. Caecina)* **additis ubique praelectionibus Matth. Dresseri. Lipsiae, Iac. Apel 1602. et Ibid., Voigt 1621. 8.**

† Nic. Abrami commentarius in tertium volumen orationum Ciceronis *(c. textu)*. **Lutetiae Paris., Seb. Cramoisy 1631. 2 Vol. Fol.**

Continet oratt. pro Sestio, in Vatin., pro Caelio, de prov. coss., pro Balbo, in Pisonem, pro Milone, pro Rabirio, pro Marcello, pro Ligario, pro rege Deiotaro, Philipp. 1. et 2. cum verboso Abrami commentario.

— — orationes selectae. Lugd. Bat., Elzevir 1639. 12.

— — cum disposit. Io. Gezelii. Aboae 1669. 8.

— * orationum selectarum liber editus in usum schol. Londini 1675. 1679. 1686. 8.

— * oratt. selectae *(XIIII.)* **e probatiss. codd. expressae cum**

Christ. Cellarii argumentis, rhetorico artificio, verborum, rerum ac rituum interpretationibus. Cizae 1677. It. Ienae 1699. 8.

— oratt. quaedam selectae cum interpr. et notis, quas in usum Delph. edidit P. Carolus de Merouville. Quibus praefigitur vita Ciceronis per annos consulares digesta. Adiiciuntur in tres oratt. notae quaedam ex Asconio, P. Manutio cet. decerptae. Cantabrigiae, Io. Hayes 1692. et 1699. 8.

— — Londini 1706. 1714. 1722. 8.

— — oratt. selectarum liber. Notas addidit Ed. a Zurck. Roterodami, Regner Leers 1694. 8.

— — oratt. aliquot selectae secundum tria caussarum genera illustratae a Io. Fr. Köber. Lipsiae 1709. 12.

— — selectae XII. c. notis ad modum Minelli. Lipsiae 1711. 12.

— — oratt. sel. XIV. liber, mit teutschen Anmerkungen. Halle, 1719. 12.

— oratt. sel. c. notis Chr. Cellarii. Ienae 1722. 8.

— — XII. oratt. sel. iuxta rec. opt. emendatae. — c. notis ad modum Minelli. Ed. VI. Lipsiae, Weidmann 1726. 12.

— — ex rec. Io. Georgii Graevii. Glasguae 1733. 8.

† — — oratt. pro Archia, in Catil., post reditum, pro lege Manilia, pro Milone emendatae et illustratae a Chr. Aug. Heumanno. Isenaci, Griesbach 1733. 8.

— — selectae ad exempl. prob. codd. express. c. n. Chr. Cellarii cura Arn. Henr. Westerhovii. Amst. 1735. 8.

— — oratt. XII. sel. c. n. ad modum Minelli. Edit. VIII. Lipsiae, Weidmann 1735. 12.

— oratt. XIV. sel. mit teutschen Anmerk. Nürnberg, Kraus 1736. 12.

— — ed. Chr. Cellario. Ienae 1737. 8.

— — *(Index ut Ed. 1692.)* Una cum varr. aliquot per singulas oratt. lectionibus. Huic Editioni accesserunt dialogi de senectute et de amicitia. Editio sexta, auctior et emendatior. Londini, impensis D. Midwinter 1739. 8.

— — XIV. sel. oratt. liber. Halae 1745. 12.

— orationes, quae in universitate Parisiensi vulgo explicantur, cum notis ex Manutio, Hotomano, Graevio cet. selectis et novis aliquot additis *(cura et studio Caroli le Beau)*. Parisiis 1748—51. 3 Vol. 12.

є † — oratt. tres pro M. Marcello, Q. Ligario et rege Deiotaro emendatae et illustratae a Chr. Aug. Heumann. Duae pro Sex. Roscio Amerino et Philippica secunda recognitae et explanatae a Io. Mich. Heusinger. Isenaci, Griesbach 1749. 8.

In Philipp. sec. varias lectt. Cod. Ienensis dedit Heusinger.

— — oratt. quaedam sel. cum interpr. et notis — — P. Caroli de Merouville. Accessere dial. de sen. et de am. Londini 1750. et 1751. item Dublini 1768. 8.

— oratt. XIV. sel. c. not. germ. Halle, Renger 1751. 12.

— — cum Cellarii argumentis. Lipsiae 1752. et Ienae 1764. 8.

— oratt. XII. sel. c. not. ad m. Minellii. Lipsiae, Weidmann 1761. 12.

— — selectae orationes ad exemplar probatissimorum codicum curatius expressae cum Chr. Cellarii argumentis, rhetorico artificio et verborum, rerum ac rituum interpretationibus atque his nova editione auctioribus. Additus est index adnotationum. Cellis Lüneburgicensis (*sic*) impensis Georgii Conradi Gsellii 1764. 8.

— sel. oratt. mit teutschen Anmerk. erläutert von Iustus Conr. Mensching. Lemgo, Meyer 1766. 8.

— oratt. sel. c. not. Ed. a Zurck. Traiecti ad Rhen. 1773. 8.

— oratt. selectas ex rec. I. G. Graevii c. notis Hotomani, Abrami, Mureti, Manutii, Graevii ac aliorum selectiss. recensuit atque edidit Io. Andr. Otto. Magdeburgi, apud auctorem 1777. 2 Vol. 8.

— oratt. selectae. Edinburgi 1778. 12.

— oratt. quaedam sel. (*ut Ed. 1750.*) Ed. X. Londini, Brown 1780. 8. mai.

— — selectae orationes ad exemplar probatissimorum Codicum curatius expressae. Basileae 1783. 8.

— oratt. sel. IX. scholiis adornavit I. K. Müller. Moguntiae (*Kupferberg*) 1787. 8.

— — (*ut Ed. 1780.*) Ed. XI. Londini 1789. 8. mai.

— oratt. sel. c. n. Ed. a Zurck edid. Io. Ad. Nodell. Lugduni Bat. 1792. 8.

— — auserlesene Reden herausg. von Frd. Wilh. Döring. Erklärende Anmerkungen zu diesen Reden. Braunschweig, Schulbuchhandlung 1796—1797. 2 Theile 8.

— — (*ut Ed. 1777.*) recens. atque edidit Io. Andr. Otto. Editio nova. (*auctior.*) Magdeburgi, Heinrichshofen 1800—1801. 3 Partes 8.

— — oratt. XIV. sel. Mit histor. Einleitungen und den wichtigsten Anmerk. berühmter Ausleger, Text und Erläuterung betreffend, von Benj. Friedr. Schmieder. Halle, Hemmerde 1801. 8.

— oratt. sel. XIV. Argumentis praemissis, notis substratis et indice illustravit I. Chrn. Frd. Wetzel. Halae, Hendel 1801. 8.

∈ * — quae vulgo feruntur orationes quatuor. I. Post reditum in senatu. II. Ad Quirites post reditum. III. Pro domo sua ad Pontifices. IV. De haruspicum responsis. Recognovit, animadversiones integras Ier. Marklandi et I. M. Gesneri suasque adiecit Frid. Aug. Wolfius. Berolini, impensis E. T. Lagardii. 1801. 8. mai.

— XIV. sel. oratt. liber ex rec. Io. Aug. Ernesti. Ed. nova. Halae, Orphanotr. 1804. 8.

— oratt. XII. sel. c. Bellermann. Erfurti, Keyser 1806. 8.

∈ * — oratt. VIII. selectae pro Caecina, Cluentio, de lege agr. oratt. II., pro Plancio, Coelio, Balbo, Rabirio, Philippica I. animadvv. in us. schol. illustratae a Benj. Weiske. Lipsiae, Schwickert 1806. 8.

∈ * — orat. XIII. sel. pro Roscio Am., pro lege Man., in Catil., pro Archia, post red. in sen., ad Quir. post red., pro Milone, pro Marcello, pro Ligario, pro rege Deiotaro novis animadvv. in us. schol. illustr. a Beni. Weiske. Lipsiae, Schwickert 1807. 8.

Possideo exemplar Caroli Beieri, qui margini praesertim in Archiana nonnulla adscripsit. Duplex Weiskii cura etiam futuro interpreti et critico non prorsus negligenda est.

— oratt. sel. animadvv. illustratae a S. N. I. Bloch. Hafniae, 1811. 8.

— oratt. selectae. Universitatis Charcoviensis auctoritate curavit Chp. Rommel. Charcoviae, typis academ. 1811. 8. mai.

„Sub contextu leguntur adnotatt. criticae, in fine exegeticae." SCHWEIG.

— XIV. sel. oratt. liber ex rec. I. A. Ernesti. Halae, Orphanotr. 1812. 8.

— — oratt. quaedam sel. cum notis in us. Delph. ed. C. de Merouville. Londini 1813. 8.

— — oratt. XII. selectae. Mit histor. krit. und erklärenden Anmerkungen von Ant. Möbius. Hannover, Hahn 1816—22. 2 Theile 8.

— — oratt. sel. ex Ed. Graevii. Norimbergae, Riegel et W. 1818. 8.

∊ * — oratt. septem pro Roscio, pro lege Manilia, in Catil. et pro Murena. In us. schol. ed. et illustr. A. Matthiae. Lipsiae, Vogel 1818. 8.

— — oratt. XIV. *(ut in Ed. 1801.)* illustr. Io. C. F. Wetzel. Halae, Hendel 1820. 8.

* — — *(ut in Edd. 1777. et 1800.)* edid. Io. Andr. Otto. Easdem denuo recensuit atque edidit Car. Frd. Otto. Ed. III. auctior et emendatior. Magdeburgi, Heinrichshofen 1821—22. 3 Partes 8.

— — oratt. XIV. sel. *(ut in Ed. 1801.)* von B. F. Schmieder. Halle, Hemmerde 1821. 8.

— — orationes selectae. *(Regent's Edit.)* Londini, Baldwin 1822. 18.

— — c. notis in us. Delph. ed. C. de Merouville. Londini, Whittaker 1822. 8. mai.

— — oratt. sel. cum analysi rhetorica, commentario et adnotationibus. Viennae, Geislinger 1824—27. 6 Vol. 8 mai.

Editio pessima e Schuetziana multis cum erroribus expressa.

— Mit deutscher Übersetzung von F. C. Wolff. Ibid., 1824—27. 12 Theile 8.

— zwölf auserlesene Reden mit histor., krit. und erklär. Anmerk. von A. Möbius. 2te sehr vermehrte und berichtigte Aufl. Hannover, Hahn 1825—1828. 2 Bände 8.

— oratt. XIV. sel. ex rec. I. A. Ernesti. Halae, Orph. 1825. 8.

∊ * — oratt. VII. *(ut in Ed. 1818.)* ed. A. Matthiae. Ed. II. aucta et emendata. Lipsiae, Vogel 1826. 8.

Cfr. Beier in Diar. schol. 1827. P. II. S. 201—210.

— XIV. sel. oratt. liber ex rec. I. A. Ernesti. Edit. XVI. Halae, Orphanotr. 1828. 8.

∊ * oratt. selectae. Textum recognovit et perpetua eademque tironum usibus praesertim accommodata annotatione illustravit S. N. Bloch. Accedunt excursus critici. Vol. I. cont. oratt. pro S. Roscio

Am., pro lege Manilia et quattuor in Catilinam. Hafniae, Schubothe 1828. 8.

Cfr. C. Iacob in Iahnii Annal. 1830. Vol. I. Fasc. I. p. 91—102.

∈ * — — orationes pro Plancio, pro Milone, pro Ligario et pro rege Deiotaro. Textum recensuit et subiecta lectt. varietate, notis criticis instruxit Gregorius Gottl. Wernsdorf. Ienae, Frommann 1828. 8. mai.

Cfr. Wunderi censuram in Iahnii Annal. 1828. Vol. 2. Fasc. 2. p. 275—293. Iacob in Diar. crit. Ienens. 1829. N. 170—171.

— — Editio minor. Ibid. id. 1828. 8.

— oratt., quae in universitate Paris. vulgo explicantur, cum notis ex optimis quibusque commentatoribus selectis. Iuxta accuratissimam D. Lallemand editionem. Parisiis, Delalain 1829. 2 Vol. 12.

* — oratt. pro S. Roscio Am., pro lege Manilia, IV. in L. Catilinam, pro L. Murena, A. Licinio Archia, T. Annio Milone, M. Marcello, Q. Ligario et pro rege Deiotaro. Ad fidem optt. Edd. recognitas in us. schol. ed. Ant. Moebius. Hannoverae, Hahn 1829. 8 mai.

∈ * — oratt. sex, pro Sulla, pro Sextio, pro Milone, pro Archia, pro Ligario et pro rege Deiotaro. In us. schol. ed. Aug. Matthiae. Lipsiae, W. Vogel 1830. 8.

∈ * — oratt. selectae XII. Recognovit et emendavit D. Io. Nicolaus Madvig. Havniae, sumptt. G. F. Soldenfeldti 1830. (*Sic meum exemplar; Schweigerus:* H. Brunner 1831.) 8.

Insunt egregia multa, ut in Madvigii curis omnibus. In primis digna est, quae legatur, praefatio.

— oratt. pro lege Manilia, pro Milone, pro Ligario, pro Deiotaro. Ad optt. libr. fidem in us. schol. editae. Lipsiae, Teubner 1830. 12.

— — oratt. sex (*ut in Edd. 1818. et 1826.*) ed. A. Matthiae. Ed. tertia. Lipsiae, Vogel 1831. 8.

— oratt. pro Cn. Plancio, P. Sestio, M. Marcello, in M. Antonium Philippica secunda. Ad optt. fidem in us. schol. editae. Lipsiae, Teubner 1831. 12.

— — (*ut in Edd. 1825. et 1829.*) von A. Möbius. 3te Auflage. Hannover, Hahn 1831—32. 2 Bde. 8.

* Twelwe select Orations of M. Tullius Cicero from the text of Io. Casp. Orellius: with english notes. For the use of colleges and schools. London, Valpy, sold by Longman, Whitaker cet. *s. a.* (*1832.*) 8.

Editio haec nitidissima continet oratt. pro S. Roscio Am., in Caecilium divin., pro lege Manilia, in Catil. IV., pro Murena, pro Archia, pro rege Deiotaro, Philipp. I. et II.

Ciceronis oratt. pro lege Man., in Catil., pro A. Licinio Archia, pro T. Annio Milone. Mit histor., antiquar. u. grammat. Anmerk. zum Schulgebr. von Fr. Ios. Reuter. Augsburg, Kollmann 1832.

Cfr. Diar. schol. 1833. N. 10. et 11. Diar. crit. Lips. 1833. Suppl. p. 126—129.

— — oratt. pro S. Roscio Am., in C. Verrem Actio I., pro P.

Sulla, pro Q. Ligario, pro rege Deiotaro, Philippica secunda. Mit *(ut supra)* Anmerkungen von **Fr. Ios. Reuter. Augsburg, Kollmann 1832. 8. mai.**

∈ * — oratt. pro S. Roscio, pro lege Manilia, in Catil., pro Archia p., pro Milone, pro Marcello, pro Ligario, pro Deiotaro, pro Murena ex Codd. Regiis Bavaricis atque Parisinis nunc primum collatis, ceterisque recensuit et explicavit Io. Baptista Steinmetz. Adiecta est varietas lectionis Ernestianae. Maguntiaci, Flor. Kupferberg 1832. 8. mai.

Cfr. Iahn Annal. nov. Vol. 8. Fasc. 4. p. 434. et V. 9. Fasc. 3. p. 296. Diar. crit. Hall. 1833. Suppl. N. 114. p. 906.

Ciceronis trium oratt. pro Scauro, pro Tullio, pro Flacco partes ineditae cum antiquo scholiaste item inedito ad orat. pro Scauro. Invenit, recensuit, notis illustravit Angelus Maius. Mediolani, typis Io. Pirotae 1814. 8. *f. XIV. et 35.*

* — *(Idem index.)* Ad exemplar Mediolanense. Additum est specimen characteris. Francofurti ad M., Hermann 1815. 8. mai.

Repetitio Ed. praeced. admodum vitiosa. Possideo Beieri exemplar.

Ciceronis trium oratt. in Clodium et Curionem, de aere alieno Milonis, de rege Alexandrino fragmenta inedita. Item ad tres praedictas oratt. et ad alias Tullianas quatuor editas commentarius antiquus ineditus, qui videtur Asconii Pediani. Scholia insuper antiqua et inedita, quae videntur excerpta e commentario deperdito eiusdem Asconii Pediani ad alias rursus quatuor Ciceronis editas orationes. Omnia ex antiquiss. Mss. cum crit. notis edebat Angelus Maius. Mediolani, typis Io. Pirotae 1814. 8. mai. *pagg. XXXIV. et 144.*

∈ † — oratt. pro Scauro, pro Tullio, pro Flacco partes ineditae c. scholl. ad orat. pro Scauro item ineditis. Invenit, recensuit, notis illustravit A. Maius. Cum emendatt. et comment. denuo ediderunt A. G. Cramer et C. F. Heinrich. Kiliae, Hesse 1816. 4.

Cfr. Diar. crit. Ienens. 1817. N. 75. et 76.

— sex oratt. fragmenta inedita cum commentariis antiquis item ineditis. Invenit, rec., notis ill. A. Maius. Denuo impressum *(sic)*. Londini, Mawman 1816. 8.

Utraque Maii cura iunctim repetita.

∈ * — *Index prior:* Cicero Ambrosianis Codicibus illustratus et auctus. Accedunt commentationes de editionibus principibus Mediolanensibus fragmentorum Ciceronis atque operum Frontonis. *Index alter:* M. T. C. sex orationum partes ante nostram aetatem ineditae cum antiquo interprete ante nostram item aetatem inedito, qui videtur Asconius Pedianus, ad Tullianas septem orationes. Accedunt Scholia minora vetera. Editio altera, quam ad codd. Ambrosianos recensuit emendavit et auxit ac descriptione Codicum *(Ambrosianorum)* CXLIX. vita Ciceronis *(a Leon. Aretino composita)* aliisque additamentis instruxit Angelus Maius, Ambrosiani Collegii doctor. Mediolani, Regiis typis 1817. 8. mai.

∈ * — orationum pro M. Fonteio et pro C. Rabirio fragmenta. T. Livii lib. XCI. fragm. plenius et emendatius. L. Senecae fragmenta ex membranis bibl. Vaticanae edita a B. G. Niebuhrio. Romae, ex typogr. de Romanis 1820. 8. mai. *pagg. 114.*

∈ * — orationum pro Scauro, pro Tullio et in Clodium fragmenta inedita: pro Cluentio, pro Caelio, pro Caecina etc. (*pro lege Manilia, in Pisonem, pro Quintio, in Verrem Act. II. Lib. 1.*) variae lectiones: orationem pro Milone a lacunis restitutam ex membranis palimpsestis bibl. R. Taurinensis Athenaei edidit et cum Ambrosianis parium oratt. fragmentis composuit Amedeus Peyron. Idem praefatus est de bibl. Bobiensi, cuius inventarium anno MCCCCLXI confectum edidit atque illustravit. Stuttgardiae et Tubingae, I. G. Cotta 1824. 4

Editio multis erroribus deformata, qua de re ipse clarissimus editor mecum conquestus est. Cfr. Diar. crit. Ienens. 1825. p. 435. Annal. Heidelb. Mens. Dec. 1825. Bake Bibl. crit. novae Vol. II. p. 195—230.

* — in P. Clodium et Curionem orationis fragmenta concinnavit Carolus Beier. Lipsiae, B. G. Teubner 1825. 8. (*Programma acad.*)

∈ * — orationum pro Tullio, in Clodium, pro Scauro, pro Flacco fragmenta inedita, membranis palimpsestis bibl. R. Taurinensis Athenaei eruta et cum Ambrosianis earundem oratt. fragmentis coniuncta ab Amedeo Peyrone. Cum huius integris, cum superiorum editorum selectis et cum suis annotatt. tum emendatiora, tum auctiora separatim edidit Carolus Beier. Cum speciminibus codd. et Ambrosianor. et Taurinensis lithographis. Lipsiae, Teubner 1825. 8. mai.

Cfr. Bake Bibl. crit. novae Vol. II. p. 195—230. Possideo Beieri ipsius exemplar, in quo non pauca et correxit et addidit.

∈ * Classicorum auctorum e Vaticanis Codicibus editorum Tomus II. complectens Ciceronis antiquum interpretem, item Ciceronis orationum fragmenta nuperis temporibus reperta, item orationum in C. Verrem partes ex antiquissimo palimpsesto Vaticano. Cum duabus tabulis aeneis. Curante Angelo Maio Vaticanae bibliothecae praefecto. Romae, typis Vaticanis 1828. 8. mai.

Tertiae iam Maii curae, in quibus usus est emendatt. et observatt. Niebuhrii. Cfr. Praef. p. XII.

* Ciceronis oratt. pro Tullio, in Clodium, pro Scauro, pro Flacco ex membranis palimpsestis in lucem revocatas et antiqui scholiastae relliquias edidit et legum literarumque cupidae iuventuti pariter explanavit E. C. d'Engelbronner, I. U. D. Roterodami, apud I. Allarti viduam 1830. 8. mai.

Liber nescio quo casu interruptus. Nam commentarius non ultra orationem pro Tullio procedit.

ORATIONES SINGULAE, ORDINE ALPHABETICO DISPOSITAE.

ORATIONES DE LEGE AGRARIA CONTRA P. SERVILIUM RULLUM.

Ciceronis de lege agraria oratt. tres cum schol. Iac. Bugelii et Leodeg. à Quercu in primam et Eubuli Dynateri (*i. e. Rodolphi Gualtheri Turic.*) in secundam et tertiam. Parisiis, Mich. Vascosanus 1540. 4.

— de lege agraria oratt. tres Petri Rami praelectionibus illustratae. Lutetiae, apud Ludov. Grandinum 1553. (*In fine:* Exc. Lud. Grandinus pridie Kal. Novemb. 1552.) 4.

Ed. repetita Paris., Andr. Wechel 1561. 4. Basileae 1580. 4. Francofurti 1580. 8.

∈ * Bern. Lauredani in Cic. oratt. de lege agraria contra P. Servilium Rullum commentarius. Venetiis, Paulus Manutius 1558. m. Iunio. 4. *pagg. 297. et p. 3. err.* R.

Commentarium hunc melioribus adnumerandum scripsit Car. Sigonius, non Lauredanus, patricius Venetus.

— oratt. tres de lege agraria. Lugduni, Paganus 1560. 4.

Adr. Turnebi commentarii in Cic. orationes tres de lege agraria (*c. textu*). (*Parisiis*), ap. Io. Benenatum 1576. 4.

Etiam in Turnebi Opp. Argentorati, Zetzner 1600. T. I. p. 13—71.

ORATIONES IN M. ANTONIUM v. ORATT. PHILIPPICAE.

ORATIO PRO A. LICINIO ARCHIA.

— — *Fol. 1 a:* M. T. C. Pro aulo licinio archia poëta contra gracchum oratio. *s. l. et a.* 4. *Goth. f. 8. verss. 22.*

— orationes pro A. Licinio et Marcello de laudibus Caesaris Iulii cum argumentis Iac. Locher. Impressum Reutlinge, ordinatione magistri Io. Ottmar. 1494. 4. *Goth. f. 2.:* Iac. Locher Epistola dedicatoria ad Christoph. de Knoeringen.

V. Zapfs *älteste Buchdruckergeschichte Schwabens. Ulm* 1791. *S.* 208.

Eloquentissimi Ciceronis pro Aulo Licinio et (*sic*) Archia Poeta insignis oratio in qua mirabilis et divina pene litterarum commendatio continetur et poeticum nomen extollitur. *s. l. et a.* (*Lipsiae, Thanner.*) 4.

Panzer T. XI. p. 441. N. 955 c. Fuit fortasse exemplum imperfectum Ed. Lipsiensis a. 1509.

— (*Idem Index:*) Liptzk, per Iacobum Thoner (*sic*) Herbipolensem 1509. 4. *f. 9. non num.* (*Gottingae.*)

— (*Idem Index:*) Ibid., per Baccalareum (*sic*) Wolfgangum Monacensem 1514. 4.

— (*Idem Index:*) Ibid., id. 1515. 4.

— pro Aulo Licinio Archia poëta contra Graccum oratio omnes pene Orationis Rhetoricae partes complectens. Cracoviae, per Hier. Vietorem 1518. m. Iunii. 4.

— oratio pro Archia poëta. Lipsiae, Wolfg. Monacensis 1518. Fol. (?)

— oratio luculentissima, quam pro Aulo Licinio poëta habuit, unde et magna Poeticae laus in hac ipsa continetur coloribus Rhetoricis in margine suo loco eleganter appositis. Viennae Pannoniae, impr. per Io. Singrenium 1518. 4.

Ed. curata ab Udalrico Fabro. V. Denis *Buchdrucker-Geschichte Wien's S.* 190.

— oratio pro A. Licinio Archia poëta. Lipsiae, Melch. Lotther 1521. 4.

— — Augustae Vindel., per Alex. Weyssenhorn 1530. 8.

— — cum Phil. Melanchthonis dispositione. Hagenoae, ex off. Seceriana 1533. m. Febr. 8.

— — cum annotatt. Barth. Latomi addito artificio et dispositione et integra paraphrasi Phil. Melanchthonis. Parisiis, Franc. Gryphius 1534. 1536. 1538. 4.

— — cum dispos. et paraphr. Phil. Melanchthonis. Antverpiae, Io. Steelsius typis Io. Graphei 1537. 8.

— — cum notis Sylvii, Latomi, Mart. Boleri et Melanchthonis. Parisiis, Mich. Vascosanus 1539. 1541. 1543. Ibid., Thomas Richardus 1547. 4.

— pro Archia, Fonteio et antequam iret in exilium. Parisiis, Rob. Stephanus 1539. 8.

— pro Archia poëta cum artificio et dispositione, item paraphrasi Ph. Melanchthonis additis annotatiunculis Barth. Latomi. Parisiis, 1540. 4.

— pro A. Licinio Archia poëta oratio. Antverpiae, ex off. Io. Loei 1550. 8.

Commentarii notationis artificii rhetorici ac dialectici in orat. Cic., quam habuit pro A. Lic. Archia poëta, autore Valentino Erythraeo. Eiusd. Erythraei commentariolus in orat. Cic. pro Marcello (*c. textu*) Argentorati, Wendel. Rihel 1550. 8.

— oratt. pro Archia et pro lege Manilia cum notis N. Agricolae. Norimbergae 1550. 8.

— oratt. pro Archia cum dispos. Phil. Melanchthonis. Parisiis, Andr. Wechel 1556. 4.

Io. Laezii de poëticorum studiorum utilitate. In orat. pro Archia (*c. textu*). Antverpiae, Christoph. Plantinus 1560. 8.

Ciceronis oratt. duae pro Archia poëta et pro Marcello. Argentor., Wendel. Rihel 1563. 8.

— orat. pro Archia poëta. Parisiis, 1578. 4.

Catal. Bibl. Bern. T. I. p. 314.

— — Coloniae Agripp., Io. Gymnicus 1579. 8.

— — oratio pro A. Licinio Archia poëta logice resoluta et proposita per Io. Erasmum. Havniae, apud Laur. Benedictum 1590. 4. RR.

Auctore Io. Grammio (Catal. Bibl. Thott. IV. p. 109.) haec editio in Dania decreto publico suppressa atque ideo perrara est.

— oratio pro A. Licinio Archia et pro Marcello cum dispos. et paraphr. Phil. Melanchthonis denuo accuratissime editae. Francofurti ad Viadrum, Io. et Frid. Hartmann 1592. 8.

— orat. pro Archia poëta. Parisiis, Io. Libert 1646. 4.

† — — Iac. Tollius emendavit notisque et exposit. rhetorica illustravit. Lugduni Bat., Dan. Gaesbeck 1677. 16.

* Petri Francii specimen eloquentiae exterioris ad orationem M. T. Ciceronis pro A. Licinio Archia accommodatum (*c. textu*). Amstelaedami, ap. Henr. Wetstenium 1697. 8.

Cicero's Reden zur Vertheidigung des Dichters A. L. Archias, T. Ann. Milo und A. Ligarius übers. nebst beigedrucktem, verbess. Lat. Text, krit. Anmerkg., erklär. Commentar, erläuternden und beurtheilenden Sachbemerkungen von Karl Gottlob Schelle. Leipzig, Martini 1797—1803. 3 Bde. gr. 8.

— oratio pro Archia poëta cum carminibus Archiae Gr. et Lat. Novis curis emendatior ad optt. Edd. recensita. Accedit varietas lect. et interpretationis commentarius perpetuus — — studio Henr. Christoph. Frid. Hülsemann. Lemgoviae, in off. Meyeriana 1800. 8.

— lat. u. deutsch mit Anmerkg. von C. Chr. G. Wiss. Leipzig, Engelmann 1814. 8.

є * Ciceronis quae vulgo fertur oratio pro Aulo Licinio Archia poëta. Recensuit, suas observationes adiecit M. C. B. Lipsiae, Weygand 1818. 8. mai.

Editor est Schroeterus, non Carolus Beier. Cfr. Platzii Vindicias orat. pro Archia in Seebodii *Neue krit. Schulbibl.* 1820. *S.* 774. seqq.

— oratio pro A. Licinio Archia poëta. Ad formam voluminis Romani e recens. Schützii. Chemnit., Kretschmar 1820. Fol. mai.

— — Cui accommodavit praecepta et specimen eloquentiae exterioris Petrus Francius. Accedit eiusdem viri oratio pro eloquentia. In us. studiosae iuv. denuo edidit C. Levezow. Berolini, Nauck 1823. 8 mai.

є * — oratio pro A. Licinio Archia poëta. Recensuit Rudolphus Stuerenburg. Accedunt annotationes. Lipsiae, sumptu Baumgartneri 1832. 8.

Editio egregia. Cfr. Diar. Crit. Ien. Suppl. 1834. N. 6. p. 4. Supplementa et correctiones insunt in Stuerenburgii Ed. librr. de officiis. Lipsiae 1834. 8.

Oratio pro Cornelio Balbo.

* Ciceronis oratio pro Cornelio Balbo F. Sylvii Ambiani Commentariis declarata. Parisiis, sub prelo Ascensiano ad tertium Cal. Maii. 1531. 4.

— — Parisiis, apud Badium 1535. 4.

Sic Schweigerus. Videtur praecedentis repetitio.

Divinatio in CAECILIUM.

Ciceronis accusationis in Verrem liber primus qui Divinatio dicitur. Oratio quarta cum interpretatione hispana ac scholiis Petri Simonis Aprilei *(Abril.)* Caesaraugustae, exc. Petr. Sanchez Ezpeleta 1574. 4.

— *(Idem Index:)* Valentiae, exc. Lucas 1761. 8.

Oratio pro CAECINA.

Ciceronis oratio pro Cecinna (cum Iac. Omphalii prolegomenis et scholiis.) Parisiis, Colinaeus 1535. 8.

— cum enarratt. Barth. Latomi nunc primum editis. Argentorati, ap. Cratonem Mylium 1539. 8.

— diducta in suas partes atque explicata a Petro Pellitario Ambasiano. Parisiis, Sim. Colinaeus 1540. 8.

— orat. pro Cecina. Parisiis, Vascosanus 1544. 4.

— — Parisiis 1555. 4.

Catal. Bibl. Bern. T. I. p. 315.

— — cum comment. A. Turnebi et argumentis B. Latomi. Parisiis, Th. Richardus 1563. 4.

Oratio pro M. CAELIO Rufo.

Ciceronis oratio pro M. Caelio cum comment. Io. Tislini. Parisiis, Sim. Colinaeus 1534. 8.

— oratio pro M. Caelio. Parisiis, Mich. Vascosanus 1538. 4.

— — cum arg. et adnott. marg. Bart. Latomi. Parisiis, Franc. Gryphius 1538. 4.

— — Parisiis, Io. Lodoicus Tiletanus 1541. 4.

— — Io. Tislini, Bart. Latomi et Phil. Melanchthonis et Leodeg. à Quercu commentariis illustrata. Parisiis, Mich. Vascosanus *(alia exempla:* apud Io. Roigny.) 1544. 4.

M. T. Ciceronis pro Marco Caelio Oratio XXXIIII. Lovanii, ex officina Servatii Sasseni. Anno 1549. 4. *fol. 24. (sine ulla praefatione.) (Basileae.)*

— — cum adnotatt. Io. Schosseri. Francofurti ad Oderam, Io. Hartmann 1600. 8.

∈ * — oratt. pro M. Caelio Rufo et pro P. Sestio e Codd. nunc primum collatis denuo emendatae. Cum annotatt. in us. schol. edidit. Io. Casp. Orellius. Turici, ex off. Gessneriana 1832. 8.

Orationes in L. CATILINAM.

Ciceronis in Catilinam inuectiuarum libri. *s. l. et a.* 4. *Goth. f. 42. verss. 26. Pag. adversa folii 1. incipit:* Marci Tullij Ciceronis in Catilinam Inue‖ctiuarum Liber Primus Incipit. Oratio ha‖bita in Senatu; Capitulum Primum. *In pag. adversa folii 10 in-*

cipit liber II. Lib. IV. finit in pag. aversa folii 35. sic: Marci Tullij Ciceronis liber Quartus. Inuectiuaarum (*sic*) explicit In Catilinam. *F. 36 a:* Crispi Salustij in Tulliū Oracio incipit dicta in Senatu. C. Primum. *f. 38 a:* M. Tullij Ciceronis Inuectiua in eundē Salustium. incipit. Capitulum Primū. *Finit in pag. aversa fol. ult. versu 17.:* Marci Tullij Ciceronis in Salustium Oracio explicit. (*Guelferbytt.*)

Typi simillimi sunt iis, quibus usus est Udalricus Zell.

— orationes V Ciceronis contra Catilinam. Oratio invectiva contra Ciceronem. Oratio Crispi Sallustii contra Ciceronem. M. T. Ciceronis oratio responsoria contra Sallustii invectivam edente Philippo Beroaldo. *s. l. et a. et typogr. nom. 4.* (*Parisiis, Ulr. Gering, ut videtur.* Hain.)

Videndum etiam atque etiam, ne Bononiae prodierit haec Editio, quae princeps videtur Ciceronis et Catilinae invectivarum subditiciarum. Leguntur item in Salustii Edd. nonnullis Ascensianis et Argent. 1512.; in Constantii Feliciani Durantini de coniur. Catil. narrat. in Cortii Salustio p. 93—97. E Codice Ms. Catilinae orationem edidit Schoettgenius in Analectis ex omni meliorum litter. genere Lipsiae 1725. T. II. p. 441., qui re vera a Catilina scriptam esse defendit. Ineditam putavit Wolfius in Marcell. p. XXX.

— in Catilinam Inuectivae. Sallustii in Ciceronem. *s. l.* 147?. 4. (?)

— Catilinariae cum commentariis F. Sylvii. Parisiis, sub prelo Ascensiano 1523. 4.

— orationes tres (?) in Catilinam. Parisiis, ex off. Rob. Stephani 1536. 8.

— in Catil. oratt. IV. F. Sylvii comment. illustr. It. Q. Asconii Pediani comment. in Cic. orat. in toga cand. contra C. Antonium et L. Catilinam. Parisiis, Mich. Vascosanus 1540. 4.

— in L. Catilinam oratio Invectiva. It. L. Sergii Catilinae in Ciceronem responsivae invectivae duae. Parisiis, Prig. Calvarin. 1544. (?) 4.

— in Catilinam orationes quattuor Petri Rami praelectionibus illustratae. Lutetiae, Ludov. Grandinus 1553. 4.

— — (*Idem Index:*) Lutetiae, Carol. Stephanus 1553. 4.

— — oratt. in Catil. inv. IV. cum annotationibus Sylvii, Curionis, Rami incertique cuiusdam auctoris. Coloniae, Maternus Cholinus 1562. (*Catal. Bibl. Bern T. I. p. 315.*) et 1565. 8.

— — cum arg. Fr. Sylvii. Parisiis, Frid. Morellus 1579. 4.

€ M. Antonii Mureti ad Leonardum Mocenicum, Patricium Venetum, Orationum Ciceronis in Catilinā explicatio (*c. textu*). Aldvs. (*c. ancora.*) Parisiis, apud Robertum Coulombel, in Aldina Bibliotheca 1581. 8. R. (*Bernae.*)

Nova recensio egregia.

— — oratt. IV. contra Catilinam cum annotatt. Io. Schefferi. Francof., ad Viadrum, Hartmann 1601. 8.

— in Catil. oratt. IV. Parisiis, Ant. Aug. Renouard 1795. 18.

— — et Porcii Latronis in Catilinam declamatio. Ibid., id. 1795. 18.

Repetitio prioris Ed. emendatior.

— oratt. IV. in L. Catilinam collatis Edd. optt. edidit L. Möller. Hafniae 1803. 8.

— — in L. Catilinam oratt. IV. scholarum suarum causa recognovit Carolus Morgenstern. Dorpati, apud M. G. Grenzium 1804. 8.

— — cum notis in usum schol. edid. Ernestus Anton. Lipsiae, Hinrichs 1827. 8.

Cfr. Annal. Heidelberg. 1827. p. 809.

є * — mit erläuternden und krit. Anmerkungen von L. Benecke. Leipzig, Klein 1828. 8. mai.

Cfr. censuram Iacobii in Iahnii Annal. 1830. Vol. I. p. 79. Diar. crit. Ienens. 1830. p. 419.

— — oratt. IV. in Catil. Paris, Maire-Nyon 1828. 12.

— — Ibid., Aug. Delalain 1828. 12.

Cicero's Catilinarian Orations from the text of Ernesti; with some Notes by the editor E. H. Barker and many selected from Ernesti's Edition of Cicero's Works, from his Clavis Ciceroniana, from Scheller and Ernestus Antonius and with extracts from Andr. Schottus dissertation entitled: Cicero a calumniis vindicatus. II. Taciti dialogus de oratoribus — from the text of Schulze 1788. III. Several beautiful extracts from English authors. London, Longman 1828. 8.

* — oratt. in L. Catilinam IV. et pro P. Sulla. Ex recens. Orelliana cum selecta lectionis diversitate editionum maxime recentiorum et praemissis argumentis Pauli Manutii. In us. schol. curavit Io. Phil. Krebsius. Giessae, Heyer 1829. 12. mai.

— oratt. in Catil. IV., pro Murena, pro Archia poeta. Ad optt. libr. fidem in usum schol. editae. Lipsiae, Teubner 1830. 12.

Les Catilinaires de Cicéron expliquées en français par deux traductions, l'une littérale et interlinéaire avec la construction du latin etc. Traduction de l'abbé d'Olivet, revue par Kornmann. Paris, A. Delalain 1830. 4 part. 8.

— liber prim' inuectiuarum in Cathelinam. *s. l. et a.* 4. *Goth. f. 8. non num. verss. 34. Sign.* a. *In pag. adversa folii 2.*: Pauli Nianis ad Nic. Neunubel in plawen epistola. *Finit in fol. ult. vers. 19.* uiuos mortuosq; mactabis. *(Guelferbyti.)*

— in Catilinam oratio prima cum notis Sylvii, Curionis, Rami. Parisiis, Dionysius a Prato 1572. 4.

— in L. Catilinam oratio prima. Des M. T. C. erste Rede wider L. Catilina. In einem hin und wieder verbess. Texte u. einer neuen Übersetzung u. einem erklär. Commentare *(von C. Morgenstern.)* Halle, Ruf 1796. 8.

— erste Rede wider L. Serg. Catilina. Für den zweckmässigern Schulgebrauch herausg. von Karl Funk. Magdeburg, Heinrichshofen 1813. Fol.

— Catilinaria secunda. Parisiis, Io. Libert 1644. 4.

— zweite Catilinarische Rede lat. u. deutsch mit Anmerk. u. einem Commentar von I. T. G. Holzapfel. Oldenburg, Schulze 1807. 8.

— in Catil. orat. quarta. Parisiis, Mauricius de Porta 1542. 4.

∈ * Ciceronis quae fertur oratio quarta in Catilinam. Recognovit, commentariis instruxit, a Cicerone abiudicavit E. A. Ahrens. Coburgi, Sinner 1832. 8.

Ad *χρίσιν* Catilinariarum cfr. Remarques sur Cicéron, par Mr. le Président Bouhier. Nouvelle édition. Paris, I. Barbou 1766. 8. pag. 490—548.

Oratio pro A. CLUENTIO Habito s. Avito.

Ciceronis oratio pro A. Cluentio Habito cum comment. F. Sylvii. Parisiis, Ascensius 1530 ad nonas Maias. 4.

— — Ibid., id. 1532. 4.

— — Ibid., id. 1535. ad nonas Novembr. 4.

— — Paris., Maire-Nyon 1828. 12.

∈ * — — Ad fidem Codd. Florent. et Monacens. nunc primum collatorum, addita alior. Mss. aliunde notorum et vett. Edd. varietate recensuit et critica adnotatione instruxit Io. Classen. Bonnae, Weber 1831. 8. mai.

Oratio pro DEIOTARO Rege.

Ciceronis pro rege Deiotaro oratio. Lipsiae, in aedibus Lotherianis 1515. (?) Fol.

Editor Herm. Tulichius.

— Ibid., in aedibus Lotherianis 1518. Fol. *f. 8. non num. Sign. A—B. (Gottingae.)*

— — Lipsiae, Melch. Lottherus 1520. 4. *f. 11. non num. fol. 1. album.*

Editor Io. Arnoldus Bergellanus.

— — cum artificio rhetorico Franc. Iammetii Textoris. Parisiis, apud Hieron. Gormontium 1536. 8.

— — cum arg. et annotatt. marg. Barthol. Latomi. Parisiis, Franc. Gryphius 1536. 4.

— — cum comment. Sylvii, Latomi et Luschi. Parisiis, Vascosanus 1547. 4.

— — Franc. Sylvii, B. Latomi, Io. Bugelii, G. Bucoldiani et A. Luschi lucubratt. explicata. Parisiis, Vascosanus 1547. 4.

— — Matth. Cardeni commentariis illustrata. Coloniae, Maternus Cholinus 1563. 8.

— — explicata ab Alb. Lenicero. Witebergae, Zach. Lehmann 1582. 8.

— — et ad populum et equites Rom. antequam iret in exilium, ad Quirites post reditum. Cum annotatt. et arg. Barthol. Latomi et aliorum. Coloniae *s. a.* 8.

ORATIO PRO DOMO SUA.

Ciceronis oratio pro domo sua. Parisiis, Io. Lodoicus Tiletanus 1543. 4.

ORATIO PRO L. VALERIO FLACCO.

Ciceronis pro L. Flacco oratio. Lipsiae, ex off. Melch. Lottheri 1516. Fol.

Editor Hermannus Tulichius.

— — cum comment. Franc. Sylvii. Parisiis, Ascensius 1535. sub idus Iunias. 4.

— Parisiis, apud Io. Roigny, exc. Io. Lodoicus Tiletanus 1543.

€ — In Faërni Ed. Philippicarum. Romae 1563. 8.

ORATIO PRO M. FONTEIO.

Ciceronis oratio pro M. Fonteio cum Franc. Sylvii comment. Parisiis, in off. Ascensiana 1530. nonis Ianuar. 4.

— — Ibid., id. 1533. m. Novembr. 4.

— — Ibid., Io. Lodoicus Tiletanus 1546. 4.

(In Catal. Bibl. Bern.: Parisiis 1547. 4.)

€ — — In Faërni Ed. Philipp. Romae 1563. 8.

ORATIO DE HARUSPICUM RESPONSIS.

Ciceronis oratio de haruspicum responsis c. notis. Parisiis, Mich. Vascosanus 1538. 4.

Maittaire T. III. p. 289.

— — Parisiis, Prig. Calvarinus 1541. 4.

— — Io. Sturmii annotationibus illustrata. Parisiis, Io. Lodoicus Tiletanus 1545. 4.

€ — — ex postrema Ed. P. Manutina. Cum argumento et annot. Franc. Fabricii. Dusseldorpii, exc. Io. Orydrius et Alb. Buysius 1565. 8.

ORATIO PRO Q. LIGARIO.

Ciceronis oratio pro Q. Ligario. *s. l. et a.* *(Cracoviae circa a. 1500.)*

In indice hi versus Mich. Wrancii:

Istac ut Cicero actione vitam
Quinti Ligarii Charonte ab ipso
Divini eloquii tuba evocavit,
Sic vos, o iuvenes, labore multo
Saevam barbariem iugo prementes
Hoc Marci auxilio evocemus orco
Musasque eloquiumque Tullianum.

— pro Q. Ligario oratio. Lipsiae, ex off. Melch. Lottheri 1516. Fol.

— — Lipsiae, in aedibus Nic. Fabri 1522. 4. Editor Gregorius Coellius.

— — cum arg. et annotatt. Bart. Latomi. Parisiis, Franc. Gryphius 1536. 4.

— — cum comment. Sylvii, Latomi et Luschi. Parisiis, Mich. Vascosanus 1539. 4.

— — G. Merulae, Fr. Sylvii, B. Latomi, A. Luschii lucubratt. illustrata. Parisiis, Mich. Vascosanus 1542. 4.

— — Fr. Sylvii adnotatt. declarata. Parisiis, Ant. Dumaeus 1542. 8.

— oratt. duae pro Ligario et lege Manilia. Coloniae, Gymnicus 1544. 8.

— — oratio pro Ligario F. Sylvii commentariis et B. Latomi artificio explicata. Parisiis, Prig. Calvarinus 1550. 4.

— — cum artificio ex longis annotatt. Iac. Omphalii et B. Latomi. Coloniae Agripp., Io. Gymnicus 1555 et 1579. 8.

(Marci Beumleri Ed. Ligarianae, Spirae, typis B. Albini 1589. 8. vide in Epp. selectis.)

— — *(Idem Index:)* Francof. ad Viadrum, March. Hartmann 1591. 8.

— oratt. II. pro Ligario et lege Manilia c. annotatt. Io. Schosseri. Francofurti ad V. 1598. 8.

— discours pour Ligarius devant César, expliqué en français suivant la méthode des collèges, par deux traductions; précédées du texte pur et accompagnées de notes explicatives par Frédéric Prieur. Paris, Delalain 1829. 12.

— oratio pro Q. Ligario. Nouv. édit. collationnée sur les textes les plus purs, enrichie de sommaires et de notes en français par V. Parisot et L. Liskenne. Paris, Poilleux 1832. 12.

Oratio pro Lege MANILIA.

Ciceronis pro lege Manilia sive de laudibus Pompeii sive de imperatore eligendo. *s. l. et a.* 4. *Sign.* a—d.

— oratio pro Cn. Pompeio. *s. l. et a.* Fol. Editor M. Andreas Epistata Delitschensis.

— — *s. l. et a. (Lipsiae, Thanner.)* Fol. *Goth. f. 12. (Gottingae.)*

— oratio pro Cn. Pompeio magno seu pro lege Manilia sive de laudibus Cn. Pompeii s. de imperatore deligendo. *s. l. et a.* Fol. *(Typis Martini Herbipolensis.)*

— oratio pro Cn. Pompeio magno in duobus cause generibus constituta deliberativo scilicet et demonstrativo omnibusque partibus orationis Rhetorice constans. In qua duo persuadere nititur P. R. seu Quiritibus. Primum ut suscipiat bellum contra Mithridatem et Tigranem reges. Secundum ut Cn. Pompeius illi bello cum summo

imperio preficiatur contra sententiam Q. Catuli et Q. Hortensii. *s. l.* 1507. 4. *In fine:* LAUS DEO. 1507. (*Cracoviae, I. Haller.*)

— — Lipsick, per Wolfgangum Monacensem 1513. Fol.

— pro lege Manilia sive de laudibus Cn. Pompeii sive de imperatore deligendo oratio. Lipsiae, Melch. Lottherus 1521. 4.

— pro lege Manilia sive de imperio Cn. Pompeii oratio Compendii grátia seorsum impressa accurateque emendata. Viennae, in aedibus Io. Singrenii 1522. 4.

* — — cum comment. Franc. Sylvii. Parisiis, sub prelo Ascensiano 1529. ad Idus Decembr. 1529. 4.

— — cum comment. Franc. Sylvii. Parisiis 1532. 4.

— pro lege Manilia. Parisiis, Rob. Stephanus 1533. 6 cal. Maii. 8.

— — cum arg. et annot. Barthol. Latomi. Parisiis, Franc. Gryphius 1536. et 1539. 4.

— — cum notis Franc. Sylvii. Parisiis, Mich. Vascosanus 1537. 4.

— — Agricolae scholiis, Fr. Sylvii et Iac. Omphalii commentariis, B. Latomi annott. et Ant. Luschi artificio illustrata. Parisiis, Mich. Vascosanus 1541. 4.

— — Parisiis, Io. Lodoicus Tiletanus 1541. 4.

— — Ibid., Vascosanus 1543. (?) 4.

— — cum arg. et annotatt. B. Latomi. Parisiis, Prig. Calvarinus 1550. 4.

— pro lege Manilia oratio nunc denuo scholiis illustrata. Valentiae, apud Io. Mey Flandrum 1552. 8.

Editor Andreas Semperius.

— pro lege Manilia. Parisiis 1556. 4.

Catal. Bibl. Bern. T. I. p. 315.

Oratio pro M. MARCELLO.

Eloquentissimi viri eruditissimiq; philosophi Marci Tullij Ciceronis pro Marco Marcello ad patres cōscriptos et Caium Cesarem oratio. *s. l. et a.* 4. *Goth. f. 8. verss. 21. sine sign. et cust. Fol. 1 a. Index. In pag. aversa:* Argumentum orationis de laudibus cesaris occasione Marci marcelli per cesarem restituti. *In pag. adversa folii 2. incipit oratio: finit f. 8 b verbo:* Finis.

— — *s. l. et a.* 4. *Goth. f. 8. verss. 34. cum sign. In folio signato a 2:* Pauli Niauis ad Ioan. Brungasser rectorem scolarem in plawen epistola.

— — Wittenbergae, *s. a.* 4.

Panzer T. IX. p. 101. N. 331. et 339.

— — (*Lipsiae*), ex off. Mich. Lottheri 1516. 4.

— pro M. Marcello Quintoque Ligario ad Patres Conscriptos et Caium Cesarem orationes. Cracoviae, Matthias Scharffenberg 1528. 4.

— pro M. Marcello distributis omnibus membris ac locis c. paraphrasi Phil. Melanchthonis. Witebergae 1533. 8.

— — cum artificio et paraphrasi Phil. Melanchthonis et annotatt. Barthol. Latomi. Parisiis, Franc. Gryphius 1536. 4.

— cum dispos. et paraphr. Ph. Melanchthonis et tribus Epp. Ciceronis ad Marcellum. Antverpiae, apud Io. Steelsium, typis Io. Graphei 1537. 8.

— oratt. pro Marcello, Ligario et Deiotaro c. comment. Fr. Sylvii. Parisiis, Mich. Vascosanus 6. cal. Febr. 1537. 8.

— oratio pro Marcello cum lucubratt. Sylvii, Latomi, Melanchthonis et Luschi. Parisiis, Vascosanus 1539. 4.

— — cum not. Sylvii et Latomi et paraphr. Melanchthonis. Parisiis, Io. Lodoicus Tiletanus 1539. 4.

— — Parisiis, Prig. Calvarinus 1542. 8.

— — cum notis Georgii Merulae, Fr. Sylvii, B. Latomi, Ph. Melanchthonis, Iac. Bugelii, Ger. Bucoldiani et Ant. Luschi. Parisiis, Vascosanus 1547. 4.

— — c. Fr. Sylvii comment., arg. et annotatt. B. Latomi, artificio et paraphr. Ph. Melanchthonis illustrata. Parisiis, Prig. Calvarinus 1550. 4.

— pro M. Marcello. Parisiis, Wechel 1560. 4.

Catal. Bibl. Bern. T. I. p. 315.

— — cum explicatione Alb. Leniceri. Witebergae, Clemens Schleich 1580. 8.

— — cum comment. Claudii Minois nunc primum edito. Oratio pro Sylla. Francofurti 1584. 8.

— oratio pro M. Marcello. Additae sunt quinque praefationes in eandem orat. auctore Vincentio Blasio Garcia. Valentiae, apud Petrum Patricium 1589. 8.

— — explicata ab Alb. Lenicero. Witebergae, ex off. Cratoniana 1591. 8.

— oratio pro M. Marcello. Parisiis, apud viduam Io. Libert 1650. 4.

— — Ibid., apud Seb. et Gabr. Cramoisy 1655. 4.

* Petri Francii eloquentiae exterioris specimen alterum ad orat. Ciceronis pro Marcello accommodatum (*cum textu.*) Accedunt eiusdem de ratione declamandi orationes duae. Amstelaedami, apud Henr. Wetstenium 1699. 8.

ϵ * — oratio quae vulgo fertur pro M. Marcello. Recognovit, animadvv. selectas superiorum interpretum suasque adiecit Frid. Aug. Wolf. Berolini, Lagarde 1802. 8.

* — orationem pro M. Marcello νοθείας suscipione, quam nuper iniiciebat Frid. Aug. Wolfius V. C. liberare conatus est Olaus Wormius. Accessit oratiunculae interpretatio Danica. Havniae, Io. Frid. Schultzius 1803. 8.

Commentarius perpetuus et plenus in orationem Cic. pro Marcello. Cum appendice de oratione, quae vulgo fertur Cic. pro Ligario auct. Beni. Weiske. Lipsiae, Sommer 1805. et cum novo indice 1819. 8.

Additamenta nonnulla leguntur in Weiskii oratt. sel. Lipsiae 1807.

— orat. pro M. Marcello edidit I. D. G. Seebode. Brunsvigiae, Vieweg 1815. 8. mai.

Annotatt. nunquam sunt editae.

— oratt. pro Marcello et Ligario c. not. Gallicis. Parisiis, Maire-Nyon 1828. 12.

— discours pour Marcellus, expliqué en français suivant la méthode des collèges, par deux traductions. — — précédées du texte et accompagnées de notes explicatives. Par un ancien professeur. Paris, Delalain 1829. 8.

— oratio pro M. Marcello. Nouv. édition collationnée — — par V. Parisot et L. Liskenne. Paris, Poilleux 1832. 12.

Oratio pro T. Annio MILONE.

Ciceronis oratio pro T. Annio Milone. *s. l. et a.* 4. *Goth. f. 26. verss. 25. Incipit f. 1 a:* Inter orationes M. Tullij si qua ē quae ōlm aliarum pn̄ceps *et* quasi regina dici possit: haec ē: quae Miloniana dicit' *cet. In pag. adversa f. 2. incipit Oratio.*

Fortasse: Lovanii, Io. de Westphalia.

Hoc in volumine infrascripta opuscula continentur M. T. Ciceronis oratio pro Milone omnibus numeris absoluta. Compendium rhetorices ex Tulliano thesauro deductum ac concinnatum per Iac. Locher *cet.* Augustae impr. a Sylvano Otmar impensis Erhardi Sampachii 17. m. Novembr. 1517. 4.

Ciceronis oratio pro Milone. Lipsiae, per Wolfg. Monacensem 1517. Fol.

— — Lipsiae, Melch. Lotther 1521. 4.

— pro Tito Annio Milone oratio longe elegantissima diligenter emendata. Viennae Austriae, per Io. Singrenium 1522. 4.

— — c. Franc. Sylvii commentario et de arte dicendi in genere iudiciali. Parisiis, sub prelo Ascensiano 1526. ad Eidus Decembr. 4.

— — c. comment. Fr. Sylvii. Ibid. 1529. ad Idus Decembr. 4.

— — illustrata scholiis per Barth. Latomum. Parisiis, Franc. Gryphius 1535. 4.

— — cum dispos. Ph. Melanchthonis. Antverpiae, Io. Steelsius, typis Io. Graphei 1536. m. Novembr. 8.

— — Halae Suev. 1536. 8.

— — cum comment. Asconii et Sylvii et adnott. Melanchthonis, Latomi et Luschi et compendium de arte dicendi. Parisiis, Vascosanus 1537. 4.

— — scholiis Barthol. Latomi illustrata. Parisiis, Franc. Gryphius 1537. 4.

— — Q. Asconii Pediani et Fr. Sylvii commentariis, B. Latomi scholiis et Ph. Melanchthonis dispos. illustrata. Parisiis, Mich. Vascosanus 1539 et 1541. 4.

— — additis argumento, partitione et scholiis B. Latomi. Parisiis, Franc. Gryphius 1539. 4.

— Q. Asconii Pediani, Fr. Sylvii, Ph. Melanchthonis et B. Latomi commentariis illustrata. Parisiis, Io. Lodoicus Tiletanus 1539. 4.

— — Ph. Melanchthonis et B. Latomi annotatt. illustrata. Coloniae, her. Gymnici 1544. 8.

— — oratt. pro T. Annio Milone et pro L. Murena cum notis Ph. Melanchthonis et B. Latomi. Coloniae 1545. 8.

— — Asconii, Fr. Sylvii, Ph. Melanchthonis et B. Latomi commentariis illustrata. Parisiis, 1548. 4.

— — oratio pro T. Annio Milone (*sine commentario.*) Parisiis, apud viduam Mauricii a Porta 1548. 4.

Catal. Bibl. Bern. T. I. p. 315.

— — Viennae Austriae, Mich. Zimmermann 1557. 4.

— — Ph. Melanchthonis et B. Latomi artificio illustrata. Coloniae, (*sine typogr. nom.*) 1563. 8.

є — — c. notis Franc. Fabricii. Dusseldorpii 1569. 8.

— — c. notis Fr. Sylvii, Latomi, Amerbachi, Curionis. Parisiis, Th. Brumenius 1571. 4.

— — cum enarratione Iac. Crucquii. Antverpiae, Christoph. Plantinus 1582. 4.

† — oratio pro T. Annio Milone, Analysi logica, rhetorica, ethica, politica, historica a Marco Beumlero Tigurino illustrata. Spirae Nemetum, apud Bernardum Albinum 1586. 8. *p. 162.*

— — edidit Io. Pellicolius. Bergomi 1595. 4.

— oratio pro T. Annio Milone emendata. Francof. ad Od. Io. et Frid. Hartmann 1597. 8.

— oratio pro T. Annio Milone. Parisiis, vidua Io. Libert 1651. 4.

— — Lugduni, Molin 1678. 16.

є † — emendata et illustrata a Chr. Aug. Heumann. Hamburgi et Lipsiae, Langenhem 1733. 8.

— — cum analysi R. P. Martini du Cygne. Accedunt notae ex optt. comment. selectae. Avignon, Aubane 1815. 18.

є * — — cum adnotationibus et versione Italica Gasparis Garatonii. Bononiae 1817. ex typographia Franceschia. 8 mai.

є * — — orationem pro Milone a lacunis restitutam ex membranis palimpsestis bibl. R. A. Taurinensis Athenaei edidit Amedeus Peyron: (in eiusdem Fragmm. Oratt. Cic.) Stuttgardiae 1824. 4.

є * — oratio pro T. Annio Milone redintegrata et ad optt. Codd. fidem emendata. Cum integro commentario Gasp. Garatonii selectisque Ferratii, Peyronii et aliorum adnotationibus, quibus suas addidit Io. Gasp. Orellius. Lipsiae, Gerh. Fleischer 1826. 8.

Cfr. Görenz in Iahnii Annal. 1826. V. I. p. 327. C. Beier in Diar. Schol. 1826. P. II. N. 49.

— discours pour Milon, expliqué en français suivant la méthode des collèges, par deux traductions etc. précédées du texte pur et accompagnées de notes explicatives par E. L. Frémont. Paris, Delalain 1829. 12.

— — texte en regard avec deux traductions, l'une interlinéaire et l'autre correcte; par E. Boutruy. Paris, Ponce 1829. 8.

Oratio pro L. MURENA.

Ciceronis oratio pro L. Murena cum commentario Franc. Sylvii. Parisiis, apud Badium 1532. m. Septembr. 4.

— — una cum adnotatt. Ph. Melanchthonis ac Barthol. Latomi. Coloniae (*apud Cratonem Mylium*) *s. a.* 8. *f. 39. non num.* et Coloniae, Gymnicus 1540. 8.

— — annotationibus Barth. Latomi illustrata. Parisiis, Franc. Gryphius 1538. 4.

— — cum commentario Ioach. Camerarii. Basileae 1542. 8.

— — c. notis B. Latomi. Parisiis, Io. Lodoicus Tiletanus 1545. 4.

— — annotationibus B. Latomi illustrata. Parisiis, Th. Brumenius 1579. 4.

— oratt. II. pro Murena et Rabirio emendatae cum scholiis Io. Schosseri. Francofurti ad Viadr. 1594. 8.

Orationes PHILIPPICAE in M. Antonium.

Ciceronis Philippicae in M. Antonium ex recognitione Io. Antonii Campani. *s. l.* (*Romae*) Udalricus Gallus (*circa a. 1470.*) 4 mai. *f. 112. verss. 32. Sine sign. cust. et num. Incipit in pag. aversa fol. 1. Epistola editoris:* Campanus Senensi meo salutem. M. Tullium *cet. fol. 2 a. incipit oratio 1:*: (A)NTEQVAM DE REPV — . *Finit in pag. aversa fol. penultimi his versi.:*

Anser Tarpeii custos Iouis: unde q͡ alis ‖ Constreperes Gallus decidit: ultor adest ‖ Udalricus Gallus: ne quem poscant' in usum ‖ Edocuit pennis nil opus esse tuis. ‖ Imprimit ille die quantū non scribit' anno ‖ Ingenio haud noceas: omnia vicit homo. ‖ *fol. ult. indicem exhibet.* RR.

Sex illi versus reperiuntur in omnibus editt. a Campano curatis, qui medio anno 1469 Udalrici Han officinae praeesse coepit, donec is mense Aprili 1471 in Germaniam reverteretur. Hoc igitur temporis spatio Philippicae publici iuris factae sunt. Post illam profectionem aliam clausulam habent libri ab eo typis excusi. Cfr. Audiffredi Catal. Rom. Edd. p. 35.

— facundissimi rhetoris orationum, que demosthenis imitatione philippice dicuntur. *s. l. et a.* Fol. *In pag. aversa eiusdem folii:* Petrus Folicus lectori S. P. D. — R.

Eadem, ut videtur est editio, cuius infra Philippica prima recensebitur.

— — Romae, Conr. Suueynheym et Arn. Pannartz. 1472. Fol.

Memoratur quidem in Catal. Bibl. Harleianae T. I. p. 246. et T. III. p. 68., sed a nullo bibliographo adhuc reperta est.

— in M. Antonium orationes quae Philippicae nuncupantur. Venetiis, Io. de Colonia nec non Io. Manthen de Gherretsheim 1474. 4 mai. *f. 84. verss. 34. Sign.* a—l. R.

— orationes Philippicae cum enarrationibus Franc. Maturantii. Vicentiae per Henricum de Sancto Ursio 1488. 9. m. Iunii. Fol. *f. 102. Pag. adv. fol. 1. alba: in pag. av.* Epistola editoris ad Io. Mariam Aureolum. *F. 2. incipiunt* Franc. Maturantii enarrationes in Cic. Philippicas. *Pag. adv. f. 3. incipit contextus.* R. (*Guelferbyti.*)

— Philippicae. Francisci Maturantii enarratt. in Philippicas. Venetiis, Io. de Tridino 1494. 22. Mart. Fol. *f. 78 non num. Sign.* a—m. (*Gottingae.*)

Repetitio praecedentis.

— — Venetiis, Barthol. de Zanis 1499. Fol.

— cum annotatt. Phil. Beroaldi et Maturantii. Parisiis, per Nic. de Pratis 1509. 13 Kal. Nov. Fol.

† — Philippicae. Florentiae, Philippus Iunta 1515. mense Sept. 8. *f. 108.*

Editor Nic. Angelius Bucinensis.

— orationes Antonianae s. Philippicae. Coloniae apud Heron. Alopecium. 1522. 4.

Commentarii Philippicarum cum annotatt. G. Trapezuntii, Phil. Beroaldi et Maturantii recogniti (*cum textu.*) Parisiis, Io. Parvus *s. a.* 4.

ϵ * Philippicae M. T. C. diligentissime ad exemplar fidelius repositae, et tribus commentariis, Maturantii, Philippi Beroaldi, Georgii Trapezuntii, et scholiis Ascensii — — illustratae. Parisiis sub prelo Ascensiano pridie Nonas Octob. 1529. 4.

„Philippicas ad vetus e bibliotheca divi Victoris exemplar contuli et in sexcentis locis integritati pristinae restitui." Ascensius in Praefat.

— — diligentissime ad exemplar fidelius repositae et quinque commentariis, Maturantii, Beroaldi, Trapezuntii, Hegendorphini, Sturmii et scholiis Ascensii et ind. illustratae. Parisiis, Mich. Vascosanus 1537. 4.

— — Philippicae oratt. Parisiis, Franc. Gryphius 1543. 4.

* — — summa diligentia emendatae ac restitutae, et comment. Franc. Maturantii, Georgii Trapezuntii, Philippi Beroaldi, Io. Sturmii, Barth. Latomi, Christoph. Hegendorphini, et quibusdam etiam maxime insignibus Hieronymi Ferrarii* observationibus illustratae. Ibid., Mich. Vascosanus (*nonnulla exemplaria, ut meum: Imprimebat* Michaël Vascosanus sibi et Ioanni Reigny.) 1544. 4.

— Philippicae oratt. Parisiis, Vascosanus 1550 (?). 4.

— — a Caelio Secundo Curione post omnium castigationes diligentius emendatae et novis iisque perpetuis explicationibus illustratae. His access. orationes quatuor ex Dione eodem Caelio Secundo Curione interprete et explicatore. Basileae, Hieron. Frobenius et Nic. Episcopius 1551. Fol.

ϵ — — a M. Antonio Mureto emendatae et illustratae. Parisiis, Gabriel Buon 1562. 4. R. (*Bernae.*)

ϵ — — Philippicae et oratt. pro Fonteio, pro Flacco, in Pisonem. Omnes ex antiquissimo libro a Gabriele Faërno emendatae una cum eiusd. annotationibus. Romae, Vincent. Luchinus 1563. 8. *f. 7. non num. Praef. f. 1. album, f. 178. f. 2. alba. f. 62. et f. 16. non num. Emendatt. Faërni.* R. (*Bernae.*)

De Faërno eiusque hac cura dignus est qui legatur Petrus Victorius Epistolarum Lib. V. Ed. Florent. 1586. p. 112.

— **Philippicae oratt. XIV. cum Pauli Manutii argumentis et commentariis recensuit, praefatus est et indices locupletiss. adiecit I. Friedl. Stubelius. Lipsiae 1738. 8.**

∈ * — — **textum ad Cod. Vaticani aliorumque librorum optt. fidem castigavit, notis varior. Ed. Graevianae aliorumque interpretum, integro Gasp. Garatonii commentario nondum edito et suis animadvv. instruxit, denique Manutii commentarium et indd. adiecit Gregor. Gottl. Wernsdorf. Lipsiae, G. Fleischer 1821—22. 2. Vol. 8.**

Cfr. Diar. crit. Lips. 1822. N. 55 et 56. Diar. Ien. 1821. N. 288 et 1822 Suppl. N. 120. Non semper satis diligens in rebus criticis fuit Wernsdorfius, eo tamen nomine bene de Cicerone meritus, quod nobis servavit Garatonii commentarium, qui sine eius opera etiamnunc Bononiae delitesceret.

* — — **textum ad fidem Cod. Vaticani castigavit et potiore lectionis varietate subnotata in usum schol. edidit Gregor. Gottl. Wernsdorf. Lipsiae, Hartmann 1825. 8 mai.**

In hac quoque minore Editione desideramus debitam accurationem.

— — **accurate emendatas e Cod. Vaticano cum integra varietate Edd. Mureti, Faërni, Lambini, Graevii, Ernestii, Schütz ii et Wernsdorfii reliquaque selecta edidit Io. Casp. Orellius. Accedunt epistolae post Caesaris interitum scriptae cum var. lectt. Turici, typis Orellii Fuesslini et Socc. 1827. 8 mai.**

Marci Tullii Ciceronis facūdissimi rhetoris orationū. que demosthenis imitatiōe philippice dicuntur. Philippica prima. *s. l. et a. (Lipsiae)* **Fol.** *Goth. f. 8. verss. 24. In pag. adversa fol. 1. Index, quem exhibuimus. In pag. aversa* **Petri Folici Ep. ad lectorem.** *f. 2 a. incipit contextus.*

— **Philippica prima et secunda. Parisiis, Io. Libert 1646. 4.**

— **oratio Philippica secunda übersetzt und mit einem nach Handschriften berichtigten Texte begleitet von G. G. Wernsdorf. Leipzig, G. Fleischer 1815. 8 mai.**

* — — **annotatt. in us. schol. illustrata ab Henr. Arn. Guil. Winckler. Marburgi, Krieger 1829. 8.**

— — **ad optt. libr. fidem emendata et in us. schol. separatim edita ab Car. Henr. Frotschero. Lipsiae, C. H. Reclam 1833. 8.**

— **Philippica tertia. Parisiis, Io. Libert 1643. 4.**

— — **quarta. Ibid., id. 1640. 4.**

— — **quinta. Ibid., id. 1627. 4.**

— — **sexta. Ibid., id. 1626. 4.**

— — **septima. Ibid., id. 1640. 4.**

— — **octava. Ibid., id. 1612. 4.**

— — **nona. Ibid., id. 1628. 4.**

— — **decima et undecima. Ibid., id. 1623. 4.**

— — **duodecima. Ibid., id. 1619. 4.**

— — **decima tertia. Ibid., id. 1630. 4.**

— — **decima quarta. Ibid., id. 1618. 4.**

— — — **cum arg. notisque Lat. ad us. schol. Parisiis, A. Delalain 1828. 12.**

— Philippica quarta, septima et pro lege Manilia. Magdeburgi, typis heredum Io. Mülleri 1669. 8.

Oratio in L. PISONEM.

Ciceronis in L. Pisonem oratio. Lipsiae, ex aedibus Lottheranis 1516. Fol. *f.* 20. *non num.* *Sign.* A—D.

— — Parisiis, Franc. Gryphius 1537. 4.

— — Q. Asconii Paediani commentariis illustrata. Parisiis, Mich. Vascosanus 1538. 4.

— — Q. Asconii Paediani et Iac. Omphalii commentariis illustrata. Ibid., id. 1544. 4.

Etiam in Faërni Ed. Philipp. Romae 1563. 8.

Oratio pro Cn. PLANCIO.

Ciceronis oratio pro Cn. Plancio cum Fr. Sylvii commentariis. Parisiis, sub prelo Ascensiano 3. cal. Decembr. 1531. 4.

— — cum comment. Sylvii et Latomi. Parisiis, Mich. Vascosanus 1539. 4.

— — Lugduni 1560. 4.

є * Gasp. Garatonii ad Ciceronis orat. pro Cn. Plancio ex opt. Cod. Bavarico curae secundae. Bononiae, ex typogr. Franceschia 1815. 4 min.

є * — oratio pro Cn. Plancio ex optt. Codd. fide emendata. Cum integro commentario Gasp. Garatonii selectisque scholiastae Ambrosiani reliquorumque interpretum adnotatt., quibus suas addidit Io. Casp. Orellius. Lipsiae, G. Fleischer 1825. 8 mai.

Cfr. Görenz in Iahnii Annal. 1826. p. 317—327. Bake in Bibl. crit. novae T. III. p. 57—88.

є * — — ad optumorum Codd. fidem emendavit et interpretatt. tum aliorum, tum suis explanavit Eduardus Wunder. Lipsiae, sumpt. Hartmanni 1830. 4.

Editio critica, egregia.

Oratio de PROVINCIIS CONSULARIBUS.

Ciceronis oratio de provinciis consularibus. Parisiis, Mich. Vascosanus 1539. 4.

* — — de provinciis consularibus oratio. Parisiis, Lud. Grandinus 1549. 4.

— — Parisiis 1554. 4.

Catal. Bibl. Bern. T. I. p. 315.

— — c. notis Franc. Fabricii. Dusseldorpii 1569. 8.

Novam Academiam Turici Helvetiorum iuventuti litterarum studiosae Kalendis Maiis M. DCCC. XXXIII. aperiundam ex decreto Quindecimvirorum scholis regundis indicit Io. Casp. Orellius. Inest M. Tullii Ciceronis de provinciis consularibus oratio e Codd. emendata. Turici, typis Orellii Fuesslini et Socc. 1833. 4.

Ego et Baiterus emendavimus hanc orat. e duobus Codd. Bernensibus, Erfurtensi et Dresdensi.

Oratio pro P. QUINTIO.

Ciceronis oratio pro P. Quintio cum comment. Franc. Sylvii. Parisiis, Iod. Badius Ascensius 1535. 4.

In Catal. Bibl. Mus. Britannici prior affertur Editio cum F. Sylvii comment. Parisiis 1532. 4.

— — Parisiis, Franc. Gryphius 1537. 4.

— — Franc. Sylvii argumento et Barthol. Latomi scholiis illustrata. Parisiis, Mich. Vascosanus (*in aliis exemplaribus:* Io. Lodoicus Tiletanus:) 1543. 4.

— — Parisiis, Vascosanus 1544. 4.

— — cum Sylvii argumento. Parisiis, apud viduam Mauricii a Porta 1548. 4.

— — Parisiis 1553. 4.

Catal. Bibl. Bern. T. I. p. 315.

— — Lugduni, Theobaldus Paganus 1560. 4.

— oratt. pro P. Quintio et S. Roscio Amerino cum scholiis Io. Schosseri. Francofurti ad Viadrum, Io. Hartmann 1601. 8.

Iacobi Facciolati exercitationes in duas priores Cic. oratt. Patavii, typis Seminarii apud Io. Manfrè 1723. 8.

* — — (*Index ut in praeced.:*) Editio altera, cui adiecta est Epistola ad Quinctum Fratrem, Asiae praetorem, de ratione regendae provinciae. Ibid., id. 1731. 8. mai.

Oratio pro C. RABIRIO.

Ciceronis oratio pro C. Rabirio cum comment. Franc. Sylvii. Parisiis, sub prelo Ascensiano 1532. 4.

— — oratio pro C. Rabirio perduellionis reo cum Fr. Sylvii comment. et artificio. Parisiis, Mich. Vascosanus 1538. et 1545. 4.

— — Petri Rami praelectionibus illustrata. Parisiis, ex typogr. Matth. Davidis 1551. 4.

— pro Rabirio perduellionis reo ad Quirites oratio. Valentiae, Io. Mey 1551. 8.

Editor Andreas Semperius.

— — cum Adr. Turnebi commentario. Parisiis, Adr. Turnebus 1553. 4.

— — Petri Rami praelectt. illustrata. Parisiis, Thomas Richardus 1556. 4.

— — oratio pro C. Rabirio. Coloniae, Maternus Cholinus 1562. 8.

— — Rostochii, St. Myliander 1563. 8.

— — in Petri Rami Praelectt. in octo Oratt. consulares. Basileae, Perna 1575. 4.

— — Parisiis 1580. 4.

Catal. Bibl. Bern. T. I. p. 315.

† — — in Adr. Turnebi Opusculis. Heidelbergae, Comelinus 1596. 8. et in Turnebi Opp. Argentorati 1600. Fol. T. I. p. 1. seq.

Cfr. in Indice Edd. librorum de Legibus.

Oratio pro C. RABIRIO POSTUMO.

Ciceronis oratio pro C. Rabirio Postumo cum commentario Io. Tislini. Parisiis, Io. Lodoicus Tiletanus 1536. m. Octobr. 4.

— — Parisiis, Mich. Vascosanus 1537. (*in fine:* 1538.) 4.

∈ — — cum notis Andreae Patricii. Cracoviae 1582. 4.

— — cum notis Frid. Ceruti. Veronae 1589. 8.

Orationes post REDITUM in Senatu et ad Quirites.

Ciceronis oratio ante exilium, post reditum ad Quirites cum argumentis singulis Io. Sturmii. Parisiis, Franc. Gryphius 1538. 4.

— — oratt. tres ante exilium, ad populum et equites, cum notis Myliandri (*Werdmülleri*) Tigurini; post reditum in senatu cum schol. Iac. Bugellii; item altera ad Quirites cum scholiis Barth. Latomi, additis Xichonis Polentoni et Io. Sturmii argumentis. Parisiis, Mich. Vascosanus 1540. 4.

— oratt. tres ante exilium, post reditum in senatu et altera ad Quirites cum argumentis singulis Io. Sturmii. Parisiis, impr. per Sim. Colinaeum impensis Nic. Billequo 1541. 4.

— oratio ante exilium et post reditum cum argumentis Io. Sturmii. Parisiis, Io. Lodoicus Tiletanus 1547. 4.

— — (*Index, ut a. 1540.*) Parisiis, Th. Richardus 1549. 4.

— oratt. tres ante exilium, post reditum in senatu et ad Quirites cum arg. Io. Sturmii. Parisiis, Prig. Calvarinus 1550. 4.

Benedicti Herbesti Neapolitani orat. Cic., quam ad Quirites post suum ab exilio reditum habuit explicatio. (*c. textu*). *s. l. et typogr. nom.* (*Francofurti, Egenolph.*) 1560. 8.

Ciceronis oratio ad Quirites post reditum ab exilio explicata ab Alb. Lenicero. Witebergae, Schwertel 1572. 12.

— parallele Dankreden an das Volk und an den Senat nach einem genau berichtigten lat. Text, in das Deutsche übersetzt und mit einem Commentar von Benj. Weiske (*mit dem lat. Texte.*) Leipzig, Fr. Fleischer 1800. 8. mai.

— Rede an den Senat nach seiner Zurückkehr mit einem Commentar versehen von Franz Christoph Frenzel. Soest 1801. 8.

Programma hoc non continet nisi octo priora capita. Wolfii Ed. vide supra in Oratt. selectt. p. 249.

∈ * — oratio post reditum in Senatu. Cum notis Io. Marklandi, I. M. Gesneri, F. A. Wolfii, P. Manutii, Gasp. Garatonii, aliorum edidit et ab iniectis suspicionibus defendit Io. Aug. Savelius (*Savels*). Coloniae ad Rhenum, Petr. Schmitz 1830. 8. mai.

„*Impar congressus Achilli.*" Cfr. Diar. crit. Lips. 1833. Suppl. p. 105. seqq.

ORATIO PRO S. ROSCIO AMERINO.

Ciceronis oratio pro S. Roscio Amerino cum comment. Franc. Sylvii. Parisiis, sub prelo Iodoci Badii-Ascensii ad cal. Sept. 1530. 4.
— — Ibid., id. 1532. m. Octobr. 4.
— — Ibid., id. 1534. ad cal. Maii. 4.
— — annotatt. Barth. Latomi illustrata. Parisiis, Franc. Gryphius 1535. et 1537. 4.
— — Guarini Veronensis, Franc. Sylvii commentariis, Phil. Melanchthonis et Barth. Latomi scholiis et artificio rhetorico illustrata. Parisiis, Mich. Vascosanus 1541. 4.
— — Ibid. 1544. 4.
— — Barth. Latomi artificio rhetorico explicata. Parisiis, apud Thomam Richardum 1549. 4.
— — cum schol. Barth. Latomi. Parisiis, Prig. Calvarinus 1550. 4.
— — Parisiis 1555. 4.
Catal. Bibl. Bern. T. I. p. 316.
— — Parisiis, Franc. Gryphius 1561. 4.
Ibidem.
† Analysis dialectica et rhetorica orationis pro S. Roscio Amerino ad praeceptiones Petri Rami et Audomari Talaei accommodata. Per Marcum Beumlerum. Spirae Nemetum, apud B. Albinum 1583. 8. *pag.* 230. (*cum contextu.*)
— — Coloniae, *s. a.* 8.
— — Francofurti ad Viadrum, Io. Hartmann 1597. 8.
— — Parisiis, Maire-Nyon 1828. 12.

ORATIO PRO Q. ROSCIO COMOEDO.

Ciceronis pro Q. Roscio Comoedo fragmentum cum Franc. Sylvii Ambiani commentariis. Parisiis, Ascensius 1532.
— — Ibid. 1544. 4.
— — Ibid., Io. Lodoicus Tiletanus 1545. 4.

ORATIO PRO P. SESTIO.

Ciceronis oratio pro P. Sestio. Parisiis, Mich. Vascosanus 1538. 4.
— — Ibid., Franc. Gryphius 1538. 4.
— — Parisiis 1551. 4.
Catal. Bibl. Bern. T. I. p. 316.
* — — In usum schol. cum commentariis edita ab Ottone Mauritio Müllero. Addita est M. T. C. oratio pro Milone ex recens. Orellii cum Asconii Pediani commentationibus. Coeslini, Hendess 1827. 8.

Cfr. Wunder in Iahnii Annal. 1827. Vol. 3. Fasc. 3. p. 123—175. Diar. crit. Hall. 1832. N. 215. 216. O. M. Mülleri Observatt. de vi et usu verborum quorundam Latinorum. Coeslini 1828. 4. ° Eiusdem ad Cic. orat. pro Sestio Curae secundae. Coeslini 1831. 8. Vide supra Orat. pro CAELIO.

* — — oratt. pro P. Sextio et pro lege Manilia. Für Schulen bearbeitet von I. K. W. Lotzbeck. Baireuth, Grau 1829. 8.

є * — — pro P. Sestio oratio. Cum varietate Ascensianae secundae, Ascensianae tertiae, Hervagianae, Naugerianae, Ernestianae et Madvigii emendationibus in usum lectionum tertium edidit Io. Casp. Orellius. Turici, ex officina Gessneriana 1834. 4. mai.

Oratio pro P. SULLA.

Ciceronis oratio pro P. Sylla cum Franc. Sylvii commentariis. Parisiis, sub prelo Ascensiano 1531. ad nonas Martias. 4.

— — Parisiis, Io. Roigny 1534. 4.

— oratt. pro Sylla et Corn. Balbo. Parisiis, Rob. Stephanus 1537. 4.

— oratio pro Sylla cum argumento. Parisiis, Franc. Gryph. 1539. 4.

— — Parisiis, Io. Lodoicus Tiletanus 1541. 4.

— — Ibid., Mich. Vascosanus 1544. 4.

— — Parisiis 1553. 4.

Catal. Bibl. Bern. T. I. p. 316.

Commentarius in orat. Cic. pro P. Sylla per Claud. Minoëm. Eiusd. comment. in orat. pro M. Marcello nunc primum in lucem editus (*cum textu*). Francofurti, Wechel 1584. 8.

* Ciceronis oratio pro P. Sulla. Recognovit et potiorem lectionis diversitatem adiecit Carolus Henr. Frotscher. Lipsiae, Baumgaertner 1831. 8. min.

Adiungenda sunt: * Doctissimorum interpretum commentaria in M. T. C. orationem pro P. Sulla. Post Gaspar. Garatonium denuo edidit, integras Ernestii, selectas Beckii, Schuetzii, Wolfii, Matthiae suasque adnotationes adiecit C. H. Frotscher. Lipsiae, Goescheniana libraria 1832. 8. mai.

Oratio pro M. TULLIO.

Vide supra pag. 252. sq.

є * Ciceronis orationis pro M. Tullio quae exstant cum commentariis et excursibus Ph. Eduardi Huschkii. In Imman. G. Huschkii Analectis litterariis. Lipsiae, C. H. F. Hartmann 1826. 8. pag. 77—290.

* — orationis pro M. Tullio fragmenta. Cum supplementis virorum doctorum brevique adnotatione et indice Latinitatis in usum scholarum recudenda curavit Ernestus Iulius Richter. Norimbergae, typis Riedelianis 1834. 12.

Oratio in VATINIUM.

Ciceronis oratio in Vatinium. Parisiis, Vascosanus 1538. et 1543. 4.

Antonii Goveani in M. T. C. orationem in Vatinium commentarius (*cum textu*). Parisiis, Io. Lodoicus Tiletanus 1542. 4.

Etiam in † Goveani Opp. Roterodami 1766. Fol.

— — cum arg. Xiconis Polentoni et scholiis Barth. Latomi. Parisiis, Mich. Vascosanus 1553. 4.

— — cum scholiis Barth. Latomi. Parisiis 1560. 4.

Catal. Bibl. Bern. T. I. p. 316.

— oratio in Vatinium, Parisiis, Th. Brumenius 1587. 4.

Orationes VERRINAE.

Ciceronis orationes in C. Verrem. Bononiae, Bazalerius de Bazaleriis 1490. Fol. *f. 67.*

— — Venetiis, Barthol. de Zanis 1496. 26. m. Ian. Fol. *f. 50.*

— — Ibid., id. 1499. 13. m. April. Fol.

Hae duae Edd. proprie constituunt partem eiusdem typographi Editionis Oratt. omnium.

— — Venetiis, Christoph. de Pensis 1506. 15. m. Zenarii.

* — Verrinae. Florentiae, Phil. Iunta 1515. m. Ian. 8. *f. 216.* R.

Editor Nicolaus Angelius Bucinensis.

— actionum in Verrem libri septem praepositis argumentis Asconii et Latomi in singulas partitionibus. (*Parisiis*) apud Petrum Gaudoul 1532. 8.

Maittaire T. II. p. 774.

— actt. in Verrem libri septem additis argumentis Asconii et partitt. B. Latomi. Parisiis, Fr. Gryphius 1535. et 1538. 4.

— — cum argumentis Asconii Pediani in quatuor priores et partitt. B. Latomi in singulas actiones. Parisiis, Io. Lodoicus Tiletanus 1545. 4.

* — Verrinae ex rec. et cum animadvv. Io. Christoph. Harles. Acced. Asconii Pediani comment. Erlangae, Palm 1784—85. 2 Vol. 8.

— — ex rec. Io. Aug. Ernesti. Hafniae, Schubothe 1804. 8.

* — Verrinarum libri septem. Ad fidem Codd. manu scriptorum recens. Car. Timoth. Zumptius. Adiecta est diversitas lectionis Ernestianae. Berolini, Dümmler 1830. 8.

ϵ * Verrinarum libri septem. Ad fidem Codicum manu scriptorum recensuit et explicavit Car. Timoth. Zumptius. Ibid., id. 1831. 8.

Ex dono clariss. Editoris possideo splendidum exemplar in charta maiore, forma quadruplicata. Cfr. Diar. crit. Hall. 1832. N. 135—137. Iahnii Annal. 1833. Vol. 6. Fasc. 4. p. 355—374.

— actionum in Verrem libri quatuor priores cum comment. Asconii, Sylvii, Hegendorphini et Latomi. Parisiis, Mich. Vascosanus 1539. 4.

Accusationum in C. Verrem liber primus (qui divinatio dicitur) oratio quarta cum interpretatione Hispana et scholiis Petri Simonis Aprilei (*Abril*). Caesaraugustae, exc. Petr. Sanchez Ezpeleta 1574. 8.

— Ed. repetita: Valentiae, Lucas 1761. 8.

— in Verrem Lib. I., qui Divinatio dicitur, cum argumento Asconii Pediani. Parisiis 1600. 4.

Catal. Bibl. Bern. T. I. p. 316.

— — liber tertius. Parisiis, Mich. Vascosanus 1544. 4.

— — liber quartus. Ibid. 1544. 4.

є — accusatio in Verrem (*lib. IV. et V.*) cum Petri Nannii scholiis et castigationibus. Lovanii 1546. 4. R. (*Bernae.*)

— Verrina sexta: Io. Sturmii in eandem Rhetoricae παρατηρήσεις. Argentorati, Ios. Rihelius *s. a.* 8.

Praefatio data est Cal. Iun. 1565.

— in Verrem decima. Parisiis 1554. 4.

Catal. Bibl. Bern. T. I. p. 316.

* — — liber quartus de signis cum selecta diversar. lectt. notatione in us. schol. curavit Nic. Godofr. Eichhoff. Giessae, Heyer 1825. 8.

— — Editio stereotypa. Parisiis, Belin-Mandar 1827. 18.

— — discours contre Verrès sur les statues expliqué en français suivant la méthode des collèges, par deux traductions — — précédées du texte pur et accompagné de notes explicatives. Traduction de M. de Wailly, revue par E. L. Frémont. Paris, Delalain 1829. 12.

— — liber quintus. Parisiis, Vascosanus 1544. 4.

— accusationis in C. Verrem liber quintus de suppliciis — expliqué en français suivant la méthode des collèges, par deux traductions — — — précédées du texte pur, et accompagné de notes explicatives par Réné Pugin. Paris, Delalain 1829. 12.

є * — accusationis in C. Verrem liber quintus de suppliciis. E novis collationibus Codd. Regii et Leidensis, item e palimpsesto Vaticano et Cod. Sangallensi denuo emendavit atque in schol. usum edidit Io. Casp. Orellius. Lipsiae, Weidmann 1831. 8.

Palimpsesti Vaticani fragmenta edidit Angelus Maius in * Clarissimorum Auctorum e Vaticc. Codd. editorum Tomo secundo. Romae, typis Vaticanis 1828. 8.

EPISTOLAE.

Ciceronis opera epistolica. Parisiis, in aedibus Ascensianis 6. cal. Decembr. 1511. Fol. *f. 11. Praef. et f. 181.*

Non est nisi pars epistolica Ed. Ascens. primae Opp. omnium.

— — Ibid., Io. Parvus et Iodoc. Badius. *In fine:* In aed. Ascensianis ineunte Ian. 1522. *f. 11. Praef. et f. 181.*

Pars Ed. Ascens. sec. Opp. omnium.

— — Ibid., in aedibus Ascensianis 1527. Fol.

Audiffredi Catal. bibl. Casanat. T. II. P. 1. p. 281. Cum ego possideam eiusdem anni Ed. tertiam Ascensianam opp. rhetoricorum, nolim equidem cum Schweigero dubitare de hac Epp. Editione.

— epistolae quotquot supersunt ad exemplar Londinense editae. Berolini, Haude 1747. 3 Partes 8.

Curavit I. P. Miller.

— epistolae, quae supersunt, omnes ex rec. Gronovii cura I. A. Ernesti. Halae, Orphanotr. 1757. 8.

— epistolae, quae supersunt, omnes secundum optimas novissimasque Editiones. Mannhemii, Löffler 1808—11. 5 Vol. 8.

∈ * — epistolae quae extant omnes ad Atticum, ad Quintum fratrem et quae vulgo ad familiares dicuntur, ordine chronologico dispositae. Recensuit, selectisque superiorum interpretum et suis animadverss. illustravit Ch. God. Schuetz. Halae, Hemmerde 1809—12. 6 Vol. 8. mai.

* — — epistolae ad Atticum, Q. fratrem, ad Familiares temporis ordine dispositae a G. H. Lünemanno. Gottingae, Deuerlich 1820—22. 4 Vol. 8. min.

Sequitur Schuetzium; insunt tamen ipsius Lünemanni coniecturae nonnullae haud inscitae.

— — temporis ordine dispositae cura F. Xav. Schönberger. Viennae, Geislinger 1813—14. 4 Vol. 8.

— — epistolae (*omnes*). Londini, Baldwin 1823. 3 Vol. 18. (*Regents Edition.*)

∈ * — — epistolae, quae exstant, omnes. Quae vulgo Ciceronis et M. Bruti feruntur mutuae epistolae, temporum ordine dispositae curante Francisco Bentivoglio. (Lettere di M. T. Cicerone disposte secondo l'ordine de' tempi traduzione di Antonio Cesari.) Mediolani, Stella 1826—29. 8 Vol. 8 mai.

Usus est V. C. Codd. maxime Ambrosianis.

Epistolae ad FAMILIARES.

Ciceronis epistolae ad Familiares. Fulginii, Emilianus de Orfinis et Io. Numeister. *s. a.* (*circa a. 1470.*) Fol. min. *f. 243.* (*242. Dibdin.*) *verss. 29. Incipit pag. adv. fol. primi:* M. TVL. CICERONIS AD. P. LENTV *cet. In fine versus sex:* Emilianus auctor fulginas: et fratres una ‖ Ignenio (*sic*) preſtante uiri. Numeister et auctor ‖ Iohannes almanus recte qui plura peregit ‖ Tulli ducenta ſuper preſſere volumina recte ‖ Que uiſerat probus epiſcopus alerienſis ‖ Fulginei acta uides et laribus Emiliani. RRR.

Repetitio Ed. Romanae a. 1469.

† — — *s. l. et a.* Fol. *f. 125. verss. 42. Incipit f. 1 a. vers. prim.* (*e*)Go omni officio ac potius pietate erga te caeteris satiſfacio. *Vers. ult. eiusd. pag. finit:* et Caninii Tribuni. *Vers. ult. f. 124. finit:* effoeminatiſſimi animi. RRR.

Cfr. nos in Iahnii Annal. 1826. V. II. p. 235. Exemplari bibl. Academiae Turicensis deest folium ultimum. Videtur impr. ante a. 1475.

— *s. l. et a.* Fol. *Verss. 38. Sine sign. cust. et num. fol. Incipit f. 1 a.:* M. Tullij CICERONIS Epiſtularum (*sic*) familiarium Liber primus Incipit ad lentulū pro cōsulē. M. T. C. P. Lent. Pro cōſuli Salutē dicit. *Finit in pag. aversa fol. ult.:* Tullius ingenua preſulgens mente ſolebat ‖ Has Cicero claris mittere patricijs ‖

Marco refpondent multa quos arte notarat ‖ Eloquium prifcis fummo in honore fuit. (*Lovanii, Io. Veldener.*)

Cfr. Editionem tertiam s. l. et nom. typogr. anni 1471. Alterultra alterius est repetitio. Typi iidem sunt, quibus usus est hoc in libro: Formulae quaedam epistolares puerorum captui non abfimiles. Lovanii, Io. Veldener 1476. Fol.

— epistolae familiares. Mediolani *s. a. Char. Rom. Sine sign. cust. et num. fol.*

Typi similes sunt iis, quibus usus est Antonius Zarotus. Cfr. Catal. Bibl. Reg. Lond. T. II. p. 167.

— — Romae, Conr. Suueynheym et Arn. Pannartz **1467.** 4. mai. *f.* **246.** (**244.** *Dibdin.*) *verss.* **31.** *Versus primus fol. primi:* (*e*)Go omni offitō ac potius pietate. *In fine:* Hoc Conradus opus fuueynheym ordine miro ‖ Arnoldufque fimul pannarts una aede colendi ‖ Gente theotonica: romae expediere fodales ‖ In domo petri de Maximo. M.CCCC.LXVII. RRR.

Editio princeps longe rarissima; primusque liber Romae excusus a typographis illis Germanicis. Huius et seq. Ed. nonnisi 550. exemplaria iunctim sunt impressa.

— — Io. Andreas episc. Aleriensis recognovit. Romae, Conr. Suueynheym et Arn. Pannartz. prid. non. Novembr. **1469.** Fol. *f.* **160.** (**161.** *Dibdin.*) *verss.* **38.** *f.* **1** *a. versus primus:* M. Tul. Ciceronis ad P. Lentulū Imperatorē Po. Ro. Epiftolaꝝ. *In fine noti tres versus:* Aspicis illustris lector quicunq; libellos *cet.* RR.

Contextus admodum differt a contextu Ed. praecedentis. Graeca absunt.

— — Venetiis, Io. de Spira **1469.** Fol. *f.* **125.** *verss.* **40** *et* **41.** *f.* **1** *a. incipit:* (*e*)Go omni officio ac potius pietate erga te caeteris satisfacio. *Vers. ult. eiusd. pag. finit:* propterea q dies magna. *Finit in pag. aversa folii ult. quattuor his versibus:* Primus in Adriaca formis impressit aenis ‖ Vrbe Libros Spira genitus de ftirpe Iohannes ‖ In reliquis sit quanta uides fpes lector habenda ‖ Quom labor hic primus calami fuperauerit artem. M.CCCC.LXVIIII. RR. (*Gottingae et Basileae.*)

Absunt Graeca. Primus liber Venetiis excusus primaque Io. Spirensis cura.

— — Venetiis, Io. de Spira **1469.** *f.* **135.** *verss.* **41.** Fol. *Incipit:* M. TVLLII CICERONIS EPISTOLARVM ‖ FAMILIARIVM LIBER PRIMVS INCIPIT AD ‖ LENTVLVM PROCONSVLEM. *Vers. ult. pag.* **1.** *finit:* clam exulceratis: deide. *Finit in pag. adv. fol. ult. his sex versibus:* Hefperiae quondam Germanus quifq; libellos Abftulit: En plures ipfe daturus adeft. ‖ Namq; uir ingenio mirandus et arte Ioannes ‖ Exfcribi docuit clarius aere libros. ‖ Spira favet Venetis: quarto nam menfe peregit ‖ Hoc tercentum bis Ciceronis opus. ‖ M.CCCC.LXVIIII. RRR.

Repetitio Ed. praecedentis et elegantior et longe rarior.

— — (*s. l. et nom. typogr.*) 1470. Fol. *f.* 135. *verss.* 41. *Versus primus pag. adv. fol.* 1.: M. TVLII (*sic*) CICERONIS EPISTOLARVM FA. *In fine post sex verss. annus:* M.CCCC.LXX. RRR.

Typi, quibus foll. 1—42. et 72—103. impressa sunt, discrepant a typis foll. 43—71. et 103—135. Brunet Christophoro Valdarfero typogr. Veneto, de Bure Vindelino de Spira tribuit. Atque typos eosdem esse, quibus Vindelinus de Spira Augustini Civitatem dei a. 1470. impressit, asseverat Vanpraet Catal. des livres impr. sur vélin de la bibl. du Roi T. IV. p. 305. Nota sunt sex septemve exemplaria chartacea, unum membranaceum in Bibl. Reg. Parisiensi.

— — *s. l. et nom. typogr.* 1471. Fol. *f.* 135. *verss.* 41. *Incipit f. 1 a.:* M. TVLII (*sic*) CICERONIS EPISTOLARVM FA ‖ MILIARIVM LIBER PRIMVS INCIPIT AD ‖ LENTVLVM PROCONSVLEM. *Finit fol.* 133. *b. Ult. versus est:* diffauiabor. Me ama. Vale. M.CCCC.LXXI. RR. (*Gottingae.*)

Insunt Graeca. Typi similes sunt iis, quibus Vindelinus de Spira uti solebat. Santander Dict. T. II. p. 317. eos comparat typis, quibus typographus ille usus est in Plutarchi Apophthegmatibus 1471.

— (*Venetiis,*) Nicolaus Ienson 1471. 4. *f.* 202. *verss.* 33. *Incipit:* M. TVLLII CICERONIS EPISTOLARVM ‖ FAMILIARIVM. LIBER PRIMVS INCIPIT AD ‖ LENTVLVM PROCONSVLEM. *Primus versus f. 1 a:* (c)Ertiorem te per litteras scribis esse factum me. *Finit in fol. ult. pag. adversa:* Opus praeclarissimum M. T. Ciceronis Epistolarum ‖ familiarium a Nicolao Ienson Gallico viventi‖bus nec non posteris impreffum feliciter finit. ‖ M.CCCC.LXXI. RR. (*Gottingae.*)

Insunt Graeca. Editio perpulchra et rara.

— — *s. l. et typogr. nom.* (*Venetiis, Adam?*) 1471. Fol. *Rom. f.* 146. *verss.* 40. *Versus primus f. 1 a:* M. TVLLII CICERONIS: EPISTOLARVM FAMI. *Finit fol. ult. b. quattuor versibus:* Tullius ingenua praefulgens mente folebat ‖ Has Cicero claris mittere patriciis ‖ Marco refpondent, multa quos arte notarat ‖ Eloquium prifcis fummo in honore fuit. ‖ M.CCCC.LXXI. R. (*Gottingae.*)

Insunt Graeca.

— *s. l. et typogr. nom.* 1472. Fol. *Incipit:* Ego omni officio *cet. In fine:* EXPLICIT. LIBER. XVIII. (?) EPISTOLARVM. FAMILIARIVM. MARCI. TVLLII. CICERONIS. ‖ M.CCCC.LXXII. R.

Editio admodum pulchra.

— — Mediolani, Phil. Lauagna 8. Kal. April. 1472. Fol. *f.* 216. *verss.* 32. *Finit in fol. ult. pag. adversa cum clausula* 18. *verss.* RRR.

Digna est, quae hic repetatur, huius Editionis clausula propter initia κρίσεως in Ciceronis Epp. exercitatae, veraque omnino esse videntur, quae Lavagna reprehendit in praecedentibus Edd. plerumque furtivis: „Epistolarum familiarium M. Tullii Cic. multa volumina in diversis Italiae locis hac nova impressorum arte transcripta sunt, quae si, ut plurima numero, ita etiam studio satis correcta essent, novo hoc

labore non fuisset opus; sed tanto errorum numero confunduntur, ut non modo litterae pro litteris et pro verbis verba perturbatissime involuta, verum etiam epistolae in epistolas, libri in libros sic inveniantur confusi, nec tam doctorum diligentia ad communem utilitatem confecta, quam avarissimorum hominum cupiditate lucri gratia festinando convoluta, contorta, contaminataque manifeste videantur. Quae cum audirem ex viris cum doctissimis, tum etiam prudentissimis, ego Philippus Lavagna, civis Mediolanensis, ut pro virili mea aliqua ex parte meis civibus prodessem, nactus exemplar correctissimum studio diligentissimo hominum doctrina praestantium, trecenta volumina exscribenda curavi, opera adhibita, ut singulae paginae, antea quam imprimerentur, ab aliquo doctorum perlectae essent et castigatae; quem ego laborem nisi profudisse videbor, pleraque in futurum accuratissime ut transcribantur laborabo, non minori publicae quam meae utilitatis ratione servata. Barbara cum Marci verbis admixta legebas ‖ Nunc lege quod verum est hoc Ciceronis opus ‖ Virgo decus caeli Christi sanctissima mater ‖ Laus tibi cum nato sit sine fine tuo. ‖ M.CCCC.LXXII. VIII. KL. APRILES. — Huius Ed. nota nunc sunt tria exemplaria chartacea, unum membran. in Bibl. Reg. Parisiensi.

— — Romae, Conr. Suueynheym et Arnold. Pannartz 1472. die 5. Septembr. Fol. mai. *f. 162. (primum album) verss. 38. Vers. 1. pag. 1*: M. Tul. Ciceronis ad P. Lētulū Impatorē. Po. Ro. Epistola ꝗ. *Finit in fol. ult. pag. adversa:* Io. An. Episcopus Aleriē ‖ recognouit. Rome. *Tum sex illi versus:* Aspicis illustris — — talia multa simul *cet.:* ‖ M.CCCC.LXXII. ‖ die V. Septembris. — RR. *(Gottingae.)*

Insunt Graeca. Tertia Ed. Suueynheymii et Pannartzii admodum rara. Editio nonnullis memorata Romae, Suueynheym et Pannartz 1470. Fol. probabiliter mero errori debetur, cum nescio quis confuderit Epp. ad Atticum, Romae, S. et P. 1470. cum Epp. ad Familiares.

— — Neapoli, per Arnaldum de Bruxella 1474. 7. mens. Aug. Fol. *Incipit:* MARCI. TULLII. CICERONIS. EPISTOLARUM. FAMILIARIUM. LIBER. PRIMUS. INCIPIT. AD. LENTULUM. LEGE. FELICITER. M. T. CICERO LENTULO PROCONSULI. SALUTEM DICIT. *In pag. aversa fol. ult. quaternionum index.* RRR. *(Bernae.)*

Cfr. Franc. de Licteriis bibl. Neapol. T. I. p. 189. Hac Ed. usus sum.

— — Venetiis, Nicol. Ienson 1475. 4. *f. 196. verss. 34. Paginae primaę vers. pr.:* M. TVLLII CICERONIS. EPISTOLARVM. R.

Pulchra Editio.

— — Mediolani, anno 1475. 12. Kal. octobres — hoc opus — impressit Antonius Zarotthus *(sic)*. Fol. *f. 196. verss. 41.*

Brunet nouv. Recherches. T. I. p. 330.

— — *s. l. et typogr. nom. (Venetiis)* 1476. Fol. *f. 176. vers. 34. Sign.* a—y. *Incipit f. 1 a: (e)*Go omni officio ac potius

pietate erga te. *Finit f. 176. b.* M.CCCC.LXXV. ‖ Opus. Praeclarissimum. M. T. Ciceronis. Epistolarum Familiariū ‖ Impressum Foeliciter Finit. ‖ FINIS. *Sequitur* Epistola C. Fabricii et aemilii Consulum RomanoR super proditione scripta ad Regē Pirrhum *cet. Sic exemplar Gottingense. In aliis exemplaribus incipit:* Marci Tullii Ciceronis Epistolarum familiarium ad Len‖tulum Proconsulem Liber Primus Foeliciter Incipit. ‖ Marcus Tullius Cicero Lentulo Proconsuli Salutem dicit. R.

Insunt Graeca.

— — *s. l. et typogr. nom.* 1476. Fol. *f. 117. verss. 45. Sign.* a—r. *Incipit:* Marci Tullii Ciceronis Epistolarum Familiarium ad Lentulum Proconsulem Liber Primus. ‖ Marcus Tullius Cicero Lentulo Proconsuli Salutem dicit. *In fine Ep. Fabricii supra memorata et annus.*

— — Mediolani, Antonius Zarothus 1476. 8 kl. Decembr. Fol.

— — *In fine:* Opus M. T. Ciceronis Epistolarum familiarium a Siximundo a Libris Bononiensi viventibus et posteris impressum foeliciter finit. 1477. Fol.

— — Mediolani, per Phil. Lauagnium 1477. 14. Kal. Aprilis. Fol.

— — Parisiis (*per Petr. Caesaris et Io. Stol.*) 1477. Fol. *Semigothic. f. 198. non num. verss. 34. Primus versus f. 1 a:* Marcii (*sic*) Tullii Ciceronis Epistolarū Familiariū ad Len-. *Clausula in pag. adv. fol. ult.:* Opus praeclarissimū. M. T. Ciceronis Epistularū Familiariū feliciter finit. Impressum Parisius (*sic*) in vico sancti Iacobi in intersignio Follis viridis. M.CCCC.LXXVII. *Sequitur Index.* (*Gottingae.*)

— — Venetiis, per Iacobum de Fivizano Lunensem 1477. Fol.

— — Mediolani, Phil. Lauagnia 1478. Fol. *f. 136. verss. 42. Incipit:* MARCI TVL. CICERONIS ‖ EPISTOLARVM FAMILIARIVM ‖ LIBER PRIMVS. *In fine:* FINIS. *Clausula.*

— — *In fine:* M. T. Ciceronis epistolarum familiarium opus praeclarissimum finit Anno M.CCCC.LXXIX. die IX. mensis Iulii. Fol. *cum custodd.*

— — Vincentiae, Herm. Lichtenstein 1479. Fol.

Brunet nouv. recherches T. I. p. 330.

— — cum comment. Hubertini Clerici Crescentinatis. Venetiis (*Phil. Condam Petri*) 1480. Fol. *f. 295. Sign.* a—z. *et* A—O. *Pag. adv. fol. 1. alba. In pag. av.* Epistola Boni Accurtii ad Io. Franc. Turrianum. *Fol. 2 a. incipit commentarius. Pag. aversa fol. 3. alba est: f. 4 a. incipit contextus, qui finit f. 293 a. f. 295 a. tabula.*

Repetita est haec Editio: Venetiis, sine typogr. 1481. Fol. f. 295. et Venetiis, per Bapt. de Tortis 1482. die 24. Maii. Fol. f. 295.

— — Venetiis, Phil. cūdā petri. 1480. 5 Augusti (*sic*) *In pag. aversa folii 1. tabula; f. 2. opus ipsum incipit.*

Cfr. Fr. de Licteriis bibl. Neapol. T. I. p. 190.

— — accuratissime impressae. Mediolani opera et imp. Benini et Ioan. Antonii fratrum de Honate. 6. idus Febr. 1480. Fol.

Vide Biblioteca italiana 1826. T. XLIII. p. 136.

— — Mediolani, Leon. Pachel et Oldericus Scinczenzeller 10. Kal. Maii 1480. Fol. *f.* ***132.*** *cum sign.* a—q. 4. ***Sine custodd. et num. fol.***

— — (*curante Petro Iustino Philelpho*) Mediolani, per Ant. Zarotum 1482. 2. Idus Febr. Fol.

— — Venetiis, impensis Andreae de Asula Bartholomeique Alexandrini sociorum 1483. pridie calendas februarias. Fol. *f.* ***265.*** *non num. Sign.* a—z. (*sign.* m. *duplex*) *et* A—H. (***Gottingae.***)

Alia Ed. ibid. apud eosdem a. 1484. errori deberi videtur.

† — — Mediolani per Leon. Pachel et Odericum Scinzenzeller 1485. 7. Kal. Septembris. Fol. *f.* ***295.*** *non num. Sign.* a—z, A—O. (*Gottingae.*)

— — Venetiis, per Bapt. de Tortis 1485. 24. Maii. Fol. *f.* ***240.*** *non num. Sign.* a—z. *et* ꝯ, R., A—D. (***Gottingae et Guelferbyti.***)

— — Venetiis, per magistrum Andream Catharensem 1487. 18. m. Iunii. Fol.

— — Venetiis, Andreas de Paltascichis 1488. pridie Idus mai. Fol.

— — Venetiis, per Bernardinum de Coris 1488. die 5. Decembr. Fol. *f.* ***219.***

— — Vicentiae, per Henricum de Sancto Vrso 1488. Fol.

— — Mediolani, Uldericus Scinzenzeler 1489. (*nonis Iunii.*) Fol. *f.* ***220.***

† Hoc in volumine haec continentur. M. Tulii (*sic*) Ciceronis Epistolarum libri Sexdecim. Vbertini Clerici Crefcentinatis in Ciceronis epistolas commentarii. Martini Philetici in quasdam epistolas ellectas (*sic*) commentarii. Georgii Merulae Alexandrini in epistolam ad Lentulum Spintherem accurata interpraetatio (*sic*) Addita sunt etiam nonnulla alia loca in libro mifcelanearum per Angelum Politianum interpraetata. *In fine:* Venetiis per Simonem Biuilaquam Papiensem 1490. die 26. Iunii. Fol. *f.* ***4.*** *non num. f.* ***228.*** *num.*

— — cum tribus commentis. (*Ubertini Clerici Crescentinatis, Philetici et Merulae. Accedunt Politiani annotationes.*) Venetiis, (*sine typogr. nom.*) 1491. die 20. Septembris. Fol. *f.* ***4.*** *non num. et f.* ***239.*** *num. f.* ***1.*** *album. Sign.* AA, a—z. et A—F.

— — Venetiis 1492. 4. *Estne haec?*

† Hoc in uolumine haec continentur. M. Tulii (*sic*) Ciceronis Epistolarum familiarium libri sexdecim Vbertini Clerici Crescentinatis in Ciceronis epistolas commentarii (,) Martini Philetici in quasdam epistolas ellectas (*sic*) commentarii (,) Georgii Merulae Alexandrini in epistolam ad Lentulum Spintherem accurata interpraetatio. Addita sunt etiam nonnulla alia loca in libro miscelaneaR (*sic*) per Angelum Politianum interpraetata. Venetiis, Barthol. de Zanis de Portesio 1492. die 19. Octobris. Fol. *f.* ***4.*** *non num. et f.* ***228.*** *num.*

— — (*Idem Index:*) Venetiis, per Bernardinum Benalium 1493. die 21. Maii. Fol. *f.* ***4.*** *non num. et f.* ***234.*** *num.*

— — (*Idem Index:*) Venetiis, Octaviani Scoti impensis 1494. die 22. Septembris. Fol. *f.* ***4.*** *non num. f.* ***230.*** *num. f.* ***1.*** *album.*

— — Lugduni, per Io. Vingle **1496**. Fol.

— — Mediolani, Leonardus Pachel **1497**. Fol.

— Epistol. famil. libri sexdecim. *(reliqua, ut Ed. Venet. 1492. fol.)* Venetiis, per Simonem Bivilacquam *(sic)* **1497**. Fol. *f. 231. non num.*

— — Venetiis **1498**. Fol. *(?)*

— — *(Index, ut in Veneta 1497.:)* *(Lugduni)* per Iac. Zachon **1499**. die **10**. m. Iunii. Fol. *f. 6. non num. f. 236. num. (Guelferbyti.)*

— — *(Index, ut in Veneta 1497.:)* Mediolani, Leon. Pachel **1499**. die **15**. Ianuarii. Fol.

— — Venetiis, Barth. de Zanis de Portesio **1500**. die **13**. Decembris. Fol. *f. 4. non num. et f. 228. num.*

— Epistolae familiares. Venetiis, per Ioan. et Gregorium de Gregoriis fratres **1501**. die **2**. mensis Martii. **8**. *f. 299. non num. Sign.* a—z *et* A—O. R. *(Gottingae.)*

Editor Raphaël Regius.

— — *(Index, ut in Veneta 1497.:)* Venetiis, per Albertinum de Lisona **1502**. die **4**. Maii. Fol.

† — — Venetiis, Lazarus de Soardis **1502**. **4**. Iun. Fol. *f. 220. num.*

— Epistolae familiares. Venetiis in Aedib. Aldi, mense Aprili **1502**. **8**. *f. 267. non num. f. 1. album.* RRR. *(Basileae.)*

Nova recensio: „hae familiares epistolae ut correctiss. e thermis nostris exirent magnopere elaboravimus." In hoc volumine primum Aldus iis usus est typis, quae a Cicerone denominari solent. Ed. Aldina anni 1503. errori vel fraudi debetur. v. Renouard Ann. des Alde T. II. p. 79. Ed. sec.

— — **8**. *s. l. et a. f. 267.* RRR.

Videtur Aldinae repetitio Lugdunensis circa idem tempus fraudulenter facta, quamvis Vanpraet Catal. des livres impr. sur vélin T. IV. p. 307. eam Iuntinam anni 1508. vocet. Cfr. Renouard. T. II. p. 299.

— — Mediolani, per Io. Angelum Scinzenzeler **1504**. Fol.

— — *(Index, ut in Veneta 1497.)* Venetiis, Albertinus de Lissona **1504**. Fol.

Iodoci Badii Ascensii de epistolarum compositione compendium viginti continens capitula. — M. Tullii Ciceronis epistol. famil. libri XVI. cum Hubertini Clerici et Martini Philetici explanationibus diligenter ab Ascensio recognitae. Georgii Vallae in epist. ad Lentulum interpretatio. Angeli Politiani argutissima in quasdam annotamenta. Lugduni, Iac. Huguetanus *(in fine:* Impr. Lugduni per magistrum Iac. Zachon:) **1505**. **12**. m. Aug. Fol. *f. 14. non num. f. 236. num. (Gottingae.)*

— — cum Badii expositione marginalibusque annotationibus et quottis *(?)*. Parisiis **1507**. **20**. Octobr. **4**.

Maittaire Index T. I. p. 286.

— — Io. Bapt. Egnatio, Vbertino et Philetico interpretibus et cum Politiani et Merulae adnotamentis quibusdam. Venetiis, Lazarus de Soardis **1508**. Fol.

— — cum commentariis Hubertini, Philetici et Merulae. Augustae Vindel., per Erhardum Oglin et Georg. Nadler 1508. Fol.

— — Venetiis, Georgius de Rusconibus 1508. Fol.

† — — cum comment. Io. Bapt. Egnatii, Hubertini, Philetici cet. Mediolani, apud Leonardum Vegium 1509. Fol.

† — cum Hubertini Clerici et Martini Philetici explanationibus diligenter ab Ascensio recogniti. Mediolani, per magistrum Leonardum Pachel 1509. die 26. mensis Iunii. Fol.

— epistolae familiares. Florentiae, Phil. Iunta 1510. 8.

Maittaire T. V. P. I. p. 286. solus hanc Ed. nosse videtur, quae sane, si re vera exstat, longe rarissima censenda est.

— — (*Index, ut in Veneta 1497.*) Parisiis, Nicol. de Pratis 1510. m. Iun. Fol. *f. 14. non num. f. 236. num.*

† — — cum comment. Hubertini Clerici, et M. Philetici et G. Merulae. Addita Ang. Politiani annotamenta. Venetiis, Georgius de Rusconibus 1511. 27. Maii. Fol. *f. 1. Indicis, f. 223. num. et f. 1. non num. (Gottingae.)*

— — cum Ascensianis commentariis. Parisiis, ex off. Ascensiana 1511. 4. cal. Iul. Fol.

— — cum Io. Bapt. Egnatii selectis, Hubertini Clerici Crescentinatis commentario et Mart. Philetici super epistolis electis et G. Merulae commentario. Mediolani, Leonardus Vegius 1512. 20. m. Octobr. *f. 6. Praefat. et f. 240. num. (Gottingae.)*

† M. T. C. Epistolae familiares accuratius recognitae. M.D.XII. *In fine:* Venetiis, apud Aldum et Andream Socerum. 8. *f. 267. num. f. 7. non num. Indicis. f. 1. cum clausula, f. 1. album.* RRR. *(Gottingae.)*

Repetitio Ed. Aldinae 1502. non minus rara. Habet eandem Aldi praefationem. Duae autem exstant huius anni Edd. Aldinae. Altera finit hoc vocabulo: *declinatiōi*, altera typis recentioribus excusa, hoc habet compendium *declatiōi.* Exemplar Turicense prioris est generis.

— epistolae familiares cum Ascensianis introductiunculis recognitis et auctis et argumentis illustratis(,) additis regulis venusti sermonis ad finem operis. Argentorati, Matth. Schurerius mense Maio 1512. 4. *f. 203. et f. 8. non num.*

— epistolae familiares diligenter emendatae ad exemplar Aldi Manutii. Daventriae, Albertus Pafraet 1513. 8. Idus Iulii. 4.

* — Epistolarum ut inscribitur familiarium Libri XVI. cum Iodoci badii *(sic)* Ascensii familiarissimis interpretationibus. Eiusdem iodoci *(sic)* Badii Ascensii Compendium isagogicum in Ciceronis epistolas introductivum. Insuper adponitur index brevissimus rerum et verborum in opere cōtentorum: *In fine:* Thaurini, per Magistrum Nicolaum de Benedictis ab incarnati uerbi mysterio anno XIII. post quintum nestora *(sic)* septimo Idus Februa. Fol. *f. 6. non num. f. 221. num. f. 1. Indicis.*

— — cum comment. Vbertini Crescent., I. B. Egnatii, M. Philetici; G. Merulae, A. Politiani annotamentis. Phil. Beroaldi castigationibus, Iac. Crucii annotamentis. Marini Scodrensis argutis ob-

servationibus. Ascensii de componendarum epistolarum arte cet. Mediolani, Io. Angelus Scinzenzeler, Impensis Io. Iacobi et Fratrum de Lignano 1514. die 25. m. Febr. Fol. (*Guelpherbyti.*)

— — cum Io. Badii Ascensii interpretatt. et compendio isagogico. Lugduni, in chalcographia Io. Thomae impensis Steph. Gueinard 1514. 4.

— — (*Index, ut in Ed. 1511.*) Venetiis, Georgius de Rusconibus 1514. 27. Aug. *f. 1. et. f. 224. num.* (*Gottingae.*)

— — cum Ascensii introductiunculis et commentariis familiarissimis. Venundantur (*Parisiis*) in aedibus Io. Parvi, impr. per Nic. de Pratis 1515. 4. Kal. Iunias. 4. *f. 4. non num. f. 314. num.*

— — cum Ascensianis introductiunculis. Argentorati, Matth. Schurerius m. Ianuario 1515. 4.

— — accuratius recognitae. Bononiae, per Franciscum de Bononia 1516. die 20. Decembris. 12.

Videtur repetitio Aldinae secundae.

— — (*Index, ut in Ed. 1511.*) Venetiis, Georgius de Rusconibus 1519. die 20. Martii. Fol.

— — cum Badii interpretationibus. Parisiis, Io. Petit 1519. 12. Maii. Fol.

— — cum Ascensianis introductiunculis recognitis et auctis et argumentis illustratis. Ex tertia recognitione. Argentorati, Matth. Schurerius m. Aug. 1519. 4. *f. 216. num.* (*Gottingae.*)

— Epistolae familiares accuratius recognitae. M.D.XXII. Index, quo sigillatim omnes epistolae, et a quibus scribuntur, inveniri possunt. Tralatio dictionum graecarum in latinum, non ante impressa. Venetiis, Aldus 1522. m. Iunio. 8. *f. 267. num. et f. 5. non num.* RR.

Repetitio Aldinae 1512. itidem rarissima.

— Epistolae ad familiares. Parisiis, ex off. Rob. Stephani 1526. 7. Cal. Martii. 8.

— Epistolae familiares, plerisque in locis diligenter castigatae. Argentorati, excudebat Io. Knoblochus 1525. 8.

— Epistolae familiares accuratissime recognitae. Index etiam ad reperiendum quota nam charta habeantur singulae epistolae. Florentiae, per heredes Phil. Iuntae 1526. mense Maio. 8. *f. 256.* R.

— — cum Iod. Badii interpretationibus *cet.* Parisiis, apud Poncetum le Preux 1527. 4.

— — ex antiquis recentioribusque exemplaribus invicem collatis diligentius recognitae. Annotatt. in aliquot epistol. loca obscuriora. Moguntiae, ex aedibus Io. Schoeffer 1528. 3. Id. Septembr. 8. *f. 629.* (*Gottingae.*)

— — Secunda Editio. Parisiis, ex off. Rob. Stephani 1530. 8.

— — scholiis Christoph. Hegendorphini illustratae et iam recens aeditae (*sic*). Hagenoae, ex off. Io Sec(*eri*) 1531. 8.

— — cum Christoph. Hegendorphini annotatt. marginalibus. Coloniae, per Io. Gymnicum 1533. m. Martio. 8.

— Epistolae familiares nuper accuratius et recognitae, et emendatae. Verba graeca latine expressa. Varietas locorum. Index, quo

sigillatim omnes epistolas, et a quibus, aut ad quos scribantur, invenire facile licet. M.D.XXXIII. *In fine:* Venetiis, in aedibus haeredum Aldi Manutii et Andreae soceri, mense Octobri **1533**. 8. *f.* 4. *Praefat.* Paulli Manutii ad Maffeum Leonem. *f.* **266**. (2—**267**.) *f.* 2. *Graeca latine versa. f.* 14. *Indicis. f.* 1. *clausulae. f.* 1. *cum ancora.* RR.

— — Editio tertia. Parisiis, Rob. Stephanus **1534**. 8.

— — cum comment. Hubertini Crescentinatis, Mart. Philetici, Io. Bapt. Aegnatii (*sic*) et Badii Ascensii. Item Georgii Merulae et Angeli Politiani observationes scitu dignissimae. His adiectae sunt annotationes M. Becichemi, Io. Bapt. Aegnatii, N. Scoelsii cum indice copiosissimo. Omnia accuratius et diligentius quam unquam antehac impressa. Vaeneunt Parisiis, apud Mich. Vascosanum **1534**. Fol. *f.* 18. *Praef. f.* 355. *Exemplaria nonnulla huius Ed. in indice: habent:* « Vaeneunt Parisiis, apud Io. Parvum"; *alia* « apud Petrum Gaudoul", *et in fine:* Imprimebat Parisiis Michael Vascosanus — — sibi, Ioanni Parvo et Petro Gaudoul. (*Bernae.*)

— — cum argumentis, scholiis cet. Christoph. Hegendorphini. Lugduni, Seb. Gryphius **1537**. 8.

— — quartum a nobis editae. Parisiis, ex off. Rob. Stephani **1537**. **15**. cal. Decembr. 8.

— — cum Petri Victorii explicationibus et Pauli Manutii scholiis. Parisiis, ex off. Rob. Stephani **1540**. cal. April. 8.

— — cum argumentis, scholiis et graecorum interpretatione. Nunc autem primum a Stephano Dolcto quam castigatissime recognitae et iis ipsis scholiis illustratae. Lugduni, apud Steph. Doletum **1540**. 8.

— — lib. XVI. ex Christoph. Longolii castigationibus recogniti et annotati. Access. Phil. Melanchthonis in eosdem argumenta et scholia. Coloniae, Io. Gymnicus **1540**. 8.

— — diligentius, quam quae hactenus exierunt, emendatae. Pauli Manutii Scholia, quibus et loci familiarium epistolarum obscuriores explanantur, et castigationū, quae in iisdem epistolis factae sunt, ratio redditur. Apud Aldi filios. Venetiis **1540** m. Iulio. 8. *f.* **268**. *num. f.* 10. *non num. f.* 40. *non num. Scholiorum Manutii.*

— — (*Index, ut in Ed. praecedente.*) Quae omnia recenti hac editione perpolita sunt, epistolarū aliquot locis correctione adhibita, et Scholiis accessione facta. Venetiis, apud Aldi filios **1543**. m. Maio. 8. *f.* **267**. *num. f.* 10. *non num. f.* 42. *Schol.*

— — (*Idem Index:*) Parisiis, ex off. Rob. Stephani **1543**. 8. Repetitio praecedentis.

— — cum argumentis, scholiis et graecorum interpretatione. Parisiis, Franc. Gryphius **1541**. 8.

— — c. comm. Hubertini, M. Philetici, I. B. Egnatii, Iod. Badii, Georgii Merulae, Ang. Politiani. Add. annotatt. Marini Becichemi, Nic. Scoelsii cet. Omnia multo quam antea emendatiora ac restituta non pauca. Venetiis, Brandinus et Octav. Scoti fratres. *In fine:* Venetiis, in aedd. Venturini Roffinelli **1544**. m. Decembr. Fol.

— — cum singulis earum argumentis, varietatibus lectionum, annotationibus, scholiis atque observationibus doctorum virorum. Add. Lucii Ioan. Scoppae et Franc. Robortelli in loca quaedam lucubrationes. Ascensii familiaris item expositio. Venetiis, Hieron. Scotus 1544. Fol. *f. 4. non num. pagg. 597.*

— — cum comment. Hubertini Crescent., Mart. Philetici, Io. Bapt. Aegnatii et Badii Ascensii. Item Georgii Merulae et Ang. Politiani observv. Acc. annotatt. M. Becichemi, Io. Bapt. Aegnatii, N. Scoelsii. His access. Petri Victorii castigationes. Parisiis, Ambros. Girault 1545. Fol.

— Epistolarum familiarium Lib. XVI. Basileae, apud Nicolaum Bryling(*erum.*) 1545. 8. (*Basileae.*)

— — Pauli Manutii Scholia, quibus harum epp. locos complures ab aliis propter obscuritatem aut omissos, aut minus recte explanatos, partim interpretatur, partim corrigit. Venetiis, apud Aldi filios 1546. m. Augusto. 8. *f. 267. f. 5. non num. f. 40. Scholl.*

Editiones Aldinae, quae feruntur anni 1545 et 1548., exstare non videntur. Cfr. Renouard Ann. des Alde T. II. p. 311 et 340., qui certe nunquam eas vidit.

— — (*Index, ut in Veneta Ed. 1544.*) Parisiis, Hieron. et Dionys. de Marnef fratres 1549. (*In fine:* Excudebat Lut. Paris. Benedict Preuost.) Fol. *f. 4. non num. f. 308. num.*

— — Ioach. Camerarii recognitio elaborata. Phil. Melanchthonis argumenta. Eiusdem Scholia. Christoph. Longolii castigatt. Aldi Manutii, Seb. Corradi, Petri Victorii, Bern. Rutilii annotatt. castigationesque. Basileae, Westhemerus 1546. 8.

— — cum argumentis Giberti Longolii editae de sententia Ioach. Camerarii. Lipsiae, in off. Valent. Papae. 1548. 8.

— — cum var. commentariis. Parisiis, apud Audoënum Parvum, exc. Benedict. Prevost. 1549. Fol.

— — ex eloq. orat. castigationibus recognitae multo etiam quam antehac a mendis curiosius repurgatae. Moguntiae, exc. Io. Schoeffer 1550. 8.

— — diligentius emendatae. P. Manutii scholia. Parisiis, Rob. Stephanus 1550. nonis Decembr. 8. *pagg. 510. fol. 9. Praefat. Interpret. f. 36 non num. Scholl.*

— — cum annott. Io. Sturmii et P. Manutii. Argentorati 1550. 2 Vol. 8.

Catal. Bibl. Bern. T. I. p. 318.

— — (*Index, ut in Aldina 1546:*) Venetiis, apud Aldi filios 1552. 8. *f. 267. num. f. 5. non num. f. 40. non num. Scholl.*

Mera repetitio Aldinae 1546.

† — — (*Idem Index:*). Venetiis, apud Paulum Manutium 1554. 8. *f. 267. num. f. 3. alba f. 46. non num. Scholl.*

— — cum commentariis Iodoci Badii et aliorum doctiss. viror. annotatt. Adiectis praeterea argumentis Christoph. Hegendorphini et lemmatibus Giberti Longolii. Venetiis, Hieron. Scotus 1554. Fol. *f. 4. non num. f. 236.*

— — praefixis in sing. fere Epp. argumentis scholiisque una cum var. lectt. in collat. veterum exempl. deprehensa. Antverpiae, Mart. Nutius **1556.** 8.

— — Pauli Manutii Scholia cet. Index additus, aucta Scholia, orthographia veterem ad consuetudinem restituta. Venetiis, apud P. Manutium Aldi filium **1556.** 8. *f. 3. alba, f. 267. f. 53. Scholl.*

— — cum singulis earum argumentis, varietatibus lectionum, annotatt., scholiis atque observv. doctiss. amplius quatuor et viginti virorum. His Lucii Io. Scoppae Parthenopaei et Franc. Robortelli Vtinensis in loca quaedam difficiliora lucubratt. addidimus. Ascensii item familiaris accessit expositio, quam (cum multis in locis mutila et manca esset) auxilio veterum codicum adiuti, pristinae integritati restituimus. Parisiis, Iac. du Puys **1557.** Fol. *f. 22. non num. pagg. 803. f. 6. non num. Indicis. f. 1. Privilegii.*

Editor Io. Theod. Bellovacus. In exemplari, quod Basileae exstat, sic est: Parisiis apud Audoënum paruum *(sic)* via Iacobaea, sub insigni Lilij aurei 1557.

— — Parisiis, Henricus Stephanus **1557.** 8. (?)

† — — cum Hubertini Crescentinatis, Mart. Philetici, Io. Badii Ascensii, Io. Bapt. Egnatii et P. Manutii commentariis et alior. viror. doctor. annotationibus. Cum Hieron. Ragazonii commentario. Venetiis, Io. Maria Bonellus **1556.** (*in fine 1557.*) Fol. (*Gottingae.*)

Ragazonii Bergomatis commentarius chronologicus tribuitur Carolo Sigonio.

— — (*Index, ut in Ed. Paris. 1534.*) Parisiis, Vascosanus **1557.** Fol.

є * — Epistolae vocatae familiares. Scholia, quibus quidquid in ipsis maioris momenti modo variatum est, sedulo confirmatur. Laurentius Torrentinus excudebat Florentiae **1558.** aestate media 8. *f. 7. non num. Praefat. pagg. 510. Tum:* Scholia in Epistolas Ciceronis, vocatas familiares. Laurentius Torrentinus excudebat Florentiae **1558.** 8. *p. 53. fol. 1. Lapsus operarum.* **RRR.**

Nova recensio a Petro Victorio curata, de qua consule Hist. meam crit. Epp. ad Fam. p. 23. Scholia haec, id est, tertiae Victorii curae, nunquam repetita sunt. Nemo adhuc praeter me hac omnium optima Editione usus est.

— — nunc primum optimis quibusque exemplaribus collatis emendatae, adiectis singularum Epp. argumentis, scholiis, Graecorum interpret. ex castigat. Io. Boulierii. Lugduni, Antonius Vincent. **1560.** 12.

— Epistolae familiares. Pauli Manutii adnotatt. brevissimae in margine adscriptae, quae commentarii loco esse possint, et ad eloquentiam, artemq; scribendi multum afferant. Eiusdem Manutii Scholia. Venetiis, Aldus **1560.** 8. *f. 320. f. 48. Scholl.*

M. Tulii (*sic*) Ciceronis Epistolae familiares. Pauli Manutii annotationes brevissimae in margine adscriptae. Eiusdem Manutii scholia. Verba graeca latinis expressa. Ibid. id. **1561.** 8. *f. 8. Praefat. f. 315. num. fol. 49. non num. Scholl.*

Hanc Aldinam, quam Renouard non novit, primus descripsit Ebert in Diar. Crit. Lips. 1818. V. I. p. 1194.

— — (*Index, ut in Ald. 1560.*) Ibid., id. 1562. 8.

— — (*Index, ut in Ed. Venet. 1557.*) Venetiis, Bonellus 1563. Fol.

— — ex recognit. C. Longolii. Tiguri, Froschover 1563. 8.

— — Pauli Manutii notationes brevissimae in margine adscriptae. Eiusdem Manutii Scholia *cet.* Romae, apud Paulum Manutium Aldi filium 1564. 8. *In indice et in fine est ancora Aldina; post tabulam:* Romae, M.D.LXVI. *ita ut in altero utro numero error insit.*

— — cum comment. Hubertini, Philetici, Badii, Egnatii et P. Manutii et Hier. Ragazonii commentario. Venetiis, Io. Gryphius 1565. Fol.

— — libri XVI. denuo collatis non paucis venerandae fidei exemplar. quam accuratissime castigati. Lugduni, Ant. Gryphius 1566. 12.

— — (*Index, ut in Ald. 1561.*) Venetiis, Aldus 1567. *In fine: 1566. 8. f. 8. non num. f. 315 et f. 49. Scholl.*

— — (*Index, ut in Ald. 1561.*) Antverpiae, Christoph. Plantinus 1567. 12.

Repetitio elegans et rara Aldinarum alicuius 1560 seqq. potius quam Aldinae 1554.

— — (*Index, ut in Ed. Venet. 1557.*) Venetiis, Bonellus 1568. Fol.

— — P. Manutii annotatt. breves in marg. adscriptae. Eiusdem Scholia. Dionysii Lambini emendatt. et earum rationes. Guil. Canteri locorum aliquot explicatt. et emendatt. nunc primum editae. Antverpiae, Christoph. Plantinus 1568. 8.

— Epistol. famil. P. I. Coloniae Agripp., in off. Birkmannica *s. a.* (*1568. ?*) 8.

„Non novi nisi hanc primam partem." Schweigerus.

* — — (*Idem Index, ut in Ed. Boulierii 1560.*) Lugduni, Ant. Vincentius 1568. 12.

— — les épistres de Cicéron, latin-français par E. Dolet et F. de Belleforest, avec argumens par Jacques d'Arbilles. (*s. l. ?*) 1569. 8.

Catal. Bibl. Bern. T. I. p. 318.

— — cum praefat. Io. Sturmii et argum. G. Longolii. Magdeburgi, M. Giseke 1570. 8.

— — cum correctionibus P. Manutii et annotatt. D. Lambini. Venetiis, ex bibliotheca Aldina 1570. 8. *f. 365.*

— epistolae, familiares dictae. Scholia Pauli Manutii nuper aucta. Venetiis, in aedibus Manutianis 1571. 8. *f. 6. non num. Praef. pagg. 604. f. 48. Indicis. f. 3. Interpr. f. 1. album. f. 219. Scholl. f. 2. alba. Index scholiorum annum 1572. prae se fert.*

Editio anni 1572. nonnullis memorata eadem cum hac est, cui homo fraudulentus in indice numerum I. adiecit.

— — cum Pauli Manutii interpretationibus et similitudinibus lo-

corum in margine, expressionibus dictionum graecarum, indice rerum et verborum locupletissimo. Venetiis, Aldus 1575. 8. *f. 6. non num. Praef. pagg. 604. f. 3. Indic. f. 1. alb. Acced.:* P. Manutii scholia in Ciceronis epistolas familiares. Venetiis, Aldus 1574. 8. *p.* 223.

— — Venetiis, Aldus iunior. 1576. 8.

Editio tam sordida, ut Renouard T. II. p. 113. dubitet, an ex officina Aldina prodierit.

∈ † — — epistolarum volumen earum, quae familiares olim dictae nunc rectius ad familiares appellantur, librorum XVI. Octavus Caelii epistolas habet. Commentationes diversorum in has Epp. partim antea, partim nunc primum editae seorsum prodeunt. Excudebat Henr. Stephanus 1577. 8.

Pars altera continet P. Manutii scholia; Appendicem ad eadem Scholia ex postrema editione; D. Lambini emendationum rationes; ex A. Turnebi Adversariis emendationes; Henrici Stephani de variis generibus Epistolarum Ciceronis deque varia earum scriptione commentarium; Hier. Ragazonii in Epp. Ciceronis familiares commentarium.

— — ex editione Lambini. Antverpiae 1577. 8.

Catal. Bibl. Bern. T. I. p. 317.

— — Epistolae familiares nunc primum collatis aliquot exemplaribus emendatae. Lutetiae, apud Mamertum Patissonium in off. Rob. Stephani 1578. 12.

— — ex recens. Ioach. Camerarii. Lipsiae, Voegelinus 1578. 8.

∈ * — Epistolae familiares dictae et in eas Paulli Manutii commentarius. Venetiis, apud Aldum 1579. Fol. *f. 3. non num. pagg. 614. f. 1. album, f. 31. Indicis.*

Est pars Operum Cic. ab Aldo nepote editorum. Ceterum probe distinguenda sunt Manutii Scholia critica Aldinarum minorum a Commentario historico et exegetico, quem solum haec Ed. maior exhibet.

— — Epistolae familiares dictae, quibus praeter Scholia Paulli Manutii adiecimus Scholia et annotationes Dionysii Lambini. Venetiis, Aldus 1579. 8. *pagg.* 755.

Renouard, T. II. p. 122.

— — cum Pauli Manutii notationibus in marg. adscriptis. Eiusdem Manutii Scholia. Verba graeca latine expressa. Romae, in aedibus populi Romani 1579. 8.

Catal. Bibl. Reg. Brit. T. II. p. 167.

— Epp. famil. Libri XVI. Franc. Priscianensis explanationes grammaticae ac rhetoricae italice conscriptae. Venetiis, ex off. Bertani et fratr. 1579. 4.

— — cum comment. variorum. Nunc Angeli Rocchae August. a Camerino diligentia expurgati. Venetiis, Hieron. Polus 1580. Fol.

— — Francofurti, Wechel 1580. 8.

Repetitio Aldinarum alicuius.

— — optimis quibusque exemplaribus collatis emendatae: varia lectione pagellarum marginibus adscripta: nec praetermissis interim singularum argumentis. Nunc postremo P. Manutii et M. Antonii Mureti diligentia ab innumeris erroribus vindicatae. Lugduni, Ant. Gryphius 1581. 12.

— — emendatae a D. Lambino. Londini, typis Tho. Vautrolleri *(1581)*. 8.

— Epp. familiares et in eas P. Manutii commentarius *cet.* Venetiis, apud Aldum 1582. Fol.

Est Editio a 1579. cum novo Indice, sive pars Ed. Aldi Nepotis Opp. omn. Cfr. a. 1592.

— — a D. Lambino ex Codd. Mss. emendatae *cet.* Item P. Manutii annotatt. breviss. in marg. adscriptae. Londini, exc. Io. Iacsonus et Edm. Bollifantus 1585. 16.

— — optt. quibusque exemplaribus collatis emendatae. Varia lectione pagellarum marginibus adscripta nec praetermissis interim singularum Epp. argumentis. Postremo hac nostra editione multis quibus scatebant erroribus vindicatae. Bergomi, typis Comini Venturae et sociorum 1586. 12. *p. 702.*

Videtur repetitio Gryphianae a 1581.

— — Phil. Melanchthonis argumenta et scholl. Ioach. Camerarii et Erasmi Roterod. locor. obscur. recognitio. Francofurti, heredes Chrn. Egenolphi 1586. 8.

— — cum Hubertini Crescentinatis, M. Philetici, Iod. Badii Ascensii, Io. Bapt. Egnatii et Pauli Manutii commentariis. Acc. annotatt. A. Gellii, Alexandri ab Alexandro, Phil. Beroaldi, Geo. Merulae, Ang. Politiani, Fr. Robortelli, G. Budaei, L. I. Scopae cet. Nunc denuo in lucem edit. corr. Borgarutio a Borgarutiis. Venetiis apud M. A. Zalterium 1589. Fol.

Ragazonii commentarius ab hac Ed. abest.

— — emend. a D. Lambino. Londini, Robinson 1590. 8.

— — Editio ad Manutianam et Brutinam conformata. Acced. annotatt. et castigatt. ex var. doct. viror. scriptis selectae. Francofurti, Wechel 1590. 8.

Est pars Editionis Sylburgianae Opp. omnium.

— — Epp. ad fam. libri XVI. Lugduni Bat., Plantinus 1591. 12.

In Epistolas M. T. C. quae familiares vocantur Paulli Manutii commentarius. Venetiis, apud Aldum 1592. Fol. *f. 34. Praef. et Indicis. pagg. 614. et f. 1. „Libri di stampa d'Aldo, che si trovano al presente."*

Repetitio Ed. 1579, vel etiam error, 1592. pro 1582.

— Epistolae familiares. Venetiis, Aldus 1592. 8.

Renouard T. II. p. 177. Schweigerus de hac Ed. dubitat.

— Epp. ad fam. libri XVI. Octavus Coelii epistolas habet diverso typorum genere excusas. Postrema haec Editio praeter Manutii Scholia, quae ad libri calcem exstant, habet eiusdem aliorumque doctiss. viror. notas ad marginem descriptas et praefixa singulis epistolis argumenta. *(Genevae:)* Excudebat Iac. Stoer 1596. 16.

* Epistolae Ciceronis (quae Familiares vocantur.) Paulli Manutii, viri clarissimi, perpetuo atque absolutissimo Commentario explanatae cum indice. *s. l. (Lugduni:)* Excudebat Gabriel Carterius, sumptibus Petri G. G. 1596. 12. *(Sic meum exemplar, non in 8.)*

— — *(Lugduni Bat.)* Ex off. Chr. Raphelengii 1599. 12.

— — cum Paulli Manutii scholiis. Francofurti, **Wechel 1600.** 2 Vol. 8.

* — — *(Index, ut in Ed. 1596.) (Genevae.)* Excudebat Iac. Stoer 1605. 12.

Non habet nisi priora Manutii Scholia. Eiusdem generis videtur esse: Ciceronis Epistt. ad famil. cum P. Manutii adnotatt., graecarum vocum interpretatione *cet.* Editio novissima. Traiecti, s. a. 12.

— — Editio ad Manutianam et Brutinam conformata. Hanoviae, Wechel 1610. 8.

Repetitio Sylburgianae.

— Adamus Theodorus Siberus recensuit. Wittebergae 1611. 8.

Catal. Bibl. Musei Britannici Vol. I. in Ciceronis scriptis. Cfr. mox Ed. Goslar. 1649.

— Epistolarum ad fam. libri XVI. Ad optt. Edd. collatae. Lugduni Batav., ex off. Elzeviriana 1642. 12.

Proprie est pars Ed. Opp. Ciceronis omnium Elzevirianae.

* — — Nova Editio. Adamus Theodorus Siberus recensuit. Epistolas plerasque omnes confusas ordini, mendosas ope correctiorum Codd. nitori, singulas argumentis brevibus, sed quae commentarii vicem esse possint, luci reddidit. In fine adiectae sunt huic Editioni epistolae illae, quae in priore Siberiana praetermissae erant. Goslariae, sumptt. Nicolai Dunckeri et Christoph. Ferd. Zilligeri 1649. 8. *f. 6. non num. Praef. pagg. 512. et f. 8. non num. Indicis.*

Alia Ed. prior dicitur facta a. 1639. „Ragazonii et Manutii, quamquam saepe inter se dissidentium vestigia nec minus tamen nostrum iudicium (ideoque ab utroque in alia omnia discedere alicubi non dubitavimus) secuti totum illud Epistolarum Familiarium volumen in suum ac verum ordinem restituere conati sumus." PRAEFAT. Nullae insunt annotationes.

— — ad optt. Edd. collatae. Amstelaedami, Iansson 1657. 12.

— — Ibid., Blaeu 1659. 12.

— — *(Index, ut Goslar. 1649.)* Brunsvigae, Hauenstein typis Io. Henr. Dunckeri 1661. 8.

— — libri XVI. summorum viror. industria, exemplarium vett. ac recentiorum collat. restituti nec non annott. ac castigatt. referti. Norimbergae, 1669. 8.

* — — *(Index, ut Goslar. 1649.)* Brunsvigae, typis Io. Henr. Dunckeri 1673. 8.

ϵ † — Epistolarum libri XVI. ad familiares, ut vulgo vocantur ex recens. Io. Georgii Graevii cum eiusdem animadverss. et notis integris Petri Victorii, P. Manutii, Hieron. Ragazonii, D. Lambini, F. Ursini nec non selectis Io. Frid. Gronovii et aliorum. Amstelaedami et Lugduni Bat., apud Dan. Elzevirium et Hackios 1677. 2 Vol. 8. mai.

Cum Commentarii VV. DD. satis vitiose repetiti sint, ut in Oratt. Graevii, non sine cautione hac Ed., ceteroquin, ut omnes norunt, praestabili, uti debemus. Victorii recensionem priorem (1537.) secutus, usus est Codd. duobus suis, Amstelodamensi et Menteliano, praeterea collat. Palat.

— — familiares epistolae. Venetiis, Nicol. Pezzana 1683. 12.
Manutium sequitur.

— ad familiares Epistolae interpr. et notis illustr. Phil. Quartier. In usum Delphini. Parisiis, Dionys. Thierry et vidua Sim. Benard 1685. 4.

Editio a Criticis contempta, a librorum rariorum amatoribus studiose quaesita.

— — Silvae Duc. 1686. 12.

∈ † — — ex recens. Io. Georgii Graevii cum eiusdem animadversionibus. Amstelodami, Henr. Wetstenius 1689. 8. min.

In hac Ed. minore animadversiones auctae et correctae sunt. Consuluit praeterea Ed. s. l. a 1475. et Bonon. a. 1477.

— — ex rec. Iac. Gronovii cum eiusdem notis. Lugduni Bat., Pet. van der Aa 1691. 8.

Notae in fine additae eaedem fere sunt, quae leguntur in Edd. Opp. omnium Gronoviana; verbis tamen interdum differunt.

† — — (*Index, ut in Ed. Amst. 1677.*) Amstelodami, ex typogr. P. et I. Blaeu prostant apud W. Ianssonio-Waesbergios 1693. 2 Vol. 8.

Repetitio prioris Ed. auctior, sed minus et correcta et elegans.

— — Editio auctior et limatior exhibens ordinem Siberianum et notas pereruditas et selectas imprimis P. Manutii et Graevii. Ex recens. Iusti a Dransfeld. Lipsiae, König 1697. 8.

Editio sordida.

— — Epistolarum ad diversos (familiares vulgo vocant) libri XVI. Christoph. Cellarius recensuit et annotationibus illustravit indicesque plures adiecit. Lipsiae, Frid. Gleditsch 1698. 8.

— — ex recens. Siberi. Brunsvigae 1698. 8.

— — Iac. Frid. Reimannus chronologia illustr., dispositt. rhetoricis instruxit et notis Germanicis expl. Lipsiae 1703. 8. Item Goslariae 1715. 8.

— — cum annotatt. Io. Minellii. Roterodami 1704. 8.

Ipsius Minellii annotatt. ultra Lib. XI. non progrediuntur: reliquos Anonymus explanavit.

— — Christoph. Cellarius recens. cet. Lipsiae, Gleditsch 1708. 8.

— — cum notis Chr. Iunckeri. Coburgi 1713. 8.

— — cum notis ad modum Minellii. Lipsiae 1713. 8.

∈ * — — recognitae et iis instructae notis, quae ad interpretationem imitationemque pertinent. Opera Io. Alberti Bengelii. Stutgardiae, Io. Benedictus Mezler 1719. 8.

Bengelii tota cura minime contemnenda est, cum acre iudicium totam ad rem attulerit.

— — mit teutschen Noten (*von Leonh. Christoph. Rühl.*) Halle, Renger 1720. 8.

∈ * — — Epistolarum — — adiecit. (*ut in Ed. Cellarii 1698.*) Quae omnia hac tertia Editione aucta sunt multum et emendata studio Gottl. Cortii. Lipsiae, Gleditsch 1722. 8.

Cortius, tunc XXIV. annos natus, haud male meritus est de Cic.

Epp., maxime locos similes afferendo. Eius cura repetita est in Ed. Graevio-Garatoniana.

— — c. notis ad modum Minellii. Ed. III. Lipsiae 1723. 12.

— — interpret. et notis illustravit Phil. Quartier. In us. Delph. Venetiis, Franc. Zane 1726. 4.

Repetitio Ed. a. 1685.

ϵ * — — ex rec. Io. Georgii Graevii cum eiusdem animadverss. Editio nova. Amstelaedami, apud Ianssonio-Waesbergios 1729. 12. mai.

Editio ad usum multo commodior Amstelaedamensi 1689., quia animadvv. ipsis Epistolis sunt subiectae.

— — notis perpetuis ad modum I. Minelli illustr. Ed. IV. Lipsiae 1732. 12.

— — Christoph. Cellarius (*ut in Ed. 1722.*) — — Gottl. Cortii. Lipsiae, Gleditsch 1735. 8.

— — mit teutschen Anmerkungen erläutert. Nürnberg, Krauss 1736. 8.

* — recensuit, novis argumentis suisque observv. illustravit Io. Nic. Funccius. Marburgi Cattorum, Müller 1739. 8.

Nihil in hac Ed. repperi, quod criticum iuvaret.

— — ex rec. Graevii cum eiusdem notis. Editio nova indicibus aliisque accessionibus locupletata. Cum praefat. Abr. Wielingii. Groningae 1740. 8.

— epistolae ad diversos. Halae 1745. 12.

* — — Christoph. Cellarius (*ut in Ed. 1722.*) — — Gottl. Cortii. Lipsiae, Gleditsch 1749. 8.

ϵ — Epistolarum ad familiares libri XVI. Edidit et commentario Anglico illustravit Io. Ross. Cantabrigiae, impensis Guil. Thurlbourn 1749. 2 Vol. 8. mai.

Editio et elegans nec frequens. Annotationes partim criticae, partim exegeticae minime contemnendae; usus est Codice manu scripto. Ceterum nemo adhuc editorum Germanicorum, ut tamen optabile erat, hac Ed. uti potuit.

— — notis perpetuis ad modum Io. Minelli illustratae. Ed. VI. Lipsiae, Weidmann 1756. 12.

— — cum delectu commentarii in usum Delphini. Patavii 1765. 2 Vol. 8.

— — ad Codd. accuratissime emendatae. Halae, Orphanotr. 1771. 12.

— — Christoph. Cellarius (*ut in Ed. 1722.*) — — Gottl. Cortii. Lipsiae, Gleditsch 1771. 8.

— — ad fidem Codd. Mss. emendatae. Basileae, Io. Schweighauser 1781. 2 Vol. 8.

— — Venetiis 1787. 12. mai.

ϵ * — — cum notis criticis Traugott Frederici Benedict. Lipsiae, in libraria Weidmannia 1790—95. 2 Vol. 8.

Editio sordida. Negligenter contulit Codd. 5 Dresdd., Torgaviensem et Lipsiensem nec valuit iudicio critico. Cfr. Diar. crit. Ienens. 1793. N. 24. et 1795. N. 253.

* — Epp. ad diversos. Recensuit, vita Ciceronis praemissa, praefatione singulis libris praeposita, argumentis, tabula Epp. chronologica et indd. historicis in usum schol. illustravit Io. Christianus Frid. Wetzel. Lignitii, Siegert 1794. 8.

Res historicas in singulorum librorum argumentis haud inscite tractavit.

— — Epistolae ad diversos et ad Brutum. Nach der Zeitfolge geordnet und mit Einleitungen und Anmerk. zum Schulgebrauch erläutert von Aug. Christian Borheck. Lemgo, Meyer 1794 — 96. 2 Theile. 8.

∈ * M. T. Ciceronis et clarorum virorum Epistolae decem et sex libris comprehensae. Adhibita multorum locorum correctione scriptorum pariter atque editorum librorum praesidio castigatius edidit Io. Aloysius Martyni-Laguna. Volumen I. P. 1. et 2. Lipsiae, G. I. Goeschen 1804. 4. et 8.

Editio haec interrupta incendio, quod Martyni-Lagunae bibliothecam absumpsit, continet Lib. I. — VI. dumtaxat. „Animadversionum et emendationum" excusae sunt quinque tantum plagulae servatae in Bibl. Univers. Lips. et repetitae in Iahnii Annal. Suppl. Vol. II. Fasc. 2. p. 249—267. et Fasc. 3. p. 365—382. ad Lib. I. Epp. 1—8. pag. 20. Ed. in 8. Meum de tota hac cura iudicium videsis in Hist. crit. Epp. Cic. p. 24.

— Epistolae ad familiares quae supersunt omnes secundum optimas novissimasque editiones. Manhemii, Loeffler 1811. 2 Vol. 8.

— — ex rec. I. A. Ernesti. In usum schol. Ed. nova. Halae, Orphanotr. 1814. 8.

— Epp. ad diversos ex Edit. I. A. Ernesti. Londini, Priestley 1820. 8.

— Epp. ad familiares ex rec. I. A. Ernesti. In usum schol. Ed. nova. Halae, Orphanotr. 1826. 8.

Epistolae ad ATTICUM, ad M. BRUTUM, ad QUINTUM FRATREM.

Hoc in volumine haec continentur. Epiſtola ad Auguſtinum Maphenm per Bartholomeum ſalicetū Bononienſem et Ludovicū Regiū Cornelienſem. M. T. C. epistola℞ ad brutū liber unus. M. T. C. epiſtola℞ ad Q. C. fratrem libri tres. M. T. C. ad Octaviū epiſtola. M. T. C. epiſtola℞ ad T. Pō. Atticum libri XVI. T. P. Attici vita per Cornelium nepotem. Pomponii laeti epigramma ad Auguſtinum Maſſeum per Ludovicum regium Cornelienſem. *s. l. et a.* Fol. *Charact. Rom. Verss. 45. Sign.* a — x. *Sine num. fol. et custod. In pag. adversa fol. 1. Index. In pag. aversa Ep. Saliceti. Fol. 2. incipiunt Epp. ad Brutum. Insunt Graeca.*

Cfr. Fossi T. I. p. 522. Haec Editio sequitur modo Romanam 1470., modo Iensonianam. Vide, ne clandestina sit repetitio Romanae a. 1490.

∈ M. Tul. Ciceronis ad M. Brutum et ceteros (*Q. fratrem, Octa-*

vium et Atticum) epiſtole. Romae, Conr. Suueynheym et Arn. Pannartz 1470. Fol. *f. 198. (et f. 1. album) verss. 38. Pag. adversa fol. 1. alba; in aversa* Epiſtola Io. Andreae episcopi Aleriensis ad Paulum II. Pont. Max., *cuius primus hic est versus:* (k)Arthaginenſeſ ad Romanoſ legati aliquādo pater beatiſſime. *Fol. 2 a. incipit textus:* M. Tul. Ciceronis ad M. Brutum et ceteroſ epiſtole. ‖ M. Tul. Cicero. M. Bruto Sal. pl. dicit. *In fine:* Impreſſū Rome opuſ In domo Petri et Frācifci de Maxīſ. iuxta campū florc. p̄ſidentibuſ Magiſtriſ Cōrado Suueynheym et Arnoldo Pannartz. Anno dominici natalis .M.CCCC.LXX. S. d. n. dn̄i Pauli II. Veneti Pont. Max. anno VI. Vrbe et eccleſia florente. RRR. *cum exempla dumtaxat 275. excusa sint. Insunt Graeca. (Gottingae et Basileae.)*

є — Epistolae ad Atticum, Brutum et Quintum fratrem. Venetiis, Nicolaus Ienson 1470. Fol. *f. 181. vv. 39. Incipit f. 1. a.* (c)LODIVS TRIBV. PLE. DESIGNATVS. *In calce epistolarum:* Petrarchae epistola ad Ciceronem. *Deinde* Cornelii Nepotis vita Attici. *Sub hac:* FINIS. *et verss. 8., quorum primus:* Attice nunc totus ueneta diffuderis urbe. RR. *Absunt Graeca. (Lipsiae in Bibl. Senatus.)*

Utrum haec Romanam, an Romana Venetam praecesserit, non liquet. Sed cum e diversis Codd. ductae sint, Romana utique e meliore, Graeca servante, utraque principis Editionis nomen meretur. Ex permixtione partim lectionis Iensonianae et Romanae, partim aliorum interpolationibus, Aldi praesertim et Io. Bapt. Pii, paullatim conformata est Volgata ante Lambinum et Bosium. Utramque principem post absolutam meam Editionem nactus non sine fructu ad alteram Ed. redundaturo nunc contuli. De repetitione Iensonianae Neapolitana a. 1478. vide Edd. librorum de Officiis in hoc anno.

— — Mediolani, Ant. Zarothus 1475. 12. Kal. Octobres. Fol. *f. 196. verss. 41.*

є — — Romae, per Eucharium Silber alias Franck 1490. 16. Kal. Aug. Fol. *f. 198. verss. 38. et 39. Incipit ab Ep.* Barth. Saliceti et Lud. Regii ad Augustinum Maffeum. *F. 2 a. incipit contextus, qui finit f. 191 b.* R.

Sequitur in primis Iensonianam cum mutationibus nonnullis. Excusa sunt exemplaria 800.

— — *(Index, ut supra Ed. s. l. et a.)* Venetiis, *(sine typogr. nom.)* 1499. die 12. Iunii. Fol. *f. 132. verss. 45.*

— — ad M. Brutum liber unus; ad Q. Fratrem liber unus. Ad Tit. Pomp. Atticum Libri sedecim a Barthol. Saliceto et Ludov. Regio. Attici vita per Cornelium Nepotem. Venetiis *(sine typograph. nom.)* 1499. die 15. Iul. Fol.

Panzer T. III. p. 467. N. 2556. Vide, ne sit eadem Editio cum praeced., cuius exemplarium parti dies 12. Iunii, alteri 15. Iulii insignitus fuerit.

є — epistolarum ad Atticum, ad Brutum, ad Quintum fratrem, libri XX. Latina interpretatio eorum, quae in iis ipsis epistolis graece scripta sunt *cet.* Venetiis, in aedibus Aldi, et Andreae Soceri. Mense

Iunio **1513**. 8. *f. 16. non num. Praefat. f. 331. num. f. 1. cum ancora.* R.

E coniectura, non e Mss. nonnulli loci mutati et interpolati sunt.

† — — nuper recogniti et maxima diligentia impressi. Florentiae, ex off. Phil. Iuntae 1514. m. Novembr. 8. *f. 12. non num. f. 335. num. f. 1. non num. cum lilio.*

Bibliotheca Universitatis Turicensis servat exemplar Hulderici Zuinglii. Editor Marianus Tuccius in Praefat. haec iactat: „Opus sane multi temporis et labor fuit — — corruptas antehac M. Ciceronis Epistolas recognoscere, et in quo pariter nostri seculi nonnulli viri doctissimi elaboravere." Sed, quantum equidem vidi, mera Aldinae est repetitio.

— — *(Index, ut in Aldina 1513.:)* Venetiis, in aedibus Aldi et Andreae Soceri mense Ianuario **1521**. 8. *f. 16. non num. f. 331. num. f. 1. cum ancora.* R.

Prioris Aldinae repetitio. Edd. Aldinae annorum 1518. et 1519. non exstant.

∈ — Epistolae ad Atticum cum notis Io. Bapt. Pii, quas heotinas quia mane elucubratas inscripsit. Bononiae **1527**. Fol. R.

Maittaire T. II. p. 690.

∈ — Epistolae ad T. Pomp. Atticum et ad M. Brutum cum commentariis Io. Bapt. Pii, per quem ab infinitis detersae sunt mendis cumque Iodoci Badii Ascensii in easdem annotationibus. Parisiis, venundantur ipsi Ascensio et Io. Roigny. *In fine:* Sub prelo Ascensiano ad X. cal. Octobr. **1531**. Fol. *f. 8. non num. f. 243. num.* R. *(Gottingae et Bernae.)*

Hanc quoque Ed. nuper contuli. Pius nominatim laudat Iani Lamolae antiquissimum Cod. et Cod. ab Andronico emendatum. Interdum quae afferuntur e Cod. Ursini, Pii manifesto sunt coniecturae huic a callido illo critico sublectae. Haud paucas autem lectt. Ed. Victorianae primae et Marginis Repett. Lamb., quarum origo et fundamentum antea me latuerant, itidem a Pio provenire deprehendi.

— Epistolarum ad Atticum, ad Brutum et ad Q. fratrem Libri XX. diligentissime recogniti. Parisiis, Simon Colinaeus **1532**. m. Maio. 8.

Repetitio Aldinae.

— Epistolarum ad Atticum et ad Brutum libri XVII. nuper recogniti et maxima diligentia impressi. Parisiis, Iod. Badius et Io. Roigny **1532**. 8. *f. 10. Praefat. et f. 388.*

∈ † — Epistolae ad Atticum, ad M. Brutum, ad Q. fratrem summa diligentia castigatae, ut in iis menda quae plurima erant paucissima iam supersint. Pauli Manutii in easdem Epistolas Scholia, quibus abditi locorum sensus ostenduntur, cum explicatione castigationum, quae in his Epistolis pene innumerabiles factae sunt. Venetiis, apud Aldi filios **1540**. mense Augusto. 8. *f. 2. non num. Praef. f. 24. Scholl.*

— Epistolae ad Atticum, ad M. Brutum, ad Q. fratrem summa diligentia castigatae. P. Manutii in easdem Epistolas scholia. Parisiis, Rob. Stephanus **1543**. *(in fine:* 1544. 4. Non. Ian.)

Repetitio praecedentis Aldinae.

* — — Epistolae ad T. Pomponium Atticum, Sebastiani Corradi brevissimis Interpretationibus illustratae. Venetiis, apud Hieron. Scotum 1544. Fol. *f. 197. num. f. 1. album.*

Raro χρίσιν attigit hic ante Manutium optimus harum Epp. interpres Corradus.

— — Epistolae ad Atticum, ad M. Brutum, ad Q. fratrem multorum locorum correctione illustratae, ut post omneis omnium editiones exeant emendatissimae. In quas omneis epistolas Commentarii separatim impressi prope diem edentur, auctore Paulo Manutio Aldi filio. Venetiis, Paulus Manutius 1544. *In fine:* Apud Aldi filios. Venetiis 1544. Mense Novembri. 8. *f. 2. non num. f. 333. f. 11. non num. Interpr. Graeca. f. 1. cum clausula, f. 1. cum ancora.*

Pulchra Editio. Commentarii illi editi sunt demum a. 1547. propriumque volumen constituunt: In Epistolas Ciceronis ad Atticum, Pauli Manutii Commentarius. Venetiis, apud Aldi filios 1547. 8. *f.* 6. *non num. f.* 469. *num. f.* 1. *cum ancora.* Vide in Scriptis Cic. illustrantibus. Aldina a. 1542. non exstat.

— — ex diversorum exemplorum praecipue Victorii ac Manutii collatione castigatae. Lugduni, Seb. Gryphius 1545. 8.

Lectt. var. habet in margine.

— — *(Index, ut in Ed. Paris. 1543.)* Lutetiae, ex off. Rob. Stephani 1547. 12.

— Epistolae ad Atticum, ad M. Brutum, ad Q. fratrem multorum locorum correctione illustratae. Cum suis commentariis separatim impressis auctore Paulo Manutio Aldi filio. Venetiis, apud Aldi filios 1548. 8. *f. 2. non num. f. 333. f. 11. Interpr. Graeca et f. 2. clausulae et cum ancora.*

Nonnulla exemplaria in fine habent a. 1549.

— Epistolae ad Atticum, Brutum et Q. Fratrem. Ex diversorum exemplarium praecipue Victorii ac Manutii collatione diligentissime castigatae. Apud Seb. Gryphium Lugduni 1548. 16.

— — *(Index, ut in Ald. 1548.)* Venetiis, apud Aldi filios 1551. mense Octobri. 8.

Repetitio praecedentis totidem foliorum.

— — *(Index, ut in Lugd. 1545.:)* Lugduni, Seb. Gryphius 1551. et 1555. 8.

* — Epistolae ad Atticum, ad M. Brutum, ad Q. Fratrem. Cum correctionibus Pauli Manutii. Venetiis, apud Paulum Manutium, Aldi filium 1554. *(in fine:* 1555.) 8. *f. 2. non num. Praef. f. 333. num. f. 13. non num.*

Aldina a. 1553. non exstat.

— — *(Idem Index.)* Venetiis, apud Paulum Manutium 1558. *(in fine:* 1559.) 8. *f. 4. non num. Praef. f. 332. f. 16. non num.*

Repetitio praecedentis.

— — ex diverss. exempll. praecipue Victorii et Manutii collatione diligentissime castigatae. Ex castigatione Io. Boulierii. Lugduni, Antonius Vincentius 1560. et 1562. 8. *pagg. 610.*

— — *(Idem Index, ut in Ald. 1554.)* Venetiis, Aldus 1561. 8. *f. 387. f. 21. Interpr. Graeca.*

— — *(Idem Index, ut in Ald. 1554.)* Venetiis, Aldus 1563. 8. *f. 387. f. 21. Interpr. Graeca.*

Malaespinae curam (Venetiis 1563.) vide in Scriptt. Cic. illustr.

— — *(Idem Index, ut in Ald. 1554.)* Venetiis, Aldus 1564. 8.

* — — *(Idem Index, ut in Boulierii Ed. 1560.)* Lugduni, Ant. Vincentius 1564. 12.

— — *(Idem Index, ut in Ald. 1554.)* Venetiis, Aldus 1567. 8. *Utraque totidem foliis constat atque Ald. 1563.*

— — cum scholiis Mich. Bruti. Lugduni, Antonius Gryphius 1567. 12.

— — cum correctt. Manutii. In easdem D. Lambini annotatt. Antverpiae, ex off. Christoph. Plantini 1567. 16.

— — *(Index, ut in Ed. praeced. Plantiniana.)* Venetiis, ex bibliotheca Aldina 1570. 8. *f. 399. f. 1. cum ancora.*

— — castigatae. Io. Mich. Bruti in easdem Scholia. Lugduni, Anton. Gryphius 1571. 8.

∈ * — — e bibliotheca Petri Victorii. Excusum in fine libri est vetustissimum S. C. Romae inventum. Florentiae, apud Iuntas 1571. 8. *f. 8. non num. Praef. f. 1. S. C. pagg. 656.* (9—656.) *f. 18. Interpr. Graeca. f. 1. cum clausula et lilio.* RR.

Editio optima exacta ad Cod. Medic. Franc. Petrarchae manu exaratum, quem in meum usum denuo contulit Franc. del Furia, et ad *χρῆσιν* in primis necessaria.

Operae autem pretium est hoc loco audire Petrum Victorium ipsum, quo consilio, quo animo in Tullii scriptis emendandis tamdiu elaborarit quaque modestia ipse de incepto suo indicarit. „Nihil me aliud" inquit in Epistolarum Lib. I. p. 9. Ed. Florent. 1586., „ad emendanda Ciceronis scripta impulisse, nisi incredibilem quandam cupiditatem studiosos Ciceronis adiuvandi compertum unicuique esse debet; ea autem tanta fortasse fuit, ut me mearum virium oblivisci faceret maiusque onus suscipere quam mei humeri ferre valerent. Sed quoniam tu, Antoni Florebelle, ita vis, bona spe simus. Unum tantum velim (idque ex animo peto atque oro) reliquos, qui elegantissimis M. Tullii scriptis delectantur, aliquid operae laborisque in illis perpurgandis ponere; dedecus enim est, profecto dedecus omnium studiosorum, in libris illis ullam maculam reperiri, quos semper in manibus habent et ex quibus omnem sermonis nitorem verborumque elegantiam mutuantur: multa autem sunt menda, quae facilius a plerisque indicari possunt quam tolli; sed quod uni non conceditur, alii datum est; ac nulla prorsus errata subterfugere possent tantam doctorum et ingeniosorum hominum in hanc rem conspirationem; quod si hoc factum fuerit, quamvis sine laudis meae detrimento esse non possit, si quam in hoc negotio meruimus (illi enim et plura et meliora facile adferent) tamen incredibili laetitia afficiar: antiquum namque illud meum consilium sic adiuvabitur atque exitum reperiet, quod ego solus ad finem perducere non potui; atque id, quod tantopere expetivi et in quo tantum laboravi, perficietur.

Cur autem me pudeat auxilia aliorum in difficili atque honesta re implorare? cum ipse nihil cessaverim neque ullum laborem recusaverim, atque etiam profitear, quidquid potero, in reliquum tempus me libenter ac studiose esse facturum (1537)." — Hanc Victorii professionem ego meam feci semperque faciam, etiam ubi acerbius lacessitus ero.

— — cum praefat. Io. Sturmii et Pauli Manutii annotatt. Argentorati 1582. 8.

є * — Epistolae ad T. Pomponium Atticum ex fide vetustissimorum codicum emendatae, studio et opera Simeonis Bosii, Praetoris Lemovicensis. Eiusdem Animadversiones ad ampliss. virum Philippum Huraltum Chivernium, Galliae Procancellarium. Ratiasti Lemovicum, apud Hugonem Barboum 1580. Cum privilegio Regis. 8. *f. 4. non num. pagg. 622. f. 21. Interpret. Graeca et errata. Sequuntur:* Simeonis Bosii Praet. Lemov. Animadverss. in Epp. M. T. C. ad T. P. Att. Ad — Procancellarium. Ibid., id. 1580. 8. *f. 2. pagg. 372.* RR.

Usus est Codd. tribus optimis, nunc deperditis vel nescio ubi latentibus. Vide Hist. meam crit. Epp. ad Att. Repetitae sunt Bosii Animadvv. Francofurti, apud Andr. Wechelum 1580. 8.

є — — Ex fide vetustiss. Codd. emendatae studio et opera Sim. Bosii. Eiusdem Animadvv. seorsum impressae. Antverpiae, Christoph. Plantinus 1582. 8. *f. 4. non num. Praef. pagg. 486. f. 1. album. Deinde:* Animadvv. Sim. Bosii in Epp. Cic. ad Atticum. Editio ab emendatione ipsius auctoris ultima. Ibid., id. 1585. 8. *f. 4. non num. pagg. 208.*

Cum hac Animadvv. Editione secunda, fortasse emendatiore et auctiore destitutum esset exemplar Bernense Ed. Epp. ad Att. a. 1582., dum eas edo, contentus esse debui repetitione Wecheliana Ed. a. 1580. In Iacobi Bongarsii inedita ad Petrum Danielem Lutet. IIX. Novembr. a. 1579. epistola, quae asservatur in Bibliotheca publica Basileensi, haec leguntur: „Simeonis Bosii in M. Ciceronis epistolas ad Atticum emendationes prodierunt apud Lemovices; quas diligentius expressas Patissonius dabit; eam editionem exspectes suadeo." Ea tamen nunquam prodiit.

— Epistolae ad Att. libri XVI. Variis doct. viror. lectt. opera Alexandri Scot illustrati. Adiectae sunt D. Lambini et Fulvii Ursini emendatt. rationes. Lugduni, Io. Pillehotte 1589. 12.

* — Epistolae ad Atticum, ad M. Brutum et ad Q. Fratrem. Editio ad Manutianam et Brutinam conformata. Adiectae sunt annotationes et castigationes, ex variis doctorum virorum scriptis selectae. Francofurti, Wechel 1590. 8.

Pars Ed. Sylburgianae Opp. omnium. In Annotationibus *(pagg.* 40.) nullam Bosii rationem habuit.

— Epistolae ad Atticum, ad M. Brutum et ad Q. Fratrem cum correctionibus P. Manutii. Romae 1591. 8.

* — Epistolae ad T. Pomponium Atticum. Ex fide vetustissimorum Codd. emendatae, studio et opera Simeonis Bosii, Praet. Lemovic. Lugduni Bat., ex off. Plantiniana apud Franc. Raphelengium 1592. 24.

Editio satis correcte minutissimis typis expressa.

∈ — Epp. ad Atticum libri XVI. Eiusdem Epp. ad Q. Fratrem libri III. Incerti auctoris Epistola ad Octavium, non est enim Ciceronis. T. Pomponii Attici vita per Cornelium Nepotem. Ex Dionysii Lambini emendatione et recognitione nova Francisci Iunii Biturigis: cuius etiam notae accesserunt nunc primum editae. (*Heidelbergae:*) Ex typographeio Hieronymi Commelini 1594. 8. R. (*Bernae.*)

Usus est quattuor Codd. Palatinis interpolatis; ipsius autem coniecturae infelicissimae sunt. Ceterum admodum rara videtur haec Editio a bibliographis nondum memorata.

* — — (*Index, ut in Ed. 1590.*) Francofurti, apud Andreae Wechelii heredes, Claudium Marnium et Io. Aubrium 1599. 8.

Repetitio Sylburgianae.

— — (*Genevae,*) Excud. Iac. Stoer 1600. 12.

— — Ex recognitione Ausonii Popmae. Antverpiae 1607. 12. (?)

∈ — — Ex recogn. Ausonii Popmae. Eiusdem in eos commentarius et castigationes. Franckarae, ex off. Io. Lamrinck 1618. 8. *f. 4. non num. pagg. 487.* Ausonii Popmae commentarius. Ibid., id. 1617. *pagg. 280.*

Editio sordida. Popma quoque satis infeliciter criticum egit.

— — (*Idem index, ut in Sylburg. 1590.*) Francofurti 1625. 8.

— Epistolae ad Atticum, Brutum et Q. Fratrem. Amstelodami, G. Blaeuw 1632. 24.

— Epistolae ad Atticum aliosque. Ad optt. Edd. collatae. Lugduni Batav., ex off. Elzeviriana 1642. 12.

Pars Opp. omn. Ed. Elzevir.

∈ * — Epistolarum libri XVI. ad T. Pomponium Atticum ex rec. Io. Georgii Graevii cum eiusdem animadverss. et notis integris Petri Victorii, Pauli Manutii, Leonardi Malhespinae (*sic pro:* Malaespinae), D. Lambini, Fulvii Ursini, Sim. Bosii, Fr. Iunii, Aus. Popmae, nec non selectis Seb. Corradi, Is. Casauboni, Ioan. Fred. Gronovii, et aliorum. Amstelaedami, sumptibus Blaviorum et Henr. Wetstenii. 1684. 2 Vol. 8.

Usus est Graev. Codd. Balliolensi et Helmstadiensi, adiunxitque annott. ineditas Mureti et Bosii.

— Epistolae ad Atticum cum notis integris Victorii, Camerarii, Ursini et selectis P. Manutii, Lambini, Gulielmi, Gruteri, I. F. et I. Gronoviorum, I. G. Graevii et aliorum. Isaacus Verburgius collegit, disposuit, varr. lectt. ubique apposuit. Amstelaedami 1727. 2 Vol. 8. R.

Non est, ut dicunt bibliographi, praecedentis Ed. repetitio auctior et emendatior, sed Volumen VII. notissimae Ed. Verburburgianae, cuius aliquot exemplaribus praepositus est Index proprius, quasi esset Editio Epp. ad Atticum seorsim curata; hinc etiam raritas: pauca enim exemplaria hoc Indice instructa fuisse consentaneum est.

— Epp. ad Atticum libri XVI. Basileae, Schweighauser 1780. 2 Vol. 8.

— — et ad Q. Fratrem et ad M. Brutum ex rec. Ernesti. Halae, Orphanotr. 1783. 8.

— — secundum optt. novissimasque Editt. Manhemii 1784—85. 2 Vol. 8.

— ad Atticum, M. Brutum et Q. Fratrem epistolae ex Edit. Ernesti. Londini, Priestley 1820. 8.

Epistolae ad M. BRUTUM et ad QUINTUM FRATREM.

Ciceronis Epistolae ad Brutum et ad Q. Fratrem cum commentario Pauli Manutii. Francofurti, Wechel 1580. 8.

∈ * — Epistolarum ad Quintum Fratrem libri tres et ad Brutum liber unus. Cum notis integris Petri Victorii, Paulli Manutii, F. Ursini, Fr. Iunii, I. Gruteri et Iacobi Gronovii; nec non Francisci Hotomani Commentario in Epistolam primam de Provincia administranda. Adiectus est ad M. Tullium Fratrem de petitione consulatus Liber cum integro commentario Valerii Palermi Veronensis. Hagae-Comitum, apud Isaacum Vaillant 1725. 8. mai.

Ignotus est Editor; falso enim a nonnemine Rich. Bentleio attributa est.

∈ † — the epistles of Cicero to Brutus and of Brutus to Cicero with the latin text on the opposite page and english notes to each epistle. Together with a prefatory dissertation in which the authority of the said epistles is vindicated and all the objections of the rev. Mr. Tunstall particularly are confuted by Conyers Middleton. London, Rich. Manby 1743. 8. mai.

Epistolam primam ad Quintum Fratrem quaere in Epp. selectis.

Epistolae selectae.

M. T. Ciceronis Eloqnentie fontis Epiſtole familiares *(cum epistolis aliorum scriptorum.)* *s. l. et a.* Fol. *f. 40. verss. 21. Incipit fol. 1 a. ut supra. f. 8 b:* Gloriofi doctoris Hieronimi Epistole familiares. *f. 11 b:* Simachi *(sic)* patritii fenatoris rhomani Epiſtole familiares. *F. 15 a:* Epistole quinque Leonardi Aretini. *F. 16 a:* Ex Phalaridis epiſtolae digniores. *F. 22:* Magni oratoris Collucii Veneti epiſtolae variae de ſtudio liberalium artium. *F. 29 a:* diuerſe epiſtole ex diuerſis hinc inde auctoribus ſumma cum diligentia collecte: *quae finiunt fol. 40 a. (Coloniae, Io. Koelhof de Lubeck.)*

Ciceronis epistolae (69) selectae ad Lentulum et alios. *s. l. et a.* 8. mai. *f. 43. verss. 26. Incipit:* M. T. C. Epiſtolarum. Liber primus Incipit. *In fine:* M. T. C. Familiares feliciter Expliciunt. *(Romae, Barth. Guldinbeck.)*

— — *s. l. et a.* 4. min. *Goth. f. 32. Incipit:* M. T. Ciceronis Epiſtolarum Liber primus incipit. *In fine:* M. T. C. Familiares epiſtole feliciter Expliciunt. *(Fortasse Romae.)*

— — *s. l. et a.* 4. *Typis Romanis. f. 52. verss. 26. Initio legitur* Epiſtola Petri Bartolacii ad Alvarum de Cosma d. Neapoli 1471. *Finit in fol. ult. pag. adversa:* Marci. T. C. familiares Epiſtolae feliciter Expliciunt. *(Neapoli, Sixtus Riessinger.)*

— *s. l. et a.* 4. *Typis Rom. f.* 40. *verss.* 25. *Pag. adversa f.* 1. *alba. Pag. aversa incipit:* Benedictus Maffeus maioris praesidentiae Abbrevia‖tor aplicus Iohañi Schoenberger de Ruitlingē Cō‖stañ. diocesis libroR impſſori ı urbe comoranti Salu‖tem dicit. *Ep. data est* Rome d. Nov. 1483. *f.* 2 *a:* M. T. C. Epiſtolarum liber primus incipit ‖ M. T. C. S. D. Publio Lentulo Proconſuli. *Ult. f.* 5: M. T. C. Familiares Epiſtole. feliciter expliciunt.

— — cum expositionibus Martini Philetici. *s. l. et a.* 4. *Char. Rom. f.* 175. *verss.* 33. *F.* 1 *a:* PHILETICVS DIVO PRINCIPI SVO. IOANNI COLVMNAE Cardinali S. P. D. (*Accedunt duae Philetici invectivae in corruptores Latinitatis, Homeri Podiani epigramma ad Phileticum et index.*)

— Epistolae elegantiores ex libro epistolarum familiarium excerptae. Romae, Eucharius Silber *s. a.* 4. *f.* 29. *verss.* 33. F. 1 *a. index, ut supra. In fine:* .·. Eucharius Silber impreſſit Romae .·. ‖ Si quiſquam lectas Ciceronis nosse tabellas ‖ Exoptat: preſens uſq; reuoluat opus.

— — (*Idem Index:*) Romae, Stephanus Planck 1492. die nona mensis Ianuarii 4. *f.* 33. *verss.* 31. *In fine:* Si quiſquam lectas Ciceronis noſſe tabellas ‖ Exoptat: preſens uſq; reuoluat opus ‖ Impreſſum Romae per Stephanum Planck ‖ Anno dñi. M.CCCC.XCII. mēſis Ianuarii ‖ die nona. Sedente Innocentio octauo Pōtifice ‖ maximo Anno octauo.

Quedam elegantiſſime ct breviores epiſtole M. Tullii Ciceronis et C. Plinii. Daventrie per Iacobum de Breda *s. a.* 4. *Goth.*

— — *s. l.* 1499. 4.

— — Daventriae per Rich. Pafraet 1500. 4.

— — Ibid., id. 1503. 4.

— — Ibid., Iac. de Breda 1506. 4.

— Epistolarum familiarium liber septimus, *s. l. et a.* 4. *f.* 24. *non num. Sign.* A—F.

Duo electiſſimi Ciceronis Epiſtolarum libri: decimusquartus ad Therentiam uxorem et decimussextus ad Tironem libertum ſuum. Lipzck, per Wolfgangum Monacensem 1504. Fol.

— — Ibid., id. 1507. 4.

— Epistole familiares atque breviores — — accurate collecte ac denuo vigili cura elimate. Ibid., id. 1510 et 1512. 4. *Goth. f.* 52. *non num. Sig.* A—I.

Curavit Hieron. Cingulatorinus Auripolitanus.

— Epistolae breviores. Viennae Pannoniae per Hieron. Philovallem et Io. Singrenium, expensis vero Leonhardi Alantse 1511. pridie Kal. Iunii. 4.

— — Ibid., Io. Singrenius, expensis vero Leonhardi Alantse. 4. Kal. Febr. 1515. 4.

— — duo electissimi (*ut in Ed. Lips.* 1504.) — — *cet.* Liptzk, Val. Schumann 1515. 4. *f.* 19. *non num.*

— — (*Idem Index:*) Ibid., id. 1518. 4.

— — (*Idem Index.*) Ibid., id. 1519. 4.

— — Epistole familiares atque breviores — — ex toto Epistolarum eius volumine collecte ac denuo vigili cura elimate. Lipsiae, Valent. Schumann 1517. 4.

— Libellus primus Epist. M. Tullii Ciceronis. *s. l. et a.* 4.

Oxoniae, Charles Kyrseth circa annum 1519. Cfr. Herbert typogr. antiq. Vol. III. p. 1398.

— Epistolae breviores. Iodoci Badii Ascensii conficiendarum epistolarum compendium. Viennae Pannoniae per Io. Singrenium. 1523. 4.

Ciceronis Epistolarum a doctis viris ad usum studiosae iuventutis selectt. libri IV. Monasteri Westphaliae, typis Bern. Reusfeld 1529. 8.

— Epistolae aliquot in studiosorum adolescentium usum collectae. Parisiis, apud Guil. Morelium 1549. 8.

— Epistol. famil. liber secundus. Aliquot item Epistolae ex caeteris libris tum ad Atticum, tum ad alios et duae ex Seneca selectae in gratiam iuventutis cum lat. et gall. interpretatione, Maturino Corderio authore. Parisiis, ex off. Caroli Stephani. 1555. 8.

— selectarum Epistolarum libri tres. Lutetiae, Mich. Vascosanus 1556. 4.

— Epistolae aliquot breves. Excudebat Henr. Stephanus 1577. 8.

— Epistolarum selectarum libri tres, quae ob perspicuitatem sententiarum et rerum varietatem litterariis ludis congestae sunt et distinctae. Mediolani 1581. 8.

— libri IV. Epist. a Io. Sturmio puerili educationi confecti. Cum doct. viror. argumentis et annotatt. quibusdam. Francofurti, heredes Egenolph. 1585. 8. *f. 64.*

† Analysis selectarum aliquot Ciceronis Epistol. dialectica et rhetorica ad methodum P. Rami conformata — — in gratiam iuniorum a Marco Beumlero exarata. (*cum textu.*) (*Spirae Nemetum*), typis Bern. Albini 1588. 8. *f. 4. non num. et pagg. 240.*

— selectar. ex Cic. Epist. volumina III. a Melch. Iunio. Lubecae, 1650. 8. et Hamburgi 1683 et 1699. 12.

— Epistolarum selectarum libri tres. Amstelaedami, Elzevir 1657. 8.

— Epistolar. libri tres a Io. Sturmio puerili educationi confecti. Lipsiae, *s. a.* 8.

— selectarum Epistolarum decas prima auctore Christiano Papenio. Brunsvigae, Zilliger 1678. 8. — decas secunda et tertia auctore Chr. Papenio. Ibid., id. 1680. 8.

† — Epistolarum selectarum libri quattuor, Germanice redditi et ad usum familiarem iuventuti scholasticae, selectioribus phrasibus inde exceptis ac epistolae cuivis singulatim annexis accommodati. Cura et labore Io. Friderici Utzingeri. Tiguri, typis Davidis Gessneri 1679. 8.

Editio ad modum Io. Rhenii, qui cum Riccio praelusit quodammodo Hamiltonii et Jacototii methodis linguas discendi nunc in mercatorum scholis multa cum laude usitatis.

— Epistol. libri IV. a Io. Sturmio sel. Editio nova. Goslariae, Dunker 1683. 8.

— ex recens. Chr. Daumii. Silusiac 1686. 8.

— Epistolae selectae in tres libros descriptae et notis quibusdam illustratae. Praemissa est disputatio de vera ratione informandae pueritiae ad castitatem atque elegantiam Latini sermonis auctore Is. Valckenaer. Leovardiae, ex off. H. Nautae 1709 et 1716. 8.

— Epistolae selectae ex rec. Io. Sturmii. Coburgi 1715. 8.

— Mit teutschen Anmerkungen. Halle 1716. 12.

*— Epistolarum selectarum libri tres, quos denuo recensuit et Notis auxit I. C. Schröderus. Accedunt eiusdem Animadvv. in Emendationes Viri Cl. Richardi Bentleii ad Ciceronis Disputationes Tusculanas a doctiss. viro Io. Davisio illustratas, nec non vita Ciceronis a D. Lambino collecta. Delphis Batav., Regnerus Boilet 1721 et 1724. Traiecti ad Rhenum, Iac. a Poolsum 1739. 8.

Tusculanas cum ederem, nondum nactus eram hanc Schröderi curam ceteroquin admodum levem.

— Epistol. select. libri III. ed. Io. Sturmio. Quibus accessit quartus a Io. Bittner, ex recensione Chr. Daum. Lipsiae 1741. 8.

— Epistolarum libri IV. a Io. Sturmio olim collecti nunc longe emendatius ac auctius editi a Chr. Iunckero. Coburgi 1743 et 1754. 8.

— Epp. selectae quaedam accurante Andrea Goetzio. Altorfii 1743. 8.

— Epistol. selectt. libri IV. cum comment. Bened. Herbesti. Nesvisii 1761. 8.

— — ex rec. Graevii. Nebst einigen Hülfsmitteln die Briefe des Cicero zu verstehen, von M. F. Sörgel. Lemgo, Meyer 1770. 12.

— Epistolae selectae. Mit teutschen Noten. Halle, Renger 1772. 8.

— — a Io. Sturmio cum select. quibusdam Epistolis Plinii. Coburgi 1779. 8.

Curavit Harles.

— — in usum stud. iuv. adornatae. Ed. IV. Halae 1781. 12.

* — Epistol. sel. libri VI., quibus res Romanae inde a Caesaris morte usque ad triumvirorum conspirationem continentur. Animadvv. in us. schol. illustravit Frid. Andreas Stroth. Berolini et Stettini, Frid. Nicolai 1784. 8.

Insunt nonnullae explicationes et coniecturae minime spernendae. Cfr. Biblioth. Germ. univ. in Append. ad Vol. 53—86. P. II. p. 1153.

— Epist. selectae ex rec. Graevii. Norimbergae 1784. 1796. 1800. 1808. 12.

— Epist. sel. libri IV. Nach der Zeitfolge geordnet und mit kurzen Einleitungen, erklärenden Anmerkungen und einem zweckmässigen Sachregister versehen. Berlin 1790. 8.

* — Auswahl der besten Briefe Cicero's von Benjamin Weiske. Erklärende Anmerkungen. Braunschweig, Schulbuchhandlung 1796. 8. Neue Auflage, daselbst 1813. 8.

— Epistt. selectae. Halae, Orphanotr. 1802. 8.

— Epistolarum sel. libri IV. — *(ut Berol. 1790.)* — versehen von Io. Fried. Poppe. Zweite verb. und vermehrte Auflage. Berlin, academ. Buchhandl. *(Nauck)* 1804. 8.

— Epistolae in us. schol. selectae ab I. A. Valpy. Secunda Ed. London 181 .. 8.

* — Epistolae selectae ac temporum ordine dispositae in usum scholar. edidit Aug. Matthiae. Lipsiae, Vogel 1816. 8. mai.

— Epistolae sel. temporis ordine dispositae cura S. N. I. Bloch. Havniae, Schubothe 1818. 8.

— Epistolarum sel. libri IV. Bassani, Remondini 1823. 12. *(et saepius antea.)*

* — Epistolae selectae ad temporum ordinem dispositae. In usum schol. ed. Aug. Matthiae. Editio secunda et aucta. Lipsiae, Vogel 1825. 8.

* — — Ed. III. aucta et emendata Ibid., id. 1829. 8.

— Epistolae selectae, quas in us. lectt. edid. B. A. Pflanz. Rotevillae, Herder 1831. 8.

— Epistola prima ad Lentulum cum Graeca Theodori *(Gazae)* versione. Parisiis, Thomas Richard 1548. 4.

In And. Schotti Tullianarum Quaestionum Lib. IIII. Antverpiae, Plantin. 1610. 8. p. 338. exstat Gulielmi Canteri interpretatio Graeca Epistolae ad Torquatum Lib. 6. Ep. 1.

— Epistola nona ad P. Lentulum dialecticis rerum summis breviter illustrata. Parisiis, Mich. Vascosanus 1550. 4.

— Selectae ad Atticum epistolae capitibus Gallicis illustratae brevibusque notis enucleatae. Parisiis, 1762. 12.

Curavit P. A. Alletz.

— Epistolarum ad Atticum liber primus et secundus. Parisiis, Mich. Vascosanus 1546. 4.

Maittaire Index T. I. p. 266.

— Epistola ad Quintum Ciceronem fratrem, qua boni principis institutio continetur, quae antehac paucis visa et lecta est. Cracoviae, per Matth. Scharffenberg 1528. 18 die Augusti. 8.

— Epistola *(prima Lib. I.)* ad Q. Fratrem cum collectaneis Io. Tislini. Lugduni, 1543 et 1565. 8.

— Epistola prima Ciceronis ad Quintum fratrem. Cum ecphrasi a Christoph. Cornero conscripta. Basileae, Io. Oporinus 1553. 8.

— Epistolae duae, una Q. Ciceronis ad M. Tullium de petitione consulatus; altera M. T. Ciceronis ad Q. Fratrem de ratione bene gerendae provinciae, Rolandi Petreii comment. illustratae. Parisiis, Wechel 1564. 4. *(Bernae.)*

— Epistola ad Q. Fratrem et in eam Franc. Hotomani commentarius. Lugduni ad Salamandrae insigne, apud Ludov. et Carol. Penot fratres 1564. 4. *pagg.* 79.

Edidit Aegidius Camureus.

— — Basileae 1578. 8.

Etiam in Hotomani Opp. T. III. p. 1417.

— Epistola ad Q. Fratrem. Parisiis 1587. 4.

Catal. Bibl. Bern. T. I. p. 317.

— — cum commentario M. Beumleri. Tiguri 1587. 8. *(?)*

Si haec Editio exstat, idem certe liber est ac sequens:

† Analysis dialectica, rhetorica, historica, ethica et politica M. Tullii de provincia recte administranda ad Quintum Fratrem Asiae propraetorem. Subiuncta est analysis dialectica et rhetorica orationis Ciceronis pro Q. Ligario ad Caesarem. Opera et studio Marci Beumleri confecta et edita. Spirae, typis Bernardi Albini 1589. 8.

— Epistola prima ad Quintum Fratrem de boni provinciae praesidis officio cum notis Nath. Chytraei. Hanoviae, Wechel 1608. 8.

Z. Schäferi comment. in Ciceronis Epist. de administranda provincia ad Q. Fratrem *(cum contextu.)* **Tubingae 1628. 24.**

*** — cum annotationibus et Italica interpretatione Iac. Facciolati — in Eiusdem Exercitatt. in duas priores Cic. oratt. Patavii 1731. 8.**

*** — — in Io. Matth. Gesneri Enchiridio. Gottingae 1745. 8.** *p. 58. seqq.*

— Epistola prima libri primi ad Q. Fratrem et de Nat. Deor. lib. II. c. 39—67. in usum schol. cum animadvv. nonnullis Caroli Lud. Baueri. Laubani, Wirthgen 1765. 8.

— — Vratislaviae, Korn 1782. 8.

є * Clarorum virorum Epistolae, quae inter Ciceronis Epistolas servatae exstant, in unum volumen redactae et duplici commentario illustratae a Beniamino Weiske. Lipsiae, Crusius 1792. 8.

SCRIPTA PHILOSOPHA.

Ciceronis *scripta philosopha.* **Romae, Conr. Suueynheym et Arnoldus Pannartz 1471. 2. Vol. Fol.** *(verss. 36—38.) Vol. I. continet f. 164. incipitque f. 1 a:* **M. Tul. Ciceronif in dialogū de natura deorum ad Brutum Prefatio;** *quod opus finit f. 48 b. F. 49 a:* **M. Tull. Ciceronif in librum de diuinatione Prefatio;** *quod opus finit f. 87 a. versu 22.* **fureximuf. Finis.** *F. 88 a. incipiunt* **libri de Officiis.** *F. 133 a.* **Paradoxa.** *F. 139 a.* **Laelius.** *F. 151 a.* **Cato maior.** *F. 162 a. clausula d.* **Romae 1471. 27. April.** *F. 162 b.* **Verfuf duodecim fapientum** *cet. Finit f. 164 a. voc.* **Finis;** *sub quo verss. 11., quorum ultimus:* **omnifq; celeftium cetuf candidiffimuf faxit.**

Vol. II. F. 205. Incipit F. 1 a: **M. Tullii Ciceronif in Queftionef Thufculanaf ad M. Brutum praefatio:** *quae Tuscul. finiunt f. 65 b. F. 66. album. F. 67 a. incipiunt* **libri de finibus bonorum et malorum,** *qui finiunt f. 131 a. vers. ult.:* **ad Pomponium perreximuf**

omnef. *F. 131. album. F. 132 a. incipit* «de fato liber" *finitque f. 138 a. F. 138 b.* Q. Cicero de petitione confulatuf ad M. Tullium fratrem. *F. 144 b.* Parf libelli Ciceronif de philofophia. *F. 150 a.:* M. Tulii Ciceronif de effentia mundi fiue in Timeo Platonif Liber Incipit. *F. 156 a. incipiunt* Academicae Queftiones. *F. 179 b.* Ciceronif dialogi de legibuf. *Finit f. 205 a. Clausula exhibet d.* 20. Septembr. 1471. *Auctoribus aliis Vol. primum continet f. 77. de Officiis, Paradoxa, de amicitia et de senectute, volumen alterum foliorum 293. cetera scripta.* RRR. (*Basileae.*)

Editio princeps scriptorum philosophorum, et summae raritatis, ubi ambo volumina iuncta sunt. Plerumque singulatim dumtaxat reperiuntur.

— de Officiis, de amicitia, de senectute, somnium Scipionis, Paradoxa, Tuscul. Quaestiones. *s. l. et a.* 2 Vol. Fol. *f. 212. verss. 31.* RR.

Impr. Parisiis ab Udalr. Gering, Crantz et Friburger circa a. 1471. Vide infra in Edd. libr. de Officiis et Quaest. Tusc.

— de natura deorum, de divinatione, de fato, de legibus, liber ad Hortensium, (*Modestus, i. e. Pomponius Laetus*) de disciplina militari. Venetiis, Vindelinus de Spira 1471. 4. mai. *Fol. 187. non num. f. 150, 151. et ult. alba,* (*auctore* Fossi I. p. 531. *f. 188.*) *verss. 34. F. 1 a. incipit:* «Marci Tullii Ciceronis uita ex dictis plutarchi breuiter excerpta", *quae amplectitur folia 3. Sequitur fol. 1. cum 25 verss.* Cornelii Severi de morte Ciceronis, *sub quibus:* A. D. M.CCCC.LXXI. *Pag. aversa huius folii alba est. F. 5 a. incipiunt* libri de natura deorum, *qui f. 65 b. finiunt vv.:* θέος χοατιν (*sic*). *F. 66 a. incipiunt* libri de divinatione; *finiunt f. 111. b. F. 112 a. incipit* liber de fato. *F. 119. b. post vers. 23. incipiunt* de legibus libri; *finiunt f. 149 b. F. 150. et 151. alba. F. 152 a. incipit* liber ad Hortensium; *f. 181 b.* de disciplina militari. *Finit f. 186 b.:* Raphael Iouenzonius Ister. P. Aluisio ‖ Donato Patric. Ven. D. D. ‖ Spyra tuum nomen toto celebrabitur orbe: ‖ Quae Vindelini diceris effe Parens *cet.* — RRR. (*Gottingae.*)

— Officia, Paradoxa, de amicitia, de senectute, somnium Scipionis, de legibus. *s. l. et a.* Fol. *Rom. char. f. 144. verss. 36. Textus incipit post 7 versuum titulum.* Officia *finiunt f. 67 a. verss.:* Tullius hefperios *cet. Pag. aversa eiusdem folii incipiunt* Paradoxa; *f. 74 b.* de amicitia; *f. 98 b.* Cato maior; *f. 107 b.* Somnium Scipionis; *sequuntur* Verfus XII fapientum. *F. 113. est album. F. 114 a. incipiunt* libri de legibus. *Finit f. 144 a. vocabulo:* Finis. RR.

Venetiis impr. iisdem typis, quibus Ausonius et Virgilius (Venet.) 1472. Libri de legibus, quorum haec editio princeps esse perhibetur, etiam separatim reperiuntur.

— de legibus, Academicae quaestiones, de divinatione, de natura deorum, de finibus bonorum et malorum, de petitione consulatus, de fato, de universitate, Somnium Scipionis. Venetiis, per Christoph. de Pensis 1494. 15. cal. April. Fol. *f. 140. vv. 45.*

— de natura deorum, de finibus bonorum et malorum, de legibus. Bononiae, Benedict. Hectoris 1494. 4 idus Decembris. Fol.

IN HOC Volumine Continentur haec. Marci T. C. De Finibus Bonorum et MaloR Libri Quinq;. De Natura Deorum. Libri Tres. De Divinatione. Libri duo. De Legibus. Libri duo (*sic*). Fragmenta ex Academicis. In duobus divisa libris. De Fato. Libellus Vnus. De Mundo Libellus Vnus. De Somno (*sic*) Scipionis, Libellus: qui ex. VI. De rep. exceptus (*sic*) est. Venetiis, per Symonem Papiensem dictum Biuilaqua 1496. die 18. mensis Septembris. Fol. *f. 144. verss. 43—45.*

Cfr. omnino Hain Repertorium N. 5232. Exemplar Bernense in Catal. T. I. p. 319. mance ita indicatum: M. T. C. de natura Deorum Venet. 1496. fol. in voluminis principio habet tantum alterum Indicem correctiorem, qui in Hainiano exstabat folio 45 a.

Editionem partim Regiensem, partim Bononiensem Bazalerii de Bazaleriis aa. 1498—99. vide in singulis libris.

Ciceronis opera philosophica. Parisiis, in aedibus Ascensianis. Kal. Decembr. 1511. Fol. *f. 8. non num. Praef. f. 172.*

— — Ibid., apud Iodocum Badium Ascensium 14. cal. Oct. 1521. Fol. *f. 6. non num. Praef. f. 176. num.*

Non sunt nisi partes Ascensianarum primae et secundae, quae interdum separatim reperiuntur.

є † HOC VOLVMINE HAEC CONTINENTVR. M. T. C. de natura deorum. Libri III. De divinatione. Libri II. De finibus bonorum et malorum. Libri V. Q. C. De petitione consulatus ad M. T. C. Fratrē. Lib. I. De universitate. Liber I. De somnio Scipionis, e sexto de rep. Liber I. De re militari. Liber I. Omnia à Nicolao Bucinensi diligenter castigata. *In fine:* Impressum Florentiae, opera et sumptu Philippi Iuntae. Anno à nativitate D. XVI. Supra mille (1516.) mense Octob. Leone Decimo Pontifice. 8. *f. 350. num. f. 1. alb. f. 1. cum lilio. f. 8.* Privilegium Leonis X. et „Quaedam notatu digna." (*Index.*) R.

M. T. Ciceronis de philosophia volumen primum, in quo haec continentur. Academicarum quaestionum Editionis primae liber secundus. Editionis secundae liber primus. De finibus bonorum et malorum libri V. Tusculanarum quaestionum libri V. Venetiis, in aedibus Aldi et Andreae Soceri. mense Maio. 1523. 8. *f. 8. non num. Praefat. Franc. Asulani. f. 251. f. 3. alba. f. 1. cum clausula. f. 1. cum ancora.*

Secundo volumine haec continentur. M. T. C. de natura Deorum libri III. De Divinatione libri II. De Fato liber I. Scipionis somnium, quod è sex de rep. libris superest. De Legibus libri III. De Vniversitate liber I. Q. Ciceronis de petitione consulatus ad Marcum fratrem liber I. Venetiis *cet.*, mense Augusto 1523. 8. *f. 214. f. 2. cum clausula et ancora.* R.

— philosophica. Ex Petri Victorii castigatione. Lugduni, Seb. Gryphius 1540. 2 Vol. 8.

† — post Naugerianam et Victorianam correctionem emendata a Io. Sturmio. Argentorati, Wendelinus Rihel 1541. 2 Vol. 8.

ϵ — de Philosophia prima pars id est Academicarum quaestionum (*cetera, ut in Ald. 1523.*). Quibus in libris quae in aliis Editionibus depravata legebantur multa sunt restituta. Venetiis, apud Aldi filios **1541.** mense Augusto. 8. *f. 4. Praef. f. 251. f. 1. cum clausula et ancora.*

— de Philosophia volumen secundum id est (*cetera ut in Ald. 1523.*) Quae sunt omnia, collatis libris manuscriptis, et adhibito iudicio, locis non paucis emendata. Venetiis, apud Aldi filios **1541.** 8. *f. 4. Praef.* (*Quartum album.*) *f. 214. f. 32. non num. Schol. Pauli Manutii.* (*Gottingae.*)

Nova recensio.

— 2 Partes. Parisiis, Rob. Stephanus **1543.** 8.

— opera philosophica. Parisiis, Simon Colinaeus **1545.** 2 Vol. 12.

— ex castig. Victorii et Manutii. Lugduni, Seb. Gryphius **1546.** 12.

— (*Index, ut in Ald. 1541.*) Cum scholiis et coniecturis Pauli Manutii de locis aliquot obscurioribus. Venetiis, apud Aldi filios **1546.** 2 Vol. 8. *Vol. I. habet duas partes: prima f. 4. Praef. f. 147. f. 9. Altera incipit a numero f. 148., usque ad 251.; deinde f. 7.* (*unum album.*) *f. 1. cum ancora. Vol. II. f. 3. Praef. f. 213. num.* (*numerus incipit: 2.*) *f. 16. Schol.* (*Gottingae.*)

Repetitio Aldinae 1541., uti sequens:

— — (*Idem Index.*) Ibid., apud Aldi filios **1552.** 2 Vol. 8.

— — Lugduni, Seb. Gryphius **1552.** et **1557.** 2 Vol. 12.

● — emendata a Io. Sturmio. Argentorati **1553.** 2 Vol. 8.

Catal. Bibl. Bern. T. I. p. 321.

† — — (*Index, ut in Ald. 1546.*) Venetiis, apud Paulum Manutium **1555**—**1556.** 2 Vol. 8. *Vol. I. f. 4. Praef. f. 251. f. 12. Schol. f. 12. Indicis. f. 1. album. Vol. II. f. 3. Praefat. f. 227. f. 19. Schol. f. 15. Indicis.*

Repetitio Ald. 1546., nisi quod index rerum et verborum additus est.

— — (*Idem Index.*) Venetiis, Aldus **1560.** 2 Vol. 8. *Vol. I. f. 286. f. 38. non num. Schol. f. 7. Ind. f. 1. album. Vol. II. f. 258. f. 25. Schol. f. 9. Ind.*

Scholia in hac Ed. sunt aucta et Index emendatus.

— — ex castigatt. Io. Boulierii. Lugduni, Frellon **1560.** 2 Vol. 8.

Sequitur Victorium et Manutium.

— — (*Idem Index.*) Lugduni, Antonius Vincentius **1562.** 2 Vol. 16.

— — (*Index, ut in Ald. 1560.*) Venetiis, Aldus **1562.** 2 Vol. 8.

— — (*Index, ut in Ald. 1560.*) Venetiis, Aldus **1565.** 2 Vol. 8. *Vol. I. f. 286. pagg. 83. Schol. pagg. 17. Ind. Vol. II. f. 258. f. 17. Schol. f. 12. Ind. f. 1. cum ancora.*

— — emendata a Io. Sturmio. Argentorati, Ios. Rihel **1569.** 2 Vol. 8.

ϵ * — — Lugduni, Antonius Gryphius **1570.** 2 Vol. 16.

Est proprie pars Ed. Brutinae Opp. omnium. Usus est Brutus Codd. Gryphianis perbonis in Academic. lib. IV, s. Lucullo et in Tusculanis.

— — ex emendatione D. Lambini. Parisiis, Io. Benenatus 1573. 2 Vol. 8.

Catal. Bibl. Bern. T. I. p. 321. Est pars Repetitionis Lambinianae.

— — emendata a Io. Sturmio. Argentoráti, Ios. Rihel 1574. 2 Vol. 8.

— — Lugduni, Ant. Gryphius 1576. 2 Vol. 12.

Repetitio Editionis 1570.

Aldi Manutii Iunioris in M. T. Ciceronis de philosophia volumen primum et secundum Commentarius. Venetiis, apud Aldum 1583. 2 Vol. Fol.

Pars Cic. Opp. omn. Ed. Aldi Nepotis, quae interdum separatim reperitur.

Ciceronis philosophica. Editio ad Manutianam conformata. Adiectae sunt ad marginem annotatt. et castigatt. ex variis doctor. virorum scriptis selectae. Francofurti, Wechel 1590. 2 Vol. 8.

Pars Ed. Sylburgianae.

— (*Idem Index.*) Hanoviae, typis Wechelianis 1606. 2 Vol. 8.

* M. Tullii Ciceronis Fines, Officia, Laelius, Cato, Paradoxa, Somnium Scipionis cum parallelis philosophicis Graeco-Latinis. Accedunt Io. Henrici Boecleri Rudimenta officiorum posthuma. Argentorati, ex off. Iosiae Stadelii 1680. 8. *f. 6. non num. Pagg. 704. f. 26. non num. Parallela philosophica Graeco-Latina in Officia Ciceronis.*

Haec Editio a bibliographis non memorata nullum habet usum criticum.

— — opera philosophica cum interpretatione et notis Fr. l'Honoré ad usum Delphini. Tomus primus. Parisiis 1689. 4. *f. 17. Praef. Pagg. 86.* Acad. Quaest. *P. 172.* de Finibus. *P. 196.* Tuscul. *P. 160.* de Nat. Deor. *P. 55.* de Officiis Lib. I. *P. 32.* Lib. II. RR.

Exstat huius Ed. rarissimae repetitio clandestino facta, in qua pagg. numerus continuatur usque ad n. 614.; absunt autem Libri II. priores de Officiis, qui in Ed. prima alterius Tomi initium constituere debebant. Interrupta scilicet est haec Editio per se pessima morte ducis de Montausier, qui expensas subministrabat.

є — opera philosophica ex recens. et cum notis Io. Davisii. Cantabrigiae, Crownfield 1736. seqq. 6 Vol. 8.

Curavit Davisius Academ., de Finibus, Tuscul. Quaest., de Legibus, de Nat. Deor., de Divinat. et de Fato. Quominus reliqua scripta philosopha absolveret, morte impeditus est. Annotatt. suas usque ad medium Librum III. de Officiis perductas per testamentum tradidit Richardo Mead, qui, cum otio careret, amici schedas alii viro docto commisit, apud quem incendio absumptae sunt.

— opera philosophica. Ad exemplar Londinense (*Opp. omn.* 1681.) edita. Berolini, Haude 1745. 4 Partes 8. min.

Repetitio Gruterianae recensionis nitida, sed parum correcta. Curavit Io. Petrus Miller.

— — Editio II. Ibid., id. 1772. 4 Partes 8.

— opera philosophica cum comment. in usum Delphini. Patavii, typis Seminarii 1773. 2 Vol. 8.

— philosophicorum librorum Pars I. continens Laelium ex rec. I. G. Graevii — cum notis var. curavit indicemque adiecit Io. Georg. Lenz. Hildburgh. 1778. 8.

Haec Editio continuata non est.

ϵ * Quaestiones Academicae, Tusculanae, de Finibus bonorum et malorum et de Fato ad Editionem Gronovii. Accedit Varietas lectionis e Codicibus Vindobonensibus. Viennae, typis Ioan. Thom. Nob. de Trattnern 1786. 8. mai. *pagg. 1 — 456. contextus. p. 457—598. p. 599—625. Var. Lectt. p. 7. Erratt.*

Hanc Editionem, nescio cur apud nos certe admodum raram, curavit F. C. Alter. Codices, quos, ut videtur, haud nimis diligenter excussit, omnes sunt Italici deteriores.

— opera philosophica in usum iuventutis academicae. Viennae, sumptibus Chr. F. Wappler prodiit ex officina Ign. Alberti 1790. 2 Vol. 8.

Non est nisi correcta repetitio Ed. Ernestianae minoris cum varietate Gruteriana.

— opera philosophica Vol. I. Tuscul. disputatt. libri V. Ad opt. Editt. recudi curavit et selectam lectionis varietatem adiecit A. M. Köl. Wirceburgi 1798. (*cum novo indice:* Hannoverae, Hahn 1808.) 8.

Haec Editio continuata non est.

— — Opera moralia. Mediolani, Mussi 1803. Fol.

Editio splendida nullius pretii.

— opera philosophica ex rec. Io. Aug. Ernesti. Roterodami, apud Looy et van Spaan 1804. 3 Vol. 12.

ϵ * — — ex recens. Io. Davisii et cum eius commentario edidit R. G. Rath. Halae, Kümmel 1804—1819. 6 Vol. 8.

Repetitio Davisianae parum elegans. Rathii ipsius coniecturae quinque Voll. prioribus praemissae plerumque infelicissimae sunt. Sextum Vol. (de Nat. Deor.) admodum negligenter curavit Schuetzius.

ϵ * Ciceronis philosophica omnia. Ex scriptis recens collatis editisque libris castigatius et explicatius edidit Io. Aug. Goerenz. Lipsiae, in libraria Weidmannia 1809—1813. 3 Vol. 8. mai.

Continet libros de Legibus, Academica, et de Finibus. Indices curavit C. Beierus. Vide infra in singulis libris.

— — secundum optimas novissimasque Editiones. Manhemii, Loeffler 1823. 5 Vol. 8.

Omnes hae Manhemianae Edd. recentiores non sunt nisi partes Ed. Manhemianae Opp. omn. 1783., novis indicibus instructae.

— opera philosophica. Vol. I. Cato maior, Laelius, Paradoxa et Somnium Scipionis. Vol. II. De officiis libri III. Cum notis philologicis, historicis, geograph. atque antiquitat. spectantibus adnexaque Germanico-Latina phraseologia ex his operibus collecta in usum schol. edita ab Ignatio Seibt. Pragae, Kronberger 1825—1827. 8.

Editio erroribus referta.
De Bouilleti Ed. Parisiensi 1828. seqq. vide in Operibus omnibus.

— **opera philosophica selecta cum notis. Parisiis, Barbou 1786 8.**
— **opera selecta philosophica. Ad usum schol. notis illustrata. Havniae 1801. 8.**

Academica.

Academicorum Editio princeps exstat in Opp. phil. Romae, Sueynheym et Pannartz 1471. Fol.

* **Ciceronis Academicarum quaestionum liber quartus, et fragmentum primi. Eiusdem Tusculanarum quaestionum ad M. Brutum libri quinque cum rerum et vocabulorum indice locupletissimo. Basileae, apud Valentinum Curionem 1525. Cal. Ian. 8.** *f. 20. non num. Indicis. pagg. 347. f. 2. non num.*

— **quaestiones Academicae. Parisiis, Sim. Colinaeus 1535. 8.**
Maittaire Ind. T. I. p. 272.

Audomari Talaei Academia. Ciceronis academicarum Quaestionum libri duo cum Audom. Talaei commentariis. Parisiis, ex typogr. Matthaei Davidis 1550. 4. Idib. Maii. 4.
Etiam in Talaei Opp. Basileae, Perna 1576. p. 1—170.
Turnebi Editionem vide in Indice Edd. librorum de legibus in a. 1596.

€ **Ciceronis Academica. Recensuit, varior. notis suas immiscuit et Hadr. Turnebi Petrique Fabri commentarios adiunxit Ioan. Davisius. Cantabrigiae, typis academicis, sumptibus Corn. Crownfield 1725. 8.**

† — — **Editio secunda, emendata notis auctior et indice rerum locupletiori. Ibid., id. 1736. 8.**
Nova recensio; in libro I. usus est Codd. 3., in secundo Codd. 9. Insunt annotatt. integrae Victorii, Camerarii, Manutii, Lambini, Ursini et excerpta ex commentario inedito Franc. Guyeti praeter Turnebi Commentarium et Petri Fabri Observationes.

— **Académiques de Cicéron avec le texte latin de l'édition de Cambridge et des remarques nouvelles, outre les conjectures de Davis, de Bentley et le commentaire philosophique de P. Valentia. Par un des membres de la S. R.** *(Dav. Durand.)* **Londres, Paul Vaillant 1740. 8.** *f. 2. non num. pagg. XXVIII. et 364.* **R.**
Editio in Gallia praesertim cupide quaesita. Renouard Catal. T. II. p. 98.

— **Academica. Ex codd. Mss. Bessarionis et Recaneti caeterorumque Mss., quos vidit Lambinus, Turnebus, Manutius, Gruterus et alii. Ad veram lectionem restituta, argumentis et notis criticis illustrata ab Io. Conrado de Allio. Cum commentariis omnium Ciceronis interpretum. Contra vitiosas, quot sunt fuerunt, editiones.**

Venetiis, Fentius cudit, *s. a.* (1743) 8. *f. 3. non num. Praefat. pagg. 194.* RR.

Editio rarissima, sed eadem impudentissimae professionis, cum nihil prorsus praestiterit homo cerritus neque saltem addiderit priorum Interpretum commentarios, quos iactat index. Cfr. Acta Erudit. 1745. p. 623. seqq.

— — et de fato ex rec. I. A. Ernesti. Halae, Orphanotr. 1783. 8.

Alteri Ed. Viennae 1786. 8. vide in Scriptt. philosophis.

— les académiques de Cicéron, avec le texte de l'édition de Cambridge et des remarques nouvelles, outre les conjectures de Davies et de Bentley; suivies du commentaire latin de P. Valence par D. Durand, avec la traduction française du commentaire de Valence par de Castillon. Paris, Barbou, an 5 (1796). 2 Vol. 12.

Curavit I. A. Capperonier.

— Akademische Untersuchungen in zwei Büchern. Zum Gebrauch auf Schulen von neuem durchgesehen und herausgegeben von Ioh. Christian Fried. Wetzel. Braunschweig, Schulbuchhandlung 1799. 8. Erklärende Anmerkungen. Daselbst 1799. 8.

є — Academica ex rec. Io. Davisii cum eiusdem animadverss. et notis variorum edidit R. G. Rath. Accedunt I. Gruteri et Editoris notae. Halae, Kümmel 1806. 8.

* — Academica s. Academicorum veterum disputationes de natura et imperio cognitionis humanae emendata ad optt. et exemplarium et criticorum fidem nexusque orationis auctoritatem ac rerum inprimis rationis habita illustrata studio Frid. Hülsemanni. Magdeburgi, in bibliopolio Keiliano 1806. 8. mai.

є * — Academica. Ex scriptis recens collatis editisque libris castigatius et explicatius edidit Io. Aug. Goerenz. Lipsiae, in libraria Weidmannia 1810. 2 Partes. 8.

Usus est Fragm. Cod. Ital., Cod. Dresd. 50. Uffenbach. (Lib. I.) Gudiano II. (Lucull.) Erlang. (Lucull.), Vratislav. et collat. Cod. Basileensis, qui Cod. Basileae non iam exstat. Possideo exemplar Caroli Beieri, qui nonnulla adscripsit. Cfr. Diar. crit. Ienens. 1810. N. 71 et 72.

є * — Academicorum libri duo et de finibus bonorum et malorum libri quinque cum integra varietate Victoriana, Lambiniana, Davisiana, Lallemandiana, Ernestiana, Bremiana, Goerenziana et Schuetziana reliquaeque accurato delectu. Edidit Io. Casp. Orellius. Accedunt Aurelii Augustini adversus Academicos libri tres. Petri Valentiae Academica. Durandi Curae posteriores ineditae. Morelli annotationes criticae in libros de Finibus. Turici, typis Orellii, Fuesslini et Socc. 1827. 8. mai.

— Academicarum quaestionum liber I. In eundem commentarius Adriano Turnebo auctore. Parisiis, apud Adr. Turnebum 1553. cal. Aug. 4. *f. 2. pagg. 44. 3 ultimae non num.*

— — liber primus. Parisiis, Wechel 1556. 4.

Catal. Bibl. Bern. T. I. p. 318.

* — Academicorum librorum quatuor reliqua. Ad fidem Codicum manuscriptorum emendata. Coloniae, apud Petrum Martellum *(Basileae)* 1748. 8. min. *pagg. 30.* RR.

Io. Guernerius (non: Guilielmus) Huber Basileensis, perdives homo animi causa pauca duntaxat suis impensis exemplaria Academicorum Libri primi et fragmm., Timaei, et librorum de Officiis nitide edenda curavit. Codd. Mss., quos iactare solebat, nulli erant.

Cato maior sive de Senectute.

Ciceronis Cato maior alias de senectute. *s. l. et a. 4. Goth. f. 16. verss. 26. Incipit f. 1 a.* M. Tullii Ciceronis ad Titū Acticū *(sic)* Catho ‖ Maior. Alias de Senectute Incipit; ‖ (*) Tite ſiquid ego adiuto. curamve levaſ ‖ *Finit in fol. ult. pag. adversa his duobus verss.:* ea que ex me audistis re experti pbare possitis; ‖ Explicit Tullius de ſenectute. *(Guelferbyti.)*

Impr. Coloniae, Udalricus Zell.

— — *s. l. et a.* 4. *Goth. f. 24. verss. 27. Incipit f. 1 a.:* Incipit tulius *(sic)* de ſenectute ‖ Tite ſiquid ego adiuto curāve levaſſo ‖ *Finit f. 24 b.* versu 10: Explicit tulius de ſenectute.

Itidem Coloniae, Udalricus Zell.

— — *s. l. et a.* 4. *Goth. f. 24. verss. 26. Incipit f. 1 a.:* Incipit Tullius de ſenectute ‖ Tite ſiquid ego adiuto curā ve ‖ *Finit f. 24 a. versu 8.* Explicit Tullius de ſenectute. *(Guelferbyti.)*

Itidem Coloniae, Udalricus Zell.

— — *s. l. et a.* 4. *Goth. f. 22. verss. 27.*

Fortasse Coloniae, C. Winter de Homborch. Editio, cuius collatio in hanc quadrare videtur, in Catal. Bibl. Reg. Brit. T. II. p. 166. Daventriae per Rich. Paffroed excusa perhibetur, Maugerard Iac. de Breda nominat. Cfr. Panzer IX. p. 227. N. 397.

— — *s. l. et a.* 4. *Goth. f. 14. verss. 27. Incipit:* Tullius de ſenectute. *In fine;* Explicit Tulius *(sic)* de ſenectute. *(Basileae.)*

Impr. Coloniae, Arnoldus Therhoernen. Exemplari, quod Basileae asservatur, antiqua manus subscripsit a. 1473.

— — Daventriae *(sine typogr. nom.)* 1489. 16. Iul. 4. *Goth. f. 18. verss. 34.*

— libelli de senectute et amicitia, de somno *(sic)* Scipionis et Paradoxa cum quibusdam versibus duodecim sapientum. Coloniae *(sine typogr. nom.)* 1490. 8. Maii. 4. *f. 40. verss. 35. cum sign. Annus 1490. notatus est sub libro de senectute.*

— de senectute Liber acri cura et diligentia magistri Ioannis Cubitensis emendatus. Liptzgk, per Baccalarium Martinum Herbipolensem 1500. Fol. *Goth. f. 17. verss. 24.*

— — Ibid., id. 1503. Fol.

* In M. Tullii Ciceronis dialogum de Senectute qui Cato maior inscribitur Ioañis Murmellii Ruremundenſ' commentarius. *In fine:* Colonie in aedibus Quentell 1505. pridie Nonas Octobris. 4. *Goth. f. 38.*

Ciceronis de senectute liber acri cura et diligentia magistri Ioannis Cubitensis emendatus. Liptzk, Iac. Thanner **1507.** Fol.

— — Ibid., per Martinum Herbipolensem **1507.** Fol.

— de senectute dialogus. Ibid., id. **1509.** Fol.

— Cato maior vel de Senectute ad Titum Pomponium Atticum pulchre admodum atque emendate impressus. Viennae Pannoniae, per Hieron. Victorem et Ioan. Singrenium **1511.** 4 Nonas Decembr. 4.

— — Ibid., iid. **1514.** 4. *f. 18. Sign.* a—c. *(Gottingae.)*

— de senectute liber acri cura et diligentia Io. Cubitensis emendatus. Lipsiae, per Wolfgangum Monacensem **1514.** Fol.

— de senectute. Lipsiae, per Valentinum Schuman **1514.** 4.

— — Liptzck, Iac. Thanner **1515.** 4.

— — *(Index, ut in Ed. Vindob. 1511.)* Viennae Pannoniae, per Ioan. Singrenium **1518.** 4.

Cato maior M. Tullii Ciceronis ad T. Atticum. Commentariique F. Sylvii Ambiani in eundem. Parisiis, in off. Ascensiana **1523.** 4.

€ * — — *(Idem Index.)* Commentariique F. Sylvii Ambiani in eundem iam aucti et recogniti. Ad Idus Ianuarias **1530.**, in typographia Iodoci Badii Ascensii. 4. *f. 6. non num f. 94. num.*

Usus est Cod. S. Victoris, Cod. Petri Gillii et Ed. aliqua principe.

— liber elegantissimus de senectute conscriptus. Matthiae Franconii cura. Cracoviae, Matth. Scharffenbergius impressit **1534.** 4.

— — F. Sylvii comment. et D. Erasmi annotatt. illustratus. Parisiis, Mich. Vascosanus **1535.** 4. *f. 8. non num. fol. 94. num.*

— cum F. Sylvii comment. et Erasmi annotatt. Parisiis, apud Mich. Vascosanum in aedibus Ascensianis **1536.** 8.

— — Cum annotatt. Erasmi Roterodami. Ex off. Nic. Fabri **1539.** 8. *f. 32. non num. Sign.* A—D.

— — Cum annotatt. Erasmi. Parisiis, Roigny **1543.** 4.

M. Ambrosii Schurerii annotationes in M. Tullii Ciceronis dialogum de senectute. Addita est praefatio D. Philippi Melanchthonis. *(cum textu.)* Basileae, apud Nic. Bryling*(erum)* **1544.** 8.

— — Parisiis, Mich. Vascosanus **1549.** 4.

— de senectute, de amicitia, Paradoxa et Somnium Scipionis cum commentariis cumque annotatt. Erasmi et Barth. Latomi. Studio et opera Petri Balduini. Parisiis, Thomas Richardus **1550.** 4.

— Cato maior dialogus partim commentariis Xysti Betuleii, partim Erasmi Roterodami et Petri Balduini annotatt. illustratus. Parisiis, Seb. Nivellius *(in aliis exempll.:* Odoënus Parvus.*)* **1556.** 4. *f. 54.*

* — Cato maior — — Hieronymi Wolfii scholis explicatus. Basileae, ex off. Hervagiana **1569.** Fol. *f. 6. non num. Praef., columnae 262, f. 7. Ind. f. 1. album.*

Est proprie pars Ed. librorum de Officiis a Wolfio curatae.

* — Cato maior, seu de Senectute libellus: cum dispositione argumentorum et annotationibus per Iohannem Alburgensem exceptis

ex praelectionibus D. Davidis Chytraei. Rostochii, excusus per Iacobum Transylvanum 1572. 8. *f. 110. non num. Sign.* A—O.

— Cato maior sive de senectute. Parisiis, Dionys. du Val 1579. 4.

— Cato maior cum Graeca translatione Theodori Gazae. Item Laelius, Paradoxa, Somnium Scipionis, gr. lat. Ingolstadii, 1596. 8.

— Cato maior. Parisiis, Io. Libert 1613. 4.

Cicero Cygnus s. dialogus Ciceronis de senectute, qui dicitur alias cygnea Ciceronis cantio inscribiturque Cato maior — — explicatus et applicatus a Dan. Ottone Kegelio. Wittebergae, litt. Io. Wilckii 1690. 8.

— Cato maior. Glasguae, Foulis 1748. 12.

— Cato maior ad T. Pomponium Atticum. Lutetiae, typis Io. Barbou 1758. 32.

Curavit Valart, notus Horatii Editor. Acrem censuram passa est haec Editio in seq. libro: „Grande lettre sur la petite édition du Cato Maior *(par A. M. Lottin.)* Avignon 1758. 12." *pagg.* 48.

— Opuscula, hoc est, Cato maior, Laelius, Paradoxa, Somnium Scipionis. Praefigitur eiusdem Ciceronis vita litteraria. Etonae, 1768. 8.

— — Editio altera. Ibid., exc. Io. Pote 1778. 8.

— Cato maior, Laelius, Paradoxa et Somnium Scipionis. Editio II. Norimbergae 1787. 8.

— Cato maior et Laelius et Paradoxa perpetua annotatt. et excursu illustravit Io. Chr. Frid. Wetzel. Lignitii, Dav. Sigert 1792. 8.

Annotationes historicae minime sunt contemnendae.

— Cato maior et de amicitia. Wirceburgi, Stahel 1792. 8.

— Cato maior s. de senectute, Somnium Scipionis, Laelius s. de amicitia, Paradoxa. Parisiis, Aug. Renouard 1796. 2 Vol. 18.

Editio nitida.

— Cato maior s. de senectute. Mit erklärenden Anmerkungen für Schulen und Gymnasien bearbeitet von Io. David Büchling. Leipzig, Schwickert 1797. 8.

— — Laelius, Paradoxa. Ad fidem optt. Edd. in usum iuventutis denuo edidit Mich. Feder. Norimbergae 1798. 8. min.

* — Cato maior et Somnium Scipionis, *Ἑρμηνεία Θεοδώρου.* In einem hie und da berichtigten Texte und durch Parallelstellen erläutert von Ioh. Adam Götz. Nürnberg, Raspe 1801. 8.

Editio admodum mendosa.

— Cato maior, Somnium Scipionis et de petitione consulatus. Norimbergae, Riegel 1807. 12.

* — Cato maior et Laelius seu de senectute et amicitia dialogi et Paradoxa. Perpetua annotatione, excursu et indd. illustravit Io. Chr. Fried. Wetzel. Editio altera correcta et aucta. Lignitii, Dav. Siegert 1808. *(et cum novo indice:* Lipsiae 1817.) 8.

— Cato maior in usum schol. Hafniae, Schubothe 1810. 8.

— — Laelius, Paradoxa et Somnium Scipionis in usum schol. Lipsiae, Hinrichs 1812. et 1816. 8.

ϵ * Cicero's Cato Major and Laelius with critical and philological notes, second edition; in which the extraneous appendix is omitted and considerable additions are made: by E. H. Barker. London, Longman, printed by A. I. Valpy. 1813. 8. min.

Inest „Msti in coll. SS. Trin. Cant. Collatio." Prima Editio quando prodierit, ignoro. *Secundam Editionem* anni 1827. habet Schweigerus T. II. p. 186.

— Cato maior, Laelius, Paradoxa. Ad fidem optt. Edd. in usum iuv. edidit D. Mich. Feder. Editio secunda. Hannoverae, Hahn 1818. 8.

ϵ * — Cato maior s. de senectute et Paradoxa recensuit et scholiis Iac. Facciolati suisque animadvv. instruxit Aug. Gott. Gernhard. Lipsiae, G. Fleischer 1819. 8.

Nova eaque egregia recensio. Cfr. Diar. crit. Ienense 1820. N. 151. et 152.

— Cato maior s. dialogus de senectute. In usum schol. — — edidit E. F. C. Oertel. Onoldi, Gassert 1820. 8.

Sequitur Wetzelium.

— — mit deutscher Übersetzung von demselben. Daselbst, derselbe. 1820. 8.

— Cato maior. Ed. II. Manhemii, Löffler 1822. 8.

— — Treviris, Lintz 1822. 8.

— Cato maior, Laelius, Paradoxa, Somnium Scipionis. In usum schol. Ed. II. Lipsiae, Hinrichs 1823. 8.

Editor Richterus repetendam curavit Ernestii recensionem.

— Für Schulen neu durchgesehen und mit deutschen Wort- und Sacherläuterungen versehen von L. I. Billerbeck. Leipzig, Hahn 1826. 8.

— Cato maior with a double translation. London, Hunt et Clarke 1827. 8.

— de senectute ad usum studiosae iuventutis. Editio stereotypa. Parisiis, Bélin-Mandar 1828. 18.

— Cato maior, Laelius et Paradoxa scholarum in usum edidit L. I. Billerbeck. Accedit index verborum histor. et geogr. explicatorum. Hannoverae, Hahn 1829. 8.

ϵ * — Cato maior seu de senectute dialogus. Ad Codd. Mss. magnam partem nunc primum collatorum et Editionum consultarum fidem recensuit, varias lectiones omnes enotavit et selectis Gernhardi aliorumque annotationibus addidit suas Fred. Vilelm. Otto. Lipsiae, Nauck 1830. 8.

Cfr. Diar. crit. Lipsiense 1832. N. 183 et 184.

— Cato maior, Laelius et Paradoxa. Editio ad optt. libr. fidem in usum schol. curata. Lipsiae, Teubner 1830. 12. mai.

ϵ * — Cato maior s. de senectute dialogus. Recensuit Reinh. Klotz. Accedunt annotatt. criticae. Lipsiae, Schwickert 1831. 8.

Nova eaque egregia recensio. Cfr. Diar. Scholast. 1832. N. 109 et 110.

* — Cato maior seu de senectute dialogus. Texte d'Orelli. Genève, Pelletier et Carey 1831. 12.

— cum notis Gallicis ad calcem reiectis, quibus omnes vocum et locutionum difficultates enodantur ad usum scholarum. Parisiis, Maire-Nyon 1831. 12.

— Cato maior s. de senectute ex rec. Gernhardi. Selectam lectt. varietatem subiecit, notulas puerili institutioni accommodatas nec non indicem historicum addidit Io. Bapt. Hutter. Monachii, I. Lindauer 1832. 8. mai.

— Cato maior s. de senectute. Ad editionem Orellianam castigavit, annotatione illustravit et in usum schol. edidit I. I. de Gelder. Lugduni Bat., Cyfveer 1832. 8.

Alias Catonis maioris Edd. vide in Laelio et in Libris de Officiis.

DE NATURA DEORUM.

Editiones horum librorum principes sunt Romana et Veneta a. 1471. tum Bononiensis, Bened. Hectoris 1494. Vide supra p. 307. sqq.

Cicero de natura deorum. Regii per Bazalerium de Bazaleriis 1495. Fol. (?)

Editio admodum dubia.

e † — — Regii, per Bazalerium de Bazaleriis 1498. Fol. *f. 31. verss. 48 et 49.*

Exemplar Bibl. Univers. Turic. ita comparatum est: Fol. 1 a.: Marci. T. C. De natura Deorum. ‖ Marci. T. C. De divinatione. ‖ Marci. T. C. De legibus. ‖ Marci T. C. De academia sua. *F. 2 a. et b.:* Cicero inter damnatos iudicatus est — — inuiolata sub umbras. *(Ex Senecae Suasor. Cap. 7.) F. 3 a.:* MARCI T. C. DE NATVRA DEORVM AD M. BRVTVM ‖ LIBER PRIMVS. *F. 31 b.:* MARCI TVLII *(sic)* CICERONIS DE NATVRA DEO‖RVM LIBER TERTIVS EXPLICITVS EST. ‖ *θελος χρατιν (sic)* ‖ Impressum Re͞gii per me Ba͞zalerium de Ba͞zaleriis Bononiensis *(sic)* — — Anno. MCC‖CC LXXXX‖VIII. *(sic.) F. 32 b.:* MARCI TVLII CICERONIS DE DIVINATIONE ‖ LIBER PRIMVS. *F. 44 b.:* M. T. C. de Divinatione libros duos Regii diligenter Impressit Bazelerius de Bazeleriis *(sic)* Anno Salutis M CCCC LXXXXVIIII. tertio Calendas Martias. *Fol. 45 a.:* LIBER M. TVLII CICERONIS DE FATO PRIMVS INCIPIT. *F. 48 b. med.:* M. TVLII CICERONIS DE LEGIBVS LIBER PRIMVS. *F. 62 b.*: M. T. C. de Legibus libros tres Regii diligenter Impressit Ba͞zelerius de ba͞zeleriis: Anno Salutis M. CCCCLXXXXVIIII. *F. 63 a.:* INCIPIT LIBER. M. TV. CI. AD HORTENSIVM. *F. 76 b. med.:* DE DISCIPLINA MILITARI. *F. 78 b.:* MAGNI CICERONIS AD Hortensium Et de Disciplina Militari finem his opusculis dilig͞eter imposuit Ba͞zelerius: Anno Xp͞i M. CCCC. LXXXXVIIII. Quarto idus Aprilis. *F. 79. a.:* M. T. C. DE FINIBVS BONORVM ET MALORVM AD BRVTVM LIBER PRIMVS. *F. 114 a.:* Q. Cicero de petitione Consulatus ad M. Tullium fratrem. *F. 118 a.:* M. T. Ciceronis De uniuersitate Liber Incipit. *F. 121 b. med.:* Somnium Scipionis ex Ciceceronis *(sic)* Libro de Republica exceptũ *(sic)*. *F. 123 a.:* Quattuor opuscula. s. de Finibus

bonoR et maloR: Et de petitione c̄fulatus: ac de Vniversitate: Et de somno Scipionis Imp̄ssit Bononiae diligentissime Casigula Bazalerius. Regii autem alia septem opuscula imp̄ssa fuere nō minori solertia — — Anno Xp̄ianae salutis M.CCCCL.XXXXVIIII. duodecimo Calendas Iulias.

є † Illustria monimenta M. T. C. de diuina natura et diuinatione a Petro Marso reconcinnata castigata et enarrata. An. Sa. Venetiis, Lazarus Soardus die penult. Novembr. 1508. Fol. *f. 116.* R. (*Guelferbyti.*)

Perbona recensio.

— de natura deorum libri elegantissimi qui ante inscitia Calcographorum depravati: iam severiori ad unguem lima expoliti a plusculisque mendis vindicati: in lucem prodeunt. Accedunt Ciceronis oratoris clarissimi de divinatione libri duo. Lypsik, per baccalaureum Wolfgangum Monacensem 1514. Fol. (*Lipsiae, in bibl. Senatus.*)

In bibliotheca civ. Turic. asservatur Editio *s. l. et a.* Fol. *Goth. f.* 62.; quae habet eundem indicem: de natura — — in lucem prodeunt. Sed libri de divinatione additi non sunt nec in indice memorantur.

— (*Idem Index.*) (*Lipsiae,*) Iac. Thanner 1520. Fol.

— de natura deorum Libri tres. Parisiis, Sim. Colinaeus 1533. 8.

— — Parisiis, Franc. Gryphius 1542. 4.

— — Parisiis, Io. Lodoicus Tiletanus 1544. 4.

— — Parisiis, Prig. Calvarinus 1550. 4.

— — Parisiis, Thomas Richard 1556. 4.

— libri tres de natura deorum recens editi cum argumentis, oeconomia et rerum verborumque accurata et artificiosa enodatione studio Matthaei Dresseri. Additae sunt ad finem cuiusque libri disputationes, praecipuas eius materias complectentes et illustrantes. Lipsiae, imprimebat Andreas Schneider typis Voegelianis 1572. 8.

— de natura deorum libri III. cum emendatt. D. Lambini et F. Ursini, ex Edit. Alex. Scot. Lugduni 1606. 8.

Petri Lescaloperi humanitas theologica, in qua M. T. Cicero de nat. deor. argumentis, expositionibus, illustrationibus nunc primum insignis prodit. (*cum textu.*) Parisiis, Seb. Cramoisy 1660. Fol. *f. 14. non num. Praef. p. 738. f. 9. Indicis.*

є † — de natura deorum libri tres cum notis integris P. Manutii, Petri Victorii, Io. Camerarii, D. Lambini, Fulvii Ursini. Recensuit suisque animadvv. illustravit et emendavit Io. Davisius. Accedunt emendatt. Io. Walkeri. Cantabrigiae, typis Academ. apud Crownfield 1718. 8. mai.

Nova recensio, ad quam expoliendam Davisius usus est sex Codd. (Varr. Eliensium duorum, Cod. Reg. Lond., Cod. Meadi, Cod. Cantabr., Cod. Lincolniens.) et Edd. vett. (Bonon. 1494. Ascens. Victor.) Additae sunt etiam annotatt. Io. Clerici.

† — — Editio secunda emendatior et auctior. Ibid., typis Acad. 1723. 8. mai.

Mera praecedentis repetitio.

— — Editio tertia emendatior et auctior. Ibid., typis Acad. 1733. 8. mai.

Curavit Richardus Davisius.

— — Editio quarta. Ibid., typis Acad. 1744. 8. mai.

— de natura deorum. Accedunt Bouherii, Davisii et aliorum insigniores lectt. variantes et coniecturae. Glasguae, Rob. Foulis 1741. 12.

— de natura deorum libri tres. Edidit Io. Wippelius. Berolini 1744. 12.

— — ex rec. I. A. Ernesti. Halae, Orphanotr. 1757 et 1776. 8.

* — — ex rec. Ernestiana et cum notis perpetuis Chr. Vict. Kindervater. Lipsiae, Fritsch 1796. 8.

Addi possunt eiusdem: * Anmerkungen und Abhandlungen philos. und philol. Inhalt's über Cicero's Bücher von der Natur der Götter. Leipzig, Fritsch 1790—92. 2 Bände.

— — herausgegeben und mit Anmerkungen versehen von I. C. F. Wetzel. Braunschweig, Schulbuchhandlung 1799. 2 Thle. 8.

— — (*Index, ut in Davisiana prima:*) Editio nova. Oxonii, e typogr. Clarendon. 1807. 8. mai.

— de natura deorum. Norimbergae, Riegel 1807. 12.

— — ex recens. Ernestiana in usum scholarum editi a Fred. Aug. Wideburg. Helmstadii, Fleckeisen 1811. 8.

Cum brevi enumeratione Varr. lectt. Davisii et Ernestii et annott. exegeticis. Ipsius coniecturae plerumque minus felices sunt.

€ * — ad Codd. Mss. partim nunc primum adhibitorum fidem recensuit et emendavit Lud. Frid. Heindorf. Lipsiae, Weigel 1815. 8.

Deceptus est Heindorfius duobus Codd. interpolatis, Glogaviensi et Rhedigeriano, ita ut hac Editione, etsi bonae frugis nonnulla insunt, tamen magna cum cautione in Cicerone emendando uti debeamus.

€ * — libri tres de natura deorum ex rec. Io. Aug. Ernesti et cum omnium eruditorum notis, quas Io. Davisii Editio ultima habet. Accedit apparatus criticus ex XX. amplius Codd. Mss. nondum collatis digestus a Georgio Henrico Mosero, qui item suam annotationem interposuit. Copias criticas congessit, Dan. Wyttenbachii selecta scholarum suasque animadversiones adiecit Fridericus Creuzer. Lipsiae, Hahn 1818. 8. mai.

* — de natura deorum libri tres ex rec. Io. Davisii cum notis integris P. Manutii cet. Editio nova. Curavit et recentiorum editorum observationibus auxit C. G. Schütz. Halae, Kümmel 1820. 8. mai.

Editio negligentissima.

€ * — ad fidem Codd. Mss. correctos cum variar. lectt. delectu et notis ex Creuzeri suaque Editione maiore selectis in usum litterarum studiosorum edidit Georg. Henr. Moser. Lipsiae, Hahn 1821. 8. mai.

Editio adhuc optima. Possideo exemplar Caroli Beieri, cui multa adscripsit. Futuro editori consulendae sunt annotatt. criticae Boherii.

(Remarques sur Cicéron par Mr. le Président Bouhier. Nouv. ed. Paris 1766. 8.)

— de nat. deor., de divinat. Lib. II. et de fato. Manhemii, Löffler 1823. 8.

— Ex nova recens. Ernestiana adiunctis lectt. Gruterianis. Halae, Orphanotr. 1827. 8.

* — de natura deorum ad M. Brutum libri tres ad optt. Editt. collati. Mit deutschen Wort- und Sacherklärungen und besonders grammatischen Anmerkungen zum Gebrauche der studirenden Jugend von Ignaz Seibt. Prag, I. E. Eggenberger 1834. 8.

є * — liber I et II. *(usque ad Cap. 41.)* Ad optimorum librorum fidem recognitos in usum lectionum edidit Frid. Ast. Monaci, Weber 1829. 8.

Insunt coniecturae nonnullae.

— de natura deorum liber quartus. E pervetusto Cod. Mscr. membranaceo nunc primum edidit P. Seraphinus. Bononiae, *(Berolini, Dümmler)* 1811. 8. mai.

Tribuitur a plerisque Cludio Hildeshemensi, a nonnullis etiam Frid. Buchholtzio; certe neque Marheinekius neque de Wette innocentem hanc fraudem commiserunt; innocentem dico, quia nemo unquam ea se decipi passus est. Cfr. I. Fr. von Meyer in Annal. Heidelberg. 1811. p. 1169—84.

— *(Idem Index:)* Bononiae 1811. 8.

Repetitio praecedentis instituta Londini in off. Lunn 1813., cuius 250 dumtaxat exemplaria exstant.

De Divinatione.

Ciceronis de Divinatione libri. Venetiis, 1487. Fol. (?)

— — Regii, Bazalerius de Bazaleriis 1499. 3. cal. Martias. *f. 22. vers. 50 et 51.*

Vide supra p. 319.

— — Lipsiae, Wolfgangus Monacensis 1514. Fol.

— — Parisiis, ex off. Prigentini Calvarini 1539. 8. (?)

Maittaire Ind. I. p. 292.

— de divinatione libri duo, Petri Marsi commentariis illustrati. Parisiis, Mich. Vascosan. 1542. 4. *f. 89. f. 1. non numeratum.*

Vide supra p. 320. Additus est nec tamen memoratus in Indice: Iulius Obsequens de prodigiis. *f.* 6.

— — Parisiis, Thomas Richard 1553. 4.

є † — — de divinatione et de fato. Recensuit et suis animadvv. illustravit ac emendavit Io. Davisius. Accedunt integrae notae P. Manutii, Petri Victorii, Ioach. Camerarii, D. Lambini et Fulvii Ursini. Una cum Hadr. Turnebi commentario in librum de fato. Cantabrigiae, typis Acad. 1721. 8.

Usus est Codd. tribus, Balliol. Reg. Brit. Cantabrig. et Ed. Veneta 1471.

є † — — Editio secunda. Ibid., typis Acad., 1730. 8. mai.

In hac altera Ed. usus est praeterea in libris de divinat. aliis tribus Codd., Parisino, Mertonensi et Meadiano.

— de divinatione ex recens. I. A. Ernesti. Halae, Orphanotr. 1761. 8.

* — de divinatione. Ex nova recensione Ernestiana adiunctis lectionibus Gruterianis. Halae, Orphanotr. 1776. 8.

Possideo exemplar Caroli Beieri cum multis annotatt. Mss.

∈ * — — ex recens. et cum notis Io. Iacobi Hottingeri. Lipsiae, Crusius 1793. 8. mai.

Elegans et optima, ut ferebat tempus illud, editio. Davisianam recensionem emendavit ope Collationis Codd. Oxonn. in Ed. Oxon., Cratandrinae et Ernestianae. Cfr. Bibl. Germ. univers. Berolini 1794. Vol. 8. T. 1. p. 458. seqq.

∈ * — — de divinatione et de fato ex rec. Io. Davisii cum eiusdem animadvv. et notis variorum, una cum Hadr. Turnebi commentario in librum de fato. Edidit Rud. Godoholdus Rath. Accedunt Iani Gruteri et editoris notae. Halae, Kümmel 1807. 8. mai.

Possideo exemplar Caroli Beieri, cui nonnulla adscripsit.

∈ * — de divinatione et de fato libri cum omnium eruditorum annotationibus, quas Io. Davisii editio ultima habet. Textum denuo ad fidem complurium Codd. Mss., Editt. veterum aliorumque adiumentorum recognovit, Frid. Creuzeri et C. Ph. Kayseri suasque animadvv. addidit Georg. Heur. Moser. Francofurti, typis H. L. Brönneri 1828. 8. mai.

Usus est 14 Codd. in libris de divin. et 15 in libro de fato, magna cum diligentia. Turnebi commentarius insertus est p. 657—685. Cfr. Görenz in Iahnii Annal. 1830. Vol. I. p. 147—161.

∈ * — de divinatione libri II. Ad libr. Mss. partim nondum adhibitorum fidem emendavit, aliorum suisque animadverss. illustravit Aug. Otto. Ludov. Giese. Lipsiae, Hartmann 1829. 8. mai.

Primus usus est Cod. Dresdensi, et accuratius quam alii Codd. Guelferbytanis. Cfr. Diar. Scholast. 1830. II. p. 617. seqq. et supplem. Diar. Crit. Lips. 1833. p. 78—86.

— de divinatione libri II. Liber primus. Parisiis, e typogr. Io. Guellantii, ad Phoenicem, e regione collegii Bremensis 1552. 4.

Cfr. Giese Praefat. p. IX.

De Fato.

Cicero de fato, Topica et de universitate cum commento Georgii Vallae. Venetiis, Antonius de Strata 1485. die 15. Iulii. Fol. *f.* 62. *Incipit fol. 1 a:* G. Vallae epistola ad Iacobum Trivultium; *fol. 1 b. incipit:* Vallae Commentarius. *fol. 3 a. contextus, qui finit fol. 16 a:* De fato opusculi finis. *Fol. 16 b et 17 a. alba. Sequitur f. 17 b:* G. Vallae epistola ad Bernardum Salvaticum; *Deinceps* Topica, *quorum contextus finit f. 44 b. Fol. 45 a. album. F. 45 b:* G. Vallae epistola ad Hermolaum Barbarum, *quam excipit* liber de universitate sive Timaeus. *f. 62 a. clausula. (Guelferbyti.)*

Singula haec opuscula interdum separatim reperiuntur.

* Ceterum haec omnia repetita sunt in Victoris Pisani vel potius

G. Vallae Oratore, de fato. Topica et de universitate. Venetiis, per Bonetum Locatellum 1492. Fol.

† — — de fato, de legibus cet. Regii, Casigula (*non Caligula*) Bazalerius 1499. Fol.

Vide supra p. 319.

Cicero de fato cum explanationibus Georgii Vallae. Parisiis, ex aedibus Ascensianis impensis Ioan. Confluentini (*Jehan de Corviance*) 1509. pridie Id. Septemb. 4.

Repetitio Ed. 1485 vel 1492.; quocirca diversa est recensio ab ea, quam exhibet Editio Ascensiana Opp. omn. 1511.

— de fato. Lipsiae, apud Melch. Lottherum 1518. 4.

— de fato liber. Parisiis, ex off. Mich. Vascosani 1541. 4. *f. 12. num.*

— — Parisiis, Franc. Gryphius 1542. 4.

— — Parisiis, Io. Lodoicus Tiletanus 1544. 4.

— — Georgii Vallae in eundem Commentarii. Parisiis, Mich. Vascosanus 1547. 4.

— — Petri Rami praelectionibus explicatus. Parisiis, Mich. Vascosanus 1550. 4.

Prima Petri Rami Editio.

— — In eundem commentarius Adriano Turnebo auctore. Parisiis, Adrianus Turnebus 1552. 4. *pagg. 63. et 3. Indicis.*

Cfr. in Indice Edd. librorum de legibus a. 1600. pag. 332.

— — Petri Rami praelectionibus explicatus. Editio secunda. Lutetiae, apud Vascosanum 1554. 4. *f. 27. non num.*

Ramus cum saepius Turnebum reprehendisset, ipse autem haud paucos errores in interpretando commisisset, Turnebus conscripsit „Disputationem adversus quendam, qui non solum logicus esse, sed etiam dialecticus haberi vult;" (V. Scripta Ciceronem illustrantia) cui disputationi Ramus sub Audomari Talaei nomine respondit. Hanc scriptiunculam Turnebus assumpto Leodegarii a Quercu nomine refutavit.

Auctior legitur commentarius in Petri Rami praelectionibus in Cic. Oratt. Basileae 1575. 4.

— — (*Idem Index:*) Parisiis, Andreas Wechel 1565. 4. *f. 28.*

— liber de fato. Commentatione logica ita explicatus, ut et logicae Aristoteleae genuinus usus dilucide monstretur cet., script. a Salomone Gesnero. Adiecta est ad calcem libri locorum quorundam Aristotelis de providentia dei explicatio. Witebergae, typis Sim. Gronenbergii 1594. 8. *f. 18. non num. Praefat. pagg. 394. f. 9. non num. Indicis.*

∈ * — liber de fato ex recens. Io. Henrici Bremi. Lipsiae, Crusius 1795. 8. mai.

Cfr. Diar. crit. Ienense 1795. N. 258. p. 164. seqq. Moseri Editionem vide in libris de divinatione.

De Finibus bonorum et malorum.

Cicero de finibus bonorum et malorum. *s. l. et a.* 4. *Goth. f. 120. (ultimum album) verss. 27. Sine signat., numeris fol. et custodd. Incipit f. 1 a. sic:* M. T. Cyceronis de finibus Bonorū ‖ ꝛ Malorū. L. prim' Incipit feliciter ‖ (*n*)On eram nefcius Brute cum que fum. ‖ *F. 19 a incipit liber secundus, f. 51 a tertius. F. 70 b album; f. 71 a incipit liber quartus, f. 92 a quintus, qui finit f. 119 a:* M. Tulij Ciceronis de finibus bonorū ꝛ malorum liber quintus definit. (*Guelferbyti*). RR.

Impr. Coloniae per Udalricum Zell circa a. 1467.

— de finibus bonorum et malorum. Venetiis, Ioannes ex Colonia 1471. 4. mai. *f. 93. (1, 40 et duo ultima alba) verss. 32. Incipit f. 2 a epistola editoris G. Merulae:* Georgius Alexādrinus Ludovico Fuscareno Ciuilis *cet. F. 3 b. album. Incipit f. 4 a:* M. T. Ciceronis de finibus ‖ bonorꝝ et maloꝝ. L. primus. ‖ (*n*)ON ERAM NESCIUS. *Liber secundus incipit f. 17 a, tertius f. 41 a, quartus f. 56 a., quintus f. 71 a. Finit f. 91 a:* .τελοσ. ‖ M. Tulii Ciceronis De finibus bonorum et malorū ‖ liber quintus definit. ‖ Venetiis. M.CCCC.LXXI. Christophoro Mauro ‖ Duce. Ioanne ex Colonia Agrippinenfi fumptū mini‖ftrante Impreffum. *Sequuntur f. 2. alba (Gottingae et Lipsiae in bibl. Universitatis.)* R.

— — *s. l. et a.* Fol. *Sine signat. et num. fol., sed cum custodd.; verss. 34.* RR.

Auctore Debure Catal. des Livres de Gaignat T. I. p. 389. impr. Parisiis per Petrum Cesaris et Io. Stol circa a. 1477.; Franciscus autem de Licteriis bibl. Neapolit. T. I. p. 197. maiorem similitudinem sibi visus est repperisse cum typis Guentheri Zeyneri, typographi Augustani.

є † — de finibus bonorum et malorum libri quinque. Venetiis, per Philippum Condam Petri 1480. die 6 Nouenbris (*sic*). Fol. *f. 78. (F. 1. album) Sign.* a2—k3. *Fol. 2 a. incipit:* M. T. Ciceronis de finibus bonorum et malorum ad Brutum L. primus. ‖ (*n*)ON ERAM NESCIUS BRVTE: CVM. ‖ *Finit f. 78 a. cum verss. contextus 17., sub quibus clausula 4 verss. (Gottingae, Guelferbyti, Turici.)* R.

Recensio ipsa, a me quoque examinata, minime spernenda est. Memoratur etiam Editio: Venetiis, Phil. Condam Petri, sine anno, quae cum hac consentire fertur.

— — de petitione consulatus, de universitate, de somnio Scipionis. Bononiae, Casigula Bazalerius 1499. Fol.

Vide supra p. 319.

— de finibus bonorum et malorum ad Brutum libri quinque. Moguntiae, ex aedibus Io. Scheffer 1520. m. Martio. 8.

Edidit Nicolaus Carbacchius.

— — cum brevibus annotationibus Petri Ioannis Olivarii Valentini, viri in philosophia cum primis eruditi. Parisiis, Simon. Colinaeus 1537. 8 cal. April. 8. (*Basileae.*)

— — Parisiis, Franc. Gryphius (excudit Io. Lodoicus Tiletanus) 1542. 4.

— — Parisiis, Mich. Vascosanus 1544. 4.

є * Observationum Gulielmi Morelii Tilliani in M. T. Ciceronis libros quinque de finibus bonorum et malorum Commentarius ad Iacobum Spifamium, Scholae Parisiensis Cancellarium et in supremo Senatu Praesidem. Parisiis, apud Io. Lodoicum Tiletanum 1546. 4. R.

Scriptor huius commentarii, qui a nonnullis Turnebo tribuitur, usus est Cod. perbono, cuius lectiones excerpsi in mea horum librorum Editione minore. Ceterum quod Schweigerus addit: *cum textu*, id in meo certe exemplari secus est; ac totius libri conformatio eiusmodi est, ut commentarius dumtaxat prodisse videatur.

— de finibus bonorum et malorum libri V. Parisiis, 1549. 4. Catal. Bibl. Bern. T. I. p. 319.

є * — de finibus bonorum et malorum libri quinque et Paradoxων liber unus. Emendavit notisque illustravit Thomas Bentley, A. M. Trin. Coll. Cantab. Socius. Cantabrigiae, typis Academicis 1718. 8. mai.

In libris de finibus secutus est recensionem Grutero-Gronovianam, in Paradoxis Graevianam 1691., adiectis coniecturis plerumque aut supervacaneis aut pravis.

є † — de finibus bonorum et malorum libri V. ex recens. Io. Davisii cum eiusdem animadverss. et notis integris Petri Victorii, P. Manutii, Ioach. Camerarii, D. Lambini ac Fulvii Ursini. Cantabrigiae, typis Academicis, sumptibus Corn. Crownfield. 1728. 8. mai.

Nova recensio. Usus est Davisius Codd. octo et Edd. vett.

† — — (*Idem Index:*) Editio secunda. Ibid., id. 1741. 8.

— de finibus bonorum et malorum libri quinque et academicarum quaestionum quae supersunt cura Iani Guilielmi et Iani Gruteri. Berolini 1746. 8.

— de finibus bonorum et malorum libri V. Glasguae, typis Foulis 1748. 12.

— — ex rec. I. A. Ernesti. Halae, Orphanotr. 1758 et 1775. 12.

— — Glasguae, 1783. 12.

є * — — ex recens. et cum notis Io. Henrici Bremii, Tom. I. Turici, Gessner 1798. 8.

Editio propter Helvetiae turbas civiles interrupta continet Lib. I—III. Commentarium in duos posteriores optimus meus magister communicavit cum Goerenzio. Cfr. Bibl. Germ. Univers. 1797. Vol. 47. P. I. p. 176. et Diar. crud. Erfurt. 1799. N. 71.

є * — de finibus bonorum et malorum libros quinque ex rec. Io. Davisii cum eiusdem animadvv. et notis integris Petri Victorii, P. Manutii, Ioach. Camerarii, D. Lambini ac Fulvii Ursini edidit Rud. Godohold. Rath. Accedunt Gruteri notae ex sex Palatinis Codd. et editoris emendationes ad libros priores duos. Halis Saxon., Kümmel 1804. 8. mai.

Cfr. F. A. Wolfium in Diar. crit. Ien. 1805. p. 497.

— de finibus bonorum et malorum. E recens. Io. Davisii cum eiusdem animadvv. et notis integris variorum. Editio tertia. Oxoniae, typis Clarendonianis **1809.** 8.

Elegans repetitio Davisianae secundae.

∈ * — Ex scriptis recens collatis editisque libris castigatius et explicatius edidit Io. Aug. Goerenz. Lipsiae, in libr. Weidmann. **1813.** 8. mai.

Nova recensio ex sex Codd. et Edd. vett. Qua in re permirum mihi accidit, quod Petri Marsi horum librorum editio, de qua iudicium fert Praef. p. VII., a bibliographorum nemine adhuc reperta est. Cum autem a Goerenzio accuratius descripta non sit, nec Schweigerus neque ego eam suo loco inserere potuimus. Res est omnino *αἰνιγματώδης* fuitque cum omnino dubitarem, an re vera eiusmodi Editio exstet necne. Index confectus est a Carolo Beiero, cuius exemplar nunc apud me est, in quo Editoris Latinitatem interdum emendavit. Quattuor excursus, quos emptoribus sese gratis exhibiturum pollicitus erat redemptor, nunquam prodierunt. Cfr. Annal. Heidelberg 1815. p. 96. seqq. Meam Ed. separatim expressam vide in Academicis.

— — herausgegeben und mit deutschen Wort- und Sach-Erläuterungen versehen von Ludwig Iulius Billerbeck. Hannover, Hahn **1827.** 8. mai.

∈ * — de finibus bonorum et malorum libri V. cum selectis Goerenzii annotationibus, quibus suas subiunxit Frid. Vil. Otto. Additi sunt excursus XII. de variis rebus grammaticis. Lipsiae, Lehnhold **1831.** 8. mai.

Cfr. Diar. Crit. Lips. 1833. Suppl. p. 86—105.

— — ad optt. Editt. collati. Mit deutschen Wort- und Sacherklärungen und besondern grammatischen Anmerkungen zum Gebrauche der Schulen von Ignatz Seibt. Prag, Enders **1833.** 8.

Laelius s. de amicitia.

Cicero de amicitia. *s. l. et a.* 4. *Goth. f. 26. verss. 26. Sine sign., custodd. et num. fol. Incipit f. 1 a:* M. T. C.: De amicicia. *Finit f. 26 a. versu 10.*

Coloniae, Io. Guldenschaff.

— de amicitia et paradoxa. *s. l. et a.* 4. *Goth. f. 41 verss 25. Incipit f. 1 a. sine indice. Finit f. 25 b. versu 11:* Finit liber ciceronis de amicicia. *F. 26—27.* Versus XII. sapientum *et carmen Horatianum:* Diffugere nives *cet. F. 28 b. et f. 29. alba; f. 30 a.*∴ Marci Tullij Ciceronis ‖ paradoxa Incipit. ‖ *Finit fol. ult. b:* inopes; ac pauperes efti‖mandi funt. ‖ Marci Tulij Ciceronis ‖ paradoxa explicit. ‖

Coloniae, Udalricus Zell.

— de amicitia, de senectute, Somnium Scipionis. *s. l. et a.* Fol. *f. 33 verss. 32. (pagina prima habet dumtaxat verss. 30.) Incipit: (q)* Vintus Mutius Augur. *Finit f. 33 a.:* M. T. C. de somno *(sic)* Scipionis liber feliciter èxplicit.

Iudice Dibdin Bibl. Spencer. T. I. p. 345. haec Editio item prodiit Coloniae, apud U. Zell.

— de amicitia, de senectute et paradoxa cum commentis Omniboni Leoniceni, Mart. Philetici. *s. l. et a.* Fol. *f. 61 cum signat. Incipit f. 1 a:* Omniboni Leoniceni Vicentini In. M. T. Ciceronis De Amicitia Opufculum Interpretatio. *Finit f. 21 b:* Finis. *F. 22 a:* Martini phileIthici (*sic Hain 5303.*) in Ciceronem de senectute comentaria. *Finit f. 49 b:* Finis. *F. 50 a:* Titulus huius opusculi est. M. T. C. paradoxorum liber. *Finit f. 61 a versu 25:* si ac diuites: fed etiam inopes: ac pauperes aeftimandi funt.

— libellus de amicitia correctissimus. Heidelbergae, *sine typographi nomine et anno.* 4. *Goth. f. 21. verss. 26. cum sign. F. 1 a. Index; f. 1 b. epigrammata tria Io. Gallinarii, Valentini Celidonis, Phil. Furstenbergii. f. 2 a. incipit contextus. f. 21 a. clausula.*

— de amicicia. Daventriae (*sine typogr. nom.*) 1489. 24. Iul. *f. 17 verss. 34. F. 1 a. Index:* M. T. C. De amicicia. *F. 2 a:* M. T. C. De amicicia(q) Uintus Mutius Augur Scevola. *Finit f. 17 b.*

— — Lipsiae, 1494. 4.

— Lelius siue de amicicia dialogus candidiffimus et omi auro carior ad. T. Pomponiū Atticū. Lipsiae, (*Mart. Herbipolensis*) 1500. Fol. *F. 18. non num. Sign.* A—C.

— Laelius seu de amicitia dialogus. Lipsiae, per Martinum Herbipolensem 1503. Fol.

Editio a. 1504. errori deberi videtur.

— — Coloniae, in off. Quentell. 1505. 4.

— — Erphordiae, per Wolfgangum Schenck 1506. 4.

† — dialogus de amicitia suavissimo pariter et facundo incedens eloquio. Coloniae, apud aedes Quentell. 1507. 4. *f. 18. non num. Sign.* A—D. (*Gottingae.*)

— de amicitia. Lipsiae, Iac. Thanner 1508. Fol.

— — Ibid., idem 1511. Fol.

— — Lyptzigk, per Mart. Herbipolensem 1511. 4.

— de amicitia, de senectute, paradoxa, Tusculanarum quaestionum libri V. Argentorati, Matth. Schurer 1513. 4. (?)

— de amicitia dialogus. Lipsiae, per Valent. Schuman 1514. et 1515. 4.

— Laelius s. de amicitia dialogus ad T. Pomponium Atticum quam emendatissime impressus. Viennae Pannoniae, per Hieron. Vietorem m. Decembr. 1515. 4.

— de amicitia, de senectute, paradoxa. Argentorati, ex aedibus Schurerianis mense Maio 1515. 4.

— de amicitia, de senectute, paradoxa. Argentorati, ex aedibus Schurerianis m. Augusto 1516. *f. 39. num. f. 5. non num. tabulae.*

Curavit Nicolaus Gerbellius.

— dialogus de amicitia. Lipsiae, per Valent. Schuman 1516. 4. (?)

— — Lipsiae, per Melch. Lottherum 1518. 4.

— — Lipsiae, ex aedibus Valent. Schuman 1518. 4.

— Laelius s. de amicitia dialogus quam emendatissime impressus. Viennae Austriae, per Io. Singrenium 1518. 4.

— de amicitia, de senectute, paradoxa. Argentorati, ex aedibus Schurerianis 1519. m. Maio. 4.

— — Argentinae, communi aere Io. Knoblouchi et Pauli Getz mense Novembri 1520. 4.

— de amicitia dialogus. Lipsiae, ex aedibus Nic. Fabri 1529. 4.

— liber de amicitia cum annotatt. Des. Erasmi Roterodami. Coloniae, Gymnicus 1532. 8.

— Laelius sive de amicitia dialogus ad Titum Pomponium Atticum. Cracoviae, per Matth. Scharffenbergium 1535. 4.

— liber de amicitia. Cum annotatt. Des. Erasmi Roterodami et Phil. Melanchthonis. Ex officina typogr. Nic. Fabri 1539. 8. *f. 32. non num. Sign.* A — D.

— — cum annotatt. Des. Erasmi, Petri Victorii et Petri Balduini. Parisiis, Mich. Vascosanus 1540. 4.

— — cum annotatt. Erasmi. Parisiis, Roigny 1543. 4.

Cfr. Maittaire Index T. I. p. 275.

∈ — Laelius de amicitia summa diligentia multis in locis restitutus ac castigatus collatione fere XX. optimorum exemplarium, opera et industria Martialis Rogerii Lemovicis una cum eiusdem commentariis ex cc. fere scriptoribus Graecis et Latinis. Parisiis, Roigny (*alia exemplaria, ut Bernense:* apud Mathurinum du Puys.) 1547. 4. *f. 10. non num. Praefat. f. 2. f. 71. et f. 1. non num.* RR.

In Catal. Bibl. Bern. T. I. p. 318. sic notatur: de amicitia cum comment. Rogerii et Xysti Betuleii. Parisiis 1547. 4. De hac Ed. vide meam Praefat. ad Laelium.

— Laelius s. de amicitia dialogus cum Xysti Betuleii Commentariis, adiectis Desid. Erasmi, Petri Victorii et Petri Balduini annotatt. Parisiis, Thomas Richardus 1550. 4.

— Laelius. Parisiis, Vascosanus 1552. 4.

— — cum Xysti Betuleii commentariis adiectis Des. Erasmi, Petri Victorii et Petri Balduini annotatt. Parisiis, Seb. Nivellius (*in aliis exempll.:* Odoënus Parvus) 1556. *f. 46.*

* — Laelius — Hier. Wolfii Oetingensis scholiis explicatus. Basileae, ex off. Hervagiana 1569. Fol. *f. 2. non num. Praefat., columnae 134. f. 5. Indicis, f. 1. album.*

Est proprie pars ed. Wolfianae librorum de Officiis. Usum criticum non habet.

— Laelius. Parisiis, Io. Libert 1611. 4.

— — s. de amicitia edidit et praefatus est I. G. Hauptmann. Lipsiae 1740. 8.

— de amicitia dialogus. Parisiis, Coustelier 1749. 32.

— — ex recens. I. G. Graevii. Parisiis, Baume 1750. 24.

Nonnulla exemplaria typis rubro colore illitis expressa sunt.

— — Parisiis, Barbou 1771. 32.

— philosophicorum librorum pars I. continens Laelium s. de ami-

citia dialogum. Ex rec. I. G. Graevii cum notis variorum selectis. Curavit indicemque adiecit I. G. Lenz. Hildburgh. (*Lipsiae*, *G. Fleischer*) 1778. 8.

Inest varietas lectt. Cod. Erfurt. et Edd. vett.

— Laelius s. de amicitia, Cato maior s. de senectute ad fidem Codd. Mss. emendati. Basileae 1779. 8.

— Laelius s. de amicitia dialogus ad T. Pomponium Atticum, mit erklärenden Anmerkungen für Schulen und Gymnasien bearbeitet von I. D. Büchling. Leipzig, Schwickert 1797. 8.

— Laelius et Cato maior s. de amicitia et de senectute. Basileae, Schweighauser 1804. 8.

— de amicitia, de senectute et de officiis nec non paradoxa et somnium Scipionis edidit atque illustravit Christoph. Rommel. Charcoviae, typis Universitatis 1813. 8. mai.

— Laelius s. de amicitia. Mit erklärenden Anmerkungen für Schulen und Gymnasien bearbeitet. Zweite sehr verbesserte und vermehrte Ausgabe. Leipzig, Schwickert 1822. 8.

є * — Laelius s. de amicitia. Recensuit et scholiis Iacobi Facciolati suisque animadvv. instruxit Aug. Gotth. Gernhard. Lipsiae, G. Fleischer 1825. 8. mai.

Nova et perbona recensio ex 8 Codd. et Edd. vett. Cfr. Diar. Scholast. 1826. N. 9. Moserum in Annal. Heidelb. 1826. p. 973. Diar. crit. Hal. 1826. N. 196. et 197. Diar. crit. Ienense 1832. Suppl. N. 59. Seebodii Bibl. Crit. 1826. Fasc. 6. p. 591. Goerenzium in Iahnii Annal. 1826. Vol. I. p. 291—317.

— — für Schulen neu besorgt und mit deutschen Wort- und Sacherklärungen versehen von Iul. Billerbeck. Hannover, Hahn 1826. 8.

— de amicitia et de senectute, with notes by E. H. Barker. Second Edition. London, Valpy 1827. 8.

Meum exemplar Ed. secundae est anni 1813. Vide supra in Catone maiore in h. a.

— Laelius. With a double translation. London, Hunt 1827. 8.

є * — Laelius s. de amicitia dialogus. In usum scholarum brevi annotatione critica instruxit Carolus Beier. Lipsiae, Teubner 1828. 12. mai.

є * — Laelius s. de amicitia dialogus. Recensuit et annotatione perpetua instruxit C. Beier. Lipsiae, Teubner 1828. 12. mai.

Cfr. Diar. Schol. 1829. P. II. p. 377. Meum de hac Ed. iudicium exposui in Praef. ad Laelium.

* — — mit erklärenden Anmerkungen für Schulen und Gymnasien bearbeitet. Dritte nach den vorhandenen Hülfsmitteln durchgängig verbesserte Auflage. Leipzig, Schwickert 1829. 8.

Curavit Reinh. Klotz.

— dialogue sur l'amitié expliqué en français suivant la méthode des colléges, par deux traductions; etc. Traduction de Barret, revue par E. Kornmann. Paris, Aug. Delalain 1829. 12.

* — Laelius s. de amicitia dialogus. Select. lectt. varr. subic-

cit, notulas puerili institutioni accommodatas nec non indicem historicum adiecit Io. Bapt. Hutter. Augustae Vindel., Kollmann 1833. 8. mai.

ϵ * — Laelius sive de amicitia dialogus. Emendavit Reinh. Klotz. Accedunt annotatt. criticae. Lipsiae, Baumgaertner 1833. 8.

ϵ * — Laelius sive de amicitia dialogus ex recensione Reinholdi Klotz. Lipsiae, Baumgaertner 1833. 8. min.

Editio minor. Recensio nunc omnium optima. Alias Laelii Edd. quaere in Edd. Catonis maioris et Librorum de Officiis.

De Legibus.

Editio princeps horum librorum est in Opp. phil. Romae, Suueynheym et Pannartz 1471. Fol. Vide supra p. 307. Alii sequentem pro principe habent:

Cicero de legibus libri. *s. l. et a.* Fol. *Char. Rom. f. 31. verrs. 36. Sine sign., custodd. et num. fol. Est proprie pars Ed. libr. de Officiis cet., quam supra p. 308. memoravimus; sed interdum, (ut Gottingae) separatim invenitur. Incipit f. 1 a.:* M. TVLLII CICERONIS DE LEGIBVS ‖ DIALOGVS LIBRI PRIMI: PERSO‖NAE INDVCTAE. Q. FRATER TVLLIVS. *Finit fol. ult. a.:* FINIS. *Chartarum signum est ancora in circulo.*

† — — de fato et de legibus libri. Regii, Bazalerius de Bazaleriis 1499. 5. Idus Mart. Fol. *f. 18.*

Vide supra p. 319.

— de legibus libri III. Lipsiae 1509. Fol.

Vide Leich p. 88.

— tres libri de legibus gratae antiquitatis et reconditae eruditionis plenissimi. Lipsiae, Melch. Lotther 1513. Fol.

Vide eundem p. 93. Eadem videtur cum sequente:

† — tres libros de legibus grate antiquitatis et recondite eruditionis plenissimos Melchior Lottherus diligenter impressit 1514. Lipsiae. Fol. *f. 24. non num. Sign.* A—D. *(Guelferbyti.)*

In indice legitur Hermanni Tulichii epigramma; in fine singularis haec adhortatio critica: „M. T. Ciceronis tres libri de legibus, feliciter absoluti sunt, quorum in quibusdam locis, partim depravatis, partim mutilatis, veram lectionem quisque tum diligens tum eruditus vel lector vel interpres doceat."

— de legibus libri tres. Parisiis, ex off. Gerhardi Morhii 1530. 8.

ϵ — de legibus libri tres. In Ciceronem de legibus lib. III. scholia et castigationes. Parisiis, apud Io. Lodoicum Tiletanum 1538. 4.

Prima Adriani Turnebi Editio.

ϵ — de legibus libri tres adiectis scholiis in eosdem viri eruditissimi. *(Adr. Turnebi.)* Editio secunda. Ibid., apud eundem 1541. 4. *et:*

— *(Idem Index.)* Parisiis, apud Io. Roigny exc. Io. Lodoicus Tiletanus 1543. 4.

— de legibus libri tres in gratiam studiosorum ex aliis eius ope-

ribus separati. Castigationes aliquot locorum Petri Victorii ad calcem. Coloniae, exc. Io. Gymnicus 1542. 8. *f. 55. non num. f. 1. album.*

∈ * — **de leg. Lib. III. In eosdem Commentarii, Adr. Turnebo auctore. Parisiis, ex off. Adr. Turnebi 1552. calend. Iul. 4.** *f. 2. non num. pagg. 180. f. 4. Indicis.*

Possideo exemplar Conradi Gessneri.

∈ * — **de legibus libri III. multo quam antea emendatiores et scholiis eruditissimis illustrati. Additae sunt quoque nunc primum in eosdem libros Antonii Goueani Annotationes seorsim excusae. Parisiis, apud Thomam Richardum 1552. 4.**

In meo quidem exemplari non adest nisi liber primus, fol. 14. num., adeo ut ignorem, utrum re vera omnes tres libros Richardus 1552. ediderit necne. Absunt item Goveani Annotationes, quaerendae in eiusdem Operibus, Roterodami 1766. Fol.

— **de legibus libri tres. Parisiis, apud Lud. Grandinum 1553. 4.**

— — **Parisiis, apud viduam Mauricii a Porta 1555. 4.**

∈ — — **In eosdem commentarii Adr. Turnebo auctore. Parisiis, ex off. Guil. Morelii 1557. 4.** *f. 2. non num. pagg. 246. f. 1. err. (Bernae et Basileae.)*

† **Adriani Turnebi V. C. Lucubrationes variae. C. Plinii Historiae naturalis Praefatio emendata et annotationibus illustrata. Praefatio in Phaedonem Platonis. Oratio in mortem Tusani. In M. T. CICERONIS I. Academicas Quaestiones, II. De Fato, III. De Legibus libros tres, una cum Apologia, IIII. In Orationem pro C. Rabirio perduellionis reo, V. In iocos Ciceronis Commentarii eruditiss. Ex Bibliopolio Commeliniano 1600. 8.** *Continet:* **Plinii Praefat.** *p. 40.* **M. Tullii Ciceronis Academicarum Quaestionum Lib. I. Eiusdem de Fato. Cum Commentariis in utrumque librum Adr. Turnebi. Heidelbergae, apud Ieronymum** *(sic)* **Comelinum** *(sic)* **1594.** *p. 103. et fol. 3. non num. Indicis. F. 1. vacat.* **M. Tullii Ciceronis de legibus lib. III. In eosdem commentarii, Adr. Turnebo auctore. Apud Hieronymum Commelinum 1596.** *pagg. 228. et f. 4. non num. Indicis.* **Adr. Turnebi Apologia adversus quorundam calumnias, ad librum primum Ciceronis de legibus. Apud Hier. Commelinum 1596.** *pagg. 39.* **M. Tullii Ciceronis pro C. Rabirio perduellionis reo ad Quirites oratio. In eandem commentarius, Adr. Turnebo auctore. Apud Hier. Commelinum 1596.** *pagg. 46. et f. 1. Indicis.* **Adr. Turnebi Praefatio in Phaedonem Platonis.** *pagg. 16.* **Adr. Turnebi oratio habita post I. Tusani mortem.** *pagg. 19.* **Adr. Turnebus in iocos Ciceronis.** *pagg. 78.*

— **de legibus libri tres. Recensuit ac Petri Victorii, Pauli Manutii, Ioach. Camerarii, D. Lambini et Fulvii Ursini notis suas adiecit Io. Davisius. Accedit Hadr. Turnebi commentarius. Cantabrigiae. typis Acad., sumptibus Corn. Crownfield 1727. 8. mai.**

Nova recensio ex fide 7 Codd. (duorum Harleian., Paris., Bibl. reg. Londin., Meadiani, Balliol. et Varr. in margine Stephanianae.)

— — **Editio secunda. Cantabrigiae, typis Academicis 1745. 8. mai.**

— de legibus libri III. ex recens. I. A. Ernesti. Halae, Orphanotr. 1793.

— — recensuit I. A. Goerenz. Adiuncta est diversitas lectionis Ernestianae. Lipsiae, Schwickert 1796. 8.

* — — ad optimorum exemplarium fidem recensiti atque prooemiis, argumentis et indice rerum instructi a Io. Frid. Wagner. Gottingae, Dietrich 1804. 8. Commentarius perpetuus in M. T. Ciceronis de legibus libros tres conscriptus a Io. Frid. Wagner. Ibid., id. 1804. 8.

Sequitur in plerisque Davisium, nonnullis tamen mutatis. Interpretatio minime spernenda est.

є * — — ex recens. Io. Davisii et cum eiusd. commentario edidit Rud. Godoh. Rath. Halae, Kümmel 1809. 8. mai.

є * — de legibus libri tres. Ex scriptis recens collatis editisque libris castigatius et explicatius edidit Io. Aug. Goerenz. Lipsiae, Weidmann 1809. 8. mai.

Nova recensio ad fidem octo Cod. (Bruxian. [?]) Viennens. (Vindobonens.) 2 Gudian. 2 Dresd. 1 Cassel. Uffenbachens. et Edd. vett. Cfr. Diar. crit. Lips. 1809. N. 58.

— de legibus. Manhemii, Löffler 1822. 8.

є * — de legibus libri tres cum Adriani Turnebi commentario eiusdemque Apologia et omnium eruditorum notis, quas Io. Davisii Editio ultima habet. Textum denuo recensuit suasque animadverss. adiecit G. H. Moser. Accedunt copiae criticae ex Codd. Mss. nondum antea collatis itemque annotationes ineditae Petri Victorii, I. G. Graevii, D. Wyttenbachii, aliorum. Apparatum Codicum et ineditorum congessit suasque notas addidit Frid. Creuzer. Francofurti ad Moenum, e typogr. Broenneriano 1824. 8. mai.

Optima nunc recensio e compluribus Codd. Creuzer., Wyttenbach., Monac. Varr. Codd., quas Victorius et I. A. Fabricius marginibus Edd. adscripserunt.

Le leggi di Cicerone, traduzione postuma di Guglielmo Manzi con il testo latino, preceduta dall' elogio del traduttore, letto dal ch. cav. Gio. Gherardo de' Rossi nell' accademia archeologica il di 29 di marzo 1821. Roma, Lazzari 1825. 8.

— de legibus liber primus Petri Rami praelectionibus illustratus. Lutetiae, ex off. Mich. Vascosani 1554. 4. *f. 43. num. Addenda:* Adr. Turnebi Apologia adversus quorundam calumnias ad librum primum Ciceronis de legibus. Parisiis, apud Adr. Turnebum 1554. 4.

— de legibus liber primus. Parisiis, Petrus Pautonnier 1602. 4.

— de lege liber s. de legibus liber primus. Recensuit et annotatt. auxit Io. Frid. Wagner. Hannoverae, Hahn 1795. 8.

Cfr. Diar. crit. Ien. 1795. N. 233. p. 430. seqq.

— de legibus liber secundus. Parisiis, Io. Libert 1611. 4.

— de legibus liber tertius. Parisiis, Io. Libert 1612. 4.

De Officiis cet.

Ciceronis de officiis libri tres. *s. l. et a.* 4. *Goth. f. 60. verss. 34. Sine signat. custodd. et num. fol. Incipit f. 1 a.:* (q)Uamqɜ te marce fili amnium *(sic)* iam audiētē *cet. In fine:* Explicit liber tullij de officiis ‖ Laus deo optimo ceterifq; celitib'. RRR. *(Lipsiae, in Bibl. Sen.)*

Rarissima editio instituta Coloniae per U. Zell circa a. 1466. Cum tamen e mendosissimo Cod. ducta sit, ad usum criticum nihil fere confert.

— Officia, Paradoxa, de amicitia, de senectute, Somnium Scipionis. *s. l. et a.* 4. mai. *Char. Rom. f. 97. verss. 32. Incipit f. 1 a.:* (q)Uanqɜ te marce ānū ‖ iam audientem. Cratippum idq; athenis ‖. *F. 38. album est. Libri de officiis finiunt f. 56 b. F. 57 a. incipiunt* Paradoxa: (a)Nimaduerti brute fepe ‖ *finiuntque f. 63 b. F. 64. album. F. 65 a. incipit* liber de amicitia: (q)Uintus mutius augur *cet. finitque f. 79 a. F. 80. album. F. 81 a. incipit* liber de senectute: (o)tite fi quid ego te adiutou‖— *finitque f. 93 b. F. 94. incipit* Somnium Scipionis (c)Um in Affricam uenif ‖ *finitque f. 97 a. versu 29:* M. T. C. de Somno *(sic)* Scipionis Liber feliciter Explicit .:. RR.

Impr. Romae per Ulr. Han circa a. 1470. Editio Offic. Parad. Somn. Scip. Lael. et Catonis m. Romae per Ulr. Han de Wienna 1469. 1. April. 4. errori deberi videtur, inde nato, quod clausula Tusculanarum, quasi harum Editio secunda pars esset eius, de qua hic sermo est, huic ipsi attributa est. Sed numerus versuum in Tusculanis est 35, hic 32 dumtaxat, adeo ut coniungi nequeant. Cfr. Fossi I. p. 543. Hain Repertor. bibliogr. P. II. p. 139—140.

— Officia, de amicitia, de senectute, Somnium Scipionis, Paradoxa. *s. l. et a.* Fol. *Char. Rom. f. 125. (F. 116 et 117. sunt alba) verss. 31. Incipit f. 1 a:* Epistola Guillermi Fichaeti ad Ioannem Lapidanum. *D.:* Apd Turonē edibus hospitis mei Rudulfi tonftani ciuis longe humaniffimi Anno uno et septuagefimo qdringentefimoq; fupra Millefimū Nonis Martii citiffime fcriptum. *F. 2 b.* Epistola Io. de Lapide ad G. Fichaetum. *Sub hac epistola f. 3 a:* Io. Lapidani Tetraftichon. *F. 3—7 a. tabula Officiorum; sub qua versus 16.* Ioannis de Lapide. *F. 7 b. est album. F. 8 a. incipiunt* Officia; *finiunt f. 73 a. F. 74. tabula in librum de amicitia. F. 75 a. incipit* liber de amicitia *finitque f. 92 a. F. 93 tabula in lib. de sen. F. 94 a. incipit* liber de senectute *finitque f. 109 b. F. 110. tab. in Somn. Scip. F. 111 a. incipit* Somnium Scipionis *finitque f. 115 b. F. 116 et 117 alba. F. 118. incipiunt* Paradoxa *finiuntque F. 125 a versu 30:* ac divites! Sed etiā inopes et pauperes eftimādi funt; Finis. *Sub his:* M. Tullii Ciceronis paradoxa feliciter finiunt.

Parisiis, per Udalr. Gering, Mart. Crantz et Mich. Friburger circa a. 1471.

— Officia, Paradoxa, de amicitia, de senectute, Somnium Sci-

pionis, de Legibus. *s. l. et a.* Fol. *Char. Rom. f. 144 verss. 36. Incipit F. 1 a. post septem versus litteris maioribus impressos finitque f. 67 a. versibus:* Tullius hesperios *cet. Deinde* Paradoxa; *f. 74.* liber de amicitia *F. 107 b.* Somn. Scip. Versus XII. sapientum. *F. 113. album. F. 114. incipiunt* libri de legibus; *finit f. 144 a:* FINIS.

Impr. circa a. 1472. typis Edd. Venetarum Virgilii et Ausonii illius anni. Ex singulari litterae *e* forma facile agnoscitur. Libri de Legibus etiam separatim inveniuntur.

— Officia, Paradoxa, de amicitia, de senectute, Somnium Scipionis et versus XII. sapientum. *s. l. et a.* 4. *Goth. f. 162 verss. 27. cum signat. Incipit f. 1a:* Marci Tullij Ciceronis Arpinatis Ɔfulis. *Finit f. 96 a. sex verss.:* Tullius hesperios *cet. Sub his:* MARCI Tullij Ciceronis De officiis Lib' Tercius ꝛ vltimus foeliciter finit. *Sequitur* Cato maior, *foliis 22.*, de amicitia *f. 20.* Somn. Scip. Parad. cet. *f. 20.* (*Officia sola sunt Gottingae.*)

Maugerardio auctore impr. Daventriae per Iac. de Breda; Schweigero tamen typi iis similiores videbantur, quibus ibidem usus est Rich. Paffroed.

— de Officiis libri tres. *s. l. et a.* 4.

In Catal. Bibl. Reg. Lond. T. II. p. 166. tribuitur Richardo Paffroed. Sed cum accuratius haec Ed. descripta non sit, suspicari licet eandem esse cum praecedente.

— de Officiis libri III. cum commento Petri Marsi, de senectute cum notis Philetici, de amicitia et Paradoxa cum notis Omniboni Leoniceni. *s. l. et a.* Fol. *Char. Rom. f. 208. Incipit f. 1 a:* Raphael Regius Antonio Moreto Salutem p. dicit. *F. 1 b.* Cum in hoc opere' de officiis *cet. F. 2 a.* Omniboni Leoniceni Vicentini Rhetoris praestãtiffimi In .M. T. Ciceronis Officiorum Libros examinata Interpretatio. *Post vers. 3. incipit contextus, qui una cum commentario finit f. 146 b. F. 147. album. F. 148 a:* Martini phileltici in Ciceronem de fenectute cõmentaria. *F. 148 b. incipit* Cato maior *finitque f. 175 b.:* FINIS. *F. 176 a:* Marci Tullii Ciceronis paradoxa; *finiunt f. 187 a. F. 188 a.* Omniboni Leoniceni Vicentini In .M. T. Ciceronis De Amicitia Opufculum Interpretatio. *Post versus 3 sequitur contextus. In fine commentarii:* FINIS.

Impr. Venetiis per Antonium Moretum circa finem Sec. XV.

Tullius de officiis cum commentariis petri Marsi eiusque recognitione. Cuius epistolas queso perlegas ꝛ in principio et in calce operis editas. Insunt preterea paradoxa, de amicitia, de senectute cum interpretibus suis. *s. l. et a.* 4. *Goth. f. 212 num.* (*Guelferbyti.*)

In pag. aversa Indicis magna figura ligno incisa, magistrum cum discipulis exprimens.

— — Venetiis, Bernard. Benalius *s. a.* Fol. *f. 180 non num. Sign.* a—z. *Incipit* epistola Petri Marsi ad D. F. Gonzagam Cardinalem Mantuanum. *Typographi nomen extat post librum de amicitia et in fine fol. ult. sub tabula.* (*Gottingae.*)

— Officia. *s. l. (Lipsiae) et a.* Fol. *Goth. f. 67. verss. 24. Sign.* A—L. *F. 1 a:* Marci Tullij Ciceronis Cōfulis ro||mani ac oratorū maximi. ad Mar||cum Ciceronem filium fuum. Offi||ciorum Liber incipit. *F. 2 a. incipit:* Ma'ci Tullij Ciceronis Offitiorum (*sic*) Liber primus Ad Marcum Filium. *Finit fol. ult. versu 6:* mentis preceptisq; letabere: *In fine:* Finis. *Sub h. v. signum typographicum Martini Herbipolensis.*.

— Officia cura Herasmi Roterdami ex multis exemplaribus exactissime castigata. (*Parisiis,*) In off. M. Iohannis Philippi *s. a.* 8. *f. 184. non num.* (*Gottingae.*)

Continet etiam Laelium, Catonem et Paradoxa.

ϵ ✝ Ciceronis Officia et Paradoxa. Moguntiaci, Ioan. Fust et Petrus Schöffer 1465. Fol. min. *Goth. f. 88 verss. 28. Incipit f. 1 a:* Marci Tulij Ciceronis Arpinatis confulisque romani ac Oratorum maximi. ad M. Tuliū Ciceronem filiū fuū. Officioꝝ liber incipit. *Finit f. 76 a:* Tulius hefperios cupiens componere mores *cet. F. 76 b:* Marci Tulii Ciceronis paradoxa incipiunt: *quae finiunt f. 85 b. F. 86 a:* Verfus XII. Sapientum scilicet Bafilii *cet. Clausula f. 87 b:* Prefens Marci tulij clariffimū opus Io-||hannes fust Mogūtinus civis nō atramē||to. plumali caña neq; aerea. Sed arte qua||dam perpulcra. Petri manu pueri mei feli||citer effeci finitum. Anno .M.CCCC.LXV. *F. 88 a.* Manlio torquato. Flaccus. de vite humane brevitate. per comparationem temporis hec. Diffugere niues *cet. In fine huius carminis in nonnullis exemplaribus, propterea cupidius quaesitis, scuta typographica duo rubro colore expressa, quae in aliis desunt.* RRR. (*Turici.*)

Editio princeps, longe rarissima. Exemplaria raro in omnibus rebus inter se conspirant. Nota nunc sunt circiter XXIX. exemplaria in membranis expressa.

— Officia et Paradoxa. Moguntiaci, Io. Fust et Petrus de Gernshem 1466. quarta die mensis Febr. Fol. min. *f. 88. verss. 28.* RR. (*Scaphusae.*)

Rarissima praecedentis repetitio, numero foliorum cum ea conspirans, sed tamen nova cura expolita. Cfr. Steigenberger *Abhandlung über die zwo allerältesten gedruckten deutschen Bibeln.* München, Zängl. 1787. 4. p. 33. Not. 9. Differt etiam clausula in his verbis: Prefens Marci — — perpulcra. Manu Petri de gernffhem || pueri mei *cet.* — Nota sunt circiter XXX. exemplaria in membranis expressa.

— Officia, Paradoxa, de amicitia, de senectute, versus duodecim sapientum. Romae, Conr. Suueynheym Arnoldusque Pannartz 1469. 24 m. Ianuar. 4. *f. 105. non 103. (ultimum vacat.) verss. 32. Incipit f. 1 a:* (*q*)Vanq̃ te Marce fili: annū iam audientē *cet. Lib. sec. incipit f. 27 a, lib. tertius f. 43 a. F. 62 b.* Paradoxa, *f. 71 a.* de amicitia, *f. 87 b.* de senectute. *Finit f. 102 b.* Hoc Conradus opus fuueynheym ordine miro || Arnoldufq; fimul pan-

narts una aede colendi ‖ Gente theotonica: romae expedicre foda-les ‖ Anno Xpi M.CCCC.LXIX. die uero XXIIII. menfis Ianu‖arii. Rome in domo magnifici uiri Petri de Maximo. ‖ ***Sequuntur folia 2 cum*** **Verss. XII. Sapientum** ***et f. 1. album. Insunt Graeca.*** **RR.** ***(Gottingae.)***

Impressa sunt exemplaria dumtaxat 275.

† — **Officia, Paradoxa, de amicitia, de senectute, Somnium Scipionis. Venetiis, Uindelinus de Spira 1470. 13. Aug. 4. mai.** ***f. 132 verss. 30. Incipit f. 1 a:*** **MARCI TVLII CICERONIS AR‖pinatis. confulisq; romani. ac oratorum maximi ‖ Ad. M. Tulium Ciceronem filiū fuum. Officioꝝ ‖ liber incipit.** ***Finit f. 130. Sequuntur f. 2. cum*** **Verss. XII. Sapientum. RR.** ***(Lipsiae in bibl. Univ.)***

— **Officia et Paradoxa. Argentinae, Henr. Eggestein 1472. 4 min.** ***Goth. f. 93 verss. 27. F. 1 a. cum verss. rubro colore impr.:*** **Marci Tulij Ciceronis. Arpinatis ꝯfu‖lisq; romani ac oratorum maximi. Ad ‖** ***Finiunt*** **Officia** ***f. 79 b. F. 80 a. incipiunt*** **Paradoxa,** ***quae finiunt f. 90 b. F. 91 et 92.*** **Verfus XII. sapientum.** ***Tum clausula rubro colore impressa:***

Pñs marci Tulij clariffimū opus arte ‖ quadam ppulcra. Per venerabilē ph'ie ‖ magiftrū ac etiā inclite Argentiñ ciui‖tatis ciuē dñm Heinricū Eggefteyn. fū‖ma cū diligentia impffum ē Anno ‖ dñi ‖ M.CCCC.LXXII. ***In fol. ult.*** **Horatii carmen: Diffugere niues** ***cet. Absunt Graeca. (Gottingae.)***

Repetitio mendosissima Ed. principis Moguntinae.

— **de officiis, de amicitia, de senectute, Somnium Scipionis. Venetiis, Vindelinus de Spira 1472. 4. Iul. Fol.** ***f. 131.*** **R.**

Editio pulchra et rara, repetitio fortasse Ed. a. 1470.

— **Officia, Paradoxa, de amicitia, de senectute, adiectis versibus XII. sapientum.** ***s. l. et typogr. nomine*** **1472. 4. mai.** ***Char. Rom. f. 104. (primum, 70 et ult. vacant) verss. 35. Sine num. custodd. et signat.***

Catal. Bibl. Reg. Brit. T. II. p. 165. Brunet nouvelles Recherches T. I. p. 327; quo teste typi similes sunt iis, quibus expressus est Salustius a. 1474. pariter s. l. et typogr. nomine.

— **Officiorum libri tres, liber de senectute, liber de amicitia et paradoxa. Mediolani, Antonius Zarotus 1474. Fol. min.** ***f. 87 verss. 33.***

— **de officiis, de senectute, de amicitia, Paradoxa, de somnio Scipionis nec non de essentia mundi. Venetiis, Io. de Colonia ac Io. Manthen de Gherresthem 1474. Fol.** ***f. 1. album. f. 119. Impar numerus est versuum, plerumque 32. f. 39 b. versus sunt 38. Cum custodd. in paginis aversis. Liber sec. incipit f. 28 b., tertius f. 44 a. finitque f. 65 b. sex verss.:*** **Tullius hefperios cupiens componere mores.** ***Eodem f. 65 b. incipiunt*** **Paradoxa.** ***f. 74 a.*** **de amicitia** ***f. 91 b.*** **de senectute** ***f. 106 b.*** **Somn. Scip.** ***sine indice. f. 110 b.*** **Verfus XII. Sapientum.** ***f. 111 b. clausula; deinde*** **liber de effentia mundi.** ***f. 8. In ultimo folio a:*** **LAVS DEO.** ***(Gottingae.)***

— — *(Eadem scripta atque in praeced.)* Neapoli, *sine typogr. nomine* 1474. 24. Decembr. Fol. *Char. Rom. verss. 34. Sine signat. custodd. et num. fol.*

Teste Franc. de Licteriis Bibl. Neap. T. I. p. 193. charta eadem est, qua Matth. Moravus uti solebat; typi quoque Moravianos referunt.

— libri tres de officiis, liber de senectute, liber de amicitia et Paradoxa. Mediolani, Antonius Zarotus 1476. 13. kal. Novembr. Fol.

— de officiis, Paradoxa, de amicitia, de senectute, de somnio Scipionis nec non de essentia mundi ac XII. sapientum epitaphia. Venetiis, ductu et expensis Iac. Lunensis di Fiuizano in domo magistri Marci de Comitibus 1477. Fol. *f. 89 verss. 36. Incipit f. 1 a:* MARCI TVLLII CICERONIS ARPINATIS CONSVLISq; *Finiunt* Officia *f. 49 b. Incipiunt* Paradoxa *f. 50 a.* Laelius *f. 56 a.* Cato maior *f. 68 b.* De essentia mundi *f. 82 b. f. 89 a. post* Versus XII. sapientum *clausula.*

— de officiis libri tres, de amicitia, Somnium Scipionis, versus XII. sapientum. Parmae, *sine typogr. nom.* 1477. 11. Ianuar. 4. *f. 96. (primum et ultimum vacat.) sine num. fol. et custodd.; cum signat.* h (?) — m.

Cfr. Affò *Saggio* p. 62. et Franc. de Licteriis Bibl. Neap. T. I. p. 193.

— Officia, Paradoxa, de amicitia, de senectute, Somnium Scipionis et Versus XII. sapientum. *In fine:* Impressum Parisius *(sic)* in vico Sancti Iacobi sub intersignio viridis follis prope praedicatores. 1477. m. Augusto. Fol.

Typographi sunt Petrus Caesaris et Io. Stol.

— Officia, Paradoxa, de amicitia, epistolae ad Atticum, Brutum et Quintum fratrem. Neapoli, *sine typogr. nomine.* 1478. Fol. *Char. Rom. Incipit a* Plutarchi vita Ciceronis. *In fine librorum de officiis:* Tullius Hefperios cupiens componere mores *cet. In fine Epistolarum clausula Editionis Iensonianae* 1470. *sine ulla mutatione expressa est.*

Quod ad Epistolas attinet est mera Iensonianae repetitio.

— Officia, de senectute, de amicitia, Paradoxa. Mediolani, Phil. Lavagnius 1478. Fol.

— Officia, Paradoxa, de amicitia, Somnium Scipionis, versus duodecim sapientum. Neapoli, *(Franciscus de Dino)* 1479. Fol. *f. 103. Incipit a* Plutarchi vita Ciceronis *f. 3.* Officia *f. 59.* Paradoxa *f. 7.* de amicitia *f. 28.* Somnium Scipionis *f. 4. deinceps* Verss. XII. sapientum.

— de officiis, Paradoxa, de amicitia, de senectute, de somnio Scipionis nec non de essentia mundi ac XII. sapientum epitaphia. Venetiis, per Phil. Quondam Petri 1480. die 8. Maii. Fol. *(Lipsiae in Bibl. Senatus.)* Videtur repetitio Ed. Venetae 1477.

— de officiis, de senectute, de amicitia et Paradoxa libri. Mediolani, Leon. Pachel et Udalr. Scinzenzeler. 1480. 7. Idus Aug. Fol. *f. 74. cum signat.* a—i. *(Lipsiae in Bibl. Senatus.)*

— de officiis, Paradoxa, de amicitia, de senectute, Somnium

Scipionis: nec non de essentia mundi ac XII. sapientum epitaphia. Romae, per Eucharion Archirion (*Silber*) 1481. 20. Iun. 4.

Cfr. Franc. de Licteriis T. I. p. 193.

† — — de officiis cum Petri Marsi interpretatione. *In fine:* M. Tullii Ciceronis de officiis liber tertiius et ultimus Venetiis per Baptistam de ‖ tortis: Anno domini. M.CCCC.LXXXI. die XII. ‖ Octobris. Fol. *f. 1. alb. f. 2a.* PETRI Marſi interpretatio. *usque ad f. 174b., quod habet clausulam. Sequuntur f. 2.* Andes Virgilii natale solum silvaque Petri Marsi ad — — D. Federicum Gonzagam Marchionem Mantuae. *f. 1.* Registrum.

Pulchra Editio.

— de officiis cum Petri Marsi interpretatione, de amicitia cum interpr. Omniboni Leoniceni, de senectute cum commentario Mart. Philetici, Paradoxa cum commentario (*Philetici*). Venetiis, Baptista de Tortis 1482. die 26. Septembr. Fol. *f. 206.*

— — Lovanii, per Ioannem de Westfalia 1483. die 17. Maii. Fol. *Goth.*

Memoratur eiusdem typographi editio sine anni nota.

† — — Venetiis, Baptista de Tortis 1484. 13. Mart. Fol. *f. 183. Sign.* a—z *et* ɔ. (*Gottingae.*)

— Officia, Paradoxa, de amicitia, de senectute et Somnium Scipionis. Neapoli, *sine typogr. nom.* 1483. Fol.

† — — Venetiis, per Bernardum de Nouaria et Bernard. Cellerium de Luere 1484. die 12. Octobr. Fol. *F. 182.*

— — Venetiis, per Bapt. de Tortis 1486. die primo Iunii. Fol. (*Lipsiae in Bibl. Senatus.*)

— — Venetiis, per Marinum Saracenum 1487. die 20. Decembr. Fol.

— de officiis libri tres cum commento Petri Marsi. *s. l.* 1488. Fol. (?)

Tullius de officiis cum commentariis Petri Marsi eiusque recognitione. Cuius epistolas quaeso perlegas et in principio et in calce operis editas. Insunt praeterea Paradoxa, de amicitia, de senectute. Cum interpretibus suis. Venetiis, per Iacobum de Paganinis 1491. die 15. Martii. Fol. *f. 175. Sign.* a—q *et* A—F.

— — Venetiis, per Bernardinum de Choris de Cremona 1492. die 24. mensis Martii. Fol. *f. 169. Sign.* a—x. (*Lipsiae in Bibl. Senatus et Basileae.*)

— — Venetiis, per T. Z. P. et Petrum Io. Q. Perga 1493. die 15. April. Fol.

— — (*Index, ut in Ed. 1491.*) Venetiis, Phil. Pinzius 1493. die 16. mensis Iulii. Fol. *f. 168. f. 1. non num.*

— — Venetiis, per Bonetum Locatellum 1494. Fol.

— — (*Index, ut in Ed. 1491:*) (*Venetiis*) *sine typogr. nom.* 1496. die 3. Martii. Fol. *f. 157. num. f. 1. album. Sign.* a—u. (*Gottingae, Lipsiae in bibl. Univers.*)

— — Venetiis, Barthol. de Zanis 1496. die 20. m. Decembris. Fol.

— — Ibid., id. 1498. die 23. m. Ianuarii. Fol. *f. 157. f. 1. album.* (*Lipsiae in Bibl. Univers. et Guelferbyti.*)

(— — Ibid., id. 1500. Fol.)

† — de officiis libri III. cum comment. Petri Marsi. Insunt praeterea Paradoxa, de amicitia, de senectute, cum interpretibus suis ex recens. Pauli Malleoli. Parisiis, Georg Wolff et Thilm. Kerver 1499. (*in fine:* 1498. 18 kal. Decembr.) Fol.

— — Venetiis, (*sine typogr. nomine*) 1500. die 16. Decembr. Fol. *f. 157. num. (Gottingae et Basileae.)*

— de officiis, senectute et amicitia. Lipsiae 1500. Fol.

— de officiis libri tres. Lipsiae, Martinus Herbipolensis 1502. Fol.

ϵ Opera M. T. Ciceronis de officiis, de amicitia, de senectute, de somno (*sic*) Scipionis, Paradoxa (et Rhetorica, i. e. ad Herennium lib. IV. et de inventione libri II.) Venetiis, per Ioan. et Gregor. de Gregoriis 1502. die 6. m. April. 8. *sine fol. num. et custodd. In fine:* Paradoxorum *clausula sine anni nota. Deinde pag. tertia sequitur novus index:* M. T. Ciceronis Rhetoricorum. *In fine clausula supra descripta.*

„Ed. alicuius momenti in re critica, cum ex bono Codice, non ex aliis expressa videatur." SCHWEIG.

Ciceronis de officiis libri tres, de amicitia, de senectute, Paradoxa cum commentariis Marsi et Badii. *s. l.* 1502. die penultima Aprilis. 4.

Maittaire Ind. T. I. p. 289.

Tullius de officiis, de amicitia, de senectute et paradoxis. Hec omnia Benedictus Brugnolus diligentissime castigavit. Insuper et greca verba: que multa deerant accuratissime addidit. Venetiis, in aedibus Iacobi Pencii de Leuco oriundi 1502. pridie Nonas Iulii. Fol. *f. 157. (Gottingae et Lipsiae in bibl. Senatus.)*

Ut Veneta 1491. aliaeque continet Petri Marsi comment. in Offic., Omniboni Leoniceni in Laelium, Mart. Philetici (in aliis Edd. est Phileltieus, Philelthicus) in Cat. mai. et Paradoxa.

Ciceronis Officiorum libri tres. Lipsiae, Iac. Thanner 1504 Fol.

— — Lipsiae, Martinus Herbipolensis 1504. Fol.

Gemina explanatio Officiorum Ciceronis, Petri videlicet Marsi et Iodoci Badii Ascensii. Item eiusdem Ascensii in libros de amicitia, senectute et paradoxis longe diligentissima interpretatio iam primum edita. Lugduni, Stephanus Baland 1504 ad 12. kal. Septembris. Fol. min.

— — Lugduni, venundantur a Steph. Gueynard (impr. per Nicol. Wolff.) 1506. 4.

— de officiis libri tres, de senectute, de amicitia, Paradoxa. Opus Benedicti Brugnoli studio emaculatum additis graecis quae deerant cum recognitione commentt. Petri Marsi et Franc. Maturantii. Venetiis, Io. de Tridino alias Tacuinus 1506. die 20. Febr. Fol. (*Lipsiae in Bibl. Univ. et Senatus.*)

— de officiis, amicitia et senectute Paradoxa eiusdem. Opus Benedicti Brugnoli studio emaculatum additis graecis quae deerant cum recognitione comment. Petri Marsi et Omniboni Vicentini. Nunc

primum habitorum. Adiunctis praeterea commentariis in ultimum paradoxorum, in libros de senectute et Martini Philetici. Venetiis, Barthol. de Zanis de Portesio 1506. 20 mensis Decembr. Fol. ***f. 4. non num. et f. 215. num. (Gottingae.)***

— Officiorum libri tres — — nunc optime emendati. Lipsiae, Martinus Herbipolensis 1507. Fol. ***Goth. f. 64.***

— Officia, Cato, Laelius, Paradoxa ab Erasmo adnotata. Parisiis, venund. ab Egidio de Gourmont, impr. a Ioan. de Prato et Iac. le Messier 1507. die penult. m. Martii. 8. R.

Maittaire Ind. T. I. p. 289.

— de officiis, de amicitia, de senectute: Paradoxa cum suis commentariis, una cum familiari explanatione ipsius Iodoci Badii Ascensii, adiuncta eiusdem Badii Ascensii in Paradoxa nova expositione nuperrime absoluta nec alias aut antehac impressa. Parisiis, Sim. Vincentius 1507. 6. kal. April. Fol.

*** Opera M. T. C. De Officiis Libri tres. De Amicitia Liber unus. De Senectute Liber unus. Item Paradoxia** ***(sic)*** **eivsdem.** ***s. l. et a.*** **8.** ***f. 125. f. 2. non num. cum capitum indice. f. 1. album.*** **RRR.**

Haec illa est Editio, quae a Vanpraetio aliisque habetur pro vera Iuntina (Florentiae, Phil. Iunta circa a. 1508.); rectius autem a Renouardo Annal. Ed. II. T. II. p. 304. pro Ed. Lugdunensi clandestino facta, cuiusmodi exstant et Aldinarum et Iuntinarum Edd. repetitiones. Nota sunt exemplaria sex dumtaxat, et quidem quattuor in membranis expressa, unum chartaceum Basileae, alterum apud me, idem scilicet, quod venale proposuit F. Ullrich, *wöchentlicher Anzeiger für Bücherfreunde, Stuttgart* 1834. p. 7. In hoc initio voluminis nitidissime exaratae sunt foliis 14. Epistolae Pauli ad Senecam et Senecae ad Paulum; Proverbia Senecae secundum ordinem alphabeti (immixtis Publii Syri sententiis) cum hac subscriptione: „Expliciunt Proverbia Senecae 1509." Versiculi Ascensiani in triginta praecepta elegantiarum Francisci Nigri: et in fine eadem manu Somnium Scipionis cum Macrobii praefatione; Versus XII. Sapientum. fol. 14. Iam ex illa subscriptione a. 1509 apparet, Editionem circa 1508 prodisse, non 1510, ut alii volunt.

— Opera de officiis, de amicitia, de senectute, eiusdem Paradoxa. Gemina quatuor librorum explanatio Petri Marsi videlicet et Iodoci Badii Ascensii. Nova eiusdem expositione in Paradoxa nuperrime adiuncta, quae olim aut antehac minus impressa fuit. Venundantur Lugduni a Steph. Gueynard (*in fine Epistola:*) ex edibus nostris apud Parrhisios sexto kal. Aprilis. (1508?) Fol.

Cfr. Panzer T. VII. p. 286. N. 87.

— — (*Index, ut in Veneta, Io. de Tridino* 1506:) Mediolani, Leonardus Pachel 1508 die 6. April.

— — (*Idem Index:*) Venetiis, Io. de Tridino alias Tacuinus 1508. Fol.

— libri de officiis ex rec. Badii. Parisiis, ex off. Ascensiana 1509. Fol. *

— libri III. de officiis, Paradoxa, de amicitia et de senectute cum Desid. Erasmi annotationibus. Coloniae, 1509. 4.

— de officiis, amicitia, senectute et Paradoxis cum Iod. Badii Ascensii textus explanatione. Nec non Petri Marsi commentariis. Praeterea Franc. Maturantii in eiusdem Ciceronis Paradoxis commentarii. Parisiis, venund. apud Poncetum le Preux. *In fine:* Honesti Antonii Bonnemère — industria ac nitidissime excusum characteribus 1509 ad 10. kal. Martias. Fol. *f. 6. non num. Praef. f. 232.*

Eadem videtur sequens memorata Schweigero in Addendis T. III. p. 1325:

— de Officiis, de Amicitia, Senectute et Paradoxis illustria monumenta cum Iod. Badii Ascensii textus explanatione, Petri Marsi commentariis, Franc. Maturantii in Paradoxa commentariis. Parisii, Ant. Bonnemère industria — excusum et sumtu Ponceti le Preux 1509. ad 10. kalendas Martias. Fol. *(Basileae.)*

— Officiorum libri tres satis laboriose emendati. Lipsiae, Iac. Thanner 1510. 4.

— de officiis, amicitia, senectute et Paradoxis illustria monumenta cum comm. Badii Ascensii, Petri Marsi et Franc. Maturantii. Lugduni 1510. 4.

— — studio Nic. Cappusoti. *s. l. (Lugduni)* apud Iac. de la Place 1511. 4. *(Lipsiae in Bibl. Senatus.)*

Cfr. Beier Ed. Offic. T. II. p. 449.

— de officiis libri tres, dein Laelius et Cato maior et Somnium Scipionis cum Paradoxis castigate impressi, adiecto indice copiosissimo. Viennae Pannoniae, in aedibus Hieron. Victoris et Io. Singrenii expensis vero Leonardi et Lucae Alantsee fratrum 1512. 4. Non. Ianuar. 4.

Editor fuit Io. Camers, cui debetur etiam Index.

— Officia, de amicitia, de senectute, Paradoxa cum Erasmi Roterodami annotamentis. Lugduni, per Iacobum Mareschal al's Rolant 1512. kal. April. 8.

* — *(Index, ut in Ed. Bonnemère 1509 altera: tum:)* De novo emendatus per Nicolaum Cappusotum huiusce aetatis omnium philosophorum et oratorum apud parrhisijos eminentissimum. Lugduni, impensis Mart. Bolion, industria Iohamni *(sic)* de la place 1512. die 12 m. Maii. 4. *(non Fol.)*

— de officiis libri tres cum indice auctorū adagiorūq; suo loco citatorū. Argentorati, Schurer 1512. 5. Id. Iul. *f. 62. f. 6. non num. tabulae. (Gottingae.)*

— de officiis libri tres, de amicitia liber unus, de senectute liber unus. Item Paradoxa eiusdem. Argentorati ex aedibus Schurerianis 1512. mense Iulio. 4.

Curavit Seb. Murrho.

— — Lipsiae, Iac. Thanner 1513. Fol.

— de officiis, de amicitia, de senectute, de paradoxis, de somnio Scipionis. Florentiae, Phil. Iunta 1513. m. Aprili 8. *f. 2. non num. f. 116.* R.

Edidit Lucas Robia.

† — de officiis, de amicitia, de senectute nec non Paradoxa. (*Index, ut in Venet. Tridin. 1506.*) Venetiis, Io. de Tridino alias Tacuinus 1514. die ultimo Februarii. Fol.

Videtur repetitio Ed. Tridinianae a. 1506.

Cicero cum commento Marsi, Maturantii et Ascensii. Petri Marsi, Franc. Maturantii et Iod. Badii Ascensii in Ciceronis de officiis, amicitia, senectute et Paradoxa libros perquam familiaris explanatio ad amussim veteribus adhibitis exemplaribus per Eneam Pium emendata et castigata cet. Deinde ultra tabulam per Nic. Capussotum auctam et emendatam addite sunt historie in cuiusque libri capite cet. Lugduni, impensis Simeonis Vincent ac industria Iacobi Myt 1514. die uero 29. mensis Aprilis. Fol. *Goth. f. 6. non num. Praef. 236. num.* (*Guelferbyti.*)

— — (*Idem Index, ut in praeced.*) Lugduni, Iac. Mallet 1515. Fol.

— Officia et alia quaedam eiusdem opuscula fcz de amicicia, de senectute et postremo quod Paradoxa appellitant ab Desiderio Erasmo Roterodamo exactissime adnotata. Iam vero Ortwino Gratio — iterum iterumque recognita et in paragraphis aliter intercisa. Coloniae, in domo Quentell 1515. 4. *f. 82. non num. Sign.* a—p. R. (*Guelferbyti.*)

Editio quaerenda unice propter nomen Ortuini Gratii, hominis ridiculae memoriae, festive traducti in Epistolis obscurorum Virorum.

— Officiorum libri tres. Lipsiae, Iac. Thanner 1515. Fol.

— Officiorum libri III. Laelius seu de amicitia liber I. Cato maior seu de senectute liber I. Paradoxa liber I. Somnium Scipionis. Ex VI. de Re. P. Venetiis, in aedibus Alexandri Paganini 1515. Kal. Sept. 24. RRR.

Editio nitida et longe rarissima.

— tres officiorum libri. Lipsiae, Valent. Schumann 1516. 4.

— — Ibid., Iac. Thanner 1516. 4.

— — Argentorati 1516. 4.

— de officiis libri tres, Paradoxa, Laelius, Cato maior ex rec. Badii. Lugduni, per Petrum Baletum 1516. Fol.

— tres de officiis ad M. Ciceronem filium libri cet. Lipsiae, Melchior Lotther 1517. Fol.

— Officiorvm lib. III. Cato maior, sive de senectvte. Laelius, sive de amicitia. Somnivm Scipionis ex VI. de Rep. excerptvm. *ΠΑΡΑΔΟΞΑ ΘΕΩΔΩΡΟΥ ΠΕΡΙ ΓΗΡΩΣ ἙΡΜΗΝΕΙΑ ὌΝΕΙΡΟΣ ΣΚΙΠΙΩΝΟΣ.* Venetiis, in aedibvs Aldi et Andreae soceri 1517. mense Ivni. 8. *f. 7. non num. Praef. f. 1. album, f. 138. num. f. 1. album, f. 1. cum ancora.* RRR. (*Gottingae et Lipsiae, in Bibl. Senatus.*)

Hos libros recognitos ab Aldo avo edidit Io. Bapt. Egnatius. Ed. Aldina 1514. non exstat.

M. T. Cice. (*sic*) Officiorum Lib. III. Cato maior, sive de senectute. Laelius, sive de Amicitia. Somnium Scipionis ex VI de Rep.

excerptum. *Παράδοξα. Θεοδώρου περὶ γήρως ἑρμηνεία. Ὄνειρος Σκιπίωνος.* Florentiae, Phil. Iunta **1517.** mense Ianuarii. 8. *f. 4. Praef. f. 157.* **R.**

Ut patet ex praemissa Io. Bapt. Egnatii epistola, mera est repetitio Aldinae eiusdem anni; quamquam per fraudem, ut anterior ignaris videretur, suam Editionem mense Ianuario ad finem perductam esse simulavit Iunta, cum Aldina mensem Iunium prae se ferat.

— de officiis, amicitia et senectute, Paradoxa eiusdem. Opus Bened. Brugnoli studio emaculatum cum interpretatione super Officiis Petri Marsi, Franc. Maturantii nec non Iodoci Badii Ascensii. In Amicitia vero Omniboni eiusdemque Ascensii; Mart. Philetici et Ascensii in Senectute. Adiunctis praeterea commentariis eiusdem Franc. Omniboni Ascensiique in ultimum Paradoxon. Venetiis per Ioan. Tacuinum **1517.** die **30** Ianuar. Fol.

— tres Officiorum libri ad Marcum filium. Lipsiae, in aedibus Valentini Schumann **1518.** 4. *f. 72 (ultimum album) Sign.* A—N. *(Gottingae cum annotatt. manus antiquae.)*

— Officiorum libri tres. Cato maior sive de senectute, Laelius s. de amicitia. Somnium Scipionis ex VI. de Rep. excerptum. Paradoxa. Ex Archetypo Aldino nuper emendatissime impressa adiecto indice copiosissimo. Viennae Pannoniae, per Io. Singrenium impensis vero Lucae Alantsee. **1518.** 4.

Singula scripta suam habent clausulam.

— — *(Index, ut in Ed. Tridiniana* **1506**:) Venetiis, Georgius de Rusconibus **1518.** **23.** Maii. Fol. *f. 8. non num. Praef. f. 238.*

— Officiorvm Lib. III. Cato maior, sive de Senectvte. Laelivs, sive de Amicitia. Somnivm Scipionis ex VI. de Rep. excerptvm. *ΟΝΕΙΡΟΣ ΣΚΙΠΙΩΝΟΣ.* Venetiis, in aedibus Aldi et Andreae soceri mense Februario **1519.** 8. *f. 8. non num. Praef. (f. 1. album) f. 158. num., f. 1, album, f. 1. cum ancora.* **RR.** *(Lipsiae in Bibl. Senatus.)*

Editio prope aeque rara atque Aldina prior.

— de officiis libri III., Paradoxa, Laelius, Cato maior ex rec. Badii. Lugduni, **1520.** Fol.

— Officia rursus accuratissime recognita per Erasmum Roterodamum. Cui accessit Somnium Scipionis et Graeca traductio Theodori Gazae in Senectutem et Somnium. *(Accedit liber de amicitia, de senectute, liber Paradoxorum, Somnium Scipionis.)* Basileae, in aedibus Io. Frobenii **1520.** m. Augusto. 4. *pagg. 347.*

Exemplar Gottingense multas habet annotatt. Mss. In Indice legitur: „Frobenius Conrado Goclenio dono dedit, hic vero notis philosophico-criticis copiosissimis illustravit."

— de officiis libri tres cum indice authorum adagiorumque suo loco. Argentinae, in aedibus Knoblouchianis aere pari Io. Knoblouch et Pauli Goetz **1521.** mense Ianuario. 8.

— de officiis, Cato maior, Laelius cet., adiectis adnotatt. Des. Erasmi. Lutetiae, opera Vidoaei sumpt. Petri Viartii **1522.** 12.

— de Officiis libri III., de amicitia, de senectute, Paradoxa cum commentariis diversorum. Lugduni, Sim. Vincent 1523. 26. m. Ianuarii. 4.

— — (*Index, ut in Veneta 1518.*) Tusculani apud Benacum, in aedibus Alexandri Paganini 1523. m. Maii. 4.

— Officiorum libri tres. De amicitia et senectute dialogi singuli. Paradoxa et Somnium Scipionis. Theodori Gazae traductio Graeca Senect. et Somnii. Cum Annotatt. Erasmi Roterodami. Basileae, 1523 (*sic*) mense Febr. *In fine:* 1524. mense Febr. 8.

— Officia cum scholiis Philippi Melanchthonis. Quae possint esse vice prolixi commentarii. Nam plerique loci quos hactenus nemo attigit hic enarrantur. Haganoae, Io. Secerius 1525. 8.

— Officia, Cato maior, Laelius, Somnium Scipionis. Paradoxa. Item Cato et Somnium Scip. Graece ex vers. Th. Gazae. Cum annotatt. Erasmi. Parisiis, Io. Petit 1525. 8.

— (*Index, ut in Ed. Secerlana* 1525:) Haganoae, apud Iohan. Sece. (*rium*) 1526. 8.

— (*Index, ut in Veneta 1518 et Tusculana* 1523:) Lugduni, opera Iac. Myt 1527. 15. mens. Iul. Fol. min. *f.* 222. *num.* (*Guelferbyti.*)

— de officiis libri tres cum annotatt. Desid. Erasmi Roterodami; de amicitia, de senectute, liber Paradoxorum, Somnium Scipionis. Senectus et Somnium Scipionis Graece per Gazam. Basileae in off. Frobeniana 1528. apud Io. Hervagium et Hieron. Frobenium. 4.

— Officia, de amicitia et senect., Paradoxa et Somnium Scipionis cum annotatt. Erasmi. Parisiis, Sim. Colinaeus 1528. mense Augusto. 8.

— Officia, de amicitia, de senectute, Paradoxa. Omnia denuo recognita per D. Erasmum Roterodamum et Conradum Goclenium. Additis etiam scholiis Phil. Melanchthonis. Coloniae, Io. Gymnicus 1533 et 1535. 8.

— Officia, de amicitia, de senectute, Paradoxa et Somnium Scipionis cum annotationibus Erasmi Roterodami et Phil. Melanchthonis. Parisiis, Sim. Colinaeus 1533. 8.

— Officia. De Amicitia. De Senectute. Paradoxa. Somnium Scipionis. Cum Des. Erasmi Rot. Annotatiunculis. Basileae, apud Iohan. Hervagium 1534. 8. min.

ϵ * M. T. CICE‖RONIS OFFICIORVM LIB. III. ‖ Opera et diligentia Vuolffgangi Anemoecij ex ‖ uetustissimo codice, qui multos annos in ‖ Coenobio D. Huldrichi Auguſtae ‖ delituit, plusq̃, in centum lo‖cis castigati atq; restituti. ‖ ADIVNCTA SVNT SCHOLIA D. ‖ Erasmi Roterodami, et Philippi Melanchtho‖nis, cum Dialogo Anemoecij, in quo reddit ‖ rationem cur illos locos mutauerit. ‖ ANNO M.D.XXXV. *In fine:* IMPRESSVM AVGVSTAE VINDELICO‖RVM PER ALEXANDRVM WEYS‖SENHORN, ANNO DOMINI ‖ M.D.XXXV. 8. *f. 8. non num. Praef. f. 1—81 a. num.* Officia. *f. 82 b—90.* Dialogus Anemoecii. *f. 91—99 a.* Erasmi Annotatt. *f. 99 b—106 a.* Melanchthonis Scholia. *f. 106 b—*

108 b. M. T. Ciceronis vita ex Historia Volaterrani. *f. 1. clausula.* RRR. (*Praeter meum exemplar, quod Bardilii benignitati debeo, alterum est Heidelbergae in Bibl. Univ.*)

Editor Anemoecius (*Windthäuser*, (in Beieri Schedis) s. *Windhauser* (in Schweigeri Correctt.) non *Windheim*) usus est Cod. Augustano pertinente ad rarissimum id Codd. genus ab antiquario fortasse interpolatum, sed verissima multa unice retinens, cuius generis est etiam Bernensis meus c. Hic tamen Cod. Augustanus, ut videtur, incendio absumptus est; certe Augustae Vindel. non iam exstat. Cfr. Heusingeri Praefat. p. XXXVI. Quocirca haec Ed. Anemoecii prima, longe rarissima, Codicis instar habenda est.

— Officia, de amicitia, senectute, Paradoxa, de Somnio Scipionis cum D. Erasmi, Phil. Melanchthonis ac Barth. Latomi annotatt. Quibus accessit Graeca Th. Gazae in libr. de senect. et somn. Scip. traductio. Lugduni, Gryphius 1535. 8. *f. 36. non num. pagg. 264. f. 30. non num.* Gazae interpretatio.

— — (*Idem Index:*) Ibid., id. 1536. 8.

— Officiorum libri tres. Opera et diligentia Vuolffg. Anemoecii ex uetustissimo codice plus quam in centum locis castigati atque restituti, adiectis etiam de amicitia, de senectute atque paradoxis una cum dialogo Anemoecij. Coloniae, Io. Gymnicus 1537. 8. (*Gottingae.*)

— Officia, Cato maior, Laelius, Paradoxa — c. comment. Erasmi, Marsi, Omniboni, Philetici, Maturantii, Ascensii. Parisiis, excud. Petrus Vidoeus 1537. 4.

Maittaire Ind. T. I. p. 290.

— Officia diligenter restituta. Eiusdem de amicitia et senectute dialogi. Item Paradoxa et Somnium Scipionis cum annotatt. Erasmi Roterodami et Phil. Melanchthonis. Item annotatt. Barth. Latomi in Paradoxa. Parisiis, Simon Colinaeus 1538. 8. *f. 8. non num. f. 180. num.*

ε * MARCI TVLLII CICERONIS ‖ OFFICIORVM LIBRI TRES, ‖ CATO MAIOR, VEL DE SENECTVTE, ‖ LAELIVS, VEL DE AMICITIA, ‖ PARADOXA STOICORVM SEX, ‖ SOMNIVM SCIPIONIS ‖ EX DIALOGIS DE REPVBLICA, ‖ CATO ITEM, ET SOMNIVM GRAECE, ‖ OBSERVATIONES, ‖ DE QVIBVS CAVTVM EST ‖ SENATVS VENETI DECRETO. M.D.XXXVIII. *In fine Varietatum:* Venetiis, apud Bartholomaeū Zanetū Casterzagensem. 8. *f. I—XI.* Pauli Magnoli Observationes. *f. 1. vacat. f. 1—129. num.* Contextus. *f. 1. vacat. f. 9. non num.* Varietates. *f. 1. clausula. f. 1—29 a. num.* Graeca. *f. 29 a—30 b.* *Τὰ ἄλλως γραφόμενα.* *In fine:* ἐνετίησι παρὰ βαρθολομαίῳ τῷ καστερζαγεῖ. χφλζ. RR.

Editor, Paulus Magnolus, in Praefat. fol. II b.: „Ex veteribus libris et iudicio correxi locos quosdam: varietates in extremo pro illius loci iudicio et aliorum etiam coniectura posui: — — quam minimum potui, propter observationes multorum ab Aldi volumine discessi. Ac graecum illud *κιχέρωνος κάτων* et *ὄνειρος σκιπίωνος* superiorum

omnium optime correctum." Rarissimam editionem, cuius ante Schweigerum ne vestigium quidem apud bibliographos exstabat, casu quodam felici Mediolani repperi. De P. Magnolo eiusque hac cura cfr. Petri Victorii Epistolarum Lib. I. Ed. Florent. 1586. p. 10.

— Officiorum libri III. opera et diligentia Vuolfgangi Anemoecij ex vetustissimo codice plusquam in centum locis castigati atque restituti, adiectis etiam de amicitia, de senectute atque Paradoxis una cum dialogo Anemoecij, in quo reddit rationem, cur illos locos mutaverit. Omnia vigilanti cura recognita per Desiderium Erasmum et Conradum Goclenium (*Schweigerus per errorem, ut opinor, habet* «per Desiderium Goclenium"; *sed cfr. Ed. Colon. 1533.*), **passim etiam Phil. Melanchthonis scholiis appositis. Ex off. Nic. Fabri 1539. 8.** *pagg. 262. et f. 16. non num. Deinde cum proprio Indice:* **Ciceronis liber de senectute. Cum annotatt. Erasmi Roterodami. Ibid. 1539.** *f. 31. non num.* **Paradoxa Cic. cum annotatt. D. Erasmi R. Additis in margine scholiis artificii Barth. Latomo Arlunensi autore. Ibid. 1539.** *f. 16. non num.* **Cic. liber de amicitia. Cum annotatt. D. Erasmi Roterod. et Phil. Melanchthonis. Ibid., 1539. 8.** *f. 32. non num. In fine:* **Ex off. typographica Nicol. Fabri 1539. 8.** (*Guelferbyti.*)

Videndum, ne haec Editio, fortasse iam Coloniensis 1537., Anemoecii recensionem Augustanam 1535. cum Erasmo-Gocleniana a. 1530., ut factum vidi in Pseudoanemoeciana, Tiguri, 1560., permutarit.

— Officia, Laelius, Cato maior, Paradoxa, Somnium Scipionis cum notis. Parisiis, apud Io. Roigny, excud. Io. Lodoicus Tiletanus 1539. 4.

— Officiorum libri III., Paradoxa, de amicitia, de senectute, Som. Scipionis ex rec. Desiderii Erasmi. De senectute et Somnium Scip. Graece ex vers. Th. Gazae. Lugduni, Steph. Doletus 1540. 8.

— cum Marsi, Maturantii, Ascensii et Philetici notis, ex rec. Iulii Feretti. Venetiis 1540. Fol.

— (*Index, ut Coloniae 1537:*) **Coloniae, Io. Gymnicus 1540. 8.**

Repetitio Ed. Coloniensis 1537.

— de officiis libri. Parisiis, Franc. Gryphius 1540. 4.

— de officiis libri tres. Cato maior, Laelius, Somnium Scipionis, Paradoxa. *Θεοδώρου περὶ γήρως ἑρμηνεία καὶ ὄνειρος Σκιπίωνος.* **Post postremam Naugerianam et Victorianam correctionem emendata a Io. Sturmio** *cet.* **Argentorati, 1541. 8.**

— (*Idem Index ut in Ed. ex off. Fabri* **1539:**) **Basileae, ex officina Balth. Lasii 1541. 8.**

— Officia, de amicitia et senectute dialogi, Paradoxa et Somnium Scipionis cum annotatt. Erasmi et Melanchthonis. Item annotatt. Latomi in Paradoxa. Parisiis, Simeon Colinaeus 1541. 8.

€ **— Officiorum libri tres: Cato Maior, vel de Senectute: Laelius, vel de Amicitia: Paradoxa Stoicorvm sex: Somnivm Scipionis, ex libro sexto de Repvblica. Quae qui leget, facile, quantum in ijs emendandis studium sit adhibitum, intelliget. Additae sunt in extremo opere uariae lectiones è libris manuscriptis, et ex ingenio. Venetiis, apud Aldi filios 1541. mense Maio. 8.** *f. 2. Praef. f. 131. f. 3. Var. Lectt.* **R.** (*Gottingae.*)

Curavit Paulus Manutius.

* — — *(Idem index, atque in praeced.)* Parisiis, ex off. Rob. Stephani 1543. 15. Cal. Octob. 8. *pagg.* 249. *f.* 3. *non num. pagg.* 46. *Κάτων ὁ μείζων. ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΘΕΟΔΩΡΟΥ* et *Ὄνειρος τοῦ Σκιπίωνος.*

Mera repetitio Aldinae 1541.

— — *(Index, ut in Ed. Colon. 1537:)* Basileae, Nic. Brylinger 1544. 8.

— libri tres de officiis. Item de amicitia, de senectute, Paradoxa et de Somnio Scipionis. Quibus accessit Graeca Theodori Gazae in libr. de senectute et Somnium Scipionis traductio. Lugduni, Theobaldus Paganus 1544 et 1560. 8.

— Officia, Laelius, Cato, Paradoxa. Somnium Scipionis cum Erasmi, Melanchthonis et Latomi annotationibus. Parisiis, ex off. Franc. Gryphii 1545. 12.

— — Lugduni, Seb. Gryphius 1545. 12.

— de officiis cum commentario Viti Amerbachii. Argentorati, apud Cratonem Mylium 1545. 8.

— — *(Index, ut in Aldina 1541:)* Venetiis, apud Aldi filios 1545 mense Martio. 8. *f.* 2. *Praef. f.* 125 *et f.* 3.

Repetitio Aldinae 1541.

— de Officiis libri tres. Eiusdem de Amicitia, de Senectute Dialogi duo: cum Paradoxis et Somnio Scipionis. Omnia denuo optimis quibusque collatis exemplaribus diligentissime castigata. Una cum scholiis Philippi Melanchthonis. Quibus accesserunt M. Ioan. Velcurionis Annotationes in librum Officiorum, de Senectute et de Amicitia nusquam hactenus edita. Item Ambrosii Schulerii et Barth. Latomi Annotationes in Paradoxa. Francofurti, ex off. Petri Brubacchii *(sic)* 1545. 8. *(Basileae.)*

— de officiis, de amicitia, senectute, Paradoxa et Somnium Scipionis cum quorundam doct. virorum annotatt. et prolegomenis Ioach. Camerarii. Lipsiae, in off. Valent. Papae 1546. 8.

— — cum var. lectt. et Erasmi annotatt. et notis Phil. Melanchthonis in Officia et Barth. Latomi in Paradoxa. Parisiis, ex off. Rob. Stephani 1546. 12.

— Officiorum libri III. *(Acc. de senect., amic., Parad.)* opera et industria Vuolfg. Anemoecii et Io. Sturmii. Coloniae, Gymnicus 1546. 8.

— *(Index, ut in Ed. Lips. 1546.)* Lipsiae, ex off. Val. Papae 1548. 8.

— Librorum de officiis enarrationes Viti Amerbachii correctae ac multis in locis auctae *(cum contextu)*. Basileae, Io. Oporinus *s. a. (1548?)* 8.

— Officiorum libri III. Cum Commentariis Petri Marsi et Ascensii. Dialogus de senectute, cum commentariis Petri Marsi, Martini Filetici et Ascensii. Paradoxa, interprete Ascensio. Accesserunt praeterea Des. Erasmi et Philippi Melanchthonis Scholia quaedam luculentissima, ad linguae Latinae phrasin apprime utilia. Cum duplici

indice, tam omnium capitum, quam rerum adnotatione dignarum. Quae omnia prius erroribus plurimis corrupta, nunc summa cura atque diligentia eduntur. Venetiis, (Aldus) 1548. *In fine:* M.D.XLIX. Fol. *f. 4. non num. Praef. f. 163. columnatim impr. f. 1. non num. cum ancora. (Gottingae.)*

In Praefat.: „delegimus ex interpretibus probatissimos quosque .... reiecimus Omnibonum quendam et Maturantium, quod in iis plurima contra veram Ciceronis sententiam continebantur. Idque fecimus Pauli Manutii consilium secuti." Editio haud frequens.

— de officiis, de senectute, de amicitia, Paradoxa, Somnium Scipionis. Additae sunt in extremo opere variae lectt. e libris manu scriptis et ex ingenio. Lutetiae, in off. Rob. Stephani 1549. 12. cal. Decembr. 8. *pagg. 149. f. 3. non num.*

є — de officiis libri III. cum commentariis viri doct. Viti Amerbachii, Erasmi, Ph. Melanchthonis et disquisitionibus Coelii Calcagnini. Accedunt de senectute, de amicitia, Paradoxa et Somnium Scipionis cum commentariis cumque annotatt. Erasmi et Barth. Latomi. Studio et opera Pet. Balduini Sampolini. Parisiis, Thomas Richardus 1550. 4.

Balduinus nonnulla e Codd. emendavit. Cfr. Edd. Parisiensem et Lugdunensem 1556.

— — Lipsiae, in off. Valent. Papae 1552. 8. *pagg. 365.*

— — Omnia denuo optimis quibusque collatis exemplaribus diligentissime castigata. Lugduni, Seb. Gryphius 1552. 16.

— — *(Index, ut in Aldina 1545.)* Venetiis, apud Aldi filios 1552. mense Februario. 8. *f. 2. Praef. f. 125. num. f. 3. var. lectt., clausula et ancora.*

Repetitio Aldinae 1545.

* — Officiorum libri tres summa cura nuper emendati commentantibus Petro Marso, Franc. Maturantio et Ascensio. Dialogus de amicitia cum comm. Petri Marsi, Omniboni et Ascensii. Dialogus de senectute commentantibus eodem Petro Marso, Mart. Philetico et Ascensio. Paradoxa omnia cum commentariis Omniboni, Franc. Maturantii et Ascensii. Annotatt. aliquot doctiss. hom. *(Erasmi sc. et Melanchthonis)* in omnia Ciceronis supra scripta opera. Marii Nizolii defensiones locorum aliquot Ciceronis contra disquisitiones Calcagnini, in quibus multa Ciceronis loca difficillima explanantur. Venetiis, Franciscus Bindonus 1554. Fol. *f. 4. non num. f. 222. columnatim impr.*

De Nizolii Defensionibus cfr. Beier in Indice Editionum Offic. p. 451.

— de officiis libri III., de amicitia, de senectute, Paradoxa, Somnium Scipionis, cum annotatt. quorundam viror. doctorum et prolegomenis Ioach. Camerarii. Lipsiae 1554. 8. *(Lipsiae, in Bibl. Senatus.)*

— — Basileae, Brylinger 1551. 8.

— de officiis libri tres: Cato maior vel de senectute: Laelius, vel de amicitia. Paradoxa Stoicorum sex: Somnium Scipionis ex libro sexto de Republica. Index rerum et verborum, quaecunque prae-

cipue scitu digna sunt accurate factus. Venetiis, apud Paulum Manutium 1555. 8. *f. 127. f. 21. Indicis.*

Repetitio Aldinae alicuius prioris, addito indice.

€ — de officiis libri III. cum copiosissimis viri longe doctissimi commentariis et cum Viti Amerbachii commentariolis, annotatt. Erasmi Roterodami, et disquisitionibus aliquot Caelii Calcagnini. Eiusdem de senectute, de amicitia, dialogi singuli cum commentariis. Paradoxa cum triplici commentario et Somnium Scipionis cum annotatt. Erasmi, Barth. Latomi et praelectionibus Petri Rami. Haec omnia summa fide ac diligentia ex collatione vetustorum codicum sunt a Petro Balduino integritati restituta. Parisiis, ap. Seb. Nivellium (*in aliis exempl.:* apud Odoënum Parvum) 1556. 4. (*Basileae.*)

Balduinus in Epistola ad Antonium Crequiaeum: „Ciceronis de Officiis — — cum vetustissimo quodam exemplari manu scripto, quod forte tum nactus fueram probatissimum, officia quae pro emendatissimis tum circumferebantur contuli."

— de officiis libri III. Commentariis Erasmi Roterodami, Phil. Melanchthonis, Viti Amerbachii et Franc. Maturantii, tum disquisitt. Caelii Calcagnini illustrati. Eiusdem de senectute *cet.* Omnia iam recens sedulo castigata et copiosissimo rerum atque verborum indice locupletata. Lugduni, apud Theobald. Paganum 1556. 4.

In calce additae sunt Petri Balduini annott. in Off.

— de officiis libri tres Erasmi Roterodami argumentis et annotatt. ac Xysti Betuleii, Viti Amerbachii et Franc. Maturantii itemque incerti cuiusdam authoris commentariis illustrati. Accesserunt Caelii Calcagnini disquisitiones. Paris., ex typogr. Thomae Richardi 1558. 4.

— de officiis, de amicitia, de senectute, Paradoxa et Somnium Scipionis, cum quorundam doct. viror. annotatt. et prolegomenis Ioach. Camerarii. Lipsiae, in off. Valent. Papae 1558. 8.

— de off. cet. cum Erasmi aliorumque annotatt. Acc. Graeca Theodori Gazae in libr. de senect. et Somn. Scip. traductio. Lugduni, Seb. Gryphius 1558. 8.

— Officiorum libri III. opera et industria Vuolfg. Anemoecii et Io. Sturmii. Coloniae, Gymnicus 1558. 8.

— de officiis libri tres. Cato maior, Laelius, Somnium Scipionis, Paradoxa, sylloge lib. de republ. *Θεοδώρου περὶ γήρως ἑρμηνεία καὶ ὄνειρος Σκιπιωνος.* Post postremam Naugerianam et Victorianam correctionem emendata a Io. Sturmio. Additae sunt Erasmi Roterodami et Barth. Latomi annotatt. in eosdem libros. *s. l.* (*Argentorati*) *et typogr. nom.* 1559. 8.

— de officiis Libri III. Cato maior, vel de senectute: Laelius, vel de amicitia: Paradoxa Stoicorum sex: Somnium Scipionis, ex libro sexto de republica. Cum annotationibus Pauli Manutii in margine adscriptis. Index rerum et verborum. Venetiis, apud Paulum Manutium 1559. 8. *f. 138. f. 10. non num. Indicis.*

Pauli Manutii annotationes in hac Ed. primum reperiuntur.

† — de officiis libri tres. Item de amicitia, de senectute, Paradoxa et de Somnio Scipionis. Cum castigationibus et annotationi-

bus virorum doctissimorum, et novis quibusdam. Tiguri, apud Christophorum Froschoverum 1560. 8. ***pagg. 468.***

Insunt in hac Ed. Pseudoanemoeciana annotationes Erasmi, Melanchthonis, Latomi et Coclenii, Anemoecii Dialogus; Annotatt. novae Latomi, in libros de officiis Lutetiae, ut dictabat, a studioso quodam exceptae, Ioach. Camerarii in eosdem libros et Io. Metzleri in dialogum de senectute commentariola.

— — de officiis libri tres opera et diligentia Wolfgangi Anemoecii ex vetustissimo codice plusquam in centum locis castigati atque restituti, adiectis etiam de amicitia, de senectute, Paradoxis atque Somnio Scipionis, una cum Dialogo Anemoecii ***cet.*** **Omnia vigilanti cura recognita, una cum annotationibus Des. Erasmi Roterodami, Latomi, quibus etiam Conradi Coclenj scholia inspersimus. His accesserunt novae aliquot et eruditae annotationes D. Henrichi Glareani in Dialogum de senectute. Basileae, apud Nicolaum Bryling(erum) 1560. 8.** ***(Basileae.)***

Pseudoanemoeciana.

— — ***(Index, ut in Aldina 1559.)*** **Venetiis, Aldus 1561. 8.** ***f. 151. f. 11. Indicis. f. 1. cum clausula et ancora. f. 1. album.***

— — ***(Index, ut in Ed. Paris. 1558.)*** **Parisiis, ex typogr. Th. Richardi 1562. 4.** ***f. 4. non num. f. 264. et f. 9. Indicis.***

— — de officiis, de amicitia, de senectute, Paradoxa et Somnium Scipionis cum quorundam doct. vir. annotatt. et prolegomenis Ioach. Camerarii. Lipsiae, in off. heredum Valent. Papae 1562. 8.

— de officiis libri tres cum annotatt. Erasmi, Xysti, Betuleii, Viti Amerbachii, Fr. Maturantii et disquisitt. Caelii Calcagnini nec non collectionibus ex diversis authoribus per Leodegarium a Quercu. Parisiis, Thomas Richardus 1562. 4.

Sunt, qui collectiones istas tribuant Adriano Turnebo; sed ad rem diiudicandam novo examine opus est.

— de officiis cet. cum viror. doct. annotatt. Accedit Graeca Theodori Gazae in librum de senect. et Somn. Scip. traductio. Lugduni 1562. 8.

— libri tres de officiis una cum Hieron. Wolfii commentariis. Accedit locuples rerum et verborum in his memorabilium index. Accedunt Georgii Hamaxurgi oratt. duae — et Christoph. Corneri epitome libri primi Officiorum. Basileae, per Io. Oporinum 1563. m. Augusto. 4. ***f. 22. non num. Praef. pagg. 676. f. 24. Ind. (Bernae.)***

— ***(Index, ut in Veneta 1554.)*** **Venetiis, Bonellus 1563. Fol.**

ϵ **— — de officiis, de senectute, de amicitia, Paradoxa, Somnium Scipionis ex emendat. et cum annotatt. Caroli Langii. Antverpiae 1563. 8. R.** ***(Lipsiae, in Bibl. Senatus.)***

„Multae egregiae, ex antiquis iisque praestantissimis Mss., in primis e Parcensi atque alio quodam Cod. ductae emendationes debentur C. Langio, cuius annotatt. recusae sunt una cum A. Schotti Observv. humanis Hanoviae 1615. 4." Beier. Usus est hac priore Ed. F. Heusingerus.

— — ***(Index, ut in Brylingeriana 1560.)*** **Coloniae Agrippinae, excudebatur Gualthero Fabricio 1563. 8.** ***(Basileae.)***

Pseudoanemoeciana.

— de officiis cet. cum annotatt. P. Manutii. Antverpiae, ex of. Christoph. Plantini 1565. 24. R.

— — *(Index, ut in Ed. Lips. 1554.)* Lipsiae 1567. 8.

— — *(Index, ut in Ed. Antv. 1563.)* Antverpiae 1567. 8. R.

Haec Ed. nondum excussa est. Videndum aliquando, utrum contextus differat a priore Langii necne.

— de officiis libri III. cett. Cum annotatt. Pauli Manutii in margine adscriptis. Index rerum et verborum. Venetiis, Aldus 1567. 8. *f. 151. f. 16. Indicis. f. 1. cum ancora.*

* — de officiis libri tres, Cato maior, Laelius, Paradoxa, Somnium Scipionis. Et in his animadversa quaedam post Dionysii Lambini omnium accuratiss. editionem ab Ioanne Cauchio, Cornelio Valerio et Gulielmo Cantero Vltraiectinis, de studiis humanitatis bene meritis. Annotatt. P. Manutii in margine adscriptae. Accesserunt quoque D. Lambini in eosdem libros breves annotationes. Antverpiae, ex off. Christoph. Plantini 1568. 8. *p. 322. f. 9. Ind.*

Nullae comparent in hac Ed. annotationes Cauchii, Valerii, Canteri, nisi forte in Lambini recensione de eorum sententia nonnulla immutata sunt; id quod examinare nondum potui.

* — de officiis libri tres. Item de amicitia: de senectute: Paradoxa: et de Somnio Scipionis. Ex castigatione Io. Boulierii. Lugduni, Antonius Vincentius 1568. 12.

— — Venetiis 1568. Fol. *(?)*

ϵ — — de officiis libri tres. Cato maior vel de senectute ad T. Pomp. Atticum. Laelius vel de Amicitia, ad eundem Atticum. Paradoxa Stoicorum sex, ad M. Brutum. Somnium Scipionis, ex libro sexto de Repub. Opera Suffridi Petri Leovardiensis Frisii, ad plurima eademque vetustissima atque optima exemplaria manu descripta sic recogniti, ut infinitis in locis castigatiores nunc sint, quam fuerunt hactenus. Eiusdem in hosce libros Castigationum suarum rationes. Basileae, ex officina Oporiniana 1568. 8. *(Bernae et Basileae.)* R.

Compluribus usus est libris Mss. et habet nonnulla egregia. Lectionem integram habes in mea Editione.

* — libri tres de officiis una cum Hieronymi Wolfii Commentariis, hac secunda editione et correctis et nonnihil auctis: quibus ea potissimum tractantur, quae sunt huius argumenti propria; quaeque et a vitiis atque erroribus revocent: et ad veritatis atque virtutis amorem ingenia non distorta impellant. Addita sunt et scholia brevia in Catonem, Laelium, Paradoxa et Somnium Scipionis. Basileae, ex off. Hervagiana per Eusebium Episcopium 1569. Fol. *f. 6. non num. Praef. (fol. ult. vacat.) columnae 750. f. 19. non num. Ind. f. 1. album.* Cato maior *cet. suos habent Indices et columnarum numeros.*

Usum criticum, quem ab Isocratis et Demosthenis editore exspectabas, haec Editio non praebet.

— Officiorum libri tres. Cato maior, Laelius, Paradoxa Stoico-

rum sex, Somnium Scipionis ex libro VI. de Rep. Additae sunt in extremo opere variae lectt. e libris manuscr. et ex ingenio. Cum annotatt. Dionysii Lambini. Venetiis, ex bibl. Aldina **1570.** 8. *f.* ***152.*** *f.* ***3.*** *non num. Var. Lectt. f.* ***1.*** *cum ancora.* (*Gottingae.*)

— de officiis *cet.* — emendata a Io. Sturmio. Argentorati, Ios. Rihel **1570.** et **1574.** 8.

— — Parisiis **1576.** 12.

— — cum notis Ioach. Camerarii. Lipsiae **1577.** 8.

— de officiis libri III. cet. ex castigatione Io. Boulierii. Fragmenta poëmatum, in quibus continentur Aratea. Quinti fratris de petitione consulatus liber ex D. Lambini emendatione. Londini **1577.** 8.

— de officiis libri cum comment. Erasmi Roterod., Phil. Melanchthonis et variorum. Accedunt de senect. *cet.* cum notis variorum. Lugduni, L. Cloquemin **1578.** 8.

— de officiis *cet.* cum annotatt. Pauli Manutii. Lugduni **1578.** 12.

— de officiis libri III. Cato maior, Laelius, Paradoxa, Somnium Scipionis. Omnia ex postrema doctiss. virorum recognitione quam emendatissima. Notata in margine lectt. varietate atque adscriptis doct. Pauli Manutii annotatt. Quibus accesserunt Fulvii Ursini in eosdem libros scholia. Antverpiae, ex off. Christoph. Plantini **1579.** 8. *pagg.* ***230.*** *et f.* ***5.*** *non num.* Scholl. Ursini, *qui Codice usus est.* (*Guelferbyti.*)

— de officiis libri III. Cato maior, Laelius, Paradoxa Stoicorum sex. Cum Petri Marsi, Franc. Maturantii, Omniboni, Mart. Philetici et Ascensii commentariis. Marii Nizolii defensiones locorum aliquot Ciceronis contra disquisitt. Caelii Calcagnini. Cum indice. Venetiis, Io. Gryphius **1579.** Fol.

— de officiis *cet.* — — cum annotatt. Victorini Strigelii. Witebergae, apud heredes Io. Cratonis **1579.** 8.

Cfr. sub annis 1588. 1597. 1605.

— de officiis, de senectute, de amicitia, Paradoxa et Somnium Scipionis. Cum quorundam doctt. virr. annotatt. et prolegomenis Ioach. Camerarii. Lipsiae, impr. Io. Steinmann **1580.** 8.

— — cum annotatt. Lambini. Apud Petrum Santandreanum **1581.** 8.

є — — cum notis Franc. Fabritii. Coloniae, Maternus Cholinus **1581.** 8.

„Hanc e pluribus Mss. emendatam Ed. consuluerunt Heusingeri." Beier.

є * In M. Tullii Ciceronis de officiis libros tres Aldi Mannuccij (*sic*) commentarius. Item in dialogos de senectute, de amicitia, Paradoxa, Somnium Scipionis ex VI. de Republica. Venetiis, (*Aldus*) **1581.** Fol. *f.* ***8.*** *Praef. pagg.* ***260.*** (*contextus et comment. Numerus pagg. incipit a num.* ***9.***) *f.* ***27.*** *Indic. f.* ***1.*** *album. Post p.* ***56.*** *folium cum Inscriptione Latina; post p.* ***158.*** *f.* ***1.*** *album; f.* ***2.*** *cum* Aldi Praefat. *et* Iac. Critonii Ode; *post p.* ***200.*** *f.* ***2.*** cum Aldi Praef.; *post p.* ***232.*** *f.* ***2.*** *ante* Paradoxa cum Aldi Praef.; *quae folia omnia in pagg. numerum non relata sunt. Pag.* ***260.***

clausula: Venetiis, ex typogr. Georgii Angelerii sumptibus Mag. D. Aldi Manuccii (*sic*) 1581. *qui anni numerus retentus est etiam in Ed. Opp. omn. in fine voluminis.*

„Aldus e tredecim Codd. unoque Alberti Tertii libro, quem ut antiquissimum et praestantissimum a reliquis distinguere solet, notavit VV. LL. Interpretationem autem e Xysti Betuleii et Hier. Wolfii notis decerpsit, raro tantum de suo aliquid addens: id quod ei exprobrat Graevius in suae Ed. praefatione." Beier. Repetitus est hic Commentarius in Edd. Graeviana et in Garatoniana, Neapoli 1777. 2 Vol. 8. Est item Tomus decimus Opp. omn. Ed. Aldi Nepotis, in qua initio annum 1583 prae se fert.

— — (*Idem Index, ut in praeced.*) In Cic. de off. — Aldi Manutii commentarius. Lugduni, apud Carolum Pesnot 1582. 8. (*Basileae.*)

* — de officiis libri tres, commentariis illustrati a Martino Henrico Saganensi, Theologiae L. et Professore in Academia Witebergensi. Vitaebergae, excusi in off. Simonis Gronenbergii 1582. 8. *f. 32. non num. pagg. 975.* R.

Commentarius ethicus usum criticum non praebet. Variae lectiones repetitae sunt ex Ed. Wolfiana 1569.

— — cum analysi dialectica per Io. Piscatorem. Spirae Nemetum, B. Albinus 1582. 8.

Nullius pretii Editio. Cfr. sub anno 1596.

— de officiis libri tres. Londini, exc. Henr. Middleton 1583. 16.

— — (*Idem Index, ut in Ed. Lips. 1580.*) Lipsiae, Io. Steinmann 1584. (*etiamne 1585?*) 8.

Hieron. Wolfii in Ciceronis Officia, Catonem, Laelium, Paradoxa et Scipionis somnium commentarii atque scholia. (*cum contextu.*) Basileae, ex off. Hervagiana per Eusebium Episcopium 1584. Fol. (*Guelferbyti.*)

Repetitio Ed. 1569.

— — (*Index, ut in Plantiniana 1568.*) Coloniae, Petrus Horst 1585. 8.

— — cum annotatt. Steph. Riccii. Vitebergae 1585. 8.

Beier Ind. Edd. N. 51.

— — cum notis Matth. Dresseri. Francofurti 1587. 8.

— de officiis libri III. Item Laelius, Cato maior, Paradoxa, Somnium Scipionis D. Erasmi et Phil. Melanchthonis aliorumque doctiss. viror. annotatt. et varietate lect. ex vett. exemplarium collatione deprehensa illustrati supraque omnes omnium hactenus Edd. quam castigatissime editi. Quibus accessit Graeca Theodori Gazae in librum de sen. et Somn. Scip. longe omnium emendatissima traductio. Francofurti, ex off. heredum Chr. Egenolphi 1588. 8.

— de officiis, de senectute, de amicitia, Paradoxa et Somnium Scip. Cum annotatt. Victorini Strigelii. Witebergae, heredes Io. Cratonis 1588. 8.

— (*Index, ut in Ed. Lips. 1580.*) Lipsiae 1589. 8.

— de officiis libri tres *cet.* Venetiis, Aldus 1592. *In fine:* Venetiis, apud Dominicum de Farris 1592. 8. *f. 144.*

Editio sordida et Aldino nomine indigna.

— — Editio ad Manutianam et Brutinam conformata. Adiectae sunt annotationes et castigationes ex variis doct. viror. scriptis selectae. Lipsiae, (*sine nomine typographi*) 1593. 8.

Repetitio Sylburgianae in Ed. Opp. omn.

— de officiis librorum III. analysis dialectica ad praeceptiones Petri Rami potiss. accommodata per Io. Piscatorem. (*cum contextu.*) Tertia Editio. Spirae Nemetum, Bern. Albinus 1596. 8.

Cfr. sub anno 1582. Secunda Ed. nondum investigata est.

— de officiis *cet.* — cum annotatt. Vict. Strigelii. Vitebergae 1597. 8.

— — (*Index, ut in Ed. Lips. 1580.*) Lipsiae 1597. 8.

— de officiis libri III. Cato, Laelius, Paradoxa, Somnium Scipionis. Ingolstadii, Adamus Sartorius 1602. 8. *p. 268.*

— (*Index, ut in Ed. Antv. 1579.*) (*Lugd. Bat.*) Ex off. Plantiniana apud Fr. Raphelengium 1605. 8.

— de officiis *cet.* Cum annotatt. Vict. Strigelii. Nunc primum (?) in gratiam studiosorum publicata. Witebergae, typis Laur. Seuberlichs 1605. 8.

— — cum annotatt. Pauli Manutii. Hanoviae, Wechel 1606. 12. (*Beieri Schedae.*)

— — cum annotatt. sel. Lipsiae 1611. 8.

Repetitio (Sylburgianae) 1593.

— de officiis libri tres. Parisiis, ex typogr. Ioan. Libert 1612. 4.

— — Coloniae 1617. 8.

— de officiis *cet.*, studio et opera Andreae Crameri. Magdeburgae, typis Andreae Bezelii 1618. 8.

— — Amstelodami, Caesius 1625. 12.

— de officiis libri tres. Antverpiae, Nutius 1625. 4. (?)

— de officiis libri III., Cato maior, Laelius, Paradoxa, Somnium Scipionis. (*Amstelod.*) Apud Ioan. Ianssonium 1638. 12. *p. 257.*

Editio nitida.

— de officiis libri tres. Item Cato maior, Laelius, Paradoxa, Somnium Scipionis. Lubecae, Mich. Volck. *s. a.* 12.

— — Lugduni Batav., ex off. Elzeviriana 1642. 12. R.

Est proprie Vol. IX. Opp. omn. De duobus huius Ed. generibus cfr. Essai bibliogr. sur les éditions des Elzévirs. Paris 1822. p. 78.

— — Amstelodami, Elzevir 1656. et 1677. 12.

Posteriorem a. 1677. memorat Essai etc. l. l., Schweigerus non.

— — Amstelodami, Iansson 1659. 12.

— — Cum optt. ac postremis exempl. accurate collati. Amst. 1659. 12.

— de off. libri tres. Cantabrigiae 1660. 8.

— de off. libri tres, de senectute, de amicitia, Paradoxa, Somnium Scipionis. Londini 1664. 8.

† — de officiis libri tres ab innumeris vulgarium Edd. mendis crassissimis liberati et in gratiam et commoditatem studiosae iuventutis interpretatione Germanica perspicua et fideli expositione a Io.

Rhenio illustrati. (*Acc. Cato maior et Laelius.*) Lipsiae, in bibliopolio Schürero-Götziano, litt. Hahnii 1664. (*etiamne 1665. Beieri Ind. N. 56.?*) 8.

— de officiis libri tres et in illos Sam. Rachelii commentarius, quo omnia ad Iuris Naturae principia cum primis revocantur, cum aliorum philosophorum, praecipue Peripateticorum placitis conferuntur, illustrantur et partim emendantur *cet.* Praemissa sunt eiusdem προλεγόμενα, quibus natura Honesti aliaque ad ius Naturae spectantia explicantur. Francofurti et Kiloniae 1668. 8.

„Perbene explicantur examinanturque sententiae, in primis etiam eae res, quae ad leges Romanas spectant. Idem interpretandi consilium prae ceteris laudabile secutus est A. C. Roth a. 1692." Beier. Repetita est Rachelii cura in Ed. Garatoniana Neapoli 1777. 2 Vol. 8.

— de officiis libri tres notis quibusdam aucti atque illustrati. Quibus accesserunt Cato, Laelius, Paradoxa. Omnia cum optt. exemplaribus collata et emendata cura operaque Frid. Hildebrandi. Lipsiae, sumpt. Frommann, litteris Coleri 1669. (*etiamne 1679. Beieri Ind. N. 57.?*) 12.

* — de officiis libri tres, et in illos Sam. Rachelii commentarius philosophico-iuridicus. Praemissa sunt eiusdem Prolegomena, quibus natura Honesti aliaq; ad ius Naturae spectantia explicantur. Amstelaedami, Henr. Wetstenius 1686. 8. *p. 563. p. 11. non num. Ind.*

Repetitio elegantior et aliquanto auctior Ed. 1668.

* — de officiis libri tres: item Cato M., Laelius, Paradoxa, Somnium Scipionis. Emendati et notis aucti a Davide Constantio. Genevae, apud Samuelem de Turnes 1688. 12.

Annotatiunculae sunt exegeticae, nullius pretii.

є † — de officiis libri tres, Cato maior, Laelius, Paradoxa, Somnium Scipionis. Ex recensione Io. Georgii Graevii cum eiusdem notis, ut et integris animadvv. D. Lambini, F. Ursini, C. Langii, F. Fabritii, Aldi Manutii nec non selectis aliorum. Accessit Favonii Eulogii rhetoris Carthaginiensis in Ciceronis Somnium Scipionis disputatio nec non Caelii Calcagnini disquisitiones in de officiis libros, M. Antonii Maioragii decisiones contra Calcagninum. Iacobi Griffioli defensiones Ciceronis contra eundem. Amstelaedami, ex typogr. P. et I. Blaev cet. 1688. 2 Partes 8. mai.

„Graevius usus est duabus membranis pervetustis et optimis, quamquam laceris et mancis, uno libro recentiore minoris auctoritatis et excerptis duorum Codd. a Petro Pithoeo in margg. Ed. Gryphianae a. 1550. et Argentoratensis Lambini adscriptis, ad quorum ll. fidem passim inveterata quaedam vitia persanavit. Alibi sequitur prae ceteris Carolum Langium." Beier.

— — ex rec. Io. Georgii Graevii cum eiusdem animadvv. Amstelaedami 1689. 8.

Editio minor. Beiero (in Schedis meis Mss.) teste, Lipsiae in bibl. Sen. Cfr. etiam Pinelli T. I. N. 1461.

— — (*Index, ut in Ed. Hildebrandiana* 1669:) Lipsiae, sumpt. Frommann 1690. 12.

— *(Index, ut in Ed. Graeviana* 1688:) ex rec. I. G. Graevii cum notis var. Amst., 1691. 8. mai.

Beiero in Ind. Edd. N. 59. teste in Bibl. Univ. Lipsiensi. (?)

є * — — Ex rec. I. Georgii Graevii cum eiusdem animadversionibus. Amstelaedami, Henr. Wetstenius 1691. 12. mai.

„His (Praefationi scil. Ed. maioris 1688.) quod addam non habeo, nisi annotationes non nullas me refinxisse et novis quibusdam auxisse." Graevius.

— de officiis libri tres cum notis Albr. Christ. Roth. Lipsiae, 1692. 8.

— libri tres de officiis. Cato Maior, Laelius, Paradoxa, Somnium Scipionis. Item Q. Tullii Ciceronis comment. de petitione consulatus. Ex rec. Iac. Gronovii. Cum ind. Lugduni Bat., 1692. 8. min.

Mera repetitio ex Ed. Gronoviana Opp. omn. eiusdem anni.

є — de officiis libri tres. Ex Mss. recensuit Thomas Cockman. Oxoniae, e theatro Sheldoniano 1695. 8.

„Contextui Graeviano ex Ed. min. praeter eas, quas Lambinus et Gruterus collegerant VV.LL., cum Graevii coniecturis subiecit lectt. X. Codd. Oxoniensium, quos rarius tantum memorant Heusingeri, qui Coxmanianam Ed. consuluerunt." Beier. Quia scil. Codd. illi deterioribus annumerandi sunt.

— de officiis, cum notis ad modum Io. Minellii. Lipsiae, 1696. 12.

Beierus in Schedis.

— — ex rec. Io. Georgii Graevii cum eiusdem animadvv. Amstelaedami, 1699. 12. mai.

Repetitio Ed. Graevianae 1691.

— de officiis, cum notis ad modum Io. Minellii. Lipsiae, 1699. 12.

— — *(Idem Index:)* Amst. 1701. 12.

— — Lipsiae, 1712 et 1716. 12.

— de officiis *(ut in Ed. 1688.)* ex rec. I. G. Graevii. Lugduni Bat., apud Ioannem du Vivié et Isaacum Severinum 1710. 2 Vol. 8. mai.

Repetitio Edd. 1688 (et 1691.) minus elegans, sed omnia, quae illa complectitur, exhibens.

— de officiis libri tres. Mit teutschen Noten. Halle, 1716. 12.

є — — Ex Mss. recensuit Thomas Cockman. Ed. secunda. Oxoniae, e theatro Sheldoniano 1716. 8.

— de officiis libri tres. Cato maior, Laelius, Paradoxa, Somnium Scipionis. Ex optt. exemplaribus recensuit, selectisque var. notis nonnullas etiam suas adiecit Thomas Tooly. Oxoniae, e theatro Sheldoniano 1717. 8.

„Notae mere grammaticae sunt." Beier. Cfr. sub a. 1729.

* — de officiis. Eiusd. Laelius et Cato maior notis tam philologicis quam philosophicis illustrati. Adiecta sunt Paradoxa et Somnium Scipionis. In fine accesserunt doctrina de officiis ex recentiori philosophia in tabulis et indices locupletissimi curante Io. Mich. Weinrichio. Coburgi, sumptibus Pauli Guntheri Pfotenhaueri 1720. 8.

— de officiis libri tres. Item de amicitia, de senectute, Paradoxa et de somnio Scipionis. Adiecta est margini sectio Transalpina et breves ad calcem annotationes. Patavii, typis Seminarii apud Io. Manfrè. 1720. 8.

Prima Facciolati Ed. Alteram vide sub a. 1747.

— libri tres de officiis cum Catone maiore, Laelio, Paradoxis et Somnio Scipionis. Notis historico-philologicis Germanicis illustravit: Iasonis Denoris philosophiam de vita et moribus instar prolegomenorum nec non integros Sam. Rachelii in Officia commentarios et Ulrici Obrechti schediasma in Somnium Scipionis addidit Ioach. Meier. Lipsiae et Goslariae, König 1721. 8.

— de officiis libri tres cum notis (*ad modum?*) Io. Minellii. Londini 1722. 12.

— — ex rec. Graevii cum notis (*ad modum?*) Io. Minellii. Ed. V. Lipsiae 1723. 12.

— de officiis libri tres. Cato maior, Laelius, Paradoxa, Somnium Scipionis. Recensuit et notas adiecit Thomas Tooly. Oxoniae, e theatro Sheldoniano 1729. 8.

— de officiis libri tres, addito Catone maiore, Laelio, Paradoxis et Somnio Scipionis iuxta recens. Graevianam cum notis ad modum Minellii. Lipsiae 1739. 12.

— de officiis libri tres. Londini 1740. 12.

— — Halae, 1745. 12.

∈ * — de officiis ad Marcum filium libri tres. Notis illustravit, et tum Manuscriptorum ope, tum coniectura emendavit Zacharias Pearce, Decanus Wintoniensis. Londini, ex off. Iac. et Rich. Tonson et Io. Watts 1745. 8.

„Usus X. Codd. Anglicanis et Edd. vett. summi acuminis criticus addidit notas egregias suas et Io. Chapmanni atque pauculas Io. Walkeri et Franc. Sayi." Beier.

— de officiis cum notis Germanicis. Halae, Renger 1747. 12.

∈ * — de officiis libri tres, de senectute, de amicitia, de somnio Scipionis, et Paradoxa. Accedit Q. Fratris Commentariolum petitionis ex recensione Iacobi Facciolati. Venetiis 1747. ex typogr. Io. Bapt. Albritii, Hieronymi filii. 8. mai. *p. 584.*

„Ed. altera in multis mutata et aucta. Notulae fere sententias variatis verbis breviter atque perspicue exprimunt aut earum ordinem explorantes et castigantes integerrima quaequae sollicitant, cum ipse Facciolatus parum teneret Ciceronis consuetudinem laxius disputandi. Nam, ut ipse fatetur, Ciceronem in Cicerone quaesivit. Nonnunquam tamen in interpolatorum malitiosis artificiis percipiendis reliquis Edd. fuit sagacior. Saepius vett. quarundam Edd. (in primis Manutianarum) lectionem tacite amplectitur. Quaedam etiam ex coniectura refinxit." Beier.

* — de officiis libri tres ad fidem codicum manuscriptorum emendati. Coloniae (*Basileae*), apud Petrum Martellum 1748. 8. *p. 188.* RR. (*Apud me et Gottingae.*)

Editio nitida et rarissima, quae nunquam bibliopolis, ut divendere-

tur, commissa est. Verum mera est Graevianae repetitio a Io. Guernerio Hubero curata, nec Codd. ulli consulti sunt.

— de officiis cum notis perpetuis. Lipsiae 1751. 12.

— de officiis. Nanceji 1752. 2 Vol. 4. (?)

— de officiis libri tres. Cato maior et Laelius. Londini, 1753. 12.

— de officiis libri tres. Glasguae, apud Foulis 1757. 12.

— de officiis libri tres ex Edit. Ios. Oliveti. Edinburgi 1758. 8.

— de officiis libri tres ex rec. I. G. Graevii aliorumque. Norimbergae ex off. libr. Riegeliana 1759. 12.

— *(Index, ut in Ed. 1745:)* emendavit Zach. Pearce. Editio secunda. Londini veneunt apud Benj. Dodd. 1761. 8.

— de officiis, de amicitia, de senectute, Paradoxa, de petitione consulatus et fragmenta. Patavii, 1763. 12.

— — Mit deutschen Anmerkungen. Augsburg, Rieger 1774. 8.

— — — et de senectute, de amicitia, Paradoxa et Somnium Scipionis. Mit deutschen Noten. Wien 1774. 12.

— — cum notis ad modum Minellii. Lipsiae, Weidmann 1776. 12.

* — de officiis libri tres, de senectute, de amicitia, Paradoxa. Q. Fratris commentariolum de petitione et fragmenta cum sectionibus capitum et selectis varr. lectt. Parmae, ex Regio typographeo *s. a.* (1776.) 12. *p. 310.* R. *(Gottingae.)*

Editio elegans et rara, sed mera repetitio Ed. Patav. 1763.

— de officiis, de senect., de amicitia ex rec. I. A. Ernesti. Halae, Orphanotr. 1776. 8.

ϵ * — de officiis libri tres, Cato maior, Laelius et Paradoxa. Ex recensione Io. Georgii Graevii cum notis variorum. Editio novissima post Graevianam locupletior. Neapoli, Ioseph Maria Porcelli 1777. 2 Vol. 8. mai.

Praeter ea, quae amplectitur Ed. Graeviana, habet notas integras Sam. Rachelii cum eiusdem prolegg., Pearcii, Chapmanni, Walkeri, Sayi, Tho. (non Io., ut per errorem in Ed. Neap. nominatur) Bentleii in Paradoxa, selectas Facciolati et Alex. Symm. Mazochii in Cap. 15. L. III. de Off. Est Vol. I. et II. Ed. Garatonianae.

— de officiis et Brutus. Cum notis edidit S. Monrad. Havniae, 1777. 8.

— — *(Index, ut in Ed. 1745:)* emendavit Zach. Pearce. Editio III. Cantabrigiae typis Acad. 1777. 8.

— — *(Idem Index:)* emend. Zach. Pearce. Londini 1778. 8.

— de officiis libri. Accedunt libri de amicitia et de senectute ad fidem Codd. Mss. emendati. Basileae, Schweighauser 1779. 8.

ϵ * — de officiis libri tres. Ad solam priscorum exemplarium fidem recensuit adiectisque Io. Michaelis Heusingeri et suis adnotationibus explicatiores editurus erat Iac. Frid. Heusinger. Brunsvigae, in orphanotr. ducalis bibliopolio 1783. 8. mai.

„Indices confecit Conradus Heusinger Iac. Frid. filius, praefatus Editioni postumae, quae nostrae memoriae omnium longe praestantissima est. Io. Mich. Heusinger, patruus maior Conradi, diligentius quam Ernestius contulit Codd. Goth. et Vinariensem. F. autem Heu-

singer quinque Codd. Guelferbytanos, Scholiastam Guelfbt., Grammaticos. In primis bene meritus est Io. Michaël in interpretando, Fridericus in textu constituendo." Beier.

— de officiis libri tres ex rec. Io. Mich. et Iac. Frid. Heusingerorum. Patrui maioris et patris sui animadversiones scholarum usibus accommodavit Conr. Heusinger. Wolfenbuttelae, Orphanotr. 1784. 8.

Editio minor notas exegeticas maioris exhibens.

— de officiis libri tres. Glasguae, Foulis 1784. 12.

— — ex rec. I. G. Graevii. Edit. II. Norimbergae, Riegel 1786. 8.

— — Manhemii, Löffler 1787. 8.

— de officiis libri tres cum delectu commentariorum in iuventutis gratiam. Lipsiae, apud Gräff 1790. 8.

Notae maximam partem desumptae sunt ex Ed. Heusing. minore.

— de officiis libri III. Wirceburgi, Stahel 1790. 8.

— de officiis libri III. ex Edit. Oliveti. Londini, Th. Payne 1791. 12.

Editio nitidissima et emendata, curante Henrico Homero.

— — de officiis libri ex rec. I. A. Ernesti. Halae, Orphanotr. 1792. 8.

— — de officiis libri ex rec. Heusingerorum, Cato maior, Paradoxa, Laelius, Somnium Scipionis ex rec. I. A. Ernesti. Traiecti ad Rhenum, Altheer 1794. 12.

— de officiis, de amicitia et de senectute libri accuratissime emendati. (*Accedunt Paradoxa et Somnium Scipionis.*) Parisiis, Renouard (*typis Didoti iunioris.*) 1796. 4.

Editio splendida; sed eius generis, quae cum nec ad crisin neque ad interpretationem quidquam conferant, a paucissimis nunc quaeruntur. Excusa sunt exemplaria 163.

— de officiis libri ad fidem optt. Editt. in usum Germanicae iuventutis sapientiae operam dantis denuo edidit D. Mich. Feder. Wirceburgi et Bambergae 1796. 8.

— de officiis libri III. Wirceburgi et Viennae, Heubner 1797. 12.

— de officiis libri tres. Notulis atque indicibus ornavit Frid. Gottl. Born. Lipsiae, Böhmer (*Cnobloch*) 1799. 8.

— — Mit einem deutschen Kommentar besonders für Schulen. Bearbeitet von Ioh. Fried. Degen. Berlin, Verlag der academ. Kunst- und Buchhandlung 1800. 8.

Degenii errores etiam in Ed. altera 1820. obvios fortasse nimis acriter exagitavit Beierus.

— de officiis libri tres. Norimbergae, Riegel 1803. 12.

— — Halae, Orphanotr. 1804 et 1811. 12.

— — Illustravit et emendavit Zach. Pearce. Oxoniae, e typogr. Clarendoniano 1811. 12.

6 * — de officiis libri III. Recensuit et scholiis Io. Facciolati suisque animadversionibus instruxit Aug. Gotth. Gernhard. Lipsiae, G. Fleischer iun. 1811. 8. mai.

„Editio emendatissima, textu perite et caute constituto, quae horum librorum lectionem expeditiorem reddidit studiumque adiuvit." Beier. Codd. antea non collatis caruit. Possideo exemplar Beieri cum eius adnotatt. et collatt. Mss.

— de officiis libri III. In usum iuventutis editi notisque illustrati. Hafniae, Bonnier 1812. 8.

— de amicitia, de senectute et de officiis nec non Paradoxa et Somnium Scipionis edidit atque illustravit Christoph. Rommel. Charcoviae, typis universitatis 1813. 8.

— — (*Index, ut in Ed. Heusing. min. 1784.*) Londini, Mawmann 1815. 12.

— Accedunt de legibus libri, Cato maior, Laelius, Paradoxa, de petitione consulatus et Somnium Scipionis. Halae, Orphanotr. 1819. 8.

— de officiis libri tres. (*Regent's Edit.*) Londini, Baldwin 1819. 18.

— — Mit einem deutschen Kommentar besonders für Schulen. Bearbeitet von Ioh. Fried. Degen. Zweite sehr vermehrte und verbesserte Ausgabe. Leipzig, in Commission bei Liebeskind 1820. 8.

* — — (*Index ut in Ed. Heusing. min. 1784:*) Brunsvigae, sumptu Reichard. (Lipsiae, Frid. Fleischer) 1820. 8.

„Conradus Heusinger, a. 1820. mortuus, in curanda Ed. altera iam circa a. 1808. fere tota typis exscripta, deinde post longum temporis intervallum absoluta, recentioribus aut Edd. aut aliis subsidiis uti non potuit." Beier.

€ * — de officiis libri tres. Ad praestantissimorum quorumque exemplarium fidem emendati et cum commentariis editi a Carolo Beiero. Lipsiae, sumptibus Steinackeri et Wagneri 1820—21. 2 Tom. 8. mai.

Editio praestantissima, quae permultum contulit ad rectiorem horum librorum et crisin et interpretationem. Possideo Beieri ipsius exemplar, in quo multa cum correxit tum addidit. Iungendi sunt cum hac Editione: Caroli Beieri Indices ad Ciceronis de officiis libros eiusdemque orationum fragmenta. Digessit et edidit Godofredus Hertel. Lipsiae, sumptibus Guil. Nauckii 1831. 8. — Cfr. Annal. Heidelberg. 1824. N. 27. p. 417. seqq.

— de officiis, de senectute, de amicitia et Somnium Scipionis. Ex Edit. I. A. Ernesti. Londini, Priestley 1820. 8.

— — (*Index, ut in Ed. Heusing. min. 1784.*) Accedunt notulae Io. Toupii. Oxoniae, e typogr. Clarendoniano 1821. 12.

— de officiis, de senectute et de amicitia. Londini, Pickering 1821. 48.

— — ex rec. Ernesti adi. lect. Gruteriana. Halae, Orphanotr. 1822. 8.

— — Ed. II. Manhemii, Löffler 1822. 8.

— — In usum scholarum. Londini, Whittaker 1822. 12.

* — de Officiis libri tres. Ad optt. librorum fidem editi cum brevi annotatione critica a Guil. Olshausen. Slesvici, typis et sumptt. surdorum mutuorumque 1824. 8.

— — (*Index ut in Ed. Federi 1797:*) Ed. nova. Bambergae, Wesche 1824.

— — (*Index, ut in Ed. Degenii 1820.*) Dritte, von neuem durchgesehene Ausgabe. Berlin 1824. 8.

— — (*Index, ut in Ed. Heusing. min. 1784.*) Accedit index. Londini, Whittaker 1824. 12.

— — Wit english notes, crit. and explanatory. London, Valpy 1826. 8.

— de officiis libri III. Zum Gebrauch für Schulen neu durchgesehen und mit den nothwendigsten Wort- und Sacherläuterungen ausgestattet von Lud. Iul. Billerbeck. Hannover, Hahn 1827. 8.

— — in usum schol. edidit Lud. Iul. Billerbeck. Hannover, Hahn 1827. 8.

— Officia, lat. and engl. by Iohnson. London 1828. 8. mai.

— de officiis libri tres. Bononiae, Nobili 1828. 24.

— — Ad optt. librorum fidem emendati et in usum scholarum editi. Lipsiae, Teubner 1830. 12. mai.

* — — Recensuit Rudolphus Stuerenburg. Accedunt Commentationes. Lipsiae, sumptu Baumgaertneri 1834. 8.

Editio critica, multis nominibus commendanda, in qua maxime sequitur Cod. Bernensem tertium, omnium adhuc collatorum optimum. Cfr. Diar. crit. Hal. 1834. N. 145. p. 545. seqq.

PARADOXA.

Ciceronis Paradoxa *s. l. et a.* 4.

Typi eos referre dicuntur, quibus usus est Coloniae Arnoldus Therhoernen.

— Paradoxa, de amicitia, de senectute, Somnium Scipionis. *s. l. et a.* Fol. *Char. Rom. verss. 34. Incipit:* M. Tullii Ciceronis Ad D. (*sic*) Brutum Paradoxa incipiunt. *Finit:* Laus deo atque virgini gloriose Marie.

— — *s. l. et a.* 4. *Goth. f. 10. verss. 20. F. 1 a. index:* Paradoxa ciceronis. *f. 1 b.* M. T. Ciceronis Paradoxa. ‖ (a)Nimaduerti Brute. Sepe Catonē auunculū tuum cū ‖ *cet. F. ult.* Finit liber Tullij. Paradoxa. (*Guelferbyti.*)

— — Parisiis, Anthonius Denidet. *s. a.* 4. *f. 12. verss. 24. f. 1 a. index:* Paradoxa ciceronis. *f. 2 a:* M. Tullii ciceronis ad M. Brutum liber. *Finit f. ult. a:* M. T. Ciceronis. Ad M. Brutum Paradoxa parisius impressa per anthonium denidet *cet.*

— Paradoxa (*cum comment.*) *s. l. et a.* Fol. *Goth. f. 19. non num. Signat.* a—c. *verss. 41., ubi commentarius contextum circumdat.* (*Gottingae.*)

Editio nitida.

— Paradoxa. Erphordiae in aedibus Matthaei Pictoris *s. a.* 4. *f. 12. non num. Sign.* A—B. (*Gottingae.*)

— — *s. l. et a.* 4. (*Lipsiae, Valent. Schumann.*)

— Paradoxa cum nouis commentariis. Lipsiae, 1492. 4. *Goth.*

f. 43. cum signat. F. 1. Index supra descriptus. f. 2 a. vers. 1: (p)Hilofophia homibus donū maius nul ‖ *Finit f. 42 b. versu 30. f. 43 a:* ¶ Hoc prefens fummi oratoris Mar. Tul. Ci. opus *cet.* — Prefatum itaq; librum Fridericus de Kitzfcher — interpretari conatus eft. Hofque commentarios a preceptori fuo Ioanne Gabrieli Senenfi ciue doctiffimo magna cura collectos. textui iūgere ftuduit *cet.* — nec totum ex fua officina exiffe fatetur. Lipsi (*sic*) Anno domī 1492.

— Paradoxa scitu iucundiffima. *In fine:* Finis Paradoxorum Tullij per Magiftrum Arnoldū ‖ Woeftefeldes pro virili fua emendato℞: in ftudio Lip‖tzenfi 1500 per Martinum Herbipolenfem. Fol. *f. 10. verss. 24.*

— — Lipsiae, Martinus Herbipolensis 1507. 4.

— — Ibid., Iac. Thanner 1508. Fol.

— — Ibid., id. 1511. Fol.

— Paradoxa Graecis cum accentibus ubique suis inductis quam emendatissime impressa. Viennae Austriae per Hieron. Vietorem et Io. Singrenium 6 nonas Ian. 1512. 4. *pagg. 18.* (*Gottingae.*)

Les Paradoxes de M. T. Cicéron translatez de latin en françoys avec tout le texte et aulcunes additions. Impr. à Paris en la maison de maistre Raoul Cousturier 1512 pour Guil. Eustace 4. *Goth. f. 34.* Brunet nouv. Recherches T. 1. p. 328.

— — Viennae (*ut Ed. 1512.*) Kal. April. 1544. 4.

— — Lyptzk, per Valent. Schumann 1514. 4.

— Paradoxa scitu dignissima. (*per Arnoldum Woestefeldes emendata.*) (Lipsiae) Iac. Thanner 1514. Fol. *f. 8. non num. Sign.* A—B.

— Paradoxa. Lipsiae, ex off. Melch. Lottheri 1516. 4.

— — Ibid., id. 1518. 4.

— — (*Index, ut in Ed. Vind. 1512.*) Viennae Pannoniae, per Io. Singrenium 1518. 4.

— cum annotationibus D. Erasmi Roterodami. Additis in margine scholl. Barth. Latomo autore. Coloniae, Io. Gymnicus 1532. 8.

— cum commentario Franc. Sylvii. Parisiis, sub prelo Ascensiano 1532 ad nonas Martias. 4.

— cum annotatt. D. Erasmi Roterod. Additis in margine scholl. artificii Barth. Latomo autore. Ex typogr. Nicolai Fabri 1539. 8. *f. 16. non num. Sign.* A—B.

— cum annotatt. Barth. Latomi. Parisiis, Io. Roigny 1541. 4.

— cum annotatt. Barth. Latomi. Parisiis, G. Richardus 1543. 4.

— cum notis Franc. Sylvii, B. Latomi et Innominati. Parisiis, Mich. Vascosanus 1545. 4.

— triplici commentario illustrata. Parisiis, apud Io. Lodoicum Tiletanum 1546. 4.

— cum Io. Morisoti notis et versione Graeca et B. Latomi annotatt. Basileae, Io. Oporinus 1547. 8. (*Bernae.*)

— Paradoxa. Parisiis, Mich. Vascosanus 1548. 4.

— — Ibid., id. 1551. (*In fine: 1545.*) 4.

— — Audomari Talaei commentationibus explicata. Lutetiae, Carolus Stephanus 1551. 13. cal. Ianuar. 4.

Etiam in Talaei Opp. Basileae ex off. Pernae 1576. p. 606—646.

— — Franc. Sylvii, Xysti Betuleii, cuiusdam etiam incerti authoris commentariis et annotatt. B. Latomi locis item aliquot multum quam antea emendatis per Leodegarium a Quercu illustrata. Parisiis, Seb. Nivellius (*in aliis exempl.:* Audoënus Parvus) 1556. 4. *f. 34.*

* — Paradoxa cum Hier. Wolfii annotatt. Basileae, ex off. Hervagiana per Eusebium Episcopium 1569. Fol. *f. 3. non num., Columnae 60.*

— Paradoxa. Parisiis, ex typographia Io. Libert 1610. 4.

— — Latino-germanica et cum ex aliorum doctorum lucubrationibus, tum vero ex Io. Friderici dictatis illustrata. Edita a Io. Rhenio. Lipsiae, Lankisch 1630. 8.

Διονυσίου τοῦ Πεταβίου πάρεργα ἄττα. τουτέστι τῶν τοῦ Κικέρωνος Παραδόξων καὶ τοῦ αὐτοῦ τινων ἑτέρων μετάφρασις. Dionysii Petavii parerga quaedam, hoc est, Ciceronis Paradoxa et eiusdem alia Graece reddita. Parisiis, Seb. Cramoisy 1649. 8. *f. 8 non num., pagg. 126 et f. 3 non num.:* Emendanda et privilegium.

* Ciceronis Paradoxa ad fidem codicum manuscriptorum emendata. Coloniae (*Basileae*), apud Petrum Martellum 1748. 8. mai. *pagg. 24.* R. (*Apud me et Gottingae.*)

Editio curata a Io. G. Hubero, nitida et perrara, sed nullius pretii, quod ad crisin attinet, cum ne unus quidem Codex collatus sit, sed repetita dumtaxat recensio Graeviana.

— Paradoxa, Platonici Timaei reliqua, de legibus et de petitione consulatus. Basileae, Schweighauser 1783. 8.

— Paradoxa ad Brutum. Mit historischen und philosophischen Anmerkungen von Ioh. David Büchling. Berlin, (*Reimer*) 1797. 8.

— Paradoxa. Ed. II. Manhemii, Löffler 1824. 8.

є * — — Recensuit et animadvv. instruxit H. I. Borgers. Lugduni Bat. S. et I. Luchtmans, et Noviomagi, vidua Vieweg 1826. 8. mai.

Codd. Vossianos duos et Ed. principem non nimis accurate contulit Editor.

DE RE PUBLICA.

Primus horum librorum reliquias collegit Rob. Stephanus in Edd. Opp. omn. 1539.

De la république, ouvrage traduit de Cicéron et rétabli d'après les fragmens et ses autres écrits et traduit en français (*par Bernardi*) avec des notes historiques et critiques et une dissertation sur l'origine et les progrès des sciences, des arts et du luxe chez les Romains. Paris 1798. 8.

— — Nouvelle Édition revue et corrigée par M. Bernardi. Paris, Delance 1807. 3 Tomes 8.

Tertium volumen hunc habet indicem: Ciceronis de republica seu de optimo genere status libri sex, quos fragmentorum et aliorum aucto-

ris scriptorum ope restituendos curavit I. E. D. Bernardi. Parisiis 1807. 12. (?)

∈ Ciceronis de re publica quae supersunt edente Angelo Maio. Romae, in collegio urbano apud Burliaeum 1822. 4. *f. LVI. Praef. pagg. 356.*

— — *(Idem Index:)* Romae, in collegio urbano apud Burliaeum. 1822. 4. max. et Fol. *f. XLIIII. pagg. 127.*

Splendida haec Ed. contextum dumtaxat exhibet.

— *(Idem Index:)* Ibid., id. 1822. 8.

* — *(Idem Index:)* Stuttgartiae et Tubingae, in libraria Cottae 1822. 8.

Continet omnia, quae leguntur in Ed. principe Romana. Possideo exemplar Caroli Beieri, in quo nonnulla correxit et addidit.

— *(Idem Index:)* Londini, impensis I. Mawman 1823. 8.

— *(Idem Index:)* Halae, Orphanotr. 1823. 8.

* — Fragmenta librorum de re publica e Cod. Vaticano ab Angelo Majo edita cum nonnullis orationum partibus et in eas commentariis nunc primum ab eodem editis. Recognovit Christ. Godofr. Schütz. Lipsiae, Gerh. Fleischer 1823. 8.

Est proprie Opp. omn. Vol. XVI. Pars tertia.

— de re publica quae supersunt. Ad Editionem Romanam praelectionum in usum accurate expressa. Heidelbergae et Lipsiae, Groos 1822. 12.

Continet contextum dumtaxat.

∈ * — quae supersunt. Ex emendatione Caroli Frid. Heinrichii. Editio compendiaria in usum praelectionum Academicarum et Gymnasiorum. Bonnae, sumptu Adolphi Marci 1823. 8. mai.

Habet aliquot emendationes. Cfr. Bake in Bibl. crit. nova. T. I. p. 134—158.

— quae supersunt de re publica ex primaria Editione Angeli Maii. Parisiis, apud Renouard, typis Crapelet 1823. 8.

∈ * — de re publica quae in codice Vaticano supersunt. Cum Ang. Maii praefatione integra, scholiis et adnotationibus selectis, item specimine palimpsesti Vaticani. Recensuit et compluribus in locis emendavit Frid. Steinacker. Accedit epistola Godofredi Hermanni. Lipsiae, Hartknoch 1823. 8.

† La république de Cicéron d'après le texte inédit, récemment découvert et découvert par M. Mai. Avec une traduction française, un discours préliminaire et des dissertations historiques par M. Villemain. Paris, Michaud 1823. 2 Tom. 8. mai.

Continet omnia, quae insunt in Mai. Ed. principe, addita libera interpretatione et adnotatt. Gallicis exigui sane pretii.

* — de re publica quae supersunt. Editio stereotypa. Lipsiae, Tauchnitz *s. a.* 16.

∈ * — Varietatem lect. ex Edit. prima sumptam subiecit notulas Maii aliorumque selectas nec non suas cum indice nominum propriorum addidit, emendare aliquot loca tentavit Io. Frid. Carolus Lehner. Accedunt varr. lectt. in Somnium Scipionis *(e Cod. Monac.)* nondum vulgatae. Solisbaci, Seidel 1824. 8.

Possideo Beieri exemplar, in quo nonnulla correxit et lacunas, quas dicunt, primi libri supplevit.

∈ * — de re publica libri ab Angelo Maio nuper reperti et editi cum eiusdem praefatione et commentariis. Textum denuo recognovit, fragmenta pridem cognita et Somnium Scipionis ad Codd. Mss. et Editt. vett. fidem correxit, versionem Somnii Graecam emendatius edidit et indicibus auxit Georg. Henr. Moser. Accedit Frid. Creuzeri annotatio. Francofurti ad Moenum, e typogr. Broenneriano 1826. 8. mai.

∈ * — de re publica quae supersunt. Accedit variarum lectionum delectus cum singulorum librorum argumentis. Curavit Carolus Zell. Stuttgartiae, Carolus Hoffmann 1827. 8. min.

∈ * — de re publica librorum reliqua. Ex emendatione Caroli Frid. Heinrichii. Editio maior, commentarium criticum in Lib. I. tenens. Accedit Franc. Nic. Kleinii V. C. in Somnium Scipionis appendicula. Bonnae ad Rhenum, impensis A. Marci 1828. 8.

Cfr. Lennep in Bibl. crit. nova Vol. V. P. 2. p. 257—283.

∈ * Classicorum Auctorum e Vaticanis Codicibus editorum Tomus I. complectens Ciceronis de Rep. quae supersunt, Gargilii Martialis de arboribus pomiferis, Sallustii historiarum et Archimedis fragmenta curante Angelo Maio, Vaticanae bibliotheca praefecto. Romae, typis Vaticanis 1828. 8. mai.

Multa in hac secunda Editione, extra Italiam nondum repetita, correxit Maius, usus etiam Germanorum criticorum subsidiis usque ad Moserum.

SOMNIUM SCIPIONIS.

M. T. C. liber de Somno (*sic*) Scipionis et Paradoxa. Daventriae 1489. 18. Iulii. 4. *Goth. f. 14. verss. 33. Fol. 1. Index supra descriptus; f. 2 a. incipit contextus; f. 12 b. finiunt Paradoxa; f. 13 a. incipiunt* Versus XII. Sapientum.

— Somnium Scipionis. Lipsiae, per Iacobum Thanner 1509. Fol.

— de R. P. sextus vel ut aliis placet de Somnio Scipionis libellus philosophica gravitate Platonicaque fide affabre choruscans (*sic*). Viennae Pannoniae, per Hieron. Philovallem et Io. Singreniū 5. Decembr. 1511. 4. *f. 6. non num.*

— — Ibid., per Hieronymum (*Vietorem*) die 8. Novembr. 1515. 4.

Io. Lod. Vivis Somnium, quae est praefatio ad Somnium Scipionis. Eiusdem Vigilia. Quae est enarratio Somnii Scipionis Cic. et alia nonnulla. Basileae, Io. Frobenius 1521. 4.

— de Somnio Scipionis ex libro de re publica sexto. Angelostadii 3. Non. Ian. 1521. 4.

— Somnium Scipionis cum scholiis Petri Ioannis Olivarii. Parisiis, excud. Ioan. et Enguilb. Marnef fratres 1535. 4.

— Ibid., in aedibus Io. Lodoici Tiletani 1536. mense Iunio. 4.

— Somnium Scipionis cum scholl. Petri Ioan. Olivarii et Oliva-

rii disquisitiones in Ciceronis philosophiam et Caelii Calcagnini disquisitiones in Ciceronis Officia et Leonis Baptistae de causis senatoriis et Phil. Melanchthonis de lectione librorum de officiis commentatiuncula. Parisiis, in off. Rob. Winter 1538. mense Martio. 4.

— Somnium Scipionis. Parisiis, Io. Lodoicus Tiletanus 1541. et 1542. 4.

Lud. Vivis in Somnium Scipionis enarratio s. Vigilia. Basileae, Oporinus 1544. 4.

Est etiam in Vivis Opp. Basileae 1555. Fol. T. II. p. 21. seqq.

— — Petri Rami praelectionibus explicatum. Parisiis 1546. 4.

— — Ibid., Vascosanus 1547. 4.

— — Ibid., Matth. David 1548. 4.

— — Ibid., Gu. Morelius 1549. 4.

— — Petri Rami praelectt. illustratum. Editio secunda. Parisiis, ex off. Lud. Grandini 1550. 4.

— — adnotatt. Erasmi Roterod., scholiis Petri Olivarii, praelectt. Petri Rami et doctissimi cuiusdam viri commentariis explicatum. Parisiis, Thomas Richardus 1550. 4. *f. 35.*

Alia Exemplaria habent: „Ex typographia Matth. Davidis."

— — cum annotatt. Erasmi, scholiis Petri Olivarii, praelectt. Petri Rami et doctiss. cuiusdam viri commentario explicatum. Parisiis, Nivellius 1556. 4. *f. 33.*

Alia exemplaria habent: „Ex officina Sim. Calvarini; alia: apud Odoënum Parvum."

— — illustravit Ioannes Sambucus. Antverpiae 1573. 8.

— — edidit Gerard. Vossius. Rom. 1575. 8. (?)

Sic Schweigerus: latere videtur error aliquis.

— — cum annotatt. viror. doct. margini adiunctis ac suis numeris designatis. Parisiis, ex typogr. Dionysii a Prato 1577. 4.

∈ — Ex Libro VI. Ciceronis de Re publica Somnium Scipionis cum notis Eliae Vineti. Burdigalae, Millangius 1579. 4. (*Bernae.*)

— ex sexto libro de republica Somnium Scipionis Latino-germanicum et e Macrobii, Lud. Vivis et Hieron. Wolfii commentariis et imprimis ex Io. Friderici dictatis publicis illustratum. Editum opera et studio Io. Rhenii. Lipsiae, heredes Zach. Schuréri, Matth. Götzii et Frid. Lankisch 1630. 8.

— — edidit Ulricus Obrecht. Argentorati, 1666. 12.

Etiam in eius Dissertatt. academicis. Ibid., 1704. p. 561. seqq.

— Somnium Scipionis — mit Noten von I. I. Hottinger in Ciceronis Eclogis gesammelt vom Abt d'Olivet. Zürich, Orell F. C. 1783. 8. *p. 155—180.*

∈ * — — Mit einer historischen Einleitung und erläuternden Anmerkungen zum Gebrauch der Schulen von I. D. Büchling. Leipzig, Sckwickert 1800. 8.

Inest praestans Dan. Guil. Trilleri commentarius, desumptus ex eius: Poetischen Betrachtungen, dritte Auflage Hamburg 1750. p. 405—493. Possideo Beieri exemplar cum nonnullis eius adversariis.

∈ * M. T. Ciceronis Eclogae, quas ab Ios. Oliveto descriptas

in usum scholarum secundis curis interpretandas ab Io. Iac. Hottingero suscepit, recognovit, suis iuventuti erudiendae commentariis et indice instruxit Io. Iac. Ochsnerus. Editio altera multis partibus aucta et emendata. Turici, formis ac sumptibus Orellianis **1828**. 8.

Inest Somnium Scipionis egregie illustratum p. 295—342. Nec vero obliviscendae sunt Bouhierii Annotatt. in: Tusculanes de Cicéron. Paris 1737. 3 Vol. et Remarques sur Cicéron. Nouv. édition Paris 1766. 8. p. 481—490.

TUSCULANAE DISPUTATIONES.

Ciceronis Tusculanarum quaestionum libri V. *s. l. et a.* Fol. *Char. Rom. f. 87. Incipit f. 1 a:* M. T. C. oratoR Homeri prologus in Tufculanarum ‖ quaeftionum (in quibus de maximis quaeftionibus co‖piofe, ornateq; dicit) librum pmum foeliciter incipit. ‖ *Contextus finit versu 28. f. 85 a., sub quo:* M. T. Ciceronis TufculanaR questionū Liber ‖ Quintus et ultimus finem habet foelicem. ‖ *F. 85 b:* Erhardus Ciceronianae lectionis amatoribus S. P. D. *Sequuntur versus, quos excipit tabula. Finit f. 87 a:* Vale Lector Studiofe;

„Parisiis, Ulr. Gering, Mart. Crantz, Mich. Friburger, eodem fere tempore, quo impresserunt Officia (1471), quibus hoc volumen tamquam secunda pars subiungitur." Hain. Cfr. Catal. de la Vallière T. II. p. 36. N. 2265. et Renouard Catal. T. II. p. 96.

— — *s. l. et a.* Fol. *Char. Rom. f. 66. verss. 38. Ultimus versus est:* Invenire leuatio. Finit.

In fine exemplaris Gottingensis manci scriptum exstat: *Romae* 1473. Mihi tamen perquam probabile videtur, non esse hanc Editionem propriam aliquam et separatam Tuscul. disputt., sed partem dumtaxat Opp. philosophorum, Romae, Suueynheim et Pannartz 1471. Schweig.

— Tusculanae quaestiones. Romae, per Ulricum Han de Wienna **1469**. die vero prima mensis Aprilis. 4. mai. *f. 69. verss. 35.* RR. *Incipit f. 1 a.:* (*c*)VM defenfionum labo‖ *cet.*

Editio princeps rarissima.

— — Venetiis, Nicolaus Ienson **1472**. 4. mai. *f. 87. (f. 2. ultima alba) verss. 33. Incipit f. 1 a.:* MARCI TVLLII CICERONIS TVSCVLAN‖ARVM QVAESTIONVM LIBER PRIMVS. *Liber I. finit f. 23 a., II. f. 35 b., III. f. 51 a., IV. f. 65 b., V. f. 85 b. Sequitur clausula. Insunt Graeca.* (*Gottingae.*)

Editio perpulchra et rara.

ϵ † — Venetiis, Phil. quondam Petri **1480**. die **16**. fetembris (*sic*) *f. 74. non num. verss. 36. Sign.* a—i. *F. 1. vacat; f. 2 a. incipit:* MARCI TVLLII CICERONIS TVSCVLANARVM ‖ QVAESTIONVM LIBER PRIMVS ‖ (*c*)Vm defenfionū laboribus fenatoriisq; mu‖. *Versus ult. eiusdem paginae:* Catonis: in qua obiecit ut probrum. Marco nobiliori: q; is ‖ *Finit f. 73 b. verss.:* potuit inueniri leuatio. *Sub his clausula 3 verss. f. ult. a. index quaternionum.* (*Turici et Guelferbyti.*)

Editio praestans.

— — Venetiis, *(sine typogr. nomine)* 1480. Fol. *Rom. f. 66. verss. 36. Incipit f. 1 a.* MARCI TVLLII CICERONIS TVSCV-LANARVM QuAE‖STIONVM LIBER PRIMVS. *Finit f. 66 a.* MARCI TVLII CICERONIS TVSCVLANARVM QuAE‖STIONVM FINIS: IMPRESSARVM VENETIIS. ‖ M.CCCC.LXXX.

— — cum commentario. Venetiis, Ioannes de Foroliuio ſociique 1482. 9. Aug. Fol. *f. 70. non num. Sign.* a—m. *(Gottingae.)*

Auctor commentarii ignotus est.

† — — Venetiis, *(sine typogr. nom.)* 1491. die 5. Decembr. Fol. *f. 57. Sign.* a—k. *(Gottingae.)*

Repetitio praecedentis, ut sequens:

— — Venetiis, Ioannes de Tridino die 3. Febr. 1494. Fol. *f. 56.*

— — Tusculanae quaestiones. Mediolani, Leonardus Pachel 1494. die 13. Febr. Fol.

є † — Commentarii Questionum Tusculanarum editi a Philippo Beroaldo. Bononiae, Benedictus Hectoris 1496. 6. Kal. Augusti. Fol. *f. 2. non num. f. 129. num. Fol. 1. Index supra descriptus. f. 2 a.* Epistola Phil. Beroaldi ad Phil. Cyulanum Pannonium; *f. 3 a. incipit* Beroaldi commentarius.

In fine: „Habes, mi Philippe, commentarios Tusculanarum quaestionum totidem a me mensibus, quot libris constant, pro virili parte exactos elucubratosque; singulis enim quaestionibus singulos menses impendimus; subsicivis tamen horis ista tractantes; alioqui, ut optime nosti, lectionibus publicis privatisque distenti."

— — *(Idem Index.)* Venetiis, per Barthol. de Zannis de Portesio 1499. die 17. mensis Iulii. Fol. *f. 114.*

Repetitio praecedentis.

— — Venetiis 1500. 4. *(?)*

† — — cum commentario Phil. Beroaldi. Venetiis, Simon Bevilaqua 1502. die 10. Septembr. Fol.

— Tusculanae Quaestiones. *In fine:* Cracouie in die sancte Praxedis virginis Anno domini 1507. 4. *Goth. f. 84. non num. Sign.* A—O.

— Tusculanarum Quaestionum ad Marcum Brutum Libri V. *In fine:* Florentiae, Phil. Giunta 1508. mense Septembri. 8. *f. 2. non num. f. 98. num. (Gottingae.)* R.

Editor fuit Lucas Robia.

* — Commentarii que‖stionum Tusculanarum editi a Philippo ‖ Beroaldo. *In fine:* Parhiſii in Bellouiſu, pro Ioanne Petit, M.CCCCC.IX. Mensis Ianuarii. 4. *f. 263. num. f. 1. album. f. 33. Indicis. f. 1. cum signo typogr. (Guelferbyti.)*

Ambigua est clausula, utrum sit 1509. mensis Ianuarii, an vero 1500., die nono Ianuarii. Panzerus et Schweigerus assignant anno 1509.

— — cum commento Phil. Beroaldi. Venetiis, Phil. Pinzius 1510. 27. Septembr. Fol. *f. 113. num. (Gottingae.)*

— Tusculanae Quaestiones. Wittenburgi, Io. Gronenberg 1510. 9. cal. Mar. Fol. *f. 51.*

† — Tuscul. questionum Libri quinque. Argentorati, in aedibus Matthiae Schureri 1511. 4. *fol. 162. num.*

Editor fuit Wolfgangus Angst.

* — Quaestionum Tusculanarum libri quinque nuper recogniti et typis diligenter excusi. Florentiae, sumptibus Phil. Giuntae 1514. m. Octobri. 8. *f. 95. num. f. 8. non num. Indicis.* R.

Repetitio Iuntinae 1508. cum Epistola Lucae Robiae.

— Tusculanarum Quaestionum libri V. Lipsiae, Wolfgangus Monacensis 1514. Fol.

— *(ed. Vulphgango Angst.)* Argentorati, in aedibus Matthiae Schurerii m. Novembr. 1514. 4.

— — Ibid., id. m. Iunio 1516. 4. *f. 83. f. 5. Indicis.*

— Tusculane questiones novissime post omnes impressiones ubique locorum excussas *(sic)*: ad amussim recognitae: cunctis erroribus expurgatae. Addito eleganti alphabetico indicio nunc primum excogitato: quod omnia scitu digna mirifice demonstrat. *In fine:* Tuscul. quaestiones — — cum luculentissimis commentariis Philippi Beroaldi nec non Omniboni Vicentini novissime per Lucam Olchinensem — — accuratissime recognitae. *(Venetiis)*, per Augustinum de Zannis 1516. die 15. Febr. Fol.

— Tusculanarum Quaestionum libri V. *(ed. Wolfg. Angst.)* Argentorati, in aedibus Matth. Schureri m. Iunio 1519. 4.

— Quaestionum Tusculanarum commentarii editi a Phil. Beroaldo. Parisiis, Io. Petit 1519. 4.

— Tusculanarum quaestionum libri V. Selestadii, in aedibus Lazari Schurerii 1521. 4.

— — Argentorati, ex aedibus Huld. Morhardi 1522. m. Martio. 4. *f. 6. non num. f. 86. num.*

— per D. Erasmum Roterodamum diligenter emendatae et scholiis illustratae. Basileae, apud Io. Frobenium 1523. m. Novembr. 4.

* — Academicarum quaestionum liber quartus, et fragmentum primi. Eiusdem Tusculanarum quaestionum ad M. Brutum libri quinque, cum rerum et vocabulorum indice locupletissimo. Basileae, apud Valent. Curionem 1525. cal. Ian. 8.

Inest celebrata illa Erasmi epistola ad Io. Ulattenum scripta.

— Tusculanae quaestiones cum commentariis Omniboni Vicentini per Lucam Olchinensem recognitae. Venetiis, per Benedictum Augustinumque Bindonos 1525. die 10. Novembr. Fol.

— — per Des. Erasmum Roterodamum emendatae et scholiis illustratae. Parisiis, ex off. Rob. Stephani 1528. 16. cal. Septembr. 8.

Quaestionum Tusculanarum libri quinque nuper recogniti et typis diligenter excusi. Florentiae, heredes Phil. Iuntae 1532. 8. *f. 103.*

Repetitio Iuntinarum 1508. et 1514. cum Epistola Lucae Robiae.

— — cum Phil. Beroaldi et Georgii Vallae commentariis. Parisiis, Michael Vascosanus 1533. Fol.

— Tusculanae Quaestiones per Erasmum emendatae. Parisiis, Rob. Stephanus 1534. 13. cal. Martii. 8.

— cum notis Des. Erasmi Roterod. Lugduni, Sebastianus Gryphius 1535. 8.

— Tusculanarum Quaestionum Libri quinque. Basileae, in off. Frobeniana 1536. per Hieronymum Frobenium et Nicol. Episcopium. 4.

— per Erasmum emendatae et scholiis illustratae. Parisiis, ex off. Rob. Stephani 1537. cal. Febr. 8.

† Commentariorum in Ciceronis Tusculanam primam s. de morte ad Iul. Pflugum libri duo, Ioachimo Camerario auctore *(cum contextu.)* Eiusdem Ioach. Camerarii super Apollonii Tyanei de imitatione ad Scopelianum epistola. Basileae, Rob. Winter 1538. m. Martio. 4. *f. 8. non num. Praef. pagg. 277. f. 1. album. f. 23. non num. Ind. f. 1. cum signo. typogr.* — Eiusdem Commentarii explicationum in reliquos IV. Cic. Tuscul. quaestt. libros. Adiectus est rerum et verborum locupletiss. index. Basileae, Io. Oporinus 1543. mense Martio. *f. 12. non num. Praef. (f. ult. vacat) p. 89. f. 2. non num.*

Camerarii commentarius etiamnunc habet, quo se commendet adolescentibus. Editio prioris curae 1548. videtur novo tantummodo Indice instructa.

∈ Ciceronis Tuscul. Quaest. libri V. post Erasmi emendationem a Petro Bauduino restituti, cuius castigationes et scholia seorsim excudentur. Parisiis, apud Io. Roigny exc. Io. Lodoicus (Tiletanus) 1538. 8.

Bauduinus s. Balduinus, ut ait, codices consuluit. An re vera excusae sint Castigationes illae, me fugit.

— Tusculanae Quaestiones. Parisiis, Io. Lodoicus Tiletanus 1541. 4.

— Quaestiones Tusculanae per D. Erasmum Roterod. restitutae, emendatae et scholiis illustratae. Coloniae, Io. Gymnicus 1541. 8.

— — Tusculanae Quaestiones. Apud Seb. Gryphium. Luguduni *(sic)* 1541. 8.

— Quaestionum Tuscul. libri quinque. Parisiis, ex off. Rob. Stephani 1542. 17. cal. Decembr. 8.

— — *(Index, ut in Ed. Colon. 1541.)* Coloniae, heredes Gymnici 1545. 8.

∈ — — ad vetustiss. exemplar manuscriptum correcti et emendati ac commentariis Georgii Vallae, Phil. Beroaldi et Ioach. Camerarii: deinde Erasmi Roterodami, Iani Pagnini et Pauli Manutii varr. lectt. et scholl. illustrati. Parisiis, Io. Roigny *(in aliis exemplaribus:* apud Mich. Vascosanum) 1549. 4. *f. 369. et f. 20. Ind.*

Camerarii commentarius non integer exhibetur.

— — Parisiis, id. 1558. 4.

— — per D. Erasmum Roderod. restitutae, emendatae et scholiis illustratae. Coloniae 1556. 8.

— — ad vetustiss. exemplaria manu scripta correcti et emendati ac commentariis clariss. vir. Phil. Beroaldi et Ioach. Camerarii, deinde Erasmi Roterod., Pauli Manutii et Petri Victorii varr. lectt. et annotatt. illustrati, quibus nunc primum accessit doctiss. cuiusdam

viri commentarius cum annotatt. Leodegarii a Quercu. **Parisiis**, ex typogr. Th. Richardi 1562. 4.

— per D. Erasmum Roterod. restitutae, emendatae et scholiis illustratae. Coloniae, exc. Petrus Horst 1563. 8.

∈ — Tusculanarum Quaestionum seu Disputationum libri quinque, a Dionysio Lambino Monstroliensi ex auctoritate Codicum manuscr. emendati. Cum annotatt. Franc. Fabricii Marcodurani. Dusseldorpii, apud Io. Orydryum et Alb. Busium sumptibus heredum Arnoldi Birckmanni *s. a. (1568.)* 8.

Editio, ut ipse vidi, diversa a sequente, aliquanto posteriore.

* — — *(Idem Index.)* Coloniae, apud heredes Arnoldi Birckmanni *s. a.* 8.

— Tuscul. Quaest. per Erasmum *(illustr.)*. Londini, ex off. Io. Kingston 1577. 8.

— Tuscul. Quaestionum aphorismi, hoc est, separatae selectaeque sententiae cum explicatione Hieronymi Wolfii, in qua non tam grammatica et historica tractantur, quam qua ratione philosophica scripta legenda sint illustribus exemplis propositis indicatur. Basileae, ex off. Hervagiana per Eusebium Episcopium 1580. 5 Partes. 2 Vol. 8.

— *(Idem Index, ut in Ed. Fabricii prima 1568.)* Coloniae, apud Maternum Cholinum 1583. 8.

Mera primae Fabricianae repetitio.

∈ — — Ex recensione Io. Davisii. Cum eiusdem commentario. Accedunt emendationes Rich. Bentleii. Cantabrigiae, typis Academicis 1709. 8.

Nova recensio ex Codd. 4. et Edd. vett. Rarior est haec Editio quam duae sequentes, a quibus absunt Bentleii emendationes, contra quas scripsit I. C. Schroederus in Appendice Ciceronis Epp. sel. Lib. III. Delphis 1721. et 1724. 8.

† — — Editio secunda auctior et emendatior. Ibid., typis Acad. 1723. 8.

Admodum inconsiderate in hac Editione, qua Ernestius, optimam cum putaret, ubique usus est, Davisius exemplar a Bentleio correctum secutus est. Emendationes autem summi critici ideo omissae sunt, quod Iac. Gronovius, eius inimicus, in scripto de Minucio Felice acriter eas reprehenderat. Hunc igitur impugnaturus Bentleius cum novis curis Epistolam criticam augere et emendare statuisset, casu deperditis collationibus suis, consilium illud exsequi non potuit. Itaque demum in quarta Ed. Davisiana repetitae sunt sine additamentis. Nulla autem inimicitia inter Davisium et Bentleium versata est. Cfr. Wolfii Anal. T. I. p. 23.

— — Editio III. auctior et emendatior. Cantabrigiae, typis Acad. 1730. 8.

Ad hanc elaborandam decem Codd. usus est. Anno sequente 1731. mortuus est Davisius.

* — Editio IV. Accedunt Rich. Bentleii emendationes. Ibid., typis Acad. 1738. 8.

— Tusculanae Quaestiones. Accedunt lectiones var. et doctorum, praecipue Cl. Bouherii coniecturae. Glasguae, in aed. Acad. exc. Robert Foulis **1744**. 12.

Editio nitida. Ad χρίσιν Tusculanarum Disputatt. in primis pertinet: ° Tusculanes de Cicéron traduites par Messieurs Bouhier et d'Olivet. *(avec le texte latin.)* Paris, Gandouin 1737. 3 Vol. 8. (° Remarques sur Cicéron par M. le Président Bouhier. Nouvelle édition. Paris, J. Barbou 1766. 8.)

— — cura atque industria Iani Gulielmi et Iani Gruteri emend., recogn. a Iac. Gronovio. Berolini **1745**. 12.

— Tusculanarum disputationum libri V. Londini, typis Gu. Bowyer **1758**. 8.

— Ex rec. I. A. Ernesti. Halae Orphanotr. **1759**. 12.

∈ * — — Accedit libellus variantium lectionum. Lipsiae, prostat apud Loeperum **1759**. 12. *pagg. 358.* RRR.

Longe rarissimam hanc Ed. curavit I. Iac. Reiske, qui in fine adiecit varr. lectt. ex Edd. vett. et suas coniecturas in priores duos libros. Multa ille collegerat ad Ciceronem facientia, quae nunc fortasse in Bibl. regia Havniensi asservantur. Miro casu ex Schuetzii bibliotheca acquisivi ipsius Reiskii exemplar, cui coniecturas aliquot novas adscripsit. Alia exemplaria exstant Gottingae et Lipsiae in Bibl. Senatus.

∈ — Tusculanarum disputationum libri V. ex rec. Frid. Aug. Wolfii. Accedit diversitas lectionis Ernestianae. Lipsiae, Crusius **1792**. 8.

Nova et egregia recensio. Maiorem Editionem, quam promiserat Wolfius, nunquam dedit.

— — Secundum textum Wolfianum edidit, commentario perpetuo illustravit I. G. C. Neide. Lipsiae et Ienae, Frommann **1798**. 8.

Cura admodum mediocris neque nunc post Kühnerianam ullius utilitatis.

— — Ad optt. Editt. recudi curavit et selectam lectionis varietatem adiecit A. M. Köl. Wirceburgi **1798**. 8.

— — Latine et Germanice auctore Xaverio Weinzierl. Monaci, Lentner **1805**. 8.

∈ * — — Cum commentario Io. Davisii edidit Rud. Godoh. Rath. Accedunt Richardi Bentleii emendationes et editoris praefatio critica. Halae, Kümmel **1805**. 8. mai.

∈ — — Tusculan. disputatt. lib. V. cum commentario Io. Davisii et Rich. Bentleii emendationibus. Editio nova. Accedunt Rich. Bentleii emendationes hactenus ineditae. Oxoniae, ex typogr. Clarendoniana **1805**. 8. mai.

Hanc Ed. curavit Gaisfordus et ex Bentleii Schedis supplementa atque correctiones priorum Emendationum (1709.) addidit. Repetitae sunt hae curae secundae a Bardilio in Seebode Archiv. Jahrg. II. Heft 2. S. 199—228. et in mea Tuscul. Editione separatim excusa.

— — Ad optt. editiones recudi curavit et selectam lectionis varietatem adiecit A. M. Köl. Hannoverae, Hahn **1808**. 8. mai.

Ut videtur, Index tantum novus Ed. 1798.

— — Ex nova recens. Ernestiana. Ed. emendatior. Halae, Orphanotr. 1811. 8.

∈ — — Ex rec. Frid. Aug. Wolfii: secundis curis emendatae. Accedit diversitas lectionis Ernestianae. Lipsiae, Crusius 1807. 8.

Multos locos aliter constituit Wolfius quam in Ed. 1792.

— — cura I. X. Schönberger. Vindobonae, Geistinger 1815. 8.

— — lat. und deutsch von demselben. Daselbst, derselbe 1816. 8.

— — ex rec. I. A. Ernesti. Halae, Orphanotr. 1820. 8.

— — Manhemii, Löffler 1823. 8.

∈ * — — ex rec. Frid. Aug. Wolfii tertiis curis emendatiores. Accedit diversitas lectionis Ernestianae. Lipsiae, Vogel 1825. 8. mai.

Mera repetitio Ed. secundae a. 1807.

* — Zum Gebrauch für Schulen neu durchgesehen und mit den nothwendigsten Wort- und Sacherklärungen ausgestattet von Lud. Jul. Billerbeck. Hannover, Hahn 1828. 8.

— — Scholarum in usum editi cura L. I. Billerbeckii. Accedit index verborum histor. et geograph. explicatorum. Hannoverae, Hahn 1828. 8. mai.

∈ * — Tusculanarum disputatt. libri V. E Wolfii recens. edidit et illustravit Raphaël Kühner. Ienae, Frommann 1829. 8. mai.

Editio praestans. Cfr. Kritz in Diar. Schol. 1830. P. II. p. 889—903. et 905—910. Diar. crit. Ienense 1832. N. 119. et 120.

— Tuscul. disputatt. libri V. Ad fidem potissimum cod. Regii denuo collati, Gryphiani et Bernensis, cum integra varietate Victoriana, Manutiana, Lambiniana, Davisiana, Lallemandiana, Ernestiana, Wolfiana et Schuetziana reliquaeque accurato delectu recognovit Io. Casp. Orellius. Accedunt Paradoxa, Franc. Fabricii adnotationes, Rich. Bentleii emendationes cura secunda auctae, Io. Iac. Reiske libellus varr. lectionum, Io. Iac. Hottingeri Spicilegium, Frid. Aug. Wolfii scholarum excerpta cum additamentis Editoris et selecta varietate Codd. Duisburg, Gud. sec., Rehdig., Vindob. utriusque. Turici, typis Orellii, Fuesslini et Socc. 1829. 8.

Novas Edd. promiserunt Moser, Bode, Klotz, Kühner.

TIMAEUS SIVE DE UNIVERSO.

Editio princeps inest in Opp. philosoph. Romae, Suueynheim et Pannartz 1471. Fol.

Ciceronis libellus de universitate cum commentario Georgii Vallae. Venetiis, Antonius de Strata 1485. die IV Iulii. *f. 18. Sign.* A—C. *(Guelferbyti.)*

Est pars Ed. Topicorum eiusdem anni.

∈ *Ἐκ Πλάτωνος Τιμαίου τμῆμα.* Ex Platonis Timaeo particula Ciceronis de universitate libro respondens. Qui duo libri inter se coniuncti et respondentes nunc primum opera Io. Perionii proferuntur in lucem. Parisiis, Io. Lodoicus Tiletanus 1540. 4.

Nimis audacter ex coniectura constituit huius libri contextum Perionius.

∈ * —.— Basileae, *s. a.* (*1542 ?*) 8.
Repetitio praecedentis.

Ciceronis de universitate lib. ex Timaeo Platonis cum Georgii Vallae commentariis. Parisiis, ex off. Mich. Vascosani **1543**. 4.

∈ — — Ex diligenti collatione multis in locis emendatus. Lutetiae **1556**. 4.

Reperitur etiam in: ∈ * Henrici Stephani Ciceroniano Lexico. Parisiis 1557. et Augustae Taurinor. 1743. 8. et in S. Hippolyti Opp. cura I. Alb. Fabricii. Hamburgi 1718. Fol. cum Chalcidio. T. II. fin.

† Marci Tullii Ciceronis Platonici Timaei reliqua. *s. l. et a.* 8. *pagg. 52.* RRR. (*Turici.*)
Editio similis Edd. Offic. Parad. Acad. animi causa sine codicum ope et paucissimis dumtaxat exemplaribus institutarum a Io. G. Hubero, Basileensi circa a. 1749. Contextus plerumque Stephanianum refert, nisi quod nonnulla in deteriorem partem mutavit. Pagg. 25—52. continent singulorum verborum Indicem nullius utilitatis.

ARATEA.

Ed. princeps rarissima haec est:

* Hic codex auienii cōtinet epigrāma. eiufdē arati phaenome‖na geographiā carmine heroico: et oras maritimas trimetro ‖ iambico: germanici quoq;: et marci tulii (*sic*) arati fragmenta: et ‖ Sereni uerfus de uariis curandis morbis. *Fol. ult. a.* Hoc opus impreffum Venetiis arte et ingenio Antonii de ‖ ftrata Cremonenfis. Anno falutis. M.CCCCLXXXVIII. octauo ca‖lendas nouembres. 4. *f. 119.* (*f. 57. vacat:*) *verss. 38. Incipit f. 2 a.* (*sign.* a II.) Victor pifanus Magnifico ac fingularis prudentiae uiro ‖ Paulo pifano fenatori Veneto. S. P. D. *f. 2 b. Index supra descriptus. Finit f. 119 b.* Victor pifanus ad paulum pifanum in poftremo opere cō‖monitio. ‖ Impreffos habes — — dubitaret. Vale.

Ciceronis Aratea recensuit et illustravit Io. Cochanovius. Cracoviae **1579**. et ibid. **1612**. 4.

Arati phaenomena a Cicerone in Latinum conversa cum supplementis Hug. Grotii et Io. Conr. Schaubachii commentario nunc primum edito: — in mea Ed. Opp. omn. Vol. IV. T. 2. p. **516**.

* Fenomeni o le apparenze celesti d'Arato Solitano volti dai Greci in esametri Latini da M. T. Cicerone co' supplementi di Grozio ed un' appendice d'altri frammenti diversi di Cicerone o tradotti da Omero od originali suoi, che ci sono rimasi. Il tutto volto in endecasillabi Italiani per Urbano Lampredi. Napoli, stamperia del Fibreno **1831**. 8.
Critici subsidii nihil inest in hac interpretatione ceteroquin eleganti. Inserta sunt praeterea Ciceronis Aratea Arati Editionibus compluribus, ut Morelianae, Grotianae, Buhlianae.

FRAGMENTA.

Primus in Fragmentis conquirendis elaboravit Rob. Stephanus in Edd. Opp. omn. 1539.

є Fragmenta Ciceronis variis in locis dispersa Caroli Sigonii diligentia collecta et scholiis illustrata. Venetiis, ex off. Stellae Iordani Zilletti **1559**. 8. *f. 189. f. 2. non num. Erratorum et f. 1. album.* RR. (*Guelferbyti.*)

Editio prima, rarissima.

— — Editio II. Venetiis, Zillettus **1560**. 8.

є Fragmentorum Ciceronis Tomi IIII. Cum Andreae Patricii adnotationibus. Venetiis, apud Iordanum Zillettum **1561**. 8. *f. 7. non num. Praef. f. 193. f. 1. cum signo typogr.* R.

Patricius nimis licenter nonnulla constituit, verum tamen praesertim in Ed. secunda de toto reliquiarum corpore bene meritus est. — Editio infrequens.

є † Ciceronis Fragmentorum Tomi IIII. cum Andreae Patricii adnotationibus. Omnia ex eiusdem secunda Editione. Venetiis, ex off. Stellae Iordani Ziletti **1565**. 4. *f. 8. non num. Praef. f. 18. (ult. vacat) f. 12., 32. et 19. f. 1. vacat, f. 6. non num. Ind.* Andreae Patricii ad Tomos IIII. Fragmentorum Ciceronis adnotationes editionis secundae. Ibid. **1565**. 4. *f. 3. non num. f. 18, 32., 8., 48. et 44. f. 12. non num. Indic. et Errat. (f. ult. vacat.) (Gottingae, Guelferbyti, Turici.)*

— — tertia Ed. auctior. Ibid., idem **1578**. 4.

— — — Lugduni **1570**. 12.

— — Lugduni, Ant. Gryph. **1584**. 12.

— — Hanoviae, Wechel **1606**. 12.

Ciceronis Fragmenta ab Andrea Patricio et Carolo Sigonio collecta et in IV. Tomos digesta. Hanoviae, Wechel **1610**. 8.

— Fragmenta a Rob. Stephano, Sigonio, Patricio collecta. Accedit Fr. Fabricii historia Ciceroniana. Amstelaedami, Elzevir **1642**. et **1659**. 12.

є † — — Fragmenta passim dispersa Caroli Sigonii diligentia collecta et scholiis illustrata, Phil. Argelatus recensuit et scholia suis locis apposuit: — in Sigonii Opp. Ed. Argelati. Mediolani **1732**. Fol. Tom. VI. p. 662—818.

Cum prorsus neglecta essent Fragmenta ab Editoribus Opp. omn., ac praesertim in Ernestiana et Schuetziana Edd. incredibilibus erroribus deformata, primus exstitit Nobbe, qui sedulo ea suppleret atque emendaret.

† Ciceronis Fragmenta ad optt. Codd. et editionem I. V. Leclerc recensita cum selectis veterum et recentiorum notis, curante et emendante N. E. Lemaire. Parisiis, Lemaire **1831**. 8.

Scripta Ciceroni supposita.

Ciceronis declamatio in Salustium. Editio princeps exstat in Cic. Catilinariis. *s. l. et a. (Coloniae, Ulr. Zell.)* Vide supra Catill. Inserta est etiam plerisque Ciceronis et Salustii Edd.

C. Crispi Salustii in Ciceronem oratio invectiva et Ciceronis in eundem responsio cum Franc. Sylvii commentariis. Parisiis, ex off. Mich. Vascosani **1541**. 4.

— oratio ad populum et equites antequam iret in exilium (*et post reditum*) cum argumentis singulis Io. Sturmii. Parisiis, Franc. Gryphius 1538. 4.

— orationes tres: ante exilium ad populum et equites cum notis Myliandri (*Werdmülleri*) Tigurini; post reditum in senatu cum scholiis Iac. Bugelii. Item altera ad Quirites cum schol. Barth. Latomi. Additis Xichonis Polentoni et Io. Sturmii argumentis. Parisiis, ex off. Mich. Vascosani 1540. 4.

— oratio antequam iret in exilium. Parisiis, ex off. Prigantii Calvarini 1541. 4.

— orationes tres ante exilium, post reditum in senatu et altera ad Quirites cum argumentis singulis Io. Sturmii. Parisiis, impr. apud Sim. Colinaeum, impensis vero Nic. Billequo 1541. m. Augusto. 4.

— — Parisiis, Vascosanus 1544. 4.

— — Ibid., Io. Roigny 1547. 4.

— — (*Index, ut in Ed. 1540.*) Parisiis, Tho. Richard 1549. 4.

— — Parisiis, Prig. Calvarinus 1550. 4.

† — oratio ad populum et equites Rom. antequam iret in exilium, una cum Oth. Vuerdmülleri commentario nunc demum recognito. Tiguri, Christoph. Froschauer 1551. 8.

Editio ab Alberto Lenicero curata Wittebergae 1572. 8. memorata ab I. Alberto Fabricio in Bibl. Lat. T. III. p. 212. Ed. Ernestii exstare non videtur; sed confusa est haec oratio antequam iret cet. cum orat. post reditum ab exilio ed. Lenicero, Witebergae 1572. Vide supra in Oratt.

— oratio de pace. Edidit Henr. Leonard. Schurtzfleisch. Vitebergae 1712. 4. R.

Non est nisi versio Latina Dionis Cassii Lib. 44. Cap. 23—33. quae reperitur etiam in nonnullis Cic. Opp. et Edd. Oratt., veluti Merouilliana et Nobbiana p. 1189.

— oratio adversus Valerium in Cic. Oratt. ed. Beroaldo. Bononiae 1499. Fol. et in Oratt. Lugduni, Barth. Trot 1518. 8.

Conscripta est frigidissima haec declamatiuncula a Iano Cardone Bononiensi. Cfr. supra p. 239.

— epistola ad Octavium Iacobi Lodoici Rhemi commentariis illustrata. Parisiis, Mich. Vascosanus 1536. 7. idus Octobr. 4.

— — Ibid., apud eundem 1541., 1543. et 1549. 4.

— Consolatio, liber quo se ipsum de filiae morte consolatus est, nunc primum repertus et in lucem editus. Venetiis, apud Hieron. Polum 1583. 8. R.

Prima Editio admodum rara, curata a Francisco Vianello, cui a nonnullis etiam ipsa haec Consolatio subdititia tribuitur; plures tamen nunc Sigonium hanc fraudem commisisse arbitrantur. Eam redarguerunt Ant. Riccobonus, Iustus Lipsius, Ian. Guilelmus; defendere conatus est Sigonius. Iamdudum nemo dubitat, quin reiicienda sit.

— (*Idem Index.*) Placentiae, ad instantiam Petri Bozzolae, apud Io. Bazzachium et Antheum Comitem socios 1583. 8.

Editio aeque rara.

— Consolatio vel de luctu minuendo. Fragmenta eius a Carolo Sigonio et Andrea Patricio exposita. Antonii Riccoboni iudicium, quo illam Ciceronis non esse ostendit. Caroli Sigonii pro eadem orationes II. Bononiae, Io. Rossius 1583. *f. 4. non num. pagg. 252. (incipit a num. 5.) et f. 2. non num. (Gottingae.)*

Editio minus rara.

— Consolatio. Liber quo se ipsum de filiae morte consolatus est. Nunc primum repertus et in lucem editus. Londini, exc. Henr. Middletonus pro Gul. Ponsonbio 1583. 8.

Cfr. Herbert's Typogr. antiq. Vol. II. p. 1061 et 1273.

— — Parisiis, Chesneau 1583. 16.

Cfr. Pinelli T. I. p. 256. N. 1474.

— Consolatio. Fragmenta Ciceronis a Carolo Sigonio et Andrea Patricio exposita. Lugduni, Ant. Gryphius 1584. 12.

* — Consolatio. Liber quo se ipsum de filiae morte consolatus est. Nunc primum repertus et in lucem editus. De quo iudicium Iusti Lipsii subiunctum. Lugduni Bat., ex off. Christophori Plantini 1584. 12. *pagg. 223. (Gottingae.)*

— Consolatio vel de luctu minuendo. Norimbergae, in off. Gerlach 1584. 8.

— Francofurti, 1584. 8.

— Erfurti, 1585. 8. (?)

— Consolatio cum Iusti Lipsii censura et genuinae quae intercidit consolationis Tullianae fragmentis: — in Iusti Lipsii Operibus. Antverpiae 1637. Fol. Vol. I. p. 381. seqq.

† — Consolatio vel de luctu minuendo, cui nunc praefigitur Antonii Riccoboni iudicium de eadem; Godofredi Balthasaris Scharfii de vero auctore Consolationis Ciceronianae dissertatio: — in Sigonii Opp. Mediolani 1732. Fol. Vol. VI. p. 822 — 878.

Reperitur etiam in aliquot Edd. Opp. omn., veluti Gothofrediana, Ernestiana (T. IV. P. 2. p. 1143—1200.) Nobbiana, cet.

— Orpheus sive de adolescente studioso ad Marcum Filium nuper inventus et in lucem editus. Venetiis apud Io. Bapt. Ciottium 1594. 8. RRR. *(Bernae.)*

Editor huius opusculi ab homine non nimis stili artifice Sec. XV. exeunte vel Sec. XVI. ineunte compositi fuit Iulius Caesar Glucianus Squarcia. Haec princeps Editio longe est rarissima.

— — Elbingae Borussorum 1643. 8. R.

Editor Fridericus Monavius. Cfr. Bibl. Thott. T. IV. p. 300. Auctore Fabricio Bibl. Lat. T. I. p. 215. etiam Regiomontii editus est iste libellus. (?)

— Venetiis 1793. kal. Sept. 4.

Ed. principem repetiit Io. Andreas Folieriniis, 100 dumtaxat exemplaribus, omnibus in charta maiore.

— — Editio altera. Florentiae, in archiepiscopati typographia 1831. 16. pagg. VIII. et 52.

Editor Stephanus Audin 96 dumtaxat exemplaria excudenda curavit. Brunet nouv. Recherches T. I. p. 334.

— **Synonyma s. de proprietatibus terminorum.** *s. l. et a.* 4. *Goth. f. 32. verss. 27. Incipit f. 1 a:* Liber de pprietatibus terminoꝝ Cyce‖ronis iuxta ordinē Alphabeti compen‖diose editus Incipit Feliciter.‖ *(i)*Nter polliceri ꝛ pmittere hoc inter‖eſt. qd' pmittimus rogati pollice. ‖ *Vers. ult. (26) pag. primae:* rege Int' amentē et dementē. amens i totum. *Finit f. 32 a. versu 23. Quattuor ultimi hi sunt:* minimū p̄me declinac̄onis Veſpum neutri ge‖neris fecūde declinac̄onis .z. .z. .z. ‖ Liber de pprietatibus terminoꝝ ‖ Ciceronis Finit feliciter. — RRR. *(Guelferbyti et Basileae.)*

Coloniae, Ulricus Zell.

— **de proprietatibus terminorum.** *s. l. et a.* 4. *Goth. Sine signat. custodd. et num. fol. f. 30. Fol. 1 a. Index supra descriptus. In fine:* Liber de proprietatibus terminorum Ciceronis finit feliciter.

Impressit fortasse Bernhardus Richel Basileae.

— — *s. l. et a.* 4. *Goth. Sine signat., custodd. et num. fol. f. 31. verss. 34. Fol. 1 a. Index. f. 2 a:* Cicero de pprietatib' termioꝝ Et primo dfferētia *(sic) Finit f. 31 b:* Liber de pprietatib' tmioꝝ ‖ Ciceronis finit feliciter.

— — *s. l. et a.* 4. *Goth. cum signat. f. 33. verss. 32. Fol. 1 a. Index. f. 2 a:* Cicero d pprietatib' termioꝝ Et prio differētia. *In fine:* Liber de pprietatib' terminoꝝ ‖ Ciceronis finit feliciter.

— — *s. l. et a.* 4. *Goth. f. 32. (ultimum vacat:) verss. 34. et cum sign.* A—D. *F. 1 a. Index. f. 2 a:* Cicero de pprietatib' terminoꝝ. Et primo differētia. ‖ Polliceri *(i)*Nter polliceri ꝛ promittere hoc inter ‖ *Verss. ult. pag. 1:* Demonſtrare re. Inter demonstrare ꝛ monſtrare Mō-‖. *Finit in pag. aversa folii penult.:* cunde declinatōis ‖ Liber de pbrietatibus *(sic)* terminorum ‖ Ciceronis finit feliciter. *(Guelferbyti et Basileae.)*

— *s. l. et a.* 4. *Char. Rom. f. 36. verss. 35. ternis in columnis. Cum signat. Incipit f. 1 a. (cum. sign.* A.): ⁋ Cicero Veturio ſuo Salutem. *F. 26 b.* ⁋ Finis. *F. 27 a. (cum. sign.* Dııı) ⁋ De differentiis Ciceronis in rebus dubiis. *F. 29 b: Finis. F. 30 a:* ⁋ Bartholomeus Fabius Ioanni Iacobo. *Finit f. 36 b: versu 33:* li deo debetur. *Sub his:* Finis.

— **Synonyma Ciceronis.** Paduae, per Matth. Cerdonis 1482. die 4 Decembris. 4.

— **libellus de dictionum proprietatibus iuxta alphabeti ordinem.** *s. l. (Patavii, Matth. Cerdo)* 1483. 4. *f. 22.*

— **de proprietatibus terminorum.** Augustae, per Anthonium Sorg. 1488. 4. *Goth. f. 35. verss. 30.*

— **de verborum copia** *(id est, Synonyma)* **et de elegantia libri II.** Romae, Eucharius Silber, alias Franck 1488. 5 Idus Iulii. 4. min. *f. 48.*

— — Ibid., Stephanus Planck 1491. die 21 Martii. 4. min. *f. 46.*

— — Ibid., id. 1496. die 18 mensis Ianuarii 4. *f. 48. verss. 28.*

— — Venetiis, impensis Manfredi de Sustreuo et Georgii de Rusconibus socii 1500. die 12. Decembris. *f. 24. verss. 42 et 43.*

— Synonima (*sic*) ad Lutium (*sic*) Veturium et Stephani Flisci — artificiosa eloquentia — cum additionibus multis in aliis exemplaribus olim pretermissis. Lyps., Valent. Schumann 1515. 8 ydus mensis Ianuarii. 4. (*Guelferbyti.*)

In Indice indicatur a. 1514.

— — Ibid. 1517. 4.

— (*Idem Index:*) Hagenau per Henr. Gran (impensis Io. Ryman de Oringaw.) 1518. 13. die Decembris. 4.

— — Parisiis, apud Ascensium *s. a.* 8.

Fabricii Bibl. Lat. T. I. p. 214.

— — Venetiis, Io. Bapt. Bonfadius 1587. 8.

— — de re militari. Primum in Edd. Opp. nonnull. philosoph. Venetiis, Vindelinus de Spira 1471. 4. Tum in Iuntina, Florentiae 1516. cet., etiam in pluribus Vegetii editionibus sub Modesti nomine.

— liber de re militari vulgo Ciceroni adscriptus. Parisiis, ex off. Prig. Calvarini 1541. 4.

Maittaire Ind. T. I. p. 292. Scite Amadeus Peyron in Notitia libr. manu typisve descriptt., qui donante Thoma Valperga-Calusio illati sunt in Reg. Taur. Athenaei bibliothecam. Lipsiae 1820. p. 84. demonstravit Epitomen istam Vegetii modo sub Ciceronis, modo sub (Iulii) Modesti nomine venditatam compositam esse a Pomponio Laeto.

CHRESTOMATHIAE TULLIANAE.

Selecta e Cicerone praecepta (cura et studio P. A. Alletz.) Paris 1751 et 1762. 18.

Ciceronis eclogae, vom Abt Olivet zusammengetragen und mit Anmerkungen erläutert von Joh. Georg Altmann. Zürich 1758. 8.

Vide infra: *Pensées de Cicéron.*

Ciceronis potiora quaedam alibi nondum excerpta — in usum scholarum separatim edita et notulis separatim illustrata a Car. Lud. Bauero. Vratislaviae, Korn 1783. 8.

Cicero medicus h. e. selecti e Ciceronis operibus loci vel omnino medici, vel facillime ad res disciplinasque medicas transferendi in literar. medic. cultorum usum congessit, indice locuplet. instruxit et praefatus est A. M. Birkholz. Lips., apud Kleefeld 1806. — Cum indice novo Ibid. (Andrae) 1813. 8. mai.

Elogia Ciceroniana Romanorum domi militiaeque illustrium a I. Brantio collecta. 4. Antwerp. 1612.

Dialectica Ciceronis quae disperse in scriptis reliquit maxime ex Stoicorum sententia cum commentariis, quibus ea partim supplentur, partim illustrantur. Opus non solum ad intelligenda Ciceronis scripta, sed etiam multorum ueterum auctorum cet. imprimis utile. Adamus Bursius composuit. Samosci, Martin Lenscius excudebat 1604. 4. *Fol. 12. non num. Praefat. p. 470. Fol. 2. non num. Addendorum et fol. 6. non num. Indicis.* RR. (*Bernae.*)

Cfr. Catal. de la Vallière T. II. p. 54.

Ciceroniana ou Recueil de bons mots et apophthègmes de Cicéron (par Breghot et Péricaud) Lyon, Ballanche 1812. 8. p. 240.

Expressa sunt exempla duntaxat C. in usum editoris et amicorum.

Hortulus elegantiarum Laurentii Coruini partim ex Cic. surculis, partim ex suo germine consitus. Lipsiae, Wolfg. Monacensis 1503. 4. *Fol. 30.*

Moralische Chrestomathie aus dem Cicero mit Anmerkungen von Frd. Wilh. Joh. Dillenius. Nebst einer Vorrede von Scheller. Leipzig, Fritsch 1781. 8.

Chrestomathia Ciceroniana sive loca ex Cic. epistolis et oratt. excerpta et commentario in usum tironum instructa a Fr. Guil. Döring. Jenae, Frommann 1827. 8.

Ciceronische Chrestomathie für mittlere Gymnasialklassen von Frd. Traugott Friedemann. Braunschweig, Meyer 1826. 8.

Chrestomathia Ciceroniana. Neue Aufl. verbessert von Joh. Matth. Gessner. Jena, Bielke 1734. 8.

Primum ibidem 1717. 8.

— — Leipzig, 1775. 8.

Discours choisis de Cicéron trad. nouv. avec le texte en regard par C. B. Gueroult. 2 Tom. Paris, Renouard 1819. 8.

Entwurf zu einer Chrestomathie des alten röm. Rechts aus den Schriften des Cicero von A. H. L. Heeren. Göttingen, Rosenbusch 1791. 8.

Cicero in compendio seu definitiones et sententiae de Deo ac religione, de rerum natura et mundo etc. ex universis Ciceronis operibus collectae ac in systema redactae ab E. Th. Hohler. Viennae, Volke 1825. 8.

— eclogae, gesammelt von d'Olivet und mit Anmerkungen erläutert (von J. J. Hottinger) Zürich, 1783 und 1789. 8.

— eclogae. Berol 1749. 12.

— — von neuem mit Anmerkungen erläutert von Joh. Jac. Hottinger. Zweite hin und wieder verbesserte Auflage. Mit Zusätzen des Herausgebers. Zürich, Orell 1820. 8. *pagg. XIV. et 359.*

Editor Io. Iac. Ochsner, professor Turicensis.

* — eclogae quas ab Ios. Oliveto descriptas in usum scholarum secundis curis interpretandas ab Io. Iac. Hottingero suscepit, recognovit suisque iuventuti erudiendae commentariis et indice instruxit Io. Iac. Ochsner. Edit. altera multis partibus aucta et emendata. Turici, Orell 1823. 8. *p. XVI. et 496.*

Lateinisches Elementarbuch. Eine Sammlung zweckmässiger Stellen aus den Schriften des Cicero von R. B. Iachmann. Berlin 1813. 8.

Loci aliquot communes ex Cic. oratt. selecti a Melch. Iunio. Argentorati 1594. 8.

Chrestomathia Ciceroniana oder ausgewählte Stücke aus Cicero's Schriften mit grammatisch. und erklär. Anmerkungen und einem vollständigen Register von Fr. K. Kraft. Hamburg, Herold 1830. 8.

Ciceronis sententiae illustriores, Apophthegmata item et parabolae sive similia aliquot praeterea eiusd. piae sententiae authore Petro Lagnerio. Lutetiae, ex off. Rob. Stephani 1546 et 48. 8.

— — Lugduni, Io. Tornaesius et Gu. Gazeius 1547. 16.
— — Lutet. apud Carol. Perier exc. Bened. Prevot 1550. 12.
— — Lugd., Tornaesius 1552. 8.

Hortulus romanus ex Cic. collectus a Mich. Meisnero. Curiae Var. 1623. *ac saepius.* 12.

Vollständige, nach einer natürl. Folge der Materien geordnete Ciceron. Chrestomathie von I. Henr. Vinc. Nölting. 2 Bände. Hamburg, Bohn 1780. 8.

Pensées de Cicéron trad. par l'abbé d'Olivet (avec le texte) Amsterd., chez Rey 1746. 8. *etiam* Paris, Piget 1747 *et* 1797. *ac saepius.*

Omeisii, M. D. hortus Ciceronianus s. flores apophthegmatum et historiarum e Cicerone. Altorfii 1699. 12.

Cicero's Prince. The reasons and counsels for settlement and good government of a Kingdom collected out of Cicero's works by R. T. London, Mearn 1668. 12.

Analyse et extraits des discours de Cicéron — par F. Ragon. Nouv. Edit. Paris, Hachette 1828. 2 Tom. 12.

Selecta Cic. opera notis illustrata in quatuor partes distributa. Lugduni, Rusand 1828. 12.

Eclogae ex Cic. libello de senectute colleg. I. S. Semler. Halae 1789. 4.

Ciceronis sententiae duae de iis honore augendis, qui periculum vitae adierunt reipubl. causa. Oxonii, 1746. 8.

Ciceronische Anthologie oder Sammlung interessanter Stellen aus den Schriften des Cicero. Für die mittlern Classen in den Gelehrtenschulen, bearbeitet von Carl Heinrich Sintenis. 3 Bde. Züllichau, Darnmann 1808—1812. 8.

Philosophisches Lesebuch aus Cicero's Schriften zusammengetragen mit erklärenden Anmerkungen und einigen kleinen Abhandlungen begleitet von Christn. Wilh. Snell. Frkf. a. M. 1792. 8.

Erzählungen des Cicero mit Einleitungen von Martin Frd. Sörgel. Lemgo 1768. — Neue Aufl. 8. Daselbst, Meyer 1780. 8.

Chrestomathia Ciceron. — edid. Stoud. Hafniae 1799. 8.

Turner, T., clavis eloquentiae Cic. s. rhetorica ex Cic. opp. excerpta suamque ipsius artem oratoriam exhibens. Londini, 1735. 8.

M. T. Cicero's Geist und Kunst. Eine Sammlung der geistreichsten, vollendetesten und gemeinnützigsten Stücke aus den Ciceronischen Schriften übers. u. herausgegeben von J. C. G. Ernesti. 2 Thle. Leipz., Fritsch 1799—1802. 8.

Thoughts of Cic. published in latin and french by the abbé d'Olivet, to which is now added an english translation. Glasgow 1754. 8.

Pensées morales de Cic. recueillies et trad. par Levesque. Paris 1782. 8.

Pensées de Cicéron. Traduction nouvelle. (par Louis le Roy) Paris, Lamy an X (1802.) 18.

Locutioni dell' epistole di Cicerone. (scielte da Aldo Manuzio.) Venet., Aldus 1570, 73, 75, 82, 87, 94. 8.

INTERPRETATIONES.

Anonymi interpretationem Graecam Rhetoric. ad Herennium Lib. III. Cap. 16—24. e Cod. Augustano primus edidit F. X. Berger in Aretini *Beiträgen zur Literatur* 1806. Octob. et deinde in Catal. Mss. Gr. Bibl. reg. Bavar. T. III. p. 411.; cuius tamen contextus est admodum mendosus. Vide Fr. Iacobs in Seebodii *Archiv* 1824. p. 113—116. Initium et finem iam ante publici iuris fecerat in *Allgem. litt. Anzeiger* 1801. p. 662. repet. in Seebodii Bibl. crit. 1823. p. 193. A. 1810. Matthaei in Ind. lect. in Acad. Mosquensi habendar. totam interpretationem cum annotatiunculis criticis dedit repetiitque in Sylloge Opuscc. Graec. Mosquae 1811. 8. p. 205. seqq. Cfr. Struve in Seebodii Bibl. crit. 1823. p. 540. et Hess in Ead. 1829. No. 77. E Codice Ambrosiano Maius eandem edidit in Ciceronis Oratt. Fragm. Mediolani 1817. 8. p. 210—219. et Hessius in *συναγωγῇ* infra memorata.

Ciceronis de senectute et somnium Scipionis Graece Th. Gaza interprete. Basil., apud Io. Bebelium 1524. m. Febr. 8.

— — Ibid. 1526. m. Octbr. 8.

— — Paris, apud Iac. Bogardum 1544. 8.

— — Paris, apud viduam Gu. Morelii 1566. 4.

Eadem interpretatio reperitur etiam in seqq. Edd. librorum de officiis: Venet. 1517. Flor. 1517. Venet. 1519. Basil. 1520. 1524. Paris. 1525. Basil. 1528. Venet. 1532. Lugd. 1535 et 1536. Venet. 1538. Lugd. 1540. Argentor. 1541. Lugd. 1544 et 1558. 1562. Argent. 1559. 1570. 1574. Francof. 1588. et in Goetzii Ed. Catonis mai. 1801.

— — et paradoxa, gr. et lat. Ingolst. 1596. 8.

— Somnium Scipionis Graece per Theod. Gazam. Paris, Gu. Morel 1552. 4.

— Somnium Scipionis, Graece, Maximo Planude interprete: *in:* Matthaei Sylloge Opuscc. Graec. Mosquae 1811. 8. p. 183—204.

Editum est e Codice Augustano.

— il sogno di Scipione voltato in greco per Massimo Planude e fatto volgare per M. Zanobi da Strata, coronato poëta Fiorentino. Pisa, Ranieri Prosperi 1816. 8. *Pagg. VIII. et 56. Fol. 1. non num. et pagg. 7. (Gottingae.)*

Edidit Sebastianus Ciampius. Expressa sunt exemplaria XXX. dumtaxat. Maximi Planudis interpretatio Somnii Scip. reperitur etiam in Moseri Ed. librorum de Re publica.

Specimen novae editionis Somnii Scipionis e lib. VI. Cic. de republ. in Graecum conversi a Maximo Planude (ed. Hess) Helmst. 1830. Progr. 4.

Μ. Τυλλίου Κικέρωνος παράδοξα Δ. Ἑρμηνεία Ἀδριάνου Τουρνέβου in Adr. Turnebi opp. Fol. Argentor., Zetzner 1600. T. II. fin.

Μάρκου Τουλλίου Κικέρωνος Λαίλιος ἢ περὶ φιλίας ἑλληνιστὶ μεταφρασθεὶς ὑπὸ Διονυσίου τοῦ Πεταβίου τοῦ ἐκ τῆς ἑταιρείας Ἰησοῦ. M. Tullii Ciceronis Laelius sive de amicitia. Graece redditus a Dion. Petavio e Soc. Iesu. Lutetiae Paris., Cramoisy 1653. 8. R. *(Gottingae.)*

* M. Tullii Ciceronis Cato maior, Somnium Scipionis, Laelius et Paradoxa ex Graecis interpretationibus Th. Gazae, Max. Planudis, Dion. Petavii, Adr. Turnebi. Accedit incerti scriptoris Rhetoricorum ad Herennium III. c. 16—24. interpretatio Graeca. Ad fidem Codd. et Edd. recensuit et annotationibus instruxit Phil. Carolus Hess. Halis, apud C. J. Schwetschke et fil. 1833. 8. *pagg. XLIV. et 222.*

In Catone mai. usus est Cod. Paris. Monac. et Edd. aliquot vett. in primis Paris. 1528.; in Somnio Scip. Cod. Paris. August. (nunc Monac.) et Edd. prioribus; in Laelio et Paradoxis Edd. a. 1653 et 1649. Turnebi Interpr. desumpsit ex eius Opp. et locum Rhetor. ad Her. ex Edd. prioribus. — Supra iam memoravimus Ep. ad Fam. Lib. VI. Ep. I. a Gul. Cantero in Graecum sermonem conversam extare in Schotti Tull. Quaestt. Antv. 1610. p. 338.

Cicero's Werke übers. von Kern, Mebold, Pahl, Moser und Andern. Stuttgart, Metzler 1826. ff. 16.

Hactenus edita novimus Voll. 18. Tuscul. v. Kern. 2 Vol. Brutus v. Mebold. Cato v. Pahl. Redner v. Mebold. Von der Weissagung und dem Schicksal v. Moser 2 Vol. Vom Staate v. Moser 2 Vol. Gesetze v. Seeger. Wesen der Gottheit v. Moser 2 Vol. Vom Redner v. Dilthey. Reden v. Osiander 2 Vol.

— Werke übers. von Mehrern. Prenzlau, Ragokzy 1826. ff. 16.

Cic. Briefsammlung v. Thospann u. Eckermann 4 Vol. Natur der Götter v. Eckermann. Über das höchste Gut und Übel, v. demselben. 2 Vol. Über die Divination und das Schicksal, v. demselben. 2 Vol. Cato u. Laelius, v. demselben. Tuscul. v. Eckermann, 2 Vol. Pflichtenlehre v. Eckermann, 2 Vol.

Spiegel der wahren Rhetorik. Uss M. Tullio C. und andern getütscht mit Iren glidern cluger reden Sendbrifen und formen *cet.* Friburg in Brissgaw, Frd. Riedrer 1493. — Auch Strassburg, Prüss. 1505. 1509. 1517. Fol.

Singulae tantum partes Rhetor. hic in Germanicum conversae sunt.

Drei Gespräche vom Redner übers. von J. M. Heinze. Helmstedt, Weygand 1762. 8.

— — drei Gespräche übers. und erläutert von Frd. Carl Wolff. Altona, Hammerich 1801. 8 mai.

— — drei Bücher vom Redner übers. von J. F. K. Dilthey. 2 Bändchen. Stuttgart, Metzler 1829. 16.

— — übers. u. erläutert von Frd. Carl Wolff. Zweite ganz von neuem gearbeitete Aufl. Altona, Hammerich 1830. 8 mai. *p. VIII. et 550.*

— Brutus oder Charakteristik der griech. u. röm. Redner übers. v. J. L. H. Woller. Hamburg, (Hoffmann) 1787. 8.

— — übersetzt v. C. A. Mebold. Stuttg., Metzler 1827. 16.

— der Redner übers. v. J. H. L. Woller. Hamburg 1787. 8.

— — übers. von C. V. Hauff. Ulm, Wohlersche Buchhandlung 1816. 8.

In I. C. G. Ernestii Cicero's Geist und Kunst. Leipzig, 1802. 8. Vol. 3. p. 1—83. insunt Capp. 28. priora.

— — aus d. Latein. übers. und mit einigen Anmerkungen versehen von Joh. Paul Brewer. Düsseldorf u. Elberfeld, Schaub 1825. 8. mai.

— — übers. von C. A. Mebold. Stuttg., Metzler 1827. 16.

— von der besten Gattung der Redner übers. von W. B. A. v. Steinwehr. Leipzig 1734. 8.

— Reden übers. u. mit Anmerkungen versehen v. J. B. Schmitt. 8 Thle. Würzburg, Stahel 1788—94. 8. mai.

Nullius pretii interpretatio.

— — neu übers. u. mit Anmerkgg. erläutert. Erstes Bändchen. Halle u. Leipzig, Ruff 1796. 8.

Haec interpretatio continuata non est. Insunt Oratt. pro S. Roscio et Q. Ligario.

— — übers. von Joh. Christoph Bremer. 2 Thle. Magdeburg u. Köthen 1775—76. 8.

∈ * — auserlesene Reden übers. u. erläutert von F. C. Wolff. 5 Bde. Altona, Hammerich 1805—19. 8. mai.

∈ * — zweite sehr verb. Aufl. 1ster Band. Daselbst, derselbe 1829. 8. mai.

Insunt annotationes criticae dignae quae perpendantur. Cfr. Diar. crit. Hal. 1814. Suppl. N. 127.

* — neue Sammlung auserlesener Reden übers. u. erläutert von F. C. Wolff. 2 Bände. Daselbst, derselbe 1823—24. 8. mai.

Cicero's Reden, übersetzt von C. N. Osiander. Stuttgart, Metzler 1832. 2 Vol. 16.

— vierzehn auserlesene Reden nebst einer Zugabe Livianischer Reden u. einem Anhange dreier Briefe — von Joh. Mich. Heinze. Lemgo, Meyer 1767. 8.

Übersetzung einiger der grossen Reden des Cicero mit Einleitungen, Inhalt u. Anmerkungen von Joh. Ludolph Heinr. Woller. Hamburg, (Hoffmann) 1786. 8.

Oratt. pro Murena, Sulla, Plancio, Philippica secunda.

Cicero's sechs Reden verdeutscht von Chrph. Aug. Heumann. Eisenach, Griessbach 1735. 8.

Oratt. pro Archia, Catilinariae, post reditum, pro lege Manilia.

Joach. Frd. Coldorf's Übers. einiger Reden des römischen Consuls Cicero, herausgegeben von Alex. Joach. Joh. Schröder. Hamburg, Phil. Hertel 1741. 8.

Oratt. pro lege Manilia et Catilinariae. Interpres annos XV. natus tum erat.

Cicero's Reden für den Dichter Archias, für Sextus Roscius von Amerien und die s. g. Catilinar. — *in der* Sammlung einiger merkwürdigen Stücke aus den Römern. Danzig 1761. 8.

Teutsche Übers. folg. Reden des Cicero: für den Marcellus, für den Milo, für den Poet Archias, für den Ligarius, für das Manilische Gesetz von Joh. Jacob. Knauer. Laybach 1779. 8.

— Reden für den Dichter Archias, für Marcellus Zurückberufung, für die Erhaltung des Manil. Gesetzes nebst der zweiten Philippischen Rede. Übers. u. mit erklärenden Anmerkungen begleitet (v. Motz). Leipzig, Schwickert 1794. 8.

— Reden zur Vertheidigung des A. Licin. Archias, Milo und Ligarius. Übers. nebst beigedrucktem verbess. latein. Text, krit. Anmerkungen, erklärendem Kommentar, erläuternden u. beurtheilenden Sachbemerkungen von Carl Gottl. Schelle. 2 Bände. Leipzig, Martini 1797—1803. 8.

— Reden für den Archias, Milo und gegen den Catilina übers. mit Anmerkgg. von G. F. W. Grosse. Halle, Hendel 1820. 8.

— Reden für den S. Roscius v. Ameria, für d. Manil. Bill, für den Dichter Archias u. nach der Rückkehr an die Quiriten. Übers. von E. C. F. Kraus. Stuttgart, Löfflund 1827. 8.

— Vertheidigungsrede für den Poeten Archias und für den Ligarius übers. von J. C. Gottsched — im Anhange zu der vernunftmässigen Redekunst. Hannover 1729. 8. S. 205—256.

— Rede vor den Poeten A. Licin. Archiam. Übers. von Joh. Andr. Fabricius — *in dessen* philos. Redekunst. Leipzig 1739. 8. Bd. 2. S. 122—135.

— Rede zur Vertheidigung des A. Licin. Archias. Übers. von Joh. Daniel Overbeck. Lübeck. 1766. Fol.

— Rede für den Dichter Archias mit Anmerkgg. Frkf. a. M. 1780. 8.

— — lat. u. deutsch, mit Anmerkgg. von C. C. G. Wiss. Leipz., Engelmann 1814. 8.

— — übers. v. D. G. Herzog. Bernburg, gedr. bei Gröning 1825. 8. Progr.

— Catilinar. Reden übers. u. mit histor. Einleitungen u. erklär. Anmerkg. begleitet von Jo. Dav. Büchling. Stendal 1794. (*Index novus:* Ibid., Franz u. Grosse 1806.) 8.

— — übers. v. Carl Heinr. Jördens. Görlitz, Anton 1815. 8.

— Vier Staatsreden gegen den Catilina den Hochverräther, übers. von Frd. Reuscher. Leipzig, Fr. Fleischer 1821. 8.

— Reden gegen Catilina übers. von J. C. W. Froböse. Göttingen, Vandenhöck u. Ruprecht 1824. 8.

— erste Rede gegen Catilina übers. von Joh. Dan. Overbeck. Lübeck 1769. Fol.

— — Ein Versuch einer Übers. der sämmtl. Reden des Cicero von Jo. Chrst. Bremer. Magdeb. 1773. 8.

— — In e. hin und wieder verbess. Texte und einer neuen Übersetzung nebst krit. Anmerkgg. u. e. erklärenden Commentar (*v. C. Morgenstern.*) Halle u. Leipz., Ruff 1796. 8.

— zwote Rede gegen Catilina von Joh. Dan. Overbeck. Lübeck 1770. Fol.

— parallele Dankreden an das Volk u. an den Senat nach einem ganz berichtigten lateinischen Texte ins Deutsche übers. und mit e. Commentar zur Bildung des Kritikers, Auslegers und Redners versehen v. M. Benj. Weiske. Leipzig, Fr. Fleischer 1800. 8.

— Rede für den Dejotarus übers. v. May — *in dess.* Redner. Leipzig 1748. 8. S. 126—166.

— Rede für die Manil. Bill und den Dichter A. Licin. Archias. Uebers. von J. C. W. Froböse. Hannover, Helwing 1825. 8.

Eine treffenliche schöne Oration M. T. Ciceronis für M. Marcellum — verteutscht durch Christophorum Brunonem — *an* Joan. Boccatii die gantz Romisch historí *cet.* Augspurg, Hr. Stayner 1542. Fol. inde a fol. 19.

Cfr. Veesenmeyer's *bibliogr. Analekten* p. 94.

— Rede für den Markus Marcellus übers. von Joh. Dan. Overbeck. Lübeck 1763. Fol.

— Reden des Cicero als Vertheidiger des Marcellus u. Ligarius. (*übers. von Brömsen?*) Lübeck, Niemann 1795. 4.

— Rede für den Milo mit krit. und philolog. Anmerkgg. von C. A. Heumann. Hamb. und Leipzig 1733. 8.

— — übers. u. erläutert (*v. Motz.*) Halle, Hendel 1794. 8.

— — übers. von Fr. Wilh. Bosing. 2. Aufl. Cassel, Leukhart 1829. 8.

— zweite Philipp. Rede übers. von G. G. Wernsdorf. M. d. Texte. Leipzig, G. Fleischer 1815. 8.

— — übers. von H. A. W. Winkler. Marburg, Krieger 1828. 8.

— neunte u. eilfte Philipp. Rede ins Deutsche übers. v. Franz Non. Prag 1773. 8.

— Rede vor den Quinctius übers. v. Philippi — *in dessen:* Cicero ein grosser Windbeutel *cet.* Halle 1735. 8.

— Rede für Sextus Roscius übers. von Chrst. Tob. Damm. Berlin, Haude 1731. (*non 1734.*) 8.

— — zwei Reden des C. für Roscius u. Ligarius. Übers. und mit einigen Anmerkgg. erläutert durch Chrst. Tobias Damm. Berlin, Haude u. Spenersche Buchhdlg. 1758. 8.

— Rede zur Vertheidigung des Sextus Roscius aus Ameria übers. und mit Anmerkgg. begleitet von H. R. Matthäi. Nebst vorgedr. Original. Schlesswig 1798. 8.

— Rede, welche er nach seiner Rückkehr aus seinem Elende vor der versammelten Bürgerschaft gehalten hat, von J. D. Overbeck. Lübeck 1777. Fol.

— erste Rede gegen den Praetor Verres neu übers. von J. A. v. L. Jena, (*Hennings*) 1788. 8.

— zweite Anklage des C. Verres cap. 1—9. als Probe einer Uebers. der Ciceron. Reden mit krit. u. erklärenden Anmerkgg. von L. Bischoff. Wesel 1828. 4. Progr.

* — sämmtliche Briefe übers. und erläutert v. C. M. Wieland u. fortgesetzt von F. D. Gräter. 7 Bände. Zürich, Gessner 1808 —21. 8.

Magnas laudes adepta est haec liberior interpretatio apud populares nostros, in primis propter introductiones et annotationes. Epistolae ipsae ex temporum ordine unum in corpus compositae sunt. Gräterus totam Wielandii rationem ac dicendi genus haud prorsus infelici-

ter aemulatus est, ita tamen ut discrimen inter utrumque interpretem neminem lateat. Addendus hic quoque libellus admodum tenuis: ° Bemerkungen zu C. M. Wielands Übersetzung u. Erläuterung sämmtl. Briefe Cicero's, theils rein philosophischen u. literarischen, theils besonders iuridischen Inhalts von C. Fr. Dav. Moser. Nach des Verf. Tode herausgegeben von Fr. Leber. Martz. Ulm, Wohler 1828. 8.

— sämmtliche Briefe übers. u. erläutert von C. M. Wieland. 5 Bände. Stuttgart, Maklot 1814. 8.

Repetitio fraudulenta Editionis Turicensis.

Des röm. Consulares (*sic*) M. T. Cicero vollständige Briefsammlung übers. u. mit Anmerkgg. versehen von J. Andr. Thospann und E. W. Eckermann. 4 Bände. Prenzlau, Ragoczy 1827. seqq. 16.

Cic. epistolae ad famil. oder Briefe, die er an unterschiedene gute Freunde abgeschicket — in die reine deutsche Sprache übersetzt (*von Leonh. Chrph. Rühl.*) Halle 1722. 1724. 1729. 8.

— gesammelte Briefe an unterschiedene Staats- und vertraute Personen übers. u. mit Anmerkg. erläutert von Chrst. Tobias Damm. 4 Bände. Berlin 1737—47. (*Index novus?*) Ibid., Haude 1770. 8.

Propter sermonis rusticitatem acriter reprehensa est haec interpretatio a Gottschedio (krit. Beiträge Fasc. XXI. p. 129. seqq.) Responsum is tulit in hoc libello: Damm's Beantwortung der ungegründeten Beurtheilung seiner übers. Ciceron. Briefe. Berlin 1739. 8.

— vermischte Briefe. Neu übers. nach der Zeitfolge geordnet u. erläutert von Aug. Chrst. Borheck. 5 Bände. Frkf. a. M., Herrmann 1781—89. 8.

Vol. primum emendatius repetitum est ibid. 1801.

— vermischte Briefe übers. von Ignaz Felner. 8 Bändchen. Freyburg (*Wagner*) 1782. 8.

— Briefe an Attikus. Übers. u. mit Anmerkungen erläutert von Elias Kasp. Reichard. 4 Thle. Halle, Waisenh. Bchh. 1783—85. 8.

— die kleineren Briefe übersetzt von Dan. Hartnaccius. Hamburg 1706. 8.

— auserlesene Staats- und freundschaftliche Briefe. Halle 1760. 8.

— auserlesene (19) Briefe. Übers. u. mit philos. und rhetor. Anmerkungen begleitet von J. L. G. Ernesti. Leipzig, Weidmann 1789. 8.

Übersetzung der kleinern Briefe des Cic. mit erklärenden Anmerkungen erläutert. 2 Bändchen. Leipzig, Schwickert 1792. 8.

— Cic. epistol. libri tres a Jo. Sturmio germanice redditi. Islebii, Urb. Gubisius 1582. et 1583. 8.

Primum edita videtur haec interpretatio a. 1569. Cfr. Veesenmeyers bibliogr. Analekten, Ulm 1826. 8. p. 95.

— — Nunc primum redditi per St. Riccium. Islebii, Gubis 1583. et Lipsiae, Apel 1614. 8.

— — libri quatuor priores. Germanice redditi in usum schol. iuventutis per St. Riccium. Lipsiae, Apel 1602. 8.

— epist. famil. lib. V—VIII. Germanice redditi in us. schol.

iuventutis per St. Riccium. Lips. 1569. Isleb. 1580. Erford. 1597. Lips. 1605. Stettin 1662. et saepius. 8.

Der teutsch Cicero (enth. ain Büchle vom Alter, ain Büchle das der tod nit zu fürchten (1. Tuscul.), ain Büchle von der Freundschafft (übers. von Schwartzenberg). Augspg., Heinr. Stayner. 7. Decbr. 1531. Fol. *cum fig. fol. 8. non num. Praefat. fol. 91. (Guelferbyti.)*

Est proprie Vol. secundum scriptorum Schwartzenbergii, cuius aliquot opuscula addita sunt.

— — Ibid. id. 20. Jan. 1534. Fol. *f. 4. non num. fol. 159. num. fol. 3. non num. (Guelferbyti.)*

— — Ibid. id. 18. Febr. 1536. (*in fine:* d. 4. tag Martii 1535.) Fol. *(Guelferbyti.)*

— — Ibid. id. 2. Januar 1540. Fol. *fol. 4. non num. fol. 159. fol. 2. non num. (Guelferbyti.)*

— — Ibid. id. 13. Decbr. 1540. Fol. *fol. 8. non num. Praef. fol. 91. (Guelferbyti.)*

— — Ibid. id. 3. Novbr. 1545. Fol. *f. 8. non num. f. 91. num. (Guelferbyti.)*

* — academische Untersuchungen mit einigen Fragmenten übers. mit Anmerkgg. u. Abhandlgg. von F. B. Boost. Manheim, Schwan 1816. 8.

Das vierte Buch der Akademika übers. von J. Chr. Zwanziger — in dess. Theorie der Stoiker und Akademiker von Perception u. Probabilismus nach Anleitung des Cicero. Leipzig, Beer 1789. 8.

— Lucullus oder über das menschl. Erkenntnissvermögen nebst e. Fragment übers. von C. F. Boost. Frkf. a. M., Eichenberg 1800. 8.

† Des hochberümpten Marci Tulli Ciceronis büchlein von dem Alter durch Johann Neuber uss dem latein inn Teutsch gebracht. Augspurg, Sigismund Grymm 1522. Fol. (RR.)

Correxit hanc interpretationem Ulricus Huttenus.

Cic. Cato major oder das Büchlein Cic. vom Allter beschriben auss dem Lateinischen — durch Chilianum Piscatorem. Augspurg, Mattheus Franke 1564. 4.

Miro modo in versiculos Germanicos Catonem Piscator convertit.

Von dem hohen Alter — beschrieben von Marco Tullio Cicerone und intituliret Cato Major vel de senectute — durch Hieronymum Baiern von Augspurg. Augspurg, Sebast. Miller 1626. 8. *(Gottingae.)*

— Cato Major s. dialogus de senectute latino-germanicus editus a Joh. Rhenio. Lips. 1628. 8.

— älterer Cato oder Gespräche von dem hohen Alter von Joh. Hr. Winkler. Leipzig 1735. 8.

Etiam in: Schriften der deutschen Gesellschaft zu Leipzig. T. 3. p. 417. seqq.

— — aus dem Latein., mit Anmerk. übers. Berlin u. Potsdam, Voss 1755. 8.

— — übers. von Joh. Fr. Wagner. Ulm 1770. (Leipzig, Breitkopf.) 8.

— — übers. u. mit Anmerkg. versehen von J. B. Schmitt. Neue Aufl. Würzburg, Stahel 1791. 8.

Primum ibidem 1786.

— vom Alter und der Freundschaft neu übers. u. mit Anmerkgg. erläutert (*von O. H. Hildebrand*). Leipzig, Schwickert 1791. 8.

— vom Alter übers. u. erläutert (*v. J. F. G. Motz*). Halle, Gebauer 1793. 8.

— — neu übers. u. mit Anmerk. begleitet von J. G. A. K. Leipzig 1798. (?) 8.

— — übers. mit Anmerkgg. von C. A. G. Schreiber. Halle, Hendel 1799. 8.

Repetita est haec interpretatio Vindobonae 1800. 8.

— — Laelius u. Paradoxien übers. u. erläutert von F. C. Wolf. Altona, Hammerich 1805. 8.

— vom Alter übers. mit Anm. von F. S. G. Sack. Berlin, Mitler 1808. et 1825. 8.

— Cato frey bearbeitet von J. G. v. Wehren. Göttingen 1819. 8.

— — übers. v. E. F. C. Oertel. Ansbach, Gassert 1820. 8.

— Dialog über das höhere Alter u. von den bessten Gesetzen übers. v. J. M. Heinze. Wien, Haas 1828. 8.

Est repetitio prioris alicuius Editionis. Cfr. in versionibus librorum de Legibus a. 1783.

— Cato der ältere übers. von Wilh. Matthäus Pahl. Stuttg., Metzler 1828. 16.

— Cato der ältere u. Laelius übers. u. mit Anmerkungen von E. W. Eckermann. Prenzlau, Ragoczy 1829. 16.

— Cato der ältere oder Abhandlung vom Greisenalter. Übers. u. mit e. Einleitung u. erklärenden Anmerkgg. begleitet von J. Hoffa. Marburg u. Kassel, Krieger 1830. 8.

— — vom Greisenalter u. von der Freundschaft verdeutscht u. erläutert von K. Roth. Landshut, Thomann 1833. 8.

— zwey Bücher von der Vorhersehung in einer teutschen Übers. Leipzig, Schwickert 1784. 8.

— Bücher von der Divination übers. von Joh. Jacob Hottinger. Zürich, Orell 1789. 8.

— von der Weissagung u. vom Schicksal übers. u. mit Anmerkgg. von J. F. v. Meyer. Frkf. a. M., Hermann 1807. 8.

— zwei Bücher von der Weissagung u. vom Schicksal ein Buch übers. von Georg Heinrich Moser. 2 Bände. Stuttgart, Metzler 1828. 16.

— Bücher über die Divination u. das Schicksal übers. mit Anmerkgg. v. E. W. Eckermann. 2 Bändchen. Prenzlau, Ragoczy 1828. 16.

— Gespräch von der Freundschaft übers. von Joh. Georg Küster. Bützow und Wismar, Bödner 1774. 8.

— — übers. von v. W. (*A. H. v. Walterstern*) mit Anmerkgg. Altona 1780. 8.

— — übers. mit Anm. von J. B. Schmitt. Würzburg, Stahel 1792. 8.

— — übers. u. erläutert (*von Motz*). Halle, Gebauer 1793. 8.

— — übers. u. mit Anmerkgg., Einleitungen u. Inhaltsanzeigen versehen von J. A. Ehring. Dortmund, Blothe (Schulz und Wundermann) 1797. 8.

— — frey übers. und mit einigen Anmerkungen begleitet von Romanus Adolph Hedwig. Leipzig (Barth) 1798. 8.

— — übers. mit Einleitungen und erklärenden Anmerkgg. von C. A. G. Schreiber. Halle, Hendel 1799. 8.

— — übers. von Fr. Sam. Gottfr. Sack. Berlin, Duncker 1811. 8.

— — übers. von Oertel. Ansbach, Gassert 1821. 8.

Versuch einer neuen Uebers. des Cicero von der Freundschaft mit historisch-philolog. Erläuterungen v. P. C. G. Andreä. 2te Aufl. Jena, Schreiber 1826. 8.

Continet caput VII.

Des M. T. Cic. Abhandlung von der Freundschaft u. vom Alter, Paradoxien der Stoiker u. Traum des Scipio übers. von Fr. Karl v. Strombeck. Braunschweig, Vieweg 1827. 8.

Cfr. Diar. Crit. Hal. 1827. N. 292. p. 673—678.

— — übersetzt, eingeleitet u. erklärt von C. A. G. Schreiber. 2te durchaus umgearb. Aufl. von G. F. W. Grosse. Halle, Hendel 1827. 8.

— drei Bücher von den besten Gesetzen, übers. und mit einigen Anmerkungen, auch einer Abhandlung von den Fetialen des alten Roms herausgegeben von J. Mich. Heinze. Dessau und Leipzig, Buchhandlung der Gelehrten 1783. — Index novus: Götting., Vandenhöck 1788. 8.

— über die Principien und den Geist der Gesetze im nächsten Bezug auf die alten Gesetze der Römer. Aus dem Latein. nach einem berichtigten Texte übers. nebst einer kritischen Einleitung u. histor. philosoph. Anmerkgg. von F. Hülsemann. Leipzig, Schwickert 1802. 8.

— drei Bücher über die Gesetze übers. von K. Aug. Fr. Seeger. 2 Bde. Stuttgart, Metzler 1828. 16.

Anfang einer Übersetzung der Gespräche des Cicero von den besten Gesetzen von Joh. Mich. Heinze. Weimar 1782. 4. Progr.

— drei Bücher von dem Wesen und den Eigenschaften der Götter übers. (von Winkler) — *in dessen* vernünftige Gedanken über d. wichtigsten Sachen *cet.* in der natürl. Gottesgelahrtheit. Leipzig, Breitkopf 1739. 8.

— Gespräch über das Wesen der Götter. Aus dem Latein. übers. (von Chr. Vict. Kindervater). Zürich, Orell 1787. 8.

Eadem interpretatio repetita est Vindobonae, Haas 1801. 8.

— von der Natur der Götter übers. mit Anmerkgg. von J. F. von Meyer. Frkf. a. M., Herrmann 1806. 8.

— Bücher über die Natur der Götter übers. mit Anmerkgg. von E. W. Eckermann. Prenzlau, Ragoczy 1827. 16.

— drei Bücher über das Wesen der Gottheit übers. von Georg Heinr. Moser. 2 Bändchen. Stuttgart, Metzler 1829. 16.

— von dem Wesen der Götter. Übers. u. mit Anmerkg. von Chr. Fr. Michaelis. München, Fleischmann 1829. 12.

— von der Natur der Götter. Aus dem Latein. übers. u. mit Anmerkgg. von Joh. Frd. von Meyer. 2te neu bearb. Aufl. Frankf., Varrentrapp 1832. 8.

Cic. fines bonor. et malor. M. T. C. von der alten Philosophen Seligkeit. Paradoxa sechs, sammt ihrer Probierung u. Schlussreden von d. Seligkeit (von J. v. Schwarzenberg.) Strassb., Cammerlander o. J. (1536?) 4.

Non tam interpretatio est quam variarum antiquorum philosophorum opinionum συλλογή. Cfr. Ebert Lexicon T. I. N. 4682.

— an Brutus über das höchste Gut u. über das höchste Übel nebsten dessen Paradoxen aus dem Latein. übers. und mit einigen Anmerkungen begleitet von M. G. G. Tilling. Breslau, Korn 1789. 8.

Eadem interpretatio nimis libera repetita est Vindobonae, Haas 1802.

— über das höchste Gut u. Übel in 5. Büchern übers. von C. V. Hauff. Tübingen, Osiander 1822. 8.

— eine philos. Abhandlung in 5 Büchern. Übers. und mit den nothwendig. Anmerkgg. erläutert von E. W. Eckermann. 2 Bändchen. Prenzlau, Ragoczy 1828. 16.

— Paradoxa. Das seind wunderbarliche vnd in dem gemeinen wone oder verstand vnglaubliche sprüch — jetzo in teutsche sprach transsferirt *cet.* Augspurg, Alex. Weissenhorn 1538. Fol. *fol. 2. non num. fol. 12.*

— — übers. von Joh. Rhenius 1630. 8.

— teutsche Übers. der Paradoxa des Cic. von J. D. Overbeck. Lübeck 1760. — 2te Probe. Ebendaselbst 1761. Fol.

— übers. von M. — *in* Jördens Sammlung der besten zerstreuten Übers. aus Griechen und Römern. Berlin, 1783. 8. Bd. 1. S. 50—83.

— paradoxe Sätze u. Scipio's Traum aus dem Latein. übers. u. mit Anmerkgg. versehen von J. B. Schmitt. Würzburg, Rienner 1787. 8.

— Paradoxa u. Traum des Scipio aus dem Latein. übers. u. mit Anmerkgg. erläutert (von C. H. Jördens.) Berlin 1791. (Hahn.) 8.

— übers. u. mit erklärenden Anmerkgg. begleitet. Leipzig, Schwickert 1793. 8.

— Paradoxen übers. mit erläuternden Inhaltsanzeigen u. erklärenden Anmerkgg. von Chrph. A. Gottl. Schreiber. Halle, Hendel 1799. 8.

Eadem interpretatio repetita est Vindobonae, Haas 1800. 8.

— Paradoxen oder auffallende Behauptungen nebst dem Traum des Scipio übers. u. mit Anmerkungen begleitet von Jac. Gaupp. Glogau, (Neue Günthersche Buchhandlg.) 1811. 8.

Tulius von allen ampten vnd stände der welt als er geschribē hat zu seim sun marco gen Athenis. Augspurg, Hans Schobser 1488. am montag nach sant Pauls bekehrung. Fol. *Goth. Fol. 64. cum sign.* a—i. *Fol. duo prima non signata, ultimum vacat.*

Qui hanc interpretationem rarissimam confecerit, nondum compertum est. *(Gottingae.)*

Officia M. T. C. Ein Buch so M. T. Cicero der Römer zu seynem Sune Marco Von den tugentsamen ämptern und zugehörungen — in Latein geschriben Welchs auff begern Herren Johansen von Schwartzenbergs verteutscht vnd volgends Durch jne in zyerlicher Hochteutsch gebracht *cet.* **Augspurg, Heinr. Stayner 1531. 16. Febr. Fol.** *cum figuris pulcherrimis. Fol. 8. Praef. fol. num. 91.*

Prima et rarissima editio huius interpretationis confectae a Neubero, sacerdote domestico Schwartzenbergii, a quo emendata est. Figurae ad Alberti Düreri exemplaria ligno incisae sunt ab H. Burgmair aliisque artificibus. Cfr. Heinecken neue Nachrichten. Leipzig 1786. T. I. p. 164.

— — Ibid., id. 1531. 29. Apr. Fol. *cum fig. f. 8. et f. 91.*

— — Ibid., id. 1531. 7. Decbr. Fol. *cum fig. f. 8. et f. 91. f. 1. album. (Gottingae.)*

Tres hae Edd. re vera inter se differunt.

— — Ibid., id. 3. Aug. 1532. Fol. *cum fig. f. 8. et f. 91. (Gottingae.)*

— — Ibid., id. 1. Octbr. 1533. Fol. *cum fig.*

— — Ibid., id. 13. Novbr. 1535. *cum fig. f. 9 et f. 91. (Gottingae.)*

— — Ibid., id. 22. (non 27.) Novbr. 1537. Fol. *cum fig. f. 8. et f. 91. (Gottingae.)*

— — Ibid., id. 13. Decbr. 1540. Fol. *cum fig.*

— — Ibid., id. 3. Novbr. 1545. Fol. *cum fig.*

Posteriores hae Edd. passim immutatae atque emendatae, minus tamen elegantes sunt.

— — Frkf. a. M., Chrstn. Egenolff. 1550. im Jenner. Fol. *f. 4 et f. 91. (Gottingae.)*

Plures etiam mutationes experta est haec Editio sordida.

— officia Cic. teutsch. Des fürtreffl. — Ciceronis drei Bücher — von gebührlichen Werken, Ehrlichen ämtern und zugehörungen — auss dem Latein in Teutsch verwandelt. Ibid., Chr. Egenolffs Erben 1565. Fol. *f. 4 et pagg. 182. (Gottingae et Guelferbyti.)*

— — Ibid., *(sine typogr. nom.)* 1565. 8.

— — Vonn Gebür u. Billicheyt. Worms, Köpfel 1562. 8.

Repetitio Ed. praecedentis.

Drei Bücher von dem allgemeinen menschlichen Leben und Wandel übers. von Joh. Rhenio. Leipzig 1628. 1644. 1664. 8.

Ad Riccii modum confecta est haec interpretatio, ita ut tria quattuorve verba Latina excipiant Germanica.

Cic. de officiis, Cato major, Laelius, Paradoxa, Somnium Scipionis, in die reine teutsche Sprache übers. von Caspar Gottschling. Halle, Renger 1719 et 1724. 12.

— drei Bücher von der menschlichen Pflicht aus d. Latein. übers. mit umständl. Anmerkgg. wie auch des Cicero Leben erläutert durch Joh. Adolf Hoffmann. 2 Theile. Hamburg, Felginer 1727. 8.

Altera pars Ciceronis vitam continet.

— — Hamburg, Bohn 1742 et 1758. 8.

Retractata est Hoffmanni interpretatio a Gottschedio.

— drei Bücher von den Pflichten aus dem Latein. übers. u. mit Anmerkgg. erläutert von J. M. Heinze. Lemgo, Meyer 1770. 8.

— Abhandlung über die menschlichen Pflichten in drei Büchern aus dem Lateinischen des M. T. Cicero übers. von Christian Garve. 4 Bde. Breslau, Korn. 1783. 8.

Haec interpretatio, Friderici II., Borussiae regis, iussu a Garvio confecta magnopere olim placuit Germanis; nunc vero propter nimiam libertatem, qua paraphrastae potius quam interpretis partes egit, minoris aestimatur. Annotationes ethici generis sunt. Cfr. de hoc opere iudicium Io. Iac. Hottingeri in: *Bibliothek der neuesten, theol. philos. und schönen Literatur. Zürich* 1785. *Bd.* 2. *St.* 2. *S.* 131. et Diar. Crit. Ienens. 1789. N. 20—21.

— — Neue Ausg. 4 Thle. Ibid., id. 1784. 8.

— — Neue verbess. Ausg. 4 Thle. Ibid., id. 1787. 8.

— — Vierte vollständige Ausg. 4 Thle. Ibid., id, 1792. 8.

In hac Editione curam suam diligenter expolivit Garvius. In sequentibus Edd. annorum 1801 et 1819. haec fideliter expressa est.

— von den Pflichten aus der Urschrift übers. mit philolog. krit. Anmerkgg. v. Joh. Jac. Hottinger. 2 Bde. Zürich, Ziegler 1800. 8.

Fidelius haec interpretatio magistri olim mei semper pie colendi Ciceronis verba exprimit; additaeque sunt annotationes elegantes et critici et philosophi generis.

— Abhandlung über die menschlichen Pflichten in drei Büchern aus dem Latein. übers. von Christn. Garve. Fünfte vollständige Ausgabe. 4 Bände. Breslau, Korn 1801. (N. T. 1806.) 8.

— — 4 Theile. Wien 1802. 8.

Repetitio Ed. praecedentis.

— — Sechste vollständige Ausg. Breslau, Korn 1819. XXVIII. und 250. S. 8. — Philosoph. Anmerkgg. u. Abhandlungen zu Cicero's Büchern von den Pflichten von Christn. Garve. 3 Bände. Ibid., id. 1819. 8.

Addita est disputatio de iungenda disciplina morali cum civili.

— von den Pflichten aus der Urschrift übers. mit philologisch kritischen Anmerkungen von Joh. Jak. Hottinger. Zweite Ausg. durchgesehen von H. Bremi. Nebst einer Denkrede auf den Übersetzer. Zürich, Ziegler u. Söhne 1820. 8.

H. Bremius, meus itidem optimus praeceptor, locos nonnullos correxit atque Hottingeri elogium adiunxit.

— — übers. u. erläutert von K. L. Ch. Hauff. München, Fleischmann 1822. 8.

— Abhandlung von der Grossmuth u. Erhabenheit der Seelen aus dem ersten Buche von den Pflichten Cap. 18 — 26. übers. von J. D. Overbeck. Lübeck 1763. Progr. Fol.

— die 6 ersten Capitel des ersten Buches übers. von J. M. Schröder. Coburg, Ahl 1780. 8.

— Gedanken von der Kunst, der Menschen Gemüther zu gewinnen aus dem 2ten Buche von den Pflichten Cap. 5—13. übers. von J. D. Overbeck. Lübek 1764. Progr. Fol.

— Republik des C. nach einem ungedruckten Texte, welcher neuerl. entdeckt und erläutert wurde von Hrn. Mai. Mit einer histor. Abhandlung des Hrn. Villemain übertragen von J. M. Pierer. 2 Bde. Fulda, Müller 1824—25. 8.

Interpretatio haec facta est ex Villemainii Francogallica. Cfr. Beierum in Jahnii Annal. 1827. Fasc. 3. p. 1.

— der Staat übers. u. mit Anmerkgg. versehen von Frd. von Kobbe. Göttingen, Vandenhöck 1824. 8.

— sechs Bücher vom Staat übers. von G. H. Moser. 2 Bändchen. Stuttgart, Metzler 1828. 12.

Aus Cicero's vor Kurzem wiederaufgefundenem Werke über den Staat. Bruchstück der Einleitung, verdeutscht mit eingefügten Ergänzungen v. K. Beier — *in* Seebode's Archiv 1824. S. 505—512.

— Buch von der Welt aus dem Timaeus des Plato übers. von Joh. Hr. Winkler — *in den* Schriften der deutschen Gesellschaft. Leipzig 1734. Thl. 2. S. 431. flg. 8.

Ein neues Traumbüchlein *cet.* Eyn Summarium des traumes Scipionis *cet.* Strassburg, Jacob Cammerlander. *s. a.* 4.

— Traum des Scipio in deutsche Verse nebst beigefügtem latein. Text u. philolog. Anmerkgg. von Dan. Wilh. Triller — *in den* poet. Betrachtung. herausg. von J. L. Hecker. Hamburg 1725. S. 369—452. 2te Aufl. Das. 1739. S. 385. 8.

— — übers. von Joh. Heinr. Liebers *in den* Schriftt. der deutschen Gesellschaft zu Leipzig. Lpz. 1731. Bd. 1. S. 495. 2te Aufl. Ibid. 1742. S. 530. 8.

— — übersetzt mit Anmerkgg. von Georg Wilh. Maier. Nürnberg, Schneider u. Weigel 1790. 8.

— — tusculan. Untersuchungen in fünf Büchern. Mit kurzen Anmerkgg. herausgegeben von J. J. v. H. (Hüber.) Heilbronn, Class 1794. 8.

— — übersetzt und mit erklärenden Anmerkgg. begleitet von Joh. Dav. Büchling. Halle, Hendel 1799. 8.

— — deutsch und latein. von Xaver Weinzierl. München, Lentner 1806. 8.

— — lat. u. deutsch von F. X. Schönberger. Wien, Geistinger 1815. 8.

— — übers. von H. D. A. Sonne. Altona, Hammerich 1824. 8.

— tusculan. Unterredungen übersetzt von Fr. Heinr. Kern. 3 Bändchen. Stuttg., Metzler 1826. seqq. 16.

— tusculan. Disputationen oder die Bedingungen menschlicher Glückseligkeit übers. von E. W. Eckermann. 2 Bdchn. Prenzlau, Ragoczy 1830. 16.

— erstes Buch tusculanischer Unterredungen von Verachtung des Todes übers. von Heinr. Frd. Diezen. Magdeburg 1780. 8.

— — übers. von Drück — *in* Conz Museum für d. griech. und

röm. Literatur. Zürich 1794. Thl. 1. S. 28—69. u. Thl. 2. S. 31—82. 8.

— Abhandlung von der Gleichgültigkeit gegen den Tod und von der Pflicht, den Schmerz zu ertragen. (Tusc. 1. u. 2. Buch.) Leipzig, Linke 1801. 8.

— von der Verachtung des Todes, erstes tuscul. Gespräch übers. von Aug. Ludw. Gottl. Krehl: Hannover u. Leipzig, Hahn 1819. 8.

— 5te tuscul. Abhandlg., dass ein tugendhafter Mann zum glückseeligen Leben in sich selbst alles finde. München, Strobl 1781. 8.

— — übers. mit Anmerkgg. eines krit. Philosophen — in Kossmann's Magazin für krit. u. populäre Philosophie. Breslau 1792. Bd. 1. Thl. 2. 8.

— — über die Zulänglichkeit der Tugend zur Glückseeligkeit — verteutscht u. mit Anmerkungen und Vorerinnerungen begleitet von Chrst. Frd. Böhme. Altenburg 1797. 8.

M. T. C. de oratore trsl. into english by G. P. (Parry.) London 1723. 8.

— — trsl. into english. With notes historical and explanatory and an introductory preface by Will. Guthrie. London, T. Waller 1742. 8.

— — The second edition, carefully revised and corrected. London, T. Waller 1755. 8.

Cicero on the compleat orator in three books or dialogues inscribed to his brother Quintus. Translated into english with notes and illustrations by George Barnes. London, Rivington 1762. 8.

— de oratore trsl. into english with notes by W. Guthrie. London 1808. 8.

— — or his three dialogues upon the characters and qualifications of an orator trsl. into engl. by Will. Guthrie. Oxford, Slatter 1829. 12.

— Brutus or the history of the famous orators: also his orator or accomplished speaker. Now first translated into english by E. Jones. London, White 1776. 8.

— on oratory and orators with notes historical and explanatory trsl. by Will. Guthrie and E. Jones. 2. Vols. London, Lakington 181 . . . 8.

— the character of an orator by Will. Guthrie. London, Payne 18 . . . 12.

— the orations of M. T. Cicero trsl. into english with notes historical and critical and arguments to each by Will. Guthrie. 3 Vols. London, T. Waller 1741—43. 8.

— — The second edition, in which the text has been carefully revised and corrected. With additional notes. 3 Vols. London, T. Waller 1745. 8.

— — The third edition. 3 Vols. London (1758?) 8.

— — The fourth edition. 3 Vols. London 1778. 8.

— — trsl. by Will. Guthrie, with notes historical and critical. 2 Vols. London, Lakington 1806. 8.

— — 3 Vols. Ibid., id. 1820. 8.

— select orations trsl. into english with the original latin from the best editions in the opposite page and notes historical, critical and explanatory (by Duncan.) London, Keith 1755. 8.

— — Ibid. 1771. 8.

— select orations of M. T. Cicero trsl. by Duncan and interspersed with a variety of notes explanatory of the persons, manners and customs of the Romans adapted to the english reader by Charles Whitworth. 2 Vols. London, Keith 1777. 8.

The principal orations of Cicero trsl. with notes classical and original by John Rutherford. London, Cadell 1781. 4. *Cum Ciceronis effigie incisa a Bartolozzio.*

— select orations trsl. by Will. Duncan. With the original Latin and notes, historical, critical and explanatory. London, Longman 1816. 8.

The chosen eloquent oration of M. T. Cicero for the poet Archias. London, Th. Drant 1571 ....

Cfr. Warton's history of english poetry. Vol. 3, Sect. 40. p. 431; qui tamen ipse non vidit.

Cicero against Catiline in four invectiue orations — by Chrp. Wase. London, Samuel Lowndes 1671. 8.

— — transl. by T. Gordon — in eius interpretatione Opp. Salustii. London, Woodward 1744. 4. p. 68—146.

— a new translation of Cicero's four orations against Catiline by Will. Rose — in eius interpretatione Opp. Salustii. London 1751 et 1757. 8.

— — transl. by Georg. Frd. Sydney — in eius interpretatione Opp. Salustii. London 1795. 8.

— — A treatise of the figures of grammer and rhetorike *cet.* Whereunto is ioygned the oration which Cicero made to Cesar, geuing thankes vnto him for pardonyng and restoring again of that noble mā Marcus Marcellus: sette foorth by Richarde Sherrye. London, in aedibus Rich. Totteli 1555. 3. Mai. 8. *fol. 75.* RR.

The oration of Cic. for M. Marcellus done into english with an appendix relating to the Prince of Orange. London, W. Kettilby 1689. 4.

— — done into english. (With the latin text.) London, Dodsley 1745. 8.

The orations of M. T. C. against C. Corn. Verres trsl. from the original by James White, with annotations. London, Cadell 1787. 4.

— the two last pleadings against Verres trsl. and illustrated with notes by Ch. Kelsall. London, White 1812. 8. *cum figuris.*

The familiar epistles englished and conferred with the french, italian and other translations (by J. Webbe). London, printed by Edward Griffin *s. a. Fol. 12. non num. Praef. pagg. 919.* R. (*Guelferbyti.*)

The lettres of M. T. Cicero to several of his friends: with remarks by Will. Melmoth. London, R. Dodsley **1753.** 8.

Interpretatio nimis libera, quae res potius quam verba spectat. Epistolae ex temporum ordine sese excipiunt.

— — 3 Vols. Ibid. 1778. 8.

— — 3 Vols. Ibid. 1789. 8.

— — 3 Vols. London, Lakington 1805. 8.

— — 5 Vols. London, W. Suttaby 1808. 12.

— — 3 Vols. London, Lakington 1814. 8.

Certaine selected epistles out of M. T. Cicero — trsl. out of Latine into english by Abr. Flemming — in his Panoplie of Epistles. London, Ralph Newberie 1576. 4. *p. 1—153.* R.

— epistles to Atticus with notes historical, explanatory and critical trsl. into english by Will. Guthrie. 2 Vols. London, T. Waller 1752. 8.

— — trsl. by W. Guthrie, with notes. Newly revised by J. Jones. 3 Vols. London, Lakington 1806. 8.

— — trsl. into english with notes by Will. Heberden. 2 Vols. London, Payne 1826. 8.

— — An epistle or letter of exhortation written in Latyne by M. T. Cicero to his brother Quintus — trsl. into englyshe by G. G. London, Rowland Hall 1561. 16. R.

† The epistles of M. T. Cicero to M. Brutus and of Brutus to Cicero; with the Latin Text on the opposite page and english notes to each epistle. Together with a prefatory dissertation in which the authority of the said epistles is vindicated and all the objections of Mr. Tunstall particularly considered and confuted by Conyers Middleton. London, R. Manby 1743. 8. mai.

— five books de Finibus or concerning the last object of desire and aversion trsl. into engl. by Samuel Parker. With a recommendatory preface by Jeremy Collier and an apology of Cic. philosophical works by Henry Dodwell. London 1702. 8.

The Morals of Cicero. Containing 1. his conferences de Finibus or concerning the ends of Things good and evil. 2. his Academics or conferences concerning the criterion of truth and the fallibility of human judgment. Trsl. into english by William Guthrie. London, T. Waller 1744. 8.

— (*Index, ut in Ed. 1702.*) trsl. by S. Parker. Oxford 1812. 8.

— (*Idem Index:*) London, Lakington 1812. 8.

— three books touching the nature of the Gods done into english. London 1683. 12.

— of the nature of the Gods in three books. With critical philosophical and explanatory notes. To which is added an Inquiry into the Astronomy and Anatomy of the Ancients with a chronological table and remarks on the Theology of the greek philosophers (by Thomas Franklin). London, Franklin 1741 et 1758. 8.

— — A new edition. London 1775. 8.

— — London 1829. 8.

The thre bookes of Tullys offyces bothe in latyne tonge and in englyffhe lately traslated by Roberte Whytinton. London, Wynken de Worde 1534. the 30. day of September. 8. *Goth.* RR.

The thre bokes of Tullius offyce both in Latin tongue and English late translated and dylligently corrected by R. Whytington. Lond., printed by John Byddell 1540. 12.

— thre bookes of duties to Marcus his Sonne turned out of Latine into English by Nicholas Grimalde. Whereunto the Latin is adioined. London, by Rich. Tottel 1553., 55., 56., 58., 68., 74. 8.

— — London, Th. East 1590 et 1596. 16.

— — trsl. by R. Whyttington. London, R. Tottel 1582. 12.

— — Ibid., Thom. Orwin 1591. 12.

— offices in three books trsl. into engl. by Roger L'estrange. London 1680., 81., 84., 88. London, Tonson 1699., 1720. 8.

— — trsl. with notes by Th. Cockman. London 1706., 14., 15., 20., 22., 23., 30., 32., 39., 53., 56. 12.

— — Dublin 1732. 12.

— — Cambridge 1776. 12.

— his offices or his treatise concerning the moral duties of mankind. His Cato Major concerning the means of making old age happy. His Laelius concerning friendship. His moral paradoxes. The vision of Scipio, concerning a future state. His letter concerning the duties of a Magistrate. With notes historical and explanatory. Translated into engl. by Will. Guthrie. London, T. Waller 1755. 8.

The treatise of Cicero de officiis or his essay on Moral Duty. Translated and accompanied with Notes and Observations by Will. M'Cartney. Edinburgh, Robinsons 1798. 8.

Parvi ab Anglis aestimatur haec interpretatio.

— — trsl. by Th. Cockman. London, Wittaker 18.. 12.

— — trsl. by W. Guthrie. With notes. London, Lakington 1820. 8.

— the first book of Tully's offices trsl. into english by Mr. Brinsley. London 1616. 8.

Tullius of old age or de senectute trsl. out of Latyn into Frenshe by Laurence de primo facto (and into English by William de Wyrcestre alias Botaner). De Amicitia trsl. by John Lord Tiptoft Erle of Worcestre and the two declarations made by Publius Cornelius Scipio and Gayus Flamyneus for the love of Lucresse, the daugther of Fulgius and Claudia, showing wherein Honoure sholde rest (written by Banatusius Magnomentanus) trsl. also by the Erle of Worcestre. London, Will. Caxton 1481. 12. Aug. Fol. *Goth. Fol. 120.*

Ita index exhibetur in Catal. Bibl. Reg. Brit. Pulchra editio, frequentior utique quam ceteri libri a Caxtone typis mandati.

Tullius de senectute Bothe in latyn and Englysshe tonge tranſlated by Robert Whitington. London, John Byddell *s. a.* 8.

In una columna contextus exhibetur litteris inclinatis, in altera interpretatio litteris Gothicis.

The worthy booke of old age, otherwise entituled the elder

Cato, containing a learned defence and praise of age and aged men. written by M. T. Cicero and now Englished (by Th. Newton). London, Th. Marshe 1569. 8.

Cato major of old age a poem in four parts by John Denham. London 1648. 12.

Poëma vocat interpres, quia Ciceronis solutam orationem versiculis inclusit.

— of old age trsl. by Austin. London 1671. et 84. 8.

— discourse on old age trsl. by Wilson. London 1710. 8.

— essays on old age and friendship, Paradoxes and Scipio's dream trsl. into english by Samuel Parker. London 1704. 12. — Oxford 1720., 27., 31. 8.

— Cato Major or his discourse on old age. With explanatory Notes. (by Logan.) Philadelphia, printed and sold by B. Franklin 1744. 4.

— — London 1750. 8.

— — Glasgow, Urie 1751. 12.

— compendious treatise on old age entitled Cato major trsl. with notes by W. Massey. London 1753. 8.

— Cato or an essay on old age. With remarks (by Will. Melmoth.) London, Dodsley 1773. 8.

Eximias laudes tulit apud Anglos haec interpretatio.

— — The second edition revised and corrected by W. Melmoth. London, Dodsley 1777. et 1785. 8.

— Cato major or discourse on old age. With explanatory Notes (by Logan). London, Fielding and Walker 1778. 8.

— Essays on old age and friendship trsl. by W. Melmoth. London, Lakington 1807. 8.

— Cato with double translation. London 1827. 8.

— the booke of freendeship trsl. (by John Harryngton.) London, Th. Berthelette 1550. 16.

— — London, Th. Powell 1562. 16. *Fol. 65.*

Fovre seuerall Treatises of M. T. Cicero: conteyninge his — discourses of frendshippe: old age: Paradoxes and Scipio his dreame. All tourned out of Latyne into English by Th. Newton. London, Th. Marshe 1577. 8.

A paraphrase on C.'s Laelius — by Edward Howard — in his poems and essays. London, Cox 1673. 8.

Cicero's Laelius a discourse of friendship trsl. into english with a dialogue preferring Friendship above Love written by the translator. London, W. Crook 1691. 8.

— Laelius or a discourse on friendship. Glasgow 1759. 12.

— Laelius or an essay on friendship. With remarks by W. Melmoth. London, Dodsley 1777. 8.

— — London 1785. 8.

Haec quoque interpretatio vehementer placuit Anglis.

A translation of Cicero's dialogue on friendship by Will. Ellis. London, Robinson 1782. 8.

Fidelior haec est, sed minoris aestimatur.

The paradox of M. T. C. lately trsl. out of the Latin tongue into Englishe by Rob. Whittinton. Printed in Southwarke by Joh. Redman for Rob. Redman *s. a.* 16. (*ante a. 1540.*)

The paradoxes and Scipio's dream trsl. by Th. Newton. London, Th. Marshe 1569. 8.

Those fyue questions which M. T. C. disputed in his Manor of Tusculanum. Written afterwards by him, in as many bookes to his frende and familiar Brutus in the Latine tongue. And nowe out of the same translated and englished by John Dolman. London, Th. Marshe 1561. 8.

Cicero's Tusculan Questions or five days debate at his house in Tusculum done into English. London 1683. 8.

— five books of Tusculan disputations — done into english by a gentleman of Christ-Church College. Oxford 1714. 8.

— the Tusculan disputations in five books. A new translation by a Gentleman. London, Whiston and White 1758. 8.

— the Tusculan disputations trsl. into english. A new edition, revised and corrected by W. H. Main. Oxford, Pickering 1832. 8.

Paraclesis or consolations deduced from natural and revealed religion in two dissertations. The first supposed to have been composed by Cicero; non rendered into english: The last originally written by Thomas Blacklock. Edinburgh, Dickson 1767. 8.

Consolationem, quam Ciceroni supposuit Sigonius, ab ipso compositam esse demonstrare frustra conatus est interpres.

Oeuvres de Cicéron, de la traduction de Pierre du Ryer. 12 Tom. Paris 1670. (*Etiam Lyon 1689?*) 8.

Hanc interpretationem nemo iam dignam habet, quae quaeratur.

— — oeuvres. Traduction nouvelle. 8 Tom. Paris, Moutard 1783—89. 8.

Continet opera tantum rhetorica; quattuor Voll. priora interpretatus est Demeunier, tria sequentia Clément, ultimum fratres Guerrault. Simul facta est Editio forma quadruplicata maiore, voluminibus ...ribus.

— oeuvres complètes avec la traduction en regard et accompagnées de notes critiques et littéraires, précédées de la vie de cet orateur (trad. de l'anglais de Middleton) et terminées par le clavis Ciceroniana d'Ernesti. 27 Tom. Paris, Fournier éditeur-libraire 1816—19. 8.

Collectae sunt in hac Ed. optimae quaeque interpretationes antea publici iuris factae.

Oeuvres complètes de Cicéron, trad. p? Mongault, Prévost, d'Olivet, Reni-Binet, Ath. Auger, Gueroult, Burnouf, de Wailly, Naudet, et publiées par J. V. Leclerc. ?0 Tom. Paris, Lefèvre 1821—1825. 8.

Oeuvres complètes de Cicéron, pu?ées en français avec le texte en regard par J. V. Leclerc. Seconde Édition. 36 Tom. Paris, Werdet et Lequien fils, 1827. 1? mai.

Primum volumen continet indicem interpretationum Cic. Francogallicarum confectum a Breghot-du-Lut et Péricaud; quo tamen nec Schweigerus neque ego uti potuimus. De tota hac Ed. cfr. Brunet nouv. recherches T. I. p. 326.

— oeuvres. Traduction nouvelle sous la direction de Champollion aîné et de Golbéry, par Andrieux, Gueroult, Delcasso, Pierrot, Matter, Stievenart, Verny *cet.* Paris, Panckoucke 1829. 8.

Adhuc edita sunt haec volumina: Dialogues de l'orateur. Traduction nouvelle par Andrieux. 1830 et 1831. — Oraisons. Trad. nouv. par Gueroult, de Guerle et Ch. du Rozoir. Tom. 1—9. 1829—1832. — Lettres. Trad. nouv. par de Golbéry. T. 1. 1831. 2. 1832. — De la nature des dieux. Trad. nouv. par M. Matter. 1830. — Traité des devoirs. Trad. nouv. par Stievenart, suivi du dialogue sur la vieillesse. Trad. nouv. par J. Pierrot et A. Pommier. 1830. — Des biens et des maux. Trad. nouv. par Stievenart, suivi du livre premier des Questions Tusculanes. Trad. nouv. par Matter. 1832. — Académiques. Trad. nouv. par Delcasso. 1833. — Dialogue sur l'amitié par J. Pierrot. Paradoxes; demande sur le Consulat par Péricaud et L. Chevalier. Consolation par J. Mangeart. 1833. Mense Maio a. 1833. prodierant iam Vol. 22.

— de la composition oratoire trad. par S. Abel-Lonqueue. Paris, Testu 1813. 12.

La rhétorique de Cic. ou les trois livres du dialogue de l'orateur trad. en franç. (par Cassange). Paris, Barbin 1673. 12.

— — Avec le texte en regard. Lyon, Molin 1692. 12.

Traduction du traité de l'orateur de Cic. avec des remarques par l'abbé Collin. Avec le texte en regard. Paris, de Bure 1737., 1751., 1768. 12.

— — trad. par Collin. Avec le texte. Paris 1805. 12.

— — Dialogue de l'orateur trad. par Dallier. Paris 1809. 8.

Nouvelle traduction des dialogues de Cicéron sur l'orateur par M. P**** (Pannelier). Avec le texte. 2 Tom. Paris, Delalain 1818. 12.

— — trad. par un ancien professeur. 2 Tom. Paris, Delalain 1820. 12.

— — trad. par Collin. Nouv. Ed. Paris, Delalain 1821. 12.

Burnoufi interpretationem vide in Catilinariis.

Des orateurs illustres, dialogue de Cicéron intitulé Brutus trad. du latin en franç. (par Louis Giry). Paris 1652. 18.

— — Paris, Benard 1670. 12.

Entretiens de Cicéron sur les orateurs illustres. Avec des notes par Jos. Fr. Bourgoing de Villefore. Paris, Jacq. Estienne 1726. 12.

— — trad. par un ancien professeur. Paris, Delalain 1820. 12.

— l'orateur de Cic. lat. et franç. Traduction nouvelle (par Daru et Nougarède). Amsterd. 1787. 12.

Traduction des partitions oratoires de Cic. accompagnée de notes et de remarques suivies d'exemples sur toutes les parties de la rhétorique. Avec la harangue de Cic. de la divination contre Q. Cecilius. (par Charbuis). Paris, de Bure l'aîné 1756. 8.

Les oraisons de Cic. trad. en franç. sur la nouv. édit. d'Hollande 1724. Avec des remarques par Mr. de Villefore. 8 Tomes. Paris, frères Barbou 1732. 8.

Index Tom. 2, 4, 6 et 8. prae se fert annum 1722.

— les discours de Cic. trad. par Auger; in eius: Oeuvres posthumes. Paris 1792. 9 Vol. 8.

Les Oraisons de Cicero traduictes de langue latine en langue françoise par Estienne le Blanc. La première qu'il fait pour Marcus Marcellus, la deuxiesme pour Pompée, la troisiesme pour Quinte Ligaire et plusieurs aultres. Paris, Viuant Gauterot 1541. 8.

Trois oraisons de Cic. pour Marcellus, pour eslire Pompée, pour Ligarius trad. par Estienne le Blanc. Paris, Simon de Colinez 1544. 8.

Six oraisons de Cic. avec une sommaire exposition du suject de chacune d'icelles par Franç. Joulet. Paris, de l'imprimerie de Rob. Estienne 1609. 8.

Huit oraisons de Cic. trad. en franç. savoir pour Quintus, pour la loi Manilia, pour Ligarius et pour Marcellus (par Perrot d'Ablancourt) la quatrième Catilinaire (par Louis Giry) l'oraison pour le poëte Archias (par Olivier Patru) les harangues pour la paix et pour Dejotarus (par du Ryer). Paris 1638. 4. Quatrième edition. Paris 1644. 4.

Oraisons choisies de Cic. trad. en franç. (par Philippe et Dinouart). 3 Tom. Paris, Barbou 1723. et 1725. 12.

Oraisons choisies de Cic. lat. et franç. Traduction nouvelle. 2 Tom. Lyon, Jacq. Guerrier 1723—26. 12.

Catilinarias convertit d'Olivet, alias Philippe, locos Verrinarum selectos Maucroix, Philippicam secundam F. P. Gillet.

Discours choisis de Cicéron (trad. en franç. par Philippe et par l'abbé Dinouart). 3 Tom. Paris, Barbou 1763. 12.

Non est nisi novus Index praemissus Editioni a. 1725.

Oraisons choisies de Cic. traduction (de Villefore) revues par Noël Fr. de Wailly, avec le latin à côté et des notes. 3 Tom. Paris, Barbou 1772. 12.

— — revues par de Wailly. Avec le latin à côté sur l'édition de Lallemant et avec des notes. 3 Tom. Paris, Barbou 1786. 12.

— — 3 Tom. Paris 1801. 12.

— — revues par de Wailly. Avec le texte. 3 Tom. Lyon, Leroy 1812. 12.

— — par le même. 4 Tom. Paris, Delalain 1821. 12.

Discours choisis de Cicéron trad. par Auger. 3 Tom. Paris 1786. 12.

Discours choisis de Cic. Traduction nouvelle par C. B. Gueroult. Avec le texte en regard. 2 Tom. Paris, Renouard 1819. 8.

Discours choisis trad. et analysés par M. Henry. 4 Tom. Paris, Nyon 1820. 12.

— discours pour le poète Archias imité par Pison Moutet. Bordeaux 1824. 12.

— — trad. par Wailly. Avec le texte. Paris, Delalain 1827. 12.

— discours sur la loi agraire trad. par Auger. Avec des notes par Allais. Avec le texte. Paris, Delalain 1825. 12.

— les Catilinaires trad. par d'Olivet, avec des remarques par Bouhier — in Oliveti Interpret. Philippicarum Demosthenis. Paris 1736., 1744. et 71. 12.

— les Catilinaires de Cic. (trad. par Isaac Bellet) in eius Interpret. Salustii. Paris, Guerin 1752. 12.

— harangues contre Catilina trad. avec des notes. Nismes, Guiber 1825. 12.

Tres tantum priores continet.

— — et le dialogue sur les orateurs avec des notes par J. J. Burnouf. Paris, Brédif 1826. 8.

— Catilinaires expliquées en franç. suivant la méthode des collèges par deux traductions, l'une littérale et interlinéaire, l'autre conforme au génie de la langue franç. Traduction de l'abbé d'Olivet revue par Kornmann. (3 Partes.) Paris, Aug. Delalain 1829. 12.

Oraisons de Cicéron devant son exil et depuis son rappel trad. par Claude de Cuzzi. Paris, Simon de Colinez 1541. 8.

— discours pour A. Cluentius Avitus, lat. franç. en regard avec sommaires et notes en franç. par Daubrée. Paris, Delalain 1829. 12.

— discours pour Ligarius expliqué en franç. par deux traductions précédées du texte — par Fréd. Prieur. Paris, Delalain 1829. 12.

— oraison pour sa maison trad. par de Wailly. Paris, Delalain 1827. 12.

— oraison pour la loi de Manilius. Traduction nouvelle avec des remarques (par Geneste). Paris, le Mercier 1699. 8.

— oraison pour la loi Manilia trad. par de Wailly. Paris, Delalain 1827. 12.

— l'oraison pour le rappel de M. Marcellus translatée de Latin en françois par Anthoine Macault. *(Paris,)* Ant. Augerau 1534. 8. *Fol. 29.*

— — Paris, Sim. de Colinez 1541. 8.

— — oraison pour Marc. Marcellus en lat. et en franç. Lyon, Grenier 1701. 16.

— oraison pour Marcellus, extrait d'un recueil de divers discours, trad. de Cicéron par C. B.*** avocat de Bordeaux. Paris 1802. 8.

— discours pour Marcellus expliqué en franç. par deux traductions précédées du texte pur par Masselin. Paris, Delalain 1829. 12.

— discours pour Milon expliqué en franç. par deux traductions précédées du texte, par E. L. Frémont. Paris, Delalain 1829. 12.

— — Texte en regard avec deux traductions, l'une interlinéaire et l'autre correcte, par E. Boutmy. Paris, Ponce 1829. 8.

— discours pour Murena trad. par de Wailly. Paris, Delalain 1827. 12.

— les Philippiques trsl. par Macault. Poictier 1549. Fol.

— les Philippiques de Cicéron trad. par du Ryer. 2 Tom. Paris, Sommaville 1639—40. 4.

— oraison cóntre Pison, trad. par de Wailly. Paris, Delalain 1827. 12.

— discours pour Cn. Plancius, lat.-franç. en regard avec sommaires et notes en franç., par Kornmann. Paris, Delalain 1829. 12.

— discours pour C. Rabirius Posthumus, trad. par Auger et Allais. Avec le texte. Paris, Delalain 1825. 12.

— discours pour P. Sextius, lat.-franç., par Kornmann. Paris, Delalain 1829. 12.

— discours pour Sylla, trad. par Auger et Allais. Avec le texte. Paris, Delalain 1825. 12.

— les oraisons contre Verrès, trad. par les Fargues. Paris 1640. 4.

— harangues contre Verrès, trad. par Truffer. Avec le texte. 2 Tom. Paris 1808. et Paris, Delalain 1825. 12.

Primam Verrinam in sermonem Francogallicum convertit Iac. Davy du Perron; in eius: Oeuvres. Paris 1622. p. 722.

— discours contre Verrès sur les supplices. Traduction de Mr. de Wailly, revue et corrigée par René Pugin. Paris, Aug. Delalain 1829. 12.

— discours contre Verrès sur les statues, expliqué en franç. par deux traductions précédées du texte pur. Traduction de M. de Wailly revue par E. L. Frémont. Paris, Delalain 1829. 12.

— lettres de Cicéron lat. et franç. trad. par Prévost et Mongault. Avec des notes. Édit. revue par Goujon. 12 Tom. Paris an 9 = 1801. 8.

La première partie des epistres familiaires de M. T. Cicéro, Père de eloquence latine. En laquelle sont contenuez les huyt premiers livres traduictz de latin en franç. (par Guil. Michel) et nouvellement imprimez. Paris, Denys Janot 1537. 8. — La seconde partie des epistres familiaires de Cic. en laquelle sont côtenuez les huyt derniers liures nouvellement traduictz de latin en franç. auec les arguments et sommaires sur chascune epistre. Ibid., id. 1539. 8. (*Gottingae.*)

— — (*Idem Index.*) Paris, Pierre Vidoue 1542. 8.

— — (*Idem Index.*) Lyon 1543. 12.

† Les epistres famil. de Cic. Nouvellement trad. de latin en franç. par Estienne Dolet. 8. Lyon, chez Estienne Dolet 1542. 8. RR.

— (*Idem Index.*) Paris, Estienne Groulleau 1547. 16. R.

— (*Idem Index.*) Lyon, Jean de Tournes et Guil. Gazeau 1549. 16. R.

— (*Idem Index.*) Lyon, Gu. Rouille 1549. 12.

— — Paris, Menier 1559. 16.

Les epistres familiaires de Cicéron ensemble celles de plusieurs autres seigneurs romains à Cicéron, trad. par Etienne Dolet et Fr. de Belleforest. Paris, H. le Bé 1566. 12.

— les epistres familiaires lat.-franç. par E. Dolet et F. de Belleforest. Avec argumens sur chacune epistre etc. Par Estienne Anastase 1569. 12.

— — trad. partie par Est. Dolet et le reste par **F. de Belleforest.** Lugduni, apud Ant. Gryphium 1585. 16.

— (*Idem Index:*) Cette dernière édition a ésté reveue et repurgée de plusieurs notables fautes (*Genève.*) **Impr. par Jacob** Stoer 1592. 12.

Les epistres famil. de Cic. Traduct. nouv. par le **S. J. B.** (Jean Bachou.) Paris, Guil. Benard 1656. 12.

Seize livres des épistres familières de Cicéron, nouvellement trad. en franç. (par Jean Godouin.) Avec le texte. 2. Tom. Paris, Sommaville 1663. 12.

Les epistres familiaires. Nouv. trad. de latin en franç. par J. Godouin. 2. Tom. Paris, par la compagnie des libraires du Palais 1666. 8. mai.

Inest contextus Latinus.

Les epistres familières de Cicéron trad. en franç. par J. B. Paris, Guill. Benard 1666. 12.

Lettres familières trad. en franç. par C. C. (Charles Chaumer.) Avec le texte. 2 Tom. Paris 1668. 12.

— — nouv. traduites par J. G. (Jean Godouin.) Paris, veuve Cl. Thiboust 1679. 8.

Les lettres de Cicéron à ses amis, trad. en franç. avec le latin à côté, des avertissemens et des notes. 4 Tom. Paris, Coignard 1704. 12.

Teste Houbignant interpretatus est Abbas Maumenet, contra secundum Catal. de la bibl. du Roi, Golefer. Cfr. Barbier diction. des auteurs anonymes. T. 2. p. 270.

Les epistres familières de Cicéron (de la traduction prétendue de du Ryer, imprimée à Lyon en 1689. et de celle de Paris 1704, avec des notes critiques.) 2 Tom. Bruxelles, G. de Backer *s. a.* (*1709.*) 12.

Ita Barbier in: *Dictionnaire des ouvrages anonymes.*

Les lettres de Cic. à ses amis, trad. en franç. le latin à côté suivant l'édition de Graevius. Avec des avertissemens sur chaque livre, des sommaires et des notes sur chaque lettre. 4 Tom. à la Haye, chez Pierre Husson 1709. 8.

— — (*Idem Index:*) 4 Tom. Paris, Coignard 1714. 8.

Repetitio Ed. praecedentis.

Lettres de Cic. qu'on nomme vulgairement familiaires, trad. sur les édit. de Graevius et d'Olivet, avec des notes continuelles par l'abbé Prévost. (Avec le texte.) 5 Tom. Paris, Didot 1745—1747. 12.

Editio nitida ac rara, a Francogallis studiose quaesita.

— — Nouvelle édit., revue et augmentée de remarques historiques et de notes, par Goujon. 5 Tom. Paris 1801. 8.

Sunt proprie Vol. 1—5. Editionis omnium epistolarum a Goujonio curatae.

— — 5 Tom. Lyon. 1810. 12.

— epist. famil. liber secundus. Aliquot it. epistolae ex caeteris

libris — c. lat. et gall. interpretatione Maturino Corderio authore. Parisiis, ex off. Car. Stephani 1555. 8.

Quatre livres des épitres familières de Cicéron, trad. en franç. (par Jean Godouin.) Paris, Sommaville 1661. 12.

Prima huius interpretationis Editio.

Nouv. traduction d'un recueil des plus belles lettres que Cicéron écrit à ses amis, par le Bachelier (Th. Guyot.) Paris, Cl. Thiboust 1666. 12.

Billets que Cicéron a écrits tant à ses amis communs qu'à Attique son ami particulier (trad. par le Bachelier, i. e. Th. Guyot.) Paris, Claude Thiboust 1667. 12.

— — Limoges, Barbou 1747. 12.

Lettres de Cic. à Atticus. (trad. en franç. par l'abbé de Saint-Réal.) 2 Tom. Paris, Barbin 1691. 12.

Adiungenda:

Lettre de Mr. C * * * (Louis Jos. Carrel) à Mr. Amelot de la Houssaye sur une note de Mr. l'abbé de Saint-Réal touchant l'usure en sa nouvelle traduct. des lettres de Cicéron à Atticus. Paris, veuve Bouillerot 1691. 12.

— — 2 Tom. Paris, David 1701. 12.

— — 3 Tom. Paris, par la compagnie des libraires 1702. 12.

Les lettres de Cic. à Atticus. Avec des remarques (trad. par l'abbé de Saint-Réal et l'abbé Mongault.) 3 Tom. la Haye, Pierre Husson 1709. 12.

Lettres de Cic. à Atticus. Avec des remarques et le texte latin de l'édition de Graevius, par M. L. Mongault. 6 Tom. Paris, Florentin Delaulne 1714. 12.

Annotationes hodie quoque cum fructu consuli possunt nec pauca ex iis deprompsit Wielandus.

— — 6 Tom. Paris 1738. 8.

Haec Editio omnium nitidissima est.

— — 6 Tom. Amst. 1741. 8.

* — — 4 Tom. Nouv. édit. revue et corrigée. Liège, Plomteux 1773. 12.

— — 4 Tom. Leipsic, (Vogel) 1773. 12.

— — 4 Tom. Paris 1775. 12.

— — 4 Tom. Paris, Barbou 1787. 12.

Posteriores hae Editiones minus quaeruntur ab harum litterarum studiosis.

— — Nouv. édit., revue sur le texte de l'abbé d'Olivet et augmentée de notes courantes, de remarques historiques et de plusieurs tables par Goujon. 6 Tom. Paris 1802. 8.

— — trad. par Nic. Hubert de Montgault. 4 Tom. Paris, Delalain 1820. 12.

Lettres morales et politiques de Cicéron à son ami Attique sur le parti qu'il devoit prendre entre César et Pompée (trad. en franç. par Thom. Guyot.) Paris, Claude Thiboust 1665. 12.

Lettres de Brutus à Cicéron et de Cicéron à Brutus en franç. et

accompagnées d'argumens et de notes historiques par Antoine Soreau. Paris, Thomas Jolly 1663. 12.

Prima harum Epistolarum interpretatio Francogallica.

Nouvelle traduction du livre unique des lettres de Cicéron à M. J. Brutus avec des remarques hist. et crit. par M. de Laval. Avec le texte original, des remarques et index. 2 Tom. Paris 1730—31. 8.

Lettres à M. Brutus et de Brutus à Cicéron avec une préface critique (en réponse à Tunstall) des notes (trad. de l'anglais de Middleton) et diverses pièces choisies (trad. par l'abbé *Prévost.*) Paris, Didot 1744. 12.

Editio nitida et parum frequens.

Lettres de Cicéron à M. Brutus et de Brutus à Cicéron par Prévost, pour servir de supplément à l'histoire et au caractère de Cicéron. Paris, Barbou 1796. 12.

Possideo Editionem: Paris, frères Barbou, l'an II de la république françoise. 12.

Lettres à Brutus trad. par l'abbé Prévost, la vie de Brutus et tout ce qui y a rapport. Nouv. édition, revue, corrigée et augmentée de remarques, de notes courantes etc. par Goujon. Paris 1801. 8.

Est etiam sextum volumen Epistolarum a Goujonio editarum.

Lettres de Cicéron à Brutus et de Brutus à Cicéron avec le texte en regard et des notes par M. le Deist de Botidoux. Paris, Nicolle 1812. 12.

— — Nouvelle édition. Lyon, Mistrac 1813. 12.

Lettre de Brutus à Cicéron (trad. en franç. par l'abbé Andr. Morellet, avec le texte latin.) Paris, s. a. (Barbou 1783.) 32. RR.

XXXII. dumtaxat exempla extare dicuntur.

Lettres de Cicéron à Quintus. Latin et franç., trad. par le Deist de Botidoux. Paris, Nicolle 1813. 12.

Lettre politique de Cic. à son frère Quintus et le songe de Scipion du même autheur (trad. en franç.) avec divers avis touchant la conduite des enfans en forme de préface (par T. G. L. B. i. e. Thomas Guyot dit le Bachelier.) Paris, veuve de Claude Thiboust 1670. 12.

Lettre politique de Cic. à son frère Quintus, trad. en franç. (par le Comte.) Paris, veuve Thiboust 1697. 12.

Epistres choisies de Cicéron (trad. en franç. par Fr. Hénault). Paris, J. Henault 1664. 12.

— — ou les plus belles lettres de Cic. trad. en franç. par M. D. L. B. de l'académie franç. Wesel, Jacques de Wesel 1703. 12.

Teste Barbier Dict. T. I. p. 400. repetitio est prioris Editionis: Paris, Simon Benard 1675. 12. adiuncta dedicatione scripta ad Louvaisii, Ludovici XIV. consiliarii, filium.

Epitres choisies divisées en quatre livres. Nouv. traduction (par Pannelier). Avec le texte en regard. Paris, Delalain 1806. 18.

Oeuvres philosophiques de Cicéron. 10 Tom. Paris, Didot jeune 1796. 16.

Continet: T. I. Les Académiques, trad. par Durand. T. II. Des vrais biens et des vrais maux, trad. par Regnier Desmarais. T. III. Les Tusculanes, trad. par d'Olivet et Bouhier. T. IV. Entretiens sur la nature des dieux, trad. par d'Olivet. T. V. De la divination, trad. par Regnier Desmarais. T. VI. Traité des lois, trad. par Morabin. T. VII. Les offices, trad. par Barrett. T. VIII. et IX. Les livres de la vieillesse et de l'amitié avec les paradoxes et le songe de Scipion, trad. par Barrett. T. X. Traité de la consolation, trad. par Morabin.

Ciceronis scripta philosopha omnia editurus erat Durandus, ut significavit in hoc specimine: Projet d'une édition complète des ouvrages philosophiques de Cicéron (par *David Durand*). Londres, Vaillant 1740. 4. Etiam in: Bibliothèque britannique Vol. XV.

Les académiques de Cicéron avec le texte latin de l'édition de Cambridge et des remarques nouvelles outre les conjectures de Davis, de Bentley et le commentaire philosophique de Pt. Valentia. Par un des membres de la S. R. (David Durand). Londres, Paul Vaillant 1740. 8.

Editio admodum rara et a Francogallis studiose quaesita.

Les livres académiques de Cic., trad. et éclaircis par de Castillon. 2 Tom. Berlin, Decker 1779. 8. mai.

Les Académiques de Cicéron avec le texte de l'édition de Cambridge et des remarques nouvelles outre les conjectures de Davies et de Bentley, suivies du commentaire latin de P. Valence, par D. Durand, avec la traduction du commentaire de Valence par de Castillon. 2 Tom. Paris, Barbou, an 5. (1796.) 12.

Editio curata ab Io. A. Capperonierio.

Le livre d'amitié trad. Paris, Denys Janot 1539. 12. *Fol. 44.*

Laelium in sermonem Francogallicum convertit etiam Blasius de Vigenère in Interpretatione Lysidis, dialogi Platonici: Paris 1579. et 1600. 4.

— Laelius, trad. en franç. par le cardinal du Perron. Paris, chez Antoine Estienne 1618. 8.

— Laelius ou de l'amitié trad. par Maucroix — in eius: Nouvelles oeuvres. Paris, Cailleau 1726. 8.

Traduction du traité de l'amitié de Cicéron, par le sieur L*** (Langlade). Paris, Debure 1764. 12.

Traité de l'amitié, trad. de Cicéron par M. le bailli *** (de Resseguier). Avignon 1776. 8.

Traités de Cic. sur l'amitié et la vieillesse (trad. en franç. par l'abbé Mignot). Paris, Didot l'aîné 1780. 12. RRR.

Excusa sunt exemplaria L. dumtaxat.

Sur l'amitié et la vieillesse trad. par le bailli de R. (de Resseguier). Marseille, Mossy 1780. 8.

Alias Interpretationes vide in libris de Officiis.

Entretiens de Cicéron sur les vrais biens et sur les vrais maux. Trad. par feu l'abbé Regnier Des Marais. Paris, Jean Musier 1721. 8.

Inest Interpretatio etiam orationis pro Murena.

— — Paris, Barbou 1794. 12.

— — trad. en franç. par Regnier Desmarais, avec le texte latin en regard, l'analyse de chaque chapitre et des notes. 2 Tom. Paris, Aug. Delalain 1823. 12.

— traité du destin trad. pour la première fois, avec des notes, par Giraud. Lyon, Ayné frères 1816. 12.

De la nature des dieux de Marc. Tull. Cicéron — trad. en franç. par Guy le Fevre de la Boderie. Paris, chez Abel l'Angelier 1581. 4.

— — trad. par P. du Ryer. Paris 1658. 8.

Entretiens de Cic. sur la nature des dieux (trad. d'Olivet, avec des remarques de J. Bouhier.) 3 Tom. Paris, Jacques Estienne 1721. 12.

Acrem criticum huius interpretationis egit du Cerceau in: Memoires de Trevoux 1721. Novembr. Responsum hoc tulit: Apologie de Mr. l'abbé d'Olivet en forme de commentaire sur deux articles des mémoires de Trevoux. Paris 1726. 12. *pagg.* 44.

Entretiens sur la nature des dieux trad. par d'Olivet. Avec des remarques de Mr. le Président Bouhier. (Avec le texte.) 2 Tom. Seconde édition. Paris, Gaudouin 1732. 12.

Cfr.: Observations adressées à l'auteur des remarques sur les livres de Cicéron de la nature des dieux, Tusculanes et autres, où l'on examine particulièrement la religion de Cicéron avec quelques points de la doctrine académique (par *Fromageot),* Dijon 1738. 12. Bouhierius respondit hoc opusculo: Lettre de maitre ***, bedeau en l'université de *** à Mr. *** docteur-régent en la même université. *s. l. et a.* (Dijon 1738.) 4. *pagg.* 8.

Entretiens de Cic. sur la nature des dieux, trad. par d'Olivet avec des remarques de J. Bouhier. 3 Tom. Paris, 1749. et 1752. 12.

— — 2 Tom. Paris, (Barbou) 1766. 12.

— — trad. par d'Olivet. 2 Tom. Paris, Barbou 1793. 12.

— — trad. par d'Olivet. 2 Tom. Paris, Delalain 1821. 12.

Les deux livres de la divination, trad. par Régnier-Desmarais. Paris 1710. 12.

Traité de la divination, trad. du latin de Cic. par Régnier-Desmarais. Nouv. édition augmentée d'un discours d'Isocrate (à Démonique) trad. du grec par le même. Amst., Isaac Trojel 1711. 12.

Les deux livres de la divination de Cicéron, par Régnier-Desmarais; suivi du traité de la consolation par Morabin. Nouv. édition revue et corrigée. Paris, Barbou, an III. (1795.) 12.

— — Paris 1810. 12.

Les trois livres des loix de Cicéron traduictz de latin en franç. par Jehan Collin. Paris, Gautherot et Jehan Fouché 1541. Le songe de Scipion extraict du sixième liure de la Republique de M. T. Cicéron. (Paris) 1541. — Les annotations cōtenantz l'expositiō de plusieurs lieux des dictz liures et la declaratiō de plusieurs dictiōs, histoires et fables. Avec deux tables pour trouver promptement tout ce qui est noté et marqué. (Paris) 1541. 8. R. *(Gottingae.)* 8.

Traité des loix de Cicéron trad. par Morabin. Avec le texte latin et des remarques. Paris 1719. 8.

Pulchrior haec Editio est sequente:

— — trad. par Morabin (revue par Baudin). Paris 1772. 12.

— — trad. par Morabin, avec des notes. Nouv. édition. Paris, Barbou 1777. 12.

— — trad. par Morabin. Paris, Delalain 1821. 12.

Les offices de Ciceron en François; intitulé trois volumes parlant de justice et injustice et des quastre vertuz cardinales. Lyon 1493. 6. Febbrier. Fol. *Goth.*

Teste abbate de St. Léger interpres fuit Laurentius de Premierfaict.

Les offices de Ciceron, traduit en françois. Lyon, Jean Cleyne 1496. Fol. *Goth.*

— translat. par D. Miffaut. Paris, Mich. le Noir. 1502. 4. *Goth.*

— — Ibid., id. 1509. 4. *Goth.*

Les oeuvres de M. T. Cicero. Les offices liures III, le liure d'amitié, le liure de vieillesse, les paradoxes, le songe de Scipio. Le tout diligemment reveu, corrigé et amendé selon le latin et de nouveau imprimé à Paris, par Denys Janot 1539. 8.

Les oeuvres de Cicero pere d'éloquence latine: Les offices liures III. Le liure d'amitié. Le liure de vieillesse. Les paradoxes. Le songe de Scipion. L'inuective contre Catiline. Le tout mieux reveu que par cydevant. Lyon, Guillaume Roville 15 .. 16.

Les offices de Cic., c'est à dire les liures elquels Ciceron traite deuoir des hommes. Auec le liure d'amitié. Le liure de l'estat de vieillesse. Les Paradoxes. Le songe de Scipion. Le tout latin et franç. Pour François Pomar l'aisné, libraire de Chambery 1569. 12.

Les offices de Cic. avec les traitez de l'amitié, de vieillesse, des paradoxes, du songe de Scipion plus adjousté de nouveau la demande du consulat de Qu. Cicero, avec le livre d'université. Le tout latin et franç. respondant l'un à l'autre mieux reueu et corrigé que par cydevant. Paris, Jean de Bordeaux 1583. 16.

Les offices trad. par Pt. du Ryer. (Avec le texte.) Paris 1641. 4. 1663. et 1684. 12.

Les offices trad. en franç. sur l'édit. de Graevius, avec des notes et des sommaires des chapitres (par Philippe Goisbaud, sieur du Bois). Paris, veuve de J. B. Coignard 1691. 8.

— — la Haye, Henry van Bulderen 1692. 12.

— — Paris 1704. 12.

— — Paris, Barbou 1725. et ibid., Armand 1729. 12.

Les offices de Cic. trad. en franç. sur la nouvelle édit. lat. de Graevius. Avec des notes par du Bois. Dernière édit. revue et corrigée avec le latin à côté. Paris, de l'impr. d'Herissant 1748. 8.

Les offices de Cicéron. Traduction nouvelle, avec le latin revu sur les éditions modernes les plus correctes (par de Barrett). Paris, Barbou 1752. item 1758. et 1759. 12.

— — Seconde édition retouchée avec soin par de Barrett. Paris, Barbou 1768. 12.

— — Paris, Barbou 1776. 12.

Des devoirs, ouvrage traduit de Cic. avec le texte à côté, la vie de Cicéron, des notes et une table des matières, par E. Brosselard. Paris, chez l'auteur et Du Pont l'an IV. (1796.) 12.

— — Seconde édition. 2 Tom. Paris 1801. 12.

— — trad. par Gallon la Bastide. Avec le texte. 2 Tom. Paris 1806. 8.

— — trad. par de Barrett. Nouv. édit. soignée par Adry. Paris, Delalain 1821. 12.

M. T. Cicéron à Marcus son fils sur les devoirs, trad. par Emm. Brosselard. Troisième édit. revue. Paris, Bossange 1829. 12.

Les paradoxes de C. trad. en franç. Paris, Guill. Eustace 1512. 4. mai.

Traduction des paradoxes de Cic. avec des notes (par du Clouset, i. e. P. Coustel). Paris, Savreux 1666. 12.

Nouvelle traduction des paradoxes de Cicéron, avec une glosse latine. Avignon 1681. 12.

— — Lyon, A. Molin 1685. 12.

De la république ou du meilleur gouvernement. Ouvrage trad. de Cicéron (par Bernardi). Paris, Fuchs, an VI. (1798.) 8.

De la république ou des meilleurs gouvernemens. Ouvrage de Cicéron rétabli d'après les fragmens et ses autres écrits et trad. en franç. avec des notes historiques et critiques et une dissertation sur l'origine et les progrès des sciences, des arts et du luxe chez les Romains. Nouv. édition revue et corrigée, à laquelle on a joint le texte latin avec deux dissertations nouvelles, par M. Bernardi. 2 Tom. Paris, Delalance 1807. 12.

† La république de Cic. d'après le texte inédit, récemment découvert et commenté par M. Mai. Avec une traduction franç., un discours préliminaire et des dissertations historiques, par M. Villemain. 3 Tom. Paris, Michaud 1823. 8.

Le songe de Scipion extraict du sixième liure de la Republique de M. T. Ciceron. (Paris) 1541. 8.

Les embellissemens de la capitale, etc. Suivi du songe de Scipion par Cicéron trad. en vers par J. B. N. Ca*** (Cannet) et fils. Paris 1809. 12.

Les questions tusculanes trad. de latin en franç. par Est. Dolet. Lyon 1543. 8. R.

Doleti Epistola, qua librum dedicavit Francisco I., Galliarum regi, in nonnullis exemplaribus deest.

— — Paris, Jean Ruelle 1544. 16.

Les questions Tusculanes de Marc Tulle Ciceron. Nouuellemēt traduictes de Latin en Francoys par Estiēne Dolet. Paris, Benoit Preuost 1545. 16.

* Tusculanes de Cic. trad. par Bouhier et d'Olivet. Avec des remarques. 3 Tom. Paris, Gaudouin 1737. 12. *(cum contextu)*

Editio prima, nitida, in qua inest etiam Somnium Scipionis, in sequentibus omissum.

— — 3 Tom. Amsterd., aux dépens de la compagnie 1739. 12. *(cum contextu.)*

— — 2 Tom. Troisième édition. Paris 1747. 12.
In hac Editione Interpretatio passim emendata est.
— — 2 Tom. Paris, Barbou 1766. 12.
— — 2 Tom. Paris, Barbou 1796. 12.
— — 2 Vol. Nismes, Gaude 1812. 12.
— — 2 Vol. Paris, Delalain 1821. 12.

La première Tusculane de Cic., trad. par l'abbé de Maucroix — in eius: Nouvelles oeuvres. Paris, Cailleau 1726. 8.

Tusculane de Cic. sur le mépris de la mort trad. par l'abbé d'Olivet. Avec des remarques de M. le Président Bouhier sur le texte de Cicéron. On y a joint le songe de Scipion. Paris, Gaudouin 1732. 12. (*cum contextu.*)

Les Tusculanes de Cic. à Brutus livre 5me que la vertu suffit pour être heureux (trad. par de Lastre Doby.) (Paris) 1727. 4.

Le livre de Tulles de vieillesse, trad. par Laurent de Premierfaict. Paris, Verard 1506. 4.

In Sinneri Catalogo Codd. Mss. Bib. Bern. Vol. I. p. 340. haec interpretatio memoratur: Le Livre de Tulle de la vieillesse, translaté du commandement du très excellent Prince Loys Duc de Bourbon, Seigneur de Beaujeu, oncle le Roy de France par Laurens en 1405. Cod. chartac. 4. Sec. XV. N. 246.

Dialogues de la vieillesse et de l'amitié, trad. du latin de Cicéron (par de Claveret.) Paris, veuve Camusat 1640. 12.

— — trad. du latin de Cicéron par le sieur de Claveret. Paris 1651. 18.

Les livres de la vieillesse et de l'amitié avec les Paradoxes, trad. en franç. sur l'édit. de Graevius avec des notes (par Phil. Goibaud, sieur du Bois.) Paris, Coignard 1691. 8.

Les livres de Cic. de la vieillesse et de l'amitié avec les paradoxes du même autheur trad. en franç. sur l'édit. latine de Graevius. Avec des notes et des sommaires par du Bois. Dernière édition. Avec le latin à côté. Paris, Coignard 1708. 8. Item: Paris, Armand 1725. 12.

Caton l'ancien ou de la vieillesse, trad. par de Maucroix — in eius: Nouvelles oeuvres. Paris, Cailleau 1726. 8.

Les livres de Cicéron de la vieillesse, de l'amitié. Traduction nouvelle (par de Barrett), les paradoxes, le songe de Scipion et la lettre politique à Quintus (de la traduction de l'abbé Géoffroy). Avec des remarques et le latin à côté. Paris, Barbou 1754. (nova Editio: 1760?) 8.

— — 2 Tom. Paris, Barbou 1776. 12.

Traités de Cic. sur la vieillesse et l'amitié (trad. en franç. par l'abbé Mignot.) Paris, Didot l'aîné 1780. 12. (*Exemplaria L.*)

De la vieillesse ou Caton l'ancien, de l'amitié, ou Lélius. Ouvrages trad. de Cic. par le bailli de R. (Resseguier.) Marseille, Mossy 1780. 8.

Traduction nouvelle des traités de la vieillesse et de l'amitié et des paradoxes de Cicéron, par Gallon Labastide. Avec le texte latin de l'édition de d'Olivet. Paris 1804. 12.

— de la vieillesse, de l'amitié, des paradoxes, du songe de Scipion, trad. par Barrett. Nouv. édit. Avignon, Chambeau 1811. 12.

Cic. de la vieillesse et de l'amitié trad. par Barrett, avec le texte latin. St. Brieue, Prudhomme 1812. 12.

Caton l'ancien ou dialogue sur la vieillesse, trad. de Cicéron, suivi de quatre lettres sur la vieillesse des femmes par Mme de M....n (Maussin.) Paris 1822. 18.

Epistre de Cic. à Octavius nouvellement mise de Latin en langage françois. Paris, de l'imprimerie de Conr. Badius 1546. 4.

La consolation ou moyen de diminuer le deuil, trad. par Nicolas de Malfilastre sieur du Mesnil Martimbos. Rouen 1596. 12.

Le traité de la consolation trad. par Benoist du Troney. Lyon, chez Rigaud 1584. (?) 12.

Traité de la consolation, trad. par J. Morabin. Paris 1753. 12.

Eadem interpretatio addita est libris de Divinatione a Regnier Desmarais in Francogallicum sermonem conversis: Paris, Barbou 1793. 12.

Interpretatio Batava librorum de Officiis confecta a Dieterico Coornhart Lugduni Batav. 1590. edita esse fertur.

Cato de aeldere eller om Alderdommen af M. T. Cicero oversat af det Latinske ved Pet. Nic. Frost. Aalburg, Wandall 1805. 8.

Opere di M. T. Cicerone recate in volgare con note, prolegomeni ed indici e col testo latino a riscontro. 40 Tomi. Milano, Bettoni 1826. 8.

Huius Ed. a V. C. Francisco Bentivolio curatae non prodiere nisi IX. volumina Epistolas complectentia ex interpret. Antonii Cesari.

La elegantissima doctrina de lo excellentissimo Marco tulio cicerone chiamata rethorica noua, traslatata di latino in uunlgare *(sic)*: per lo eximio maestro Galeoto da bologna. *s. l. et a.* 4. *Rom. Fol. 56. verss. 24. sine sign., custodd. et num.*

Non tam interpretatio est quam artis rhetoricae compendium, in quo inde a pag. 53. Ed. Gambianae pleraque, inverso tamen ordine, desumpta sunt ex libro IV. ad Herennium. Verum scriptoris nomen est: Fra Guidotto da Bologna. Editio ipsa refertur ad Iensonem typographum Venetum, circa a. 1472. Cfr. Paitoni I. p. 116. et Francisc. de Licteriis T. I. p. 184.

(Rhetorica nova, trãslatato di Latino in vulgare per Galeoto Giadotti (?) di Bologna; con un frontispizio. *s. l. et a.* 4.

Sic refertur in Catal. Bibl. Reg. Brit. T. II. p. 162.)

— — *s. l.* 1478. 4.

Teste Gamba *Serie dei testi di lingua italiana.* Venezia 1828. 4. pag. 118. haec Editio non extat, sed praecedentis exemplari in bibliotheca Marciana asservato antiqua manus adscripsit a. 1478.

— — (*Idem liber nominatus etiam* Fiore di rettorica) in: l'Etica di Aristotile e di M. Tullio la rettorica aggiuntovi il libro de' costumi di Catone. Firenze, Manni 1735. 4.

Guidotti libellum e Codd. denuo edidit Dominicus Maria Manni. Eiusdem libelli pars exstat etiam in: Etica d'Aristotile ridotta in compendio da Ser Brunetto Latini et altre traduttioni. Lione, Gio. de Tornes 1568. 4. R. Cfr. Gamba *Serie* p. 20.

— — (*Idem liber*) Venezia, tipografia di Alvisopoli 1821. 8.

E Codd. Marcianis denuo emendavit Barth. Gamba.

— — Bologna, per li fratelli de Campii 1490. 4.

Rhetorica Nova (*libri ad Herennium*) de Marco Tullio Cicerone. Vulgarizzata novamente. Venet., Jacob. di Penci da Leucho 1509. a di 24. Septembrio. 8.

Rhetorica a Herennio, trad. per Ant. Brucioli. Venet., Zanetti 1538. 8.

— — Ibid., Gabr. Giolito 1542. 8.

La retorica di Cic. a Gajo Herennio ridotta in alberi da Oratio Toscanella. Vinegia 1566. 4.

— — di nuovo ristampata e aggiontovi tre tavole — con altri miglioramenti. Vinegia 1566. 4.

— — Bologna, per gli H. del Dozza 1658. 12.

— — Rettorica recata in volgar fiorentino da Brunetto Latini. Roma, Valerio Dorico et Luigi fratelli 1546. 4.

Non est nisi pars libri I. de inventione cum amplo commentario. Cfr. Gamba *Serie* p. 243.

Il dialogo del oratore di Cic., trad. per Lod. Dolce. Vinegia, Gabr. Giolito 1547. 8.

— — Ibid., id. 1554 et 55. 12.

— — aggiuntovi il dialogo dell' eloquenza di Dn. Barbaro. 3 Vol. Venezia, Bossaglia 1745. 4.

— — 3 Vol. Venezia 1794. 8.

I tre libri del oratore di Cic., recati in lingua toscana a riscontro del testo latino (dal P. Cantova.) 3 Vol. Milano, Galeazzi 1771. 8.

Eadem interpretatio repetita est: 3 Vol. Venezia 1794. 8. et 2 Vol. Milano, Silvestri 1828. 12.

La topica di Cic. trad. coll. comento (di Pompeio della Barba), trad. ed abbreuiate (da Sim. de la Barba.) Venetia, Gabr. Giolito 1556. 8.

— il dialogo d'intorno alle partitioni oratorie con la sposizione di Rocco Cataneo. Venezia, Rofinelli 1545. 8.

— dialogo della partitione oratoria tirato in tavole da Oratio Toscanella. Venezia 1564. 4.

— — Ibid., Gabr. Giolito 1568. 4.

— orationi di Cic. del genere giudiciale, accusatorio e del demonstratiuo di latine fatte italiane (da Fausto da Longiano, Ottaviano Zara, Sebast. Cavallo e Pietro Renusson) con gli argomenti, l'artificio ed annotazioni. 3 Tom. Vinegia (*sine typogr. nom.*) 1556. 8.

Typographus fuit Ludovicus Avanzo.

— — trad. da Lodov. Dolce. 3 Parti. Vinegia, Gabr. Giolito 1562. 4.

— — trad. da Lod. Dolce. 3 Tom. Venezia, presso Francesco Storti 1735. 4.

— — 3 Tom. Napoli 1734. 4.

— — in volgar toscano recate ed illustrate con note a riscontro del testo lat. da Aless. Bandiera. 3 Part. in 7 Tom. Venezia, Bettinelli 1750—1751. (*etiam 1768.*) 8.

— orazioni scelte tradotte dal P. Cantova. Milano 1765. et 1796. 8.

— — (trad. da Leon. Giannelli.) 3 Tom. Lucca 1789—90. 8.

Insunt oratt. pro S. Roscio Am., pro lege Manilia, et Catilinariae cum copiosis annotationibus.

— — orazioni scelte di Cicerone, trad. ed arricchite di note dall' abbate Placido Bordoni. 4 Tomi. Venezia 1795. et Ibid., Pasquali 1810. 8.

Orazioni di M. T. Cicerone. Versione ital. di Spiridone Secura. Vol. I. Bologna, Turchi 1828. 8.

— orationi scelte, trad. da L. Dolce. Venezia, Sim. Occhi 1740. 8.

Dodici fra le più eloquenti orazioni di Tullio, trad. in lingua italiana da Pietro Schedoni. Modena, eredi Soliani, 1820. 8.

Orazioni scelte recate in lingua ital. a riscontro del testo da ius. Ant. Cantova. Milano, Silvestri 1827. 16.

— la prima orazione di M. Tullio Cicerone contro Catilina volgarizzata da ser Brunetto Latini, testo di lingua recato a miglior lezione dall' abate Giuseppe Mannuzzi. Firenze, David Passigli 1834. 8.

Brunettus Latinus, Dantis Aligerii magister, interpretatus est etiam orationem pro Q. Ligario, quae interpretatio cum Marcelliana et Deiotariana ab antiquo interprete anonymo in Italicum sermonem conversis inserta est compendio Ethicae Aristoteliae a Latino confecto: Lione, de Tornes 1568. 4. Vide supra p. 415.

— gli aringhi contra Catilina trasportati nell' idioma italiano da Rosario Gubernatis di Girgenti. Palermo, Valenza 1762. 8.

Le Filippiche di Marco T. Cicerone contra Marco Antonio, fatte volgari per Girolamo Ragazzoni. Vinegia, appresso Paolo Manutio 1556. 4. R.

— — fatte italiane (da Fausto da Longiano) con gli Argomenti Venezia 1556. 8.

Le Filippiche di Cicerone. Traduzione in idioma volgare di Pietri Giorgio Bianchi col testo latino. 2 Tomi. Milano, presso Pogliani 1819. 8.

— la seconda Filippica trad. in volgare da Giovanni Giustiniano. Venezia, Rofinelli 1538. 8.

La orazione XIII. di M. T. C. havuta a favore della legge Manilia. Venezia 1538. 8.

— orazione a Cesare per la quale lo ringratia de l'havere per-

donato a M. Marcello (trad. per Jac. Nardi.) Vinegia, per Giovanni Antonio di Nicolini da Sabbio 1536. et 1537. 8.

Cfr. Gamba *Serie* p. 282.

Orazione di Cicerone in difesa di Milone trad. di latino in uolgare da Giacomo Bonfadio. Vinegia, in casa de' figliuoli di Aldo 1554. 8. R.

Repetita est haec Interpretatio in Bonfadii Operibus. Bononiae 1744. et Brixiae 1746. 2 T. 8.

Orazione di M. Tullio Cicerone in difesa di T. Annio Milone, con la versione ital. di A. Cesari. Verona, Libanti 1828. 8.

Garatonii interpretationem Milonianae supra memoravimus in Edd. Oratt.

— i sette libri contra Gajo Verre, trad. da Gius. Tramezzino. Venezia, Mich. Tramezzino 1554. 8.

— la divinatione contra Verre, trad. per Gioseffa Giustiniano. Padova 1549. 4.

Le lettere di Cicerone disposte per ordine dei tempi, trad. e corredate di note dal cav. Luigi Mabil col testo a fronte. 13 Tom. Padova, tip. della Minerva 1819—20. 8.

Lettere di M. T. Cicerone disposte secondo l'ordine de' tempi. Traduzione di Ant. Cesari con note. 8 Vol. Milano, Stella 1827—1829. 8.

Editio curata a Franc. Bentivolio V. C.

— Epistole dette le famigliari fatte italiane (da Fausto da Longiano). Vinegia, Vinc. Valgrisio 1544. et 1555. 8. R.

— le epistole famigliari di Cicerone, tradotte secondo i veri sensi dell' auttore e con figure proprie della lingva volgare. Vinegia, nelle case de figliuoli di Aldo 1545. 8. R. (*Gottingae.*) *Fol. 3. non num. Praefat., fol. 1. album, fol. 333. num. et fol. 1. cum ancora.*

Interpres fuit Guido Loglio.

— — Ristampate e con molto studio rivedute e corrette. ib. Vinegia in casa de' figl. di Aldo 1545. 8. (*Guelferbyti.*) *Fol. 305. num. et fol. 1. cum ancora.*

Nitida, sed minus rara repetitio Editionis praecedentis.

Epistole famigliari di Cicerone. Tradotte (da Guido Loglio) secondo i ueri sensi dell' auttore et con figure proprie della lingua uolgare. Ristampate di nuovo et con molto studio ricorrette. Vinegia, in casa de' figlivoli di Aldo 1548. 8. *Fol. 30x num. et fol. 1. cum ancora.*

Repetitio Ed. a. 1545. Ceterum duae huius a. 1548. rursus extant Edd. In altera numerus anni in indice in fine sic expressus est: M.D.XXXXVIII., in altera typis exiusioribus expressa sic: M.D.XLVIII.

— — Vinegia, Aldo 1549. 8.

Haec Ed. novum tantummodo habet indicem.

— — Vinegia, Aldo 1551. 8 *Fol. 305., fol. 1. non num. cum ancora.*

Editio sordida.

— — Vinegia, Aldo 1552. 8. *Fol. 305., fol. 1. non num. cum ancora.*

— — Vinegia, Aldo 1554. 8. *Fol. 319., fol. 1. non num. cum ancora.*

In fine notatus est annus 1555., in indice vero a. 1554. Attamen in exemplari bibliothecae Parmensis fol. 320. vacat, et in fine ut in initio legitur a. 1554. Cfr. Renouard *Annales des Alde. Edit. II.* T. I. p. 388.

Le epistole famigliari di Cicerone tradotte di nuovo e quasi in infiniti luoghi corrette da Aldo Manutio. Vinegia, Aldo 1559. 8. *Fol. 367., quae per errorem signata sunt usque ad num. 379. et fol. 1. album.*

Paullus Manutius, ut fecit etiam in Orthographia Latina a. 1566., paterna caritate ductus, quas ipse fecerat in Lolii interpretatione correctiones filiolo suo tum duodecim annos nato tribuit. Cfr. Renouard T. I. p. 319. Ed. Aldina a. 1560. exstare non videtur.

— lettere famigliari commentate in lingua volgare Toscana da G. Fabrini. Venezia, Sessa 1561. Fol.

— *(Index ut in Aldina 1559.)* Venezia, Aldo 1563. 8.

Repetitio Ed. 1559. retentis etiam numerorum erroribus.

— *(Idem Index.)* Venezia, Aldo 1566. 8.

Repetitio Ed. 1559.

— lettere famigliari comentate in lingua volgare Toscana da G. Fabrini. Venezia, Sessa 1568. Fol.

Le epistole famigliari di Cicerone, già tradotte et hora in molti luoghi corrette da Aldo Manutio: Aggiuntiui gli argomenti a ciascuna epistola, le esplicationi de' luoghi difficili e la tavola de' concetti sparsi nel Libro. Venezia, Aldo 1573. 8. *Fol. 30. Ind., fol. 2. alba, pagg. 749 et fol. 1 album in fine. (Gottingae.)*

Est repetitio Ed. 1559.

— — Venet., Altabello Salicato 1573. 8.

— — Venet., Ugolini 1584. 8.

— — trad. da G. Fabrini. Venet., her. di Sessa 1576. Fol.

— — trad. da G. Fabrini, ricorrette da Borgarucci. Venet., hered. di Sessa 1582. *(etiam 1583?)* Fol.

— — (trad. da Guido Loglio.) Venet., hered. di Pietro Deschino 1587. 8.

Le epistole famigliari di Cic. trad. da Aldo Manutio, con gli argomenti etc. Di nuovo ristampate et con somma diligentia ricorrette. Venetia, appresso Guerra 1598. 8.

— *(Index ut in Ed. 1582.)* Venet., Sessa 1604. Fol.

— (trad. da Guido Loglio) corrette da Aldo Manutio. Venet., Girol. Polo 1607. 8.

— — trad. da G. Fabrini. Venet. 1611. (?) et 1620. Fol.

— lettere famigliari commentate in lingua volgare Toscana da Giovanni Fabrini. Di nuovo ristampate e ricorrette. Venet. 1629. Fol.

— lettere famigliari commentate in lingua volgare toscana da G. Fabrini con annotazioni. Venet., presso Ogniben Classeri 1648. Fol.

— — Venet., P. Baglioni 1683. Fol.

— — trad. (da G. Loglio) e corrette da Aldo Manuzio con gli argomenti. 2 Tom. Venezia, Francesco Piacentini 1736. 8.

Editio ab Italis studiose quaesita. Insunt Apostoli Zeni *Notizie de' Manuzj stampatori.*

— — Venezia, Simone Occhi 1745. 8.

— epistole famigliari volgarizzate secondo la maniera di scrivere de' tempi correnti. Fatiche di Fr. Ranier Chiari. Venezia 1740. 8.

— l'epistole a' famigliari in volgar Toscano recate a riscontro del testo latino ed illustrate con note per Aless. Bandiera. 3 Tom. Venez., Bettinelli 1773. 8.

— lettere di Cic. a' suoi amici riportate nell' idioma volgare da Fr. Pagliai. Tomo I. Palermo, Valenza 1767. 4.

Le epistole famigliari di M. T. Cicerone già tradotte da Guido di Reggio ed in molti luoghi corrette da Aldo Manuzio con gli argomenti a ciascuna epistola, le spiegazioni de' luoghi difficili, ed un indice copioso delle persone e delle materie. Nuova edizione ricorretta sul testo latino, aumentata di note, e di un compendio cronologico della vita di Cicerone disteso anno per anno. 2 Tom. Milano, Giusti 1827—28. 8.

Le Pistole di Cicerone ad Attico fatte volgari da M. Matteo Senarega. Vinegia, in casa de' figliuoli di Aldo 1555. 8. *Fol. 399. num., fol. 1. cum ancora. (Guelferbytt.)*

Prima et admodum rara huius interpretationis Editio.

— *(Idem Index:)* Vinegia, Aldo *s. a.* 8. *Fol. 399. et fol. 1. cum ancora. (Gottingae.)*

Praecedentis repetitio fraudulenta et sordida, quae prodiit ex aliqua typographia Veneta Aldinae aequali. Cfr. Renouard *Annales des Alde.* T. I. p. 395. et T. II. p. 209.

— *(Idem Index:)* Vinegia, Aldo 1557. 8.

Renouard quidem huius Editionis exemplum nondum vidit: *Annales* cet. T. I. p. 414.

— *(Idem Index:)* Venet., Aldo 1559. 8.

— epistole ad Attico trad. anticamente da Math. Senarega ed ora ridotte alla maniera di scrivere de' tempi correnti col ritratto dell' abbate Francesco Reinerio Chiari. 2 Tom. Venezia, Recardi 1741. 8.

L'epistole di M. Tullio Cicerone scritte a Marco Bruto nuovamente fatte volgari da Ottaviano Maggi. Venet., Aldo 1556. 8. *Pagg.* 55.

Prima huius interpretationis Editio.

Lettere scelte volgarizzate da F. R. Chiari. Venezia, presso Giuseppe Corona 1731. Ed. II. Ibid. 1740. 12.

Lettere scelte di M. T. Cicerone, trad. in ital. dall' abb. Antonio Ambrogi. Bassano, Remondini 1828. 18.

Epistola di Cicerone a Q. suo fratello in volg. recata con note per Bandiera. Venezia, Bettinelli 1744. 8.

— — col testo lat. e con annotaz. tratte dal Middleton. Venezia, Pasquali 1744. 8.

Locutioni dell' epistole di Cicerone, scielte da Aldo Manutio. Venet., Aldo 1570. 73. 75. 82. 87. 94. 8.

Saggio di locuzioni delle epistole di Cicerone scelte da Aldo Manuzio. Aggiuntivi parecchi epigrammi latini da Nic. Barbieri. Pavia, Fusi 1826. 8.

— Volgarizzamento di alcuni scritti di Cicerone e di Seneca, fatto da D. Gio. dalle Celle ed alcune lettere dello stesso. Genova, Ponthenier 1827. 8.

E Codd. Sec. XIV. hanc συλλογὴν edidit Iosephus Olivieri. Insunt Somnium Scipionis et Paradoxa. Cfr. Dom. Vacolini censuram in: *Giornale Arcadico* 1826. T. 31. p. 48 et p. 351.

— — de amicitia. Firenze, Borgognissanti 1809. 8.

Antiqua est interpretatio Sec. XIV. edita ab Aloysio Fiacchi sive ficto nomine, Clasio, inserita etiam in: *Collezione d' opuscoli scientifici e letterarj*. Firenze 1809. T. 9 et 10.

— trattato dell' amicizia. Ravenna 1823. 8.

Est alia interpretatio antiqua Sec. XIV. Cfr. Dom. Vaccolini in: *Giornale Arcadico* Roma 1827. T. 29 et 30.

— il dialogo dell' amicitia trad. in lingua toscana per M. Oratio Cardaneto. Firenze, Lorenzo Torrentino 1559. (*in fine:* 1560.) 8. *Pagg.* 76.

— — trad. dal P. Paitoni. Venez. 1763. 8.

Della natura degli dei. Libri tre di M. T. Cicerone volgar. da Teresa Carniani-Malvezzi. Bologna, Masi 1828. 8.

I frammenti dei sei libri della repubblica di Marco Tullio Cicerone volgarizz. dal principe Pietro Odescalchi. Roma, Salviucci 1826. 8.

Repetita est haec Interpretatio: * Bologna, Cardinali e Frulli 1826. 12. et: Milano, Silvestri 1830. 12.

— frammenti della repubblica di Cic. volgarizzatti da Teresa Carniani-Malvezzi. Bologna 1826. 8.

— il sogno di Scipione voltato in greco per Massimo Planude e fatto volgare per M. Zanobi da Strata coronato poeta Fiorentino. Pisa, presso Ranieri Prosperi 1816. 8. RR. (*Gottingae.*)

Editor Seb. Ciampius triginta dumtaxat exemplaria excudenda curavit.

— il sogno di Scipione di M. T. Cicerone trad. e corredato di note dal cavaliere Luigi Mabil. Milano, presso Anton. Fortunato Stella 1815. 8. RR.

Excusa sunt exemplaria duodecim dumtaxat et unum in membranis.

— le Tusculane recate in italiano. Venezia, Valgrisio 1544. 8.

— — trad. da Gianfrancesco Galiani Napione. 2 Tomi. Firenze 1805. 8.

— — Seconda edizione. Pisa, Capuro 1813. 8.

Editio a Napione denuo correcta adiunctis aliquot suis opusculis.

— — Terza edizione. Milano, Silvestri 1830. 12.

— degli uffici, della amicitia, della vecchiezza, le paradosse trad.

per un nobile Vinitiano (Frd. Vendramino). Vinegia, Bernardino di Vitale 1528. il mese di Marzo. 4.

— Venezia, per Gio. Antonio di Nicolini da Sabio 1536. et 1539. 4.

— — *s. l.* 1540. 8.

— — ed il sogno di Scipione (trad. per Antonio Brucioli). Venezia, ad instantia di Giovanni de la Chiesa Pavese 1544. 8.

— — Venezia, Dem. Cavalcalovo 1563. 8.

Opere morali di Cic. cioè tre libri de gli uffici, due dialoghi l'uno dell' amicitia e l'altro della vecchiezza, sei paradossi secondo l'openione de gli Stoici. Trad. da M. Federico Vendramino. Nuovamente riveduti e corretti da Lud. Dolce. Vinegia, appresso Gabr. Giolito 1564. 8.

— — Venezia, Sim. Occhi 1739. 8.

— — nuovamente volgarizzati con qualche annotazione (da G. Zeviani). Verona, Ramanzini 1737. et 1739. 8.

— — Venezia, Bartoli 1750.

— — volgarizzati da M. Facciolati. Padova 1747. 12. et Venezia 1750. 32.

— — trad. da Domenico Antonio Borghesi. Lucca, Marescandoli 1753. 8.

— — trad. dal P. Aless. M. Bandiera. 2 Vol. Venezia, Bettinelli 1754. 8.

Gli uffici di M. Tullio Cicerone e sopra di essi commentarj di giurisprudenza, d'etica filosofica, di politica e di filologia — dal marchese Andrea Luigi di Silva. Firenze, appresso Andrea Bonducci 1756. Fol. (*Gottingae.*)

— — Venezia 1765. (?) 8.

— — gli uffici e gli opuscoli sulla vecchiezza e sull' amicizia, il sogno di Scip. ed i paradossi: coll' istruzione pel consolare concorso di Quinto fratello. In toscan linguaggio recati a riscontro del testo latino ed illustrati con note per Aless. Bandiera. 2 Tom. Venezia 1780. 8.

— i tre libri degli officj tradotti da Matteo Facciolati sopra l'edizione del 1747. 2 Vol. Milano, Felice Rusconi 1824. 16.

Trattati di Cicerone della vecchiezza, dell' amicizia, il sogno di Scipione, epistola a Quinto fratello volgarizzati nel buon secolo della lingua italiana. Roma, Cipicchia 1819. 8.

Oratione di Cic. contra Valerio di latino in volgare trad. per M. Marc' Antonio Tortora. Vinegia, Nicol. d'Aristotele detto Zoppino 1537. del mese di Settembre. 12. *Fol. 20. non num. cum sign.* A—E. (*Guelferbyti.*)

La consolatione di M. Tullio Cicerone fatta volgare da Fortuniano Sanvitali. Parma, Viotto (1593). 12.

M. T. Cycerona o powinnos' ciach wszech stanow ludzi, Ksiegi 3 y tegoz Cycerona Ksiegi o staros'ci w. Wilnie 1766. 4.

— tegoz Mowy za Markiem Marcellem y przeciwko Katylinie przekt. przez X. Nagurczewskiego. w. Warszaw **1766. 8.**

Tratados da amizade, paradoxos e sonho de Scipiaõ de Cicero traduzidos por Duarte de Rezende. Lisboa, Galharde **1531. 4.** min.

— — agora reimpressos por L. Ant. de Azevedo. Lisboa **1790. 8.**

Libro de M. Tulio Cicero chamado Cataõ mayor ou da velhice traduzido por Damiaõ de Goes. Veneza, por Stevaõ Sabio **1534. 8.**

Citantur ab Academia Olyssiponensi.

Oraziones escogidas de Ciceron en latin y castellano por Rodrigo de Oviedo. 2 Vol. Madrid, Sancha **1785. 8.**

— — 2 Vol. Ibid. **1805. 8.**

— oraziones escogidas trad. del latin al castellano por Rodrigo de Oviedo. Nueva Edic. 2 Vol. Paris, Rosa **1827. 12.**

Quatro oraciones de Cic. contra Catil. Trad. en lengua española por Andr. de Laguna. En Madrid, Frc. Martinez **1532. 8.**

Los deziseis libros de las epistolas ò cartas de Cic. vulgarmente llamadas familiares: traducidas en la castellana por el Dotor Pedro Simon Abril, natural de Alcaraz. Con una cronologia de veyntiun consulados, las cosas mas graves que en ellos sucedieron, en cuyo tiempo se escrivieron estas cartas. Valencia, en la imprenta de Vicente Cabrera **1578. 4.**

* — — Madrid, Pedro Madrigal **1589. 8.**

— — Pamplona **1678. 4.**

— — Valenzia **1678. 4.**

— — 4 Vol. Valenzia **1797. 8.**

Los dos libros de las epistolas selectas en que se pone el uso de cartas narratorias i de favor, llamadas comendaticias, puestas con traduccion i declaraciones en lengua castellana hechas por Pedro Simon Abril. Zaragoza, Juan Soler **1583. 8.**

— — Barcelona **1600. 8.**

— cartas (selectas) de Ciceron en latin y castellano. Burgos **1758. 8.**

Los dos libros de las epistolas selectas de Cic. con traduccion i declaracion en lengua Castellana hechas por Pedro Simon Avril. Valentiae, exc. J. Th. Lucas **1760. 8.** *(cum contextu.)*

— — Ibid. **1777. 8.**

Libros de Cicerone en que tracta de los oficios, de la amicicia y de la senectud, con la economica de Xenophon trad. de latin en romance castellano (por Fr. Thamara) anadionse los paradoxos y el sueño de Scipion traduzidos por Juan Jarava. Amberes **1546. 8.**

— *(Idem Index:)* Anvers, en casa de Juan Steelsio **1549. 16.**

— — Alcala, Brocar **1549. 8.** *Goth.*

— — Salamanca, en casa de Pedro Lasso **1582. 8.**

— — Valencia **1746.** et **1774. 4.**

— los officios con los dialogos traduc. por de Valbuena. 2 Vol. Madrid, Ibarra **1788. 12.**

Libro llamado arte de amistad con maravillosos exemplos, traduc. en Castellano por Miguel Cornejo. Medina del Campo, Pedro de Castro 1548. 4. *Goth.*

Cfr. Santander Catal. T. II. p. 250.

Ciceronis Oratorem suecice vertit Dahlstedt. Holmiae 1831. 8.

Ciceronis libros de officiis hungarice vertit Alex. Kovásznay. ed. Engel. — Posonii 1795. 8.

— Lélius vagy M. T. Cicerónak Beszellgetése a' Barátságról magyarázta Virág Benedek. Pesth, Trattner 1802. 8.

Interpretationibus Italicis adde hanc:

Le leggi di Cicerone, traduzione postuma di Guglielmo Manzi con il testo latino, preceduta dall' elogio del traduttore letto dal ch. cav. Gio. Gherardo de' Rossi nell' academia archeologica il dì 29 di Marzo 1821. Roma, Lazzari 1825. 8.

SCRIPTA CICERONEM ILLUSTRANTIA.

† *Abrami*, *Nicol.*, commentarius in tertium volumen orationum Ciceronis. 2 Vol. Lutet. Paris., Seb. Cramoisy 1631. Fol.

Acanthius, *Georg.* — v. *Kelhaimann.*

Aescharti, *Jo.*, anatome libri 1. Offic. Cicer. Halae 1612. 12.

Agricola, *Nicol.*, annotatt. in duas oratt. Cic. pro lege Manilia et pro Archia (*c. contextu*). Noribergae, exc. Io. Montanus et Neuber 1550. 8.

Ahrens, *Ern. Ant.*, disputationis, qua ostenditur orationem IV., quae est in Catilinam, non esse Ciceronis, testimonia historica. Coburgi 1831. 8.

Alberti, *Gu. Th. O.*, de eo, quod proprium est in Ciceronis Latinitate. Helmstadii 1768. 4.

Alberti, *Leon. Bapt.*, in Cic. locum de Officiis breuis et accurata interpretatio. Basil., Rob. Winter 1538. 4.

Alsarii, *Vinc.*, ephemeridum libri duo priores, in quibus Cic. epist. ad Lucceium aliique vet. loci explicantur. Bonon. 1598. 4.

Amar, *J. A.*, les rhéteurs latins ou analyse raisonnée des ouvrages de Cicéron, de Quintilien et de Tacite sur l'art oratoire à l'usage des classes de seconde et de rhétorique. Paris, Gosselin 1829. 12.

Amerbachii, *Viti*, commentarii in Cic. tres libros de officiis. Argentorati, apud Cratonem Mylium 1538. m. Sept. 8. *pag. 148. Fol. 2. non num.*

— — et *I. Olivarii* in Som. Scipionis; Coelii Calcagnini in libros de officiis etc. Paris, Gryph. 1541. 8.

Eiusd. antiparadoxa cum duabus orationibus, altera de laudibus patriae, altera de ratione studiorum. Argentorati 1541. 8.

Eiusd. expositiones part. orat. et praefationis de optimo genere dicendi. Basil. 1548. 8.

Eiusd. enarrationes epistolar. familiar. Cic. Basil. 1553. 8.

Ammon, *C. F.*, Progr. de veritate honestatis matre in locum Cic. de Off. 1, 4, 5. Erlangae 1809. 4.

Angelus, *Jac.* — v. *de Scarparia.*

Annotationes doctiss. viror. in omnes Cic. epistolas quas vocant familiares. Lugd., S. Gryph. 1542. 8.

Annotationes viror. doctiss. in aliquot philosophicos Cic. libros. Basil., Oporinus 1544. 4.

Annotationes in Ciceronem ex edit. *Jos. Olivett.* 3 Vol. Lond., Priestley 1819. 8. Etiam Oxon., Talboys 1824. 4. mai.

Anton, *Car. Theoph.*, quaedam de varia lectione quae in Cicer. epist. ad divers. XVI. 26. reperitur. Gorlit., in off. Schirach 1809. 4. Progr.

Antonius, *Aelius* — v. *Nebrissensis.*

Aretinus, *Leon.*, Cicero novus — in pluribus Edd. vit. paral. Plutarchi; postremum ab Ang. Maio ex tribus Ambrosianae Codd. *in:* Fragm. orat. Cic. Mediol. 1817. p. 254—301.

Vita di Cicerone scritta da messer *Lionardo Bruni Aretino.* Parma, co' tipi Bodoniani 1804. 8.

Arlotini, *Hier.*, notae in librum primum Cic. Epist. ad famil. Venet. 1549. 8.

van Assen, *Corn. Jacob.*, disput. iuridico-literaria de Cic. oratione pro Aulo Cluentio Avito. Franekerae 1809. 8.

— —, Redevoering over het Staatsbestuur volgens de Republik van Cicero: *in:* Kampen Magazyn voor Wetenschappen T. 3. P. 3. p. 321. seqq.

Averani, *Bened.*, dissert. in quibus Cicero aliique explicantur — in *Eiusd.* operibus. Fol. Florent. 1717. T. II. p. 203. sq.

Ayrmanni, *Chrp. Frd.*, comparatio Catonis et Ciceronis s. de charactere summae gravitatis et humanitatis dissertatio. Witteberg. *s. a.* 4.

Baden, *J.*, de constantia Cic. in iudiciis de hominibus rebusque. Hafniae 1788. 4. Progr.

Eiusd. de poetica facultate Cic. prolusio. Ibid. 1791. 4.

Utraque prolusio repetita est in Badeni opusculis latin. Havn. 1793. 8.

Baduelli, *Cl.*, notae in Cic. orat. pro Milone et Marcello c. quibusd. *Eiusd.* oratt. Lugd., S. Gryph. 1552. 8.

Brevissimae in somnium Scipionis explanationes per *Barrientum* concinnatae. Salmanticae, exc. Matth. Mares 1530. 8.

Barbier-Vemars, dissertatio de Marcelliana contra F. A. Wolfium in eius: Mercure latin. Paris 1813. 8. T. V. p. 1385. Repetita in Seebode *Archiv* cet. 1824. p. 475—481.

Bardili, *G. B.*, Briefe über Cicero's Bücher von den Pflichten: *in:* Hauff's Philologie 1803. St. 2 et 3.

Bartels, *Aug. Chr.*, Cicero orator apte dicens. Helmst. 1771. 4.

Bauer, *Car. Lud.*, de philosophia hermeneutica s. philolog. ad Ciceronis exemplum. Lauban. 1756. 4.

— — de paupertate Latinae linguae contra Ciceronem. Ibid. 1756. 4.

— — de religione et superstitione pro Cicerone contra Lactantium. Ibid. 1756. 4.

— — de Cicerone unice in scholis tractando. Ibid. 1757. 4.

— — Ciceronem de N. D. II. 28. 72 contra Lactantii Institutt. divin. IV. 28. 3. sq. defendit. Ibid. 1764. 4.

Baumeister, *Frd. Chr.*, programma de graecis quae Cicero scriptis suis immiscuit — in eiusd. Exercitatt. acad. et scholasticis. Lips. 1742. p. 205. sq. 4.

Baumhauer, *Guil. Theod.*, spec. jurid. inaug. de lege VIII. C. Si certum petatur. Accedunt tria capita observationum in Cic. librum II. Academ. Quaest. p. 162. Lugd. Bat., apud Haakium et soc. 1811. 4.

Baumstark, *Ant.*, lectiones Tullianae. Friburgi, fratres Groos 1832. 8.

Bayer, *J. D.*, Cicero theologus. Jenae 1700. 4.

Becher, *Christn. Fürchtegott*, Cicero's Prolog zur ersten Tuskulan. Disputation, krit. philol. erläutert. 2 Progr. Liegnitz, Dönch 1817 et 1820. 8.

Bedrotus, *Jac.*, v. Lucubrationes etc.

Beger, *Laur.*, examen dubior. quorund. an Cicero Proconsul Asiae appellari possit. Colon., March. 1704. Fol.

Beier, *Carol.*, jurisprudentia in Cic. oratione pro Tullio accuratius exponitur — in Jahns Jahrbüchern f. Philol. 1826. Bd. 1. S. 214—220.

Eiusd. annotationes in Cic. Brutum — Edid. J. C. Orellius Turici 1830. Progr. 8.

Bellendeni, *Guil.*, de tribus luminaribus rom. libri XVI. s. elogia varia ex operibus Ciceronis. Paris., du Bray 1633. Fol. (*Index novus:* Ibid., 1634.) (*Basileae.*)

Eiusd., Ciceronis princeps, rationes et consilia bene gerendi firmandique imperii. Paris. 1608. 8.

Eiusd., Ciceronis consul, senator, senatusque Romanus. Paris, J. Corbon 1612. 8.

Eiusd., de statu prisci orbis libri tres. 1. Ciceronis princeps. 2. Ciceronis consul. 3. Senator senatusque romanus. Paris., du Mesnil 1615. 8.

Haec Bellendeni scripta omnia rariora sunt.

(Ed. *Parr.*) Lond. 1787. 8. Cum tribus imaginibus. (Burke, North, et Fox.)

Benedict, *Traug. Frid.*, notae criticae in Cic. Epistolas. Lipsiae 1789. 4.

— — coniecturae ad Verrinas Ciceronis orationes. Torgav., apud Kurz 1809. 4.

Cfr. Diar. Crit. Lips. 1809. p. 1656—1660.

Benseler, *Gust. Ed.*, Obss. crit. in locum Cic. de N. D. P. I. Freibergae, Gerlach 1825. 4.

(*Bentley*, *Richard.*,) Cicero vindicated against the misrepresentations of Mr. Collins — *in* his remarks upon a late discourse of freethinking.. Cambridge 1725. P. 2. p. 68—82. 8.

— — emendationes hactenus ineditae in Tusculanas. Oxon. 1805. 8. Repetitae in: Seebode's *Archiv für Philologie* 1825. *Heft* 2. S. 199—228. et in mea Ed. Tusc.

Erotemata in Cic. libros III. de officiis itemque de senectute, et de amicitia dialogos etc. autore *Joan. Bentzio.* Argentorati exc. Anton. Bertram 1590. 12.

Berg, *Fr. E.*, disput. de iuris consulto e sententia Ciceronis Amstelod. 1822. 4.

Berger, Jo. Sam., dissertatt. tres de Cicerone medico. Witteb. 1711 et 1712. 4.

Bernardi, David., dissertatio de auctoramento funebri M. T. Ciceronis (ad Vell. II. 66.) Wittcberg. 1720. 4.

Beroaldi, Phil., comment. in Cic. Tusculanas. Bonon. 1496. ac saepius. Fol.

Bersmanni, Georg., scholia et annotationes in Cic. orationes XIV. Philippicas. Collect. opera G. Bersmanni. Servest. 1611. 8.

Eiusd., in Cic. orationes XVII. ex doctiss. viror. notis et annotatt. commentarii. Stud. et opera G. Bersmanni. Ibid., Zachar. Dörffer 1611. 8.

Betuleii, Xysti, in Cic. libros de officiis, de amicitia, de senectute commentaria. Basil., Io. Oporin. 1544. m. Mart. 4.

Eiusd., annotatt. in Cic. Laelium s. de amicitia. Paris., Mich. Vascosanus 1545. 4.

Eiusd., in Cic. de officiis, de amicitia, de senectute libros chronologia. Paris, Th. Richard 1550. 4.

— — Ibid., Th. Paganus 1556. 4.

Eiusd., in Cic: libros tres de natura deorum et paradoxa commentarii — nunc primum in lucem editi. Basil., I. Oporinus 1550. 8.

Eiusd., in Cic. Paradoxa commentarii, nunc primum in lucem editi. Basil., I. Oporin. *s. a.* (1550.) 8.

Beumleri, Marci, analysis selectar. aliquot Cic. epist. dialectica et rhetorica ad methodum P. Rami conformata. (Spirae Nemetum) typis Bern. Albini 1588. 8.

Eiusd., analysis epistolarum Ciceronis ad Quint. fr. et orat. pro Q. Ligario. Spirae Nemet. 1589. 8.

Eiusd., analysis dialectica et rhetorica orationis Cic. pro S. Roscio Amerino, ad praeceptiones Pt. Rami et Audomari Talaei accommodata. Ed. II. Spirae Nemet. 1595. 8.

Bibliotheca commentarior. enarrationum, expositionum in Cic. oratt. Edid. Io. Beatus Helius. Basileae typis Episcopianis 1594. Fol.

Bidermann, Jo. Gottl., commentatio de artibus indotatis ad Cic. lib. I. de orat. c. 55. — *in* Script. societatis lat. Halensis, Semestre I. p. 36. sq.

Binkes, Fr., responsio ad quaestionem de analysi et constitut. doctrinae in Cic. libris de officiis, Lugd. Bat. 1819. 4.

Birkholz, A. M., Cicero medicus h. e. selecti e Ciceronis operibus loci vel facillime ad res disciplinasque medicas transferendi. Lips., apud Kleefeld 1806. 8. (*Index novus:* Ib. 1813.)

Bisciolae, Laelii, disquisitio, quo tempore secunda Cic. Philippica in M. Antonium fuerit habita — in eiusd. Horarum subsecivar. libr. XVII. c. 7. Ingolst. 1611. 8.

Blair, Hugh, on the eloquence of Cicero — *in his:* lectures on rhetoric and belles lettres. Lond. 1783. 4. T. II. p. 26—34.

Eiusd., analysis of Cicero's oration for Cluentius — ibid. p. 86 — 100.

Bloch, Ser. Nic. Jo., obss. in orationem Ciceronis pro S. Roscio Amerino. Hafn. 1814. 4.

Eiusd., auctarium animadv. in orationem Ciceronis pro S. Roscio Amerino. Hafn. apud Schubothe 1814. 4.

Idem, Spuria nonnulla in orationibus Ciceronis ex indiciis internis arguuntur. Accedit corollarium de lacuna in oratione pro S. Roscio Amer. c. 45. 1827. 4.

Idem, Schützii Indicem latinitatis Ciceronianae spicilegio ex orationibus praesertim pro Rosc. Amer., pro lege Manil. et in Catil. locupletavit. Ibidem 1828. 4.

Blumenthal, Frd., de Ciceronis et Platonis aliquot locis commentatio critica. Stendal 1829. 4. Progr.

Böttiger, C. A., de interpretatione epistolarum Ciceronis ad diversos. Progr., Lips. 1785. 4.

* *Eiusd.*, prolusio ad locum Ciceronis in Catilin. III. 8. 9. — Progr. Budissae, ex off. G. G. Monsii 1791. 4.

de Bono, Hieron., diss. de medica facultate in M. T. Cic. comperta — *in* Nuova raccolta d'opusc. scientif. T. III. p. 129. sq.

* *Bosii, Simeon.*, animadv. in epist. Cic. ad Atticum. Frcf., Andr. Wechel 1580. 8.

Bott, Thomas, a review of the passage in Tully's first Tusculan disputation concerning Pherecydes' notion of a future state against Mr. Warburton. Lond., Mauby 1744. 8.

Bouchaud, Matth. Ant., mémoire sur la morale de Cicéron — *in:* Mém. de l'institut. nat. de Paris. Sciences morales et polit. T. IV. Mem. p. 382. sq.

Remarques sur les Tusculanes de Cicéron, avec une dissertation sur Sardanapale (par *Bouhier*). Paris, Gaudouin 1737. 12.

Insunt Lectt. trium Codd. Leidensium. Usus est etiam Codice Regio.

Bouhier remarques sur Cicéron. Nouv. édition. Paris, veuve Gaudouin 1746. 8.

Insunt adnotationes ad libros de Nat. D., ad Tusculanas, Somnium Scipionis et IV. Catilinarias.

* — — Nouv. édit. Paris, Barbou 1766. 8.

Brandis, Ch. A., einige Bemerkungen über Cicero's Academica und Topica *in:* Rhein. Museum 1832. H. 4. S. 542—556.

Brantii, Io., elogia Ciceron. Romanor. domi militiaeque illustrium. Antverp., apud Hieron. Verdussen 1612. 4.

Brasbridge, Thomae, quaestiones in officia Ciceronis compendiariam totius opusculi epitomen continentes. Oxon. 1615. 8.

Bredow, Gabr. Godofr., crit. observatt. in aliquot locos Cic. (or. c. Rullum II. 12.) Soph. et Plutarch. — *in* Novis actis societ. lat. Jenens. Lips. 1806. T. I. p. 139. sq.

Breitinger, I. I., disputatio in Cic. orat. I. in Catilinam — in Museo Helvetico T. IV. P. 15. p. 424. sq.

* *Bremi, I. H.*, obss. in Cic. — in den Philolog. Beiträgen. Zürich 1819. S. 181. sq.

Briegleb, I. Ch., diss. de Cicerone cum Epicuro disputante. Coburgi 1778. 4.

— — de philosophia Ciceronis. Coburgi 1784. 4. Progr.

**ten Brink*, *Bernard.*, specimen lit. inaugurale cont. disputatiunculam de Lupo, Lamiis et Marmone, additis obss. ad loca nonnulla ex M. T. Ciceronis libro I. de Legibus. Groningae, van Boekeren 1828. 8. mai.

Brokes, *Henr.*, dissertatt. de Cicerone iuris civilis teste ac interprete. Witteberg. 1738—41. 3 Progr. 4.

Bruni, *Leon*, v. Aretinus.

Buchholtz, *Friedr.*, über Cicero's Ansicht von der Geschichte, *in s. Zeitschr.:* Eunomia 1802. August. S. 390—403.

Bucoldiani, *Gerhardi*, de inventione et amplificatione oratoria. Epitome in rhetor. Cic. utramque autore Conr. Celte. Argentor., I. Albertus 1533. 8.

Büsch, *Hr. Aug.*, de fato quaedam ex philosophia pariter ac theologia veterum Romanorum explicationi loci cuiusdam in Cic. Phil. I. inservientia. Harburg. 1763. 4.

Bugge, *Sev. B.*, observatt. nonnullae in primum Cic. disputatt. Tusculan. libr. Christian. 1825. 4.

* *Buchardi*, *H. A.*, animadversiones ad M. T. Ciceronis oratorem. Berol. 1815. 8.

Burchardi, *G. C.*, Bemerkungen über den Census der Römer mit besonderer Rücksicht auf Cic. de republ. II. 22. Kiel, Hesse 1824. 8.

de Burigny, sur la querelle qui s'éleva dans le XVIme siècle au sujet de l'estime qui était due à Cicéron — in Mémoir. de l'acad. des Inscr. Hist. T. 27. p. 195—205.

(*Burmanni*, *P.*) animadverss. crit. ad Cic. Tuscul. disputatt. — in Miscell. obss. Vol. I. T. 3. p. 399—412.

Dialectica Ciceronis, quae disperse in scriptis reliquit maxime ex Stoicorum sententia cum commentariis quibus ea partim supplentur partim illustrantur. Opus non solum ad intelligenda Cic. scripta sed etiam multorum veterum auctorum imprimis utile. *Adamus Bursius* composuit. Samosci, Mart. Lenscius excudebat 1604. 4. RR. (*Bernae.*)

Busch, *Georg. Nic.*, Observationum ad Ciceronis de Oratore libros III. Particula I. Rostochii, litteris Academicis 1830. 4.

Buscher, *Ant.*, ethicae Ciceron. libri duo s. doctrina de honeste vivendi ratione ex Cic. libris collecta eiusque verbis et sententiis expressa et Ramea methodo digesta. Hamburg 1610. 8.

* *Buttmann*, *Phil.*, criticae annotatt. in locos quosdam Ciceronis — *in:* Novis actis soc. Ienens. Vol. I. p. 139. sq. Lips. 1806. 8.

Calcagnini, *Coelii*, disquisitiones in libros de officiis — *in* eiusd. Opp. Basil. 1544. Fol. p. 253. seqq.

Etiam in Graevii Editione librorum de Officiis. Amst. 1688. 8. et in Repet. Neapolitana.

† *Camerarii*, *Ioach.*, commentariorum in Cic. Tusculanam primam s. de morte ad Iul. Pflugum libri duo. Eiusd. Ioach. Camerarii super Apollonii Tyanei de imitatione ad Scopelianum epistola. Basileae, Rob. Winter 1538. m. Martio. 4.

Eiusd. commentarii explicationum in reliquos quatuor Cic. Tuscul. Quaest. libros. Adiectus est quoque rerum et verbor. in hisce memorabil. locupletiss. index. Basil., ex off. Ioan. Oporini 1543. m. Martio. 4.

Eiusdem in Ciceronem annotationes. Lugduni, Seb. Gryphius 1540. 8.

Eiusd. comment. in orationem Cicer. pro L. Murena. Basileae, 1542. 8.

Eiusd. comm. in Cic. rhetorica ac Philippica (*? sic Schweig. An* philosophica?) Lugduni 1552. 8.

* *Eiusd.*, in Ciceronem annotationes. Lugduni, Io. Frellonius 1560. 8.

Elocutiones atque clausulae e singulis M. T. Ciceron. epistolis famil. selectae vernaculaque lingua expositae una cum clausulis eiusd. ex oratt. pro lege Manilia, pro Archia atque e septem libris accusationum in C. Verrem. Dialogus de ratione interpretandi. De puro et emendato sermone. Rhetorices epitome. Auctore Hieronymo Capharo. Venetiis, apud Andr. Muschium 1584. 8.

Capelli, Rud., Protheoria Ciceroniana. Hamburg. 1683. Fol.

Cardoni, Basilii, de Tusculano Ciceronis nunc Crypta-Ferrata adv. Jo. Lucam Zuzzeri disceptatio apologetica. Romae 1757. 4.

Castellani, I., disputatio adv. acad. quaest. Ciceronis. Bononiae, 1558. 8.

Castilhon, L., essai sur cette question: Cicéron fut-il plus éloquent qu'ambitieux, plus utile que dangereux à sa patrie? — *in:* Recueil 2 de la société typogr. de Bouillon p. 52. sq.

Cellarii, Jac., epitheta Ciceronis sec. literarum ordinem digesta. Basil., Euseb. Episcopius 1589. 8.

Cellarii, Chrp., historia explicandis epistolis accommodata nunc primum edita — *in:* Heusingeri Ed. Fabricii vitae Ciceronis. Budingae 1727. 8.

Cellarius, J. E., Demosthenes et Cicero inter se comparantur. Flensburg. 1782. 4.

Celtes, Conr., v. Epitome in utramque rhet. Cic.

Ceruti, Federici, commentarius in orationem M. T. Ciceronis pro Milone. Veronae 1610. 4.

de Chambors, explication de passages des lettres de Cicéron à Atticus (X. 12.) — *in:* Mém. de l'acad. des Inscr. T. XII. p. 203. sq.

Chapman, Joan., dissert. chronol. de aetate Ciceronis libr. de legibus — *in:* Tunstall epistola ad Middleton. Cantabrig. 1741. 8.

van der Chys, P. O., responsio ad quaestionem ab Ord. philos. propos. de Ciceronis iniusta Graecorum vituperatione. Gandav. 1828. 4.

Chytraei, Dav., tabula chronologica — *in:* de Scarparia lib. de vita Cicer. Berol. 1587. 8.

Cibber, Colley, the character and conduct of Cicero considered from the history of his life by Middleton, with occasional essays

and observations upon the most memorable facts and persons during that period. London, printed for I. Watts 1747. 4.

Cicero **relegatus — v. Landus.**

Ciceronianum **lexicon — v. Lexicon.**

Clerici, Hubertini, **in epistolas Ciceronis ad familiares commentum a Bono Accursio editum. Fol.** *s. l. et a.* **(Mediolani circa 1476.)** *(in singulis pagg. verss. 37.)*

Incipit ab Editoris epistola Io. Franc. Turriano incripta. Deinde epistola Hubertini Clerici ad Editorem missa. Fol. 3. incipit commentarius. In fine est epistola ad Bonum Accursium, eiusdem disticha 23 et Antonii Platini epigramma ad Octavianum Vicomercatum.

— — Vicentiae, Hermannus Lichtenstein, 1479. 3 kal. Martias Fol. *Rom. Fol. 297.*

— — Tarvisii, Mich. Manzolius penultima die Martii 1480. Fol.

***** *Cludius, H. G. I.,* **commentatio de authentia secundae orationis Catilinariae. Gumbinnae, Meltzer 1826. Progr. 4.**

Repetita est haec commentatio in: Seebode N. Archiv. a. 1827. p. 47—85.

Cochemii, Matth. Cardeni, **in M. Cic. paradoxa commentarius. Colon., Maternus Cholinus 1562. 8.**

In omnes de arte rhetorica Ciceronis libros doctiss. viror. commentaria — in unum veluti corpus redacta ac separatim a Ciceronis contextu partim nunc primum, partim non paulo etiam quam antea emendatius in lucem edita. Basileae ex off. Rob. Winter et Thom. Platter 1541. mense Martio. Fol.

In omnes de arte rhetorica M. Tullii Ciceronis libros, item in eos ad C. Herennium scriptos doctiss. virorum commentaria in unum veluti corpus redacta ac separatim a Ciceronis contextu, quem a diversis impressum nunc iam in sua bibliotheca nemo non habet, ne quis inani sumptu gravaretur, edita. Accessit in omnes libros rerum ac uerborum memorabilium plenissimus index. 2 Partes. Venetiis, apud Aldi filios 1546. Fol. *Fol. 10. non num. pagg. 312 et 421.*

— — Ibid. apud Aldi filios 1551. etiam 1561. Fol.

Praecedentis repetitiones minus pulchrae.

In omnes M. T. Ciceronis orationes selecta commentaria, notae, scholia et annotatt. viror. doct. Italiae, Gall. et Germ. cura conscript. 3 Partes. Colon. Agripp. 1621. 8.

Ciceronis orationum commentaria selecta viror. Germaniae, Italiae et Galliae doctissimorum notis, scholiis et annotatt. exquisitis, Romanorum etiam legibus, moribus aliarumque gentium historiis illustrata etc. 3 Tom. Colon. Agripp., Fries. 1685. 8.

Ex hac vel praecedenti, non ex primis quibusque Editionibus commentar. Vir. doctorum Graevius Variorum adnotationes sua in Editione Oratt. desumpsit, ex quo factum est, ut permulti in eam errores irreperent, qui etiam recentioribus criticis interdum imposuerunt.

Commentationes diversorum partim antea, partim nunc primum editae in epist. Cic. quae olim familiares dictae, nunc rectius ad famil. appellantur. Exc. Henr. Stephanus 1577. 8.

Ciceronis off. libri tres methodice et succincte repetiti a *Bern. Copio*. Acc. tabula Cebetis. Francofurti, Ioh. Wechel 1590. 8.

Corradi, Seb., Egnatius s. quaestura, in qua M. T. Ciceronis vita refertur. Venet. 1537. 8. R.

— — (*Idem liber primus repetitus:*) Basileae, Oporinus 1556. 8.

— — (*Idem liber primus repetitus:*) Lugduni Batav. 1667. 12.

— Quaestura altera. Bononiae 1558. 8. R.

Haec altera Quaestura demum in Editione Lipsiensi repetita est.

† *Eiusd.*, quaesturae partes duae, quarum altera de Cic. vita et libris. It. de ceteris Ciceronibus agit, altera Cic. libros permultis locis emendat nunquam antea extra Italiam edita. Lips., Wendler 1754. 8.

Editor fuit Io. Aug. Ernestius.

* In omnes M. T. Ciceronis Epistolas, quae familiares appellantur, doctissimorum virorum Annotationes, nempe *Seb. Corradi, Bernardi Rutilii, Philippi Melanchthonis, Petri Victorii* et aliorum. Basileae, Rob. Winter, mense Martio 1540. 8.

Memorabiles in primis sunt: „Variae lectiones ex collatione vetusti codicis per *Nicolaum Scelsium*."

Eiusd., in epistolas ad Atticum σχόλια. Nuper correcta et aucta. Venetiis, Hieronymus Scotus 1549. 8. R.

* *Eiusd.*, commentarius in quo Cic. de oratoribus liber qui dicitur Brutus et loci pene innumerabiles explicantur. (c. textu.) Florentiae apud Laur. Torrentinum 1552. Fol. R.

Editio splendida.

Cortreji, Ernst. Lud., (praes. Ant. Gunther. Heshusio) iuris naturae ac gentium summa capita in officiis humanis ad Cic. off. lib. I. c. 16. Lipsiae, typis Chrn. Goezii 1691. 4.

Eius., dissertatio de praecipuis prudentiae civilis capitibus ad Cic. Epist. famil. lib. I. Lips., lit. Goezii 1692. 4.

Cramer, I. Chrph., de M. T. Cic. Tusculano. Ienae 1752. 4.

Cras, Hr. Constans, dissertatio iuridica inauguralis, qua specimen iurisprudentiae Ciceronianae exhibetur s. Ciceronem iustam pro A. Caecina caussam dixisse ostenditur. Lugduni Bat., Luzac 1769. 4.

Eiusd., de dicto Ciceronis non opinione, sed natura constitutum ius esse. Amst. 1790. 4.

Scintillae Tullianae h. c. elegantiarum latinar. promptuarium ex Cicerone — opera et studio *Georg. Crauseri*. Rudolphstadii, lit. Casp. Freyschmid 1664. 8.

Crellii, Lud. Christiani, programma de Cicerone famae ac gloriae cupido. Vitebergae 1738. 4.

Creuzer, Frd., philosophorum veterum loci de providentia divina itemque de fato emendantur et explicantur. Heidelberg 1806. 4.

Curionis, Caelii Secundi, in Cic. oratorias partitiones explicationum libri tres. His access. Cic. trium de oratore librorum summ. absolut. (c. textu.) Basil., 1556. 8. Francofurti ad M., Pet. Fabricius 1567. 8.

Eiusd., in Cic. topica explicationes ad iuris ciuilis rationem quod voluit Cicero, accommodata. Basileae (1553.) 8.

du Cygne, *Mart.*, explanatio rhetorica et analysis oratt. Cic. Colon. 1670. 8. (*et saepius.*)

M. T. Ciceronis orationum analysis hist. perp. Adj. ind. orat. locupl. auct. Mart. *du Cigne*. Paris. 1704. 8.

* *van Dam*, *Ysbrandi Diderici*, specimen literarium inaugurale in Cic. orationem pro P. Sextio. Lugd. Bat., Haak et socii 1824. 8.

Dedel, *G.*, responsio ad quaestionem: Exponatur Ciceronis doctrina de iure, civitate et imperio, ratione imprimis habita librr. de re publica. *In* Annalibus Acad. Groninganae 1823.

Denores, *Iasonis*, in philosophiam Cic. de vita et moribus institutio. Patavii 1572. 12. etiam Ambergae 1597.

* *Eiusd.*, institutio in Cic. philosophiam de vita et moribus cum integris Samuel. Rachelii in Officia Cic. commentariis et Ulr. Obrechti schediasmate in Somnium Scipionis, quae libris Cic. de off. supplementi loco addere voluit Ioach. Meier. Lips., König (Vogel) 1721. 8.

A dissertation in which the defence of P. Sulla ascribed to Cic. is clearly proved to be spurious, after the manner of Mr. Markland, with some introductory remarks on other writings of the ancients never before suspected. London, Beecroft. *s. a.* (1746.) 8.

Scripsit Ross, episcopus. Contra eum sequens libellus editus est:

A dissertation in which the objections of a late pamphlet to the writings of the ancients, after the manner of Mr. Markland, are clarely answered: those passages in Tully corrected, on which some of the objections are founded. With amendements of a few pieces of criticism in Mr. Markland's epistola critica. Lond., Cooper 1746. 8.

Guil. Bowyer, typographus satis illustris, hoc opusculum vel ipse composuit vel magnam in ea re partem habuit; eius etiam typis expressum est. Cfr. Nichol's *anecdotes of Bowyer.* London 1782. 4. p. 189.

Docen, *B. L.*, einige Lesearten zu Cic. Laelius — *in:* Jahns Jahrb. f. Philol. v. 1828. Bd. II. Heft 1. S. 111—114.

Dodwell, *Henr.*, apologie des ouvrages philosophiques de Cicéron. Londres 1702. 8.

Doleti, *St.*, dialogus de imitatione Ciceroniana adversus Des. Erasmum Roterod. pro Chrp. Longolio. Lugduni, Seb. Gryph. 1535. 4.

Eiusd., liber de imitatione Ciceroniana adversus Floridum Sabinum, confutatio maledictorum et varia epigrammata. Lugduni apud Doletum 1540. 4.

Doleto, *St.*, osservazioni su le epistole di M. Tullio Cicerone a' famigliari ad uso di buono indirizzo, per ben comprendere l'eleganze del testo latino. Ediz. 2. Venezia 1764. 8.

Dornmeieri, *Andr. Iul.*, dissertatio de vitioso Ciceronis imitatore — *in:* (*Hortensii Landi*) dial. de Cic. relegato. Lipsiae 1534. 8.

Durantini, *C. F.*, comm. de exsilio Ciceronis et eius glorioso reditu. Lipsiae 1535. 8.

Eccti, *I. G.*, dissert. ad locum Cic. Off. II. 13. de modestia. Lips. 1796. 4.

Eckhard, *Io. Frd.*, progr. de memoria ICtorum ad locum Ciceronis Epist. libr. VII. 5., de Oratore lib. I. c. 28. Isenaci 1777. 4.

Eiusd., Cicero iurisprudentiae non ex animi sententia contemptor, ad locum orat. pro Murena c. 10. sq. (?)

* — — Nachricht von einer seltenen Ausgabe des Rednern von dem Cicero. Eisenach, G. A. Meyer 1780. 4.

Describit Orat. Editionem ab Hermanno Tullichio curatam Lipsiae in aed. Lottherianis 1515. Fol.

Eckhardt, *Tob.*, dissertatio hist. philol. de templo Cappadociae Comano ad locum Cic. in orat. pro lege Manil. c. 9. illustrandum. Quedlinburg, Strunz 1721. 4.

Eichstädt, *H. C. A.*, progr. duo de servitute luminum et ne luminibus officiatur ad explic. Cic. de Orat. I. 39. Ienae 1820. Fol.

Elout, *Petr. Iac.*, ad Cic. oration. pro L. Corn. Balbo. Lugd. Bat. 1828. 8.

Elvenich, *P. I.*, adumbratio legum artis criticae verbalis cum exercitatt. crit. in Cic. de Nat. Deor. Lib. I. c. 11—20. Bonnae 1821. 4.

Eiusd. loci aliquot tum emendati, tum accuratius illustrati in Cic. orat. pro Archia — *in:* Rhein. Museum 1827.

Eiusd. Progr. locus de Officiis I. 13, 40. Ciceroni vindicatus. Wratislaviae 1831. 4.

In omnes Cic. orationes, quot quidem extant, doctiss. viror. enarrationes in unum velut corpus collectae ac partim etiam antea, partim nunc primum in lucem editae. 2 Vol. Basil., Io. Oporinus 1553. Fol.

In omnes Cic. orationes doctiss. viror. enarrationes. Access. huic postremae edit. Claud. Baduelli in Milonem et pro Marcello oratt. annotationes. Item Curionis in omnes Philippicas commentarius. Lugd., Io. Tornaesius et Gu. Gazeius 1554. Fol.

Enchiridion Ciceronianum cont. elegantiarum latini sermonis praeceptiones aliquot Georg. Vogelmanni, I. Lipsii et Ioan. Voelli de conscribendis epistolis praecepta utilissima. Epitheta, antitheta et adiuncta Ciceroniana. Magdeburg, impr. Andr. Seydnerus impensis Ambros. Kirchneri 1604. 8.

d'Engelbronner, *E. C.*, disputatio iuris de loco Cic., qui est de legibus (quam praeside Cras ad publicam disceptationem proposuit) Amstelodami, Pt. den Hengst 1802. 4. mai.

d'Engelbronner, *Io. Conrad*, disputatio historico-critica de M. Tullio Tirone, M. T. Ciceronis liberto. Amstelodami, Pt. den Hengst 1804. 4.

Epitheta Cic. — v. Nunnesius.

Epitome in utramque Ciceronis rhetoricam cum arte memorativa nova et modo epistolandi utilissimo. 4. *s. l. et a. Goth. Fol.* 23. *Sign.* a—c. (*Gottingae.*)

In pag. aversa fol. 1. legitur Conradi Celtis epistola ad Maximilianum imperatorem D. Ingolstadii 5. Kal. April. 1492.

Epitome librorum Ciceronis de oratore per Gabrielem Sueurum. Paris, Th. Richardus 1561. 4.

Epitome partitionum orator. Ciceronis et Ioan. Sturmii recognita et perspicuis exemplis illustrata a Ioan. Bentzio. Argentorati, Ios. Rihel 1597. 8.

Erasmi, Desiderii Roterod., dialogus, cui titulus Ciceronianus sive de opt. genere oratorum. 4. *s. l. et a.*

Etiam in *Erasmi* de recta Latini Graecique sermonis pronuntiatione dialogus cet. Basil., Froben 1528, 1530, 1558. — Paris, Colinaeus 1528. — Colon., Soter 1529. — Lugd., Seb. Gryph. 1531. 8.

— dialogus, cui titulus Ciceronianus s. de optimo dicendi genere per autorem et recognitus et auctus. Basileae, ex off. Froben. 1529. 8.

— — cui adiectus P. Ramus, Ioach. Camerarius et Io. Sturmius de imitat. Edid. et notis illustr. Melch. Adamus. Neapoli Nemetum 1617. 8.

— dialogus Ciceronianus. Lugduni Bat., Maire 1643. 12.

Ernesti, Io. Aug., de praestantia libror. Cicer. de oratore prolusio. Lips., lit. Breitkopf 1736. 4.

Eiusd. de ingenio et artificio librorum Cic. de Oratore. Acc. Castigatt. quaedam emendatt. Pearcii. Lipsiae 1736. 4.

Eiusd. Explicatio quorundam locorum Cic. in libris de Nat. Deor. Lipsiae 1737. 4.

Eiusd. Historia crit. operum Ciceronis typograph. formulis editorum. Lipsiae 1756. 4.

Eiusd. narratio crit. de Edd. Oratt. Ciceronis. Lipsiae 1759. 4.

Eiusd. clavis Ciceroniana s. indices rerum et verborum philologico-critici in Opera Ciceronis. Accedunt Graeca Ciceronis necessariis observationibus illustrata. Lips., Martini 1739. 8.

— — Edit. secunda. Ibid. 1757. 8.

— — Editio tertia longe auctior. Halae, Orphanotroph. 1769. 8. mai.

* — — Editio quarta auctior et emendatior. Ibid., id. 1777. 8. mai.

— — Edit. quinta. Ibid., id. 1818. 8. mai.

— — Edit. sexta. Ibid., id. 1831. 8. mai.

Haec Editio curata ab A. H. Reinio in nonnullis locis est locupletata et emendata.

— clavis Ciceroniana. Accedunt Graeca Cic. necessariis obss. illustrata. 2 Vol. Paris, Fournier 1818. 8.

— — Londini, Priestley 1819 et 1831. 8.

* *Eiusd.* praefationes et notae in M. T. Ciceronis opera omnia. 2 Vol. Halae, Orphanotr. 1806. 8.

Erythraei, Valent., commentarii notationis artificii rhetorici ac dialectici in orat. Cic., quam habuit pro Archia poëta. Eiusd. Erythraei commentariolus in orat. Cic. pro M. Marcello. Argentor., Windelin Rihel 1550. 8.

Eiusd. tabulae partitionum oratoriarum Ciceronis et quatuor

dialogor. Ioan. Sturmii in easdem recognitae et alicubi auctae. Interpositus est ipse dialogus cui addita sunt scholia oeconomica eiusd. Erythraei. His adiecimus — commentarios duos, alterum Phil. Melanchthonis, alterum Ioach. Camerarii. — Argentorati, apud Chr. Mylium 1560. Fol.

Etiam antea: Ibid., in off. Crato-Myliana 1547. Fol.

Fabri, Bas., loci observatt. atque expositiones in Cic. epist. famil. omnes. Lips. 1554. et Lips., Steinmann 1576. 8.

Fabricii, Frc., in Cic. orat. pro Ligario. Colon., Matern. Cholinus 1562. 8.

Eiusd. historia Ciceronis per consules descripta et in annos LXIV. distincta. Coloniae, Maternus Cholinus 1564. 8.

Liber etiamnunc utilis.

— — Edit. secunda. Ibid., id. 1570. etiam 1587. 8.

— — Studio Chrp. Heidmanni. Helmst., Ierem. Rixner 1640. 12.

* — — cum adnotationibus Gronovii. Acc. Chrp. Cellarii historia explicandis epistolis accommodata nunc primum edita librorumque recens. indd. ac praefat. adiecit Io. Mich. Heusinger. Budingae, typis Regelein. 1727. 8.

Eiusd. animadversiones in Cic. orationes ad Quirites post reditum et post reditum in senatu ex Mss. nunc primum edidit P. I. Elvenich — *in:* Rhein. Museum 1828. Heft 3. S. 405—448.

Fabricii, Georg., elegantiarum pueril. ex Cic. epistolis libri tres. Lips., Voegelin 1613. 8.

Fabri, Io., in Cic. orationem pro lege Manilia commentarius. Paris, Th. Richard 1560. 4.

Fabri, Pet., in libros academicos editionis primae commentarius. Eiusd. P. Fabri et in orat. pro Caecina alius commentar. Lugd. Bat. apud Andr. Cloucquium 1601. 8.

— — Paris, Cl. Morell 1611. 8.

Facciolati, Iac., exercitationes in M. T. Ciceronis orationes II. pro P. Quintio et pro Sex. Rosc. Amerino. Cum ind. Patav., typis Seminarii 1723. 8.

* — Editio altera. Acc. epistola Cic. ad Quint. fratrem Asiae praetor. de rat. reg. prov. Patav. 1731. 8.

Eiusd. ragionamento ad un amico sopra il dialogo di Cicerone intitolato Cato Maior vel de senectute. Padova 1724. 8.

* (*Eiusd.*) vita M. T. Ciceronis litteraria. Patav. 1760. 8. R.

Facius, Io. Frid., de codice IV. Verrinarum Cic. in bibl. ducali Meiningensi asservato eiusque lectt. variantibus. Prolusio I. et II. Coburgi 1785—87. 4.

Farnesii, Hr., de imitatione Cic. libellus. Antverp. 1571. 8.

Fenel, Jean Bapt. Paschal, essai pour rétablir un passage du III. livre de Cic. c. 35. sur la nature des Dieux — *in:* Mém. de l'acad. des inscr. T. 18. Hist. p. 176. sq.

* *Ferrarii, Hieron.*, ad Paulum Manutium emendationes in Philippicas Ciceronis. Venetiis, apud Aldi filios 1542. m. Martio. 8. *Fol. 126. non num.* R.

* Ciceronis historia philosophiae antiquae ex omnibus illius scriptis collegit, disposuit aliorumque auctorum cum Latinor. tum Graecor. locis et illustravit et amplificavit *Frd. Gedike.* Berolini, Mylius 1782. 8.

— — Ibid., id. 1801. etiam 1815. 8. mai.

Georgii Trapezuntii commentarii in Philippicas Ciceronis. Venetiis *(Nic. Ienson) s. a. (circa 1472.)* 4. *Fol. 28. verss. 23. sine sign. custodd. et num. fol.*

Eiusd. de artificio Ciceronianae orationis pro Q. Ligario — *in:* Georgii Trapez. rhetorica. Mediolani, Leonard. Pachel 1493. Fol. Etiam cum Asconio. Venetiis, Aldus 1522. 8.

— de artificio Cic. orat. pro Q. Ligario. Argentinae, apud Ioan. Albertum 1535. m. Martio. 8.

— de artificio Ciceron. orationis pro Q. Ligario ad Caesarem. Dispositio orationis, quam pro Archia poëta Cicero habuit a Phil. Melanchthone edita. Eiusd. artificium s. enarratio in orationem Ciceronis pro M. Marcello. Argentor. 1535. 8.

Gernhard, Aug. Gotthilf, Ciceronis locos nonnullos libri I. de Officiis et Laelii emendat atque illustrat — *in:* Novis actis soc. Lat. Ienens. Lips. 1806. 8. Vol. I. p. 259. sq.

Idem, quaedam ad recognoscenda ea, quae Cic. in libro de amicitia disputavit. Vinariae 1823. 4. Progr.

Gesner, Io. Matth., Cicero restitutus — *in:* Comment. soc. Goting. T. III. p. 223—284.

Eiusd. commendatio Epist. Cic. ad Diversos — *in eiusd.* Opuscul. minor. Wratislaviae 1743. 8. T. 1. p. 45. sq.

Gierig, Gottl. Erdm., von dem aesthetischen Werthe der Bücher des Cic. von dem Redner. Fulda 1807. 4.

* *Glandorpii, Ioan.,* annotatt. in Cic. epistolas, quae vulgo familiares appellantur. Editae studio et opera Reineri Reineccii Steinhemii. Basileae, Seb. Henricpetri 1580. m. Septbr. 8.

Goelner, Io. Polycarp., Cicero theologus ex nat. libro de Deo. Witemberg., ex offic. Wilkiana 1701. 4.

Goerenz, I. A., animadverss. ad Cic. lib. I. de divinatione. Zwiccav. 1805. 8.

* *Idem,* duorum Codd. Mss. (Erlangens. et Guelpherbyt.) varr. lectt. in Cic. orationes Catilinarias. Zwiccav., ex off. Hoeferi 1807—9. 4. 4 Progr.

Goering, A., primae disputationis Tuscul. Ciceronis synopsis. Lubec. 1817. 4.

* *Eiusd.* Rationes, cur locus apud Cic. Off. II. 5. 7. 8. spurius dictus sit, examinantur. Lubecae, typis Roemhildianis 1819. 4. Progr.

Goldner, Georg. Lud., Ciceronis patria, genus, ingenium, studia, doctrina, mores, vita, facta, res gestae, mors. Gerae 1712. 8.

Annotationes in Cic. divinationem in Verrem e *Iac. Gorscii* praelectt. ab Alb. Scepreio collectae. Cracoviae 1585. 8.

Gottleber, Io. Chrp., animadv. super aliquot locis Ciceronis e libr. III. officior. specimina IX. Misenae, lit. Schulzianis 1780—84. 4.

Goveani, *Anton.*, in M. T. Ciceronis orationem in Vatinium commentarius. Paris., Io. Lodoicus Tiletanus 1542. 4. *Etiam in* † *Eiusd.* Opp. Roterod., Beman 1766. p. 341—375. Fol.

Eiusd. in primos duos libros epistolarum Cic. ad Atticum commentarius. Paris. 1544. 4. *Etiam in Eiusd.* Opp. Roterod. 1766. p. 377—454. Fol.

Eiusd. in Cic. Topica commentarius — *in Eiusd.* Opp. p. 455—494.

Eiusd. in Cic. libros de legibus annotationes. Paris. 1553. 4. *Etiam in Eiusd.* Opp. p. 494—517.

Grabneri, *Theoph.*, Cicero recte an perperam philosophatus sit. Misenae 1742. 4.

Gräter, *F. D.*, über Cäsars Ermordung u. Cicero's Ansicht derselben. Zürich, Gessner 1820. 8.

Graevii, *I. G.*, scholia in Cic. de officiis libros duos priores. Nunc primum edid. G. Röther. Viteberg., Zimmermann 1824. 8. mai.

Repetita sunt in Friedemanni et Seebodii Miscell. crit. Vol. II. p. 164—206.

Gratama, *M. S.*, Diss. de Cic. de Rep. et de Legibus libris iuridica. Groningae 1827. 8.

Griffoli, *Iac.*, Ciceronis defensio contra Calcagnini disquisitiones in eiusd. Officia. Venet., apud Aldi filios 1546. 8. *Fol.* 76.

— — Lutet. Paris., per Nicol. Divitem 1548. 8.

Grimm, *Aug. Guil.*, animadverss. aliquot in Cicer. Catilin. I. Annaberg. 1790. 4.

Groddeck, *Godofr. Ernest.*, ad somnium Scipionis monita. Vilnae, exc. Zawadzki 1814. 4.

Groebel, *C. E. A.*, schola Cruciana eaque critica de emendando Ciceronis loco, qui in oratione pro Archia (c. 4.) legitur. Dresdae, typis Gaertneri 1825. 4. Progr.

Eiusd. de loco qui in oratione pro Ligario c. 7. legitur. Ibid. 1826. 4. Progr.

* *Gronovii*, *Io. Friderici*, Excerpta ex libris Epistolarum Ciceronis ad Familiares. (Ms. ἀνέκδοτον.)

Sunt dictata similia eorum, quae edita habemus in Plautum atque Terentium. Exemplari, quod possideo, manus ignota adscripsit: „Absolvi 20/30 Augusti Daventriae 1649." Ab eadem manu scripta sunt: *I. F. Gronovii* de vitiis sermonis. (ἀνέκδοτον). et: *Eiusd.* Lectiones Plautinae. (editae Amstelaedami 1740. 8.)

Gueinzi, *Chr.*, Ciceron. operis analysis 1629. 8.

Günther, *Chrn. Aug.*, de lege naturae ex mente Ciceronis. Lipsiae 1783. 4.

Günther, *G. C. Fr.*, de Cic. Offic. I. c. 32 et 33. Helmst. 1823. 4. Progr.

Guiard, de Ciceronis philosophi in cives suos meritis. Königsberg in d. Neumark 1832. 4. Progr.

Gulielmi, *Iani*, adversus C. Sigonium assertio, non esse aut M. Tullii aut satis dignam M. Tullio eam, quae illius nomine venditetur, consolationem. Lutetiae, apud Aegidium Beysium 1584. 8.

Gulonius, Nicol., in Cic. doctrinam topicam dilucida et brevis commentatio ex Aristot. aliisque probatioribus authoribus. Paris., Th. Richard 1561. 4.

Eiusd. introductio in rhetoricam veterum et maxime in Cic. partitiones oratorias cum scholiis. Paris. 1563. 4.

Haake, C. F. C., specimen annotationum in Ciceronis orationem Ligarianam. Stendal 1811. 8.

Haferungen, Io. Casp., Cicero Theologus. Witteberg. 1701. 4.

Hagen exercitatt. acad. in Cic. orat. Milon. Erlang. 1792. 4.

Hagen, Frid. Wilh., Commentar über Cicero's vermischte Briefe, vorzügl. in Hinsicht auf Aesthetik und den Mechanismus der Sprache für Gymnasien u. Schulen. 3 Thle. Nürnberg, Stein 1798—1805. 8.

Insunt etiam Epistolae in Germanicam linguam conversae.

Hagmeier, I., varr. lectt. Acc. notae in Cic. orat. pro rege Deiotaro. Rostochii 1638. 8.

Haligraet, Iac., brevis in omnes Ciceronis rhetoricae libros introductio. Paris., ex typogr. Steph. Prevosteau 1601. 4.

Hannemann, Io. Lud., ad Cic. de divinat. lib. I. de somnio Arcadis. Kil. 1718. 4.

Hardtschmidt, Io. Nic., dissertatio de theologia Ciceronis, in quantum constat ex libris eius de Nat. Deor. et de Divinatione. Argentor. 1696. 4.

Harles, Gottl. Chrp., commentatio in locum Cic. de Off. II. 15. Erlangae 1772. Fol.

Eiusd. de Thaletis doctrina de principio rerum, in primis de deo ad illustrandum Cic. de Nat. Deor. I. 10. Ibid. 1783—84. Fol. Progr. tria.

Harmar, M. T., Ciceronis vita ex opt. quibuscunque scriptoribus delibata et in compendium redacta. Oxon. 1662. 8.

Harscheri, Nicol., de divinatione Cic. diatribe in exemplum divinationis civilis proposita. Marburg. Cattor., typis Io. Kursneri 1710. 8.

Haun, Chrn. Wilh., Versuch einer Würdigung der Rede Cic. für den Manil. Gesetzesvorschlag. Merseburg 1827. 4. Progr.

Hegendorphini, C., scholia in topica Ciceronis — *in:* Dialectices epitome Theobaldo Billicano auctore. Haganoae, I. Secer. 1527. 8.

Eiusd. adnotatiunculae in Cic. Verrinas et topica. Paris., Chr. Wechel 1529. 6. cal. Decbr. 8. *Etiam* Haganoae, Io. Secer 1529.

Eiusd. enarrationes in partitiones oratorias Ciceronis. Paris., 1549. 4. (*Etiam* Haganoae 1523? 8. Cfr. Panzer VII. p. 102. N. 276.)

Helii, Io. Beat., bibliotheca commentariorum, enarrationum, expositionum in Cic. orationes. 3 Vol. Basileae, typis Episcopianis 1594. Fol.

Heinze, Io. Mich., loca quaedam Cic. epist. ad famil. vel emendata vel declarata — *in:* Eiusd. syntagmate opuscul. Gotting. 1780. 8. p. 170. sq.

Hentsch, H. G., prolusio de locis aliquot Ciceronis disput. Tuscul. I. Lips. 1769. 4.

Herbart, *Io. Frd.*, über die Philosophie des Cicero — *in:* Königsberger Archiv 1811. Stück I. S. 22. flg.

Herbesti, *Bened.*, oration. Cic., quam ad Quirites post suum ab exilio reditum habuit, explicatio (*c. textu.*) *s. l. et nom. typogr.* (Frcf., Egenolf.) 1560. 8.

Eiusd. Cic. vita e scriptis et verbis Cic. descripta. Frcf., apud Nic. Basse 1568. 4.

Herbst, *I. Ch.*, Lectionum Tullianarum specimen. Dantisci, Wedel 1830. 4. Progr.

† *Herel*, *Io. Frd.*, coniecturae crit. in Cic. oratt. Verrinas et annotatt. ad Cic. de divinatione — *in:* Ruperti u. Schlichthorst's Magazin für Philol. Bremen 1796. Bd. I. S. 129—145.

Hermann, *K. Fr.*, Ist Cicero's siebenter Brief an Lentulus (ad Famil. I.) a. u. c. 697 oder 698 geschrieben? in Diario scholast. 1829. N. 88 et 89.

Hermanson, *I.*, dissertatio de exilio M. T. Ciceronis. Upsal. 1725. 8.

* *Hertel*, *Frid. Godofr. Gull.*, de duobus codd. libr. Cic. de officiis biblioth. Zwiccav. Zwiccaviae, typis Hoeferi 1826. 4.

Heshusius, *A. G.*, v. *Cortreius.*

Hess, *Ph. Car.*, specimen novae editionis Somnii Scipionis e libr. VI. Cic. de Republ. in Graecum conversi a Maximo Planude. Helmst. 1830. 4. Progr.

Heumann, *Chrp. Aug.*, hebdomas Tulliana — in *Eiusd.* Parergis crit. Ienae 1712. 8. p. 59—70.

Eiusd. emendatio locor. singularium Ciceronis — *in:* Miscell. Lips. T. VIII. p. 82. sq.

Eiusd. emendatt. aliquot locor. Cic. pro Milone — in *Eiusd.* Poecile T. I. lib. 2. p. 273. sq.

Heusinger, *Io. Mich.*, novae editionis Ciceron. operis de officiis specimen. Isenaci 1749. 4. Progr.

Hildenii, *Gull.*, nova et tam utilis ac necessaria quam nova Paradoxorum Cic. resolutio grammatica logica. Cum duplici analysi. Addita est refutatio. Lips. 1587. 4.

Hinkelmann, *Abr.*, progr. ad Epistol. Cic. Lubek 1684. 4.

van der Hoeven, *I.*, over Ciceroe droom van Scipio: *in* van Kampen Magazijn voor Wetenschappen T. V. p. 395.

Hoffmann, *I. C.*, de Cicerone iuris civ. teste ac interprete ... 1739. 4.

Hornemann, *Io. Gotthilf*, (praes. Hauboldo) dissertatio de iure civili a Cicerone in artem redacto. Lips. 1797. 4.

v. Horstig auf der Mildenburg, die Gottheit. Was sagt Cicero in seiner Schrift darüber als Heide u. Philosoph? Leipzig, Industr. Compt. 1823. 8.

* *Hotomani*, *Frc.*, commentar. in orationes Cic. Vol. primum (*c. textu*). Oliva Rob. Stephani 1554. Fol.

Editum est volumen hoc primum dumtaxat. Etiam in * Eiusd. Opp. Lugduni, her. Vignon 1600. T. 3. Fol.

Eiusd. in Cic. Epistolam ad Quintum fratrem — in *Eiusd.* Opp. Lugd. 1600. Fol. . T. 3. p. 1417. sq.

Hottingeri, Io. Iac., diss. in locum Paradox. V, 2. Turici, typis Orellii 1790. 4. Progr.

Eiusd. Spicilegium in Cic. Tuscul. quaest. Librum I. Ibid. 1791. 4.
Etiam in mea Ed. Tuscul.

Eiusd. Spicilegium observatt. criticarum in Cic. librum de fato. Ibid. 1793. 4.

Insunt haec programmata etiam in *Eiusd.* Opusculis philol. Lipsiae 1817. 8.

Hülsemann, H. Chr. Frd., de indole philosophica Ciceronis. Lunaeburg. 1799. 4.

† *Hug, I. L.*, lucubratio de oratione Ciceronis pro M. Marcello. Friburg., Herder 1817. 4.

Ciceronis ipsius hanc orationem esse, demonstrare conatur; sed ultra Cap. 5. non est progressus.

* *Huldrici, Frid. Salom.*, programma de subdititiis Bruti et Cic. Epistolis. Turici, typis Orellii 1797. 4.

* *Eiusd.* de locis quibusdam ex orat. Cic. pro Cn. Plancio disputatur. Ibid. 1798. 4.

* *Eiusd.* de locis — — pro Milone disputatur. Ibid. 1799. 4.
Cfr. etiam in a. 1814.

* *Eiusd.* de locis — — post reditum in senatu disp. Ibid. 1800. 4.

* *Eiusd.* de locis — — Epp. ad diversos disp. Ibid. 1803. 4.

* *Eiusd.* (iterum) de locis — — Epp. Pseudobruti disp. Ibid. 1804. 4.

* *Eiusd.* de locis — — ex libro I. de Oratore. Ibid. 1810 et 1811. 4. Progr. duo.

* *Eiusd.* in Cic. orat. pro L. Flacco. Ibid. 1812. 4.

* *Eiusd.* in Cic. orat. pro P. Sulla. Ibid. 1813. 4.

* *Eiusd.* in Cic. orat. pro Milone. Ibid. 1814. 4.

* *Huschke, Phil. Eduard.*, de causa Siliana ad Cic. epist. ad Divers. VII. 21. Rostochii, lit. Adler 1824. 4.

† *Hutchinson, Thom.)* observationes in Cic. de Legibus — *in:* Miscell. observ. Vol. III. p. 67—70. p. 224—228. p. 334—339.

* *Iacob, Aug. Lud. Gu.*, de oratione, quae inscribitur pro M. Marcello, Ciceroni vel abiudicanda vel adiudicanda quaestio novaque coniectura. Berol. et Halis, in libr. Orphanotr. 1813. 8. mai.

* *Iacob, I. Georg*, brevis disputatio de tribus locis librorum Ciceronis de officiis. Colon. ad Rhen., ex offic. Bachemii 1828. 4. Progr.

Ienisch, Dan., ästhetisch-kritische Parallele der beyden grössten Redner des Alterthums, Demosthenes u. Cicero. Nebst vier Musterreden derselben aus dem Griech. u. Lateinischen. Berlin 1801. 8.

Ientzen, F. G., über des Cicero vierte Philipp. Rede, nebst einem Anhange krit. Bemerkungen. Lübek, v. Rohden 1820. 8.

Eiusd. censura insigniorum locorum, qui in Cic. libro I. de natura deorum leguntur. Ienae, typis Schreiberi et soc. 1825. 8.

Cfr. Moseri de hoc libello iudicium in Annal. Heidelberg. 1827. p. 521—525.

* *Ilgen, C. D.*, animadv. hist. et criticae in Cic. orat. pro Archia — in *Eiusd.* Opusc. varr. philol. Erfordiae, Hennings 1797. 8. Vol. II. P. 1. p. 1. sq.

Imanuel, Specimen animadverss. ad locos nonnullos Ciceronis et Propertii. Minden 1831. 4.

Ingessler, C. T., Obss. in locos aliquot Ciceronis specimen. Havniae 1828. 4.

* *Iordan, C. A.*, Specimen quaestionum Tullianarum. Halberstadii, Schönrock 1834. 4.

In orationem pro A. Caecina.

Iortin, Iohn, critical remarks on Ciceron — in his Tracts philol. crit. and miscell. Lond. 1790. T. II. p. 169—177. 8.

Irmisch, Theophil. Guil., de suspecto Ciceronis loco ex I. de officiis c. 13. Lips., ex off. Langenhemiana 1755. 4.

Iugler, Io. Frd., de poësi Ciceronis. Lips., ex off. Langenhemia 1744. 4.

Resolutio brevis orationum Ciceronis secundum causarum genera, orationum partes, materias in eloquentiae studiosor. gratiam ea potissimum de causa instituta, ut dilatandae atque ampliandae orationis ratio ex ipsius Cic. exemplis appareat, auctore *Melch. Iunio*. Triplice indice addito. Argentorati, exc. Iosias Rihelius 1594. 8.

Iunii, Melch., in oratorem M. T. Ciceronis ad M. Brutum scholia. Argent. 1585. 8.

Ex Cic. orationibus loci aliquot communes authore *Melch. Iunio*. Argentor., Lazar. Zetzner 1594. 8.

Kalau, F., commentatio exhibens nonnulla ad Wolfianas orationis pro M. Marcello castigationes. Francof. 1804. 4.

Kayser, C. Ph., Bemerkungen über einige Stellen des Cicero. Heidelberg. 1827. 8. Progr.

Keckermann, Barthol., introductio ad lectionem Ciceronis et aliorum oratorum fructuosiorem et dexteriorem pertinens ad specialem partem systematis rhetorici. Hanoviae, Gu. Antonius 1610. 8.

Kelch., Theod., commentationes de legibus nonnullis, quae M. T. Ciceronis lib. II. de legibus continentur. Partes II. Elbing 1826. 4. Progr.

Kelhalmanni, Georgii Acanthii, partitiones in Cic. de rhetorica libros quattuor ad C. Herennium universam fere huius rei artem complectentes nunc primum et scriptae et in lucem editae. Basil., ex offic. Ioan. Oporini 1549. m. Iunio. 8.

Kern, in locos Cic. quosdam. Gottingae 1756. 4.

* *Kinderrater, C. F.*, philosoph. u. philolog. Abhandlungen über Cicero von der Natur der Götter. 2 Theile. Leipzig, Göschen 1790. 8.

Kleeditz, Dav. Henr. et *Godofr. Henr.*, de L. Cornelii Sullae monarchico imperio ad locum Cic. pro Sext. Rosc. Amerino c. 48. disputatio. Witemberg, exc. Schlomach. 1744. 4.

* *Klein, Fr. Nic.*, aevi medii scriptorum, in primis Vincentii Bellovacensis, indicantur et examinantur loci e Ciceronis libello de senectute excerpti. Confluent. 1813. 4.

* *Eiusd.* Lesarten zum ersten Buche der Ciceron. Schrift de oratore aus d. Hahnschen Drucke vom J. 1468 — *in:* Friedemanni et Seebodii Miscell. crit. Vol. I. P. 2. p. 344—353. u. P. 3. p. 489—507. Cfr. O. M. Muelleri Obss. in Seebodii Archiv. 1824. p. 201—203.

* *Klerck, I.*, Dissertatio litteraria et iuridica de M. Tullii Ciceronis oratione pro M. Caelio. Lugd. Bat., vidua M. Cyfveer 1825. 8.

* *Klotz, Io. Chr.*, tres dissertationes de virtutibus in Tirone, Cic. liberto, notatis; de vitiis et vitiis falso in illo notatis. Witteberg 1727. 4.

Eiusd. pro M. T. Cicerone adversus Dionem Cassium et Plutarchum dissertatio. Gorlitii 1758. 4.

* *Klotz, Reinhold*, quaestiones Tullianae. Liber primus. Lips., Schwickert 1830. 8.

Cfr. Moseri iudicium in Diario Scholast. 1830. p. 1233—1239.

* *Eiusd.* Emendationes Tullianae. Lipsiae, typis Teubneri 1832. 8.

Insertae sunt etiam Iahnii Archiv. phil. Lips. 1833. Vol. 2. p. 48—68.

Koch, Conr. Dietr., conclusiones ex libris V. Disput. Tusculan. Helmstadii 1703. 4.

Koelle, Hr. Chrn. Ern., praedes periculi maritimi apud Romanos. Commentatio ad illustrandum locum Cic. ad Divers. II. 27. Halae, Kümmel 1795. 8.

König, G. Lud., libri III. Ciceronis de Finibus bonor. et malor. cap. 5 et 6. explicare conatus est. Eutin., Struve 1828. (Hannoverae, Hahn). 4.

Koken, I. Chr., de Cic. senect. 18. „*honeste acta superior aetas fructus capit auctoritatis extremos.*" Eimbecae 1823. 4. Progr.

Kraft, F. C., Annotatio critica ad Cic. Catonem mai. Hamburgi, Meissner 1833. 4.

* *Krarup, Nicol. Bygom.* observationum crit. in libros Cicer. de republ. Spec. 1 et 2. Hafniae, typis Seidelin. 1826. 8.

* Varietas lectionis ad Cic. Tusc. disputatt. excerpta ex Cod. Ms. Bipontino cum Orellii editione diligentissime collato. Auctore *I. P. Krieger.* P. 1. Codicis notitiam et libri primi varr. lectt. continens. Biponti, Ritter 1832. 4. Progr.

* *Kühner, Raphael*, M. T. Ciceronis in philosophiam eiusque partes merita. Hamburgi, Perthes 1825. 8.

Cfr. Diar. crit. Lips. 1826. p. 1881—86. atque in primis C. Beierum in Iahnii Annal. 1826. Vol. 1. p. 338—318.

Kuhnhardt, de somnio Scipionis aut subiecto aut Cicerone indigno — *in:* Seebode's krit. Schulbibl. 1820. Hft. 6. S. 474—482 Hft. 7. S. 558—565. Hft. 8. S. 649—653. Hft. 12. S. 1000—1007.

Laezii, Io., de poëticor. studiorum utilitate. In orationem Cic. pro A. Lic. Archia poëta. Antverpiae, ex off. Chrp. Plantini 1560. 8.

Ciceronis sententiae insigniores, apophthegmata, parabolae s. similia, — omnia collecta a *Pet. Lagnerio.* Lut. Paris., ex off. Rob. Stephani 1546 et 1548. 8. (Lugd.) Apud Io. Tornaesium et Gu. Gazeium 1547. 16. Lutet., apud Carol. Perier exc. Bened. Prevot. 1550. 12. Lugd., Tornaesius 1552. 8. Colon., G. Fabricius et Io. Gymnicus 1571. 12. Argentor., Zetzner 1606. Studio *Mart. Haynecii.* Lips., Gross 1597. 8.

Lagomarsini, Hieron., epistola ad Iac. Facciolatum, qua quid in M. T. Ciceronis contra L. Pisonem oratione interciderit, demonstratur — *in* Raccolta d'Opusc. scientif. e filolog. T. X. p. 435—456. Repetita in Friedem. et Seebodii Misc. crit. Vol. I. P. 2. p. 329—338.

De *eiusd.* in edendis Cic. opp. consilio et ratione in Ios. Mar. Parthenii commentario de vita et studiis Lagomarsini. Venet. 1801. 8. §. 32—98.

Has §§. Bardilius repetendas curavit in Seebode Archiv. 1825. p. 428—439.

* *Lambini, Dionys.*, Tullianae emendationes. Ex edit. Ciceronis operum Lambiniana principe repetitas accuravit *Frc. Nicol. Klein.* Accessit pictura lithographica, manum Dionys. Lambini repraesentans. Confluentibus, Hölscher 1830. 8. mai.

Repetitio annotationum Lambinianarum admodum emendata; sed dolendum, quod iis contentus fuit Editor, quae reperiuntur in Ed. prima Opp. Cic. 1566., eas quas passim auctas et correctas exhibent Repetitiones Lamb. inde ab a. 1573. sprevit. Edita sunt a Kleinio: Additamenta. Pars I. Confluentibus 1831. 4. — Errores nonnullos in Cicerone suo a. 1566. commissos correxit Lambinus in Cornelio Nepote. Lutet. Paris. 1569. 4. in fine.

(*Landi, Hortens.*) Cicero relegatus et Cicero revocatus, dialogi festivissimi. Lips., exc. apud Mich. Blum 1534. 8.

— — Lugd., Seb. Gryph. 1534. 8.

Langii, Carol., annotationes in Ciceronem. Antv., typis Gu. Silvii 15...

Repetitae in † Andr. Schotti obss. human. Antv., Belier 1615. 4.

Histoire de Tullie, fille de Cicéron, par une dame illustre. (*la marquise de Lassay*). Paris 1726. 12.

Latinii, Latini, consideratio in somn. Scipionis. Antverp. 1631. 8.

Latomi, Barthol., annotatt. in Cic. Paradoxa. Coloniae, apud Io. Prael 1534. 8.

Eiusd. enarrationes in partit. orator. Ciceronis. Parisiis, Frc. Gryph. 1539. 4.

Eiusd. enarrationes in topica Ciceronis. Ibid., id. 1539. 4.

* *Lauredani, Bernardini, Andreae F.*, in M. T. Ciceronis orationes de lege agraria contra P. Servilium Rullum commentarius. Venetiis, apud Paullum Manutium 1558. m. Iunio. 4. *Fol. 4. Praefat. pagg. 297. et Err. pagg. 3.* R.

Carolus Sigonius in gratiam Lauredani, illustris patricii Veneti, hunc commentarium conscripsisse patronoque donasse fertur.

*** Variae Lectiones ex M. T. Ciceronis editionibus Oxoniensi et Neapolitana descriptae. Editionis Ernestianae minoris supplementum (curavit *Regis*). 3 Vol. Halae, in libr. Orphanotr. 1825—30. 8. mai.**

Cum Codd. Oxonienses collati sint ad Oliveti recensionem, editores eam varietatem ad Ernestianam accommodare neglexerunt. Nec vero Graevii Edd., quarum varietas hic affertur, cum Ernestianis collatae sunt. Quam negligentiam merito reprehendit C. Beierus in Diar. Scholast. 1826. p. 154. et ibid. 1828. p. 246. seqq.

Qua reprehensione commoti, Halenses illi Oliveti Editione cum Ernestiana collata, utriusque diversitatem in operis fine addiderunt. Vel sic tamen in huius libri usu semper maxima cautione opus est, desiderandumque, ut Halenses ipsi aut alii totam rem et accuratius et scitius aliquando administrent. His Variis lectionibus subiungimus:

Variae Lectiones in Orat. pro M. Marcello e Cod. Havniensi depromptae: in Seebodii N. Archiv. 1829. p. 132.

Variae Lectt. e Cod. Cic. de opt. genere dicendi Vitebergensi enotatae: Ibid. 1829. p. 143.

***Lehmanni, I. G.*, explanatio loci e Ciceronis de Natura Deorum libro II. c. 20. Lips. 1802. 4.**

***Leniceri, Alb.*, explicatio orationis Cic. pro Archia. Witteberg. 1570. 8. et Ibid., exc. Seuberlich 1605. 8.**

***Eiusd.* explicatio orat. Cic. antequam iret in exilium. Ibid. 1572. 8.**

***Eiusd.* explicatio orat. Cic. pro lege Manilia. Witeberg. 1573. 8.**

***Eiusd.* explicatio epistolae primae Cic. ad Quintum fratrem de Asia prudenter administranda. Ulysseae (i. e. *Uelzen*) 1578. 8.**

***Eiusd.* explicatio orat. Cic. pro M. Marcello. Ibid. 1591. et Ibid., G. Kelner 1615. 8.**

***van Lennep*, de libris Cic. de finibus bonor. et malor. Amst. 1793. 4.**

***Leoniceni, Omniboni*, oratio de laudibus eloquentiae. Praefatio eiusd. in M. Tullii oratorem ad Q. fratrem. Commentarius eiusd. in eundem oratorem ad Q. fratrem. Vicentiae (*Leon. de Basilea*) 11. cal. Ian. 1476. Fol. *Rom. Pagg. versuum 44. cum sig.* a—u.**

***Lescaloperii, Pet.*, humanitas theologica, in qua M. T. Cicero de nat. deor. argumentis, expositionibus, illustrationibus nunc primum insignis prodit. Paris, Cramoisy 1660. Fol.**

Est proprie Editio librorum de Nat. Deor. cum amplo, immo diffuso commentario.

Ciceronianum lexicon Graeco-latinum i. e. lexicon ex variis Graecor. scriptor. locis a Cicerone interpretatis. It. loci Graec. auctor. cum Cic. interpr. et castigat. in quam plurim. loc. Cic. Aug. Taurinor. 1743. 8.

Est Henrici Stephani Lexicon Cic. a. 1557. sine ullis additamentis recusum, tacito auctoris nomine eam solam ob causam, quia haereticus fuerat.

† *Lignamineus, Desyderius*, sepulchri facies M. T. Ciceronis paucis ante annis in Zacyntho insula reperti. Venetiis, Ioan. Gryphius exc. 1557. Fol. *Fol. 7.*

Lilie, Ernst. Gothofr., commentatt. de Stoicor. philosophia morali ad Cic. libros de Officiis. Commentatio I. Altona, Hammerich 1800. 8.

* *Lindemann, Frd.*, de clade Romanorum in sylva Litana. Ad illustr. Cic. locum in Tuscul. disput. I. 36. Zittaviae, Seyfert 1826. 4. Progr.

Eiusd. Lectiones Ciceronianae. Specimen I. Ibid. 1830. 4. Progr.

Lindner, Ioh. Gottl., Commentatio crit. ad locum Cic. Off. I. c. 11. Arnstadii 1771. 4. Progr.

Eiusd. ad Cic. de N. Deor. I. c. 23. prolusio. Ibid. 1771. 4.

De Cicerone historico Dissertatio auct. *I. G. Linsén* et *S. G. Bergh*. Spec. I. II. Aboae 1826. 4.

Lloyd, Hugh, phrases elegantiores ex Caesaris commentariis, Cicerone aliisque. Oxonii 1654. 8.

Locher, Iacob., compendium rhetorices ex Tulliano thesauro concinnatum. Argentorati, exc. per Renatum Beck. 1518. 4.

Longolii, Giberti, annotatt. in Cicer. rhetor. ad Herennium etc. Colon., Io. Gymnicus 1535. 8.

* *Lotzbeck, I. Car. Guil.*, animadverss. in aliquot locos Ciceronis orationis pro P. Sextio. Baruthi, typis Binnerianis 1829. 4. Progr.

Lorichius. Reinhard, rhetorica Cic. ad Herenn. iam recens in succinctam compendii formam redacta et in tabulas digesta. Francofurti, hered. Chrn. Egenolphi 1584. 8.

Lucubrationum in Cic. orationes aliquot Frc. Sylvii, Phil. Melanchthonis, Barth. Latomi et alior. Pars I. et II. Basil., Th. Platter et Balth. Lasius 1536—1537. 4. (*Basileae.*)

Edidit Iac. Bedrotus.

In omnes Cic. orationes doct. viror. lucubrationes. Basil., ex off. Rob. Winter 1539. Fol.

In omnes M. T. Cic. orationes doctiss. viror. lucubrationes accurate in unum volumen collectae locisque non paucis ad ueritatem emendatae. Adiectis Q. Asconii Pediani commentariis cum correctionibus Pauli Manutii prope innumerabilibus. Rerum ac uerborum in iisdem lucubrationibus memorabilium plenissimus index. Venetiis, apud Aldi filios 1547. Fol. *Fol. 1. non num. pagg. 706. et fol. 14. Indicis.*

— — Ibid., apud eosd. 1552. Fol. *Columnae 1406. Fol. 12. Indicis, fol. 2. cum clausula et ancora.*

— — Basil. 1553. et Lugduni 1554. Fol.

Ludwig, I. P., dissert. de Cicerone Rhet. ad Herenn. auctore vindicato. Witteberg. 1691. 4. (Etiam in *Eiusd.* operibus Oratt.)

Luzac, Ioan., observatt. apologeticae pro Iureconsultis Romanis ad Cic. pro Murena c. 11—13. Lugd. Bat. 1768. 4.

* *Luzac, Lud. Casp.*, Specimen historico-iuridicum inaugurale de Q. Hortensio, Ciceronis aemulo. Ibid., Haak et Socii 1810. 8.

van Lynden, Frc. Godardi, specimen iuridicum inaugurale ex-

hibens interpretationem iurisprudentiae Tullianae in Topicis expositae. Lugd. Bat., apud Haak et soc. 1805. 8. mai.

(Lyttleton, G.) obss. on the life of Cicero. Lond., Gilliver 1733. et Sec. Edit. Ibid. 1741. 8.

(Macé) Histoire des quatre Cicérons. La Haye 1715. 8.

Macejowski, W. A., obss. in Cicer. Topica — in Eiusd. Opusculis. Varsaviae 1824. 8. p. 63—84.

* *Madrig, Io. Nicol.*, emendatt. in Cic. libros philos. P. 1. quae amplectitur emendatt. in libros de Legibus et Academica. Hafniae, Reitzel 1826. 8.

* *Eiusd.* de Q. Asconii Pediani et aliorum veterum interpretum in Ciceronis orationes commentarios disputatio critica. Havniae, typis Poppii 1828. 8.

* *Eiusd.* ad virum cel. I. C. Orellium epistola critica de oratt. Verrinar. libris II. extremis emendandis. Ibid., sumpt. Reitzelii 1828. 8. mai.

Adiunctae sunt: Varr. lectt. codd. reg. Parisin. in duobus extremis libris oratt. Verrinar. Cfr. Bake in Bibl. crit. nova Vol. V. P. 1. p. 1—56.

* *Eiusd.* de loco Ciceronis in libro IV. de Republ. ad ordinis equestris instituta spectante. Havniae, Reitzel 1830. 4.

* *Eiusd.* de emendatione locorum aliquot orationum Ciceronianarum. Ibid., Schultz 1831. 4.

* *Eiusd.* de locis aliquot Ciceronis oratt. Verrinarum dissertationis criticae partes duae. Ibid., id. 1832. 4.

* *Eiusd.* de emendandis Ciceronis oratt. pro P. Sestio et in P. Vatinium partes tres. Ibid., id. 1833—34. 4.

* *Eiusd.* de emend. Cic. oratt. de prov. cons. et pro L. Balbo disp. P. I. Ibid., id. 1834. 4. Cfr. * *Eiusd.* Opuscula academica Ib. Gyldendal 1834. 8. mai.

Mahsede, P. C., ad Cic. oratt. in Verrem. Lugd. Bat. 1824. 4.

Maioragii, M. Ant., decisiones XXV. quibus M. Tullium Ciceronem ab omnibus Caelii Calcagnini criminationibus liberat. Lugd., Seb. Gryph. 1544. 8.

Eiusd. Antiparadoxon libri sex. In quibus Cic. omnia paradoxa refelluntur. Ibid., id. 1546. 8.

Eiusd. in oratorem M. T. Ciceronis ad M. Brutum commentarius. Nuper adeo in eloquentiae studiosorum gratiam conscriptus nuncque primum in lucem editus. Basil., per Ioan. Oporinum 1552. m. Martio. Fol.

Eiusd. comment. in Cic. dialog. de partitione orator. Opera et studio I. P. Ayroldi Marcellini. Venetiis, apud Franciscum Senensem 1587. 4.

Eiusd. comment. in librum I. de oratore. Ed. I. P. Ayroldo Marcellino. Ibid., id. 1587. 4.

* *Malaespinae, Leonardi*, in epistolas Cic. ad Atticum, Brutum et Quint. fratrem emendatt. ac suspiciones. Venetiis, I. Bapt. Somascus 1564. 8. R.

Ante Bosium optimus hic fuit et criticus et interpres Epp. ad Atticum; sed caruit Codicibus melioris familiae, cuiusmodi libris usus est Bosius. Necessaria autem critico haec est editio, cum in Repetitiones Graevianas multi irrepserint errores.

de Man, *G.*, de Cic. orat. pro. Plancio. Traiecti ad Rhen. 1809. 4.

Mancinelli, *Ant.*, diss. rhetoricen ad Herennium esse Ciceronis — in Eiusd. variis opusc. Lugd., Io. de Vingle 1500. Fol.

Eiusd. commentariolus in rhetoricen Cic. Ibid.

Eiusd. commentarius in Somnium Scipionis Cic. Ibid.

Locuzioni dell' epistole di Cic. scielte da *Aldo Manutio*. Venet. Aldo 1570, 73, 75, 82, 87, 94. 8.

Aldi Manutii iunioris in M. T. Ciceronis de Rhetorica volumen primum et secundum commentarius. 2 Vol. Venet., apud Aldum 1583. Fol.

Eiusd. in M. T. Ciceronis de Philosophia volumen primum et secundum commentarius. 2 Vol. Ibid., apud eund. 1583. Fol.

Non sunt nisi partes Ed. Cic. Opp. omn. Aldi Nepotis.

Eiusd. in Cic. de officiis libros tres commentarius. Item in dialogos de senectute, amicitia, in paradoxa, Somnium Scipionis. Lugduni, Carol. Pesnot 1582. 8.

Manutii, *Pauli*, in epistolas Cic. ad Atticum commentarius. Venet., apud Aldi filios 1547. 8. *Fol. 6. Praefat. fol. 469. fol. 1. cum ancora.*

— — Venetiis, apud Paulum Manutium 1553. 8. *Fol. 4. Praefat. fol. 414.*

Nulla extat Editio a. 1558. Cfr. Renouard Annales des Alde. Ed. II. T. 1. p. 413.

— — Ibid., id. 1561. 8. *Fol. 427. per errorem signata usque ad num. 429. fol. 1. album. fol. 7. Ind. et fol. 1. album.*

— — Ibid., Aldus Manutius 1568. 8. *pagg. 752. p. 18. Schol. in Attici vitam et fol. 35. non num. Ind.*

— — Ibid., Aldus 1570. 8. *Fol. 429. fol. 1. album et fol. 7. Ind.*

— — Ibid., *s. typogr. nom.* 1572. 8. *pagg. 808. fol. 31. Ind. et fol. 1. album.*

* *Eiusd.* comment. in epist. Cic. ad Atticum. Adiunctae sunt Sim. Bosii animadv. in easd. epistolas. Francof., Andr. Wechel 1580. 8.

Eiusd. in M. T. Ciceronis epistolas ad T. Pomp. Atticum, M. Iunium Brutum et Q. Fratrem commentarius. Venet., apud Aldum 1582. Fol.

Est pars Ed. Cic. Opp. omn. Aldi Nepotis.

Eiusd. in orationem Ciceronis pro P. Sextio commentarius. Venet. apud Paulum Manutium 1556. 8. *Fol. 146. et fol. 1. album et 1. cum ancora.*

Manutii, *Pauli*, in orationem Ciceronis pro P. Sextio commentarius. Ibid., apud eundem 1559. 8. *Fol. 166. fol. 1. album et 1. cum ancora.*

Eiusd. commentarius in epistolas M. Tullii Ciceronis ad M. Iunium Brutum et ad Q. Ciceronem fratrem. Venet., Aldus 1557. 8. *Fol. 10. Praefat. non num. fol. 144.*

Ed. nitida.

— — Ibid., id. 1562. 8. *Fol. 8. Praefat. fol. 160. per errorem signata usque ad numerum 168.*

Eiusd. scholia in Cic. epist. famil. Venetiis, in aed. Manutianis 1571. 8. *pagg. 219. et fol. 2. alba.*

Est proprie pars Editionis Epp. ad Fam. eiusdem anni.

— — Ibid., Aldus 1574. 8. p. 223.

— — Lugd., Carol. Pesnot 1580. 8.

Eiusd. in epistolas M. Tullii Ciceronis quae familiares vocantur commentarius. Venet., apud Aldum 1592. Fol.

Est pars Editionis Cic. Opp. omn. Aldi Nepotis, fortasse novo dumtaxat indice instructa.

Eiusd. in epistolas famil. comment. Cui additus alter eiusd. commentar. in epistolas ad M. Brutum et Quintum fratrem. 2 Vol. Frcf., Wechel 1600. 8.

* *Eiusd.* comment. in Cic. epist. ad Diversos. Acc. eiusd. scholia et H. Ragazonii in easd. Ciceronis epistolas commentarius. Curav. C. G. Richter. 2 Vol. Lipsiae, apud Crusium 1779—80. 8.

Eiusd. in Ciceronis orationem pro Archia poëta commentarius. Romae, apud Iosephum de Angelis 1572. 4. *Fol. 2. non num. Praef. et pagg. 36.*

Eiusd. in M. Tullii Ciceronis orationes commentarius. (Vol. I.) Venet., apud Aldum 1578. Fol. — In M. Tullii Ciceronis volumen secundum et tertium Paulli Manutii commentarius. Ibid., apud eund. 1579. Fol.

Est pars Ed. Cic. Opp. omn. Aldi Nepotis.

Eiusd. in Ciceronis orationes commentarius. 2 Vol. Colon. Agripp., hered. Birkmann 1579. 8. (*In fine Vol. primi:* Apud inclytam Colon. ex. Godefred. Kempensis 1579. m. Aprili.) Ib. 1582.

— — * Curav. C. G. Richterus. Lips., Weidmann 1783. 8. mai.

Editio, ut similis Richteri Commentarii Manutiani in Epp. ad Familiares, ad usum multo commodior, quia notati sunt numeri capitum singulorum locorum ab interprete allatorum. Dolendum sane nullam adhuc extare Editionem commentarii Manutiani in Epp. ad Atticum, cui inserendus esset Malespinianus, Bosianus cet.

Marcardi, Iac. Henr., epistola ad Io. Mart. Lud. Evers de eo, quod nimium est circa Ciceronis lectionem et imitationem. Cellis 1731. 4.

van der Mark, F. A., Oratio de meritis M. Tullii Ciceronis circa iuris naturae disciplinam conspicuis. Groningae 1797. 8.

† *Markland, Ier.*, remarks on the epistles of Cic. to Brutus and of Brutus to Cic. in a letter to a friend. With a dissertation upon four orations ascribed to Cic. 1. ad Quirites post reditum. 2. pro reditu in Senatu. 3. pro domo sua. 4. de haruspicum responsis. Lond., Cooper 1745. 8. mai.

Bene meritum sese redderet de crisi Tulliana, qui Marklandi, partim etiam Tunstalli annotationes in subditivas Bruti et Ciceronis Epistolas in Latinum converteret atque cum contextu Epp. ipsarum denuo correctarum ederet. Hoc in optatis erat iam Wolfio (Praefat. IV. Oratt. p. XXV.), sed vir doctus, quem ibi significat, consilium nunquam executus est.

Cic. libri tres de officiis ad publ. studios. usum in tabulas accuratam illorum analysin monstrantes relati ac editi studio et opera *Ioh. Martini.* Quibus praefixa est Frd. Beurhusii epistola lectorem de tabularum usu admonens. Rostochii, Steph. Myliander exc. 1599. Fol. *Fol. 16.*

Martini, Georg. Henr., comment. critica super loco Ciceronis de Offic. I. c. 12. extr. Ratisbonae 1770. 4.

Eiusd. vindiciae commentationis crit. super loco Cic. de Off. I. 12. extr. Ibid. 1772. 4.

Maser, P. C., disput. liter. iurid. de Cic. oratt. in Verrem de iurisdictione Siciliae. Lugd. Bat. 1824. 4.

Massoni, Io. Papyr., elogia civium Roman. ex M. Tullio Cicerone collecta. Paris. 1603. 8.

Cfr. Catal. Bibl. Thuan. I. p. 491. Etiam in *Eiusd.* Elogiis. Paris. 1638. P. 1. p. 3—92.

Matthiae, Aug., animadversiones in Cic. libr. de Finibus bonor. et malor. Altenburg. 1803—5. 4. Progr. tria.

Idem de quibusd. Ciceron. locis. Ibid. 1807. 4. Progr.

Idem, Loca nonnulla e primo libro Tuscul. disp. cum locis Aeschinis et Plutarchi comparantur. Ibid. 1808. 4. Progr.

Eiusd. Spicilegium obss. de anacoluthis in Cicerone. Altenburgi 1810. 4. Etiam in Wolfii Analectis. Vol. II. p. 1—25.

Idem, de loco quodam Cic. Catil. III. 1. Ibid. 1812. 4. Progr.

Eiusd. observatt. de nonnullis locis libri I. de Nat. Deor. Ibid. 1816. 4. Progr.

Eiusd. obss. de locis nonnullis libr. Cic. de oratore — in Friedemanni et Seebodii Miscell. crit. Vol. I. P. 4. p. 675—683.

Eiusd. vermischte Schriften in lateinischer und deutscher Sprache. Altenburg, Schnuphase 1833. 8.

Insunt in hac *συλλογῇ* pleraque opuscula Tulliana supra enumerata.

Matthiae, Chr. Frd., Etwas als Einleitung zu Cicero's Gesprächen vom Redner. Worms 1791. 8.

Eiusd. Bemerkungen zu drei Stellen im Herodot, Cicero und Livius. Frkf. a. M. 1810. 4.

Eiusd. Prolegomenen zu Cicero's Gesprächen vom Redner. Ibid. 1812. 4. Programm.

* *Meierotto, I. H. L.*, Ciceronis vita ex ipsius scriptis excerpta et ad Coss. seriem digesta. Berolini, Unger 1783. 8.

Eiusd. Schilderung der Erziehung und Unterweisung, welche M. Tullius Cicero seinem Sohne gegeben. Berlin 1784. Fol. Progr.

Meiners, Chrp., de philosophia Ciceronis — in eius: vermischten Schriften Thl. 1. S. 274. folg.

Meisneri, *Mich.*, hortulus Romanus s. gemmulae et corollae historiolarum rituumque collecta ex Cicerone. Curiae Variscorum, Gruner 1626. 12.

Eiusd. hortulus Romanus cont. septem Plantaria Romanae eloquentiae centifoliis referta. Cum praemissis Cl. viror. epistolis e M. T. Cicerone exhibentur adiuncto indice rerum ac verbor. moderatore editus quintum et reparatus. Francof., Chr. a Saher, typis Matth. Kempfferi 1663. 12.

Melanchthonis, *Phil.*, dispositio orat. Cic. pro Archia. Haganoae 1533. 8.

Eiusd. in orationem Cic. pro Milone dispositio iam recens scripta. Haganoae, Io. Secer 1535. 8.

Eiusd. explicatio locor. quorundam difficilium in perfect. orator. Cic. — in *Eiusd.* annotatiunculis in Virg. Opp. Haganoae 1534. 8.

Eiusd. annotationes in Officia Cic. Witteberg. 1562. 8.

Eiusd. argumenta in Cic. epist. famil. Acc. And. Miseni annotatt. collectae per Steph. Riccium. 3 Vol. Lipsiae 1565. Etiam Goerlitii 1577. 8

Memorabilia vitae Ciceronis per annos digesta. In usum scholarum. Descriptus est libellus ex Cic. Epp. voluminibus a Schuetzio et Matthiae editis passimque auctus annotatione, qua discipuli ad ipsius Tullii auctoritatem relegantur. Bernae, C. A. Ienni 1828. 8.

Curavit Leonardus Usterius, professor quondam Bernensis. Repetii utilem hanc curam passim emendatam in hoc ipso Onomastico Tulliano.

Mencken, *Anastas. Lud.*, de colore orationis Ciceronianae. Helmstadii 1770. 4.

Menckenii, *Frd. Otto*, emendationes et explicationes aliquot locor. Cicer. Graevianae sub modestum iudicium vocatae — in Miscell. Lips. novis. Vol. I. P. 3. p. 509 — 546.

Merulae, *Georg.*, annotatt. in orationem Ciceronis pro Q. Ligario — in eiusd. comment. ad Iuvenalem, Venetiis 1478. Fol.

Oratorum Romanorum fragmenta ab Appio inde Caeco et M. Porcio Catone usque ad Q. Aurelium Symmachum. Collegit atque illustravit *Henr. Meyerus.* Turici, typis Orellii, Fuesslini et Socc. 1832. 8.

Liber optimus, quo multi etiam Ciceronis loci illustrantur.

Collatio duorum librorum Vindobb. Catonis mai. cum Editione Orellii auctore *Andr. Dan. Michnay.* Edidit *Reinh. Klotz* in: Archiv für Philologie 1833. Vol. 2. p. 138 — 151.

Middleton, *Conyers*, the history of the life of Marcus Tullius Cicero. 2 Vols. London, printed for the author 1741. 4.

Recte Wolfius in Praefat. ad quattuor Oratt. p. VI. de hac cura iudicavit: „liber, inquit, ceteroquin ad legendum Ciceronem omnemque illorum temporum historiam cognoscendam utilissimus, facilem reprehendendi et corrigendi copiam praebebat Tunstallo, cum tria haberet eximiis laudibus iuncta peccata, primum quod heros ille saepius intentione ipsius quam veritatis studio ornatus et expictus esset, tum quod idem magis ut civis in regenda re publica versatus, quam ut homo

doctrina excellens optimeque de litteris merens esset spectatus, denique quod non raro historicae res minore diligentia et critica cura tractatae essent." — Praesertim in rebus post Caesaris interitum gestis magnos commisit errores deceptus Epistolis Pseudobruti et Pseudociceronis. Warburtonus aliique eum non sine causa reprehenderunt, quod cum multa desumpsisset ex libro Bellendeni de tribus luminaribus Rom. lib. XVI. Paris. 1634. Fol., nunquam tamen huius operis iam tum rarioris meminisset. — Nondum satis iudicari potest de libro, qui nuperrime prodiit: Geschichte Roms in seinem Übergange von der republikanischen zur monarchischen Verfassung, oder Pompeius, Caesar, Cicero und ihre Zeitgenossen. Nach Geschlechtern und mit genealogischen Tabellen von *W. Drumann*. 1r Thl. Königsberg, Bornträger 1834. 8.

— — 2 Vols. Dublin, John Smith 1741. 8.

— — 3 Vols. Lond., Innys 1741. 8. Etiam 1742. 1750. 1753. 1755. 1759.

— — 2 Vols. Lond. 1757. 4.

† — — 4 Vols. Basil., Tourneysen and le Grand 1789—90. 8.

— — 3 Vols. Lond. 1801. 8.

— — 2 Vols. Lond., Cuthell 1819. 8.

— — 2 Vols. Ibid., Whitacker 1824. 8.

— Leben des Cicero. Aus dem Engl. übers. (von *Matern. von Cilano*). 3 Theile. Altona, Iversen 1757. 8.

* — römische Geschichte, Cicero's Zeitalter umfassend. Uebers. von G. C. F. Seidel. 4 Bde. Danzig 1791—93. 8.

Auszug aus Middletons Lebensgeschichte des M. Tullius Cicero von *Frd. Molter*. Kehl 1784. 8.

— — histoire de Cicéron, trad. (par Prévost). 4 Tom. Paris, Didot 1743 et 1749. 12.

— histoire de Cicéron tirée de ses écrits et des monumens de son siècle par Conyers Middleton, trad. par Pierre Prévost. 2 Tom. Paris, Fournier 1818. 8.

— vertaald door W. I. Zillesen. 3 Vol. Utrecht 1802—1806. 8. Adde:

Bladwizer op de geschiedenis van het leven van M. T. Cicero door Middleton. Harlem, Loosjes 1812. 8.

— Istoria della vita di Cicerone. 5 Tom. Napoli 1748—50. 4.

— Historia de la vida de M. T. Ciceron, escrita en Ingles por Middleton trad. por Ios. Nic. de Azara. 4 Vol. Madrid, imprenta real 1790. 4. Cum imagg.

Additae sunt doctissimi Equitis Azarae annotationes, quae ei, qui totum opus, ut tempora nostra requirunt, retractare vellet, necessario consulendae essent. Editio ipsa est splendidissima et apud Hispanos studiose quaesita.

— compendio de la vida de Ciceron. 2 Vol. Madrid 1796. 8.

Commentarius in orat. Cic. pro Sulla per *Claud. Minoem*. Eiusd. comment. in orat. pro M. Marcello nunc primum in lucem editus. Francofurti, Wechel 1584. 8.

Möller, Erasmus, de eo, quod interest inter dicendi genus epistolare Cic. et Plinii secundi. Hafn. 1790. 8.

Mongitore, Ant., dissertazione sopra un passo di Cic. dell' aste di gramigna (Verr. lib. IV.) — *in:* Raccolta d'opusc. scientif. T. XXII. p. 141—166.

Mongault, Nicol., remarques sur le fanum de Tullia, fille de Cicéron — *in:* Mém. de l'acad. des Inscr. T. II. p. 473. Ed. Amsterd.

Morabin, histoire de l'exil de Cicéron. Paris. 1726. 8.

— transl. from the french language into english. Lond. 1736. 8.

— histoire de Cicéron, avec des remarques hist. et crit. par *le même*. 2 Tom. Paris. 1745. 4.

Nomenclator Ciceronianus auctore I. M. (*I. Morabin*). Paris. 1757. 12.

* *Morelii, Guil.*, observationum in M. T. Ciceronis libros quinque de finibus bon. et malor. commentarius. Paris., apud Io. Lodoicum Tiletanum 1546. 4. R.

Verus auctor huius commentarii perhibetur Adrianus Turnebus.

Locorum in Cic. partitionibus oratoriis difficiliorum explicatio exscriptore *Gulielmo Morelio*. Paris., apud Gui. Morelium 1549. 4.

Morgenstern, C., symbolae crit. ad Ciceronis oratt. in Catilinam. Dorpat. 1806. Fol. Progr.

Eiusd. Prolegomena in Ciceronis Paradoxa. Dorp. 1819. Fol. Progr. Repetitum in Friedemanni et Seebodii Miscell. crit. Vol. I. P. 2. p. 386—394.

Eiusd. symbolar. criticar. ad Cic. Disputatt. Tusculan. librum I. Particula I. Dorpat. 1819. Fol.

Mosche, Chrn. Iul. Guil., de Ciceronis in scribenda orat. pro Deiotaro consilio eiusdemque de eadem iudicio non negligendo. Lubec., typis Roemhild 1815. 4. Progr.

Repetitum in Friedemanni et Seebode Misc. crit. Vol. I. P. 2. p. 218—229.

* *Moser, Georg. Henr.*, symbolae criticae ad aliquot Ciceronis de finibus bonor. et malorum et Tuscul. disp. loca. Ulm. 1825. 4. Progr.

* *Eiusd.* symbolarum criticarum ad aliquot Ciceronis locos specimen alterum. Ibid. 1828. 4. Progr.

* *Eiusd.*, symbolarum cet. specimen tertium. Ibid., Io. Dan. Wagner 1833. 4.

* *Moser, C. Fr. Dav.*, Bemerkungen zu Chrph. Mart. Wielands Übersetzung und Erläuterung sämmtl. Briefe Cicero's, theils rein philolog. u. literarischen, theils besonders juridischen Inhalts. Nach des Verfassers Tode herausgegeben von Fr. Leber. Martz. Ulm, Wohler 1829. 8.

Mühlich, Andr., geschichtliche Einleitung nebst Plan zu Cicero's Rede für den Manilischen Gesetzesvorschlag aus verschiedenen Autoren zusammengestellt. Bamberg 1826. 4. Progr.

Müller, I. A., quaedam de hereditate cupiditatum ad Cic. de Off. II. 8. Misniae 1790. 4.

Müller, Otto Maurit., dissert. de Cic. libris III. de oratore etiam post Criticor. curas nondum satis castigatis. Lips., apud Tauchnitz 1811. 8. mai.

Idem, de locis nonnullis librorum Ciceronis de oratore. Lipsiae 1817. 4. Repetit. in Friedemann et Seebode Miscell. crit. Vol. II. P. 3. p. 505. sq.

Eiusd. observationes de vi et usu verbor. quorundam Latinorum. Cöslin. 1829. 4. Progr.

* *Eiusd.* ad M. Tullii Ciceronis orationem pro P. Sestio curae secundae. Inest varietas lectionis ex Cod. Büloviano. Ibid., Heinemann 1831. 8.

Müller, . . . de loco, qui apud Cic. de Offic. II. c. 5. legitur. Bromberg., Grünauer 1830. 4.

München, Nic., M. Tullii Cicer. pro Q. Roscio comoedo oratio iuridice exposita. Coloniae, Du-Mont-Schauberg 1829. 8. mai.

* *Münich, Guil.*, M. Tullii Ciceronis libri de republica notitia codicis Sarmatici facta illustrati quantumque fieri potuit restituti. Gottingae, Rosenbusch 1825. 8. mai.

Liber necessarius quidem ad Ciceronis librorum de re publica vicissitudines penitus cognoscendas, ceteroqui fraudulentus, dum professor ille Cracoviensis Laurentium Goslicium, antistitem Posnaniensem, falso fraudis insimulat. Hunc enim codice librorum illorum in Moldavia delitescente tacite usum esse multaque inde in suum librum: de perfecto senatore libri duo. Venetiis, Iordanus Ziletti 1565. 8. transtulisse improbe finxit, et, ut mihi saltem persuasum est, ne ipse quidem veram esse gravissimam istam accusationem credidit. Cfr. Caroli Beieri de mendaci hoc libro iudicium in Iahnii Annal. 1826. Vol. I. p. 79—96. et: Biblioteca Italiana. Vol. 44. p. 24—37. et 45. p. 23—31., ubi Ciceronis et Goslicii scripta inter se comparantur.

Mureti, M. Ant., orationum Cic. in Catilin. explicatio. Venet., Io. Gryph. 1557. 8.

Repetit. in Mureti opp. ed. Ruhnken. Lugd. Bat. 1789. 8. T. II. p. 521—648.

— — Parisiis, Rob. Coulombel in Aldina bibliotheca 1581. 8. R. (*Bernae.*)

Eiusd. in Ciceronis Philippicas scholia — in Mureti Opp. Ed. Ruhnken. T. II. p. 973—1000.

Eiusd. scholia in primam Cic. Tusculanam. Ibid. Tom. III. p. 779—799.

Eiusd. scholia in Cic. Officia. Ibid. p. 800—823.

Eiusd. in Cic. libros V. de Finibus bonor. et malor. scholia. Ibid. p. 824—857.

Eiusd. notae in Cic. orat. pro rege Deiotaro. Ibid. p. 858—860.

Commentarii hi reperiuntur etiam in Mureti comment. et adnotatt. in Aristotelis Rhetoricam. Ingolst. 1602. 8.

Eiusd. notae in Cic. Rhetorica — in Oliveti Edit. operum Cic. Paris. 1740. Tom. 1—4.

* *Murmellii, Ioan.*, in Cic. dialogum de senectute commentarius. Colon., in aedibus Quentell. 1505. pridie Nonas Octobr. 4.

Nagel, Carol. Ferd., observationes in Ciceronem — in Actis literar. societ. Rheno-[illegible]ect. T. IV. p. 265—279.

Nahmmacher, *Conr.*, de naturali theologia M. Tullii Ciceronis. Sect. I.—VI. Helmstadii 1756—58. 4.

Eiusd. theologia Ciceroniana. Accedit ontologiae Ciceronis specimen. Franchusae, Io. Aug. Coeler 1767. 8.

Nascimbaenii, *Nascimbeni*, in Cic. de inventione libros commentarius. Venetiis, Zalterius 1564. 4.

Nassau, *H. I.*, annotationum nonnullarum in librum Ciceronis de senectute Fasc. I. Groningae, Roemelingh 1829. 8. mai.

Nebrissensis, *Aelius Antonius*, Ciceronis topica ad ius civile accommodata — in *Eiusd.* aenigmat. iuris civil. Salmanticae 1506. Fol.

Netscher, *Theod.*, disput. iurid. liter. de Cic. orat. pro Licinio Archia poeta. Lugd. Bat. 1808. 8.

Neumann, *I. Fr.*, de urbanitate in Cic. epistolis conspicua. Gorlitii 1776. 4.

Niebuhr, *B. G.*, über die Nachrichten von den Comitien der Centurien im 2ten Buche de republ. (c. 22.) Bonn, Marcus 1823. 8.

Cfr. opusculum adversus Niebuhrium scriptum a *Steinackero*. Respondit Niebuhrius:

— Duplik gegen Herrn Steinacker. Bonn 1823. 8.

Cfr. etiam *Goettling*, *Carl.*: Abhandlung über die Volksversammlungen der römischen Republik, *in*: Hermes 1826. Vol. 26. p. 84—128.

Nissen, *H. F.*, in Cic. de finibus bonor. et malor. animadversiones. Lubecae, Bohn 1791. 8.

* *Eiusd.* curae novissimae in Cic. Tuscul. quaestiones. Altonae, Hammerich 1792. 8.

Nizolii, *Marii*, observationum in M. T. Ciceronem Pars prima et secunda. Ex prato Albuini (*Brixiae*) 1535. Fol. (*In fine:* Ad pratum Albuini in aedibus illustris viri Ioannis Francisci Gambara comitis pontificii anno ab ortu Christi 1535. mense Ianuario.) *Tom. I. fol. 2. Praefat. non num. fol. 318. Tom. II. fol. 282. fol. 8. indicis. (Gottingae.)*

Prima Editio rarissima.

Observationum in Ciceronem liber — per *Marium Nizolium* diligentiss. cura ac maximis laboribus vigiliisque collectus. Basileae, per Balth. Lasium et Thom. Platterum 1536. m. Augusto. Fol.

Latinae linguae dictionarium s. de latinor. verbor. omnium scientia liber cum Synonymorum contrariorumque explicatione quae sic inscribuntur: *Marii Nizolii* observatt. latinor. verbor. in opera Cic. quae extant omnia. Eiusd. Nizolii libellus in quo vocabula barbara vel latina traduntur. Basileae, Rob. Winter 1544. Fol.

Nizolii, *Marii*, observationes omnia Cic. verba universamque dictionem complectentes. Caelii Secundi Curionis opera, vigiliis, labore et industria. Eiusd. Nizolii libellus, in quo vulgaria quaed. verba et parum latina ad purissimam Cic. consuetudinem emendantur ab eodem Coelio limatus et auctus. Basil., Io. Hervagius 1548. Fol.

— — Basil. 1557. (?) Fol.

Nizolius sive Thesaurus Ciceronis omnia Ciceronis verba omnemque loquendi et eloquendi varietatem complexus nunc iterum eruditi

hominis herculeo labore atque industria quarta parte auctior. Venetiis, ex off. Aldina **1570.** Fol. *Fol. 8. Praef. non num. fol. 427. num. binis columnis; fol. 1. non num. cum ancora.* **R.**

— — Nunc iterum dimidia fere parte auctior. **2** Partes. Ibid. **1576.** Fol. *Fol. 12. Praef. pagg. 535 et 472; deinde Index.* **R.**

Editio praecedentibus multo auctior.

— thesaurus Ciceronianus post Mar. Nizolii, Basil. Zanchi et alior. operas per Marc. Squarcialupum digestus et illustratus. Lugd. Ant. de Harsy **1580.** Fol.

Nizolius s. thesaurus Ciceronianus Caelii Secundi Curionis labore iam olim auctus, Marcelli subinde Squarcialupi studio mactus digestusque nunc demum a Iac. Cellario locupletatus. Cum indice Ciceron. vocum barbaris substitutarum auctiore ex diversarum Cic. editionum fideli collatione. Basileae, ex off. Hervag. per Eusch. Episcopium **1583.** m. Septbr. Fol.

— — Lugduni, Harsy **1584.** Fol.

Eiusd. thesaurus Ciceronianus. Venetiis, apud Dominicum Nicolinum **1591.** Fol.

† *Marius Nizolius* s. thesaurus Ciceronianus. Post nunquam satis laudatas operas Basil. Zanchi, Caelii Secundi Curionis, Marcelli Squarcialupi magno labore et studio olim mactus, nunc demum per Iac. Cellarium locupletatus. Basil., Sebast. Henricpetri **1595.** Fol.

— — Francofurti **1613.** Fol.

Editio etiamnunc quaesita.

— — thesaurus Ciceronianus. Venetiis, apud Georg. Valentinum **1630.** Fol.

In Indice expressa est ancora Aldina.

— apparatus latin. locution. olim per Marium Nizolium ex Cic. libris collectus nunc denuo auctior factus — auctore Alex. Scot. Edit. postrema. Genevae, apud Iac. Stoer **1642.** 4.

Praecesserunt aliae nonnullae Edd. a Scoto curatae. Is singulos locos rettulit ad paragraphos Gruterianas, cum in praecedentibus ad paginas Editionis Aldinae notatas in Ernestii Ed. Opp. omn. 1774. referantur.

* *Eiusd.* lexicon Ciceronianum ex recens. Alex. Scoti nunc crebris locis refectum et inculcatum. Accedunt phrases et formulae linguae latinae ex commentariis Steph. Doleti (curante *Iac. Facciolati*). Patavii, typis seminarii **1734.** Fol.

Huic Editioni volgo multo maius pretium tribui solet, quam per se spectata mereri videtur. Etenim per diuturnum usum magna cum molestia expertus sum, quam confusus sit singulorum locorum ordo, quot errores in numeris §§., quot vocabula quotque loci ex Ciceronis scriptis etiam iamdudum notis desiderentur, quot lectiones nunc ab omnibus derelictae stabilem hic ac prope hereditariam sedem habeant, nulla praestantiorum ne ex Graevianis quidem curis mentione facta. Omnino Facciolatus longe minus, quam pollicetur in Praefatione, in augendo atque emendando Scoti Nizolio elaboravit. Nihilominus libentius et maiore cum fructu hac Editione uti soleo quam Lexico Schuetziano eclogas tantum Tullianae consuetudinis praebente.

— — Cura Iac. Facciolati. 3 Vol. Londini, Priestley 1820. 8.

Eiusd. lexicon Ciceronianum ex rec. Alex. Scoti. Paris.; Delalain 1821. 4.

Nobbe, C. F. A., lectiones Ciceronianae. 2 Part. Lipsiae, litteris Staritii 1826. 4. Progr.

Idem, de fragmentis librorum Ciceronis incertorum. Ibid., ex off. Caroli Tauchnitii 1827. 4. Progr.

Eiusd. analecta ad Cic. fragmenta. Ibid. 1830. 4. Progr.

Nodell, Io. Adam, notae crit. in Ciceronem, Iustin. et Horat. — in Actis soc. Rheno-Traiect. T. I. p. 150—163.

Nomenclator Cic. v. *Morabin.*

* *Nürnberger, I. A.*, Progr., qua scriptione nonnullos locos e Ciceronis orationibus delectos veteris libri subsidio recte constituere conatus est. Campoduni (Kempten), Kösel 1832. 4.

Nunciatae, Barth., comment. in orat. pro domo sua. Venet. 1553. 8.

Epitheta Ciceronis collecta a *Petr. Io. Nunnesio.* Valentiae, exc. vidua Ioan. Meu 1556. 8.

— — Editio altera multo correctior et auctior ceteris. Barcinone, ex typogr. Iac. Cendrat. 1588. 8.

— — collecta a *P. Io. Nunnesio.* Venetiis, Aldus Manutius 1570. 8. *Fol. 8. non num. Praef. p. 627. et fol. 2. non num. cum indice et clausula.*

— — Coloniae, Gualth. Fabricius et Ioan. Gymnicus 1571. 16.

Obrechti, Ulr., schediasma in Somnium Scipionis — in *Eiusd.* dissertatt. acad. Argentor. 1704. 4. p. 562. seq.

Etiam in Denores institutione in Cic. philosophiam. Lips. 1721. 8.

Observationes in Cic. de divinatione — in Obss. miscell. Vol. III. P. 1. p. 5—18.

Obss. in Cic. de Nat. Deor. Ibid. p. 153—176.

Oederi, Georg. Guil., epistola crit. lectionum Tullianarum fasciculum complexa. Gottingae 1742. 4.

Oertel, F. C., grammat. Erklärungsbuch über Cic. Cato maior. München, Fleischmann 1821. 8.

Olearius, Georg. Phil., de malitiosa iuris interpretatione ad Cic. Off. 1. 10. Lips. 1720. 4.

Olivarii, Petr. Ioan., scholia in Cic. de somnio Scipionis fragm. et in eiusd. philosophiam moralem capita. Basileae 1538. 4.

Oliveti, Ios., delectus annotationum in Cic. opera. 3 Vol. Londini, Priestley 1819. 8.

— — Oxonii, Talboys 1824. 4. mai.

Omeisii, Dan., diss. controversa Stoicor. iura ad Cic. Offic. lib. III. c. 23. Altorf. 1691. 4.

Eiusd. hortus Ciceronianus. Norimberg. 1699. 8.

Omphalii, Iac., prolegomena in nob. illam M. T. Ciceronis pro A. Cecinna (*sic*) orationem de interdicto recup. unde vi. Paris., ex off. Colinaei 1535. 8.

Orator Cic. forensis s. de usu eloquentiae Ciceronianae in causis

forensibus hodiernis enchiridion. Roterodami, typis Regneri Leers 1705. 8.

Varietas lectionis cod. regii VIIMDCCIV. et *Caroli Beieri* annotationes in M. T. Ciceronis Brutum. Quibus editis suisque observationibus adiunctis gymnasii Turicensium Carolini novum cursum — indicit *Io. Casp. Orellius*. Turici, 1830. 8.

Orioli, Franc., notae extemporales in Ciceronem de republica — *in*: Effemeridi di Roma. Fasc. 27 et Addenda ibid. Fasc. 28.

Orsi, Gio. Gius., ragionamento sopra il dialogo di Cicerone intitolato Cato maior vel de senectute — *in:* Raccolta d'opuscoli scientifici e filolog. T. XXXI. p. 73. sq.

Osann, Fr., disputatio de loco Cic. orat. pro Flacco 31. 75. Giessae: 1830. Fol.

Otto, E. C. A., de suspecto loco Cicer. de Officiis I. 13. Lips. 1755. 4.

Paraschii, Io. Cyrenii (i. e. *Quirini Reuteri*) ad orationem Ciceronis pro S. Roscio Amerino annotationes. Spirae Nemetum 1597. 8.

Parkeri, Sam., in Cic. de Quaestt. academicis libros — in *Eiusd.* Disputatt. de Deo et providentia divina. Oxon. 1703. p. 489 — 572. 4.

Parrhasii, A. Iani, clausulae Ciceronis ex Epistolis famil. excerptae. Vincentiae 1508. 4.

Eiusd., annotatt. in orat. Cic. pro Milone — in Gruteri thesauro crit. T. I. p. 827. sq.

Passeratii, Io., praefatiuncula in disputationem de ridiculis, quae est apud Ciceronem in libro secundo de oratore. Lutetiae, Mamertus Patisson in off. Rob. Stephani 1594. 8.

— — Lugd. Bat., ex off. Io. Paetsii et Lud. Elzeviri 1594. 4.

— — Francofurti 1595. 8.

* Museum criticum Vratislaviense. Opera *Fr. Passow* et *Car. Schneider*. Typis absolutum a. 1820. evulgari coeptum a. 1825. Pars I. (*et unica*). Vratislaviae, W. A. Holaeufer 1825. 8.

Insunt variae lectiones in libros Rhetoricorum ad Herennium e quinque Codd. Mss. Vratislaviensibus.

* *Passow, Frc.*, variae lectt. ex duobus codd. orationis Marcellianae. Vratislav. 1828. Progr. 4.

Perionii, Ioach., oratio pro Ciceronis oratore contra Petrum Ramum. Paris., N. Dives. 1547. 8.

Perizonii, Iac., oratio de Ciceronis eruditione et industria. Franequerae 1682. 4.

Etiam in Perizonii orationibus. Cura Westhovii. Lugd. Bat. 1740. 8.

van Persyn, Diss. de politica Ciceronis doctrina in libris de re publica. Amst. 1827. 8.

Petreji, Rolandi, in Cic. orationem pro P. Sextio commentarius. Paris., Mich. Vascosanus 1555. 4.

Pezelius, idea ac methodus trium vere aureorum librorum Ciceron. de officiis. Bremae, exc. Bernh. Petri 1592. 8.

Philetici, *Martni*, expositiones variar. Cic. epistolarum. *s. l. et a.* (*Romae*, *Eucharius Silber.*) 4. *Fol. 176.*

Philippi, *Ioh. Ernst.*, Cicero ein grosser Windbeutel, Rabulist u. Charlatan zur Probe aus dessen übers. Schutzrede, die er vor den Quintius gehalten, klar erwiesen. Halle 1735. 8.

A Liscovio acri satirarum scriptore propter ridiculum hunc librum severe castigatus est Philippi.

The Freethinker's Criteria exemplified in a vindication of the characters of M. Tullius Cicero — against the censure of the late Lord Bolingbroke (in his lettres on the study and use of History. Lond. 1752. letter 2.) by *Philologus Cantabrigiensis.* London. Owen 1755. 8.

Pinzger, *G.*, varietas lectionis ad Cic. Somnium Scipionis e Cod. Ms. Bibl. Rehding. in Seebode Archiv. 1824. p. 693—697.

Piscatoris, *Ioan.*, in Cic. orationem pro Milone commentarius. Spirae Nemet. 1587. 8.

Eiusd., analysis dialectica Cic. de Officiis librorum III. ad praecepta P. Rami accommodata. — Spirae Nemetum, Bern. Albinus 1596. 8.

Eiusd., analysis dialectica Cic. paradoxorum. Ibid. id. 1597. 8.

Summa et dispositio trium M. T. Ciceronis ad Q. fratrem de oratore dialogorum notata et conscripta a *Lamberto Ludolfo Pithopaeo.* Cum praef. Ioan. Sturmii. Neapoli Nemetum, typis Matth. Harnisch. 1582. 16.

* *Platner*, dissertatio de iis partibus librorum Ciceronis rhetoricorum, quae ad ius spectant. Marburgi 1829. 4. Progr.

— — — Editio secunda. Marburgi, Elvert 1831. 8. mai.

Platz, *Fr.*, vindiciae orationis Cic. pro Archia poeta — *in* Seebode's neuer krit. Schulbibl. 1820. p. 774—776. 1821. p. 220—224. p. 783—788. 1822. p. 155—163. p. 335—348. p. 656—661. p. 1039—1105.

* Lexicon philosophicum sive index Latinor. verborum descriptionumque ad philosophos et dialecticos maxime pertinentium in duas partes distributus. In prima parte materia philosophica ut a Cicerone tractata est servato rerum ordine continetur. In altera vero quae vocabula a scholasticis, ut aiunt, novata sunt aut barbare et horride usurpata usitatis et Latinis vocibus ordine litterarum A. B. C. diligentissime secernuntur. Auctore *Plexiaco.* Hagae Comit., Henr. du Sauzet 1716. 4.

Pogiani, *Iul.*, epistola de Cic. imitandi modo. Stolberg 1709. 8.

Reperitur etiam in Andreae Schotti Quaestionibus Tullianis. Antv. 1610. 8. p. 160. in Ed. Mureti Epp. Lipsiensi 1690. p. 616. et Patavina 1740. p. 161. et in * Iulii Pogiani Epistolis ed. Lagomarsino. Romae 1757. 4. Vol. 3. p. 400.

Possevini, *Anton.*, Cicero collatus cum Ethnicis et sacris scriptoribus. Patavii, apud Paulum Meretum 1593. 4.

Éloge historique de M. T. Cicéron (par *Pierre Potier.*) Lisieux 1776. 8.

M. T. Ciceronis vita et studiorum rerumque gestarum historia ex eius ipsius libris testimoniisque potissimum observata atque conscripta per *Chrp. Preyss.* It. oratio de imitatione Ciceroniana eodem auctore. Basil. 1555. 8.

Priscianensis, *Francisci*, argumentorum observationes in omneis Ciceronis epistolas. Venetiis, apud Aldi filios 1549. m. Septbr. 8. *Fol. 63. et fol. 1 cum ancora.*

Liber admodum rarus.

Priscianensis, *Franc.*, dictionarium Ciceronianum, in quo omnia vocabula Cic. leguntur atque italice explicantur. Venetiis 1645. 8.

— — per Sylv. Ferrarium emendatum. Venetiis 1650. 8.

Püttmann, *Ios. Lud. Ernst.*, diss. de moderatione inculpatae tutelae ad orationem Ciceronis Milonianam. Lips. 1783. 4.

Eiusd., diatribe de iurisprudentia Ciceronis — in *Eiusd.* Miscell. libro. Lips. 1793. 8. p. 143—163.

* *Purgold*, *L.*, observatt. crit. in Sophocl. Eurip., Anthol. Gr. et Ciceronem cet. Ienae et Lips., apud Goepfert 1802. 8.

a Quercu, *Leodegarii*, animadv. in Rullianos Pt. Rami commentarios. Lutet., ex off. Mich. Vascosani 1553. 4.

Tribuuntur hae animadversiones Andreae Turnebo, leguntur que in eius Opp. Argentorati 1601. Vol. I.

Eiusdem, responsio ad Audomari Talaei (i. e. *Petri Rami*) admonitionem. Lutetiae, ex off. Mich. Vascosani 1556. 4.

Etiam in Turnebi opp. Ibid. T. I.

Ragazonii, *Hieron.*, in epistolas Ciceronis familiares commentarius, in quo brevissime, quo quaeque earum ordine scripta sit, ex ipsa potissimum historia demonstratur. Venet., apud Paulum Manutium 1555. 8. *Fol. 12. Praefat. f. 86. f. 2. non num. alterum cum ancora, alterum album.*

Auctor proprie est Carolus Sigonius, ex cuius dictatis Ragazonius commentarium istum etiamnunc utilem elaboravit.

† — — Exc. Hr. Stephanus 1577. 8.

Est proprie pars Epp. ad Famil. Editionis eodem anno ab H. Stephano curatae.

Rambach, *Ioh. Iac.*, Gedanken über die Ruhmredigkeit des Cicero. Quedlinburg 1767. 4.

* *Ramshorn*, *L.*, vindicatur locor. quorund. Cicer., Caesaris, Taciti integritas, nonnulla Cicer. atque Herodoti illustrantur. Altenburgi 1826. Progr. 4.

Rami, *Pt.*, Brutinae quaestiones in oratorem Ciceronis. Acc. eiusd. Rami oratio de studiis philos. et eloquentiae coniungendis. Paris., I. Bogardus 1547. 4. Etiam ibid. 1549. 8.

Eiusd., praelectiones in Somnium Scipionis e sexto M. T. Ciceronis de Republ. libro. Paris., 1553. 4.

Eiusd., praelectiones in Cic. orationes octo consulares. Paris., 1553. 4.

* — — una cum ipsius vita per Io. Th. Freigium collecta. Basileae, Pt. Perna 1575. 4.

— — Ibid., Pt. Perna 1580. 4.

Eiusd., in Ciceronis orationes et scripta nonnulla omnes quae hactenus haberi potuerunt praelectiones. Recens in unum volumen ordine congestae et accurate emendatae. (Ed. *Ioan. Opsopoeo*). Francofurti, hered. Andr. Wecheli 1582. 8.

Continet *Eiusd.* comment. in orat. pro Rabirio. p. 1—40. in orat. agrar. III. p. 41. sq. in Catilin. IV. p. 221. sq. in orat. pro Marcello. p. 363. sq. in librum de fato p. 423. sq. in Somn. Scip. p. 497. sq. in libr. I. de Legibus p. 583. sq. in libr. de opt. genere orator. p. 670. sq.

Eiusd., Ciceronianus. Paris., apud Andr. Wechelum 1557. 8.

— — Editio postrema. Francofurti apud Andr. Wechelum 1580. 8.

Ranitz, A. C., commentatio de libris Cic. Academicis adiuncta disput. crit. de L. II. c. 1. Cic. Acad. spurio. Lipsiae, apud Solbrig. (Fr. Fleischer) 1809. 4.

Discours sur la comparaison de l'éloquence de Démosthène et de Cicéron par R. I. (i. e. *René Rapin*, Jésuite) Paris 1670. 12.

Etiam in Rapin oeuvres. La Haye 1725. 12. T. I. p. 1. sq.

Comparison between the eloquence of Demosthenes and Cicero written in French by *Rapin* trsl. into english. Oxford. 1672. 8.

M. T. Ciceronis de officiis librorum III. descriptionem ad faciliorem eorum intelligentiam in brevi conspectu posuit *Rud. Godoh. Rath.* Halae, Kümmel 1803. 4.

Rau, S. I. Ev., diss. iurid. ad Cicer. orat. pro Quintio. Lugd. Bat. 1825. 8.

* *Eiusd.*, variarum lectionum liber ad Cic. orationes pertinens. Ibid., Luchtmans 1834. 8. mai.

Rauchenstein, Rudolf, über Aulus Gabinius, ein Programm. Aarau, Bek 1826. 8.

Illustrantur in eleganti hoc programmate Ciceronis loci nonnulli.

a Reberteria, Ioan., topicon iuris libri IV., in quibus plerosque locos corruptos in Topicis Cic. suae integritati restitutos invenies. Paris., 1575. 8. (Etiam Wittembergae 1580. 8.)

Accurate perlecto molestissimo hoc libro ne unum quidem Topicorum locum emendatum repperi.

Regii, Raph., quaestio, utrum ars rhetorica Ciceroni recte tribuatur — in *Eiusd.* problem. in Quintil. Institutt. orator. Venet. 1491. 4.

* *Rein, Guil.*, Quaestiones Tullianae. Lipsiae, Köhler 1832. 8.

Reuter, Quirin. — v. *Paraschius.*

Reyher, Oth. Anton., fascicul. elegantiar. Tullianarum s. phraseologia ex Cic. epistolis. Lips. 1720. 8.

Reuschii, Erhardi, disquisitio de Cic. partitionibus oratoriis. Adiuncta est oratio qua veterum eloquentia huiusque addiscendae ratio ab iisdem dicendi magistris tradita commendatur. Helmaestad., ex off. Schnorrii 1723. 4.

Riccii, Steph., in selectiores oratt. Cic. Phil. Melanchthonis,

Io. Vel. Curionis aliorumque doct. viror. enarrationes. 2 Vol. Lipsiae, Rhamba 1568—1573. 8.

— — 2 Vol. Ibid., Iac. Bervaldus 1573. 8.

Riccoboni, Antonii, de consolationis libro edito sub Ciceronis nomine iudicium. Parisiis, Marcus Locqueneulx 1583. 16.

Eiusd., commentarius in universam doctrinam oratoriam Ciceronis. Francofurti 1596. 8.

Richarz, Pet., Commentatio phil. crit. de Polit. Cic. librorum tempore natali. Herbipoli, Bekker 1829. Progr. 4.

Richter, Georg. Gottl., disputatio physica, qua somnium Arcadis de amico cauponis Megarico insidiis interfecto ex Cic. Divinat. lib. I. cap. ult. cet. — disputationi submittit. Kiloni, Ruether 1718. 4.

Richter, Guil., de laudandis et vituperandis in libro Ciceronis de senectute. Guben 1805. 8. Progr.

† *Rivii, Ioan.*, castigationes locorum quorundam ex Bruto Cic. et ex oratore et Epistolis familiaribus eiusd. adiecta nonnullor. explicatione. Salingiaci, Ioan. Soter 1537. 4.

Optimis Tullii criticis inter antiquiores annumerandus est Rivius.

Σχηματισμοί. Tabulae Ciceronis libror. de officiis — autore *Ioan. Rivio*. Basileae, per Ioan. Oporin. Fol. (*In fine* Basileae, per Iacob. Parcum sumpt. Ioan. Oporini 1561. mense Ianuario.)

Robortelli, Fr.; de artificio dicendi. Eiusd. tabulae oratoriae in Orat. Ciceronis post reditum, pro Milone et pro Cn. Plancio. Bononiae 1567. 4.

(*Roesser*) disput. de gloriae finibus a Cicerone nimium prolatis. Wirceburg. 1768. 4.

Rommel, Chrph., über den Charakter des Cicero: — *in:* Wieland's Neu. Teutsch. Merkur 1805. Octob. p. 125—141.

Roos, I. Fr., symbolae exegetico-crit. ad Cic. de Divinatione libros ab Hottingero editos. Giessae 1799. 4.

Rosae, Ioh., in reliquias Acad. quaest. Cic. et eiusd. quinque libros de finibus commentarius. Frcf. ad M., impr. apud Corvinum impensis hered. Th. Rhebart 1571. 8 mai.

Ross., — a Dissertation, in which the defence of P. Sulla — is clearly proved to be spurious. London (1746.) 8.

Animi causa, ut per εἰρωνείαν illuderet Marklando et Tunstallo, hunc libellum composuit Rossius.

* *Rost, Frd. Guil. Ehrenfr.*, observationes ad Ciceronis epist. ad familiares maiorem partem criticae. Specim. I—IV. Lipsiae, ex off. Klaubarthia 1801. 4.

* *Eiusd.*, explicatio quorundam locorum Ciceronis de finibus bonorum et malorum Lib. I. c. 3. Lipsiae ex off. Klaubarthia 1809. 4.

Rüdiger, Carol. Aug., Epistola crit. ad G. F. Doehnerum de aliquot locis lib. II. de Oratore. Freiberg., Gerlach 1832. 4.

Rumpf, Frd. Car., spicilegium observationum in Cic. pro L. Cornelio Balbo orationem. Giessae 1810. 4. Progr.

Eiusd., observationes in Cic. orationis pro Caecina loca quaedam difficiliora. Ibid. 1810. 4. Progr.

Sachse, *Io. Frd.*, quaestio de librorum Cic., qui sunt de officiis, indole atque proposito. Quedlinburg. 1825. 4. Progr.

Sagittarii, *Casp.*, comment. de lectione et imitatione Ciceronis. Altenburg. *s. a.* (1671.?) 8.

Eiusd. historia vitae et mortis Tulliae, M. T. C. filiae. Accedunt annotatt. in Servii Sulpicii epistolam consolatoriam inter Ciceronianas famil. IV. 5. Ienae 1679. 4.

Sallier, *Claude*, Observations sur le livre de Cicéron intitulé Lucullus, qui quelquefois est nommé le second, quelquefois le quatrième des Académiques — in Mém. de l'acad. des inscript. T. V. Histoire p. 213. sq.

— Sur un passage de Cicéron (Off. lib. I.) par *le même* —: Ibid. T. V. p. 217. sq.

— Correction d'un passage de Cicéron par *le même* —: Ibid. T. VII. p. 173. sq.

Sambucus, *Io.*, de imitatione Ciceronis et in somn. Scipionis paraphrasis et scholia. Antverpiae 1563. 8.

Sanctii, *Frc.*, Topica Ciceronis exemplis et definitionibus illustrata: — in *Eiusd.* Paradoxa. Antverpiae, ex off. Plantin. 1582. 8.

Etiam in: Fr. Sanctii Brocensis Opp. omn. ed. Gregorio Maiansio. Genevae, fratres de Tournes 1766. 4 Vol. Vol. I. p. 445. Usum criticum libellus non habet.

Saturni, *Io.*, scholia in librum Tuscul. primum. Argent. 1575. 8.

* *Savels*, *Io. Aug.*, disputatio de vindicandis Cic. quinque orationibus, post reditum in Senatu, ad Quirites post reditum, pro domo sua ad pontifices, de haruspicum responsis, pro M. Marcello. Aachen, Du-Mont-Schauberg 1828. 4.

Saxonii, *Io.*, commentar. ad Orat. Cic. pro Sexto Roscio. Basileae 1546. 8.

v. Savigny, über den Zinswucher des M. Brutus. (Cic. Epist. ad Attic. V. Epist. 21. et VI. Ep. 1—3.) — *in:* Abhandlgg. der kgl. Academie der Wissenschaften zu Berlin, von d. J. 1818—19. S. 180—188.

Idem, über Cic. pro Tullio und die Actio vi bonorum raptorum: *in:* Zeitschrift für geschicht. Rechtswissenschaft. Bd. 5. N. 3.

Scaevolae, *Nicol.*, Commentaria in Orationes M. Tullii Ciceronis. Romae, Bladus 1549. 8. R.

Scaligeri, *Iul. Caes.*, oratio prima pro Cicerone contra Erasmum. Parisiis, Pt. Vidovacus 1531. m. Sept. 8.

— — Tolosae, apud Dominicum Bosc et Petr. Bosc. 1620. 4.

— — oratio secunda pro Cic. Parisiis, Pt. Vidovacus 1537. 8.

— — Tolosae, apud Dom. Bosc et Pt. Bosc. 1620. 4.

Eiusd. oratio pro M. Tullio Cicerone contra Ciceronianum Erasmi. Eiusd. hymni sacri. Coloniae, Bern. Gualtherus 1600. 12.

— — notis edit. nuperae Ciceroniani respondentibus illustrata a Melch. Adamo. Accessit Iusti Lipsii oratio pro defendendo Cicerone

in criminibus ipsi obiectis. It. vita Iulii Caesaris Scaligeri. Heidelberg., typis Ioh. Lancelloti 1623. 8.

de Scarparia, Iac. Angel., historia M. T. Ciceronis. Witteberg. 1564. 8.

De vita rebusque gestis M. T. Ciceronis cet. hist. narratio a *Iac. Ang. de Scarparia* scripta, sed non typis euulg. Wolfg. Peristerus Romae in obscura et pervetusta quadam bibl. antiq. exarat. stylo anno 53. reperit cet. Berol. 1581. 8.

Schaarschmidt, Io. Frd., de proposito libri Ciceroniani de oratore quaestio. Schneeberg., impr. apud Schill. 1804. 8. Progr.

Eiusd. Laudes, quibus Cicero de Orat. II. c. 9. historiam commendatam voluit, quaenam et quales sint? Ibid. 1806. 8. Progr.

Schaeferi, Z., comm. in Cic. epist. de administranda provincia ad Q. Fratrem. Tubingae 1628. 24.

Schaller. I., exercitationes in Cic. libros de Divinatione. Argentorati 1664. 4.

* *Schaubach, Io. Conr.*, novae editionis Arateorum Ciceronis, Germanici Caesaris et Rufi Festi Avieni Specimina quattuor. Meiningae, litteris Hartmannianis 1817, 1820—1834. 4.

* *Schefferi, Io.*, in Cic. de Legibus libros notae — in *Eiusd.* lectt. acad. Hamburg. 1675. 8. p. 195. sq.

Scheller, Io. Immanuel Gerh., Animadverss. aliquot in clavem Ernestii Ciceronianam. Laubani 1773. 4.

* *Eiusd.* Observationes in priscos scriptores quosdam. Lipsiae, sumptibus Caspari Fritsch. 1785. 8.

Insunt annotationes criticae ad complures Ciceronis locos.

* *Schleving, H. I.*, observationes criticae in quaedam Bruti Ciceronis loca. Hafniae, Popp 1817. 8.

Schilling, Io. Iac., Cato Maior apud Ciceronem. Hamburgi, ex off. Piscatoris 1741. 4.

* *a Schirach, G. B.*, de colore orationis Ciceronis. Helmst. 1770. 4.

Schmauss, I. I., Nachricht von Ciceronis Büchern de Republica u. Ovidii Grabstätte — *in:* Hannöversche gelehrte Anzeigen 1750. Nro. 19. S. 73. folg.

Schmidt, Io., exercitatio in Cic. lib. II. de Divinatione. Argentorati, typis Pastorianis 1663. 4.

* *Schmieder, Beni. Frd.*, historisch-philologische Bemerkungen zur Erläuterung der Briefe Cicero's ad Diversos. Halle, Hemmerde 1799. 8.

Schneider, K. E. Chr., Beitrag zur Schilderung des Cicero aus seinen Briefen — *in:* Wachlers Philomathie. Frcf., Herrmann 1818. 8. Bd. 2. S. 130—183.

* *Schoemann* . . ., de Cic. de Legg. C. 24. §. 60. Gryphisw. 1830. 4. Progr.

† *Schori, Antonii*, Phrases linguae Latinae: ratioque observandorum eorum in auctoribus legendis, quae praecipuam ac singularem vim aut usum habent. Basileae 1557. *In fine:* Basileae, per Io. Hervagium et Bernardum Brandt. 1557. mense Ian. 8.

Eiusd. Thesaurus verbor. linguae Latinae Ciceronianus. Argentorati, Ios. Rihel 1570. 4.

Idem est liber.

— — Ibid. 1580. (?) 8.

— — in usum stud. iuventutis iam olim collectus per *Ant. Schorum* nunc ex emendatione Sturmii et Lambini. Argentorati, typis Ios. Rihel 1597. 8. (*Index novus:* Ibid. 1607.)

— — Lugd. 1614. 12.

— phrases Lat. ling. s. lexicon Ciceronianum lat. germ. Edit. III. Tubing. 1770. 8.

Schotti, Andr., Tullianarum quaestionum de instauranda Cic. imitatione libri IIII. Antverpiae, ex off. Plantin. apud Io. Moretum 1610. 8.

Eiusd. de nodis Ciceronianis variorumque libri IIII. Cicero a calumniis vindicatus. Eulogii Favonii in Cic. somnium Scipionis disputatio. Edit. altera. Antv., G. Bellerus 1613. 8.

† *Eiusd.* obss. human. libri V. Eiusd. nodi Ciceron. variorumque libri IV. It. *Car. Langi* in Cicer. annotatt. cet. Antv. 1615. 4.

In hanc Editionem Eulogii Favonii disputatio recepta non est.

Schott, Henr. Aug., disputatio s. commentatio philologico-aesthetica, qua Ciceronis de fine eloquentiae sententia examinatur et cum Aristotelis, Quintiliani et recentiorum quorundam scriptorum decretis comparatur. Lipsiae 1801. 4.

Eiusd. commentatio, qua tres de Oratore dialogi examinantur. Ibid. 1806. 4. Progr.

Schütz, Chr. God., animadv. in quaedam loca e Ciceronis de Oratore libris. Ienae 1780. Fol. Progr.

Eiusd. specimen emendationum librorum incerti auctoris Rhetoricorum ad Herennium ex comparatione cum libris Ciceronis de inventione subnatarum. Ienae 1802. Fol. Progr.

Eiusdem animadv. in Cic. Tusc. Quaest. P. I. II. Ibid. 1783. Fol. Progr.

Eiusd. in Cic. de Oratore libros animadversiones. P. 2. et 3. Ienae 1787 et 1801. Fol. Progr.

Eiusd. observationes in Cic. de Nat. Deorum. P. I. II. Ibid. 1788 et 1799. Fol. Progr.

Eiusd. in Cic. de Divinatione libros animadv. criticae. Ibid. 1800. Fol. Progr.

Eiusd. de lect. aliquot locorum in Cic. Orat. pro Quintio commentatio. Ibid. 1801. Fol. Progr.

Omnia haec programmata repetita sunt in: * Chr. G. Schuetzii Opusculis philol. et philos. Halae, Orphanotr. 1830. 8.

* *Eiusd.* Lexicon Ciceronianum. Tom. I. Index geographicus et historicus. Tom. II. et III. Index Latinitatis. Tom. IV. Index Graecolatinus, ind. rerum et ind. chronologicus. Lipsiae, Gerhard. Fleischer 1817—1820. 8.

Schultzii, Io., anatome Offic. Cic. c. Fausti Andrelini epistolis. Hamb. 1700. 12.

Eiusd. in Paradoxa disquisitiones. Hamburg. 1700. 12.

Schulting, Ant., oratio de iurisprudentia M. T. Ciceronis — in *Eiusd.* dissertatt. Franecquerae 1708. 4. Etiam in *Eiusd.* dissertatt. de recusatione iudicis. Ibid. 1714. 4. et in: Cuiacii aliorumque notis ad Pomponium de Origine Iuris. Halae 1735. 4. p. 309. sq.

Eiusd. oratio de iurisprudentia M. T. Ciceronis notis illustrata per Rob. Eden. Londini, Sandby 1761. 4.

Schurerii, Ambros., notae in Ciceronis dialogum de Senectute. Basil. 1544. 8.

Eiusd. annotatt. in Cic. dialogum de amicitia. Lips., Nic. Wuolrab 1544. 8.

Schurzfleisch, C. S., de auctoritate Rhetoricor. ad Herennium. Vitemberg., e prelo Chrn. Schrödteri 1703. 4.

Schwartzii, G. C., Ciceronis de amicitia dialogi cum libello quodam Ms. collati variae lectt. Altdorf. 1772. 4. Progr.

Schwarzii, Chrn. Aug., Progr., in quo inquiritur, an Cicero ob Milonem defensum sit reprehendendus. Gorlitii 1789. 4.

Schwarz, Chr. Guil., commentatio philol. crit. in Cic. Off. lib. I. locos quosdam. Ulmae, Wagner 1828. 4.

Scioppii, Casp., elementa philosophiae Stoicae moralis, quae in Senecam, Ciceronem, Plutarchum aliosque script. commentarii loco esse possint. Mogunt. 1606. 8.

Secousse, la vie de Cicéron — *in:* Mém. de l'acad. des Inscr. T. VII. p. 148. sq.

Seidenstücker, Erklärung einiger Stellen der Cic. Abhandlung: Von der Natur der Götter — *in:* Wiedeburgs humanist. Magazin 1791. St. 1. S. 23—40.

Serra, Giannangelo, opera analitica sopra le orazioni di M. T. Cicerone, data alla stampa da Carlo Serra. Terza edizione. 3 Vol. Faenza 1751—53. 4.

Seybold, Dav. Chrph., Progr. über eine Stelle des Cicero. Buchsweiler 1782. 4.

de Sibert, Gautier, la philosophie de Cicéron — *in:* Mém. de l'acad. des Inscr. T. XLI. p. 466. sq. T. XLIII. p. 61. sq. et p. 101. sq. T. XLVI. p. 100. sq. et p. 131. sq.

Sigonii, C., postrema oratio pro consolatione Ciceronis nunc primum edita. Bononiae 1599. 8. RR.

Etiam in eius Operibus T. VI. p. 882—960. Cfr. supra in Edd. Consolationis subdititiae.

Sluiter, I. G., specimen academicum in M. Tullii Ciceronis Divinationem in Caecilium. Lugduni Bat. 1832. 4.

Snell, F. W. D., einige Bemerkungen über eine Stelle in Cic. Tuscul. Giessen 1790. 4. Progr.

Eiusd. Abhandlung über Ciceros Vorstellungsart der Lehre von der Unsterblichkeit der Seele — *in:* Vermischte Schriften des korresp. litterar. Zirkels zu Mainz 1791. 8.

Eiusd. annotatt. quaedam ad Cic. Nat. Deor. II. c. 31. Ibid. 1792. 4. Progr.

Eiusd. annotatt. in Cic. Fin. V. c. 15. Ibid. 1796. 4. Progr.

Souchay, Jean-Bapt., examen d'un passage de Cicéron, „*abiit, excessit, evasit, erupit.*" (Orat. II. in Catilin.) — *in:* Mémoires de l'acad. des Inscript. T. XII. Hist. p. 210. sq.

Spalding, Georg. Lud., disput. de oratione Marcelliana — *in:* Wolfii et Buttmanni Museo antiq. studior. Vol. I. Fasc. 1.

Spanhemii, Wigandi, commentar. in orationem antequam iret in exilium. Lips. 1591. 8.

* *Stadelmann, Chr. Frd.*, animadv. critico-exegeticae in nonnulla loca de Cic. lib. I. de Oratore. Dessau 1822. 4. Progr.

Statii, Achillis, commentar. in librum de optimo genere oratorum. Lovanii 1552. 8.

Eiusd. appendicula explanationum in libros tres Cic. de optimo genere oratorum, in Topica, de fato cet. Antverp., impensis Mart. Nutii 1553. 8.

Steinacker, Wilh. Frd., Replik für Hrn. Staatsrath Niebuhr, die Ciceron. Fragmente de republica anlangend. Leipzig, Hartknoch 1824. 8.

Steinbrecher, Godofr., nucleus libri II. Cic. de Officiis. Vitemberg. 1707. 4.

* *Stephani, Caroli*, Thesaurus Ciceronis. Parisiis, apud Carol. Stephanum 1556. Fol. R.

In hoc Thesauro ad usum quidem admodum incommodo, haud pauca tamen reperiuntur, quae apud Nizolium frustra quaeras.

* Ciceronianum Lexicon Graeco-latinum, id est, Lexicon ex variis Graecorum scriptorum locis a Cicerone interpretatis collectum ab *Henrico Stephano.* Loci Graecorum authorum cum Ciceronis interpretationibus. (*Paris.*) Ex off. Henrici Stephani 1557. 8. R.

Repetitum est hoc Lexicon, suppresso tamen Stephani nomine, Augustae Taurinorum 1743. 8. Cfr. supra: *Lexicon.*

* *Stephani, Henr.*, in quamplurimos Ciceronis locos castigationes partim ex eius ingenio partim vetustissimo quodam et emendatissimo exemplari. Ex off. Henr. Stephani 1557. 8. R.

Cum Niebuhrius Fragmm. Oratt. Cic. p. 38. dubitasset de Henr. Stephani fide suspicatusque esset eum in Fonteiana provocasse ad Codices, cum tamen Naugerianas dumtaxat coniecturas recoqueret, idem ego feci in Sullana, Pseudocodicem Stephani identidem appellans. Sed postea nactus sum Ed. Manutianae 1554. exemplar, cui Levinus Torrentius ascripsit collationem Cod. Parcensis, ex qua didici Sullanae duos extitisse simillimos, alterum Parcensem, alterum Stephanianum, perbonae ab origine quidem familiae, sed mire interdum interpolatos.

Eiusd. dialogus Pseudocicero. In hoc non solum de multis ad Ciceronis sermonem pertinentibus sed etiam, quem delectum editionum eius habere et quam cautionem in eo legendo debeant adhibere lector, monetur. Exc. Henr. Stephanus 1577. 8.

† *Eiusd.* dialogus Pseudo-Cicero. *Eiusd.* dissertatio de Plauti Latinitate epistola, de statu typographiae et artis typogr. querim. Praemittitur Hr. Stephani vita auctore Th. Ianssonio ab Almeloveen. Collegit et editionem curavit Frd. Gu. Roloffius. Halae, sumpt. Orphanotrophii 1787. 8.

Eiusd. Nizoliodidascalus s. monitor. Ciceron. Nizolianor. dialogus. Exc. Henr. Stephanus 1578. 8.

Stinner, Ciceronis de Cn. Pompeio Magno iudicia ab illo epistolis praecipue commissa. Wratislav. 1830. 8.

Strigelii, *Victorini*, scholae in orat. pro Milone. Gorlicii 1589. 4.

Eiusd. in librum I. Cic. Tusculan. Lipsiae 1590. 8.

Sturmii, *Io.*, in Partitiones orator. Ciceronis dialogi duo. Paris., apud Mich. Vascosanum 1539. 4.

— — Acc. *Eiusd.* Sturmii libri de amissa et recuperanda dicendi ratione. Argentor., exc. Theodos. Rihel 1539. 8.

Eiusd. in partitiones oratorias Cic. dialogi duo. Paris., ex of. Mich. Vascosani 1542. 4. Etiam Ibid. 1543. 1545. et 1551. Ibid., Io. Lodoicus Tiletanus 1543. 8.

— — Argentor., apud Cratonem Mylium 1549. m. Septbr. 8.

* — — Ibid., Theodos. Rihel 1565. 8.

Commentarii in Cic. Tuscul. primam confecti ex scholiis Io. Sturmii in eandem. Nunc primum editi opera et studio Io. Lobarti. Argentor., Bern. Iobius 1575. 8.

Sueurus, *Gabr.*, epitome Cic. librorum de oratore. Paris., Th. Richard 1561. 4.

Dictionarium Ciceronianum authore *Huberto Sussannaeo*. Paris., Simon. Colinaeus 1536. 8.

Libellus octoginta dumtaxat foliorum.

Sylvii, *Frc.*, in orationem M. T. Ciceronis pro Milone commentarii recogn. et aucti. Paris., in clauso Brunello 1530. 8.

Talaei, *Audomari*, annotationes in Cic. partitiones oratorias. Parisiis, M. David 1551. 4.

Eiusd. admonitio ad Adr. Turnebum. Parisiis, apud Andr. Wechel 1556. 8.

Verus auctor est Petrus Ramus, Turnebi inimicus.

Eiusd. commentar. in Cic. libros de oratore, in Cic. Topica, in Cic. dialog. de partitione oratoria, in Cic. Quaest. acad., in Cic. paradoxa — *in:* Aud. Talaei Operibus. Basileae 1576. 4.

The Theology and Philosophy in Cicero's Somnium Scipionis explained or a brief attempt to demonstrate that the Newtonian System is perfectly agreable to the Notions of the wisest Ancients and that mathematical Principles are the only sure ones. Lond., printed for E. Withers 1751. 8.

Thorbecke, *Ioh. Rud.*, responsio ad Quaestionem philosophicam de principio philosophiae in Cic. operibus philosophicis. Lugd. Bat., Luchtmans 1819. 4. mai.

Etiam in Vol. III. Annal. acad. Lugd. Bat.

Eiusd. diss. num quid inter Academicos et Scepticos interfuerit. Lugd. Bat. 1821. 4.

* *Thorlacius Birger*, de lege Rulli tribuni plebis agraria disquisitio: in *Eiusd.* Proluss. et Opuscc. Acad. Hafniae, Schultz. 1806. 8. T. 1. p. 259—312.

Derselbe, Varianten eines dänischen Cod. zum 1ten und 2ten

Buche der Rhetorica ad Herennium: *in:* seinen kleinen Schriften. Ibid. 1815. T. III. p. 399—419.

Eiusd., de Ciceronis republica. Hafniae 182... Fol. Progr.

Thormeyer, *Ch. Fr.*, Commentar über Cicero's Buch vom allgem. u. bes. menschlichen Anständigen. Leipz., Schwickert 1793. 8.

Tislini, *Ioh.*, collectanea in epistol. Cicer. ad Quintum fratrem. Lugduni, apud Mich. Parmenterium 1549. 8.

Toerneri, *Fabiani*, dissert. de fortitudine Ciceronis togata. Upsal. 1712. 8.

Cicero illustratus, dissertatio philologico-critica: sive consilium de toto edendo Cicerone alia plane methodo quam hactenus unquam factum. Auctore *Ioanne Tolando*. Lond., typis Ioan. Humfreys. 1712. 8.

Insertum est hoc opusculum eiusdem Tolandi * Collection of several pieces. London 1721. 8. T. 1. p. 229—296. Consilium suum Cic. Opp. edendi nunquam exsecutus est, nec eiusmodi oneri suffecisset varium eius ingenium, nova semper et diversissima quaeque appetens.

van der Ton, *P. I.*, comment. ad quaestionem propositam: Explicetur et e Graecis potissimum fontibus illustretur Ciceronis liber, qui Cato maior inscribitur. — *in:* Annal. Acad. Lovaniens. 1822. Tom. III. p. 1—198.

Toscanella, *Oratio*, discorsi cinque per studiare una epistola di Cicerone cet. Vinegia 1575. 4.

— modo di studiare le pistole famigliari di Cicerone. Vinegia 1566 et 1568. 4.

— i modi piu comuni, con che ha scritto Cicerone le sue epistole secondo i generi di quelle. Vinegia 1559. 4.

Toxitae, *Mich.*, comment. in orat. pro Plancio. Argentor. 1551. 8.

Eiusd. comment. in orat. pro Rabirio. Ibid. 1551. 8.

Eiusd. commentar. in orationem pro Quintio. Ibid. 1551. 8.

Eiusd. comm. in orat. II. contra Verrem. Basil. *s. a.* 8.

Eiusd. commentarii in libros quattuor rhetoricorum ad Herennium. Ex scholiis Io. Sturmii. Basil., ex off. Oporiniana 1568. 8.

Trapezuntius, *Georgius* — v. *Georgius*.

Treuner, *Io. Phil.*, Cicero Theologus. Ienae 1700. 4.

Triplin, *Frd.*, Meletemata in particulam quandam epistolae Cic. ad Atticum X. 3. — *in:* Miscell. Cracov. nov. Cracoviae 1829. 4. Fasc. I. p. 105—126.

† Epistola ad virum eruditum Conyers Middleton, vitae M. T. Ciceronis scriptorem, in qua ex locis operis quam plurimis recensionem Ciceronis epistolarum ad Atticum et Quintum Fratrem desiderari ostenditur; de illarum vero, quae Ciceronis ad Marcum Brutum, Brutique ad Ciceronem vulgo feruntur, epistolarum αὐθεντίας nonnulla disseruntur. Auctore *Iacobo Tunstall.* Accedit *Ioan. Chapman* dissertatio chronologica de aetate Ciceronis librorum de Legibus. Cantabrigiae, typis acad. exc. I. Bentham. 1741. 8. Etiam Lond. 1742. 4.

† *Tunstall*, *James*, observations on the present collection of Epistles between Cicero and M. Brutus, representing several evident

Marks of Forgery in those Epistles; and the true state of many important particulars in the life and writings of Cicero: in answer to the late Pretences of the reverend Conyers Middleton. To which is added a letter from the reverend Dr. *Chapman* on the ancient numeral characters of the roman Legions. London, printed for Knapton, by Will. Bowyer 1744. 8.

† *Turnebi*, *Adr.*, commentar. in orat. Cic. pro C. Rabirio perduellionis reo — in *Eiusd.* Operibus. Argentorati, Zetzner 1600. Fol. T. I. p. 1—12.

Primum editus est hic Commentarius in Turnebi Ed. Rabirianae. Parisiis 1553. 8.

Eiusd. in Cic. orationes tres de lege agraria contra P. Servilium Rullum trib. plebis. Paris., Io. Benenatus 1576. 4. Etiam in T. Opp. T. I. p. 13—71.

Eiusd. animadv. in Rullianos Pt. Rami commentarios Leodegari a Quercu nomine editae. Ibid. p. 72—82.

Eiusd. lucubrationes in Cic. Quaest. acad. Paris., Vascosan. 1555. 4.

Eiusd. comment. in Cic. Acad. Quaest. librum primum — in T. Opp. T. I. p. 82—95.

Eiusdem apologia adv. quorundam calumnias ad libr. I. Cic. de Legibus. Paris., A. Turnebus 1554. 4. Etiam (Heidelb.) ex off. Commelin. 1596. 8.

Locus Ciceronis, in quo tractantur ioci libr. II. de oratore ab *Adr. Turnebo* explicatus. Paris., Gu. Morelius 1555. 4.

-- -- Editio secunda. Lutet., Feder. Morellus 1594. 4. Etiam in T. Opp. T. I. p. 202—218.

Turnebi, *Adr.*, commentarius in libr. Cic. de fato — in T. Opp. T. I. p. 218—236.

Eiusd. disputatio ad librum Cic. de fato adversus quendam qui non solum logicus esse, sed etiam dialecticus haberi vult. Lutet., Mich. Vascosanus 1556. 4.

Etiam in T. Opp. T. I. p. 236—261.

Eiusd. responsio ad Audomari Talaei admonitionem Leodeg. a Quercu nomine edita. Ibid. 262—269.

Vide supra: *Morelius* et *Leod. a Quercu.*

Turner, *Th.*, clavis eloquentiae Ciceronianae s. rhetorica ex operibus Ciceronis excerpta. Lond. 1735. 8.

Ciceronis coniunctiones, quae in epist. (ut vocant) famil. elucescunt, secundum singulas periodas et cola et commata ab *Horat. Tuscanella* collectae. Venetiis, apud Lud. Avancium 1560. 8.

Unterholzner, über die Rede des Cicero für den Schauspieler Q. Roscius — *in:* Savigny's Zeitschr. für geschichtl. Rechtswissenschaft. T. I. S. 248—269.

† *Ursini*, *Fulvii*, in omnia opera Ciceronis notae. Antverp., ex off. Chrp. Plantin. 1581. 8.

Valckenaer, *Is.*, formulae Tullianae ex select. Cic. epist. libro primo, secundo et tertio. 3 Vol. Leovardiae, ex off. Heronis Nautae 1716. 8.

Valentia, *Pet.*, Academica s. de iudicio erga verum. Ex off. Plantin. 1596. 8. RR.

Ad meliores antiquae philosophiae historicos ante Bruckerum referri debet Valentia.

— academica s. de iudicio erga verum. Ex ipsis primis fontibus. Opera Pet. Valentiae. Edito nova emendatior. Lond., typis Bowyerianis 1740. 8.

Est pars Ed. Acad. Durandinae. Extat Valentiae liber etiam in Cic. Opp. omn. cur. Oliveti Ed. Parisina et in mea Acadd. et librr. de Finn. Editione.

Vallae, *Georg.*, commentationes in Cic. Partitiones et Tusc. Quaestiones — in *Eiusd.* comment. in Ptolemaei Quadripartitum. Venetiis, Bevilaqua 1502. Fol.

Eiusd. comm. in Cic. orator. partition. Paris., ex off. Rob. Stephani 1528. 8. Ibid. 1533 et 1535. (?)

Historia de vita et rebus gestis M. T. Ciceronis M. F. *Simone Vallamberto* auctore. Parisiis, Sim. Colinaeus 1545. 8.

Ciceronis vita continens rerum tum ab aliis, tum ab ipso domi forisque praeclare gestarum historiam *Simone Vallamberto* auctore. Parisiis, apud Barthol. Macaeum 1587. 8.

— — Accessit *Andr. Schotti* Cicero pater a calumniis vindicatus. Cum praefatione Io. Alb. Fabricii. Hamburgi, König et Richter 1730. 8.

Variae lectiones. — v. *Lectiones.*

Varietas lectionis cod. Ms. Ciceronis de senectute, qui servatur in bibl. publ. Trevirensi — *in:* Seebode's Archiv f. Philol. 1826. Hft. 7 u. 8. S. 32—88.

Veesenmeyer, *G.*, comm. crit., qua Arcadis cuiusdam somnium (Divin. I. 27.) expendit. Ulm 1821. 4.

Venuti, *Fil.*, dissertazione sopra il gabinetto di Cicerone — *in:* Mem. della soc. Colombaria Florent. Vol. II. p. 17. sq.

Versuch, einen Streit zwischen Middleton und Ernesti cet. zu entscheiden. Altona, Kaven 1799. 8. V. supra: *Franke.*

Victoris Pisani, in Cic. oratorem commentarius. Paris., ex off. Rob. Stephani 1533. 4.

Victorii, *Petr.*, explicationes suarum in Cic. castigationum. Lugduni, S. Gryphius 1540. 8.

* — — Ibid., id. 1552. 8.

† — — Lugduni, Ant. Vincentius 1560. (*In fine:* Lugduni, excudebat Symphorianus Barbierus.) 8.

Etiam in hac Editione desunt Victorii curae tertiae in Epp. ad Familiares. Florentiae 1558. 8., quae omnino nunquam repetitae sunt.

Eiusd. castigationes posteriores in epistolas Cic. familiares. Basil. 1541. 8.

Vila, *Anton.*, de inexhaustis Cic. orationis divitiis. Ferrariae 1795. 8.

† *Viperani*, *Io. Ant.*, in Cic. de optimo genere oratorum commentarius. Antverp., ex off. Chrp. Plantini 1581. 8.

Vitis, Io. Lud., somnium, quae est praefatio ad Cic. somnium Scipionis. Eiusdem vigilia. Quae est enarratio somn. Scip. et alia nonnulla. Basileae, ex aedib. Io. Froben 1521. 4.

Eiusd. praelectio in libr. Cic. de senectute — in *Eiusd.* Opp. Basil. 1555. Fol. T. II. p. 15. sq.

Vladeracci, Chrp., polyonyma Ciceroniana. Antverpiae 1620. 12.

Vogel, observationes ad aliquot Ciceronis locos. Biponti 1830. 4. Progr.

* Thesium controversarum iuxta seriem digestorum decades octo et viginti a tit. ult. libri XXII. usque ad finem lib. XXVII. auctore *Bavio Voorda*. Accedit *Eiusd.* dissertatio et interpretationum Tullianarum liber singularis. Lugd. Bat., Luchtmans 1796. 12.

Wagner, Io. Frd., commentarius perpetuus in M. T. Ciceronis de legibus libros tres. Gotting., Dietrich 1804. 8. mai.

Pertinet ad Ed. Wagnerianam librorum de Legibus.

Wagner, de locis aliquot Ciceronis. Marburg 1812. Progr. 4.

Walch, Alb. Georg., psychologiae Ciceronianae specimen. Schleusingae 1776. 4. Progr.

Walch, Io. Georg., de amoenitatibus historicis ex Ciceron. peregrinatione collectis. Lips. 1715. 4. Etiam in *Eiusd.* parergis acad. p. 162. sq.

Walch., Io. Ernest. Immanuel, Cicero Herculanensis — in Actis societ. lat. Ienens. Vol. I. p. 115. sq.

Waldin, Io. Gottl., de M. T. Ciceronis philosophia Platonica. Ienae 1753. 4.

van Walwyk, exercitat. iurid. philol. ad Ciceronis orationem pro Archia. Lugd. Bat. 1776. 4.

Lessons and exercises out of Cic. ad Attic. after the method of Dr. *Webb*. Lond. 1627. 4.

Weiske, Benjamin, erklärende Anmerkungen zur Auswahl der besten Briefe Ciceros. Braunschweig, Schulbuchhandlung 1796. 8.

* *Eiusd.* commentarius perpetuus et plenus in orationem M. T. Ciceronis pro M. Marcello. Cum appendice de oratione, quae vulgo fertur, M. T. Ciceronis pro Q. Ligario. Lips., in libr. Sommer 1805. (*Novus Index*. Ibid. 1820.) 8. mai.

Quod Ligarianam in suspicionem adduxit, id per εἰρωνείαν tantummodo fecit, ut ridiculum redderet Wolfium, qui, quod sciam, homini sibi nequaquam pari respondere nunquam dignatus est. Additamenta nonnulla exhibentur in Weiskii Edd. Orat. sel. Lipsiae 1807. 8.

* *Weissgerber, Franz*, Versuch einer Ehrenrettung des Cicero als Bürger u. Staatsmann, mit besonderer Rücksicht auf den Bürgerkrieg zwischen Pompeius und Cäsar und auf Cäsars Tod und die letzten Lebensjahre Cicero's — *in* d. Schriften der Gesellschaft für Geschichtskunde. Freiburg 1828. Bd. 1. S. 267—386.

* *Eiusd.* Index ac recensio aliquot Codd. Mss. in Lycei Constantiensis bibliotheca repositorum nec non Ciceronianae lectionis specimina e Cod. nostro desumpta notisque crit. instructa. Constantiae, I. M. Bannhard vidua 1832. 8.

Wendel, Proben Ciceronian. Terminologie aus der Theorie des Vorstellungsvermögens u. der academischen Skepsis. Coburg 1824. 4. Progr.

Desselben Proben Ciceron. Terminologie in Rücksicht auf allgemeine praktische Philosophie. Coburg, gedruckt bey Dietz 1830 et 1831. 4. Progr. II.

* *Wernsdorf*, *Gregor. Gottl.*, animadversiones in Cic. Orationes pro Ligario et rege Deiotaro. Leucopetrae 1802. 4.

* *Eiusd.* animadv. criticae in Cic. Orat. pro lege Manilia. Numburg. 1803. 4. Progr.

Repetita sunt haec programmata in Novis actis societ. Lat. Ienens. Lipsiae 1806. T. I. p. 234 seqq.

* *Eiusd.* notae criticae et philol. in Cic. orat. pro Corn. Balbo. Numburgi 1804. 4. Progr.

* *Eiusd.* notarum philologicarum et criticarum in M. T. Ciceronis Acad. Quaest. Spec. I. II. Leucopetrae 1807—1808. 4.

* *Eiusd.* notae in Cic. Orat. pro Archia et varr. lectt. cod. Vratislav. Numburgi, Klassenbach 1812. 4. Progr.

Idem de codicis Vatic. in Cic. Orationi. Philipp. textu restituendo auctoritate. Ibid., apud Klassenbach 1814. 4. Progr.

Eiusd. specimen novae edit. Cic. orat. Philipp. adornandae. Lips., Tauchnitz 1816. 8.

* *Eiusd.* quaestiones crit. in Cic. Orat. pro Ligario, pro rege Deiotaro et Roscio Amerino. Numburgi, Burger 1823. 4. mai.

Wesenberg, *A. F.*, annotatt. in Cic. Tusc. Disp. Spec. I. Viburg 1830. 4. Progr.

† *van Wessele-Scholten*, *B. P.*, dissertatio philosophico-critica de philosophiae Ciceronianae loco, qui est de divina natura. Amstelodam., Petr. den Hengst 1783. 4. mai.

Wiedeburg, annotatt. in Cic. de Nat. Deorum lib. I. — in *Eiusd.* philolog. paedagog. Magazin. Helmst. 1797. 8. Bd. 3. St. 1. u. 2. S. 175—181.

Wieland, *M. C.*, über eine Stelle des Cicero, die Perspective in den Werken der griechischen Mahler betreffend — *in:* Deutscher Merkur 1774. Bd. 6. S. 218—224.

Wilkens, *Ioh. Georg.*, Einleitung in Cicero's drey Bücher de Officiis. Leipzig 1696. 8.

Winkler, *Io. Henr.*, progr. de studio Ciceronis in Graecis. Lips. 1742. 4.

* *Wirth*, *Mich.*, annotatt. crit. in Ciceronis libros de Nat. Deor. Pars prior — in Actis philol. Monacens. P. II. p. 305—312.

Quaestiones maxime necessaria trium librorum Ciceronis de Officiis praecepta complectentes *Hieron. Wolfio* auctore. Basil., ex off. Hervag. 1579. 8.

— — Ibid., ex off. Hervag. per Euseb. Episcopium 1580. 8.

Wolfii, *Hieron.*, Tusculanar. Quaestion. aphorismi h. e. separatae selectaeque sententiae cum explicatione. 5 Partes. Basil., ex off. Hervagiana per Euseb. Episcopium 1580. 8.

Eiusd. in Cic. Officia, Catonem, Laelium, Paradoxa et Somn. Scipionis commentarii atque scholia. Ibid. 1584. Fol.

Wolf, Frd. Aug., annotationes in locos quosdam Cic., Horat. et Platonis in Comment. societ. philol. Lips. Vol. II. P. 1. p. 40. sq.

* *Eiusd.* Prooemium acad. in libr. I. de Divinatione, in: *Eiusd.* Vermischte Schriften und Aufsätze. Halle, Renger 1802. 8. p. 129—136.

Eiusd. Prooem. acad. in I. Or. Catil. Ibid. p. 137—143.

Eiusd. Prooem. acad. in libr. V. Tuscul. Ibid. p. 144—147.

Ex *Eiusd.* familiari interpretatione Ciceronis de Nat. Deorum ad lib. I. c. 1—10. in *Eiusd.* literar. Analecten Heft. 2. S. 277—320.

Pleraque ex his excerpserunt Creuzerus et Moserus in Ed. librr. de Nat. D. Lipsiae 1818. p. 805—814.

Wolf, I. F., de Ciceronis synonyma coniungendi consuetudine ..... 1784.

Wolff, F. C., kritische Bemerkungen zur Erläuterung einiger schwierigen Stellen in Cicero's Reden — *in:* Seebode's krit. Bibl. v. J. 1822. S. 390—395. S. 652—659. u. v. J. 1823. S. 189—193; item in Seebode's Archiv 1824. S. 135—139.

* *Eiusd.* obss. crit. in Cic. Oratt. pro Scauro et pro Tullio et libr. de Rep. fragm. Flenopoli, Iaeger 1824. 4.

† *Wopkens, Thomae*, lectionum Tullianarum s. in opera quaedam Cic. philosophica animadversionum criticar. libri tres. Amst., Balth. Lakeman 1730. 8.

Versatur maxime in refutandis Davisii coniecturis in libros Tuscul., de Nat. D., de Divin. et de Fato liber hic etiamnunc utilis ad cognoscendum genus dicendi Tullianum.

— — Cum suis annotatt. indd.que edidit Carol. Henr. Frotscher. Lips., Kühn 1828. 8. mai.

* Corpus scriptionum criticarum vel rariorum vel non ante editarum. Editionem curavit atque annotationes et indices adiecit Ferd. Handius. Tom. I. *Thomae Wopkensii* lectiones Tullianae. Ienae, Walz 1829. 8. mai.

Dignae sunt, quae perpendantur, Handii annotationes Wopkensium saepe corrigentes.

* M. T. Ciceronis orationem pro M. Marcello νοϑείας suspicione quam nuper iniiciebat Fr. Aug. Wolfius, liberare conatus est *Olaus Wormius.* Hafniae, lib. Schultz 1803. 8.

* Variae lectiones librorum aliquot M. T. Ciceronis ex cod. Erfurtensi enotatae ab *Eduardo Wundero.* Accessit praefatio diligentem codicis descriptionem multasque Cic. scriptorum interpretationes et emendationes continens. Lipsiae, Hartmann 1827. 8.

Liber praestantissimus, qui multum iam contulit ad diplomaticam, quam dicunt, κρίσιν Tullianam. Cfr. Beieri iudicium in Iahnii Annalibus 1827. Vol. 2. p. 17—34. Seebode krit. Schulbibl. 1830. N. 146—147. Diar. crit. Ienens. 1832. N. 229. et in primis Bake in Bibl. crit. nova Vol. 5. P. 2. p. 503—514.

Eiusd., über einige Stellen in Cicero's Reden: im Rheinischen Museum 1829. H. 2. S. 272—291.

Wunderlich, *C. I.*, Cicero de anima platonizans. Witteb. 1714. 4.

* *Zachariae*, *Karl Salomon*, staatswissenschaftl. Betrachtungen über Cicero's wiedergefundenes Werk vom Staate. Heidelberg, Osswald 1823. 8.

Zierlein, *Io. Georg.*, commentatio de philosophia Ciceronis. Halae, lit. Bayerianis 1770. 4.

† *Zimmermann*, *I. I.*, dissertatio de theologia Ciceronis: — in Museo Helvetico. Tiguri 1746. 8. Vol. I. P. III. p. 374. sq.

APPENDIX.

PETRI LAZERI[1]

DE

DIONYSIO LAMBINO NARRATIO.

1. Longiores in Manutii rebus exsequendis fuimus; quod accidit partim rerum multitudine et hominis praestantia ac fortunae varietate, partim historiae illustrandae studio, quam multis in locis perturbatam aut non satis confirmatam videbamus. Sed hanc longitudinem in Lambino brevitas orationis compensabit. Lambini vero ingenium et ad litteras praeclara quaedam indoles ostendit, acutos homines sollertesque nasci ubique *crassoque sub aëre* posse.

Natus est enim ille Monstrolii[2] oppido ad Oceanum, aëre crasso et turbido, ut Scaevola Sammarthanus[3] aliique de eo prodiderunt. Est autem Monstrolium hoc *in Ambianorum et Morinorum finibus*, ut idem Lambinus ait[4], id est, in Picardia provincia: sed cum in limite etiam Artesiae sit positum, hinc *Belgam* eum Muretus[5] vocavit. De tempore, quo natus est, dissideo a reliquis omnibus, nec sine bono auctore, ut arbitror, id est, Lambino ipso; qui in epistola quam primam eius vulgamus annos circiter XXXVI. tunc natum se affirmat. Atque hic numerus ita expresse, ita distincte et nitide erat Lambini manu scriptus, ut, cum multa eius alia oculos aliquando vexarent, hic primo statim apparuit. Iam vero epistolam illam anno 1556. serius a. 1557. scriptam multis argumentis probare possum; his vero praecipuis: quod Muretus biennio scriptam significat, postquam ipse primo commentarium suum in Catullum ediderat; edidit autem anno 1554. Deinde quod scripta sit Romae altero anno quam Parisiis fuerat Lambinus. Si ergo anno 1556. aut 1557. annos 36. natus erat Lambinus, neque ortum ille habuit nisi anno 1520. aut qui hunc proxime attingit, nec quando mortuus anno 1572. (ut inter omnes convenit) annos numerabat nisi 52.,

---

1) Miscellaneorum ex Mss. libris Bibliothecae Collegii Romani Societatis Iesu. Romae 1757. Tom. II. p. 267. seqq. — 2) Montreuil sur mer. — 3) in elog. lib. 2. V. Meyer. Praefat. ad Politic. Aristot. Ghilini *Teatro* cet. — 4) Orat. qua praefatur ad Philippic. p. 14. — 5) in litter. Lambini collect. Bruti pag. 387.

non 56. ut Bailletus aliique prodiderunt. Ipse de se suoque in litteras amore in epistola ad lectorem operibus Ciceronis praefixa: „*Neque enim unquam infitiari verebor, me unum ex iis esse, qui se ab iis voluptatibus, quae nobis sunt cum pecudibus communes, longissime removerunt, easque artes ab ineunte aetate coluisse, quae homine ingenuo dignissimae sunt: cum primum aliquid in litteris videre coepi, incredibili earum amore ita flagravi, ut rei familiaris cura neglecta artibusque vendibilibus et quaestuosis spretis ac reiectis, eas potissimum secutus sim, quae propter se, non propter fructum aliquem expetuntur. Itaque cum in optimo quoque scriptore et Graeco et Latino evolvendo ac legendo aliquot annos in Gallia consumpsissem, in Italiam profectus sum acerrimis ingeniis semper florentem, ex qua orti eruditissimi homines terras omnes humanitatis participes immortali sui nominis gloria paullo ante nostram aetatem compleverunt, Bembi, Sadoleti, Bonamici, Amasaei, Victorii, Casae, Pantagathi, Manutii, Faërni, Sirleti, Sigonii, Zanchi, Commenduni, Robortelli, Luisini, Taurelli, Panvinii, Ursini, Bargaei, sexcenti alii.*"

2. Quod ait, se in Italiam ex Gallia venisse, factum est anno 1549., cum Cardinalem Franciscum Turnonium comitaretur. Et discessisse quidem Tolosa VI. Kal. Quintil. eo anno ex epistola Ioannis Maludani [1] constat; ex qua etiam apparet, aliquamdiu ibi apud Memmios, quorum studia Maludanus octo iam annos regebat, versatum [2], quo nimirum spectant verba illa: „*Memmii fratres, mei amores et duplex cura, te salvere iubent: quoties cibi gratia accumbimus, succurrit illud εἷς, δύο, τρεῖς, τέταρτος δὲ ποῦ;*" Antea, anno 1547 a Laurentio Strozzi, Episcopo Biterrensi expetitum, ut eo duce in studiis humanitatis uteretur, Petrus Castellanus Matisconensis antistes, eidem Lambino significavit eique fuit auctor, ut hanc occasionem bene merendi de iuvene (erat enim annos natus XXI.) praeterlabi ne sineret.[3] Ubi quidem notandus est error Sammarthanorum[4], qui solum a. 1548. Laurentium eam ecclesiam regendam accepisse tradiderunt. Utrum delatam conditionem acceperit, equidem ignoro. Necesse est tamen, si accepit, brevi cum Biterrensi antistite fuisse; cum a. 1549., ut diximus, in familiam Cardinalis Turnonii cooptatus esset. Hoc tum factum, ex epistola eiusdem Maludani [5] colligimus. Apud Turnonium deinceps diu fuit et fere quoad ille vixit.[6] Cum Turnonio ergo Romam venit, Romaeque erat, cum purpuratorum Patrum comitia celebrata sunt, in quibus a. 1550. VI. Id. Febr. Iulius III. Pontifex est creatus: itaque amicus Maludanus ab eo accepit morbi Pauli III. nuntium et Cardinalium, qui in conclavi erant, numerum; quae pariter cum ab alio, id est, a Sibilleto accepisset, nec tamen concordarent, lepide Lambinum illudit: [7] „*Ille scribit, Paulum III. Pont. Max. sex dies aegrotasse, tu tres; ille Cardinales in conclavi XLII. fuisse tu XL. Quae res fecit, ut de cetero minus mirer, si quando in veterum incidam historias dis-*

1) Int. epist. Clar. Vir. Bruti pag. 345. — 2) Ibid. pag. 365. — 3) Ibid. pag. 353. — 4) tom. 2. veter. edit. p. 425. Sed emendatum hoc vidi in nova tom. 6. col. 367. — 5) Epist. Brut. p. 354. — 6) Mortuus est a. 1562. — 7) In epist. Bruti pag. 359.

crepantes." Anno etiam sequenti Lambinum Romae mansisse cum Cardinali suo ex Ioachimi Perionii epistola habemus data VI. Id. Sextil.[1] et ex alia Lambini ipsius Non. Iun. in qua tamen:[2] „*De reditu nostro*, inquit, *in Galliam nihildum certi tibi meis litteris significare possum. Existimo tamen nos Septembri mense de Italia relinquenda cogitaturos.*" Sed rediisse illum non puto, cum et Turnonium Iulius III. non libens Italia, immo Roma tunc excedere pateretur, et ad foedus sanciendum cum Henrico II. a. 1552. eodem auctore inductus sit. Scribit Ludovicus Donius d'Attichy[3] circa a. 1553. Turnonium ad Lugdunenses suos venisse: (nam eius urbis Episcopatum anno 1551. XIII. Kal. Augusti susceperat[4]:) eaque in urbe mansisse biennium, ad annum 1555., quo iussus est cum Carolo Lotharingo Cardinali extra ordinem Romanam suscipere legationem. Lambinum certe anno 1555. aut 1556. Parisiis fuisse, ex epistola prima, quam vulgamus, facile colliges; ait enim, quiddam sibi dixisse Adrianum Turnebum, „*cum anno*, inquit, *superiore Lutetiae essem*", immo idem initio eiusdem epistolae diserte narrat: scriptam vero eam epistolam biennio, postquam Muretus anno 1554. commentarios suos in Catullum vulgaverat, testis est idem Muretus.[5]

3. Atque idem hic annus 1557. sive, ut magis arbitror, superior 1556. viros hos doctos et eruditos artissime iunxit, quam necessitudinem mutuis officiis et litteris diligenter cultam plagii suspicio quaedam diremit. Cum enim anno 1559. suos Variarum Lectionum libros Muretus vulgasset, hos legens Lambinus, putavit, se ibi repperisse multa, quae erant sua, in commentariis scilicet ad Horatium scripta; quos commentarios Muretus partim Lambini rogatu, partim sua sponte legerat. De eo ergo per litteras, quae vulgatae sunt a Bruto[6], questus est cum Mureto Lambinus. Quid rei sit, non ausim hic definire. Sunt enim, qui Muretum reum faciant, Niceronius[7] praesertim; sunt, qui Lambinum non modo hoc loco et Mureti causa, sed alias etiam plagii damnent.[8] Atque ut taceam Giphanium[9], quem Niceronius, quod Lambini inimicissimum esse vult, huius rei produci testem non pateretur, Simeon Bosius[10]: „*Haec*, inquit, *ego quondam Lambino; qui ea suo more edidit, longe aliter quam dicta fuerant, suppresso auctoris nomine.*" Et vero naviter fuisse impudentem Muretum oporteret, ut anno 1569., id est, vivo Lambino, Giphanio ipsi scriberet[11]: „*Equidem possum, mi Giphani, ostendere tibi, si hic sis, litteras ipsius manu scriptas, quibus mihi gratias agit de locis quibusdam sibi explicatis, quos ipse postea questus est a me subreptos esse: et eas litteras diligenter adservo, non ut edam (neque enim tanti esse duco:) sed ut ostendam interdum amicis, si quando de me et Lambino sermo incidit.* Ex quibus quidem postremis verbis illud etiam colligitur, cur editis a Lambino litteris, quibus

1) Ib. pag. 340. — 2) Ibid. pag. 373. — 3) Flor. Hist. Card. tom. 3. pag. 96. — 4) Vide Gall. Christ. rec. edit. tom. 4. col. 165. — 5) Comment. in Catullum ed. a. 1558. pag. 75. 2. — 6) pag. 413. — 7) Tom. 27. Mémoires pag. 163. — 8) V. Thomasium de plag. litter. §. 448. 480. — 9) lib. 2. ep. 74. 76. cet. *Mureti edit. Commin.* cet. — 10) in lib. 1. Ciceron. ad Att. — 11) lib. 3. ep. 7. Muret.

hoc ille plagium Mureto exprobrabat, hic eo vivo (quod Niceronius opponit) tacuerit, et solum mortuum mendacii et imposturae accusarit. Noluit scilicet vir probus et mitis litem de eo intendere, quod non tanti esse ducebat; praesertim cum anno 1561., quo sunt illae litterae typis editae, Cardinalis Turnonius viveret, qui in clientelam suam Lambinum iampridem acceperat; Muretus vero Cardinalem illum multis ab eo beneficiis acceptis maxime observaret. Mortuis autem Turnonio et Lambino, cum se occasio offerret edendi litteras suas, amplexus est eam Muretus, ut de hac re breviter aliquid Nicotium; qui epistolas suas postulabat, doceret. Itaque scripsit, ut Niceronius existimat, de Lambino [1]: „*Hoc autem aequiore animo passus sum exstare aliquas epistolas meas, quod quaedam multis iam abhinc annis editae sunt pro meis, de quibus scribendis ego ne per somnium quidem unquam cogitavi. Confinxerat eas is ipse, qui tamquam a me ad se missas divulgaverat, homo eruditus ille quidem, sed improbus, et natura nocendi ac malefaciendi cupidus, cum plurima et maxima officia, quibus a me affectus erat, summis iniuriis compensare vellet. Qua de re olim a me graviter obiurgatus, multis cum lacrimis a me veniam petiit, laqueo digna commisisse se fassus, cum ei sermoni Hadrianus Turnebus et Ioannes Auratus praesentes interessent.*" Acrius sane ac vehementius, quam Muretum decebat, in Lambinum invectus est, si de Lambino loquitur. Sed ad facti veritatem quod pertinet, testem ipse producit non modo Turnebum, qui iam obierat, sed Io. Auratum, qui tunc vivebat; quos quidem Lambinus ipse [2] „*viros doctos, sibi notos ac familiares, Galliae atque adeo totius Europae principes, collegas suos*" appellat. Quod autem Auratum quoque testem Niceronius reiiciendum putet, quod Muretum patriae necessitudine et cognatione aliqua contigerit, id eum iniuria facere, veritum scilicet, ne causa Lambinus suus cadat, existimo.

Nec vero is erat Muretus, ut ad commendationem operis sui pauculis illis, quae Lambinus nominavit [3], emendationibus sive animadversionibus indigeret. Contra vero, se nonnulla subministrasse Lambino professus aperte fuerat [4], ut si ex hominibus causa existimanda sit, dubium esse non possit, eam obtenturum Muretum. Sed, ut dixi, nolo huic me dirimendae causae admiscere, praesertim cum sine utriusque culpa fieri id facile potuerit, ut alteruter sua crederet et propria, quae in mentem alteri etiam vel sua sponte, vel admonito olim ab alio, sed earum rerum oblito postea, venerant. Illud solum, ut dixi, in hac re moleste fero, adeo contra Lambinum exarsisse Muretum, ut in libro suo *Variarum Lectionum* locos illos omnes, in quibus cum laude eum appellaverat, calamo deleverit (etsi postea, cum rursus ederentur, retinuit) et in adiunctis libris, quem satis liberaliter commendaverat, acriter perstrinxerit [5]: licet Lambinus, cum Lucretium ederet anno

1) Est haec prima epistola in editione Mureti epistolarum Parisiensi anni 1580. in Cominiana lib. 2. 1. — 2) In Epist. ad Lucret. — 3) Sunt lib. I. var. Lect. 8. II. 12. III. 8. 9. IV. 15. — 4) Lib. VI. var. Lect. cap. 8. Hanc correctionem a me acceptam Dionysius Lambinus vir acutissimo ingenio acerrimoque iudicio praeditus rettulit in Scholia in eos libros sua. Conf. Lib. VIII. 13. — 5) *Var. lect. lib.* XVIII. cap. 7. At Lambinus quam multa

1563., librum illi IV., praefixa epistola, qua et amicissime appellat, et hominem „*summa secum necessitudine coniunctum, omnique doctrina liberali praestantem*" dilaudat, dedicavit; addens etiam in eo ipso multum illi debere, quod et princeps ad illud opus suscipiendum ac perficiendum stimulos admoverit, vulgata Lucretii exempla cum exemplaribus antiquis ac Mss. conferentem assidue adiuverit; denique, „*tu*, inquit, *saepe ex obscuris et propemodum oblitteratis veteris scripturae vestigiis veram lectionem (quo ingenio, quoque acumine es) sagacissime odorabaris.*" Profectas hasce laudes ex metu quodam, quod Mureti iram vereretur, censet Giphanius.[1] Ego cum Scaligero[2] virum eum bonum puto: quamquam, quod Giphanium etiam ipsum virum certe doctum[3] adeo offenderit, et Lucretium cum commentaretur, saepius eidem male dixerit[4], non satis desiderare hominis probitatem modestiamque possum.

4. Sed ut ad eius facta redeamus, Cardinalis Turnonius, quemadmodum idem Lambinus in litteris, quibus Horatii satiras et epistolas eidem dedicat, significat, anno 1555 Romae erat, ex Gallia nimirum redux, et Roma scriptis litteris Henrico II. regi de induciis cum Hispaniarum rege gratulatus est. Idem auctor Paullo IV. fuit, ut ab armis discederet et foederi sanciendo operam daret. Quod cum non impetrasset, veniam Roma abeundi postulavit. „*Voluntate*, ait Lambinus, *et concessu ipsius Pontif. Max. ex Urbe discessisti: triennium et eo amplius Roma abfuisti, menses circiter quindecim in Umbria, sex Venetiis, in oppido Corneliano annum commoratus es. Inde longo itinere, valetudinis causa suscepto, ad aquas Lucenses de medicorum sententia profectus es.*" Haec quoque Lambini, qui Cardinalem comitabatur, itinerum ratio fuit. Itaque cum triennio et eo amplius Turnonius Roma abfuerit ante Pauli IV. mortem, quae XV. Kal. Septembr. accidit, Iulio mense aut Augusto Roma discessit Lambinus.

Ergo ante hunc diem primam ex epistolis nostris conscripsit anno ipso 1556. Insequentibus annis Venetiis, sive in Corneliano diversatum, ostendunt aliae, quas Brutus[5] edidit. *Venetiis A. D. XVII. Kal. Mai. anno MDLVIII.* libros X. Aristotelis ad Nicomachum Latine a se versos dedicat Cardinali Turnonio; quo ille tempore, ut ibidem praefatur, „*in urbe totius Italiae pulcherrima, opulentissima, quietissima, pacatissima a pristinis curis aliquantulum laxamenti nactus respirabat.*"

---

de suo addidit? Neque mirum; non enim librariorum errata tollebat, sed Ciceronem ipsum, si quando non satis commode locutus videretur, corrigebat. *Vide lib. 1. cap. 19. 2. edit.* cet. *Ita in 1. Eth.* At Lambinus Arretini errorem, quamvis sedulo monente me, ne id faceret, secutus, suam, ut aliis quoque locis, philosophiae inscientiam prodidit. *Illum etiam appellare videtur cum scribit:* Qui Plautum commentario onustum emisit, pluribus locis emendatum non facile dixerim. — 1) lib. 2. ep. 76. *Mur.* Laudat te, quem ita tamen accepit. Scit scilicet quem laudet, et cur; metuit, ne offendat solido. — 2) *Scaligerian.* 2. — 3) *Marcus Velserus lib.* 8. *rer. Augustan. edit. Venet.* 1594. *pag.* 177. Hubertus Giphanius iuris scientia omnique politioris litteraturae laude clarus; nam hoc testimonium veritati, non amicitiae damus. *V. Barthium lib.* 5. *Advers. cap.* 10. *Iosephum Scaligerum in Copam cet.* — 4) *Illum spectare censetur praef. in Cicer.* Hac respondebo . . . . a nemine sui laboris fructum impudenter atque iniuste in me transtulisse; quod nuper in meo Lucretio quidam omnium mortalium petulantissimus atque impudentissimus fecit. — 5) *pag.* 578. *vide et* 343.

Vertit autem, auctore eodem Cardinale, qui eos Graecos cum legeret, Lambinum quasi interpretem et scholiastam adhibere solebat. Hos vero Lambinum hoc tempore in Italia vulgasse, ipsemet affirmat [1]: „*Ibi* (in Italia) *libros Aristotelis de Moribus ad Nicomachum Latinos a me factos non eo consilio ut ederem, sed partim ut amplissimo et clarissimo cuidam viro, cuius eram familiaris, morem gererem, partim multorum eruditissimorum virorum hortatu typis mandavi ac divulgavi.*" Divulgati autem sunt hoc titulo: „*Aristoteles de Moribus ad Nicomachum libri decem, nunc primum e Graeco et Latine et fideliter, quod utrumque querebantur omnes praestitisse adhuc neminem, a Dionysio Lambino expressi. Eiusdem Dionys. Lambini in eosdem libros annotationes, quibus cum obscuri loci multi illustrantur, depravatique emendantur, tum quid inter hanc et ceteras horum librorum conversiones intersit, aliqua ex parte ostenditur. Venetiis ex officina Erasmiana apud Vincentium Valgrisium MDLVIII.* Postea et saepius alias editi, et a. 1565. *Lutetiae ap. Vid. Guil. Morelii, de integro,* ut ibidem dicitur, *ab eodem recogniti, et multis locis correcti;* adiecta epistola Lambini ipsius Iusto Turnonio Cardinalis fratris filio; in qua huius atque aliarum duarum editionum, quae hanc praecesserant, rationem reddit. Sunt vero in omnibus versus Mureti in Lambinum, et epistola pariter Mureti in eiusdem operis commendationem *purioris ac politioris philosophiae studiosis* data *Non. Mart.* 1558. *Patavio.* Sed postea laudum harum poenituisse Muretum credo; cum videam in exemplo horum librorum, quod etiam manu correctum a Lambino habuisse videtur (sunt enim emendationes nonnullae manu scriptae) multa in eum notat; ut pag. 17. ubi Lambinus vertit: *Si cui sint liberi omni vitiorum genere cooperti, vel cuius amici qui essent viri boni, excesserint de vita,* Muretus: ἢ φίλοι ἢ ἀγαθοὶ ὄντες, *de liberis ipsis loquitur* [2]*:* et pag. 33. ad eum locum: *talem virtutem, quae in voluptatibus ac doloribus versatur, ad res optimas agendas idoneam esse,* adscripsit Muretus: *non intelligit.* Pag. 48. ubi Lambinus *de iacturis, quae orta in mari tempestate fieri solent,* Muretus: *malim iactu dicere; etsi utroque Iurisconsulti utuntur.* Pag. 84. vertit Lambinus: *eaque magis in hominibus innascitur, quam profusio;* Muretus: *profusum apud Ciceronem lego, profusionem nondum legi.* Pag. 154. *De his igitur nunc dicendum* cet. adnotat Muretus, *omittit illud ἐπιστήσασι, quod non intelligebat.* Plura etiam in Scholiis notavit [3], in quibus quaedam alia manu quasi Lambini responsa

1) In praefat. ad Cicer. — 2) Cui tamen animadversioni in edit. a. 1565. Lambinus respondit p. 7. num. 47. — 3) Pag. 288. *ad illam Lambini annotationem lib. 1. n. 23.: ubi Horatium affert, Muretus margini adscripsit:* De alio genere hominum loquitur, *et inferius ad Lambini verba* stultum igitur et ridiculum mehercule hoc hominum genus cet. *Muretus hanc notam apposuit:* stultus tu ipse et ridiculus, qui de eiusmodi hominibus Aristotelem loqui putes. Pag. 307. *ad Lambinum dicentem:* imperitiam dixissem, si mihi videretur usitatum; *scribit Muretus* Salustii est et Iurisconsultorum et Lactantii. Pag. 322. *Lambinus* φανταςίαν . . . Perionius aestimationem dicit novo et barbaro nomine; *Muretus* aestimationem non puto neque novum esse neque barbarum ἀντὶ τῆς ἀξίας καὶ τιμῆς. Pag. 361. *Lambinus:* non annotarem id, quod leve ac puerile est, nisi quidam amicus meus dubitare se dixisset, an Latine dicatur, se ipsum examinare cet. *Muretus:* Calepinus auxilio esse poterat. pag. 368., *ubi Lambinus Basi-*

apparent, atque his Muretus quaedam praeterea reponit; ut pag. 343. cum reprehendisset Perionium Lambinus, quod dixisset; *sustinet auaire*, scribens: *hoc loquendi genus Latinum esse non puto, nedum Ciceronianum;* manu Mureti scriptum invenitur: *Quintiliani est et Celsi et Plinii et Ovidii et Suetonii*, alia manu vero, in qua Lambinum videre mihi videor: *quid tum postea, Murete?* hinc, Mureti certe manu: *Sequitur, etsi Ciceronianum non est, Latinum tamen esse, quod tu antea negaveras.*

5. Anno 1559. cum Lucae esset Lambinus, credebat brevi fore, ut Romam cum Cardinali proficisceretur; *propterea quod*, ait, *hic Pontifex aqua inter cutem, morbo insanabili praesertim in sene, afflictus et paene confectus, nullis medicamentis excitari nec recreari potest:* quod verum fuit; decessit enim Paulus IV. eodem anno XV. Kalend. Septembr., ut diximus. Hoc quoque Lambinus in praefatione sive epistola illa ad Cardinalem Turnonium tradit, postquam ad aquas Lucenses venisse eum dixit: „*Ubi*, inquit, *cum de Pontificis Max. obitu certior factus esses, tibique instarent, non solum tui, verum etiam alieni et tamen tui amantissimi, ut Romam ad Comitia Pontificia mari contenderes (nam te terra iter facere adversa tua valetudo prohibebat) vix tandem pervicerunt . . . . Te suasore atque adeo auctore, vir eximia virtute, doctrina, morum integritate, vitae religione ornatissimus, Pius IV. omnibus omnium Cardinalium suffragiis Pontifex Max. declaratus est. Cui quid ego nunc dicam quam carus sis? quanti te ille et Romae praesentem fecerit et nunc absentem faciat? . . . . Neque vero ille unquam adduci potuisset, ut te a se dimitteret, nisi tristibus iisque crebris e Gallia allatis ad se de religione litteris ac nunciis commotus, cum cuperet florentissimo potentissimoque regno pro suo paterno in omnes Christianos amore consulere, te unum ad eas partes aptissimum esse iudicasset; cum praesertim Rex ipse Franciscus II. et mater consiliariique Regis te quotidianis litteris ad se flagitarent, eamque ob causam triremes IV. in portum Ostiensem, partim velis provectae, partim remis appulsae essent; quarum erant duae regiae e portu Massiliensi profectae; reliquarum duarum altera a Cosmo Florentiae regulo, altera a civitate Genuensi rogatu regis erat missa. Ita te Pontifex Max. Pius IV. a se discedere atque in Galliam reverti passus est.*" Tempus, quo rediit in Galliam Turnonius, idem paullo superius significavit: „*Quis fuit nuper tuus in Galliam ex Italia reditus? . . . . quo te vultu Rex Franciscus II. paucis antequam diem suum obiret diebus, quo Catharina Medicea mater eius excepit?*" Obiit Franciscus II. Non. Decembr. anni 1560. Videtur ergo autumno eiusdem anni ex Italia in Galliam rediisse Turnonius et cum Turnonio Lambinus. Lugduni tamen substitisse magnam partem anni 1561. eius epistolae testantur Lugduno datae Nonis

---

lium ait Margiten poema non Homero, sed Pittaco adscribere. Vide locum Basilii, ut intelligas hoc homine nihil esse ineptius. Pag. 409. *pro* Aspasio *substituit* Eustratium. Pag. 414. *ubi Lambinus se assentiri ait Petro Victorio:* Idem notarat Felicianus decennio ante Victorium cet. *Nonnulla ex his emendavit Lambinus; et postrema illa verba*, *lib.* 1. *adnot.* 23., *quae est in alia edit.* 21. *delevit.*

Februar.[1], Idibus[2], XII. Kal. Mart.[3], Kalend. April.[4], Prid. Non. April.[5]

6. Reversum in Gallias, constat Lambinum factum esse Parisiis Latinarum litterarum professorem regium. Munus tamen illud brevi tempore obtinuit, ad Graecas litteras docendas translatus. Significat hoc idem Lambinus in oratione quadam, quam anno 1562. Parisiis editam vidi, atque ipse se tertiam habuisse affirmat, ita eam orsus: „*Nihil erat, AA., quamobrem tertiam apud vos ex hoc loco orationem haberem; etiamsi posteaquam huic regio publice docendi muneri praepositus sum, nova res intervenit. Nam, unde haec nata sit commutatio, ut qui paullo ante litteras Latinas docebam, is nunc scriptores Graecos vobis interpretari incipiam, scire vos oportet* cet. Tempus, quo id factum, habemus ex oratione Leodegarii a Quercu, qui Lambino successit, *habita*, ut in titulo ipso dicitur, *initio suae professionis anno* 1561. *X. Kal. Ian.* Nam in illa Leodegarius narrat: „*A. d. VI. Idus Novembres Guilielmus Rusaeus et Iacobus Amiotus . . . . . per litteras significarunt, Michaëlem Hospitalem clarissimum Galliarum cancellarium a rege impetravisse, ut ego in Lambini, ille in Turnebi Turnebus in Vicomercati locum sufficeremur.*" Vicomercatum non inter regios professores esse desiisse, sed alium obtinuisse locum discimus ibidem, cum regios, qui eo tempore erant, professores enumerat.[6] Sub finem ergo anni 1561. a Latinorum scriptorum interpretatione ad Graecos Lambinus transiit. Quando vero primum Latinorum ei interpretatio tradita sit, nunc quaerendum. Elici id posse puto ex alia oratione, quam eodem anno 1562. habuit Lambinus, cum Philippicarum Demosthenis explicationem esset orsurus. Nam cum initio (ut titulus ipse orationis significat[7]) publicam calamitatem deplorasset contulissetque pristinam scholarum celebritatem cum ea, quae tunc erat, vastitate, ut cum olim rege Francisco I. et Henrico II. ad viginti studiosorum adolescentium milia numerarentur atque in illa, qua docebat, aula, modo trecenti, modo quadringenti, interdum quingenti et sexcenti assidui auditores comparerent, anno superiore centenos vel ducentenos auditores vidisset; illo vero anno, „*bello impio conflato, pestilentia saevissima coorta, quingentos adolescentes bonarum litterarum bonarumque artium studiosos reperire*" vix posset; in gymnasium vero vix auderet sperare „*quinquaginta assiduos auditores quotidie ad se aut quemvis alium e collegis audiendum conventuos:*" ubi, inquam, hoc ille exse-

---

1) Ep. Brut. pag. 438. — 2) Ibid. agg. 445. — 3) Ibid. App. pag. 27. — 4) Ibid. pag. 10. — 5) Ibid. pag. 19. — 6) Duo linguae sanctae interpretes Mercerus et Quinquarboreus . . . . duo autem philosophorum et astrologorum enarratores Vicomercatus et Hamelius, regius vero aureusque poëta Ioannes Auratus . . . Iacobus Goupylus medicorum coryphaeus, et Petrus Ramus eloquentiae ac philosophiae gravissimus professor . . Adrianus Turnebus noster amor, nostrae gentis ornamentum. — 7) Dionysii Lambini Monstroliensis, Graecarum litterarum doctoris regii, oratio postridie Idus Dec. pridie quam Philippicarum Demosthenis explicationem orsus est anno 1562. in aula gymnasii Samarobrinensis habita, in qua primum publicam calamitatem deplorat, deinde privatum suum incommodum casumque adversum commemorat; postremo pauca de re, et de Olynthiacis orationibus, a quibus initium facit, praefatur. Parisiis MDLXIII.

cutus est, ad privatam quandam calamitatem suam descendit, mortem nimirum fratris filii ex pestilentia, quem ait paucis postquam in doctorum regiorum numerum adscriptus fuerat mensibus Monstrolio Lutetiam evocasse, ut in gymnasio Plessaeo erudiretur; mortuum autem postridie Kal. Octobr., postquam annum integrum et eo amplius Lutetiae fuerat commoratus. Rationibus ergo subductis invenitur, Lambinum paucis mensibus ante Octobrem 1561. regium doctorem esse factum. Quod quidem optime convenit cum reliquis eius vitae actibus, atque eo praesertim, quo Lugduni Idibus Aprilibus Horatium Carolo IX. et Cardinali Turnonio dedicavit.

7. Commentarii illi in Horatium, si Sammarthanum audimus, magno in pretio sunt apud viros doctos, eosque multum Ioseph Scaliger laudavit.[1] Vidimus eos quinquennio post, id est anno 1566., editos *Venetiis apud Paulum Manutium Aldi F.* cum additamentis nonnullis Io. Michaëlis Bruti, qui quidem Brutus in epistola iisdem praefixa scribit Francisco Rainerio; „*cum intelligerem, Lambinum in carminibus Horatii interpretandis non solum doctrinae cuiusdam reconditioris, sed ingenii atque eloquentiae laudem magnam rettulisse*" cet. Fatendum est tamen multis in locis displicuisse Mureto, qui in editione eorum Tornaesiana [2] multa in margine manu sua notavit. Et continuo quidem in epistola lectori secum illum *libri mihi reperti sunt discrepare*, quod barbare, credo, ei aut non satis Latine ei dictum videretur: et in vaticinio illo Maludani, ubi numerat *terquingentas sexagintaque messes*, Muretus adscripsit; *Adiit igitur hanc vatem aliquot annis post mortem suam.* Maioris momenti sunt, quae in ipsis commentariis confixit. *Ode* 2. *candenti humeros amictus* dici posse putavit Lambinus, quod proxime post *candenti* aspiratio sequatur, exemplumque attulit ex *ode* 28. *ossibus et capiti inhumato.* Hic ergo Muretus: *quasi scribatur hinumatus.* Ad inscriptionem od. 6. *Ad M. Vispanium Agrippam*, ubi Lambinus ait Vispanium nomen addidisse ex libro Rainutii Farnesii Card., Muretus: *Dionem videlicet non legerat, neque Tacitum, neque . . . . . viderat.* Ad locum od. 7. *Albus ut obscuro*, ubi Lambinus λευκόνοτος cet. Muretus: *Ex Lucisino, cuius librum ab hoc lectum esse, satis aliunde constat, ut ex illo loco: nec regna vini sortiere talis.* Initio commentarii in oden 11. scripsit Lambinus *omnes . . . . . coniuncte legunt Scirenefas.* Muretus: *non puto.* Initium sequentis carminis ait Lambinus videri ex Pindaro expressum, *quod quidem*, inquit, *et Muretus nuper, et alii iampridem adnotarunt.* Muretus: *qui?* indicans scilicet, nullum praeter se illud animadvertisse. Ad commentarium od. 20. soloecismum notat: nam scripsit Lambinus *vinum Calenum ventriculo utilior quam Falernum;* Muretus: *nota, quod vinum Calenum est utilior quam Falernum;* quod quidem miror in sequentibus editionibus etiam Bruti remansisse.[3] Ad od. 38 illud *sedulus curo*, Lambinus, *ordo est sedulo curo;* Muretus: *imo illud sedulus refertur ad puerum.*

1) Vide et Baillet in Grammat. num. 377. — 2) Lugduni apud Ioannem Tornaesium MDLXI. — 3) Correctum postea vid. in edit. Paris. 1567. pag. 59., ubi tamen insigne est typographi erratum in epistola dedicat. Carolo IX., in qua annus adscribitur 1541.

Ad lib. 2. od. 2. cum ad illud *quisquis ingentes oculo irretorto* cet. longiorem disputationem instituat Lambinus, adnotat Muretus: *Nullo modo probat, retorquere oculos esse, id quod vult, si diligenter consideres.* Ad od. 7. scribit Lambinus: *Venus, id est, talus Venereus;* Muretus: *ita loquitur, quasi unus aliquis talus Venerem efficere posset.* Ad id, quod scripsit de Attalo ad od. 17., Muretus: *Atqui Attalo Asiam bello captam populus R. muneris loco possidendam dederat. Vide Valerium cap. 8. lib. 4. et qui ibi a Corrado citantur.* Ad lib. 3. od. 4. *nequitiam* significare intemperantiam et libidinem rerum venerearum scripserat Lambinus; ait Muretus: *hic neque intemperantiam neque libidinem rerum venerearum significat; anzi la dappocaggine, l'esser da niente.* Ita non recte ab eo intellectum et expositum locum od. 27. *Pater, o relictum filiae nomen* significat, addens expositionem suam; *O Pater, cuius mihi nunc nisi nomen nihil relictum est:* Et in Epod. od. 2. cum scripsisset ad verba illa: *haec ubi locutus;* Lambinus: *nonnulli subaudiunt verbum sum,* Muretus apposuit: *id est, tu ita intelligebas, nisi admonitus a me esses.* Ad od. 5. Lambinus, *Praetextam significat, qua utebantur pueri usque ad annum decimum quartum: deinde sumebant togam virilem, quam puram appellabant.* Muretus: *hominem antiquitatis peritum!* Et fortasse Muretus Aldi Manutii sui sententiam imbiberat [1], exacto anno XVI. ineunte XVII. togam puram datam, quae pariter fuit sententia Gruchii [2], Scaligeri [3], Pamelii [4], Salmasii [5], cet. postea bene probavit Card. Norisius [6], eamque certam sibi paene sententiam esse dixit, adolescentes florente re publica ac sub prioribus Caesaribus, expleto decimo quinto aetatis anno ac decimo sexto inito virilem togam sumpsisse: quae sententia etiam fuisse antea videtur Sigonii. Paullo vero inferius cum de bulla loquens attulisset Lambinus illud Virgilii, *It pectore summo flexilis obtorti per collum circulus auri,* Muretus adscripsit: *hic quidem torquis est, non bulla;* et ad od. 14., ubi Lambinus ex Athenaeo Phrynes historiam adduxit, dixitque eam Hyperidem oratorem [7] tamquam Veneris sacerdotem oleo perfudisse, *ἐλέῳ χρησαμένους, vide stuporem hominis,* ait Muretus. Ad od. 17. illud *tuis capillus albus est odoribus* exposuit Lambinus; *tui odores, tua unguenta mihi canitiem attulerunt;* Muretus: *immo odores vocat sacra magica, quod in eis multa aromata urerentur ac suffimenta fierent, ut apud Theocr. pharmaceutria ἐκ θυέων καταθύσομαι.* Alia etiam adnotavit ad partem alteram commentariorum, qui sunt in satiras et epistolas. Pauca hic subiiciam, quod haec non inutilia, sed ad aureum illum poëtam intelligendum prodesse multum putem. Ad illud lib. 1. sat. 3, 65. *aut tacitum appellet,* haec adnotavit, non tam ad reprehendendum Lambinum, quam ad Horatium illustrandum; *Fortassis rectum est appellat, ut ita dicat Horatius appellere aliquem, quomodo dicimus Gallice aborder quelquun.* Illud satirae 4, 105. *insevit pater optimus hoc mi* ait se ita resti-

1) Epist. de Toga in quaesit. per epist. pag. 11. — 2) lib. 2. de Comit. cap. 3. — 3) ad a. 1964. Euseb. — 4) ad cap. 16. Tertulliani de Idol. — 5) ad Lamprid. in Commod. — 6) lib. 3. de Iudic. cap. 19. — 7) Apud Athenaeum 13. p. 590. e. nunc editur *ἐλέῳ χαρισαμένους* pro *ἐλέῳ χρησαμένους;* sed Lambinus deceptus est a falsa lect. Ed. Basil. *ἐλαίῳ χρισαμένους.* Oa.

tuisse Lambinus, cum antea legeretur, *insuevit pater optimus hoc me.* Muretus: *Ineptus hic corrupit locum, quem emendasse se iactat. Ita usus est Tacitus verbo suesco libro* 2. (Annalium nimirum cap. 52.) *ut Tacfarinas lectos viros et Romanum in modum armatos attineret disciplina et imperiis suesceret: et Columella verbo insuesco lib.* 6. *cap.* 4. *maxime tamen habetur salutaris amurca, si tantumdem aquae misceas, ut ea pecus insuescas.* Illud satirae sequentis *paene arsit m. d. t.* admonet restituisse Lambinum *ex ingenio:* quod saepe eidem alii, maxime in Cicerone, obiecerunt. In commentario ad satiram 5. libri 2. reprehendit, quod illud initio Tiresiae, *narrationem* vocet. Ibidem ad illud, *divinare etenim,* Lambinus protulerat nonnullorum explicationem, a quibus se dixerat dissentire. Muretus vero: *tu antequam a me admonitus esses, ita explicabas: ita autem, ut ego, exponit et Boëthius lib.* 5. *de consolat. Philos., quem vide.* Ad satiram 8. et locum illum *super ipsum,* animadvertit Muretus *super sequente vocali, supra sequente consonante:* quod tamen perpetuum non est. Ad epistolam primam *Prima dicte mihi,* cum Lambinus scripsisset; *Ex hoc loco argumentantur quidam, epistolas postremo loco ab Horatio esse scriptas et postremo loco esse locandas;* Muretus subiungit: *quod ineptum est: neque sciri certo potest, quo ordine poëmata sua scripserit. Certe quasdam odas scripsit iam senex, ut indicant illa „lenit albescens animos capillus litium et rixae cupidos protervae. Non ego hoc ferrem calidus iuventa Consule Planco" ode* 14. *lib.* 3. *et illa „Brachia et vultum teretesque suras Integer laudo: fuge suspicari, Cuius octavum trepidavit aetas Claudere lustrum" ode* 4. *lib.* 2. *et eiusdem ode* 11. *„Cur non sub alta vel platano, vel hac pinu iacentes sic temere, et rosa canos odorati capillos ..... potamus uncti? Neque non illa senectutem olent „Vixi puellis" et illa ode* 11. *lib.* 1. 4. *„Age iam meorum finis amorum, non enim posthac alia calebo femina." Quin et oden primam libri* 4. *constat ab eo prope quinquagenario scriptam: at ultimam epistolam huius libri scripsit annos natus* 44. *„Me quater undenos sciat implevisse Decembres Collegam Lepidum quo duxit Lollius anno."* Ad eandem hanc epistolam et verba *nemo adeo ferus est* cum Theognim allegasset, Muretus: *non intelligit, quid Theognis dicat.* Denique, ut cetera taceam, ad libri secundi postremam epistolam, ubi *purae sunt plateae* ait Horatius, et Lambinus vocem illam *puram* explicat, addit Muretus: *Virgilius in* XII. 770. *Sed stirpem Teucri nullo discrimine sacrum sustulerant, puro ut possent concurrere campo. Ovid.* 3. *Metam. in extremo. Purus ab arboribus spectabilis undique campus. La galera, quando il padron vuol dormire in luoghi sì fatti, manda una fregata a vedere, s'è netto il paese, over s'è brutto; cioè se ci son corsari, o no.* Praetereo vero plurima, quae huc tantum spectant, quid a Mureto Lambinus in illis commentariis, quid ab aliis mutuatus sit.[1] De his commentariis suis

---

1) *Ita ad od. lib.* 1. 13. *ubi explicat* impressit memorem dente labris, *Muretus ad illam commentarii partem ducta transversum linea adscripsit* meum. *Ode sequ. ad dicta in illud:* Tu nisi ventis debes ludibrium, *pariter apposuit* meum. *Ad od.* 15. *ubi explicat vocem* melior *proponit Lambinus emendationem quandam loci Plutarchi in Pyrrho: Muretus adnotavit* Sirleti est. *Ode* 18. *explicat Lam-*

Lambinus in epistola illa praefixa Ciceroni: „*Ibidem* (in Italia) *Q. Horatium Flaccum cum exemplaribus antiquis, quorum magna est in eis locis copia, comparavi, eosque duces atque auctores secutus, multos in eo poëta locos et mendosos emendavi et implicatos explicavi.*

8. Atque addit de reliquis operibus suis: *Idemque in Lucretio perfeci aut certe conatus sum. His rebus secunda hominum voluntate absolutis, cum aliorum multorum, tum maxime Errici Memmii C. V. supplicum libellorum in Regia magistri hortatu, coepi in M. Tullio Cicerone, cuius me perstudiosum fuisse, qui me penitus noverunt, testes mihi esse possunt, idem cupere praestare.* Subdit de veteribus libris a se inspectis et studio, quod in his impendit *biennium cum anno dimidio, et paullo amplius.* Et Ciceronem quidem vulgavit a. 1566.[1] atque Errico Memmio dedicavit.[2] Triennio ante Lucretium universum nuncupavit Carolo IX.; singulos vero libros diversis, Errico Memmio, P. Ronsardo, Germano Valenti Pimpuntio, Mureto, Adriano Turnebo, Io. Aurato. Praeter hos, quos eo loco veteres auctores a se recognitos nominavit, edidit a. 1569. *Aemilii Probi, seu Cornelii Nepotis lib. de vita excellentium Imperatorum,* adiunctis satis longis commentariis. Ita vero eum librum inscripsit, qui nunc Cornelii Nepotis no-

---

binus quid sit crepare. *Hic quoque nota illa* meum, *Ad od.* 31. *ad verba* vina Syra reparata merce *Muretus:* ex commentario meo in Catullum. *Ad commentar. od.* 16. *lib.* 2. *subsignavit verba Lambini illa:* Atque haec quamvis non ita magni ponderis, quidam cum sciret a me occupata sibi iniustissime arrogavit cet. *credo quod se spectasse crederet: et ad oden sequentem ubi scripsit;* Quidam vir doctus, cum hunc locum legisset apud me Venetiis et sciret, me hos commentarios tum editurum, cum recudissem et limassem; XII. caput libri 2. variar. lectionum suarum ex his concinnavit. *Addidit Muretus*, mendacium impudentissimum, *et paullo post*, *quando de Gya agit Lambinus ex Apollodoro*, E meis variis lectionibus. *Ad commentarium in od.* 5. *lib.* 4. *ubi ad verba* laudantur simili prole *Catulli locum profert*; hoc ego notaveram in illum locum Catulli; *et ad* vitem viduas, *ubi similiter Lambinus ait*, *alibi se aliquot ex Catullo exempla annotasse*, *Muretus:* e meis commentariis sumpta, ubi haec omnia melius quam hic explicantur. *Ad od.* 9. non possidentem multa, *scribit Muretus de illis, quae ibi dixit:* A Badio hoc sumpsit. *Ad sat.* 1. *lib.* 1. demoveat lucro *Varronis locum affert Lambinus*, *Muretus:* ex me haec, non ex Varrone sumpsisti, gaudeo autem, quod locum hunc, uti a me postea emendatus est, tibi non ostendi „cui si sit terrae traditus orbis, Furunclo tamen" cet. *Paullo post ubi* non tuus hoc capiet, *dicit Lambinus:* alii hoc interpretantur propter hoc, sed minus recte; *Muretus:* Ego ita tibi interpretatus sum, et in sententia maneo. *Ad ep.* 2. *lib.* 1. quae se commendat tonsa cute *Lambinus Mureti quandam interpretationem affert: Muretus:* nunquam quidquam tale dixi, immo in contrariam sententiam disputaveram quadriennio ante in Catilinarias. — 1) Parisiis in aedibus Rovilii via Iacobaea sub signo Concordiae MDLXVI. — 2) (Addam hic, quae de Lambino habet Io. Mich. Heusingerus in dissert. de scriptt. Gr. et Lat. nondum ad vett. exemplarium fidem emendatis, in Actis Soc. Lat. Ien. 1. p. 53. „Lambinus, cum pluribus libris vetustis usus esset, raro inde aliquid discrepantis scripturae attulit ac saepe tacitus a vulgatis discessit, ut quid ex coniectura, quid ex membranarum praescripto mutaverit, nemo facile divinare possit. Haec causa est quod in epistola quadam a Fruterio rogatur, *ut*, *quae vetusti codicis sit lectio*, *semper admoneat commentariis suis*, *sive ea sit sana sive etiam insana sive etiam obscura et incognita.* Vide Parei *edicta patrum senatus critici*, Plauto praemissa Cap. 2. n. 3.) Cui consilio si obtemperasset, non iure argueretur, *libros ac lectiones citare nec repertas alibi nec facile reperiendas.* (Sunt verba Iac. Gronovii *praefat. in Opp. Cic.*)"

men passim obtinet, quod alia esset tunc multorum opinio; ipse vero contrariam se complecti in praefatione fatetur, et Cornelio adiudicat illud opus. De Aristotelis libris ad Nicomachum ab eo Latine versis superius diximus. Vertit etiam libros Politicos, sive, ut titulum ipse fecit, *de Reip. bene administrandae ratione* ediditque a. 1567.[1]; atque eodem anno Alcinoum *de doctrina Platonis*, scholiis ornatum.[2] Inter claros interpretes merito ab Huetio recensetur Lambinus, atque ab aliis laudatur[3]; immo Theodorus Zuingerus versionem Aristotelis rur-sus editam Graecoque textu auctam eidem, magna cum operis laude, dedicavit. Minora non persequimur[4], praesertim orationes, quas multas habuit vulgavitque. *De utilitate linguae Graecae et recta Graecorum Latine interpretandorum ratione;* eam Philippo Huralto Chivernio dedicavit a. 1572. Iampridem habita fuerat, sed cessaverat typographorum opera, iique nisi coacti et sententia lata damnati regis edicto parere noluerunt. *De Philosophiae moralis laudibus:* eam dedicavit Io. Baptistae Menillio; quem quidem impense laudat, quod contra Societatis meae homines acerbe invectus sit, Gallosque sit abhortatus, ut eos e Gallia exterminarent. Aliae sunt, *De laudibus litterarum* Errico Memmio nuncupata; *De recta linguae Graecae pronuntiatione* cet., quam dedicavit Ludovico Turnonio, *De rationis principatu et recta institutione* inscripta Errico Engolismaeo, praeter eas, quas supra commemoravimus. Item adversarias Demosthenis et Aeschinis orationes, quas Latinas fecit. Carmina eius etiam nonnulla leges in deliciis poëtarum Gallorum.[5] Postremo vitae suae tempore verterat se ad Plautum emendandum atque illustrandum. *Cum vero ad decimam tertiam comoediam venisset,* ait Iacobus Helias, is, qui in Graecae interpretationis munere Lambino successit[6], *incidit in morbum, qui ei et scribendi et vivendi finem attulit; eius enim corpus non tam senio, quam assiduo labore confectum, animam diutius continere non potuit.* Sunt qui animi aegritudine morbum contraxisse eum aiunt[7], cum audisset Petrum Ramum occisum, sibique metueret a Carpentario, qui submisisse homines ad Ramum obtruncandum dicebatur. Accidit id a. 1572. Quadriennio post editus est Plautus, suppletis in Lambini commentariis, quae relictae erant lacunae, a Iacobo Helia. Hunc Germanus Lambinus Dionysii filius Germano Valenti Guellio dedicavit.

Utcunque varia fuerint hominum iudicia de Lambino[8], mirum est, tam multa aggredi et perficere potuisse hominem, qui magnam vitae suae partem peregrinando traduxerit, nec diu vixerit, fuerit etiam, cum quietus erat, publicis praelectionibus et docendi munere occupatus. Hoc ipse Errico Memmio indicat[9]: „*Nam, obsecro te, qui locus quieti relictus est in vita, tam, ut ita dicam, motoria et turbulenta? . . . . . Haec igitur mea per annos fere duodecim vita fuit. In Italiam ex Gallia bis pro-*

---

1) Lutetiae a. 1567. apud Ioannem Benenatum. — 2) Ibid. apud eundem. — 3) Baillet, Thomas Meier cet. — 4) Minime omittendus erat Demosthenes a Morelio inchoatus, a Lambino ad finem perductus. Parisiis, apud Benenatum 1570. Fol. Gr. — 5) Part. 2. 1. 3. 8. 5. collectore Ranutio Ghero. — 6) In Praef. — 7) Varillas hist. Caroli IX. Lib. 9. Thuan. Baillet cet. — 8) V. Teissier tom. 2. pag. 419. — 9) Epist. Brut. pag. 435.

jectus sum cum Cardinali, toties cum eodem in Galliam ex Italia redii: semel pedibus, iterum navibus. Praetermitto quoties nos Roma Venetias Romam vel Pontifex Max. vel Rex transtulerit. Quem Latii aut Etruriae aut Umbriae aut Galliae transalpinae angulum non peragravimus? Quoties mari Tyrrheno, quoties Adriatico navigavimus? quoties Tiberi, quoties Pado? Sed quid de Italia loquor? In nostra Gallia, licuitne unquam mensem unum stabile domicilium certo in loco collocare?" Nec operam ipse suam in suis tantummodo operibus elaborandis limandisque, sed in aliis quoque aliorum libentissime collocavit. Extat Petri Angelii Bargaei epistola, qua se eius amori, humanitati (sic enim loquitur[1]), iudicio, labori denique, quem in scriptis suis corrigendis emendandisque susceperit, debere plurimum profitetur; atque ibidem *tanti viri excellentes virtutes* perpetuo se praedicaturum significat, additque praeclarum de Lambino testimonium: iamdudum sibi fuisse persuasum, esse neminem, cui ille *vel humanitate vel eloquentia cederet.*

1) Append. litterar. Brut. pag. 3.

SUPPLEMENTA.

M. T. Ciceronis Opera omnia quae extant a Dionysio Lambino .... emendata et aucta .... Eiusdem Lambini annotationes .... Fragmenta omnia quae extant. Venetiis, Aldus **1579. 8.** *Praefat. fol.* **32.** *non num. pagg.* **942.** *num.* **R.**

Cfr. Renouard *Histoire des Alde. Ed.* 3. Paris 1834. p. 226. Huius Editionis Opp. omn. debebant esse volumina IX., sed prodiit primum dumtaxat.

M. T. Ciceronis de divinatione libri duo et de fato liber singularis ad optimas Edd. collati. Mit deutschen Wort- u. Sacherklärungen u. besondern grammatischen Anmerkungen zum Gebrauche der studirenden Jngend von *Ignaz Seibt.* Prag, Eggenberger **1834. 8.**

— Oratio pro rege Deiotaro. Recognovit et potiorem scripturae diversitatem adiecit *Car. Henr. Frotscher.* Accedunt integrae scripturae Leidensis Codicis. Lipsiae, Voss **1835. 8.**

CONSPECTUS EDD. ALDINARUM ET IUNTINARUM.

EX RENOUARDI HISTORIAE ALDORUM EDITIONE TERTIA.

1) ALDINAE.

I. Opera omnia. 1583.

II. Rhetorica. 1510. (Ed. subditicia.) 1514. 1521. 1533. 1546. 1550. 1553. (Ed. subdit.) 1554. 1559. 1564. — Commentarii variorum. 1546. 1551. 1561. — Dion. Lambini. 1569. 1579. — Pauli Manutii. 1569. — Aldi nepotis. 1583.

III. de Oratore Lib. III. 1564. 1569. — C. n. Dion. Lamb. 1569.

IV. Orationes. 1519. 1540—41. 1546. 1550. 1554. 1559. 1562. 1565. 1569. 1570. — Commentarii variorum. 1547. 1552. — Comm. P. Manutii. 1556. 1559. 1561. (Ed. subdit.) 1572. 1578. 1579. — Orat. pro Sestio. 1556. — Oratt. de lege agraria c. comm. Lauredani. 1558. — Orat. in difesa di Milone. 1554. — Le Filippiche trad. da G. Ragazzoni. 1556.

V. Epistolae ad Fam. 1502. 1512. 1522. 1533. 1540. 1543. 1545. (Ed. subdit.) 1546. 1548. 1549. 1552. 1554. 1556. 1560. 1562. 1564. 1567. — Cum comm. P. Manutii. 1571. 1572. 1575. 1576. 1579. 1582. 1583. 1592. — Tradotte. 1559. 1560. (Ed. subdit.) 1563. 1566. 1573.

VI. Epistolae ad Att. 1513. 1521. 1540. 1542. 1544. 1548. 1551. 1554. 1555. 1558—59. 1561. 1563. 1564. 1567. 1570. (1518. 1519. 1542. 1553. Edd. subditit.) — In easdem Comm. P. Manutii. 1547. 1553. 1557. 1561. 1568. 1570. 1572. 1572. 1579. 1582. — Tradotte. 1555. 1557. 1569. — sine anni nota. — Epistolae ad Brutum: tradotte. 1556. In eas P. Manutii Comment. 1557. 1562. — Istruzione politica a Quinto. 1588.

VI. Opera philosoph. 1523. 1541. 1546. 1552. 1555—56. 1560. 1562. 1565. — Cum comm. Aldi nepotis. 1583.

VII. de Officiis cet. 1517. 1519. 1541. 1545. 1548. 1552. 1555. 1559. 1561. 1564. 1567. 1570. 1581. 1592. — Cum comm. P. Marsi et Ascensii 1548. — Cum comm. Aldi nepotis 1581.

VIII. Interpretatio Arati: cum Astronomicis 1499.

2) IMITATIONES ALDINARUM LUGDUNENSES.

I. Rhetorica sine anni nota. (1504.) II. Orationes. 1508. 1515. III. Epistolae ad Fam. sine anni nota. IV. de Officiis cet. sine anni nota (1508.)

3) EDITIONES IUNTINAE.

I. Cicero P. Victorii. 1534—37. II. Rhetorica. 1508. 1514. III. Libri oratorii. 1514. 1526. IV. Orationes. 1515. 1521. V. Verrinae. 1515. VI. Philippicae. 1515. VI. Epp. ad Fam. 1510. 1526. VII. Epp. ad Att. 1514. VIII. Opera philos. 1516. IX. Tusculanae. 1508. 1514. 1532. X. de Officiis. 1513. 1517.

DATE	NAME	DATE